

Sveučilište u Zagrebu  
Filozofski fakultet  
Odsjek za povijest

Nikola Cik

Ekohistorija Đurđevca i Virja  
u drugoj polovici 18. stoljeća

Diplomski rad

Đurđevac, veljača 2015. godine

Sveučilište u Zagrebu  
Filozofski fakultet  
Odsjek za povijest

Ekohistorija Đurđevca i Virja  
u drugoj polovici 18. stoljeća

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Hrvoje Petrić

Student: Nikola Cik

Đurđevac, veljača 2015. godine



## Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Obrazloženje teme i metodologija rada .....	4
2.1. Izvori i stanje istraženosti prošlosti đurđevačko – virovske Podravine.....	9
2.2. Definicija područja .....	14
I. DIO .....	18
3. Đurđevačko-virovska Podravina u srednjem vijeku .....	18
3.1. Đurđevac u srednjem vijeku .....	18
3.2. Srednjovjekovni Prodaviz – novovjekovno Virje .....	20
3.3. Demografska i ekonomska snaga srednjovjekovnog Đurđevačko-prodavizkog vlastelinstva .....	23
3.4. Demografske, ekonomske i ekohistorijske posljedice osmansko-habsburškog sučeljavanja na području đurđevačko-virovske Podravine od XVI. do kraja XVII. stoljeća.....	25
3.4.1. Prodor Osmanlija u Podravinu: utjecaj na demografske i gospodarske prilike .....	26
3.4.2. Utjecaj osmanskih pustošenja na ekohistorijske prilike .....	29
3.4.3. Osmanska imperijalna baština na području đurđevačko – virovske Podravine.....	30
3.5. Zaključna razmišljanja.....	31
II. DIO .....	33
4. Rijeka Drava i njezine zaobalne vode.....	33
4.1. Kartografski prikazi i opisi rijeke Drave i njenih pritoka.....	37
4.2. Regulacije rijeke Drave .....	40
4.3. Prijelazi preko rijeke Drave .....	44
4.4. Močvare .....	48
4.5. Flora i fauna rijeke Drave .....	52
4.6. Poplave rijeke Drave .....	55
4.7. Voda kao mjesto smrti .....	59
4.8. Zanimanja vezana uz rijeku Dravu .....	60
4.8.1. Zlatarstvo.....	60
4.8.2. Mlinarstvo .....	61
4.8.2.1. Poslovi oko mlinova .....	62
4.8.2.2. Vlasnički odnosi.....	65
4.8.2.3. Smještaj i položaj mlinova .....	67
4.8.2.4. Mlinovi na rijeci Dravi.....	70
4.8.2.5. Mlinovi na (gorskim) potocima .....	71



4.9. Brod (kasnije selo Ferdinandovec) .....	72
4.9.1. Demografske prilike u Brodu u drugoj polovici XVIII. stoljeća .....	74
4.9.2. Geografska obilježja naselja Brod .....	81
4.9.3. Stanovništvo Broda nakon osnivanja sela Ferdinandovec .....	83
4.10. Zaključna razmišljanja o utjecaju rijeke Drave i zaobalnih voda na naselja u đurđevečko-virovskoj Podravini u drugoj polovici XVIII. stoljeća .....	85
5. Đurđevečki peski .....	90
5.1. Naslage pijeska u Podravini .....	91
5.2. Fenomen „otvaranja“ Đurđevečkih peski u ranome novom vijeku .....	92
5.3. Područje Đurđevečkih peski u drugoj polovici XVIII. stoljeća .....	95
5.4. Utjecaj naslaga pijeska na izgradnju đurđevečke utvrde .....	101
6. Međurečka gora (Bilogora) .....	104
6.1. Međurečka gora (Bilogora) u drugoj polovici XVIII. stoljeća .....	106
6.2. Klanci .....	111
6.3. Demografska obilježja sela smještenih na obroncima Međurečke gore (Bilogore) ....	114
6.3.1. Šemovci - primjer sela smještenog na obroncima Međurečke gore (Bilogore) ....	116
6.4. Zaključna razmišljanja .....	118
7. Šume .....	121
7.1. Definicija pojma “šuma” .....	122
7.2. Iskorištavanje šuma u prošlosti .....	123
7.3. Šumari .....	125
7.4. Odnos prema šumama u Habsburškoj Monarhiji .....	126
7.5. Utjecaj uvođenja kantonske reorganizacije u Vojnoj krajini 1787. godine na šume 129	
7.6. Šumske uredbe ( <i>Waldordnung</i> ) iz 1787. godine .....	130
7.7. Šumske koristi (plodovi) .....	133
7.8. Kartografski i narativni izvori o povijesti šuma u đurđevečko-virovskoj Podravini u druoj polovici XVIII. stoljeća .....	136
7.9. Informacije o šumama u narativnim izvorima (opisi karata i crkvene matične knjige) 138	
7.10. Šume kao mjesta smrti: svjedočanstva iz matičnih knjiga .....	140
7.11. Zaključna razmišljanja .....	142
III. D I O .....	144
8. U sastavu Vojne krajine .....	144

8.1. Razvoj đurđevečkog naselja u XVIII. stoljeću .....	150
8.2. Stvaranje krajiškog društva .....	154
8.3. Jozefinska reforma Vojne krajine – uvođenje kantonskog sustava 1787. godine .....	157
8.4. Percepcija krajišnika.....	160
8. 5. Neka razmišljanja o kućnim zadrugama.....	163
9. Povijesna demografija.....	168
9.1. Osnovna obilježja odnosa broja rođenih (krštenih), umrlih i vjenčanih u drugoj polovici XVIII. stoljeća .....	170
9.2. Virje .....	172
9.2.1. Rođeni (kršteni), vjenčani i umrli (pokopani) u Virju u prvoj polovici XVIII. stoljeća .....	174
9.2.2. Rođeni (kršteni), vjenčani i umrli (pokopani) u Virju u drugoj polovici XVIII. stoljeća .....	176
9.2.3. Ostali podaci iza matica župe Virje .....	178
9.3. Đurđevac.....	179
9.3.1. Rođeni (kršteni), vjenčani i umrli (pokopani) u Đurđevcu u drugoj polovici XVIII. stoljeća .....	179
9.4. Rođeni (kršteni), vjenčani i umrli (pokopani) u drugim župama u drugoj polovici XVIII. stoljeća .....	183
9.4.1. Vikarijat Brod .....	183
9.4.2. Stanovništvo župe Klošter (Podravski) u drugoj polovici XVIII. stoljeća .....	183
9.4.3. Stanovništvo župe Miholjanec u drugoj polovici XVIII. stoljeća .....	185
9.5. Zaključna razmišljanja o demografskim prilikama u naseljima đurđevečke i virovske Podravine u drugoj polovici XVIII. stoljeća .....	186
9.6. Obiteljske strukture.....	189
9.6.1. Primjeri iz Đurđevca i Virja.....	192
10. Konaki .....	204
10.1. Pojam <i>konak</i> .....	204
10.2. Gospodarski i stambeni objekti na konakima.....	209
10.3. Izvori o konakima u drugoj polovici XVIII. stoljeća .....	214
10.4. Spomen konaka u crkvenim maticama .....	219
10.5. Percepcija konaka .....	220
10.5.1. Informacije o nekim konakima prikupljene među kazivačima.....	221
10.6. Konaki uz pojedina naselja u đurđevečko-virovskoj Podravini .....	224
IV. DIO.....	231

11. Percepcija .....	231
11.1. Toponimija.....	233
11.2. Doživljaj okoliša: primjer naivne umjetnosti .....	236
12.     Zaključak .....	240
13. Sažetak .....	244
14. Bibliografija .....	246
15. Popis priloga.....	254

## 1. Uvod

Povijest Đurđevca i Virja te njihove okolice u ranome novom vijeku priča je o naseljima koja su se počela razvijati u pograničnom području uz imperijalnu granicu Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva, da bi tijekom XVII. i XVIII. stoljeća prolazila kroz sve etape organiziranja vojnokrajiškog sustava u ovome dijelu Podravine. Za Podravinu je XVI. stoljeće bilo stoljeće diskontinuiteta jer su tada nestale srednjovjekovne strukture organizacije prostora; do sredine stoljeća čitav je kraj zahvatila izrazita depopulacija, a svakodnevna prisutnost opasnosti od osmanskih napada bila je realna stvarnost. Istovremeno su institucije Vojne krajine preuzele ulogu organizatora prostora s ciljem uspostavljanja i održavanja imperijalne granice koja je prolazila istočno od Đurđevca. Utvrde, koje su do tada postojale radi feudalnih potreba, postaju protuosmanske obrambene fortifikacije gdje se smještaju haramije i plaćenici koji čine posadu krajiških utvrda. Đurđevac je od sredine XVI. stoljeća pa sve do mira u Srijemskim Karlovcima 1699. godine bio na samoj granici s Osmanskim Carstvom. Unatoč stalnome „malom ratu“ Podravina se demografski obnavljala, a taj će proces biti najintenzivniji u XVII. stoljeću. Važnu je ulogu u organizaciji prostora čitavo vrijeme imao pridravski okoliš s obzirom da su dravske močvare pružale utočište izbjeglom stanovništvu i uveliko utjecale na raspored naselja prilikom procesa demografske obnove.

U XVIII. je stoljeću došlo do institucionalizacije procesa organiziranja prostora i kontroliranja društvenih kretanja, a sve to u režiji vojnokrajiških institucija, odnosno u kontekstu reorganizacije vojnokrajiškog sustava. Najintenzivnije doba reformi bila je druga polovica XVIII. stoljeća kada su vlasti zadirale praktički sve do razine svakodnevnog života krajišnika, a s ciljem što kvalitetnijeg ustroja Vojne krajine kao „vojničke države“. Iako mnoga od tih nastojanja nisu bila uspješna, ipak su pokušaji provođenja reformi ostavili traga na demografskoj i prostornoj slici ovoga dijela Podravine. Povoljne demografske prilike, koje su bile rezultat doseljavanja i prirodnog priraštaja, omogućavale su provođenje plana „ukalupljivanja“ obiteljskog života u obliku kućnih zadruga. Do XVIII. stoljeća ljudi su bili eksploatatori prirodnih resursa, a otada oni postaju njihovi gospodari u smislu podređivanja prirode svojim potrebama. Sječa i krčenje šuma, isušivanje močvara i gradnja nasipa neki su od najočitijih primjera nadvladavanja prirode, a ujedno i „proizvodnje prostora“ te „antropizacije prirode“. Ovi koncepti dobivaju pravi smisao kada do kraja XVIII. stoljeća na mjestima gdje su bile guste šume ili neprohodne močvare nastaju ljudska prebivališta, najprije u obliku konaka, a zatim i stalnih naselja. Službenim se propisima nastojao regulirati

čovjekov odnos prema okolišu koji kao pojam tada nije imao smisao kakav ima danas. S istom je pomnošću bio „standardiziran“ i kontroliran život krajišnika.

U gornjim se recima nalaze obrisi glavnih tema koje će biti obrađene u ovome radu. Cilj je rada pokušati objasniti promjene koje su se događale u ranome novom vijeku, a osobito u drugoj polovici XVIII. stoljeća, na širem prostoru dvaju podravskih naselja – Đurđevca i Virja. Pritom je odabran ekohistorijski pristup proučavanja prošlosti koji uključuje razumijevanje geomorfoloških, demografskih, ekonomskih i političkih prilika u prošlim vremenima. Stoga strukturu rada čini proučavanje povijesti okoliša (u geografskom smislu te riječi), zatim rekonstrukcija demografskih kretanja u ovom dijelu Podravine i naposljetku doživljaj i odnos stanovništva prema okolišu u kojem obitava.

Uz primarno istraživačko pitanje, koje će se protezati kroz čitav rad i propitivati osnovne karakteristike suživota ljudi i okoliša na primjeru „đurđevečko-virovske Podravine“, otvorit će se još niz istraživačkih pitanja. Pritom će možda biti otvoreno više pitanja na koja u ovome radu nije moguće dati konkretne odgovore, no ona mogu usmjeriti na daljnja istraživanja. Svrha je rada detektirati i pokušati objasniti glavne trendove suživota ljudi i okoliša na spomenutom području u ranome novom vijeku. Suživot se pritom definira međusobnim utjecajem ljudi i okoliša, kako onim „pozitivnim“ tako i „negativnim“. Stoga se težište postavlja na pitanja poput ovih: kako je okoliš nekada utjecao na razvoj ljudskih naselja i koliko su ljudi pri izboru lokacije za naseljavanje „poštivali“ prirodne zadanosti; u kakvom su odnosu broj stanovnika na određenom prostoru i promjene u okolišu; kako je okoliš utjecao na glavne djelatnosti lokalnog stanovništva i slično. No, zanimaju nas i obrnuti procesi: kako su ljudi utjecali na okoliš u kojem žive; kada su ga i na koje načine prilagođavali sebi, tj. svojim djelatnostima, s koliko uspjeha, te kakve je to posljedice imalo. Onoliko koliko je to moguće, na temelju ipak skromne količine povijesne građe, pokušat ću prikazati tijek promjena u okolišu u ranome novom vijeku i demografska kretanja u XVIII. stoljeću.

Pri izboru teme vodio sam se vlastitim istraživačkim interesom i dobronamjernim sugestijama svojeg mentora. Odabrao sam ovu temu radi dostupnosti povijesnih izvora za provođenje istraživanja. Iako se na prvi pogled naslov rada, koji je prilično općenit (tek sa vremenskim i geografskim suženjem) čini nevješto formuliran jer sugerira pretenzije za cjelovitim pregledom ekohistorijskih zbivanja u jednom dijelu Podravine, to mi ipak nije bila namjera. Ovaj rad valjalo bi doživjeti tek kao prilog poznavanju dijela ranonovovjekovne prošlosti na širem području đurđevečke i virovske Podravine te kao eventualno polazište za nastavak istraživanja. Naslov ove diplomske radnje zapravo bi trebao sadržavati i podnaslov

koji bi se odnosio na proučavanje stvaranja i razvoja konaka tijekom druge polovice XVIII. stoljeća. Naime, na taj bi način i glavno istraživačko pitanje bilo naznačeno u naslovu rada.

Ovdje bih želio spomenuti osobe kojima dugujem zahvalnost za pomoć pri izradi ovog diplomskog rada. Prvenstveno zahvaljujem mentoru Hrvoju Petriću koji je prihvatio usmjeravati me tijekom istraživanja i stalno poticati na rad. Vrlo sam zahvalan svim profesoricama i profesorima s modula ranonovovjekovne povijesti na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu od kojih sam tijekom diplomskog studija imao prilike mnogo naučiti i koji su mi nesebično pomagali tijekom različitih faza izrade diplomskog rada. Posebnu zahvalnost izražavam voditelju spomenutog modula profesoru Dragi Roksandiću radi usmjeravanja u radu s ovom temom tijekom čitavog diplomskog studija. Isto tako na korisnim savjetima zahvaljujem i profesoru Velimiru Piškorku s Odsjeka za germanistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Na podršci tijekom provođenja istraživanja i pisanja rada zahvaljujem članovima svoje obitelji i kolegama s diplomskog studija modula ranonovovjekovne povijesti. Ovim putem izražavam zahvalnost kazivačima koje ću spomenuti u tekstu i svima koji su na bilo koji način doprinijeli oblikovanju ovog rada. To je prvenstveno Ivan Škurdija koji je izradio grafikone i rekonstruirane karte koje predstavljaju prilog samome tekstu. Gospodinu Marijanu Slunjskom zahvaljujem na ustupljenim fotografijama kojima sam opremio rad.

## 2. Obrazloženje teme i metodologija rada

Đurđevac<sup>1</sup> se od srednjovjekovnog trgovišta transformirao u tipičnu krajišku utvrdu uz koju se od XVII. do XIX. stoljeća razvijalo selo s obilježjima krajiškog naselja. Napučeno srednjovjekovno trgovište *Prodavyz*, koje se od 1552. godine naziva Virje<sup>2</sup>, dobilo je drugačiju ulogu u vojnokrajiškom sustavu iako je imalo obilježja krajiškog naselja, a u demografskom smislu nije zaostajalo u odnosu na Đurđevac. Dakle, Đurđevac i Virje možemo smatrati različitim tipovima naselja koja se integriraju u vojnokrajiški sustav. Međutim, razvoj svih naselja u đurđevačko-virovskoj Podravini snažno je determiniran geografskim zadanostima zbog čega je mnoge promjene i procese nemoguće prepoznati i objasniti ne pristupimo li proučavanju prošlosti ove mikroregije sa stajališta povjesničara okoliša (ekohistoričara).

U prostornom smislu rad se ograničava na proučavanje naselja koja gravitiraju dvama najvećim naseljima u đurđevačko-virovskoj Podravini – Đurđevcu i Virju. Ponajprije tu spadaju naselja koja čine rimokatoličke župe čija su središta spomenuta naselja: virovska župa sastojala se samo od jednog naselja – Virja, dok su đurđevačku su župu činila naselja Đurđevac, Kalinovec, Mičetinec, Čepelovec, Budrovec, (Sirova) Katalena, Sveta Ana i Šemovci. Ostala podravska naselja koja nas zanimaju (a koja su uglavnom i središta istoimenih župa) su: Brod (kasniji Ferdinandovec), Molve, Kloster Podravski, Podravske Sesvete, Pitomača, Novigrad Podravski i Miholjanec. Stoga će kartografski materijali biti analizirani na način da se detektiraju geografske osobine i smještaj u prostoru svakog od nabrojanih naselja i pripadajućeg okolnog prostora pri čemu ćemo se detaljnijom analizom fizionomsko- morfoloških osobina naselja baviti samo na primjeru Đurđevca i Virja. S istog će prostornog opsega biti korišteni i izvori (primarno crkvene matične knjige) za rekonstrukciju demografskih kretanja u prošlosti, a vremenski okvir i detaljnost istraživanja uvjetovani su sačuvanošću i dostupnošću arhivske građe i/ili stupnjem istraženosti. Napominjem da je u drugoj polovici XVIII. stoljeća ovdje bilo većinsko rimokatoličko stanovništvo bez značajnog udjela pravoslavaca i protestanata za razliku od drugih dijelova Vojne krajine. U smislu vremenskog ograničenja najveći je interes posvećen proučavanju

---

<sup>1</sup> Iako je službeni naziv ovog podravskog gradića Đurđevac, ovdje ću koristiti njegovo izvorno i pravilno ime, a to je Đurđevac. O problematici naziva grada Đurđevca pisao je Velimir Piškorec koji je iznio dokaze o izvornosti oblika Đurđevac kao ispravnog naziva ovog naselja. Piškorec je upoznat i s neuspjehom inicijativom za vraćanjem izvornog imena Đurđevcu o čemu piše u svojoj knjizi *Georgiana: rasprave i ogledi o đurđevačkom govoru i hrvatskokajkavskoj književnosti*. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta, FF-Press, 2005., 7-12

<sup>2</sup> Prema najnovijim saznanjima Virje se pod tim nazivom prvi puta spominje 1552. godine, a ne 1603. godine kao što se je do sada vjerovalo. Petrić, Hrvoje. „Prvi spomen imena Virje – 1552. godine.“ U *Virje na razmeđu stoljeća, zbornik 6*, ur. Dragutin Feletar i Dražen Podravec. Virje: Općina Virje, 2012., 12

XVIII. stoljeća i to posebno druge polovice tog stoljeća. Međutim, zbog razumijevanja teme potrebno je zadirati, kako u ranija stoljeća (sve do prijelaza iz srednjeg u rani novi vijek), tako i u prvu polovicu XIX. stoljeća.

Na početku rada određena će pozornost biti posvećena obrazlaganju upravnog i društvenog ustroja ovog dijela Podravine u kasnom srednjem vijeku i na početku ranonovovjekovlja, dakle razdoblja koje nije primarni interes rada. Za to postoji nekoliko opravdanja. Kao prvo to će biti svojevrsan uvod u smislu opisa prostora kojim se bavim, ali i uvod u tematiku. Budući da se povijest ovog područja ne može objasniti bez rasprave o kontinuitetima i diskontinuitetima treba poznavati kakve su prilike vladale neposredno prije osmanskih provala kako bi se, uostalom, moglo kontekstualizirati razmjere osmanlijskih pustošenja. Poznavanje „predosmanskog“ stanja Podravine važno je zbog trećeg stupnja ekohistorije, a to je doživljaj prostora na kojem ljudi obitavaju i proizvode o čemu će najviše riječi biti u posljednjim poglavljima. Naposljetku, postoji opravdana potreba za pokušajem usustavljanja podataka i interpretacija o povijesti ovoga dijela Podravine jer je u posljednjih nekoliko godina nastao niz novih radova o srednjovjekovnoj Podravini, a provedena su i neka važna arheološka istraživanja. K tome, podatke o ustroju ovoga dijela Podravine treba kombinirati s radovima autora koji problematiziraju gospodarske, demografske te političke i kulturne prilike u srednjovjekovnoj i ranonovovjekovnoj Hrvatskoj.

Povijesti đurđevečko-virovske Podravine (pogotovo u XVIII. stoljeću) dosad se rijetko pristupalo s ekohistorijskog stajališta pa treba ukratko prikazati osnovnu metodologiju rada. Naime, ekohistorija uključuje bavljenje historijskom demografijom, povijesnom kartografijom, ekonomskom historijom i drugim disciplinama povijesne znanosti, ali istodobno koristi znanja geografa, botaničara, agronoma i mnogih drugih. Namjera nije posvetiti veći dio rada teoretskom razmatranju problema kojima se bavim i ukalupljanju uočenih pojava u teorijske modele. Moj je fokus, barem tijekom pisanja ovog rada i na ovoj razini, bio uglavnom na arhivskim istraživanjima i kontekstualizaciji prikupljenih podataka i dobivenih spoznaja.

Naglasak je stavljen na utjecaj rijeke Drave i njezinih zaobalnih voda, močvara, Đurđevečkih peski i Bilogore, odnosno Međurečke gore. Proces razvoja đurđevečkog naselja pratit ću od trenutka premještanja sa srednjovjekovne pozicije k utvrdi sagrađenoj usred močvare, s namjerom valorizacije utjecaja okoliša na razvoj i širenje modernog naselja na lokaciji na kojoj se Đurđevac u ranome novom vijeku razvijao i proširio na prostor koji danas predstavlja jezgru grada. Virje je u XVII. i XVIII. stoljeću zanimljivo zbog broja žitelja pa možemo govoriti o naznakama „demografskog pritiska“, što se odrazilo u obliku intenzivnog



stvaranja konaka na prilično širokom prostoru. Tako su oba naselja, svako na svoj način, utjecala na organizaciju prostora u smjeru rijeke Drave (sjeverno i sjeveroistočno od svojih središta) pri čemu su „pokoravala“ prirodu (pijesak, močvare i šume) s ciljem „proizvodnje“ poljoprivrednog zemljišta. Paralelno je dolazilo do procesa demografske ekspanzije, odnosno organizacije naseljenosti. Neminovno je dolazilo do više ili manje intenzivnih kontakata sa stanovnicima susjednih naselja, kao i do pokretanja migracija. Pritom je Đurđevac imao značajniju ulogu jer je iz svoje utvrde već tijekom XVI. i XVII. stoljeća utjecao na organizaciju prostora i raspored naseljenosti na relativno širokom području, a to se nastavilo i u XVIII. stoljeću kada je bio u sastavu Đurđevačke regimente.

U čemu je originalnost ovoga rada i njegov doprinos? Originalnost nije naročito teško postići zbog vrlo slabe istraženosti ranonovovjekovne povijesti đurđevačkog i virovskeg dijela Podravine, a to se pogotovo odnosi na istraživanja o XVIII. stoljeću. Smatram da će radi samog odabira razdoblja i ekohistorijskog pristupa ovaj rad biti koristan onima koji će se htjeti informirati o prilikama u Podravini u XVIII. stoljeću. Zbog služenja raznovrsnim povijesnim izvorima i korištenja onoga što je do sad objavljeno, vjerujem da rad može biti poticaj na daljnja istraživanja koja će ići u dubinu, kao i u širinu. Svoj sud i ocjenu neka daju drugi.

Ekohistorija ili povijest okoliša relativno je nova historiografska disciplina s obzirom da se počela razvijati od šezdesetih godina XX. stoljeća, no svakako je jedna od znanstvenih disciplina koja se intenzivno i brzo razvija (danas već govorimo o subdisciplinama kao što je vojna ekohistorija). Velikim dijelom izrasla iz škole *Annales*, doista je bila istinski odmak od tradicionalne tzv. događajne historije koju zanimaju uglavnom ratovi i znamenite povijesne ličnosti. Ekohistorija je, osim iz povijesti, izrasla iz geografije i ekologije, u čemu leži uzrok izrazite interdisciplinarnosti i transdisciplinarnosti ove znanosti. Zbog toga u ranijim djelima nekih povjesničara, primjerice iz prve polovice XX. stoljeća, možemo detektirati elemente koji se smatraju pretečama ekohistorije, a takva je na primjer humana geografija. Najčešće govorimo o tri razine ekohistorije pri čemu se prva odnosi na razumijevanje same prirode, druga se bavi socioekonomskim aspektom, dok je treća razina usmjerena na intelektualno ili mentalno (percepcije, mitovi, zakoni i druge strukture značenja). Razvoj ekohistorije u Hrvatskoj povezan je s utemeljenjem međunarodnog istraživačkog projekta *Triplex Confinium* 1996. godine na inicijativu profesora Drage Roksandića.<sup>3</sup> Novi je doprinos dalo osnivanje

---

<sup>3</sup> Delort, Robert, François Walter. *Povijest europskog okoliša*, prevela s francuskog Vesna Pavković. Zagreb: Barbat; Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja, 2002., iz Pogovora Drage Roksandića, 263-274

*Društva za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju* i pokretanje znanstvenog časopisa *Ekonomika i ekohistorija* 2005. godine.<sup>4</sup>

Knjiga Roberta Delorta i François Waltera *Povijest europskog okoliša* reprezentativni je primjer ekohistorijskog pristupa proučavanju europske prošlosti te korisno djelo kao teorijska i metodološka podloga svakog ekohistorijskog istraživanja. Ovdje će biti korišteno i zbog mogućnosti kontekstualizacije i komparacije. Teorijskoj literaturi valja pribrojiti i djela nekih preteča ekohistoričara kao što je Fernand Braudel (*Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II. i Strukture svakidašnjice: materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od XV. do XVII. stoljeća*).<sup>5</sup> U tom su smislu korisne i knjige Jareda Diamonda: *Sva naša oružja* i *Slom*. Svaki od navedenih autora u većoj ili manjoj mjeri koristi i kombinira znanja iz povijesti, geografije, geologije, biologije, meteorologije, medicine, antropologije, demografije, ekonomije, lingvistike i drugih disciplina.

Zanimljivo djelo *Zapadna Hrvatska: studija iz humane geografije* čiji autor André Blanch otvara poglede u smjeru doživljaja i valorizacije prošlosti ruralnih krajeva. Hrvoje Petrić autor je knjige *Pogranična društva i okoliš: Varaždinski generalat i Križevačka županija u XVII. stoljeću* koja je najrecentnije djelo o Podravini u XVII. stoljeću, odnosno razdoblju koje prethodi dobu koje je interes ovog rada. Kao recentno ekohistorijsko ostvarenje to djelo može poslužiti kao predložak za oblikovanje strukture rada.

Kako definirati predmet proučavanja ekohistorije? Razvoj pojmovlja – a pojam okoliša među njima zauzima glavno mjesto – poklapa se s razvojem ekohistorije kao znanost. Iako se pokušalo pronaći adekvatno značenje u jednoj riječi i dalje okoliš definiramo sintagmama kao što su „sve ono što okružuje neki živi organizam“ ili „kup elemenata koji, svojim složenim vezama, tvore okvir, okolinu i životne uvjete čovjeka i društva“.<sup>6</sup> Iz toga proizlazi da je u središtu interesa čovjek, odnosno ljudska vrsta promatrana u različitim povijesnim razdobljima ili u sadašnjosti. Pri formuliranju definicije najveća je pažnja posvećena tome da se pojam okoliša ne poistovjećuje s pojmom prirode. Pritom se pod pojmom prirode

---

<sup>4</sup> Planovi za pokretanje ovakvog časopisa rodili su se 2001./2002. godine; inicijatori su bili Mira Kolar-Dimitrijević, Drago Roksandić, Dragutin Feletar i Hrvoje Petrić, a planovi su realizirani 2005. godine.

<sup>5</sup> Promotrimo li strukturu Braudelove knjige *Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II.* uočavamo da se u prvom dijelu (podnaslov: *Udio sredine*) bavi zemljopisnim osobitostima promatranog područja, dok se u drugome dijelu (podnaslov: *Zajedničke sudbine i sveukupna kretanja*) bavi, kako sam kaže, društvenom poviješću „u kojoj sve polazi od čovjeka, od ljudi, a ne više od 'stvari'“, odnosno zanima se „za društvene strukture, dakle, za mehanizme koji se sporo troše“. Posljednji, treći, dio knjige – *Događaji, politika i ljudi* – ipak je „događajna povijest“ u tradicionalnom smislu toga pojma, ali Braudel poklanja pažnju onim događajima koji su imali važne dugoročne posljedice ili su dio neke široke priče, odnosno procesa. Braudel, Fernand. *Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II.*, sv. I, prijevod Đurđica Šinko-Depierris. Zagreb: Izdanja Antibarbarus, 1997.; Braudel, Fernand. *Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II.*, sv. II, prijevod Mirna Cvitan Černelić i Jagoda Milinković. Zagreb: Izdanja Antibarbarus, 1998.

<sup>6</sup> Delort i Walter. *Povijest europskog okoliša*, 4

podrazumijeva „sve ono što ostaje izvan ljudskog djelovanja“.<sup>7</sup> Napokon, matematičkim rječnikom pojam okoliša možemo definirati na slikovit način: okoliš = priroda + čovjek. Tako definiran pojam okoliša predmet je istraživanja i u ovome radu.

Povjesničari okoliša obilno se koriste kartografskim izvorima zbog čega koriste metode postulirane u povijesnoj kartografiji. Međutim, za ekohistorijska istraživanja je od analiziranja kartografskih prikaza mnogo važnije uočavanje i vrednovanje promjena u prostoru koje su zabilježene na kartama. Neke od tih promjena ću pokušati prikazati na rekonstruiranim kartama nastalima na podlogama sačuvanih kartografskih prikaza iz razdoblja od XVI. do XIX. stoljeća. Za proučavanje demografskih kretanja u predstatističkom razdoblju odabran je pristup razvijen u francuskoj historiografiji gdje se koriste zapisi iz crkvenih matičnih knjiga. Taj je pristup moguće koristiti jer su u proučavanim župama za veći dio XVIII. stoljeća, a pogotovo za drugu polovicu stoljeća, sačuvane sve tri vrste matica. Međutim, za starije doba, odnosno dio XVII. i početak XVIII. stoljeća valja posegnuti i za drugačijim izvorima kao što su različiti popisi: kućedomaćina, posade u krajiškim utverdama, vojnika u Đurđevečkoj pukovniji itd. Pri vrednovanju takvih izvora i njihovom korištenju pomažu, do danas već brojni uspješni radovi hrvatskih povjesničara koji se intenzivno bave historijskom demografijom pa njihova djela možemo smatrati teorijskim, to su: Stjepan Krivošić, Vladimir Stipetić, Nenad Vekarić, Alica Wertheimer Baletić, Božena Vranješ Šoljan, Ante Gabričević te Miroslav Bertoša i Slaven Bertoša. Ovisno o tome bave li se više predstatističkim dobom ili ne, utoliko koriste i matične knjige kao povijesne izvore.

Glavni je cilj povijesne demografije pokušati rekonstruirati demografsku sliku nekog prostora u prošlosti. Preteče povijesne demografije kao znanosti do tog su cilja nastojali doći proučavanjem matičnih knjiga. Naime, u XVII. stoljeću je John Graunth proučavao matične knjige Londona kako bi došao do spoznaja o demografskoj slici toga grada. Za njegovim su se primjerom povelili istraživači diljem Europe. Mnogi su se istraživači posvetili proučavanju malih lokalnih ili regionalnih zajednica. Oni su nakon minucioznih istraživanja nekog izdvojenog područja nastojali ponajprije spoznati sve procese koji su se zbivali među stanovništvom i primijeniti detektirane modele na šire područje. Na taj su način nastale studije o selima, seljačkom stanovništvu, odnosno načinu života u ruralnim sredinama. To je posve opravdano iz jednostavnog razloga jer je glavnina europskog stanovišta (do 90 %) do kraja ranoga novog vijeka živjela na selu. Matične su knjige kao „službeni“ povijesni izvor otkrivene u drugoj polovici XX. stoljeća zahvaljujući francuskim analistima- „matične su

---

<sup>7</sup> Delort i Walter. *Povijest europskog okoliša*, 5

knjige prestale biti zanemareno vrelo: postale su čudesni izvor za povijest puka, koji je, ipak, činio osnovicu povijesti“. <sup>8</sup> Demografi su kao osnovnu „stanicu društva“ prepoznali obitelj te je stoga opravdano baviti se genealogijom, odnosno izrađivati genealoške prikaze pojedinih obitelji kako bi se uočili demografski trendovi i pojave.<sup>9</sup> Važno je dobro razumjeti i poznavati obiteljske strukture što je najčešće moguće spoznati isključivo na temelju podataka iz matičnih knjiga.

Zbog tematike rada i vremenskog okvira važno je proučiti funkcioniranje vojnokrajiškog sustava, pogotovo u XVIII. stoljeću. U novije vrijeme tome su doprinose dali, uz druge, Fedor Močanin, Drago Roksandić, Željko Holjevac, Alexander Buczynski i drugi. Posebno bih istaknuo knjigu *Slobodan seljak i vojnik* austrijskog povjesničara Karla Kasera objavljen u Hrvatskoj u dva dijela u kojoj osim podataka o funkcioniranju Vojne krajine nalazimo i primjer interpretacije demografskih podataka s posebnim osvrtom na kućne zadruge. Pošto je Kaser na početku svoje knjige dao detaljan pregled djela koja se bave vojnokrajiškom problematikom, a kojima se očito i sam koristio, koristit ću faktografske podatke koje on donosi u spomenutoj dvotomnoj knjizi.

Zbog naravi vojnokrajiških institucija i njihove intencije tijekom (re)organiziranja Vojne krajine potrebno je sve akcije koje su se događale na ovome dijelu Krajine promatrati u kontekstu „državnih trendova“. To nameće i kontekstualizaciju promatranja đurđevečko-virovske Podravine u širem sustavu Vojne krajine. Nužne su i komparacije, koliko naselja unutar vojnokrajiškog prostora međusobno, toliko i krajiških naselja s naseljima na civilnom dijelu hrvatskih zemalja.

## **2.1. Izvori i stanje istraženosti prošlosti đurđevečko – virovske Podravine**

Kako ekohistorija podrazumijeva uključivanje različitih znanstvenih disciplina, tako je usmjerena i na proučavanje različitih vrsta povijesnih izvora. Najvažniju skupinu izvora čini kartografska građa. Najstarije karte (mahom iz XVI. stoljeća) kao reprodukcije su otisnute u posebnim izdanjima u obliku atlasa, a mnogo češće u različitim knjigama. Karte iz druge polovice XVIII. stoljeća uglavnom se sastoje od više listova velikih formata i pohranjene su u kartografskoj zbirci Hrvatskog državnog arhiva. Samo je jedna od njih u cijelosti objavljena uz odgovarajući popratni materijal, dok se o drugima može pronaći nešto podataka u smislu detekcije određenih karata kao povijesnih izvora i njihovih opisa s naglaskom na neki od

---

<sup>8</sup> Lauc, Davor, Darko Vitek. „Logika i povijesne znanosti – problem rekonstrukcije obitelji na temelju matičnih knjiga.“ *Povijesni prilozi* 39 (2010.), 93

<sup>9</sup> Stipetić, Vladimir, Nenad Vekarić. *Povijesna demografija Hrvatske*. Zagreb, Dubrovnik: HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2004., 10-12

fenomena koji su prikazani na karti. Upotreba kartografskih materijala predviđena je sve do razdoblja nastanka prvog detaljnog katastarsa 1868. godine čija bi rekonstrukcija poslužila za objašnjavanje nekih procesa koji su se događali u XVIII. stoljeću.

Uz serijalne izvore kakvi su matične knjige koristiti će se i narativni izvori u onoj mjeri koliko ih je u ovoj fazi istraživanja dostupno, a koji su relevantni za temu i razdoblje. Može ih se podijeliti na objavljene i neobjavljene. Intencija je iskoristiti što više neobjavljenih arhivskih izvora koje bismo prema nastanku mogli podijeliti na one crkvene i vojnokrajiške provenijencije. Prvu skupinu čine primjerice zapisnici kanonskih vizitacija i župne spomenice, a drugu tekst *Šumskog reda* iz 1787. godine i opis Varaždinskog generalata i drugi. Neki su izvori vojnokrajiške provenijencije objavljeni.

Vrlo je ustaljena forma pisanja o naseljima u ovome dijelu Podravine pri čemu se započinje pričom o srednjovjekovnom prosperitetu (što je u nerazmjeru s količinom arheoloških istraživanja), a nastavlja se opisom “opće katastrofe” za ljude i okoliš u doba osmanskih provala. Nitko još nije sustavno istražio i primjerima ilustrirao utjecaje blizine habsburško-osmanske imperijalne granice na razvoj onoga što nazivamo kulturom i mentalitetom podravskog življa, odnosno utjecaje na prezimski fond, oblikovanje govora, mentalitet itd. Zatim se piše o polaganom razvoju ukalupljenom unutar vojnokrajiških želja i prohtjeva, dok razdoblje XIX. stoljeća, inače vrlo bogato događajima i relevantnim izvorima, ostaje nedovoljno zastupljeno. Naposljetku slijede štire natuknice o povijesnim događajima u XX. i XXI. stoljeću.

Ekohistorijski pristup omogućava obilno korištenje materijalnih izvora poput utvrda i drugih građevina, različitih predmeta, ali i samog izgleda terena. Rezultate lingvističkih istraživanja đurđevečkog i virovskog govora također koristim kao relevantne izvore što je opravdano činjenicom da postoje recentna istraživanja Velimira Piškorca, Jele Maresić i Vladimira Miholeka (a duga je i tradicija takvih istraživanja zahvaljujući Franji Fancevu iz Virja). Etnološka istraživanja također su relevantan izvor podataka, iako takvih radova nema mnogo. Neki podaci su prikupljeni od kazivača usmenim putem. U istraživanju su kao informanti angažirani domicilni stanovnici s kojima od ranije imam razvijene rodbinske ili prijateljske kontakte. Napominjem da na ovoj razini nije provođeno ciljano i sustavno ispitivanje s pripremljenim pitanjima već su podaci prikupljeni sporadično. Kontaktirao sam dvije skupine kazivača. Prvi su oni koji se amaterski bave istraživanjem prošlosti našeg kraja; oni su uglavnom upoznati sa starijom literaturom o naseljima u ovome dijelu Podravine, pamte priče svojih predaka i o njima promišljaju te vrlo dobro poznaju teren; to su: Vladimir Miholek, Dražen Nađ, Miljenko Grgac, Vladimir Kopas, Đuro Janči, Josip Štefanić. Kontakte

s njima održavam već niz godina na temelju zajedničkih interesa. Drugu skupinu čine oni kazivači kojima sam postavio po nekoliko pitanja o temama kojima se bavim, a pretpostavio sam da mi mogu pružiti informacije na temelju vlastitog iskustva (onoga što su sami doživjeli, odnosno vidjeli) ili se sjećaju onoga što su o nekoj temi govorile starije generacije (to sjećanje seže uglavnom do u posljednju četvrtinu XIX. stoljeća). Svoj subjektivizam kao žitelj Podravine i potomak starosjedilačkih đurđevečkih i virovskih obitelji ne mogu (jer je to nemoguće), niti želim (jer u tome ne treba nužno biti nešto loše) sakrivati. Dapače, vlastito iskustvo dosad provedenog života na dodiru nizine rijeke Drave, bilogorskih (međurečkogorskih) obronaka i pješćanih naslaga pokušat ću iskoristiti kao izvor podataka uz rizik da zbog toga neke moje interpretacije i/ili zaključci budu pogrešni.

U svojem radu nemam namjeru problematizirati današnju političko-upravnu situaciju u mjestima čijom se novovjekovnom poviješću bavim i/ili nuditi savjete radnicima u lokalnim političkim, kulturnim ili gospodarskim strukturama, unatoč tome što se često vodim riječima hrvatske znanstvenice akademkinje Alice Wertheimer-Baletić: “Uloga je znanstvenika upozoravati, a uloga je političara reagirati”.<sup>10</sup> Jednostavno rečeno, želim prikazati kako je nekada izgledao ovdašnji okoliš i kako se ovdje živjelo. Nerijetko se u fokusu mojih istraživanja nalaze najobičniji pojedinci o čijim najvažnijim životnim događajima podatke čuvaju samo crkvene matice.

Naselja đurđevečke i virovske Podravine nisu bila interes tradicionalne hrvatske historiografije, a možda nešto više podataka možemo naći u radovima vojnokrajiške tematike pri čemu je, među drugim naseljima, značajnija pažnja posvećena jedino Đurđevcu, te, ipak u manjoj mjeri, Virju. Sve do Rudolfa Horvata, koji je 1930-ih godina počeo objavljivati svoje radove o povijesti naselja u Podravini, ova regija nije imala svojeg predstavnika u hrvatskoj historiografiji. Neizbježno je, dakle, smještati objavljene informacije o ovim naseljima u skupinu tzv. zavičajnog izdavačkog kruga. Ipak, monografsko djelo o Podravini u ranome novom vijeku još uvijek ne postoji, a posebno začuđuje prilično slaba istraženost XVIII. stoljeća s obzirom na relativno zadovoljavajuću sačuvanost i dostupnost povijesnih izvora za to doba. No, postoje mnogi radovi kojima se istraživači dotiču nekih od fenomena XVIII. stoljeća relevantnih za vojnokrajiški prostor Podravine. Izvorima iz XVIII. stoljeća bavili su se autori koji su svojedobno izrađivali monografije naselja, točnije župa, diljem Podravine među kojima valja spomenuti Rudolfa Horvata i Paškala Cvekana. Potonji je na specifičan način pristupao prikupljanju građe, njezinoj interpretaciji i prezentaciji zaključaka od kojih

---

<sup>10</sup> Gostovanje akademkinje Alice Wertheimer Baletić u HRT-ovoj emisiji *Damin gambit*, 31. ožujka 2013. godine.

mnogi danas nisu održivi, kao što je i pristup izvrnut kritici, no ovdje se valja osvrnuti na njegove radove jer je on autor monografija gotovo svakog naselja kojim se bavim. Unatoč svemu ne treba podcjenjivati trud i entuzijizam s kojim je istraživač – amater, kakav je bio Cvekan, pristupio pisanju svojih knjiga jer je u pravilnijem vrednovanju izvora bio hendikepiran neškolovanošću u struci što je obilno nadoknađivao poznavanjem situacije na terenu s obzirom da je pisao o svojem zavičaju.<sup>11</sup> Glavna kritika takvim autorima upućena je zbog nedostatka šire kontekstualizacije pa se njihov rad vrednuje kao prepričavanje događaja. Zbog toga ne čudi što su i radovi suvremenih autora puni pogrešnih interpretacija, pa čak i netočnih faktografskih podataka jer ih je zavelo nekritičko preuzimanje podataka iz radova starijih autora. Primat Rudolfu Horvatu i njegovoj knjižici o povijesti Đurđevca iz 1940. godine ne treba oduzimati, ali možemo raspravljati o utjecaju publikacije kakva je bila ova gdje su podaci izravno izvađeni iz zapisnika kanonskih vizitacija, po nekom redu selektirani, rijetko interpretirani, a još rjeđe kontekstualizirani. Ono što želim naglasiti jest činjenica da su radovi nastali na temelju izvora crkvene provenijencije, zahvaljujući Horvatu (1933., 1940. godine) i Cvekanu (1991. godine) (p)ostali jedina istraživana povijest Đurđevca i Virja (Horvat, 1933. godine i Cvekan, 1976. godine).

Mnoga pitanja koja su pokrenuta u takvoj historiografiji ostala su otvorena i neriješena, a rasprave najčešće nisu ni pokrenute pa ne možemo govoriti o historiografskim rezultatima, berem ne za ovo doba. Tome uveliko pridonosi činjenica da nisu obavljena sustavna istraživanja arhivskog gradiva, kako onoga dostupnijeg tako ni onog koje je teže dostupno i/ili zahtijeva visoku stručnost i napor pri interpretaciji. Naime, crkvene matične knjige, koje su za veći dio XVIII. stoljeća sačuvane u gotovo svakoj podravskoj župi, još nitko nije vrednovao

---

<sup>11</sup> Cvekan je bio svećenik i redovnik zbog čega su mu, uz činjenicu da je Podravec, bili otvoreni župni arhivi i vrlo lako dostupni mnogi izvori crkvene provenijencije. No zbog toga su njegove knjige obojene nekritičkom religioznošću, a očito nije imao kvalitete objektivnog crkvenog povjesničara. Često je radio u žurbi zbog čega su mu se, uz interpretativne i metodološke, potkrale i mnoge faktografske pogreške. Paškal Cvekan rođen je u Ferdinandovcu kao Vjekoslav Cvekan 1913. godine, a umro u Virovitici 1998. godine. Cvekanova detaljna biografija nalazi se na ovim stranicama: [http://www.franjevci-vtc.hr/zasluzni\\_franjevci/zasluzni\\_franjevci.aspx](http://www.franjevci-vtc.hr/zasluzni_franjevci/zasluzni_franjevci.aspx).

kao povijesni izvor ili bar o tome nisu objavljeni nikakvi stručni radovi.<sup>12</sup> Pojavom znanstvenika srednje i novije generacije, gdje valja istaknuti imena Dragutina Feletara i Hrvoja Petrića, započinju i sustavna istraživanja prošlosti Podravine. Pritom Feletar daje značajne doprinose poznavanju demografske prošlosti Podravine, a Petrić ekohistorijske i ekonomske povijesti. Pojavom znanstvenih časopisa *Podravina* i *Ekonomska i ekohistorija* Podravina je dobila dostojnu zastupljenost među istraživačkim interesima hrvatskih povjesničara.

Prilično intenzivna produkcija radova o povijesti Podravine započinje u posljednjoj četvrtini XX. stoljeća otkada izlazi Podravski zbornik (od 1975. godine). U to doba nastaju i ozbiljni istraživački radovi Dragutina Feletara koji je objavio i monografsko djelo o Podravini. Novost donosi pokretanje časopisa za *multidisciplinarna istraživanja Podravina*<sup>13</sup> koji izlazi dva puta godišnje od 2002. godine u kojem je objavljeno mnoštvo radova o povijesti Podravine. U časopisu *Ekonomska i ekohistorija* nalazimo također mnogo radova o Podravini, posebno o rijeci Dravi.

Međutim, srednjovjekovlje, a pogotovo arheološka istraživanja, ostala su po strani. U novije se doba srednjovjekovnom Podravinom bavi Ranko Pavleš čija su istraživanja utemeljena isključivo na radu na relevantnim povijesnim izvorima. Nedavno je Robert Čimin započeo sustavna arheološka istraživanja na području đurđevačke i virovske Podravine čime doprinosi poznavanju prilika u Podravini u srednjem vijeku, o čemu redovito objavljuje radove. Osim znanstvenika koji su već nabrojani valja spomenuti još neke koji su iskazivali (ili i dalje to čine) interes za rasvjetljavanje prošlosti Podravine. Uz Hrvoja Petrića, najvrednije doprinose poznavanju ekonomske povijesti ovoga dijela Podravine daje Mira

---

<sup>12</sup> To je donekle sustavno 1980-ih godina učinio Stjepan Krivošić matičnim knjigama župe Virje i dio rezultata svojih istraživanja objavio u nekoliko članaka. Krivošiću je uglavnom bilo poznato stanje sačuvanosti i dostupnosti matica drugih župa u ovome dijelu Podravine, no ostale nije dospio proučiti ili, ako je to i učinio, nije objavio rezultate. Matične knjige đurđevačke župe (pogotovo one iz XVIII. stoljeća) do prije nekoliko godina nije nitko pročitao unatoč činjenici da su početkom 1990-ih godina svi svesci restaurirani (doduše, vrlo nekvalitetno) i nanovo uvezeni. Zbog uvriježene priče da su sve starije matice propale tijekom Drugoga svjetskog rata malo tko danas u Đurđevcu uopće vjeruje da one postoje. Prije nekoliko godina počeo sam snimati sve listove matica i kompjuterski prepisivati podatke koji se nalaze u njima, danas se tim poslom bavi i istraživač-amater iz Đurđevca Vladimir Miholek. Međutim, mnogi izvori svjedoče da su u Đurđevcu do sredine XX. stoljeća postojali svesci matica vođeni u XVII. stoljeću. Prema nekim marginalnim upisima u maticama pretpostavljam da ih je u prvoj polovici XX. stoljeća (svakako prije početka Drugoga svjetskog rata) netko čitao te podcrtavao i vadio određene podatke, vjerojatno radi genealoških istraživanja, a za naslutiti je da je to po narudžbi radio sam župnik. Vjerujem da je netko od zaljubljenika u zavičajnu prošlost (koji povremeno objavljuju i članke) barem djelomično pročitao matice svojih župa (vjerojatno u župama Kloštar Podravski, Virje i Novigrad Podravski), ali ništa od toga nisu publicirali. Iznimka je Blaž Mađer koji je proučavao najstarije matice župe Novigrad Podravski i 1930-ih godina objavio neke od podataka u zborniku Časti i dobru zavičaja. Čini se da je matične knjige župe Brod, odnosno Ferdinandovec poznao Paškal Cvekan, no posve je neobjašnjivo zašto podatke iz njih nije koristio ni u jednoj svojoj monografiji.

<sup>13</sup> O ovome časopisu se više informacija može pronaći na stranicama: <http://www.podravina.org/>.



Kolar-Dimitrijević. Geografijom Podravine bavi se Dragutin Feletar, dok Petar Feletar proučava prometnu infrastrukturu te značaj prometa i njegov utjecaj na okoliš. Među botaničarima treba istaknuti Ivu Matoničkina (rodом iz Virja) i Radovana Kranjčeva (rodом iz Đurđevca). Arheologijom se u ovome dijelu Podravine bavi nekoliko amaterskih istraživača (primjerice Ivan Zvijerac i Josip Cugovčan), na tom je polju ranije djelovao stručnjak Zvonimir Lovrenčević, a sada arheološka istraživanja vode Robert Čimin i Tajana Sekelj Ivančan. Istraživanja etnografskog blaga ovoga dijela Podravine relativno su dobro zastupljena prvenstveno zahvaljujući Josipu Turkoviću (Đurđevac, 1936. – Zagreb, 1982.) i Miroslavu Dolencu Dravskom (Drenovica, Novo Virje, 1937. – Zagreb, 1995.) te mnogim sakupljačima etnografskog materijala i vlasnicima etnografskih zbirki. Povjesničari umjetnosti također su objavili dosta radova, pogotovo u *Podravskom zborniku*.

Određen interes prema tzv. zavičajnim temama nalazimo među diplomskim radovima i to kao odraz lokalpatriotizma te želje obrazovanih ljudi da se oduže svojem zavičaju, no oni rijetko nastave objavljivati i baviti se zavičajem. Rado se vraćamo na starije doktorske radove jer je u takvima povijest ovoga kraja našla mjesto u redu humanističkih i društvenih znanosti (primjerice doktorski radovi Ivana Kranjčeva iz 1926. godine i Marka Vidakovića iz 1939. godine).

## 2.2. Definicija područja

Područje Podravine s jedne strane omeđuje rijeka Drava, a s druge Bilogora (gorje koje se u ranome novom vijeku zvalo Međurečka gora), a proteže se od područja iznad Ludbrega pa do iza Pitomače. Tako se područje Podravine definira u geografskom smislu. Prave međe Podravine (kao uostalom i svake druge regije) nije tako lako odrediti. Rijeka Drava Podravinu čini pograničnom regijom u Republici Hrvatskoj, a pošto je riječ o rijeci koja meandrira i koja je nerijetko mijenjala svoj tok, dio podravskog, odnosno hrvatskog teritorija nalazi se s njezine lijeve strane. Riječ je o naseljenim područjima koje nazivamo Prekodravljem i niza manjih područja na kojima prevladavaju šume i poljoprivredno zemljište. Ukoliko Podravinu na suvremen način pokušamo definirati pomoću nekoliko najvažnijih statističkih podataka onda bi to izgledalo ovako: „Riječ je o ukupno 1618 četvornih kilometara površine koja se izduženo proteže u smjeru sjeverozapad – jugoistok, a okosnicu čini nizina rijeke Drave. To je 2,9 posto od ukupne kopnene površine Hrvatske. U Podravini je 2001. živjelo 116.195 stanovnika ili 2,6 posto stanovnika Hrvatske.“<sup>14</sup> U administrativnom smislu područje

---

<sup>14</sup> Feletar, Dragutin, Petar Feletar. „Prirodna osnova kao čimbenik naseljenosti Gornje hrvatske Podravine.“ *Podravina* 13 (2008.), 171

Podravine čine dijelovi nekoliko županija: Koprivničko-križevačke, Virovitičko-podravske, Varaždinske i vrlo malim dijelom Bjelovarsko-bilogorske. Ostaje svijest o potrebi provođenja istraživanja o (samo)identifikaciji Podravaca. Definiranju međa Podravine trebalo bi pristupiti i na način da se pokuša istražiti koja su to naselja čiji se žitelji smatraju Podravicima, i koja su to „rubna“ područja gdje se takva svijest počinje mijenjati dok posve ne iščezne.

Ponekad se Podravinu dijeli na „subregije“ što je vrlo zanimljivo proučiti radi povijesnog konteksta takve podjele i primjera percepcije prostora. Dio koji obuhvaća područje od Varaždina preko Ludbrega i Koprivnice do Đurđevca naziva se „gornjom Podravinom“ što ga razlikuje od „srednje“ ili „slavonske Podravine“ koja obuhvaća područje Virovitice i Podravske Slatine. Veljko Rogić (autor enciklopedijskog članka iz 1965. godine) razliku u gustoći naseljenosti i intenzitetu demografskih promjena objašnjava dosegom osmanskih osvajanja u ranome novom vijeku: „(...) tzv. Gornja Podravina (...) bila [je] manje opustošena u vrijeme širenja turske vlasti. Poslije XVIII. st. a naročito u drugoj polovini XIX. st. Gornja Podravina imala je vrlo brz porast stanovništva zbog visokog prirodnog priraštaja. (...) Na kontaktu aluvijalne i pleistocenske ravnice s tercijarnim pobrđem brzo su narasla velika sela (npr. Virje)“.<sup>15</sup> Međutim, Rogić u tome vidi i razliku u čovjekovom utjecaju na okoliš: „Opustošene predjele Slavonske Podravine naselili su poslije Karlovačkog mira (1699) novi kolonisti. Velike šumske površine koje su tada postale vlasništvo novih feudalnih veleposjednika (lovišta) nisu bile iskrčene.“<sup>16</sup>

Sa stajališta suvremene geografije, a na temelju statističkih podataka, Podravinu je najbolje opisao Dragutin Feletar. Tektonsko-akumulacijski reljef Podravine čine: naplavna holocena pridravska ravan – poloji, široke kontaktne terase, fluvio-eolske nizine i denudacijsko-akumulacijski reljef.<sup>17</sup> „Zbog geomorfoloških i pedoloških karakteristika reljef se u gornjoj hrvatskoj Podravini pruža zonalno, longitudinalno izdužen u smjeru sjeverozapad jugoistok. Pod tim osnovnim reljefnim utjecajem formirane su i osnovne longitudinalne zone naseljenosti. (...) U tri osnovne zone naseljenosti – dravski poloj, terasne nizine i nisko pobrđe – razina gustoće naseljenosti i centraliteta naselja značajno se mijenjala kroz prošlost. (...) U broju naselja u te tri naseobene zone razlike i nisu tako velike. (...) Važna je veličina i struktura naselja te promjene broja stanovnika kroz povijest. Tu su razlike između zona vrlo velike.“<sup>18</sup> Kao što je moguće pretpostaviti, u prošlosti (pritom se misli na otprilike posljednja dva i pol stoljeća) je najslabije naseljeno bilo područje poloja i pobrđa, a najnaseljenije su bile

---

<sup>15</sup> Rogić, Veljko. „Podravina.“ U *Enciklopedija Jugoslavije*, 1. izd., 522

<sup>16</sup> Rogić, „Podravina“, 522

<sup>17</sup> Feletar i Feletar, „Prirodna osnova kao čimbenik naseljenosti“, 176-183

<sup>18</sup> Feletar i Feletar, „Prirodna osnova kao čimbenik naseljenosti“, 207

zone terasa gdje su ujedno bila smještena najveća naselja i kuda je prolazila najrazvijenija prometna mreža.<sup>19</sup>

Đurđevac i Virje također se nalaze u toj zoni, a uz njih u toj zoni valja pribrojiti Novigrad Podravski, Kalinovec, Klošter Podravski i Pitomaču (prilog G1). U „pozadini“ tih naselja, odnosno u zoni niskog pobrđa koje ovdje predstavljaju obronci Međurečke gore (Bilogore), smještena su relativno mala seoska naselja od kojih su mnoga doživjela pad stanovništva ukoliko uspoređujemo drugu polovicu XVIII. stoljeća i moderno doba. Područje poloja oskudnije je brojem naselja i treba imati na umu da je dio naselja u toj zoni nastao tek u drugoj polovici XIX. stoljeća okupljanjem konačarskih naselja koja su stoljeće kasnije dobila status samostalnih naselja.<sup>20</sup>

Osvrnimo se još na to kako su ranije opisivali ovo područje i njegove karakteristike (izvode iz enciklopedijskog članka Veljka Rogića prenosim kao cjelovite navode). „Za ovu zonu karakteristični su visok nivo podzemne vode, koji zavisi od vodostaja Drave i njenih pritoka, glinoviti nanosi i kiselo tlo s prirodnom vegetacijom hrasta lužnjaka, topola, joha i vrba. U srednjoj Podravini ima i pješčanih naslaga, (...). Nisko aluvijalno područje bilo je do druge polovice XIX. st. vrlo slabo iskorištavano (pretežno pašnjaci s periodički naseljenim 'konacima'). Radovima na odvodnjavanju poplavnih zona, melioracijom pijesaka, širenjem kulture kukuruza i razvojem većih seoskih naselja izmijenjen je prvobitni močvarno-šumsko-pašnjački i pješčani pejzaž.“ Dakle, Rogić je također svjestan utjecaja geografskih karakteristika reljefa na razmještaj stanovništva. No itekako je svjestan promjena koje su rezultat razvoja tih istih naselja. „Prirodni vegetacijski pokrov (šume hrasta lužnjaka i graba) potisnut je i izmijenjen širenjem krčevina i obradivog zemljišta, zbog čega je pojačan proces erozije i ispiranja površinskog sloja zemljišta. (...) Razvojem velikih seoskih naselja i intenzivnom poljoprivrednom eksploatacijom, naročito poslije XVIII. st., ovo je područje dobilo karakter gusto naseljenog agrarnog kraja u kojem prevladavaju oranice s neznatnim ostacima prvobitnog šumskog pokrova.“<sup>21</sup>

U ovom radu redovito koristim izraz „đurđevečko-virovska Podravina“. To je uvjetan naziv za manji dio Podravine kojem jezgru predstavljaju naselja Đurđevac i Virje. Podjela Podravine na takve manje dijelove uvjetna je i proizvoljna jer praktički svako veće, odnosno značajnije naselje može dati ime nekom dijelu Podravine. To posebno vrijedi za naselja koja imaju veći broj stanovnika, dug kontinuitet naseljenosti, koja su u različitim razdobljima

---

<sup>19</sup> Feletar i Feletar, „Prirodna osnova kao čimbenik naseljenosti“, 208-209

<sup>20</sup> Feletar i Feletar, „Prirodna osnova kao čimbenik naseljenosti“, 208

<sup>21</sup> Rogić, „Podravina“, 522

imala pridruženu određenu političku, administrativnu i gospodarsku funkciju te naselja kojima gravitira manji ili veći broj drugih naselja. U slučaju Đurđevca i Virja zadovoljeno je mnogo nabrojanih uvjeta s odmakom u broju stanovnika te političkom i gospodarskom primatu za koje je Virje bilo u nekim razdobljima zakinuto u korist Đurđevca. Dakle, u različitim se razdobljima mijenja značaj pojedinih naselja. Istaknuo bih da su ranije (do prijelaza iz XIX. u XX. stoljeće) najveću moć privlačenja imala župna središta i zbog toga je važno poznavati sastav pojedinih župa u prošlosti jer su posljedice takvog razmještaja naselja vidljive i danas. S druge strane, od početka XX. stoljeća manja (uglavnom agrarna) naselja gravitiraju prema naseljima (uglavnom gradovima) u kojima se razvija industrija i koji postaju sjecište suvremenih prometnih puteva (najprije je to bila željeznica). U takvim naseljima se koncentrira i politička moć. U tom smislu bismo mogli o ovome dijelu Podravine govoriti kao o „koprivničkoj Podravini“, iako tijekom XX. stoljeća (a i danas) veliku privlačnu snagu za Podravce u ovome dijelu ima grad Bjelovar.

Prema gore spomenutom modelu iz uvjetno definiranih „subregija“ izdvajaju se manje „regije“. U slučaju đurđevečko-virovske Podravine može se istaknuti primjer molvarske Podravine. Vladimir Šadek tako je naslovio knjigu koju je izdao 2008. godine, što govori o samosvijesti žitelja toga dijela Podravine da su Molve postale naselje koje ima velik utjecaj na oblikovanje života u svojoj široj okolini. Takav značaj Molve su dobile tijekom XX. stoljeća, odnosno nakon razvojačenja Vojne krajine 1870-ih godina. Bogat kulturni i politički život koji se u Molvama razvio u prvoj polovici XX. stoljeća (i nastavio s razvojem i kasnije), uz značaj kakav tamošnja župa ima kao najvažnije marijansko prošteništa u ovome dijelu Podravine (danas možemo govoriti o razvijenom vjerskom turizmu u Molvama), učinili su Molve prepoznatljivim naseljem.<sup>22</sup> Eksploatacija zemnog plina i izgradnja Centralne plinske stanice u okolini Molvi omogućila je kraju ekonomski prosperitet. Ono što je, uz sve nabrojeno, Molvama omogućilo da postanu središte jednog dijela Podravine jest činjenica da se nekadašnji kotar, a danas Općina Molve sastoji od više naselja koja gravitiraju Molvama kao središtu.

---

<sup>22</sup> Šadek, Vladimir. *Molvarska Podravina i druge teme: izbor studija i radova*. Molve: Općina Molve, 2008., 11-24

# I. DIO

## 3. Đurđevečko-virovska Podravina u srednjem vijeku

Pošto je onaj dio Varaždinskog generalata, koji se u ranome krajiškom razdoblju zvao Koprivničkom kapetanijom, ustrojen na području srednjovjekovnog Đurđevečkog vlastelinstva, koje je predstavljalo rubni dio Križevačke županije,<sup>23</sup> potrebno je predstaviti nova saznanja o njegovu funkcioniranju prije osmanskih upada u ovaj dio Podravine, odnosno prije formiranja vojnokrajske uprave. Fokusirat ću se na informacije o ekonomskom i demografskom stanju đurđevečko-virovske Podravine u srednjem vijeku kako bih propitao pretpostavku da srednjovjekovna Podravina bila dobro napučen i gospodarski potentan prostor. Pokušat ću pronaći podatke o izgledu onodobnog okoliša i prilikama koje su tome mogle pridonositi.

Srednjovjekovno Đurđevečko vlastelinstvo naziva se još i Đurđevečko-prodavizkim vlastelinstvom jer se sastojalo se od ta dva dijela pa se ovaj naziv poklapa s onim koji sam dao ovome dijelu Podravine u drugoj polovici XVIII. stoljeća. Naime, riječ je i o prostornom poklapanju: „Đurđevečko vlastelinstvo kakvo poznajemo u XV. i XVI. stoljeću nastalo je od najmanje tri dijela. Prvi je vlastelinstvo Prodaviz, drugi dio posjed Sveti Juraj, a treći nedefinirani prostor obronaka Bilogore od Javorovca do Mičetinca.“<sup>24</sup> Ovdje ću se baviti samo tzv. Selom svetog Jurja koje je preteča današnjeg (odnosno, ranonovovjekovnog Đurđevca) i Prodavizom kao pretečom Virja, dok druga naselja (koja su bila u sastavu spomenutog vlastelinstva), a kod kojih postoji određen kontinuitet naseljenosti i u ranome novom vijeku neću posebno opisivati.

### 3.1. Đurđevac u srednjem vijeku

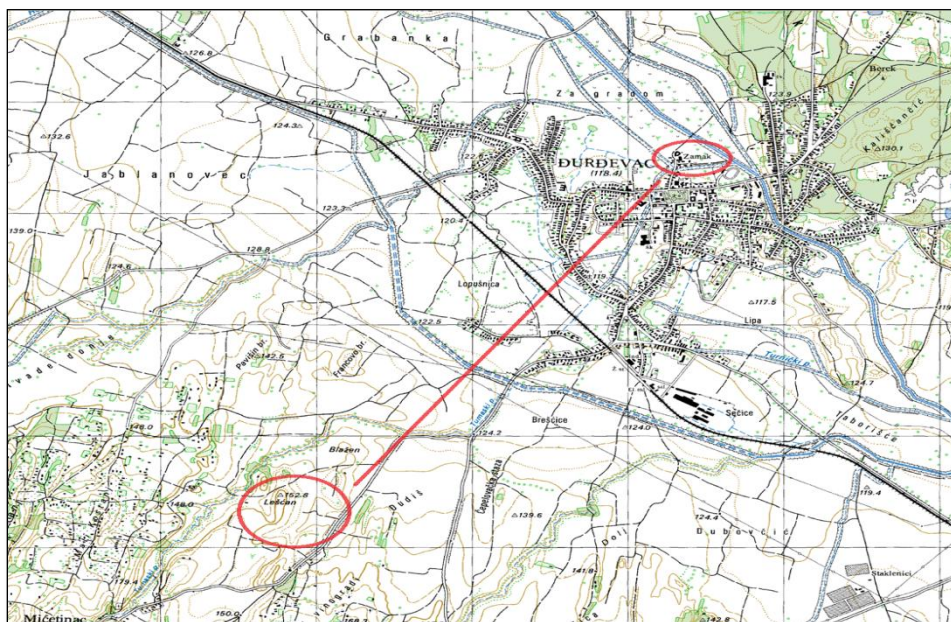
Srednjovjekovno se đurđevečko naselje (slijedom latinskih izvora mogao bi se upotrijebiti naziv *Selo svetog Jurja*) nalazilo na lokaciji smještenoj južnije od današnjeg naselja (naziv

---

<sup>23</sup> Petrić, Hrvoje. *Pogranična društva i okoliš: Varaždinski generalat i Križevačka županija u 17. stoljeću*. Samobor, Zagreb: Meridijani, Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju, 2012., 103; *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Križevačka pukovnija, knjiga 7*, pripremili Mirko Valentić, Ivana Horbec, Ivana Jukić. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2003., 42

<sup>24</sup> Pavleš, Ranko. *Podravina u srednjem vijeku: povijesna topografija srednjovjekovne Gornje Komarnice (ludbreška, koprivnička i đurđevečka Podravina)*. Koprivnica: Meridijani, 2013., 137

ondašnjih rudina je *Pri turnu*, odnosno *Za turnom* ili *Leščanska greda*<sup>25</sup>). Ova tvrdnja je ispravna ukoliko poklonimo vjeru argumentima koje je iznio Paškal Cvekan, a koje je pokušao opovrgnuti Ranko Pavleš, no smatram da je Cvekan ipak bio u pravu jer zapisnici kanonskih vizitacija donose konkretne podatke o crkvi sv. Jurja koja je bila na tome mjestu i okolnostima njezinog održavanja u ranome novom vijeku te rušenju početkom XIX. stoljeća. To je bio ocjedit teren smješten na dodiru najnižih međurečkogorskih (bilogorskih) obronaka s pridravskom ravnicom i močvarnim tlom. Naselje se preselilo usred močvare koju je vodom opskrbljivala rijeka Drava. Bila je to najnepristupačnija i najnezdavija okolina za život ljudi i za gospodarsku djelatnost u to doba. Možemo pretpostaviti da je strah od Osmanlija, realna opasnost od njihovih napada i želja za sigurnošću prevladala nad potrebom za prosperitetom i ugodnim životom mještana.



Slika 1. Isječak s kartografskog prikaza na kojem je zaokružen položaj Đurđevca u srednjem vijeku (dolje) i danas (gore).

<sup>25</sup> Prvi toponim *Pri turnu* ili *Za turnom* uspomena je na toranj crkve sv. Jurja koja se nalazila, kako su Đurđevčani stoljećima vjerovali, na mjestu izvornog đurđevečkog naselja odakle su se njihovi preci preselili bliže utvrdi uslijed osmanskih pustošenja. I sama je crkva stradala u tim pustošenjima, no Đurđevčani su je redovito obnavljali jer je bila posvećena svetom Jurju, za razliku od župne crkve smještene u središtu Đurđevca koja je bila posvećena Blaženoj Djevici Mariji od Navještenja, pa su u crkvi ili kapeli sv. Jurja u polju („Capella S. Georgy in Campo“ – kako svjedoče zapisnici kanonskih vizitacija iz XVIII. stoljeća) svečanom misom slavili svojeg nebeskog zaštitnika na njegov blagdan 23. travnja. Župna spomenica svjedoči da je 1804. godine ta kapela dekonsekirana i otada je započelo raznošenje građevnog materijala. Vjerojatno se toranj održao nešto duže pa je to utjecalo na oblikovanje toponima *Pri turnu* ili *Za turnom* (u đurđevečkom govoru turen je izraz za toranj i/ili zvonik; Maresić, Jela, Vladimir Miholek. *Opis i rječnik đurđevačkoga govora*. Đurđevac: Gradska knjižnica, 2011., 548, 742). Danas na to mjesto podsjeća raspelo postavljeno na raskrižju puteva koji iz Đurđevca vode prema selima Čepelovcu i Mičetincu zbog čega mnogi misle da je se na tome mjestu nalazila spomenuta kapela. Drugi toponim *Leščanska greda* prvenstveno upućuje na konfiguraciju tla koje je ondje doista povišeno u obliku grede. Leščan je drevno đurđevečko prezime, no ne znam je li od prije u upotrebi prezime ili toponim.

Do nedavno se najstariji spomen Đurđevca, odnosno srednjovjekovnog sela svetog Jurja, smještao u 1267. godinu, no Ranko Pavleš pronašao je stariji spomen dokumentu iz 1237. godine u kojem se spominje posjed *Oxzeu Sengurg*.<sup>26</sup> „Prva sigurna vijest o postojanju utvrde Đurđevac je iz 1396. godine (...).“<sup>27</sup> Ranko Pavleš gradnju đurđevečke utvrde smješta u razdoblje između 1378. i 1396. godine, a gradnju pripisuje vlastelinima Mikčevićima s time da su kasniji vlasnici ujedno i inicijatori dogradnji.<sup>28</sup> O takvim zahvatima svjedoči vješto izrađen grb sa zabilježenom 1488. godinom kada je utvrda bila u vlasništvu plemićke obitelji Ernušt (Ernusz) i kada je vjerojatno dobila svoj konačan oblik. „Grad Đurđevac je, dakle, od druge polovice XIV. stoljeća sjedište uprave vlastelinstva, a često ovdje stanuju i njegovi vlasnici. (...) Svaki od kaštelana uze sebe je imao i podkaštelana. Zatim je tu bilo osam konjanika, dvanaest pješaka i četiri stražara. Špan s trojicom pomoćnika brinuo se vjerojatno za obrađivanje vlastelinske zemlje. U gradu su služili i pekar, dvojica bačvara, tri pastira za ovce i svinje, četiri sluge, mlinar, kuhar i kolar.“<sup>29</sup> Sve ovo svjedoči o vrlo dinamičnom životu u samoj utvrdi i njezinoj neposrednoj blizini pa možemo pretpostaviti da je tako bilo i u široj okolini. „U popisima poreza od 1507. do 1520. godine uz trgovište Đurđevac zabilježena su trideset i dva do trideset i tri porezna dima s još deset dimova u posjedu župnika. Ovo je prilično veliko područje, ali puno manje od onog koje je imao susjedni Prodaviz.“<sup>30</sup> Ne treba zaboraviti da je utvrda u Đurđevcu primjer tipičnog *wasserburga*. Golema neprohodna močvara, „koja se ne isušuje ni za ljetnih mjeseci“,<sup>31</sup> kako to navode izvori, učinila je teren oko utvrde nepremostivom preprekom za napadače, a tamošnju utvrdu njihovim neosvojivim ciljem. Močvara, ako već nije zaustavila napadače, onda im je barem uvelike otežala pristup i na taj način išla na ruku često malobrojnima braniteljima u vrijeme sukoba s Osmanlijama. Međutim, takav je položaj i okoliš neminovno imao i svoje nedostatke. Ponajprije je to relativna prometna izoliranost što je otežavalo opskrbu utvrde te ograničenost prostora i uvjeta za dogradnju novih fortifikacijskih objekata.

### 3.2. Srednjovjekovni Prodaviz – novovjekovno Virje

Prodaviz (što je ispravniji naziv od Prodavić koji se uglavnom koristi), odnosno Virje, ima dug kontinuitet naseljenosti hrvatskim stanovništvom. Tijekom četverogodišnjih (od 2009. do

---

<sup>26</sup> Pavleš, *Podravina u srednjem vijeku*, 137

<sup>27</sup> Pavleš, *Podravina u srednjem vijeku*, 172

<sup>28</sup> Pavleš, *Podravina u srednjem vijeku*, 172

<sup>29</sup> Pavleš, *Podravina u srednjem vijeku*, 173

<sup>30</sup> Pavleš, *Podravina u srednjem vijeku*, 174

<sup>31</sup> Krmpotić, Ljudevit. *Izvještaji o utvrđivanju granica Hrvatskog kraljevstva od 16. do 18. stoljeća*. Hannover, Karlobag, Čakovec: Nakladni zavod Hrvatski zapisnik, 1997., 54-57



2012. godine) arheoloških istraživanja uz temelje župne crkve u Virju pronađeni su ostaci zidane srednjovjekovne virovske crkve i istražen je sadržaj oko 150 grobova (koji potječu od kasnog srednjeg vijeka do kraja XVII. stoljeća) koji su se nalazili uz samu crkvu.<sup>32</sup> Arheolog Robert Čimin pretpostavlja da je riječ o crkvi sagrađenoj 1484. godine u doba kasne gotike (elementi tog stila prepoznaju se na građevini).<sup>33</sup> U nekim od faza arheoloških iskapanja cilj je bio „prikupiti što veći broj grobljanskih podataka kao temelj budućeg upotpunjavanja demografske slike ljudi u đurđevačkoj Podravini tijekom kasnog srednjeg i ranog novog vijeka, (...). Već je utvrđeno da je stanovništvo živjelo životom prepunim fizičkog napora što je pridonosilo frakturama, (...), a među njima ima trauma kao posljedica nasilnih činova i ubojstava. Takvi su nalazi izuzetno vrijedni jer govore o sukobima s Osmanlijama oko Virja i za sada čine rijetke materijalne dokaze tih poznatih povijesnih događaja“.<sup>34</sup> Iako je riječ tek o sporadičnim nalazima koji ne dopuštaju zaključke na generalnoj razini, svakako su nepobitan dokaz posljedica sučeljavanja ovdašnjeg stanovništva s osmanskim napadačima.



Slika 2. Djelomično konzervirano arheološko nalazište podno župne crkve svetog biskupa Martina u Virju koja je sagrađena 1833. godine na temeljima prijašnjih crkvi uokolo kojih su još u srednjem vijeku pokapani stanovnici Prodaviza, odnosno Virja (fotografirao Nikola Cik, 13. srpnja 2011. godine).

Prodaviz se prvi puta spominje 1244. godine, „ali samo kao posjed“ što znači da u to doba još ne možemo sa sigurnošću utvrditi je li Prodaviz bio naselje i je li na tom posjedu postojalo

---

<sup>32</sup> Čimin, Robert. „Nove spoznaje o virovskej srednjovjekovnoj crkvi sv. Martina.“ U *Virje na razmeđu stoljeća, zbornik 6*, ur. Dragutin Feletar i Dražen Podravec. Virje: Općina Virje, 2012., 13

<sup>33</sup> Čimin, „Nove spoznaje o virovskej srednjovjekovnoj crkvi sv. Martina“, 17-18

<sup>34</sup> Čimin, „Nove spoznaje o virovskej srednjovjekovnoj crkvi sv. Martina“, 20-21



kakvo utvrđenje.<sup>35</sup> Kaštel u Prodavizu se prvi puta spominje tek 1477. godine, no Pavleš pretpostavlja da je on postojao i ranije, odnosno da je sagrađen između 1439. i 1477. godine i da je to bila novosagrađena utvrda dok je ona starija napuštena krajem XIV. stoljeća. Naime, Mikčevići koji su stolovali u Prodavizu svoje su sjedište preselili u novosagrađeni Đurđevac (na istome posjedu) pa je Prodaviz imao niži status od Đurđevca koji je bio kastrum.<sup>36</sup> „I sastav posade kakav je prikazan 1505. godine kada su u kaštelu Prodaviz bili samo podkaštelan, tri vojnika i dva stražara, a u Đurđevcu jača i uprava i posada pokazuje da je prodavizki kaštel bio samo područna utvrda đurđevčkog grada.“<sup>37</sup> Kako je izgledao prodavizki kaštel možemo samo nagađati jer nije pronađen nijedan njegov nacrt ili prikaz iz XVI. stoljeća.

Prodaviz se kao naselje spominje 1341. godine, a prije toga se u popisu župa Zagrebačke biskupije 1334. godine spominje crkva svetog Martina u istoimenom mjestu što implicira da je postojalo i naselje. „Od 1439. godine Prodaviz se počinje javljati kao trgovište ('oppidum'). Prema popisima poreza od 1507. do 1520. godine Prodaviz je imao od sto dvadeset i jednog do sto četrdeset i osam poreznih dimova i po tome je nadmašivao sve gradove i trgovišta sjeverozapadne Hrvatske osim Zagreba i Varaždina, te, u nekim godinama, Križevaca. Ovoliki broj dimova pokazuje samo poljoprivrednu, a ne i opću gospodarsku snagu trgovišta, ali je ipak znak velike koncentracije stanovništva. (...) Dobar (prometni, op. N. C.) položaj imao je za posljedicu stvaranje jakog naseobenog središta s brojnim stanovništvom, jakim crkvenim ustanovama i važnim sjedištem uprave za dio đurđevčkog vlastelinstva. Značaj naselja potvrđuje i javljanje Prodaviza na kartama od početka kartiranja ovog dijela Hrvatske.“<sup>38</sup>

Veličina crkve koja je počivala na temeljima pronađenima tijekom spomenutih arheoloških istraživanja u središtu Virja ima potvrdu i u pisanim izvorima. „Popis svećenika iz 1501. godine pokazuje da je uz crkvu tada služilo osim župnika i dva kapelana još šest altarista i tri mansionaria. Dakle, ukupno dvanaest svećenika uz samu crkvu čemu moramo dodati i tri upravitelja kapela koje su spadale pod župnu crkvu. (...) Vidimo da je Prodaviz bio jedno od najjačih crkvenih središta u ovom dijelu stare Slavonije. (...) Prebendarski posjedi zbrojeni sa župnikovim imanjem početkom XVI. stoljeća ukupno su brojili oko dvadeset i pet poreznih dimova crkvenog vlasništva zemlje u Prodavizu.“<sup>39</sup> Usporedbe radi, u

---

<sup>35</sup> Pavleš, *Podravina u srednjem vijeku*, 145-146

<sup>36</sup> Pavleš, *Podravina u srednjem vijeku*, 146

<sup>37</sup> Pavleš, *Podravina u srednjem vijeku*, 146

<sup>38</sup> Pavleš, *Podravina u srednjem vijeku*, 148

<sup>39</sup> Pavleš, *Podravina u srednjem vijeku*, 148-149

Đurđevcu su tada službovala četvorica svećenika, a župnik je raspolagao s deset poreznih dimova.<sup>40</sup> Očekuje se nastavak arheoloških istraživanja u kojima je moguć pronalazak ostataka i srednjovjekovnog kaštela. U tome pomaže i lokalna toponimija, naime Zvonimir Lovrenčević je 1984. godine „u Virju našao dva položaja na kojima je pretpostavio srednjovjekovne utvrde: jedan koji okružuje samu crkvu i drugi, zvan 'Gradišće', smješten sjeveroistočno od nje.“<sup>41</sup>

### **3.3. Demografska i ekonomska snaga srednjovjekovnog Đurđevečko-prodavizkog vlastelinstva**

Ranko Pavleš detaljno je proučio strukturu i funkcioniranje Đurđevečko-prodavizkog vlastelinstva i to na temelju podataka o lokalnoj topografiji i srednjovjekovnoj organizaciji prostora. On je ubicirao i opisao sedamdesetak toponima, odnosno srednjovjekovnih naselja u prodavizkom dijelu i gotovo isto toliko u đurđevečkom dijelu vlastelinstva.<sup>42</sup> S druge strane, raspoložemo popisima i obračunima poreza koje su 1976. godine objavili Josip Adamček i Ivan Kampuš, a koji nude precizne podatke o broju dimova (koji predstavljaju porezne jedinice na temelju kojih se ubirala dika u Slavoniji i Hrvatskoj)<sup>43</sup> na Đurđevečko-prodavizkom i drugim vlastelinstvima. Takvi izvori nude prilično jasnu sliku o ekonomskoj (a time možda i demografskoj) snazi Podravine do prodora Osmanlija u XVI. stoljeću. Međutim, mnoga naselja koja se spominju u popisima nije moguće precizno ubicirati jer su nestala tijekom XVI. i XVII. stoljeća i nisu se obnovila na starome mjestu. Zbog toga uglavnom nije moguće saznati koliko je ukupno dimova činilo koje naselje. Kako god bilo s ukupnim brojem dimova na širem ili užem području Đurđevca i Virja, evidentno je da su to bila dobro napućena naselja na prijelazu XV. u XVI. stoljeće.

Relativno redovito provođenje popisa u manje ili više pravilnim vremenskim intervalima omogućava komparaciju podataka iz 1507., 1513., 1517. i 1520. godine. Jednostavnom kvantitativnom metodom prebrojavanja poreznih dimova dolazimo do zaključka da se je broj poreznih dimova smanjivao u razdoblju između 1507. i 1520. godine. U tom razdoblju ukupni broj (uz oscilacije) smanjio se za oko stotinu.<sup>44</sup>

---

<sup>40</sup> Pavleš, *Podravina u srednjem vijeku*, 175

<sup>41</sup> Pavleš, *Podravina u srednjem vijeku*, 148

<sup>42</sup> Pavleš, *Podravina u srednjem vijeku*, 196 - 200

<sup>43</sup> Adamček, Josip, Ivan Kampuš. *Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV. i XVI. stoljeću*. Zagreb: IHP Sveučilišta u Zagrebu, 1976., XXIII

<sup>44</sup> Popis dimova za kraljevski porez u kotaru plemićkog suca Jurja od Bontušovca u Križevačkoj županiji (1507.); Popis dimova za kraljevski porez u kotaru plemićkog suca Petra Lackovića u Križevačkoj županiji (1513.); Popis dimova za kraljevski porez od 50 denara u kotaru plemićkog suca Mihajla od Tomadaša u križevačkoj županiji (1517.); Popis dimova za kraljevski porez u „Malom kotaru“ plemićkog suca Mihajla

Tablica 1. Broj poreznih dimova na Đurđevečko-prodavizkom vlastelinstvu između 1507. i 1520. godine. (Izvor: Adamček i Kampuš, *Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV. i XVI. stoljeću*, 28, 60-61, 95, 128; Pavleš, *Podravina u srednjem vijeku*, 196-200.)

godina	đurđevečki dio	prodavizki dio	broj poreznih dimova
1507.	181	463	644
1513.	159	416	575
1517.	154	416	570
1520.	165	448	613

Dakle, osim evidentne ekonomske i demografske snage naselja u đurđevečkoj i virovskoj Podravini koja se može iščitati iz popisa i obračuna poreza, postoje evidentni dokazi nasilnog rušenja srednjovjekovnih struktura. Adamček i Kampuš sami u svojem komentaru izvora koje su objavili konstatiraju kako je „smanjenje broja dimova u Slavoniji u XVI. st. povezano (...) u prvom redu s turskim pustošenjima, odvlačenjem i migracijama stanovništva i napose turskim osvajanjem našeg teritorija“.<sup>45</sup> Povjesničari su već zaključili kako su osmanske prodore traumatičnije doživjela seoska naselja, za razliku od gradskih, što je relevantno i za proučavano područje jer ovdje pravih gradskih naselja (osim Koprivnice koja nije predmet ovog istraživanja) nije bilo.<sup>46</sup> Karl Kaser ipak smatra srednjovjekovni Đurđevac i Virje (tada Prodaviz) značajnim naseljima na području koje je opustošeno tijekom osmanskih provala, a na kojem je formirana Vojna krajina. Na temelju izvora koji svjedoče o ekonomskoj i demografskoj potentnosti Đurđevca i Virja, Kaser tvrdi da su ta naselja bila „trgovišta u procvatu“ (za Đurđevac čak tvrdi da ga možemo smatrati gradskim naseljem zbog množine selišta koja su mu pripadala u XVI. stoljeću). Oba su naselja 1540-ih godina bila potpuno opustošena.<sup>47</sup> Time zapravo izražava žaljenje za mogućnošću prosperiteta đurđevečko-virovske Podravine koja je prekinuta osmanskim upadima u XVI. stoljeću. Međutim, isto tako je svjestan da se vojnokrajiški sustav (kakvog poznajemo) mogao razviti tek na području koje je potpuno bilo lišeno prijašnjih organizacijskih struktura pa u smislu organizacije prostora s pravom možemo govoriti o posve novom dobu za Podravinu od sredine XVI. stoljeća.<sup>48</sup>

---

Tamadocija u Križevačkoj županiji (1520.). Adamček i Kampuš. *Popisi i obračuni poreza*, 28, 60-61, 95, 128; Pavleš, *Podravina u srednjem vijeku*, 196 - 200

<sup>45</sup> Adamček i Kampuš. *Popisi i obračuni poreza*, XII

<sup>46</sup> Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 90

<sup>47</sup> Kaser, Karl. *Slobodan seljak i vojnik. Rana krajiška društva (1545.-1754.)*, sv. I., prijevod Josip Brkić. Zagreb: Naprijed, 1997., 42

<sup>48</sup> Kaser, *Slobodan seljak i vojnik. Rana krajiška društva (1545.-1754.)*, sv. I., 45

### **3.4. Demografske, ekonomske i ekohistorijske posljedice osmansko-habsburškog sučeljavanja na području đurđevečko-virovske Podravine od XVI. do kraja XVII. stoljeća**

Često se u stručnoj i manje stručnoj literaturi mogu pronaći rečenice i odlomci u kojima se u formi jadikovki opisuje destruktivni karakter osmanskih provala na europski kontinent i na hrvatski povijesni prostor. Sve to doprinijelo je izgradnji svojevrsne kolektivne svijesti o teškim vremenima ratovanja s Osmanlijama i njihovim pustošenjem svih krajeva kojima su prolazili na svojim pohodima. S druge strane, slika o razmjerima istih nije posve zorna što je proporcionalno količini sačuvanih povijesnih izvora iz tog doba. U tom smislu, osjeća se nedostatak mikrohistorijskih istraživanja, a izvori osmanske provenijencije tek su načet.

Vrlo često nemamo adekvatnu sliku o prilikama na prostorima koji su tijekom osmanskih upada doživjeli promjene u demografskoj, ekonomskoj, ekohistorijskoj, kulturnoj, vjerskoj i drugoj strukturi. Jedan od ozbiljnijih problema historiografije o Podravini jest taj da je srednjovjekovna povijest Podravine vrlo slabo istražena. Tek su se u posljednje vrijeme, zahvaljujući Ranku Pavlešu, počeli pojavljivati znanstveni radovi koje možemo smatrati značajnim doprinosom poznavanju podravskog srednjovjekovlja. S obzirom na to koliko potencijalnih lokaliteta postoji, arheološka istraživanja vrlo su malo zastupljena, a u posljednje vrijeme sustavna arheološka istraživanja na području đurđevečke i virovske Podravine provodi arheolog Robert Čimin iz Muzeja grada Koprivnice.

Pokušaj razumijevanja razmjera demografskih, ekonomskih i ekohistorijskih posljedica osmansko – habsburškog sučeljavanja na području đurđevečko - virovske Podravine od XVI. do kraja XVII. stoljeća omogućava vrednovanje ovoga dijela Podravine kao pogodnog prostora za život ljudi u srednjem vijeku. Ovu pretpostavku možemo ispitati metodom komparacije prilika prije osmanskih provala u Podravinu i nakon njih te analizom povijesnih izvora koji svjedoče o događajima u XVI. i XVII. stoljeću. Zato ću ukratko prikazati podatke koji svjedoče o demografskoj i ekonomskoj potentnosti ovoga dijela Podravine u kasnom srednjem vijeku. U tome služe objavljeni povijesni izvori i rezultati istraživanja provedeni na temelju njih i na rezultatima arheoloških istraživanja. Posebno me zanima područje đurđevečko – prodavizkog vlastelinstva jer je svojim rasprostiranjem uglavnom obuhvaćalo područje čijom se ranonovovjekovnom poviješću detaljnije bavim u ovome radu. Kod dvaju naselja koja su dala ime vlastelinstvu možemo govoriti o kontinuitetu naseljenosti u srednjem i ranome novom vijeku pa je nužno barem se osvrnuti na srednjovjekovnu prošlost. S ekohistorijskog stajališta važno je propitati pretpostavku da je neposredna blizina osmansko –

habsburške imperijalne granice ostavila trag u mentalitetu i kolektivnoj svijesti žitelja ovog dijela Podravine.

#### **3.4.1. Prodor Osmanlija u Podravinu: utjecaj na demografske i gospodarske prilike**

Pojavu Osmanlija u Podravini treba promatrati u kontekstu ranih osmanskih upada u hrvatske krajeve. Hrvatske su zemlje bile izložene akindžijskim napadima od druge polovice XV. stoljeća, točnije kada je 1463. godine pod osmansku vlast pala Bosna. Osnovna je namjera akindžijskih napada bila uništavanje gospodarstva nekog područja što su postizali ognjem i mačem, odnosno paljenjem i razaranjem naselja te zarobljavanjem stanovništva.<sup>49</sup> Prodori su bili učestaliji nakon bitke na Krbavskom polju 1493. godine. Područjem đurđevačke i virovske Podravine prolazili su vjerojatno već 1470-ih godina. Ljetopisci koji su bilježili provale Osmanlija kao njihovu posljedicu navode pustošenje u smislu devastacije naselja i likvidacije stanovništva i još uvijek ne govore o strahu, što je realno, s obzirom na da su to bili prvi susreti s Osmanlijama kada je samo faktor razaranja bio izraženiji.<sup>50</sup> Fenomen straha razvio se zahvaljujući posljedicama prvih osmanskih upada. Podravci su, naime, mogli od sredine XV. stoljeća biti informirani o tome što ih čeka od naroda koji se povlačio iz krajeva koji su prije Podravine bili izloženi osmanskim upadima.

Hrvoje Petrić opisuje XVI. i XVII. stoljeće kao razdoblje “velikih promjena u gustoći naseljenosti pogotovo na neposrednim pograničnim područjima u blizini granice s Osmanskim Carstvom”.<sup>51</sup> Petrić razlikuje tri glavna uzroka depopulacije: 1) pogibija u sukobima, 2) odvođenje u zarobljeništvo i 3) bijeg i sigurnije krajeve; za sve nalazi potvrdu u izvorima.<sup>52</sup> Smatram da bi treći uzrok trebalo staviti na prvo mjesto za što elemenata potkrijepe ima u istim izvorima. Do takvog je zaključka došao i Karl Kaser koji kao najrašireniji oblik depopulacije krajeva izloženih osmanskim provalama vidi u bijegu stanovništva.<sup>53</sup>

---

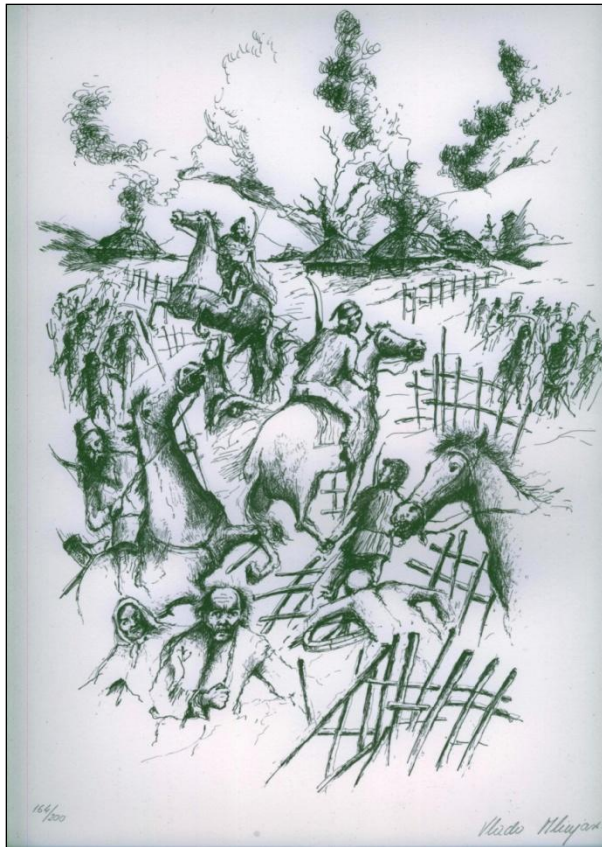
<sup>49</sup> Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 89; Kaser, *Slobodan seljak i vojnik. Rana krajiška društva (1545.-1754.)*, sv. I., 31; *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Križevačka pukovnija*, 45

<sup>50</sup> Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 90-91

<sup>51</sup> Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 82

<sup>52</sup> Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 82

<sup>53</sup> Kaser, *Slobodan seljak i vojnik. Rana krajiška društva (1545.-1754.)*, sv. I., 38



Slika 3. Likovni prikaz osmanskog napada na selo kako to zamišlja slikar Vlado Mlinjarić iz Đurđevca. Naslov crteža je „Zulumčari“ (*Mapa crteža Likovnog udruženja Đurđevac, urednik mape i autor predgovora Zdravko Šabarić. Đurđevac: Likovno udruženje Đurđevac, 1983.*).

Izvor koji vrlo dramatično opisuje razmjere depopulacije đurđevečko-virovsko-koprivničke Podravine uslijed sučeljavanja na osmansko-habsburškoj imperijalnoj granici je *Opis gospodarskoga stanja vlastelinstava Đurđevca, Prodavića i Koprivnice* iz 1548. godine u kojem se ovaj dio Podravine opisuje kao najviše pogođen iseljavanjem, odnosno bijegom stanovništva. Jedan dio opisa svjedoči o dramatičnim prilikama u samome Đurđevcu: „Najprije, u utvrdi kod grada Đurđevca kao u spiljama živi 36 bjegunaca odnosno inkvilina. Svi zajedno imaju pet volova, a nemaju niti jednoga pluga, nego moraju orati i kopati zemlju motikama, i to u velikom strahu od vrlo čestih pljački i pustošenja turskih razbojničkih konjanika i pješaka, i tako održavaju i provode svoj bijedni život.“ U slučaju Prodaviza imamo vrlo preciznu dataciju stradavanja tog naselja u doba osmanskih prodora: „Kao naselje Prodaviz se spominje posljednji put 1544. godine, a uništio ga je Murad beg Taradić u jesen 1544. ili proljeće 1545. godine. Kraljeva komisija je 1548. godine našla samo jedanaest ljudi sklonjenih u utvrđenoj crkvi te nekoliko izbjeglica iz Prodaviza u močvarama uz Dravu.“<sup>54</sup> Situacija nije bila bolja ni u drugim dijelovima đurđevečke Podravine: „Sučija Pavlovac

<sup>54</sup> Pavleš, *Podravina u srednjem vijeku*, 148

(Zentpal) pripada gradu Đurđevcu. U toj sučiji sva su sela uništili Turci tako da nitko od kmetova koji su nekoć nastanjivali ta sela ne živi na selištu, nego su svi raspršeni, mnogi od njih po raznim krajevima Ugarske kao i Moravske, a drugi, s nekim bjeguncima, njih 44, smjestili su se na jednom malom otoku i uz obalu rijeke Drave; iskrčili su neku šumu i kopajući motikama zasijavaju zemlju i tako dobivaju živež uz veliki trud i znoj. Svi ti ljudi imaju tri konja, četiri vola, malo sitne stoke; ne mogu vršiti podvoz, ništa ne plaćaju kao redovitu daću jer nemaju selišta.“ Ovi podaci dokazuju da od onih sela koja su u srednjem vijeku činila trgovište Đurđevac sredinom XVI. stoljeća nije ostalo gotovo ništa, a sve zbog straha pred Osmalijama. Njihova demografska i gospodarska snaga posve je skršena. Ljudi koji su pripadali upravi grada Đurđevca razbježali su se na sve strane tražeći utočišta u šumama i skrovitim mjestima koja je pružala rijeka Drava ili su čak odselili preko nje. Iako malobrojni, ti su „bjegunci“ utjecali na okoliš primitivnim načinima obrade tla, krčili su šume i stvarali obradive površine kako bi si osigurali najnužnija sredstva za preživljavanje. Stočni fond nije bio takav da bi značajnije utjecao na promjenu okoliša ili zahtijevao njegovu prilagodbu uzgoju stoke. Dapače, opis svjedoči i o negativnim posljedicama nemogućnosti ljudskoga djelovanja: „Svi su vinogradi i njihove gorice u spomenutom kotaru i na području grada Đurđevca sasvim opustošeni i napušteni, i deset godina ti vinogradi stoje neobrađeni iz straha pred Turcima.“<sup>55</sup> Vjerojatno ih je bilo mnogo po šumama koje „vizitatori“ nisu imali prilike sresti jer su bili dobro skriveni pa možemo iznijeti tezu da su živjeli bez ikakvog kontakta s civilizacijom, pogotovo ne s Katoličkom Crkvom koja je u uobičajenim okolnostima bila glavni regulator društvenog života.

Hrvoje Petrić pokušava definirati prostor koji možemo nazivati „potpuno opustjelim” (*terrae desertae*) pri čemu se služi konstruktom kontinuiteta i diskontinuiteta (naravno onog iz srednjeg vijeka) kao indikatorom opustjelosti.<sup>56</sup> „Opustjela odnosno pusta područja (pustoši) su nastajala kao posljedice ruralnog egzodusa i dinamičnih migracijskih gibanja u trenucima vojnopolitičkih, gospodarskih i demografskih zbrka i nereda. Pojam opustjelih područja (pustoši) je vrlo širok, a u povijesnim znanostima je najpodesnije objašnjenje koje ugrubo znači: 1. napuštena naselja i 2. opustjela odnosno neobrađena zemljišta.” Isto tako se iz ovih riječi može nazrijeti da u doba osmansko-habsburških sučeljavanja ipak dolazi do

---

<sup>55</sup> Adamček, Josip priredio. „Opis gospodarskog stanja vlastelinstava Đurđevca, Prodavića i Koprivnice 1548. godine.“ *Kaj* 6 (lipanj 1969.), 25-27

<sup>56</sup> Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 88

sasvim novih “trendova” u pustošenjima koji poprimaju bitno drugačija obilježja od onih koja se mogu pridavati sličnim procesima koji se nazivaju “pustošenjem” u srednjem vijeku.<sup>57</sup>

Nenad Moačanin također kao glavnu posljedicu osmanskih provala i osvajanja vidi pokretanje migracije stanovništva. Pritom on precizno razlikuje fenomene “provala” od “osvajanja” koje inače volimo izjednačavati. Moačanin provale smješta u XV., a osvajanja u XVI. stoljeće.<sup>58</sup> Ono što su stariji povjesničari koristili za opisivanje egzodusa Moačanin naziva fenomenom tzv. “bježanja pred Turcima”.<sup>59</sup> O kojoj se god terminologiji radilo zaključak glasi da je faktor bježanja, odnosno raseljavanja stanovništva, zbog straha pred Osmanlijama bio presudan za depopulaciju. “Najviše je opustio pogranični pojas, no to je posljedica već spomenutog, nerijetko planskog povlačenja starijeg stanovništva (...).”<sup>60</sup>

### 3.4.2. Utjecaj osmanskih pustošenja na ekohistorijske prilike

Ekohistorijske promjene izazvane utjecajem osmanskih pustošenja moguće je pratiti na kartografskim prikazima od kojih su mnogi objavljeni, a postoje već i rekonstruirane karte s rasporedom podravnih naselja u srednjem i ranome novom vijeku. Mirela Slukan Altić na temelju proučavanja kartografskih izvora zaključuje kako je prirodni krajolik Podravine na prijelazu iz srednjeg u rani novi vijek doživio značajne promjene. To se razdoblje poklapa s osmanskim prisutnošću u Podravini. Ponajprije to se ogleda u šumskom fondu. Naime, kartografski izvori sugeriraju da je srednjovjekovna Podravina bila šumovitija nego je to slučaj kasnije. Zbog naravi samoobnavljanja šumskih površina realno je očekivati da su tijekom smanjene čovjekove aktivnosti u doba straha od Osmanlija koje je opisano šume zauzimale sve veće i veće površine. Međutim, uočavaju se posve suprotni trendovi. Naime, u XV. i XVI. stoljeću intenzivirala se sječa šuma što je, osim smanjenjem šumskog fonda rezultiralo i pojačanjem procesa erozije ionako prilično nekoherentnog tla. Zbog blizine rijeke Drave dolazilo je do snažnih poplava koje su uveliko mijenjale izgled okoliša, ali i utjecale na organizaciju prostora i razmještaj stanovništva.<sup>61</sup> Identičan proces zabilježen je i na osmanskoj strani granice. Evlija Čelebi donosi svoja zapažanja na području uz samu osmansko – habsburšku granicu gdje je u vrijeme njegova putovanja trajao proces intenzivne

---

<sup>57</sup> Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 89

<sup>58</sup> Moačanin, Nenad. *Turska Hrvatska: Hrvati pod vlašću Osmanskoga Carstva do 1791. (Preispitivanja)*. Zagreb: Matica hrvatska, 1999., 91

<sup>59</sup> Moačanin, *Turska Hrvatska*, 93

<sup>60</sup> Moačanin, *Turska Hrvatska*, XX

<sup>61</sup> Slukan-Altić, Mirela. „Podravsko srednjovjekovlje u zrcalu kartografskih izvora“. *Podravina* 4 (2003.), 121-132



sječe stoljetnih šuma. Drvo je očito imalo važnu ulogu u ekonomskom životu pograničnog područja.<sup>62</sup>

Otvaranje, odnosno ponovno oživljavanje naslaga pijeska u blizini Đurđevca dogodilo se u ranome novom vijeku. To je najvjerojatnije rezultat antropogenih faktora i klimatskih promjena. Naslage pijeska u Panonskoj nizini formirale su se eolskim djelovanjem, a „ubrzo nakon toga je razmjerno vlažna klima toga područja (oko 850 mm padalina godišnje) utjecala na to da se na pijesku razvije biljni pokrov“.<sup>63</sup> Ipak, srednjovjekovni izvori ne spominju „otvorene“ pijeske već daju naslutiti da je ondje bila razvijena poljoprivredna aktivnost (vinogradarstvo, primjerice), a u prilog tome govori i smještaj naselja Molve i Kalinovec. Stoga Petrić zaključuje da su stanovnici tih naselja „imali na neki način razvijen 'suživot s pijeskom', koji je očito ondje bio „sakriven“ u dubljim slojevima.“<sup>64</sup> (O Đurđevečkim peskima će mnogo više riječi biti u posebnom poglavlju.)

### **3.4.3. Osmanska imperijalna baština na području đurđevečko – virovske Podravine**

Turcizmima u đurđevečkom i virovskom kajkavskom govoru još se nitko nije sustavno bavio. Za pretpostaviti je da se blizina osmansko – habsburške imperijalne granice odrazila i na formiranje lokalnog govora. To bi podrazumijevalo da osim već uobičajenih turcizama u hrvatskom jeziku (riječi su to koje više niti ne doživljavamo kao tuđice ili posuđenice) postoji određen fond riječi osmansko – turskog podrijetla koje se koriste samo u lokalnom govoru. No, sustavna istraživanja tek trebaju uslijediti. Ono što je ipak donekle istraženo jest detekcija rasprostiranja kajkavštine i klasifikacija različitih dijalekata. Ono što plijeni posebnu pozornost jest podudarnost jugoistočne granice rasprostiranja kajkavskog govora s nekadašnjom habsburško-osmanskom imperijalnom granicom. Razlike koje su prisutne na mikrorazini također su rezultat različitog intenziteta kontakta preostalog stanovništva u Podravini s osmanskim utjecajima, kao i miješanja stanovništva tijekom repopulacije prostora đurđevečko-virovske Podravine. Među znanstvenicima starije generacije koji su se bavili proučavanjem ovakvih fenomena i razradili klasifikaciju podravskih kajkavskih govora treba

---

<sup>62</sup> Močanin, Nenad. „Pristup ekohistoriji Podravine prema osmanskim izvorima.“ *Ekonomika i ekohistorija* 1 (2005.), 139-146

<sup>63</sup> Petrić, Hrvoje. „'Neodrživi razvoj' ili kako je krčenje šuma u ranome novom vijeku omogućilo širenje Đurđevačkih pijesaka?“ *Ekonomika i ekohistorija* 4 (2008.), 5, 11

<sup>64</sup> Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 12-13

istaknuti ime Franje Fanceva (Virje, 1882. – Zagreb, 1943.)<sup>65</sup>, dok su kasniji stručnjaci te rezultate revidirali i nadopunjavali rezultatima novih istraživanja.

Nešto lakše je detektirati osmansko – turske utjecaje u fondu đurđevečkih i virovskih prezimena. No, ni ovdje radi nedostatka sustavnih istraživanja nije moguće učiniti ništa više osim nabrojiti neka od tih prezimena koja očito u sebi sadrže osmansko – turski prizvuk, no to ne mora značiti da je njihova etimologija povezana s prisutnošću osmansko – habsburške imperijalne granice na području đurđevečko – virovske Podravine. U Đurđevcu su takva prezimena Turbelija, Sulimanec, Zobundija i Škurdija; dok u Virju o tome svjedoče prezimena Šalvari i Odošić.

Toponimija je možda najbogatija “sjećanjem” na doba kada je Osmansko Carstvo bilo udaljeno nekoliko desetaka metara od utvrde u Đurđevcu. Ranko Pavleš daje pregled novovjekovnih toponimima koji asociraju na srednjovjekovnu tradiciju te prikazuje organizaciju, strukturu i međe vlastelinstva.<sup>66</sup> Niti ovome segmentu osmanske imperijalne baštine nitko nije pristupio sustavnim istraživanjem pa je ovdje moguće nabrojiti samo one toponime koji imaju osmansko – turski prizvuk. Riječ je mahom o poljskim predjelima na području Đurđevca i Virja i lokalnim nazivima za različite dijelove naselja: Staro selo, Careva glavica, Tatar, Taborišće, Turčinjak, Osmanci i drugi. Pridružimo li tome one toponime koji su “preživjeli” osmansku prisutnost u izvornom obliku i one za koje još nije moguće sa sigurnošću potvrditi etimologiju, popis je ipak dostatan za dodatna istraživanja.

### **3.5. Zaključna razmišljanja**

Demografske, ekonomske i ekohistorijske posljedice osmansko-habsburškog sučeljavanja na području đurđevečko-virovske Podravine od XVI. do kraja XVII. stoljeća u historiografiji još uvijek su nedovoljno istražena tema iako relevantne za kasnosrednjovjekovnu i ranonovovjekovnu povijest ove hrvatske regije. Sačuvani povijesni izvori, ponajprije pisana arhivska građa, nude mogućnost proučavanja ovog fenomena, a kao izvor podataka odlično služe kartografski materijali kao i neki materijalni ostaci. Na tom su području već provedena neka uspješna istraživanja pa imamo saznanja o događajima uz osmansko-habsburšku imperijalnu granicu. Naime, arhivskih materijala ipak ne manjka jer se izvorna građa o posljedicama osmanskih prodora u hrvatske krajeve ipak ponajviše odnosi na seoska naselja.

---

<sup>65</sup> Godine 1998. objavljen je Zbornik radova sa znanstvenoga skupa o književnom povjesničaru i filologu Franju Fancevu koji je održan u Zagrebu i Zadru između 20. i 22. ožujka 1997. godine (*Zbornik o Franji Fancevu*, Zagreb-Zadar, 1998.).

<sup>66</sup> Pavleš, *Podravina u srednjem vijeku*, 233

Na području đurđevečko-virovske Podravine možemo primijeniti fenomen “straha od Osmanlija” koji je bio rezultat prodora Osmanlija, a zatim njihovih osvajanja. Dakle, ta dva pojma treba razlikovati. Predočeni podaci sugeriraju da je faktor straha od Osmanlija imao presudan utjecaj na depopulaciju Podravine u XVI. stoljeću. Nakon ovog kratkog izlaganja možemo zaključiti da je đurđevečko-virovska Podravina tijekom osmanske prisutnosti u Podravini doživjela značajne demografske, ekonomske i ekohistorijske promjene. Opravdano možemo govoriti o negativnom utjecaju na demografsku situaciju u Podravini što je očigledno nakon proučavanja demografske snage Podravine u srednjem vijeku, odnosno prije prodora Osmanlija u Podravinu. To je u skladu s dosadašnjim zaključcima povjesničara koji su se bavili ovom problematikom. Osim posljedica na demografske i gospodarske prilike očit je utjecaj i na podravski okoliš što se očituje u odnosu čovjeka prema šumama (njihovo krčenje) i otvaranju dotada stabiliziranih naslaga pijesaka. Ove procese također možemo smatrati destrukcijskim.

U đurđevečko-virovskoj Podravini nisu evidentirani materijalni ostatci osmanske baštine. Ovdje se osmanska imperijalna baština očituje u nematerijalnoj kulturi i to u lokalnom govoru, onomastici, odnosno prezimenskom sustavu Đurđevca i Virja, te lokalnoj toponimiji. Međutim, svaki od tih segmenata tek valja sustavno istražiti kako bismo sa sigurnošću mogli govoriti o konkretnim osmansko-turskim utjecajima iz doba XVI. i XVII. stoljeća.

## II. D I O

### 4. Rijeka Drava i njezine zaobalne vode

Vode su vjerojatno najutjecajniји geografski element na području đurđevečko-virovske Podravine u drugoj polovici XVIII. stoljeća. Tome ponajviše pridonosi rijeka Drava koja je dala ime ovome dijelu Hrvatske. Drava<sup>67</sup> izvire u Italiji, a utječe u Dunav i cijelim je svojim tokom orijentirana u smjeru istoka i jugoistoka. Ona je jedna od najdužih europskih rijeka i ujedno protječe kroz pet europskih zemalja.<sup>68</sup> Za hrvatski povijesni prostor Drava je značajna kao (po)granična rijeka: u srednjem vijeku kao prirodna granica između Hrvatskog i Ugarskog Kraljevstva, u XVI. i XVII. stoljeću između Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva, u XVIII. je stoljeću bila administrativna granica između ugarskih županija i vojno-krajiškog teritorija, a danas je granična rijeka između Republike Hrvatske i Republike Mađarske.<sup>69</sup> Za ovo je istraživanje relevantna činjenica da se dio međe Varaždinskog generalata poklapao s tokom rijeke Drave. Zbog toga je ona utjecala na ratna zbivanja na habsburško – osmanskoj imperijalnoj granici, čini se, podjednako pomažući i odmažući. Naime, rijeka je predstavljala prepreku za prodor Osmanlija, ali je njezino relativno često (i ponekad dugotrajno) zamrzavanje omogućavalo iznenadne upade osmanskih četa s ugarskog područja.<sup>70</sup> Od doba kada je hrvatsko-ugarska državna granica položena u tok rijeke Drave pa do XVIII. stoljeća ta je rijeka svoj tok pomaknula toliko južnije da je s njezine lijeve strane ostao značajan dio hrvatskog teritorija oko dvaju većih naselja Ždale i Gole te manjih naselja i šume Repaš. Unatoč pretenzijama na ovaj teritorij od strane Šimeške županije (Somogy), Prekodravlje je ipak ostalo sastavni dio teritorija Đurđevečke pukovnije (odlukom Marije Terezije iz 1753. godine).<sup>71</sup>

„Drava je najhirovitija panonska rijeka, a ima znatan pad i brzi tok, (...). Eroziја joj je vrlo jaka, a cijepa se na brojne mrtvaje (mrtvice, bereke) i suha korita. Zbog nagomilavanja šljunka i pijeska riječna se matica pomicala i erodirala jednu pa drugu obalu. Utjecajem obilnih taloga pojedini rukavci postali su preplitki pa je glavna masa riječne vode morala

---

<sup>67</sup> O imenu rijeke Drave već su mnogi pisali. Destruktivni karakter rijeke Drave slikovito opisuje pjesma ilirca Ferde Rusana pod naslovom „O Deravo, a ne Dravo“ koju je pjesnik ispjevao prilikom preseljenja stanovnika Broda u Ferdinandovec. To je u skladu s tumačenjima da ime Drava označava brz vodotok (prema staroindijskom sanskrту).

<sup>68</sup> Petrić, Hrvoje, Ivan Obadić. „Drava River Flooding in Varaždin and Koprivnica Parts of Podravina (Drava River Region - between Croatia and Hungary) in the Period 17th – 19th century.“ *Podravina* 12 (2007.), 137

<sup>69</sup> Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 58

<sup>70</sup> Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 58; Feletar i Feletar, „Prirodna osnova kao čimbenik naseljenosti“, 186

<sup>71</sup> Petrić, Hrvoje. „Utjecaj rijeke na pogranična naselja. Primjer rijeke Drave u 18. i 19. stoljeću.“ *Ekonomika i ekohistorija* 1 (2005.), 47

prijeći u druge koji su dotad bili sporedni.<sup>72</sup> To „prelijevanje“ Drave, odnosno promjena njenog korita bilo je popraćeno obilnim poplavama koje su nerijetko utjecale na život u naseljima u njejoj blizini. Sjetimo se priče o premještanju Legrada iz Međimurja u Podravinu početkom drugog desetljeća XVIII. stoljeća i razaranju naselja Brod u prvoj polovici XIX. stoljeća sve do njegova preseljenja u novoosnovani Ferdinandovec 1844. godine. Osim toga, danas se u mnogim dijelovima tok Drave ne poklapa s hrvatsko-mađarskom granicom već su mnoga mjesta „premještena“ s jedne strane na drugu. „Suha korita i mnogobrojne ‘stare Drave’ svjedoci su tih neprestanih promjena.”<sup>73</sup> Matica Drave se “neprestano horizontalno pomiče”. Materijal (ponajprije u obliku šljunka i pijeska) koji Drava nosi sa sobom i taloži ga u ovome dijelu Podravine predstavlja korisne resurse koja rijeka nudi, a koje ljudi iskorištavaju kao građevinski materijal. Riječni nanosi ujedno su i „čuvari“ (konzervatori) nastarije prošlosti Podravine o čemu svjedoči relativno velika količina nalaza arheološkog materijala u podravskim šljunčarama i drugim mjestima uz rijeku Dravu.<sup>74</sup>



Slika 4. Prikaz rijeke Drave i razmještaj naselja uz njezin tok na Karti Ilirika (Illyricum), Johannes Sambucus i Abraham Ortelius, nastala u Antwerpenu 1572. godine (*Granice Hrvatske na zemljovidima: od XII. do XX. stoljeća*, ur. Vladimir Maleković. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1992., 44).

Pojednostavljeno bismo hidrografske elemente na području đurđevačke i virovske Podravine mogli podijeliti u nekoliko skupina: 1) rijeka Drava sa svojim pritocima, meandrima (mrtvicama) i kanalima; 2) potoci koji se slijevaju s obronaka Međurečke gore (Bilogore) i 3) močvare koje se opskrbljuju vodom iz rijeke Drave i iz bilogorskih potoka (kanali su njihovi današnji ostaci). Slijevanju voda prema dravskoj dolini pridonosi i nagib

<sup>72</sup> Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 58

<sup>73</sup> Kranjčev, Radovan. *Priroda Podravine*. Koprivnica: Mali Princ, 1995., 58

<sup>74</sup> O zbirci slučajnih arheoloških nalaza iz podravskih šljunčara u Muzeju grada Koprivnice pisao je Robert Čimin u radu objavljenom u 24. broju časopisa *Podravina*, str. 22-45.

terena koji se spušta „od juga prema sjeveru, odnosno od pobrđa Bilogore prema položju Drave, ali i od sjeverozapada prema jugoistoku“.<sup>75</sup> Mirela Slukan Altić smatra da je rijeka Drava utjecala na sva tri „morfogenetska tipa reljefa“ u gornjoj Podravini jer svi spadaju u kategoriju „akumulacijsko-tektonskog tipa reljefa“.<sup>76</sup> Riječni režim Drave jest snježno-kišno-ledenjački (nivalno-pluvijalno-galcijalni) što znači da vodostaj raste u kišovito doba proljeća i jeseni, no maksimum doživljava početkom ljeta zbog otapanja snijega i leda u Alpama.<sup>77</sup>

Povijesne izvore koji govore o rijeci Dravi najjednostavnije bismo mogli podijeliti na kartografske i narativne, a gotovo svi su vojnokrajiške provenijencije. Za proučavanje rijeke Drave u drugoj polovici XVIII. stoljeća doista postoje relevantni povijesni izvori iz toga doba. Neki od njih su već objavljeni, a mnogi su znanstveno obrađeni i prezentirani u stručnoj literaturi. Ovdje bih istaknuo tri narativna izvora nastala krajem na prijelazu iz 1770-ih u 1780-te godine, a iz kojih je informacije o rijeci Dravi u svojem radu prenio Drago Roksandić. Među njima je i neobjavljeni *Beschreibung des Warasdiner Generalats* „koji je nastajao u razdoblju od 1780. do 1783. godine, tj. istovremeno s 'Josephinische Landesaufnahme' Varaždinskog Generalata (1781. i 1782. godine)“.<sup>78</sup> *Beschreibung des Warasdiner Generalats*„ je bio nastao 1783., tj. u godini u kojoj je Varaždinski generalat nestao. Time je vrijednost ovog svjedočanstva, u kome je rijeka Drava, imala postojano matričnu ulogu – veća.“<sup>79</sup> Tu je i *Opis* Franza Stefana Englea koji je „završen uoči proglašenja *Cantonsystema*, danas prvorazredni *insiderski* izvor o stanju prije 1786. godine“.<sup>80</sup>

---

<sup>75</sup> Feletar i Feletar, „Prirodna osnova kao čimbenik naseljenosti“, 174

<sup>76</sup> Slukan-Altić, Mirela. „Hidroregulacija Drave i njezini utjecaji na transformaciju prirodnog i kulturnog pejzaža Podravine.“ *Podravina* 2 (2002.), 129

<sup>77</sup> Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 59; Feletar i Feletar, „Prirodna osnova kao čimbenik naseljenosti“, 201

<sup>78</sup> Roksandić, Drago. „Drava u očima jozefinista.“ *Ekonomika i ekohistorija* 7 (2011.), 19

<sup>79</sup> Roksandić, „Drava u očima jozefinista“, 29

<sup>80</sup> Roksandić, „Drava u očima jozefinista“, 23-24





Slika 5. Podravina na karti Ignatia Müllera iz 1769. godine *Mappa Geographica novissima Regni Hungariae divisi In suos Comitatus cum Districtibus Jazygum et Cumanorum Banatus Temesiensis ejusque Districtuum nec non Regnorum Croatiae Sclavoniae Dalmatiae Magni Principatus Transilvaniae Partis Bosniae Serviae Bulgariae et Walachiae...* (HDA, Kartografska zbirka, sign. DXIV.5).

Na karti iz 1769. godine dominira prikaz rijeke Drave koja je prikazana kao relativno široka i meandrirajuća rijeka. Zanimljivi su prikazi „dvostrukih“ tokova, odnosno spojenih riječnih meandara. Najuočljiviji je onaj koji se nalazi sjevernije od glavnog toka Drave, odnosno koji sa sjeverne strane omeđuje područje koje se danas naziva Prekodravljem. Ondje su upisana dva toponima: jedan se odnosi na šumu Repas, a drugi vjerojatno na ostatak toka rijeke koji se naziva Ždala. U taj stari tok, koji sada više na svojim krajevima nije spojen s Dravom što znači da ga ona ne opskrbljuje vodom, položena je granica koja u drugim dijelovima leži u pravome riječnom toku. Dvama paralelnim tokovima Drava prolazi između sela Botova (na desnoj strani) i sela Gyekenyes (na lijevoj strani), te kod sela Vizvar i Bolho na lijevoj obali Drave. Nizvodno od sela Peteranec i Sigetec na desnoj obali Drave nema nijednog sela. Na području đurđevačko-virovske Podravine najbliže Dravi ucrtano je selo Brod, no možemo zaključiti kako je ono ubicirano na krivome mjestu jer se nalazilo ipak

mnogo bliže rijeci. Neprecizno su ubicirana i neka druga naselja, odnosno omjeri međusobne udaljenosti nisu najbolje pogođeni, a sva naselja u podnožju Međurečke gore doimaju se prezbijena i previše odmaknuta od rijeke Drave. Čini se da je kartografa u rasporedu naselja zbunjivala istočna granica Varaždinskog generalata, odnosno granica koja je položena između tako zvanih Gornje i Slavonske Podravine.

Iz legende karte, točnije prema zastupljenosti simbola, možemo otkriti da je njezina svrha bila prikazati administrativnu sliku područja pa nema mnogo elemenata kojima se nastojalo prikazati izgled okoliša. Osim vodotoka, od kojih je doduše zorno prikazana samo rijeka Drava, na području dijela Podravine kojim se bavim u radu nalazimo simbole drveća, odnosno šume, koje su najgušće raspoređene u blizini rijeke Drave i prate njezin tok. Iscrtkani (šrafirani) dijelovi mogli bi predstavljati močvare jer se takvi simboli nalaze u neposrednoj blizini riječnog toka i na drugim mjestima za koja iz drugih karata znamo da su bila vodoplavna. Na karti definitivno ne postoji simbol za pješčane površine. Pomalo neprecizno raspoređeno izgledaju i simboli kojima se prikazuju uzvišenja koja su površno naznačena.

#### **4.1. Kartografski prikazi i opisi rijeke Drave i njenih pritoka**

Rijeka Drava redovito je ucrtana na svim kartografskim prikazima hrvatskih zemalja nastalim u prošlosti. Nažalost, zbog sitnog mjerila nekih karata i nepreciznog prikazivanja vodotoka, sve do 1780-ih godina kada nastaju detaljne topografske i hidrometrijske karte, ne možemo pomoću kartografskih izvora pouzdano detektirati promjene toka rijeke Drave. Nakon jednostavnog pregleda karata iz XVI. i XVII. stoljeća mogli bismo zaključiti kako je Drava najčešće prikazivana kao meandrirajuća rijeka s više ili manje pritoka. Meandrirajući karakter prikazan je vijugavošću linije koja prikazuje riječni tok. Posebno nas zanimaju pritoci s desne strane Drave. Na većini proučavanih karata<sup>81</sup> nailazimo na desni pritok Drave koji istječe iz Drave na području između Peteranca i Molvi, prolazi podno Molvi, protječe iza ili uokolo Đurđevca obilno se razlijevajući te se vraća natrag u Dravu kod Svete Elizabete (*St. Ersebet*) koja je ucrtana s lijeve dravske obale. Najviše je razlika u prikazivanju načina na koji vodotok obgrljuje đurđevečko naselje i utvrdi. Najvažnije je zaključiti da se izvor i ušće pritoka poklapaju na gotovo svim kartama. Razlike nalazimo u tome što je na nekim kartama

---

<sup>81</sup> Karta Ilirika (Illyricum), Johannes Sambucus, Abraham Ortelius, Antwerpen, 1572. (*Granice Hrvatske na zemljovidima: od XII. do XX. stoljeća*, 44); Karta Martina Stiera s početka druge polovice XVII. stoljeća (Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 46); Karta Stjepana Glavača iz 1673. godine (Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 47); Karta Slavonije, Hrvatske, Kranjske, Istre, Bosne i dijela primorja, Augustin Hirschvogel, Abraham Ortelius, Antwerpen, 1573. (*Granice Hrvatske na zemljovidima: od XII. do XX. stoljeća*, 45); Karta Slavonije i Srijema, Nro. 3, Franz Johann Joseph von Reilly, Beč, 1790. (*Granice Hrvatske na zemljovidima: od XII. do XX. stoljeća*, 106)



prikazano da se u taj pritok ulijeva vodotok koji dotječe iz smjera Koprivnice<sup>82</sup> što opravdava zaključak Hrvoja Petrića da je vodotok koji okružuje đurđevečku utvrdu na prikazima iz XVII. stoljeća zapravo rijeka Koprivnica koja u svojem donjem toku preuzima ime Bistra: „Ona je tekla paralelno s rijekom Dravom u smjeru jugoistoka. (...) Ulijevala se u močvarni teren spajajući se starim tokom Drave i okružujući Đurđevac. (...)“<sup>83</sup> Takav je scenarij detaljno opisan uz kartu iz 1782. godine. Obratimo pozornost na još dvije karte: Stierovu s početka druge polovice XVII. stoljeća i Reillyjevu iz 1790. godine koji prikazuju da se u Dravi paralelan vodotok koji stvara močvaru uokolo Đurđevca ulijevaju i potoci koji izvire u obroncima Međurečke gore.



Slika 6. Dio mendrirajućeg toka rijeke Drave (s lijeve strane) kod šume Repaš, odnosno (s desne strane) kod današnjeg naselja Novo Virje (*Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, karta broj 8).

<sup>82</sup> Karta Ilirika (Illyricum), Johannes Sambucus, Abraham Ortelius, Antwerpen, 1572. (*Granice Hrvatske na zemljovidima: od XII. do XX. stoljeća*, 44); Karta Martina Stiera s početka druge polovice XVII. stoljeća (Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 46)

<sup>83</sup> Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 56

Kartografski izvori od druge polovice XVI. stoljeća svjedoče da na području đurđevačke Podravine, osim rijeke Drave, postoji vodotok koji istječe iz Drave i utječe natrag u nju te on uzrokuje zamočvarenost terena koja je najizraženija uokolo Đurđevca. O veličini i stabilnosti tog vodotoka svjedoči činjenica da u sebe prihvaća vodu iz drugih rječica i vodotoka i to onih koji mu pritječu iz smjera sjeverozapada te s obronaka Međurečke gore. Ovo je važno znati jer ovakva situacija svjedoči o dugotrajnoj prisutnosti velike tekućice, osim rijeke Drave, na području đurđevačke i virovske Podravine. Oblik opisanog vodotoka, pogotovo gdje je on prikazan dovoljno markantno, kao što je to slučaj primjerice na Glavačevoj karti, može nas navesti na pomisao da je ovdje riječ o jednome od starih meandara rijeke Drave. To bi značilo da je rijeka Drava u prošlosti tekla dvama tokovima.<sup>84</sup>

Opisi područja koje je kartirano rijekom tzv. jozefinske topografske izmjere nude pregršt podataka o izgledu onodobnog okoliša. To je slučaj i sa samom rijekom Dravom. Rijeka Drava se spominje u opisima sela koja su smještena na njezinoj obali, kao što je Ždala: „Rijeka *Drava*, koja teče (...) od zapada prema jugu, široka je 120 koraka, duboka četiri do šest hvati (...).“ Na mjestu gdje tvori riječne otoke široka je čak 1200 koraka.<sup>85</sup> Drava kod sela Brod opisana je ovako: „*Drava* (...) u raznim dubokim zavojima ima brz tok, nema baš visoke obale i ima pjeskovito korito, široka je 150 do 200, pa i 300 koraka, (...).“<sup>86</sup> Dakle, širina rijeke Drave varira (kod Ždale i kod Broda razlika je otprilike dvostruka), iako ju možemo smatrati rijekom sa širokim tokom. Ondje gdje je najšira stvara i riječne otoke (ade).



Slika 7. Rijeka Drava nedaleko nekadašnjeg naselja Brod (fotografirao Nikola Cik, 3. kolovoza 2014. godine).

---

<sup>84</sup> Petrić, Hrvoje. „Prilozi poznavanju nastanka sela i razvoju stanovništva Molva u ranome novom vijeku.“ U *Molve: Ljudi, selo i okoliš u dugom trajanju*, ur. Mario Kolar i Hrvoje Petrić. Molve: Društvo za povjesnicu i starine Molve, 2010., 60-61

<sup>85</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 117

<sup>86</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 164





projekt potječe iz 1780. godine<sup>91</sup>, slijedi ga onaj iz 1784. godine kada je izvršena i hidrografska izmjera Drave<sup>92</sup> te projekt iz 1797. godine.<sup>93</sup> Tijekom prve polovice XIX. stoljeća takvih je projekata bilo još i više i tada uglavnom s većim postotkom realizacije.<sup>94</sup> Ne treba posebno spominjati da je sve to bilo u režiji vojnokrajiških vlasti. Osim planova o kojima nam svjedoče kartografski materijali bilo je mnoštvo manje opsežnih akcija kojima je cilj bio regulacija dravskog korita ili njenih obala. Dovoljno je pregledati inventar arhivskog fonda Ujedinjene Banske-Varaždinsko-Karlovačke generalkomande u Hrvatskom državnom arhivu i uočiti ćemo niz uredbi izdanih od vojnokrajiških vlasti tijekom druge polovice XVIII. stoljeća za područje Varaždinskog generalata s ciljem čišćenja korita Drave (1772. i 1775. godine), poduzimanja mjera za sprječavanje poplava rijeke Drave i njenu regulaciju (1777. i 1781. godine), poboljšanja plovidbe rijekama (1780. godine).<sup>95</sup> Da je plovidba Dravom doista bila teška svjedoče podaci iz 1782. godine: „Snagom bujajućeg toka ta rijeka za kratko vrijeme stvori otoke i prudine tamo gdje ih prije nije bilo, čime plovidba brodom bude vrlo nesigurna i gotovo svake godine neki se brodovi nasuču i potonu.“<sup>96</sup> Osim opasnog toka Drava u to doba ima i vrlo nestabilnu obalu jer je niska i pjeskovita, a ona je bila važna radi izgradnje sustava obrane od poplava.



Slika 9. Sprud na sredini toka rijeke Drave na kojem se zaustavljaju stabla koja plutaju rijekom i onemogućavaju plovidbu tijekom niskog vodostaja (fotografirao Nikola Cik, 3. kolovoza 2014. godine).

---

<sup>91</sup> *Nacrt Podravja od Hlebina do medje županije Virovitičke uz oznaku vodogradnja, sastavljen 1780.*, HDA, Kartografska zbirka, sign. E.IX.39

<sup>92</sup> Slukan-Altić, „Hidroregulacija Drave“, 130

<sup>93</sup> *Drau Fluss praeliminar Karte im Jahre 1797.*, HDA, Kartografska zbirka, sign. D.XII.4

<sup>94</sup> Slukan-Altić, „Hidroregulacija Drave“, 130-131

<sup>95</sup> HDA, fond 426, Ujedinjena Banske-Varaždinsko-Karlovačke generalkomada, kutija 8-13

<sup>96</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 165

Osim regulacije rijeke Drave u smislu njezine plovnosti, rijeka je mnogo više problema zadavala zbog svojih snažnih i relativno čestih poplava. Zašto to spominjem ovdje? Zato jer se tome doskočilo gradnjom nasipa, a oni pridonose kanaliziranju rijeke. U opisima karata nalazimo i objašnjenje uzroka poplava: „Kada u *Koruškoj* i *Štajerskoj* padnu jake kiše ili kada se u proljeće naglo otopi snijeg, ta rijeka za kratko vrijeme toliko nabuja da se prelije preko obala i izlije (...).“<sup>97</sup> Međutim, sami nasipi sagrađeni 1770-ih i 1780-ih godina nisu bili dorasli svojoj svrsi: „Zbog spomenute poplave, koja još dugo nakon što se voda povuče čini sasvim neuporabljivim sve putove koji idu kroz ovu sekciju, na nekim su dijelovima uzduž rijeke izgrađeni nasipi koji su, u cijelosti uzevši, od male koristi i malo-pomalo opet potonu i zarastu ili se pak uruše ili budu otplavljeni jer ih voda podloka zbog zemlje koja je na njima jako pomiješana s pijeskom.“<sup>98</sup> Kartografski prikazi s početka 1780-ih godina svjedoče o dva nasipa izgrađena na način da uglavnom prate tok rijeke Drave. Pomoću jedne od karata jasno možemo pomoću pripadajuće legende i kartografskih simbola iščitati gdje je riječ o starijem i novijem nasipu. Stari nasip razlikuje se od novog na način da je smješten bliže dravskoj obali i vjernije prati tok rijeke, dok je novi nešto udaljeniji od starog, a time i od rijeke, te je pravilnijeg oblika u smislu da je pravilnijeg izgleda (nije toliko vijugav kao stari nasip koji prati gotovo svaki meandar). Razlika između starog i novog nasipa jest i u tome što je prvi na sebi imao mnoge proboje, odnosno oštećenja. Koliko je to bio važan element za kartografe potvrđuje činjenica da je postojao poseban kartografski simbol imenovan u legendi kao „proboj na nasipu“ (*Durchbrüche an den Damm*). Nekoliko je mjesta na kojima možemo detektirati mnogobrojnija oštećenja u odnosu na druge dijelove. Tako je primjerice kod molvarskog riječnog prijelaza (broda), a najgora je situacija možda kod virovskog prijelaza gdje je nasip potpuno uništen. Najviše proboja na nasipu nalazi se u blizini dravskih meandara što nas navodi na zaključak da je nasip stradavao radi izlivanje rijeke Drave, odnosno uslijed promjena njezinog toka o čemu svjedoče i „umrtvljeni“ meandri puni vode. Na nekim dijelovima stari je nasip izgubio svoj kontinuitet pa možemo pretpostaviti da nije niti bio izgrađen kao cjelina ili je pak na tim dijelovima bio toliko oštećen. Novi se nasip samo u manjim dijelovima poklapa sa smjerom starog nasipa, a u najvećem dijelu zaobilazi značajan dio područja s desne strane (ukoliko pratimo dravsku obalu) starog nasipa. Na taj su način mnoga područja – na kojima je očito bilo konaka – ostala u zoni između rijeke i nasipa i time

---

<sup>97</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 164

<sup>98</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 165

su bila izravno ugrožena u slučaju izlivanja rijeke.<sup>99</sup> O izgradnji nasipa svjedoče i narativni izvori iz prve polovice XIX. stoljeća: „Drava se često izlivala iz korita, a zahvaljujući tim poplavama je plodna 'svaka dolina' uz Dravu i Savu. No, poplave su rezultirale brojnim pokušajima utvrđivanja nasipa. Godine 1811. je poduzeta akcija cjelovitog čišćenja i regulacije Drave, dok je u Đurđevačkoj pukovnji 1802. i 1803. na desnoj obali postavljen nasip 'uz veliki trošak'.“<sup>100</sup>

Zanimljivo je da su nasipi građeni i uz manje vodotoke u Podravini nego što je rijeka Drava. Na karti iz 1780. godine vide se izgrađeni nasipi uz Bistru kao drugi vodotok po veličini i važnosti u ovome dijelu Podravine. Opis iz 1782. godine spominje i nasip uz Strašnicu kod sela Kalinovec: „Ulaz u to selo sastoji se od uskog nasipa i mosta koji su izgrađeni zbog istjecanja vode iz Stražnice.“<sup>101</sup> Dokaz je to procesa koji je tijekom druge polovice XVIII. stoljeća uzeo maha na području đurđevačko-virovske Podravine, a imao je cilj isušivanje močvara i privođenje poplavnih područja različitim poljoprivrednim kulturama ili iskorištavanju na različite – ljudima korisne – načine. Izgled i položaj mnogih nasipa odaje da su oni mogli imati i prometnu funkciju jer su premošćivali inače neprohodna poplavna područja. Postojeći vodotoci su različitim zahvatima sve više kanalizirani („ispravljeni“) i međusobno spajani kako bi se onemogućilo njihovo razlivanje. Takvi zahvati reducirali su prekomjernu vlažnost mnogih terena samo na razdoblja kada su se svi vodotoci dravskog slijeva na području đurđevačko-virovske Podravine napunili vodom i razlili se zbog porasta vodostaja rijeke Drave u doba njezinih sezonskih poplava. Kada je točno započeo proces regulacija ove vrste i u kolikoj je mjeri bio iniciran odozdo (od strane žitelja ovoga kraja) ili odozgor (od strane krajiških vlasti) ovdje ne možemo pouzdano utvrditi. Možemo biti sigurni da je to bio dugotrajan i mukotrpan posao koji je u uvjetima onodobne minimalne razvijenosti tehničkih pomagala iziskivao nebrojene dane teškog ručnog fizičkog rada i angažman velikog broja ljudi i resursa kojima su oni raspolagali (tegleća stoka, alati, prijevozna sredstva i drugo).

Za tako nestabilne nasipe kakvi su gore opisani, možemo tvrditi da su samo dijelom pridonosili sveukupnoj hidromelioraciji zemljišta i na taj način ipak utjecali na intenzivnije iskorištavanje površina uz rijeku Dravu. Opisani nasipi s početka 1780-ih godina doista su mogli služiti za ostvarivanje komunikacije što je ostalo zapamćeno u kolektivnoj svijesti

---

<sup>99</sup> Cik, Nikola. „Nacrt Podravja od Hlebina do medje županije virovitičke uz oznaku vodogradnje“ iz 1780. godine.“ *Podravina* 24 (2013.), 65-67

<sup>100</sup> Leskovec, Vlatka. „Hrvatske rijeke u etnografsko – topografsko – statističkim studijama iz prve polovine 19. stoljeća.“ *Ekonomika i ekohistorija* 8 (2012.), 70

<sup>101</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, knjiga 8*, 197

žitelja kao jedan od važnih preduvjeta stvaranja konaka (to se, naravno, odnosi na one konake koji su nastali u neposrednoj blizini desne obale rijeke Drave).<sup>102</sup> Dakle, utjecaj nasipa koji su izgrađeni do kraja treće četvrtine XVIII. stoljeća, treba promatrati kao mogućnost za intenzivnije iskorištavanje pridravskog zemljišta i osnivanje konačarskih naselja uz samu rijeku Dravu.

Regulacijama rijeke Drave i vodotoka njezinog slijeva okoliš u đurđevečko-virovskoj Podravini se tijekom druge polovice XVIII. stoljeća (i kasnije) neminovno mijenjao. Bile su to promjene izazvane izravnim utjecajem čovjeka u prirodi (izgradnja nasipa, iskapanje odvodnih kanala, presijecanje riječnih meandara i drugo) kao i one neizravne koje su uglavnom bile očite tek nakon nekog vremena (isušivanje močvara, poboljšana prohodnost vlažnog terena i drugo). Sve je to omogućavalo ljudima da u gospodarskom smislu počnu iskorištavati sve veće dijelove do tada nepristupačnih površina. Stvaraju se nove livade, oranice i pašnjaci, oblikuju se konaki, pristup šumama biva jednostavniji i tako dalje. Nakon presijecanja meandara, ali i redovitih promjena toka rijeke Drave tijekom njezinih poplava, ostaju mrtvice koje se postupno potpuno isušuju. Drava mijenja svoj tok pa čak neka značajnija područja prebacuje sa svoje desne na lijevu obalu. Nova područja zarastaju šumom, dok na drugim mjestima nestaju velike šume jer postaju pogodne za krčenje. Stalna prisutnost čovjeka na nekom području čini taj dio prirode antropiziranim, a u ovome slučaju i agrarno iskorištavanim. To će biti preduvjet za stvaranje sve većeg broja konaka udaljenih od matičnih naselja koja su egzistirala s pripadajućim arealom ne toliko drugačije nego i ranije.

#### **4.3. Prijelazi preko rijeke Drave**

U prometnu infrastrukturu, koju su u drugoj polovici XVIII. stoljeća činili – više ili manje stabilni – putovi, staze, mostovi i drugo, valja ubrojiti i prijelaze preko rijeke Drave. Povijesni izvori (kartografski i narativni) svjedoče da su se u dijelu Varaždinskog generalata, koji je obuhvaćao područje koje je predmet interesa u ovome radu, nalazila četiri prijelaza preko rijeke Drave koji se nazivaju brodovima, odnosno skelama.

Nabrajajući nizvodno to su sljedeći prijelazi: Novigradski, Molvarski, Virovski i Brodski. Kao što im – provizorno oblikovani – nazivi sugeriraju, svaki od prijelaza gravitirao je istoimenom naselju, odnosno, točnije bi bilo obratno, stanovnici dotičnih naselja bili su usmjereni na „svoj“ prijelaz (ta obostrana usmjerenost slikovito je prikazan na rekonstruiranoj

---

<sup>102</sup> Grivić, Josip. *Novo Virje: povijest i kronologija događanja do 2000. godine*. Novo Virje, Zagreb: Općina Novo Virje, Hrvatska kapucinska provincija sv. Leopolda Bogdana Mandića, 2002., 25-26

karti Prilog G2). Prema vlastitim kriterijima različiti istraživači pojedinim prijelazima pripadaju veću važnost. Novigradskim se prijelazom ovdje neću posebno baviti kao ni onim povezanim s naseljem Drnje koje bi tematski ulazilo u sastav istraživanja, no opseg ukupnog posla mi to ne dopušta. U slučaju preostalih prijelaza Mirela Slukan-Altić ističe važnost Molvarskog prijelaza kojim je ovaj dio Đurđevačke pukovnije bio povezan s Ugarskom.<sup>103</sup> S obzirom na položaj prijelaza preko rijeke Drave smještenog u blizini sela Molve kako ga je ubicirao Ranko Pavleš<sup>104</sup> i prema prikazima položaja Molvarskog prijelaza iz druge polovice XVIII. stoljeća mogli bismo zaključiti da se prijelaz nalazio na istome, ili barem približno istome mjestu. Ta činjenica doista govori u prilog važnosti ovoga dravskog prijelaza u odnosu na druge smještene na području đurđevačko-virovske Podravine.

S druge strane, Drago Roksandić ističe pouzdanost riječnog prijelaza smještenog uz samo selo Brod (izuzev onog najsolidnijeg kod Drnja). „U ostalim se slučajevima radilo o seoskim prijelazima preko rijeke, potrebnima onima koji su imali svoje posjede s druge strane rijeke. Održavali su ih sami krajišnici.“<sup>105</sup> Opis Brodskog prijelaza s početka 1780-ih godina svjedoči o njegovu značaju: „Najbolja od tih skela jest skela kod *Brodića* (točno je Broda, op. N. C.), uz pomoć koje se lakim vozilima može doći do sela *Hereszenye*, koje leži na drugoj strani. *Molvanska* i *virjanska skela* naprotiv odražavaju se uglavnom stoga da graničari mogu doći na iskrčena polja koja se nalaze u velikoj šumi *Repašu*.“<sup>106</sup> Dakle, iz opisa saznajemo da je prijelaz kod Broda namijenjen ostvarivanju kontakata s ugarskim teritorijem, dok se dva susjedna prijelaza (smještena uzvodno) koriste isključivo iz ekonomskih razloga. Radi toga se čini da Molvarski prijelaz u drugoj polovici XVIII. stoljeća nije imao značaj kakav mu se prije pridavao. U prilog značenju opisanog prijelaza govori i činjenica da samo naselje smješteno uz njega nosi ime Brod što nas navodi na zaključak da je ovdje i prije oblikovanja stalnog naselja postojao brod (prijelaz, skela) za prijevoz preko Drave i da je možda baš to generiralo stvaranje sela. Ova pretpostavka bi se mogla propitati proučavanjem prirodnih pogodnosti za smještaj riječnog prijelaza na tome mjestu. Ono što za sad možemo zaključiti iz dostupnih izvora jest to da su za smještaj prijelaza odabirana mjesta gdje je obala vrlo niska.

---

<sup>103</sup> Slukan-Altić, „Hidroregulacija Drave“, 134

<sup>104</sup> Prijelazi preko rijeke Drave na području kasnosrednjovjekovne Podravine prikazani su na nekoliko rekonstruiranih karata objavljenih u radovima Ranka Pavleša: „Molve u srednjem vijeku.“ U *Molve: Ljudi, selo i okoliš u dugom trajanju*, ur. Mario Kolar i Hrvoje Petrić. Molve: Društvo za povjesnicu i starine Molve, 2010., 48; Pavleš, *Podravina u srednjem vijeku*, 240, 246

<sup>105</sup> Roksandić, „Drava u očima jozefinista“, 36

<sup>106</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 165



To dokazuje podatak iz izvora: „Mjesta na kojima se ona (Drava, op. N. C.) prvenstveno izlije jesu: odmah podno molvanske i virjanske skele, kroz razne jarke (...).“<sup>107</sup>

Rekonstruirani prikaz razmještaja riječnih prijelaza na Dravi i mreže puteva koji vode do njih (Prilog G2) otkriva različit stupanj povezanosti većih naselja u đurđevačko-virovskoj Podravini (prvenstveno su to Molve, Virje, Đurđevac, Kalinovec, Sesvete i Klošter) s rijekom Dravom. Silnice usmjerene iz nabrojenih i na karti označenih naselja prema prijelazima korištenima u ovome dijelu Podravine slikovito dočaravaju međusobnu udaljenost koja je naznačena jedinicama vremena koje su izračunate na temelju podataka iz korištenih opisa karata.<sup>108</sup>

Od svakog naselja do riječnog prijelaza vodi više ili manje pravocrtan put, a nerijetko i više njih. Najkraća je udaljenost svakako između Molvi i Molvarskog prijelaza, izvori svjedoče da u jedinici vremena ta udaljenosti iznosi 1 sat, a za sljedećih sat vremena se putem koji prati tok rijeke može dospjeti do Virovskog prijelaza. Naime, jedan put neprestano prati tok rijeke Drave i njime se nizvodno i uzvodno može dospjeti od jednog do drugog uređenog prijelaza. Iz Virja prema Dravi vode dva glavna puta pri čemu jedan vodi izravno do Virovskog prijelaza dok drugi upućuje ne Molve i Molvarski prijelaz. Kako se ti putevi još dodatno granaju na njih se nadovezuju oni koji vode iz Đurđevca i usmjeravaju putnike iz toga mjesta na Virovski prijelaz. Na taj su način Đurđevčani mnogo prije dospijevali do rijeke Drave na Virovskom i Molvarskom prijelazu, negoli do prijelaza kod sela Brod (ako je vjerovati izvorima, ta je udaljenost iznosila 4 sata).<sup>109</sup>

S druge strane, sela Kalinovec, Sesvete i Klošter očito su gravitirala riječnom prijelazu smještenom kod Broda, a to se može utvrditi i za Đurđevac (iako je ta udaljenost doista bila nešto veća u odnosu na druga dva spomenuta prijelaza). Čini se da je Klošter najizravnije bio putem povezan s Brodom, dok su putevi koji vode od Kalinovca i Sesveta bili produljeni zbog zaobilaženja močvara i šuma. Stanovnici sela smještenih u pozadini podalje od Drave (od

---

<sup>107</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, knjiga 8*, 164-165

<sup>108</sup> Korišteni su podaci koji se nalaze u opisima karata s početka 1780-ih godina koji su objavljeni u ediciji *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*. Međutim, upravo sam prilikom pokušaja ove rekonstrukcije naišao na mnoge netočne podatke, primjerice, ondje stoji da je Virje od Virovskog prijelaza udaljeno  $\frac{3}{4}$  sata, dok je istodobno Virje od Molvi udaljeno 1  $\frac{1}{2}$  sat, a Molve od Virovskog prijelaza još 2 sata. Dakle, prvi podataka ne može biti točan (potvrda je i grafički prikaz na rekonstruiranoj karti) te sam udaljenost između Virja i Molvarskog prijelaza procijenio na 2  $\frac{3}{4}$  sati, a do Virovskog prijelaza bi udaljenost mogla iznositi 2  $\frac{1}{2}$  sata. Isto tako, udaljenost između sela Klošter i sela Brod, odnosno Brodskog prijelaza preko Drave procijenio sam na 3  $\frac{1}{2}$  sata. Netočni su i podaci u opisu sela Đurđevac (str. 159) gdje stoji da je Đurđevac od Molvarskog prijelaza udaljen 3 sata, a od Virovskog 2  $\frac{3}{4}$  sata, što znači da je njihova međusobna udaljenost u ovom slučaju procijenjena na  $\frac{1}{4}$  sata, a ne na 1 sat kao u opisu sela Molve (str. 161) što bi i bila realna udaljenost. Prema tome, sve udaljenosti izražene u satima u ovome izvoru treba uzimati s rezervom, odnosno pristupiti višestrukim preračunavanjima i skiciranjima na karti.

<sup>109</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 164

Miholjanca, Hampovice i Šemovaca do Kozarevca, Dinjevca i Kladara) morali su dospjeti do prije opisanih sela kako bi se priključili na mrežu puteva koji vode prema Dravi i tako dospjeli do njezine obale. Napominjem da je Novigrad imao svoj prijelaz, kao vjerojatno i selo Pitomača što nije prikazano na rekonstruiranoj karti.

Kada ovakav prikaz razmještaja prijelaza na rijeci Dravi i mreže puteva preklopimo s rekonstruiranim prikazom razmještaja konaka (Prilog G3) tada postaje vidljiv utjecaj tih puteva na organizaciju prostora. Naime, uz puteve koje smo detektirali kao poveznice između naselja u đurđevačko-virovskoj Podravini i uređenih prijelaza na Dravi nalazi se veći broj konaka nego je to slučaj u drugim dijelovima prostora uz rijeku Dravu. To je najvidljivije kod puteva koji vode iz Virja i Đurđevca prema Virovskom prijelazu, te iz Đurđevca i Kalinovca prema Brodskom prijelazu.

O sigurnosti, tehničkoj opremljenosti te količini i vrsti prometa na prijelazu kod Broda nema mnogo podataka. Iz već korištenog opisa saznajemo da su nabrojene skele „(...) ipak uporabljive samo za prijevoz manjih kola te najviše mogu nositi i primiti dva takva vozila.”<sup>110</sup> „Ako se izuzme stoka, koja je Dravu prelazila na gazovima koji još uvijek (izgleda) nisu dovoljno istraženi, većina druge robe morala se u to doba prevoziti rijekama, koliko god taj prijevoz bio spor i nesiguran.”<sup>111</sup> O tehnikama pokretanja brodova (skela) preko rijeke u XVIII. stoljeću možemo ponešto doznati posredno preko izvora novijeg datuma. Jedan od takvih je etnografski zapis Josipa Turkovića iz druge polovice XX. stoljeća: „Kada još nije bilo čvrste užadi po kojoj klizi kolotur s konopcem koji određuje put skele, a tome nije tako davno, tjerali su ih skelari na pošikače. To su dugi kolci kojima se veslači opiru o dno rijeke i uz pomoć kormilara stižu na drugu obalu. Gotovo galijotski posao. Mogućnost plovidbe uvijek ovisi o vodostaju rijeke.”<sup>112</sup> Kod opisa sela Drnja nalazimo podatke o sredstvima prelaska rijeke Drave: „Na rukavcu s druge strane otoka, koji se zove *Repaški kanal*, nalazi se ravna skela (*Plettenüberfuhre*, op. N. C.), (...). Sve su one bez iznimke loše kakvoće (*schlechter Beschaffenheit*, op. N. C.) i tako male da se njima preko rijeke najednom jedva mogu prevesti dvojica mala kola.”<sup>113</sup> Možda su brodovi (skele) bile tako malih dimenzija upravo radi načina pokretanja koji je i tada mogao biti *na pošikače*, kao što je zabilježio Josip Turković.

---

<sup>110</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, 164

<sup>111</sup> Roksandić, „Drava u očima jozefinista“, 35

<sup>112</sup> Turković, Josip. *Podravsko rukotvorje*. Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1978., 28

<sup>113</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, 106

#### 4.4. Močvare

Jedno od glavnih obilježja rijeke Drave jest da sa sobom nosi velike količine materijala (šljunak i pijesak) taložeći ga na svojim obalama, a takav je karakter rijeka zadržala od prapovijesti sve do današnjih dana.<sup>114</sup> Posljedice toga su: neprestana promjena položaja njenog korita (jer su sedimenti bili podložni daljnjoj eroziji), te izdizanje dravskog korita iznad okolnog zemljišta. Zbog toga se vodotoci koji se slijevaju s Međurečke gore (Bilogore) i oni koji teku dravskom dolinom nisu mogli izravno ulijevati u Dravu. „Oni i desetak kilometara teku uz uzdignuto korito Drave, da bi se potom nizvodno ulili u rijeku.“<sup>115</sup> Kartografski prikazi s početka 1780-ih godina svjedoče da se neki od tih potoka (primjerice potok Pačica i drugi odvojci Bistre, nisu ni dospjeli uliti u Dravu već su se razlijevali po šumama i/ili berecima. To potvrđuje i posebni kartografski simbol koji su prikazivani takvi deltasti razljevi na karti iz 1780. godine – *Ergiessungen dem Bächen*).<sup>116</sup> „U uzdužnom profilu rijeka Drava spušta se (...) za oko 85 metara“ (od Ormoža do Križnice). To znači da je u ovome dijelu toka rijeka još uvijek dovoljno snažna da nosi i taloži sedimente, no upravo ovdje ona definitivno od „brze gorske (alpske) rijeke“ postaje „mirna nizinska (panonska) tekućica“.<sup>117</sup> Takva promjena karaktera rijeke značilo je izraženije meandriranje koje na razne načine pojačava močvarnost terena.<sup>118</sup> U tome leži uzrok izrazite zamočvarenosti budućeg konačarskog područja. Dragutin Feletar tvrdi da je takav režim nestao tek poslije izgradnje čvrstog nasipa duž dravskog toka 1970-ih godina kada se taj teren „zamuljio i dobrano osušio pa je na ocjeditijim dionicama priveden i ratarskom iskorištavanju“.<sup>119</sup> Na temelju te tvrdnje možemo pretpostaviti da je proces „kultivacije“ močvarnog područja ipak pomalo započeo 1770-ih i 1780-ih godina kada su izgrađeni prvi pravi nasipi uz Dravu.

---

<sup>114</sup> Šafarek, Goran. „Recentne hidromorfološke promjene na širem području ušća Mure u Dravu.“ *Ekonomika i ekohistorija* 8 (2012.), 7

<sup>115</sup> Feletar i Feletar, „Prirodna osnova kao čimbenik naseljenosti“, 178; Slukan-Altić, „Hidroregulacija Drave“, 129; Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 58

<sup>116</sup> Cik, „Nacrt Podravja“, 61-62

<sup>117</sup> Feletar i Feletar, „Prirodna osnova kao čimbenik naseljenosti“, 174, 201

<sup>118</sup> Feletar i Feletar, „Prirodna osnova kao čimbenik naseljenosti“, 201

<sup>119</sup> Feletar i Feletar, „Prirodna osnova kao čimbenik naseljenosti“, 178



Slika 10. Deltasti razljevi (*Ergiessungen dem Bächen*) potoka Tolnice koji vodom opskrbljuju močvaru Krajnički mekiš (*Kraynichky Mekess*) na području današnjeg Ferdinandovca (karta *Nacrt Podravja od Hlebina do medje županije Virovitičke uz oznaku vodogradnja, sastavljen 1780*, Kartografska zbirka HDA, sign. E. IX. 39).

Močvarnost pridravskog terena bila je na neki način i geografski uvjetovana, odnosno neizbježna. „Najniži tereni nisu, dakle, uz sam tok Drave nego podalje od njega. Tako se zamočvareni položi pružaju u gotovo kontinuiranoj zoni dva do tri kilometra udaljeni od rijeke. Visinska razlika je, doduše, minimalna – samo jedan do tri metra. To je dovoljno da su ti tereni zamočvareniji, a u prošlosti kada se rijeka češće izlivala, tu se zadržavalo dosta vode.“<sup>120</sup> Zbog toga je trebalo mnogo pažnje prilikom izbora lokacije za naseljavanje. Hrvoje Petrić tvrdi kako su naselja formirana tijekom XVII. stoljeća na prirodnim uzvišenjima koja su ujedno bila ishodišta za tzv. osvajanje prostora, prvenstveno odvodnjavana.<sup>121</sup> S druge pak strane, postojala je određena korist od močvara: „Močvarna poplavna staništa spadaju među najbogatija s obzirom na biološku raznolikost, ali i pružaju zaštitu od poplava jer močvare privlače višak vode.“<sup>122</sup> Dakle, močvare su bile prirodni regulatori razine vode u doba poplava jer se u njih slijevao višak vode koji je zaostao nakon prolaska najvećih poplavnih valova. Prema Fernandu Braudelu „ravnice su prirodni skupljači voda“, a kako su tkave vode redovito stajačice one su potencijalni izvor različitih zaraza jer ljeti zadržavaju štetnu vlagu.<sup>123</sup> Povijesni izvori ne svjedoče eksplicitno o eventualnoj pojavi malarije u ovome dijelu Podravine, iako ovo područje u XVI., XVII., a i dijelu XVIII. stoljeća zadovoljava sve uvjete za prisutnost takve bolesti. Možda je neko od razdoblja povećane smrtnosti detektiranih u XVIII. stoljeća bilo posljedica epidemije malarije. Osim toga, voda koja se koristila za piće iz

<sup>120</sup> Feletar i Feletar, „Prirodna osnova kao čimbenik naseljenosti“, 178

<sup>121</sup> Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 62

<sup>122</sup> Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 61

<sup>123</sup> Braudel, Fernand. *Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II.*, sv. I, 58

bunara vjerojatno nije bila najbolje kakvoće s obzirom da su podzemne vode mogle biti onečišćene močvara u neposrednoj blizini naselja. Nemamo podataka o sakupljanju kišnice koja bi se koristila za piće. Vratimo se još jednom Braudelu: „Dakle, osvojiti ravnice, značilo je najprije pobijediti nezdravu vodu i ugušiti malariju. Potom ponovno dovesti, ali sada živu vodu za nužna navodnjavanja.“<sup>124</sup> Ovo baca novo svjetlo na interese koje su žitelji ovoga dijela Podravine imali prilikom isušivanja močvara oko svojih naselja.



Slika 11. Močvara Matočina (*Matochina Morast*) protezala se u drugoj polovici XVIII. stoljeća od Molvi do Đurđevca (*Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, karta broj 7*).

Friedrich Wilhelm von Taube (1728.-1778.), autor prvog opisa - „po prosvjetiteljskim, napose geografsko-statističkim obrascima“ – Kraljevine Slavonije i Vojvodstva Srijema (*Historische und geographische Beschreibung des Königreich Slavonien und des Herzogthumes Sirimien*) boravio je u nizini rijeke Drave od 1777. godine.<sup>125</sup> Dojmile su ga se „baruštine bez dna, močvare i mrtva blata“, zatim „neprolazne planine sa naglim strmim ždrelima i dubodolinama“ i naposljetku „ogromne mračne šume“ bogate: hrastom, bukvom, brezama, topolama, johama, turskim lješnjakom, divljom lozom i drugim divljim voćkama.<sup>126</sup> Na njega je vrlo negativan dojam ostavio močvarni okoliš uz velike rijeke jer osim što su neiskoristive i čine teren nepristupačnim, jako zagađuju zrak, legla su komaraca i druge gamadi i svojim isparavanjima uzrokuju bolesti. Taube, naravno, zna kako doskočiti toj

<sup>124</sup> Braudel, Fernand. *Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II.*, sv. I, 58

<sup>125</sup> Roksandić, „Drava u očima jozefinista“, 20-21

<sup>126</sup> Roksandić, „Drava u očima jozefinista“, 26

nevolji te predlaže izgradnju plovnih kanala paralelnih s tokovima Drave i Save. Oni bi trebali biti plovni, a korist od njih bi bila mnogostruka jer u kanale „bi se izlile sve mrtve i pokvarene vode, i močvare se isušile same od sebe, (...)“.<sup>127</sup> Kako bi to utjecalo na prirodni tok rijeke, na šumski fond (!) i drugo, Taube očito nije razmišljao. Vjerojatno su Taubeovi prijedlozi samo odraz vojnokrajiških intencija što potvrđuju planovi kanalizacije toka rijeke Drave, njezinih pritoka i isušivanje močvara.

Na kartama iz 1780-ih godina močvare su zorno prikazane (plošno) pomoću posebnih kartografskih simbola (*Morast*), a na karti iz 1782. godine močvarna su područja dočarana (trodimenzionalno) i mnoštvom simbola za nisko raslinje. Uz to, kroz gotovu svaku močvaru ucrtan je izraženiji vodotok koji, očito, uzrokuje zamočvarenost područja kojim prolazi. Tome je ipak najviše pridonosila sama rijeka Drava svojim izlivanjima: „Nakon što rijeka odtekne, za sobom ostavlja u najdubljim udubinama označene i imenom navedene bare, koje čak ni usred ljeta nikad sasvim ne presuše i u njima ostaje uvijek, barem, duboki mulj.“<sup>128</sup> Tekstualni simbol za močvaru *Morast* ili skraćeno *Mor.* pojavljuje se i kao dio toponima. Kod nekih toponima je naziv močvare zapravo istoznačnica za pojam močvare u lokalnom kajkavskom govoru; primjerice močvara Limbuš (*Limbus Morast/Limbuss Berrek*) kod sela Klošter, kao i močvara Mekiš (*Morast Mekiss*). Na kartama iz druge polovice XVIII. stoljeća nešto se rjeđe umjesto pojma *Morast* koji označava močvaru pojavljuje pojam berek (*Berek*) što je „domaća“ (kajkavska) riječ za močvaru.<sup>129</sup> Ono što je ovdje najzanimljivije jest promjena močvarnog tla u obradive površine (prvenstveno livade, a zatim oranice te šume) što je moguće uočiti pomoću usporedne tablice (prilog E). To je vidljivo na nekoliko konkretnih primjera. U drugoj polovici XVIII. stoljeća sjeverno od sela Kalinovca prostirala se močvara Drvoseki (*Morast Dervo Szeki*), dok se na istome mjestu od druge polovice XIX. stoljeća (pa sve do danas) nalaze istoimene livade, oranice i šume. Močvara Zagradom (*Zagrad Morast*) u neposrednoj blizini Đurđevca sredinom je XIX. stoljeća intenzivnom melioracijom pretvorena u livade, no izrazita močvarnost toga područja vidljiva je i danas. U neposrednoj blizini Đurđevca nalazila se i močvara Stiska (*Szticza Mor.*, *Szdiszka Berrek*) koja je kasnije pretvorena u livade, pašnjake i oranice, a isto se dogodilo i sa močvarom Šinkova gat u katastarskoj općini Virje, Veseljakovim berekom kod Kalinovca i drugima.

---

<sup>127</sup> Roksandić, „Drava u očima jozefinista“, 33

<sup>128</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 118

<sup>129</sup> U đurđevečkom i govoru u ovome dijelu Podravine pojmovi *limbuš* i *mekiš* označavaju močvarno, vodoplavno tlo, odnosno nizak teren u koji se slijeva voda. Isto značenje ima i pojam *berek*. Maresić i Miholek. *Opis i rječnik đurđevačkoga govora*, 313, 338





Slika 12. Nekadašnja močvara Stiska na jugoistočnom rubu Đurđevca danas se poljoprivredno iskorištava u obliku livada, pašnjaka i oranica, no njezina je zamočvarenost još uvijek vidljiva (fotografirao Nikola Cik, 28. rujna 2014. godine).

#### 4.5. Flora i fauna rijeke Drave

Osvrnimo se vrlo kratko na bogatstvo flore i faune rijeke Drave i njezinih zaobalnih voda. Raspolažemo uglavnom samo podacima koji se odnose na XX. stoljeće, no u nekim slučajevima moguće je povlačiti paralele i s ranijim razdobljima. „S ribarskog stajališta Drava spada u područje deverike“, a ondje se mogu naći cipridne vrste (šaran, linjak, karas, crvenperka), ribe grabljivice (som, štuka, smuđ, grgeč), diadromne vrste (jesetrovke i jegulje) te mekušci (puževi). „Razvoj fitoplanktona daje joj (dravskoj vodi, op. N. C.) blago zelenkastu boju a dobro se razvija i više vođeno bilje.“ Vrlo je slikovit Engelov opis lova ribe morune (lat. *Huso huso*) koja je obitavala u Dravi. To je vrlo velika riba (naraste do 5 metara) koja ima mnogo ukusnog mesa, a žitelji uz Dravu hvatali su je lukavošću i zatim okrutno ubijali.<sup>130</sup> Unutar ihtiofaune Drave i njezinih pritoka možemo zaključiti da danas prevladavaju riblje vrste prilagođene životu u stajaćim vodama ili na riječnome dnu (uglavnom grabežljive

<sup>130</sup> Roksandić, „Drava u očima jozefinista“, 34; Haramina, Edbin. *Leksikon lova i ribolova*, 2. izd. Zagreb: Panorama, 1965., 254

ribe kao što su štika, mrena, som i smuđ).<sup>131</sup> U zapisniku kanonske vizitacije iz 1659. godine među troškovima đurđevečkog župnika navedeno je 16 denara za koliko je župnik kupio ribe kada je pripremio objed za nekog vojvodu Bartola.<sup>132</sup> Ovaj podatak svjedoči o tome da se u Đurđevcu u sredinom XVII. stoljeća mogla kupiti riba i da priprema ribljeg mesa tada nije bila nepoznata.



Slika 13 i 14. Ribič sa dravskim somom (fotografija snimljena na području Novog Virja oko 1972. godine) i snimka ribarenja na Dravi iz 1959. godine (<http://www.novo-virje.hr/povijest.php>, pristup ostvaren, 21. IV. 2013.).

Informacije o ribolovu u ranome novom vijeku crpimo iz serijalnih izvora. O ribarima saznajemo iz zapisa u crkvenim matičnim knjigama. Tako je u matičnoj knjizi umrlih župe sv. Martina biskupa u Virju 3. svibnja 1772. godine upisano da se utopio 45-godišnji Matija Halas (*Mathias Halasz*), koji je bio *Piscator* (ribar). Još jednom u virovskoj matici umrlih nailazimo na čovjeka koji se utopio kada je lovio ribe u Dravi; bio je to 30-godišnji Mijo Kusak iz Virja, „quod in Dravo capiendo pisces“ (koji je u Dravi hvatao ribe) 25. lipnja 1801. godine.<sup>133</sup> Nažalost, matične knjige drugih župa na području đurđevečko-virovske Podravine ne svjedoče o ovom zanimanju.

Domaće životinje u ovome radu neću opisivati, već ću se pozabaviti onim vrstama koje se spominju u izvorima relevantnima za ranonovovjekovno razdoblje, a koje ovdje nisu uobičajene. Već je ranije utvrđeno da „(...) fauna ima stanovitu izvornost pa tako na ovom području možemo naići na vuka, lisicu, divlju mačku, lasicu i kunu.“<sup>134</sup> Naravno riječ je o

<sup>131</sup> Leiner, Srećko. „Ribe. Životinjski svijet Podravine od Varaždina do Virovitice.“ U *Virje na razmeđu stoljeća, zbornik 2*, ur. Martin Berta et. al. Virje: Zavičajni muzej Virje, 1984., 54-58

<sup>132</sup> Horvat, Rudolf. *Poviest Gjurgjevca*. Zagreb: Nakladni zavod d.d. u Zagrebu, 1940., 7; NAZ, KV, PROT. 89/Ia, str. 55

<sup>133</sup> *Matična knjiga umrlih rkt. župe sv. Martina biskupa u Virju, sv. I. (1748.-1831.)*. HDA, Zbirka matičnih knjiga, mikrofilm M-392.

<sup>134</sup> Šipek, Mario. „Čovjek i okoliš – dravska zanimanja s osvrtom na sylvu.“ *Podravina* 20 (2011.), 85



divljim životinja koje nemaju mnogo veze s čovjekovim utjecajem. Narativni izvori ne izvještavaju tako često o životinjskim vrstama na području đurđevečke i virovske Podravine. No, Đurđevčan Tomo Jalžabetić u svojim zapisima bilježi prisutnost vukova u podravskim šumama<sup>135</sup>, a o svojim bliskim susretima s tim divljim životinjama svjedoče ljudi i u XX. stoljeću (primjerice Petar Petrović<sup>136</sup>). Vuk, odnosno *kurjak*<sup>137</sup>, vrlo je živ u kolektivnoj svijesti stanovnika onih naselja koja smještena blizu dubokih dravskih šuma. Pritom je vuk percipiran ipak kao „strana“ životinja koja se u Podravini pojavljivala iznimno, prešavši zaleđenu (!) rijeku Dravu. No, čini se da je tijekom XIX. stoljeća vuk bio često prisutan u Podravini. Svjedoči o tome detaljno opisan događaj u matičnoj knjizi umrlih župe Brod za 1823. godinu, a prijepis originalnog teksta na latinskom jeziku i prijevod donosim u cijelosti.

*Anno Domini 1823. Die 21. Marty lesi sunt a rabido lupo Mathias Remenar et Mathias Kukecz, qui statim per Compagniam Curandes Valetudinis sinittres Causa Bellovarium ad Regiminis hospitale remissi sunt ubi per spatium 7 septimanorum detenti tanquam sani per Regiminis Ordinarium Medicum domum remissi sunt Verum intra spatium 14 dierum domi rabidi facti, dum adhuc sibi prestantes fuissent. S. S. moribundorum provisi, et denuo per Compagniam ad hospitale Bellovarinum remissi ibidemq Certum Vites suae trisstime finivere Die 13. Juny eodem Anno.*

*Godine Gospodnje 1823., 21. ožujka, bijesni vuk je ozlijedio Matiju Remenara i Matiju Kukca koje je kumpanija odmah poslala u regimentsku bolnicu u Bjelovar zbog brige za njihovo zdravlje, gdje su zadržani u razdoblju od 7 tjedana te ih je glavni regimentski liječnik poslao natrag kući kao izliječene. No, oni su u narednih 14 dana kod kuće pobjesnili, dok su do tada bili prisebni. Opskrbljeni su svetim sakramentima umirućih i kumpanija ih je naposljetku poslala natrag u bjelovarsku bolnicu gdje su najžalosnije završili tijekom svojeg života dana 13. lipnja iste godine.*

Kantonski regulativ iz 1787. godine poticao je istrebljivanje grabežljivaca: „Grabežljivci poput vukova, koji čine najveću štetu, najlakše se mogu istrijebiti u vrijeme kad se okote jer

---

<sup>135</sup> Za ovu informaciju zahvaljujem Vladimiru Miholeku.

<sup>136</sup> Petrović, Petar. *Negda na Molvaj*. Molve: Općina Molve, 2007., 13. „Kurjaki so po ledu prek Drave z Mađerske došli. Bilo so gladni jako so zavijali i se so pred sehom trgali. Na Sušinaj sem kurjake opazil i mam sem na vrbo splazal. Kurjaki so mene na vrbi zgledali i okolu vrbe so po snegu kopali. Neso šteli nikam otiti. Išel sem vužgeca vužgati i lulo zapušiti. Kurjaki so se jognja splašili i v beg prema Žirovnjaku so se otpotili.“ Ovo je događaj koji je u svojoj mladosti doživio podravski svirač i slikar Petar Petrović (rođen u Molvarskim Gredama 1942. godine).

<sup>137</sup> *Kurjak* je naziv za vuka (*Canis lupus* L.) u đurđevečkom, ali i drugim kajkavskim govorima. Maresić i Miholek. *Opis i rječnik đurđevačkoga govora*, 295

se tada mogu ubijati njihovi mladi. Svaki krajišnik koji ubije mladog ili starog vuka, ili koji uhvati živoga vuka, dobit će nagradu od jedne forinte iz seoske blagajne.“<sup>138</sup> U kakvim su okolnostima dvojica Brođana došli u kontakt s bijesnim vukom možemo samo pretpostavljati, kao i to na koji ih je način ozlijedio.

Florom pridravskog prostora – jer nas u ovom poglavlju zanima zapravo samo vođeno raslinje – se dosad možda najozbiljnije bavio Radovan Kranjčev. O šumama, odnosno šumskom fondu na području đurđevačke i virovske Podravine bit će u ovome radu više riječi u poglavlju o šumama. O najraznolikijoj flori vjerojatno možemo govoriti na području močvara, odnosno bereka, gdje je čovjek imao najmanje utjecaja na promjene sastava biljnog svijeta. Bilo bi nemoguće, a i nepotrebno, ovdje nabrajati sve biljne vrste koje su obitavale (i uglavnom i danas obitavaju) na području đurđevačko-virovske Podravine.<sup>139</sup> Sigurno je da su se ljudi stoljećima dosjetili na različite načine iskorištavati mnoge biljke: šaš i druge grube i nekvalitetne trave koristili su kao stelju za stoku ili nadopunu stočnoj hrani u godina kada je prikupljeno manje ljetine, trska se obilno koristila u građevinarstvu kao i rogoz koji je imao široku primjenu i u primjerice održavanju bačvi i ostalih drvenih posuda. S druge strane, rijetke i „plemenite“ biljke sigurno su svoju primjenu nalazile u svakodnevnoj pučkoj medicini. Rijeka Bistra kod Hlebina „ima jako muljevito dno, gusto je obraslo trskom (*mit Schilf und Rohr bewachsen*, op. N. C.)“.<sup>140</sup> „Na planu označeni baroviti jarci ili takozvane Mrtvice dijelom su stari tokovi Drave ili isplavljeni jarci, u kojima se voda skuplja kod izlivanja rijeke i uvijek ostaje u njima, i većinom su gusto obrasli trskom.“<sup>141</sup> Trska je očito karakteristična biljka za stajaću vodu.

#### 4.6. Poplave rijeke Drave

Priču o rijeci Dravi završio bih poglavljem o njezinim poplavama u prošlosti. O tome je već riječi bilo u prijašnjim poglavljima, pogotovo u opisima utapanja i utjecaju rijeke Drave na naselja i njezinoj blizini. O povijesti poplava rijeke Drave u kraćem ili dužem trajanju vrlo je teško pisati i davati konkretne zaključke bez adekvatnih evidencija značajnijih poplava u prošlosti. U takvim se evidencijama (primjerice u obliku tabličnih prikaza), osim rekonstrukcije kronološkog redoslijeda poplava, odnosno njihove što preciznije datacije, pokušavaju popisati i povijesni izvori u kojima se mogu pronaći relevantne informacije o

---

<sup>138</sup> Buczynski, Alexander. *Pa to su samo Hrvati! Građa za povijest kantonske reorganizacije Vojne krajine 1787. godine*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2011., 178

<sup>139</sup> Više informacija o ovoj temi je moguće pronaći u: Kranjčev, *Priroda Podravine*.

<sup>140</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 110

<sup>141</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 165

poplavama te se pokušava utvrditi njihov intenzitet. Tome može pripomoći priložena tablica.<sup>142</sup>

Tablica 2. Pokušaj klasifikacije detektiranih poplava rijeke Drave popisanih kronološkim redoslijedom. Izostavljene su one rubrike koje uglavnom nije moguće popuniti, a to su trajanje i vrsta poplave. Tablica je izrađena na temelju izvora i literature što je navedeno u samoj tablici.

GODINA	Dio godine (godišnje doba, mjesec ili dan)	Jačina	Izvori	Literatura	Napomena
1748.	studeni (oko)	2	PG, T.5, 276		
1749	rujan (oko)	1	PG, T. 6, 28		
1751.	veljača	2	PG, T. 6, 166		
1752.	proljeće	2	PG, T. 6, 286		
1770.	zima	1	PG, T. 7, 305		
1770.	lipanj	4	Bösendorfer, 25 ; ŠFM, 57–59; Liber memorabilium Drnje		
1775.	lipanj	4	CN, T. 1, 67		
1786.	rujan	2–3	CN, T. 1, 205		
1804.	proljeće/ljeto		MK umrlih Brod i Virje		Česta utapanja u Brodu i Virju
1807.		4	Ebner, 82-84	Petrić-Obadić, <i>Podravina</i> br. 12	Varaždin
1814.	proljeće	2–3	Arhiv grada Varaždina (1814.)		
1814.	oko 23. lipnja		MK umrlih Brod		izlijevanje rijeke ("exundacio"), utapanje djeteta
1814.	rujan	4	HDCV, 16		Virovitica
1814.	početak listopada			Cvekan, 1974.	
1821.				Petrić-Obadić, <i>Podravina</i> br. 12; Cvekan, 1974.	Brod
1827.	svibanj/lipanj	4	HDCV, 19–20; Liber memorabilium Drnje; Ebner, 93-94	Cvekan, 1974.	15. svibnja - 13. lipnja (prema Cvekanu)
1827.	12. lipnja	3-4	Spomenica župe Đurđevac	Horvat, 1940., Cvekan, 1991.	

U tablici je relativno malo podataka o poplavama u drugoj polovici XVIII. stoljeća pa to ostavlja dojam da tada poplave na području đurđevačko-virovske Podravine nisu bile česte. Nešto više ih je evidentirano krajem 1740-ih i početkom 1750-ih godina, a zatim su nešto češće početkom 1770-ih godina. Najviše podataka imamo za razdoblje prve četvrtine XIX. stoljeća što možda možemo tumačiti dostupnošću povijesnih izvora koji svjedoče o poplavama pa slika o manje poplava u drugoj polovici XVIII. stoljeća u odnosu na prvu

<sup>142</sup> Za ove informacije kao i za podatke koji čine baze tablice zahvaljujem profesoru Hrvoju Petriću.

polovicu XIX. stoljeća ne mora biti apsolutno vjerna stvarnome stanju. To posebno vrijedi za područje đurđevačko-virovske Podravine gdje je u ranijem razdoblju postojala relativno široka zona uz rijeku Dravu u kojoj kontakti stanovništva s rijekom nisu bili toliko intenzivni za razliku od kasnijeg razdoblja kada su ti kontakti bili češći. Naime, prazan pojas na kojem su se razvijali konaki kao privremena boravišta ljudi i životinja govori u prilog pretpostavci da su se žitelji ovoga dijela Podravine u prošlosti prilagođavali realnoj opasnosti od poplava na način da su jednostavno bili na distanci od rijeke. Doduše, sam vlažni teren u njezinoj neposrednoj blizini nije dopuštao prilaz rijeci te se to mijenja tek napretkom procesa hidroregulacije. Da život na samoj obali rijeke Drave nije bio nemoguć svjedoči sasvim dobro funkcioniranje naselja Brod kao i nekoliko uređenih prijelaza preko rijeke te mnoštvo riječnih mlinova na desnoj dravskoj obali. Dakle, rijeka Drava očito je imala privlačnu moć za stanovništvo Podravine, no opasnost od poplava i karakter okoliša onemogućavali su razvoj stabilnih naselja u njezinoj blizini.

Kao što su drevne civilizacije nastale u dolinama velikih rijeka zbog blagotvornog utjecaja njihovih poplava na razvoj poljoprivrede, odnosno proizvodnju hrane, tako ne možemo zanemariti niti utjecaj izlivanja rijeke Drave na bonitet tla i razvoj poljoprivrede. Koliko su poplave imale blagotvoran utjecaj na plodnost zemljišta u Podravini, a koliko su bile razorne doista bi se moglo raspravljati. Pritom zaključke treba donositi na temelju relevantnih podataka koje nude povijesni izvori, ali imati na umu i percepciju Podravaca o poplavama pri čemu valja razlučiti kakav su dojam poplave u prošlosti ostavile na ljude.



Slika 15. Ivan Generalić, „Poplava“, 1960. godine  
(<http://www.hmnu.org/ivangeneralic/slide.asp?i=08Poplava.jpg&f=photo>, pristup ostvaren 8. X. 2014.).

Trenutno ne raspolazemo s dovoljno prikupljenih podataka za donošenje zaključaka o utjecaju vlažnog okoliša na razvoj arhitekture u Podravini. Poznato je da su dolinama drugih hrvatskih velikih rijeka, kao što je primjerice Sava, drveni stambeni i gospodarski objekti građeni na način da budu podignuti od površine tla (poput sojenica) i da tako mogu odolijevati poplavama. Na području đurđevačko-virovske Podravine nije zabilježen takav način gradnje. U Šumskim uredbama iz 1787. godine nalazimo neke odredbe koje se odnose na gradnju drvenih objekata na močvarnom tlu gdje se umjesto upotrebe drveta kao temelja zgrada predlaže podzidavanje objekata čvrstim materijalom (ciglom ili kamenom).

O razmjerima i trajanju dravskih poplava saznajemo iz opisa karte nastale početkom 1780-ih godina. Sastavljač opisa uzrok poplava Drave vidi u njezinom vodenom režimu: „Kada u *Koruškoj* i *Štajerskoj* padnu jake i dugotrajne kiše ili kada se u proljeće naglo otopi snijeg, ta rijeka za kratko vrijeme toliko nabuja da se prelije preko obala (...). Mjesta na kojima se ona (Drava, op. N. C.) prvenstveno izlije jesu: odmah podno *molvanske* i *virjanske skele*, kroz razne jarke (...). Time nabujaju ne samo spomenuti, nego i svi ostali baroviti jarci između rijeke *Drave* i *Bistre*; isto tako i izlivanjem rijeke *Bistre* nabujaju jarci koji se nalaze s njezine druge strane; i cijeli kraj (...) kroz šume bude poplavljen, (...).“<sup>143</sup> Kartografski izvori ne svjedoče izravno o učestalosti i razmjernima poplava rijeke Drave u XVIII. stoljeću, ali sadrže neke informacije o njihovim posljedicama. Kartografski prikazi bilježe promjene toka rijeke koje možemo detektirati i pomoću „umrtvljenih“ meandara, a uzmemo li u obzir činjenicu da je tok rijeke najnestabilniji (i sklon promjenama) u doba poplava onda su karte doista relevantan izvor za praćenje povijesti poplava na nekom području. Kartografski prikazi svjedoče i o načinima na koje su ljudi nastojali spriječiti poplave. Na području đurđevačko-virovske Podravine u drugoj polovici XVIII. stoljeća to je bilo izgradnjom nasipa koji je su pratili riječni tok, a bilo je i drugih hidromelioracijskih zahvata (izgradnja nasipa uz manje vodotoke, presijecanje i „izravnavanje“ potoka i kanala, prokopavanje kanala i graba i drugo) što je pridonosilo smanjenju vlažnosti pridravskog okoliša. Već spomenute hidrometrijske karte rijeke Drave zorno prikazuju i planove presijecanja meandara, odnosno izravnavanje toka rijeke Drave. To bi poboljšalo protočnost vode u rijeci i eventualno omogućilo plovidbu, a vjerojatno utjecalo i na izlivanje vode iz korita rijeke kada ona nabuja. U drugoj polovici XVIII. stoljeća svakako možemo govoriti o procesu kanaliziranja rijeke Drave.

---

<sup>143</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 164-165

#### 4.7. Voda kao mjesto smrti

Informacije o utopljenicima relativno su čest dio upisa u maticama umrlih župa na području đurđevečke i virovske Podravine. Razlog tome vidimo u blizini velikog vodotoka kakav je rijeka Drava, koja se često izlijevala i plavila okolno područje, a ionako je čitava pridravska nizina prošarana vodotocima i močvarama, pogotovo u drugoj polovici XVIII. stoljeća, što je opisano u prvome dijelu ovoga poglavlja. Nabrojiti ću ovdje neke slučajeve kako bismo dobili dojam o negativnoj strani suživota Podravaca s Dravom i vodom. Počnimo s upisima iz virovske matice. Virovec star 70 godina, Stjepan Kovač utopio se („submersus est“) 12. srpnja 1782. godine, a 8. listopada 1788. godine utopila se 15-godišnja djevojka Agata Ljubojević koja je patila od padavice („caduco morbo“). Kod ova dva slučaja ne možemo biti sigurni jesu li se ljudi utopili u vodotocima ili kod kuće. Međutim, pouzdano znamo da se u Dravi 16. listopada 1800. godine utopio („submersus in Dravo“) Jakob Kopas (star 25 godina), a isto znamo i za 15-godišnjeg Josipa, sina Matije Paheka iz Virja, školarca koji se 27. lipnja 1804. godine utopio u Dravi prilikom kupanja: „scholaris in Dravo, dum balneass et infortunata submersus sequenti die inventus et sepultus“. Sjetimo se i ranije spomenutog Mije Kusaka iz Virja koji se utopio u Dravi hvatajući ribe 1801. godine.

Valja spomenuti još nekoliko slučajeva utapanja male djece iz Virja. Naime, Elizabeta i Marija, kćeri Đure Zidara (10. rujna 1799. godine, stare 3 godine), zatim Klara, kći Josipa Piskora (19. travnja 1804. godine, stara 2 godine), Terezija, kći Đure Henca (29. svibnja 1804. godine, stara 3 godine), Mijo, sin Pavla Ljubića (4. lipnja 1804. godine, star 2 godine) i Ivan, sin Andrije Horvatića (28. srpnja 1804. godine, star 2 godine) utopili su se nekoj močvari („in palude<sup>144</sup> submersa/submersus“). Ovoliko slučajeva utapanja tako male djece u Virju tijekom proljeća i ljeta 1804. godine navodi nas na pomisao da se u blizini naselja tada stvorila neka močvara (ne možemo pomišljati na poplavu jer su se djeca utapala od travnja do srpnja) do koje su djeca lako mogla doći i zbog nepažnje se utopiti.

Dana 3. siječnja 1779. godine utopio se Matija Karšić, 50-godišnjak iz Sesveta, a upis iz matice umrlih nije toliko precizan da bi smo znali je li se to dogodilo kada je prelazio zaleđenu Dravu ili u nekoj drugoj zaleđenoj vodi: „aquis submersus rupta glacie“.<sup>145</sup> Đuro Nabijač iz Đurđevca se utopio („submersus est“) 27. listopada 1752. godine, a mladić Đuro

---

<sup>144</sup> Ivan Belostenec u *Gazophylaciumu* imenicu *Palus, dis, f.* prevodi sljedećim izrazima: *Mlaka, berek, moroszt, jezero*. Isti se izrazi koriste i danas u đurđevečkom i kajkavskom govoru za zamočvarena područja.

<sup>145</sup> *Matična knjiga umrlih rkt. župe sv. Benedikta opata u Kloštru Podravskom, sv. I. (1772.-1803.)*. <https://familysearch.org/>.

(„Adolescens Georgius“), također iz Đurđevca, utopio se 28. srpnja 1770. godine.<sup>146</sup> U prvom slučaju ne znamo pouzdano što se dogodilo, a za drugi slučaj možemo pretpostaviti da se nesreća dogodila prilikom kupanja (jer je riječ o mladiću i događaju tijekom ljetnog mjeseca).

Slučajeve utapanja zabilježene u matičnim knjigama u kojima su upisivani pokojnici pokopani na groblju u Brodu detaljno sam opisao u poglavlju posvećenome tome naselju. Očekivano, ondje su takvi upisi brojniji i precizniji i uglavnom se odnose na utapanje u rijeci Dravi. Ondje nailazimo i nekoliko slučajeva gdje su ljudi utapanje u rijeci odabrali kao svojevoljni način završetka svojeg života. Dakle, nailazimo na nekoliko slučajeva utapanja muškaraca koji su hvatali ribe u rijeci Dravi uz kojeg valja spomenuti osobe koje su se utopile nesretnim slučajem prelazeći rijeku Dravu (o tome svjedoče zapisi iz Broda) ili obavljajući neki drugi posao uz rijeku. Neki nesretni slučajevi utapanja u ljetnim mjesecima dogodili su se prilikom kupanja. Djeca su se relativno često utapala i to u zaostalim vodama nakon poplava. Nekoliko žena se utopilo jer su patile od padavice, a iako ne znamo je li se to dogodilo u nekom vodotoku ili ne, možemo to promatrati kao dokaz rada uz vodu (vjerojatno su se te žene utopile prilikom pranja rublja na nekom vodotoku ili mrtvici).

#### **4.8. Zanimanja vezana uz rijeku Dravu**

Dragutin Feletar „starim riječnim zanatima“ smatra: šajkaštvo, mlinarstvo, ribarstvo, brodarstvo, splavarstvo i zlatarstvo. O svakome bi valjalo nešto reći na području đurđevečko – virovske Podravine, naravno u onoj mjeri koliko postoji dostupnih izvora i spoznaja, odnosno koliko je pojedino zanimanje bilo zastupljeno na spomenutom području. O mlinarstvu se zasigurno može najviše reći (to je jedna od omiljenijih tema istraživača), zatim je tu zlatarstvo i ribarstvo, a najmanje je možda istraženo brodarenje i prometovanje rijekom Dravom.

##### **4.8.1. Zlatarstvo**

O zlatarstvu na području đurđevečke i virovske Podravine ne mogu mnogo pisati jer u izvorima iz XVIII. stoljeća nisam pronašao da su se ljudi na ovome području bavili tim zanimanjem, a za XX. stoljeće je na raspolaganju samo usmena predaja. Teško je odgonetnuti na koje bi se razdoblje odnosila legenda (narodna priča) o pozaju (zmaju) koji je pao s neba na očigled dravskih zlatara, a što je zapisao Andrija Ivančan iz Molvi. Ipak, spominjanje zlatara na Dravi u toj priči dokaz je njihove prisutnosti u okolini Molvi.<sup>147</sup>

---

<sup>146</sup> *Matična knjiga umrlih rkt. župe BDM od Navještenja u Đurđevcu, sv. I. (1728.-1792.).* HDA, Zbirka matičnih knjiga, mikrofilm M-893.

<sup>147</sup> Andrija Ivančan (Molve, 1902. – Zagreb, 1971.) bio je nastavnik i sakupljao je podatke o narodnim običajima rodnog kraja u prvoj polovici XX. stoljeća. Njegove zapise objavio je sin Ivan Ivančan u *Podravskom*

U dravskom pijesku ima zlata (i različitih minerala koji imaju svoju vrijednost) pa se uz rijeku razvilo specifično zanimanje njegovog ispiranja, ali uzvodno od okolice Barča, odnosno Virovitice gdje zlata više nema. O razvijenosti zlatarstva u XVIII. stoljeću svjedoči relativno mnogo zakonskih propisa kojima je regulirana ta djelatnost. Koliki je potencijal dravskih sprudova na području đurđevačko – virovske Podravine moglo bi se ipak otkriti probnim ispiranjima.<sup>148</sup> Zanat je to koji je, naoko vrlo jednostavan, zahtijevao mnogo vještine i upornosti, ovisio je o vremenskim prilikama, a zarada nije bila izdašna (doduše, nisu potrebna ni velika ulaganja) jer zlata očito u Dravi nema tako mnogo. Sve to govori u prilog pretpostavci da se tehnologija ispiranja zlata na Dravi nije trebala znatno mijenjati stoljećima.

Krajem 1930-ih godina ovaj je zanat pokušao industrijalizirati đurđevački poduzetnik Šandor Braun koji je ishodio državnu koncesiju za područje rijeke Drave od Legrada do današnjeg Novog Virja na kojem bi pomoću strojeva izdvajao zlatna zrnca.<sup>149</sup> Zbog očigledne neisplativosti takav posao nije nikada pokrenut, ali svjedoči o krajnjim ambicijama prema iskorištavanju zlatonosnih naslaga u Podravini.

#### 4.8.2. Mlinarstvo

Posebnim oblikom gospodarske djelatnosti, ali i obrtništva možemo smatrati mlinarstvo. Ono je ujedno vrlo jasan pokazatelj suživota ljudi i okoliša, posebno ondje gdje su prisutne vode tekućice. Naime, preduvjet razvoja mlinarstva jest postojanje vodotoka (rijeke ili potoka). Područje đurđevačke Podravine bilo je pogodno za razvoj mlinarstva jer obiluje vodotocima – najveći je rijeka Drava, a ona je zaslužna za opskrbljivanje vodom i svojih mnogobrojnih pritoka.<sup>150</sup> Osim toga, s Međurečke gore (Bilogore) slijeva se u dravsku dolinu nekoliko potoka. Na području Varaždinskog generalata je 1817. godine bilo 626 mlinova, odnosno oko 23 % od ukupnog broja mlinova na području Vojne krajine.<sup>151</sup>

Prema njihovoj smještaju možemo razlikovati dvije osnovne vrste mlinova: riječni mlinovi smješteni na rijekama poput Drave te mlinovi smješteni na potocima. Na kartama iz

---

zborniku iz 1970-ih godina. Tekst priče o pozaju (zmaju) je sljedeći: „Pozaj. Negda je bil opal z velikom plohom vu vrbiko na Dravi. To so vidli zlatari, dok so zlato vadili. Strašno je velik, kak krava, samo se je kotural. Nalik je somu, a lampe ima kak vol. Zlatari so mu komaj vušli.“ Ivančan, Ivan. „Iz zapisa Andrije Ivančana (2).“ *Podravski zbornik* 3 (1977.), 300

<sup>148</sup> Bermanec, Vladimir, Ladislav Palinkaš, Marin Šoufek, Vladimir Zebec. „Zlato u Muri i Dravi – geološka geneza i mineraloška analiza.“ *Podravina* 25 (2014.), 14-15; Feletar, Dragutin. „Zlatarstvo i splavarstvo na Dravi.“ *Podravski zbornik* 2 (1976.), 117, 120

<sup>149</sup> Šabarić, Zdravko. *Obitelj Braun: uspon i tragedija đurđevačke obitelji Braun (uz sjećanja dr. Borisa Brauna)*. Đurđevac: Centar za kulturu Đurđevac, 2013., 41-42

<sup>150</sup> Cik, „Nacrt Podravja“, 63

<sup>151</sup> Kolar-Dimitrijević, Mira, Elizabeta Wagner. „Vodenice u Hrvatskoj (18. – 20. stoljeće) kao primjer odnosa između ljudi i rijeka/potoka.“ *Ekonomika i ekohistorija* 3 (2007.), 107



druge polovice XVIII. stoljeća na samoj rijeci Dravi ucertano je tridesetak mlinova i još desetak mlinova smještenih na potocima diljem đurđevečke Podravine.<sup>152</sup> To potvrđuje da je Drava bila pogodna rijeka za smještaj riječnih mlinova.<sup>153</sup>

O mlinarstvu i mlinovima na Dravi u XVIII. stoljeću već je pisao Željko Holjevac: „Mlinovi iz toga vremena ekohistorijski su vrlo zanimljiva pojava. Bile su to pretežno drvene vodenice. Voda je pokretala mlinska kola, bilo snagom svoje protočnosti bilo pod određenim kutom pada, a ona su pokretala nabrušeno mlinsko kamenje koje je žito prerađivalo u brašno. Takvi mlinovi funkcionirali su u ravnoteži i suglasju između čovjeka i prirode kao objektivizacija njihova tradicijskog sklada i suradnje. Ljudi su ih podizali i održavali znanjem i trudom svojih prethodnika. Mlinovi su ujedno bili jedan od elemenata egzistencije, a isto tako i jedan od biljega identiteta ljudi uz Dravu.“<sup>154</sup>

Mlinarstvo doista nije bilo nevažna gospodarska djelatnost na području đurđevečko – virovske Podravine s obzirom da se otprilike trećina mlinova ucertanih na dravskom toku (ukupno njih 144) nalazila na području Đurđevečke pukovnije (njih 46). Iako je manji dio mlinova (jedna trećina) bio privezan na lijevoj dravskoj obali, pa za njih ne možemo smatrati da su bili pod krajiškom jurisdikcijom, ipak je velika većina (oko dvije trećine) bila na desnoj strani obale.<sup>155</sup>

#### **4.8.2.1. Poslovi oko mlinova**

Unatoč vrlo jeftinom načinu dobivanja energije za pogon mlinova te očekivanoj solidnoj zaradi, riječno je mlinarstvo bilo vrlo riskantan i naporan posao. „Briga oko njih često je bila posao više ljudi, a ne samo mlinara. (...) Oko vodenica je tijekom cijele godine bilo mnogo posla. (...) Često su nestajale preko noći otplavljene ili razrušene poplavama ili su stradale u vremenskim nepogodama.“<sup>156</sup> Vladimir Miholek je na temelju zapisa istraživača podravske prošlosti i vrsnih poznavatelja ove tematike (Miroslav Dolenc Dravski, Josip Turković i Tomo Jalžabetić)<sup>157</sup> te na temelju vlastitih istraživanja slikovito opisao tehnologiju oko postupanja s dravskim mlinovima. „U kasnu jesen prije same pojave leda vodenice su

---

<sup>152</sup> HDA, Kartografska zbirka, karte: E. IX. 39, E. IX. 43

<sup>153</sup> Kolar-Dimitrijević i Wagner. „Vodenice u Hrvatskoj“, 84

<sup>154</sup> Holjevac, Željko. „O mlinovima i mlinarenju na Dravi potkraj 18. i početkom 19. stoljeća.“ *Ekonomika i ekohistorija* 7 (2011.), 113

<sup>155</sup> Petrić, Hrvoje. „Rijeka Drava od štajersko-hrvatske granice do ušća u Dunav početkom 1780-ih godina.“ *Ekonomika i ekohistorija* 7 (2011.), 60-61; Cik, „Nacrt Podravja“, 64

<sup>156</sup> Kolar-Dimitrijević i Wagner. „Vodenice u Hrvatskoj“, 84

<sup>157</sup> Dolenc Dravski, Miroslav. „Zaspali su mlinovi na Zdelji i Dravi.“ U *Virje na razmeđu stoljeća, zbornik I*, ur. Martin Berta et. al., 59-67. Virje: Zavičajni muzej Virje, 1981.; Turković, *Podravsko rukotvorje*; Jalžabetić, Tomo. *Gjurjevac – Narodni život i običaji*, rukopis, sign. S.Z.54, Odjel za etnologiju HAZU u Zagrebu.

prestajale s radom, a splavi s mlinom uvlačile su se iz plovnog dijela u mirnije dravske uvale (zatone) radi zaštite od leda. (...) Taj težak i zahtjevan posao obavljalo je 50-100 ljudi. Tom prilikom trebalo je biti veoma oprezan, jer su se vodenice mogle otrgnuti, a voda bi ih znala odnesti i zdrobiti ih.“ Matične knjige umrlih svjedoče i o ljudskim žrtvama prilikom izvlačenja mlinova i ponovnog instaliranja.<sup>158</sup> Na takav je način umro 40-godišnji Mijo Matoničkin iz Virja („mortus ob compressionem Navis Molaris“), a kod nekog posla oko mlinskih lađa stradao je i Mirko Dukatić koji je 14. veljače 1796. godine pokopan na virovskom groblju.

Za izradu konstrukcije vodenice i mlina trošila se velika količina drveta. Naime, dravske su se vodenice sastojale od dvaju čamaca: *komp* (jednog većeg koji je bio širok 4 metra, dubok 1 metar te različite dužine, vjerojatno ne kraći od 10 metara) i *navodnica* (široka i duboka 1 metar, a duga 10-12 metara). „Koristila se uglavnom birana piljena hrastovina, (...). Svaki mlin morao se obnavljati barem svakih deset godina jer je drvo trunulo. Prema rukopisu Đurđevčana Tome Jalžabetića iz 1899. godine, *komp* i *navodnica* davno su se prije izrađivali iz izdubljenih hrastovih debila, koje su zvali *lađe*. Jalžabetić piše da se jedan predio pridravske šume Krajnica, zvao Lađenik (lađa), jer su starci nekad u toj šumi rušili goleme hrastove i po snijegu ih vukli do vode. Dokaz tome je jedna *navodnica* iskopana u Sekulini kod Medvedičke<sup>159</sup>, koja je bila dugačka 13 a široka 2 metra, cijela iz jednoga debila.“<sup>160</sup> Osnovnim dijelovima vodenice ili mlina valja pridodati vodeničnu kućicu (*šator*), vodeničko kolo (*naper*), a i cijeli mehanizam mlina (naravno, osim mlinskog kamenja) bio je izrađen od drveta. Svemu tome se mogu pridodati i popratne grede, brvi i daske za pričvršćivanje i pristup mlinu s obale, a „na obali je bila podignuta brvnara (*koča*) sa žitom“.<sup>161</sup>

Vrlo slikovit opis vjerodostojnog načina izgradnje dravskih „brodov“ (skela) donosi nam Josip Turković koji je zabilježio iskaz majstora koji se bavio tim poslom još u prvoj polovici XX. stoljeća, a iz toga saznajemo da su se majstori služili znanjima koja su se prenosila naraštajima među graditeljima, a to su znanje dopunjavali i vlastitim iskustvom.<sup>162</sup>

---

<sup>158</sup> Miholek, Vladimir. „Dravske vodenice i mlinovi potočari đurđevečke Podravine od polovice 18. do polovice 20. stoljeća.“ *Podravina* 24 (2013.), 125

<sup>159</sup> Jedna takva navodnica izvađena je iz rijeke Drave kod mjesta Brodić 1990-ih godina i danas stoji na obiteljskom etno-imanju obitelji Karlovčan na Brodiću.

<sup>160</sup> Miholek, „Dravske vodenice i mlinovi potočari“, 124-125

<sup>161</sup> Miholek, „Dravske vodenice i mlinovi potočari“, 124-125

<sup>162</sup> Turković, *Podravsko rukotvorje*, 28-35



Slika 16. Likovni prikaz dravske vodenice sa *štublima* za privlačenje dravske vodenice k obali u prvom planu; autor je Petar Petrović (Petrović, *To je bilo zdanja*, 3).

Riječno je mlinarstvo nerijetko bilo pod nadzorom vojnokrajiških vlasti što je vidljivo i u drugoj polovici XVIII. stoljeća. Naime, postavljanje vodenica na rijekama utjecalo je na plovnost rijeka. Stoga je trebalo uskladiti interese za poboljšanjem plovnosti rijeke Drave te za razvojem mlinarstva na Dravi. U XVIII. je stoljeću plovnost rijekama bila važna radi prijevoza žita i drveta. Rezultat spomenutih nastojanja bilo je uređivanje riječnih korita i obala.<sup>163</sup>



Slike 17 i 18. Izdubljeni komad čitavog debla koji ima izgled čamca ili navodnice i na kojem su jasno vidljivi očuvani tragovi spajanja dodatne konstrukcije. Ovaj komad izvađen je iz rijeke Drave kod mjesta Brodić 1990-ih godina i danas stoji na obiteljskom etno-imanju obitelji Karlovčan u mjestu Brodić (fotografirao Nikola Cik, 27. travnja 2014. godine).

<sup>163</sup> Kolar-Dimitrijević i Wagner, „Vodenice u Hrvatskoj“, 86

#### 4.8.2.2. Vlasnički odnosi

Vlasništvo nad mlinovima bilo je nešto kompleksnija pojava nego bi se to moglo očekivati. Kao što su u drugoj polovici XVIII. stoljeća postojale različite vrste mlinova (koje razlikujemo uglavnom prema smještaju) i tako je i vlasništvo nad njima bilo različito.<sup>164</sup> Na kartografskim izvorima koji su korišteni za ovo istraživanje nailazimo na mlinove (vodenice) smještene na rijeci Dravi te one koji su smješteni na potocima, a među kojima treba razlikovati one na potocima koji teku s obronaka Međurečke gore i one koji su bili na pritocima rijeke Drave u njezinom poplavnom području. Svaka od nabrojanih vrsta na kartografskim je prikazima obilježena svojim simbolom. Za proučavanje vlasničkih struktura najpogodniji su oni mlinovi koji su na kartama obilježeni svojim nazivima kao toponimima (Prilog G3). Naime, ti nazivi, odnosno toponimi, sadrže prezime neke obitelji s područja đurđevečke Podravine: Imbrešić, Kendel, Miklić, Radmanić, Senjan i Šinko.<sup>165</sup> To nas navodi na zaključak da su te obitelji bile vlasnici dotičnih mlinova. Pošto iz matičnih knjiga saznajemo da su članovi nabrojanih obitelji uživali određen društveni ugled u naseljima gdje su živjeli (vidljivo prema detaljnijim upisima i čestom kumovanju), možemo pretpostaviti da je mlinarstvo utjecalo i na njihov ekonomski status. Naime, svi ti mlinovi su na kartama prikazani kao čvrste građevine obilježene tamnocrvenom bojom kakvom su obilježavani objekti sagrađeni od cigle. To znači da su takvi mlinovi imali stabilniji položaj od drvenih vodenica. Zato su ovi mlinovi očito utjecali i na organizaciju prostora jer do njih vodi nekoliko puteva i njihovo su svojevrsno sjecište.

Nazivi nekih od opisanih mlinova pojavljuju se i u zapisima u matičnim knjigama kada odande dolaze krštenici ili umrli. Riječ je redovito o članovima obitelji mlinara što znači da su oni tamo živjeli tijekom čitave godine.<sup>166</sup> Izdvojio bih mlinarsku obitelj Petric koja je živjela u Imbrešićevom mlinu od 1770-ih godina do prve polovice XIX. stoljeća, a koji je pripadao đurđevečkoj župi. Kako su mlinari krstili svoju djecu u najbližim crkvama ili kapelama, te odande uglavnom birali kumove, to nam može pomoći pri ubiciranju pojedinih mlinova. Tako su primjerice, Kalinovčani Mijo i Margareta Hrgec kumovali 9. srpnja 1780. godine na krštenju Elizabete, kćerke Pavla i Margarete Budaj, mlinara „ex Molo Inferiori“.<sup>167</sup> Na isti

---

<sup>164</sup> Kolar-Dimitrijević i Wagner. „Vodenice u Hrvatskoj“, 84

<sup>165</sup> Imbrešić i Radmanić su prezimena starih đurđevečkih časničkih obitelji, a Senjan i Šinko virovskih. Miklić je kalnovečko prezime, a Kendel se spominje i u Đurđevcu i u Virju. Zbirka matičnih knjiga rkt. župe BDM od Navještenja u Đurđevcu i rkt. župe sv. Martina biskupa u Virju.

<sup>166</sup> Popis mlinara koji se spominju u matičnim knjigama krštenih, vjenčanih i umrlih rkt. župe BDM od Navještenja u Đurđevcu s podacima u kojem su mlinu obitavali objavio je Vladimir Miholek u svojem članku: Miholek, „Dravske vodenice i mlinovi potočari“, 135

<sup>167</sup> *Matična knjiga krštenih rkt. župe BDM od Navještenja u Đurđevcu, sv. IV. (1770.-1795.).* Arhiv župnog ureda rkt. župe sv. Jurja, mč. u Đurđevcu.

način saznajemo da je Kapetanov mlin pripadao Sesvetama. U matičnim knjigama župe Klostër Podravski (u koju je spadalo i naselje Sesvete), vrlo često se spominju mlin Sestilo i Kapetanov mlin. Značajno je da se spomenuti mlinovi navode kao mjesto prebivališta odakle dolaze mladenci u matici vjenčanih.<sup>168</sup> Mnogo češće se žitelji mlinova spominju u maticama umrlih. Pošto podjednako često nailazimo na upise odraslih osoba, prvenstveno mlinara i njihovih supruga, kao i na upise smrti djece, zaključujemo da su čitave obitelji živjele u mlinovima tijekom cijele godine. Dapače, podaci iz matičnih knjiga omogućuju nam rekonstrukciju nekih mlinarskih obitelji. *Mathias Hagyarus Ex Mola* umro je 29. siječnja 1773. godine. To je bio otac ili brat Stjepana *Hagyarussa* koji je umro u Kapetanovom mlinu 28. prosinca 1789. godine u dobi od oko 50 godina. Stjepanova udovica Marija preudala se 10. listopada 1790. godine za Matiju Đurina koji se očito doselio u mlin k supruzi jer je ondje 20. listopada 1791. godine umro njihov tromjesečni sin. U Kapetanovom je mlinu 7. siječnja 1777. godine umrla Magdalena Horvat u dobi od oko 50 godina. To je vjerojatno bila majka Tome Horvata koji je umro u mlinu *Sesztilo* 11. ožujka 1787. godine u 40. godini života, a upisan je kao *Molitor Hungarus*. Njegova udovica Suzana udala se 6. kolovoza 1788. godine za Martina Mihata s kojim je nastavila živjeti u mlinu što zaključujemo po tome što je u tome mlinu u svibnju 1795. godine umrlo troje njihove djece (u dobi od 4 i 3 godine, te 8 mjeseci). Martin je umro u tome mlinu na Božić 1813. godine, a Suzana 29. svibnja 1824. godine. Zanimljivo je da određeni udio među mlinarima bio iz susjedne Ugarske što je eksplicitno navedeno u maticama ili se može zaključiti prema prezimenima, primjerice: Likoš, Nađ, Hađarijuš, Nemeth, ali i Mađar te Mađerić. Ponekad su stanovnicima mlinova umjesto prezimena upisani „prišvarci“ „Molitor“ ili pak prezimena Mlinar ili Mlinarić.

Izloženi podaci svjedoče o mlinarstvu kao nasljednom obiteljskom obrtu. Nerijetko su žene, točnije udovice, bile one preko kojih se nasljeđivao obrt. Mlinarske su obitelji živjele kao i sve druge (koliko to otkrivaju crkvene matične knjige), no zasigurno izoliranije od drugih župljana. Očito je postojala razvijena kultura obitavanja u mlinovima, a zapisi iz matičnih knjiga svjedoče da su njihovi žitelji bili povezani sa svojim župnim središtem. Nasljednost mlinarskog zanata ističu Željko Holjevac<sup>169</sup> i Mira Kolar-Dimitrijević.

Relativno velik broj različitih mlinara koji se spominju, primjerice, u Imbrešićevom mlinu u drugoj polovici XVIII. stoljeća (u razdoblju od 1755. do 1808. godine spominje se 8

---

<sup>168</sup> Nabrojiti ću sve upise vjenčanja stanovnika mlinova iz druge polovice XVIII. stoljeća. Dana 6. kolovoza 1788. godine vjenčan je „Ek Mola Szesztilo, Martinus Miata cum Thomae Horvat vidua Sussana“. Dana 8. svibnja 1791. godine vjenčan je „Ex Szeszvete/Mola Capitanei Michael Britvich cum Laurenty Peich vidua Anna.“ Dana 10. listopada 1790. godine vjenčan je „Ex mola Capitanei ad Kloster Mathias Gyurin cum Stephani Hagyarasz vidua Mariana“.

<sup>169</sup> Holjevac, „O mlinovima i mlinarenju na Dravi“, 114

različitih imena<sup>170</sup>) potvrđuje tvrdnju da su „mlinarski majstori (...) se često selili u potrazi za poslom, premda su bili veoma cijenjeni obrtnici. Vlasnici mlinova bili su bogatiji pojedinci (vojni časnici, veći posjednici) odnosno obiteljske zadruge, koji su mlinove davali u zakup mlinarima ili ih plaćali novcem ili žitom, odnosno ušurum.“<sup>171</sup> Ovo je možda najprikladnija definicija vlasničke strukture mlinova na području đurđevečko – virovske Podravine u drugoj polovici XVIII. stoljeća (primjenjiva prvenstveno na potočne mlinove) jer to potvrđuju nazivi mlinova zabilježeni na kartografskim prikazima i u narativnim izvorima. Mira Kolar-Dimitrijević piše da su „mlinari (...) sa svojim obiteljima bili ugledni ljudi kod kojih je poštenje bilo iznimno važno“.<sup>172</sup> Nažalost, to mišljenje nije detaljnije argumentirala. Takav stav nisu imale krajiške vlasti krajem XVIII. stoljeća: „Lađenice su skrovišta u kojima se ovdašnji slavonski i hrvatski krajišnici, osobito razbojnici i lopovi sastaju sa svojim istovrsnim prijateljima s turske strane. Žličare su također vrlo omiljena okupljališta zlonamjernih krajišnika. Takvi mlinovi skrivena su okupljališta razbojničkih, lopovskih i pijanih društava. Upravo zato treba rušiti lađenice i žličare, te umjesto njih graditi suhače. Mladim ali i starijim krajišnicima pružaju se razne prilike za 'divlji život' i sa sigurnošću se može reći da tada dobiju i iskoriste priliku za razbojstvo i krađu.“<sup>173</sup> Iako Đurđevečka pukovnija u to doba nije graničila s Osmanskim Carstvom nije isključeno da su krajiške vlasti i u ovdašnjim mlinovima vidjele opasnost za moralni život krajišnika. Analogno tome, s pravom bismo se mogli zapitati nisu li isto mislili i za vinogradarske klijeti ili pak za stočarske konake? Čini mi se da je za takva mjesta bilo još opravdanije očekivati da će biti poprište nemoralnih radnji jer su u mnogo većoj skrovitosti (i klijeti i konaki su okruženi šumama) u odnosu na mlinove te tamo ljudi imaju više vremena za dokolicu i mnogo je manja interferencija drugih ljudi nego je to slučaj s mlinovima.

#### 4.8.2.3. Smještaj i položaj mlinova

Već je spomenuto da su mlinovi svojim položajem utjecali na organizaciju prostora. Zbog toga se postavlja pitanje jesu li oni možda bili svojevrsne jezgre naseljavanja na području izvan velikih naselja u đurđevečko - virovskoj Podravini. Nalazimo na jedan primjer na temelju kojeg možemo zaključiti da je u srednjem vijeku mlin mogao biti jezgrom naseljavanja. Naime, 1308. godine je jednom Koprivničancu dozvoljeno „da naseli kod svog

---

<sup>170</sup> Miholek, „Dravske vodenice i mlinovi potočari“, 135

<sup>171</sup> Miholek, „Dravske vodenice i mlinovi potočari“, 123

<sup>172</sup> Kolar-Dimitrijević i Wagner. „Vodenice u Hrvatskoj“, 96

<sup>173</sup> Buczynski, *Pa to su samo Hrvati!*, 111

mlina izvan grada na potoku Koprivnica, osim vrtlara i čuvara mlina, sedam kmetova.“<sup>174</sup> Vremenski je raspon doista prevelik za povlačenje analogija, ali smatram da bi ovu pretpostavku trebalo propitati. Naime, ukoliko uzmemo u obzir da je teren bio pogodan za izgradnju tako velikih mlinova kao što su bili oni prikazani na kartama možemo pretpostaviti da bi se ondje mogli razviti i konačarska naselja. Tome bi pogodovala i već razvijena mreža puteva koja je vodila do mlinova (Prilog G3).

Na kartografskim prikazima iz druge polovice XVIII. stoljeća ne nailazimo na tragove naseljavanja u smislu izgradnje gospodarskih i/ili stambenih objekata. Osim toga, vrlo je malo naziva mlinova ostalo sačuvano u lokalnoj toponimiji (Prilog E) što je vrlo neobično s obzirom na važnost ovakvih objekata i njihovu markantnost u prostoru, ali i s obzirom na činjenicu da su mnogi „manje važni“ toponimi (primjerice predjeli oranica i livada) ostali sačuvani tijekom čitavog ranog novog vijeka do danas. U narativnim izvorima također ne nailazimo na spomen drugih žitelja na području mlinova osim mlinarskih obitelji.

Međutim, na istim kartama nailazimo na tragove intenzivnog gospodarskog iskorištavanja poljoprivrednog zemljišta u blizini mlinova. Na karti iz 1780. godine kod Radmaničevog mlina (*Radmanichev Mellin*), koji je smješten sjeverno od Kalinovca na potoku Bistri (*Pistrabach*), prikazana su tri šumama odvojena „otoka“ na kojima su oranice. Kroz njih prolazi put koji vodi i do samog mlina. Godine 1782. taj se mlin naziva *Razmantchev Melin* i širokim je putom (koji prati vijugavi tok Bistre) povezan direktno s Đurđevcom, a manjim putovima i s Kalinovcem. Uz te se puteve nalazi nekoliko konačarskih naselja: *Rasztova Greda*, *Sussnata Greda*, *Michina Greda*, *Pojate*, *Odalich* i *Chuasveva Greda*.

Kod Mikličevog mlina (*Miklich Mellin*), koji se nalazio na kasnijim konakima Batinske (*Patinszka Greda*), osim oranica bilo je i mnoštvo livada. Na karti iz 1782. godine taj je mlin ucrtan nešto dalje od konaka koji se već tada naziva Batinske, a oko njega prevladavaju šume, no evidentirane su i livade. Dapače, ucrtano je i nekoliko objekata koji bi mogli biti konačarske nastambe. Batinske su bile kalinovečki konaci, a Miklič je staro kalinovečko prezime (Prilog A3) pa možemo zaključiti da je to područje sjeverozapadno od Kalinovca bilo „interesna zona“ Kalinovčana koji su ondje imali svoje konake, a ondje su imali i svoj mlin koji je vjerojatno podigao neki Kalinovčanin Miklič. Je li taj mlin utjecao na formiranje konačarskog naselja još uvijek nije moguće utvrditi. *Seslilo Mellin* i *Kapitanov Mellin* koji se nalaze pokraj Sesveta (uz šumu Dobovnik) također su na području koje odgovara strukturi konaka; prvi se nalazi na području sesvečkih konaka Draganci. Na karti iz 1782. godine prvi

---

<sup>174</sup> Kolar-Dimitrijević i Wagner. „Vodenice u Hrvatskoj“, 97

je označen kao *Sesztilo Mlin*, a drugi kao *Kapitanov Mlin*. Kod oba su ucrtane livade uz potok Strašnicu, na kojoj mlinovi stoje, i okolne šume.

*Gospodinov Mellin* koji se nalazio sjeverozapadno od Molvi bio je na području gdje prevladavaju livade i nešto oranica. Kako je ovaj mlin putem direktno povezan s Molvama možemo zaključiti da je riječ o „interesnoj zoni“ Molvaraca. Naime, to je ujedno i područje kasnijih molvarskih konaka (možda je to područje koje se zove Petrinići). Na karti iz 1782. godine taj je mlin ucrtan kao *Kengyelov Mlin* što upućuje na zaključak da mu je vlasnik bio netko iz časničke obitelji Kendel koja se spominje i u virovskim i đurđevečkim matičnim knjigama u XVIII. stoljeću (Prilozi A1 i A2).

Na dodirnom području između virovskih i đurđevečkih konaka bio je smješten Senjanov mlin (*Szenianov Mellin*). Iako su 1780. godine, a i 1782. godine, ovdje prevladavale šume, tik do mlina nalazi se toponim *Szeniavo Greda* koji označava oranice, a zanimljivo je da se uz put koji vodi do mlina također nalaze oranice. Dakle, ugledna i brojna virovska obitelj Senjan dala je ime i mlinu i okolnim oranicama, a o povezanosti ovog područja s Virjem svjedoči i put koji ih direktno povezuje. Ovi su toponimi ostali sačuvani u imenu virovskih konaka *Senjanska Luka* koji su danas dio Općine Novo Virje. Malo dalje od Senjanovog mlina nalazio se Imbrešićev mlin (*Imbrisichev Mellin*) nedaleko kojeg se nalazilo zemljište koje se sastoji od oranica i livada što odgovara strukturi konaka. To bi područje također pripadalo današnjem Novom Virju. Na karti iz 1782. godine taj se mlin naziva Šinkovim (*Sinkov Mlin*). Ova su dva mlina putevima koji prolaze preko Peski i preko bereka/močvara (*Sinkova Gat Morast*) povezana s Đurđevcom i Virjem.

Za dvije vodenice smještene nedaleko Đurđevca (*Srredna Vodeniza* i *Dolny Vodeniza*) na putu prema Kalinovcu, koje bismo mogli smatrati „interesnom zonom“ Đurđevčana, ne bih mogao tvrditi da su utjecale na stvaranje konaka, ali je prema kartografskim prikazima očito da su utjecale na iskorištavanje okolnog poljoprivrednog zemljišta. Putevi koji vode do tri mlina obilježena svojim imenima na području sjeverno od Pitomače (*Puchek Mellin*, *Netecha Mellin* i *Grachacsky Mellin*) također su vjerojatno utjecali na iskorištavanje okolnog poljoprivrednog zemljišta iako to nije toliko jasno vidljivo na karti iz 1780. godine. Na karti iz 1782. godine pojavljuje se istočno od Sesveta ucrtan riječni mlin (*Fm*) koji nosi ime *Martinov Mlin* i koji se nalazi na vrlo neobičnom mjestu gdje se tok Bistre račva u mnogo smjerova. To je na području koje je na karti iz 1780. godine imenovano kao *Sutilo*.

Mlinovi su, dakle, smješteni na dvama većim vodotocima, jedan je rijeka Bistra, a drugi rijeka Strašnica. Oba su vodotoka na karti i u opisima iz 1782. godine imenovani rijekama, dok su na karti 1780. godine označeni kao potoci. Bistra je prilično duboka i široka rijeka jer



ju nigdje nije moguće prijeći osim preko drvenih mostova – tako svjedoči opis iz 1782. godine. Neznačajnija nije niti Strašnica jer „se samo u vrlo suho doba može pješice pregaziti ovdje kod mlina, koji na njoj stoji, a inače se preko nje nigdje drugdje ne može prijeći“ – stoji u opisu sela Kalinovec.<sup>175</sup> Mlinovi se spominju i kao orijentiri na putevima, kao što se spominju primjerice Senjanov i Radmanićev mlin.<sup>176</sup>

Svako je naselje imalo svoj mlin smješten podalje od naselja, tako da imamo mlinove koje su koristili Virovci (Senjanov, Imbrešićev), Molvarci (Gospodinov), Kalinovčani (Miklićev), Sesvečani (Sestilo i Kapetanov), Pitomačani (Puček, Neteča i Gradački) i Đurđevčani (Radmanićev mlin, Srednja i Donja Vodenica). Putevi koji su vodili do tih mlinova utjecali su intenzivnije na iskorištavanje poljoprivrednog zemljišta (oranice i livade) u njihovoj okolini. Ne možemo utvrditi jesu li se prije počeli formirati konaki ili su prije sagrađeni mlinovi, no zasigurno su oni perpetuirali obrađivanje zemljišta i stvaranje konaka. Dakle, mogli bismo ustvrditi da su mlinovi i razvoj konačarskih naselja bili u međuodnosu. To je logično s obzirom da je korištena ista mreža puteva i da je dolazak u mlinove bio relativno čest, a i oni su očito bili podignuti na prikladnom terenu.

#### **4.8.2.4. Mlinovi na rijeci Dravi**

Drugu skupinu mlinova kakvi su se u drugoj polovici XVIII. stoljeća koristili u đurđevačkoj i virovskoj Podravini čine riječni mlinovi smješteni na Dravi. „Sva sela uz Dravu koristila su dravske mlinove na kompama (čamcima). Mlinovi na Dravi nisu obično imali svoje stalno mjesto, nego su se selili, prilagođavajući se i pomeljarima i ćudima vode. Bili su građeni na kompovima, tj. između dva velika čamca koji su nosili pogonski dio mlina: kotač i kamene.“<sup>177</sup>

Na temelju uvida u kartografske materijale iz doba jozefinske izmjere Željko Holjevac pronalazi da su mlinovi bili smješteni uz obalu ili na pješčanim sprudovima.<sup>178</sup> Ako je vjerovati kartografskim izvorima i opisanom načinu izrade mlinova tome je doista bilo tako. Štoviše, iz karata doznajemo da su mlinovi uz dravsku obalu bili poredani u skupinama što nas navodi na zaključak da su to bila pogodna mjesta za obavljanje tog posla. Položaj skupina mlinova podudara se s položajem prijelaza preko rijeke, dakle u mirnijim vodama iza velikih zavoja. Skupne se sastoje od najmanje tri mlina, najveća skupina broji trinaest mlinova, a najčešće je to oko sedam mlinova. Od ukupno 43 mlina ucrtana na dravskom toku od

---

<sup>175</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 163

<sup>176</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 166

<sup>177</sup> Kolar-Dimitrijević i Wagner. „Vodenice u Hrvatskoj“, 97-98

<sup>178</sup> Holjevac, „O mlinovima i mlinarenju na Dravi“, 113

Novigradskog i Molvarskog prijelaza pa do okolice Pitomače (odnosno Križnice), samo šest njih nije bilo privezano za desnu obalu.<sup>179</sup>

Kao i do vodenica (mlinova) smještenih na vodotocima širom pridravske nizine o kojima je pisano, tako je i do dravskih mlinova vodila razvijena mreža puteva. Možda je upravo lakše ostvarivanje prometne komunikacije pridonosilo tome da mlinovi budu grupirani, no o tome ne možemo zasad donositi sudove. Pošto je za mrežu puteva koji su vodili do prije opisanih mlinova na manjim vodotocima utvrđeno da su utjecali na organizaciju prostora, to isto možemo pretpostaviti i za mlinove smještene na Dravi kao najvećem vodotoku. Na taj je način zapravo bilo „oživiljeno“ područje najbliže rijeci Dravi koje vjerojatno nije moglo biti naročito atraktivno za poljoprivrednu djelatnost zbog čestih poplava. Intenziviranje života, ponajprije kolanja ljudi i dobara, te duži boravak mlinara na Dravi, sigurno je moglo pridonijeti i stvaranju konačarskih naselja, naravno, onih smještenih najbliže rijeci Dravi.

#### **4.8.2.5. Mlinovi na (gorskim) potocima**

Informacije o postojanju mlinova na užem đurđevačkom i virovskom području nalazimo već u izvorima koji govore o XVI. i XVII. stoljeću. Naime, graditeljska komisija na čelu s Domenicom Dellaiom koja je obišla đurđevačku utvrdu 1549. godine izvještava da se mlin kojim se koriste tadašnji žitelji i posada Đurđevca nalazi na obližnjem potoku izvan utvrđenog i branjenog područja. Velika poplava rijeke Drave 1611. godine odnijela je i jedan mlin na đurđevačkom području.<sup>180</sup>

Očekivano, neke informacije o vodenicama na potocima koji se u pridravsku dolinu slijevaju s obronaka Međurečke gore nalazimo u opisima naselja koja su smještena na istim obroncima. Tako saznajemo da su kod sela Čepelovca na potoku Barni smještena tri mlina.<sup>181</sup> Ostale trebamo potražiti na karti: iznad Čepelovca na potoku Barni su četiri, kod Svete Ane je jedan. Dakle, mnogo manje nego je bilo očekivano! Na potoku Zdelji, uzvodno do Virja ucertane su tri vodenice, a nakon izlaska potoka iz Virja, još dvije vodenice.<sup>182</sup> Na temelju pregleda više „generacija“ topografskih karata Vladimir Miholek zaključio je kako broj mlinova potočara na bilogorskim potocima nije bio stalan, a tome u prilog govori broj ucertanih mlinova kao i vlasnička struktura (za mlađa razdoblja).<sup>183</sup> O brojnosti mlinova na

---

<sup>179</sup> Cik, „Nacrt Podravja“, 63-64

<sup>180</sup> Petrić, Hrvoje. „O nekim aspektima odnosa gospodarstva, ljudi i okoliša u sjevernom dijelu Križevačke županije i Varaždinskog generalata (Podravini) tijekom 17. stoljeća.“ *Podravina* 11 (2007.), 61; Miholek, „Dravske vodenice i mlinovi potočari“, 126

<sup>181</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 191

<sup>182</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, karta sekcije 11 i 7

<sup>183</sup> Miholek, „Dravske vodenice i mlinovi potočari“, 128

potoku Komarnici, koji protječe kroz Novigrad Podravski, detaljno je pisano u prvoj polovici XX. stoljeća, a neki podaci se odnose i na ranije razdoblje. Napominjem to ovdje jer je Komarnica očito bila pogodniji vodotok za podizanje mlinova (početkom XX. stoljeća bilo ih je 14).<sup>184</sup> Možemo zaključiti kako je mlinarstvo bilo prilično važna djelatnost ovdašnjega stanovništva sve do XX. stoljeća. Tome je zasigurno pogodovala blizina rijeke Drave i mnoštvo vodotoka u njezinoj dolini. U prethodnim sam odlomcima interpretaciji izvora koje sam uspio prikupiti pokušao pristupiti na način da ih stavim u širi prostorni kontekst. Posebno sam na taj način nastojao objasniti organizaciju prostora u onome dijelu nizine rijeke Drave koja se proteže između same Drave i većih naselja kao što su Molve, Virje, Đurđevac, Sesvete i Klošter. Izvori pokazuju kako ljudi koji su podizali mlinove, ili se bavili mlinarstvom bili usmjereni na veća naselja u Podravini kakva su Đurđevac i Virje. Stoga mlinarstvo možemo smatrati važnim dijelom gospodarstva ovoga kraja, pogotovo u drugoj polovici XVIII. stoljeća, iako ovu temu tek treba podrobnije istražiti kako bi se došlo do preciznih spoznaja.

#### **4.9. Brod (kasnije selo Ferdinandovec)**

Matične knjige rimokatoličke župe Brod sigurno ne plijene pažnju istraživača količinom podataka koje sadrže, ali su svakako zanimljivo pisano svjedočanstvo o funkcioniranju ovog, u demografskom smislu, malenog sela i župe. Sve do početka XIX. stoljeća zapravo ne možemo govoriti o Brodu kao župi jer je Brod imao status kapelanije, a župom je postao 1811. godine.<sup>185</sup> Upisi otkrivaju da je selo, unatoč malome broju stanovnika, u drugoj polovici XVIII. i prvoj polovici XIX. stoljeća funkcioniralo kao i sva druga naselja u Podravini: selo je imalo crkvenu upravu, djelovala je trivijalna škola (osnovana 1815. godine), mjesnu elitu su činili domaći i strani krajišnici, u mjestu je bio stolar, mesar, i – što je očekivano – mnogo mlinara. Ono što Brod razlikuje od drugih podravskih naselja u to doba relativno je velik broj stranaca (došljaka), tj. stanovnika stranoga podrijetla (koji su tako zapisani u maticama) u odnosu na ukupan broj žitelja Broda. Najviše je onih koji su zabilježeni kao *Carniolus*, a ima i drugih. Takvima valja pridodati i one koji su zabilježeni da su došli *ex Hungaria* što je očekivano jer se Brod nalazio u neposrednoj blizini rijeke Drave koja je činila granicu između Ugarske i Vojne krajine. Stoga je u crkvenim maticama župe Brod vidljiva distinkcija između stanovništva koje je živjelo na različitim stranama rijeke Drave. Ne čudi kada je takva podjela jasna, primjerice u Đurđevcu ili Virju, odnosno u naseljima koja su ipak udaljenija od

---

<sup>184</sup> Mađer, Blaž. *Časti i dobru zavičaja*. Zagreb, 1937., 163

<sup>185</sup> O uzdignuću kapelanije u Bordu u rang župe potvrđuje zapis s početka najstarijeg brodanskog sveska matične knjige krštenih: „Protocollum Baptisatorum I(mo) Localis Capellaniae Brodensis ac tandem Anno 1811. Die 17(a) Maÿ ad Cathégoriam Parochiae elevatae sub Administratore Josepho Sipussich.“

ugarskih krajeva na lijevoj dravskoj obali. Zbog prisutnosti spomenutih „stranaca“ i zbog fluktuacije velikog broja mlinara kroz brodsko naselje svakodnevni je život bio, barem ponekad, mnogo dinamičniji negoli u nekim drugim naseljima smještenima u pitomijim dijelovima Podravine. Opravdanost ove tvrdnje potvrđuje i prisutnost riječnog prijelaza (brod, skela) koji je bio u samome naselju, a koji očito ima dugu tradiciju na tome mjestu jer samo naselje duguje svoje ime tome prometnom objektu. Brođani su, za razliku od drugih Podravaca, bili prisiljeni intenzivnije doživljavati prirodu i to onu divlju, neukročenu prirodu kakva je bila rijeka Drava i guste močvarne šume.



Slika 19. Prikaz Broda na desnoj obali rijeke Drave i Rasinje (Hereszenye) na lijevoj obali na karti s početka 1780-ih godina (*Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, karta broj 8).

U pogledu crkvenog ustroja i dušobrižništva Brod je bio u nezavidnom položaju jer je u prvoj polovici XVIII. stoljeća to očito bilo toliko maleno naselje da nije imalo svojeg vlastitog svećenika, odnosno župu. Stoga su mu najbliže, odnosno najpristupačnije župe bile one u Bobovcu i Izvaru (Vizvaru) zbog čega su, i nakon uspostavljanja kapelanije u Brodu, župnici i župni vikari (kapelani) iz tih dvaju naselja nerijetko upisani kao krstitelji djece u Brodu.<sup>186</sup> Zbog toga bi trebalo provjeriti nisu li možda neki stanovnici Broda upisani u tamošnjim crkvenim maticama. Prvi sakralni objekt u Brodu spominje se u prvoj polovici XVIII. stoljeća, a to je drvena kapela posvećena svetom Nikoli, zaštitniku brodara, putnika, mlinara i drugih zanimanja vezanih uz vodu što dokazuje usku povezanost mještana s rijekom Dravom.

<sup>186</sup> U razdoblju između 1782. i 1804. godine, odnosno u vrijeme kada je kapelan u Brodu bio Marija Kovačić koji se u matici krštenih potpisivao kao *Math. Kovachich, Vicar. Brodensi*, kao krstitelji su upisani izvarski župnik (Alexander Sohar), bobovečki župnik (Gregorius Mathossich) i kapelani (Joannes Biro, Michael Stepsich, Paulus Grassich).

Zbog reorganizacije biskupija (sredinom XVIII. stoljeća), Brod je pripao župi sa središtem u Kloštru (Podravskom). Brođanima je očito bilo teško odlaziti u svoje župno središte, ali i obratno kada je župnik trebao ili želio doći do vjernika u svojoj filijali jer je 1782. godine u Brodu osnovana samostalna kapelanija što se vezuje uz prolazak cara Josipa II. ovim krajem, a zapravo treba promatrati u kontekstu prelaska ovog područja iz jurisdikcije Vesprenske biskupije pod Zagrebačku biskupiju 1777. godine.<sup>187</sup> Od te godine vode se i matične knjige, a prvi kapelan bio je Matija Kovačić (do smrti u Brodu 1804. godine). Kapelanu je uređeno mjesto za stanovanje, opskrbljen je zemljom i konačno je Kovačić dijelio sakramente vjernicima susjednih naselja Bojevo i Rasinja. Kapelan Grgur Štefok je 1806. godine radio na tome da se nešto poduzme s naseljem Brod u kojem je službovao jer mu je rijeka Drava prijetila da ga razori.<sup>188</sup>

#### **4.9.1. Demografske prilike u Brodu u drugoj polovici XVIII. stoljeća**

U razdoblju za koje postoje sačuvane matične knjige uočava se kontinuirani porast broja rođenih u Brodu s povremenim oscilacijama na godišnjoj razini. Grafikon koji prikazuje kretanje broja rođenih u župi (i naselju) Brod jako je osjetljiv na razlike na godišnjoj razini zbog prilično malog ukupnog broja rođenih svake godine (za 1858. godinu nema sačuvanih podataka zbog čega je krivulja u padu). Unatoč očekivanom negativnom utjecaju okoliša podložnog relativno snažnim i čestim poplavama na demografsku sliku u naselju i kapelaniji, odnosno u župi, tome nije bilo tako jer se ukupan broj stanovnika u Brodu u prvoj polovici XIX. stoljeća (točnije od 1800. do 1844. godine) udvostručio na što je već upozorio Hrvoje Petrić.<sup>189</sup>

U najstarijoj matičnoj knjizi krštenih župe Brod nalazimo nekoliko upisa krštenja djece čiji roditelji nisu brođanski župljani što pobuđuje sumnju da su se prilikom rođenja djeteta zatekli na nekom od obližnjih konaka, a kako bi što prije pokrstili novorođenče pohitali su najbližem svećeniku, a to je bio onaj u Brodu. Tako u razdoblju između 1793. i 1802. godine nalazimo četiri krštenja djece iz župe Klošter (obitelj Majkovčan iz Budančevica, obitelj Mikles iz Kloštra i obitelji Petrovčić i Šantić iz Sesveta). Takvo je bilo i krštenje Magdalene, zakonite kćerke Petra Škurdije i supruge mu Doroteje rođ. Lešćan iz Đurđevca 16. srpnja 1799.

---

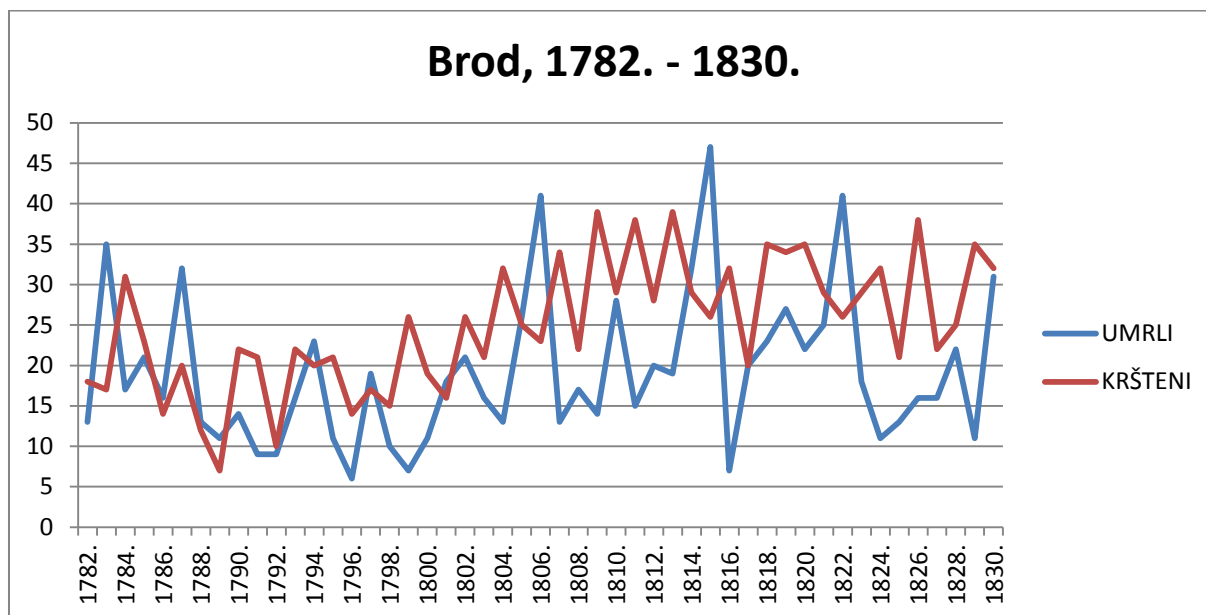
<sup>187</sup> Petrić i Obadić, „Drava River Flooding“, 144

<sup>188</sup> Cvekan, Paškal. *Ferdinandovac: od Broda na Dravi do Ferdinandovca u močvari*. Ferdinandovac: Općina Ferdinandovac, 1996., 36-39; Cvekan, Paškal. *Župa i selo Ferdinandovac*. Ferdinandovac, 1974., 11-17

<sup>189</sup> Petrić, „Utjecaj rijeke na pogranična naselja“, 57

godine.<sup>190</sup> Škurdijevi su imali konak na Bakovcima i na Orlu, a ostalih osamnaestero djece Petra Škurdije kršteno je u Đurđevcu. Pretpostavljam da se ovaj mladi bračni par zatekao na svojem konaku prilikom ljetnih poljskih radova kada im se rodila kćer koju je radi blizine krstio župnik u Brodu.

Grafikon 1. Grafički prikaz kretanja broja krštenih i umrlih u Brodu od 1782. do 1830. godine (Matične knjige krštenih i umrlih, prema tabličnim prikazima u Prilozima C4 i C6).



Mnogo je zanimljivija najstarija matična knjiga umrlih župe Brod radi kvantitete i kvalitete podataka. U maticu umrlih je u razdoblju između 1782. i 1830. godine upisano ukupno 916 činjenica smrti, od čega malo manje od 40 posto (347 upisa) čine odrasle osobe (dorasle za ispovijed). Više nego bilo koja druga vrsta matičnih knjiga matica umrlih otkriva, osim datuma nečije smrti i životne dobi, porijeklo (ukoliko ne pripada domicilnom življu), zanimanje (redovito obrtnici i neka netipična zanimanja) i uzrok smrti (ukoliko je neuobičajen). Tako saznajemo da je dugogodišnji zvonar u Brodu bio Josip Cepika (umro 26. lipnja 1793. u 62. godini života); Josip Morgoš (oko 1765.-1813.) bio je mesar (*lanio*); tesari (*faber lignarius*) bili su Franjo Dudlek (inače iz župe Vidovec, umro u Brodu 5. srpnja 1787. godine u 48. godini života) i Ivan Široki (oko 1777.-1820.); Josip Horvat bio je stolar (oko 1773.-1818.); bačvar (*viator*) bio je Jakob Dorščak, porijeklom iz Kranjske (*Carniolia*), umro je 1811. godine, nakon 40 godina života i 11 godina boravka u Brodu (!); u Brodu su u

<sup>190</sup> Originalan upis glasi: *Ex Sentvarino Bapta est Magdalena, filia Igma Petri Skurdia, et Dorotheae Leschan. Levant. Michaelae, et Anna Bregovecz. per me Math. Kovachich, mp., vicare Loci.*

studenom 1823. godine umrla dvojica pepeljara (*cinearum exsutor*) Josip Šinkovec (porijeklom iz Ravne Gore) i Đuro Pavliček (rodom iz Ribića); a saznajemo da je Brodu djelovala primalja (babica), ili više njih, koja je znala u nuždi krstiti novorođenčad. Među obrtnicima zabilježeno je i nekoliko mlinara (*molitor*) u prvoj polovici XIX. stoljeća: Franjo Svat, Ivan Novaković i Mirko Posavec. Bilo bi za očekivati da se mlinari spominju nešto češće jer je na dravskoj obali bilo smješteno mnogo mlinova. Možemo zaključiti da je u Brodu bila zastupljena većina obrtničkih zanimanja (treba uzeti u obzir da neki vjerojatno nisu upisani u matice) i da je naselje unatoč malom broju stanovnika funkcioniralo kao i svako drugo veće naselje.

Mnogo je bilo onih koji su umrli u Brodu gdje su bili sluge, a porijeklom su iz neke druge župe: Josip Mužek, 24-godišnji mladić *famulus in diversis locis* umro je 14. studenog 1782. godine; 34-godišnji mladić Mijo *ignoranti cognomen, famulus in diversis locis* umro je 7. prosinca 1797. godine. Kod mjesnog je kapelana redovito bila smještena sluškinja (*ancila*): udovica *Thresia Friderlayn* (oko 1731.-1785.), udovica *Francisca Catharina Steek* (oko 1743.-1793.) i djevojka Elizabeta Maljević iz Mičetinca (oko 1776.-1799.). Radi nepoznatih razloga u Brodu su se u trenutku smrti nalazili žitelji različitih naselja (1785. godine Mijo Šoštar iz Sedlarice, 1786. godine Martin Miguč iz župe Šandrovec), na najviše je bilo onih iz Vizvara (1800. godine Mijo Babaić, 1813. godine Martin Babaić, 1817. godine Ivan Đaja), i dvojica iz župe Bobovec (1789. godine Franjo Matešić iz Bojeva, odnosno *ex pago Bolho*, 1808. godine Jakob Vukman). Iako je ovo prilično mali uzorak „stranaca“ u selu, ipak dokazuje da Brod nije bilo naselje izolirano od utjecaja iz susjednih naselja. Očekivan je veći broj slučajnih prolaznika kroz selo radi prijelaza preko rijeke Drave. Doseljenici iz udaljenijih krajeva (Kranjska, Gorski kotar, Međimurje) bavili su se specifičnim obrtničkim zanimanjima. Kako nema sačuvane matiče knjige vjenčanih za drugu polovicu XIX. stoljeća ne možemo detektirati utjecaj obiteljskih razloga na doseljavanje. O tome je opravdano govoriti jer se u matici krštenih prepoznaju slučajevi uzadruživanja, a o tome svjedoči i zapis iz matice umrlih od 24. veljače 1821. godine kada je u Brodu umro neoženjeni 53-godišnjak Ivan Žnidarčić rodom iz Kranjske koji je više godina boravio kod brata Mate koji je uzadružen (pripisan) obitelji Remenar u Brodu.<sup>191</sup>

---

<sup>191</sup>*Joannes Snidarchich coelebs ex Carneolia originis, hic plurionis Annis apud Fratrem suum Mathiam ingremiatum Remenar existens.*

Tablica 3: Raspodjela umrlih u Brodu po starosnim skupinama za razdoblje od 1782. do 1832. godine (Matična knjiga umrlih, Prilog C6).

	<b>1782.-1804.</b>	<b>1805.-1832.</b>
<b>60 - 69</b>	24	35
<b>70 - 79</b>	7	17
<b>80 - 89</b>	3	3
<b>90 - 99</b>	0	5
<b>100 -</b>	0	1
<b>UKUPNO</b>	34	61

Matična knjiga umrlih može poslužiti i kao indikator kvalitete života u Brodu. Naime, doživjeti duboku starost nije bila neobična pojava u Brodu krajem XVIII. i na početku XIX. stoljeća. U razdoblju između 1804. i 1832. godine od ukupnog broja odraslih umrlih osoba čak je 30 posto njih bilo u staroj životnoj dobi (iznad 60 godina<sup>192</sup>), a zabilježen je slučaj jednog 101-godišnjaka i čak troje 95-godišnjaka te jedne osobe koja je umrla u dobi od 91 godine. Za razdoblje između 1782. i 1804. godine ove podatke nije lako utvrditi jer za gotovo polovicu pokojnika nije upisana njihova dob u trenutku smrti, no omjeri se približno poklapaju. Dijagrami pokazuju određene razlike za razdoblje druge polovice XVIII. i prve polovice XIX. stoljeća, koje, doduše, ne treba uzimati ozbiljno jer je uzorak doista vrlo malen. Ne treba zaboraviti da je to još uvijek doba vrlo niske prosječne doživljene dobi na što je utjecao visok mortalitet djece, ali i odraslih u relativno mladoj dobi.<sup>193</sup> Većina žitelja Broda je i u jednom i u drugom razdoblju umirala u sedmom desetljeću života. Tako je bilo 1780-ih i 1790-ih godina, no u prva tri desetljeća uočavamo povećanje broja umrlih u osmom desetljeću života. O većem broju umrlih u desetom desetljeću života u odnosu na deveto ne možemo ipak ozbiljno raspravljati jer je uzorak doista prenizak. Jedno od osnovnih načela u statistici je da: „Postoci od premalih uzoraka ne daju nikakvu pouzdanu predodžbu situacije. Ako pregledamo 10 ljudi, i kod 8 nađemo određeno oboljenje, ne valja taj rezultat pretvoriti u

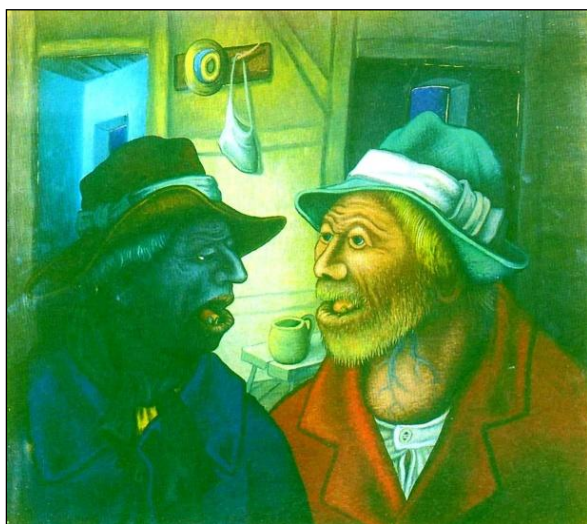
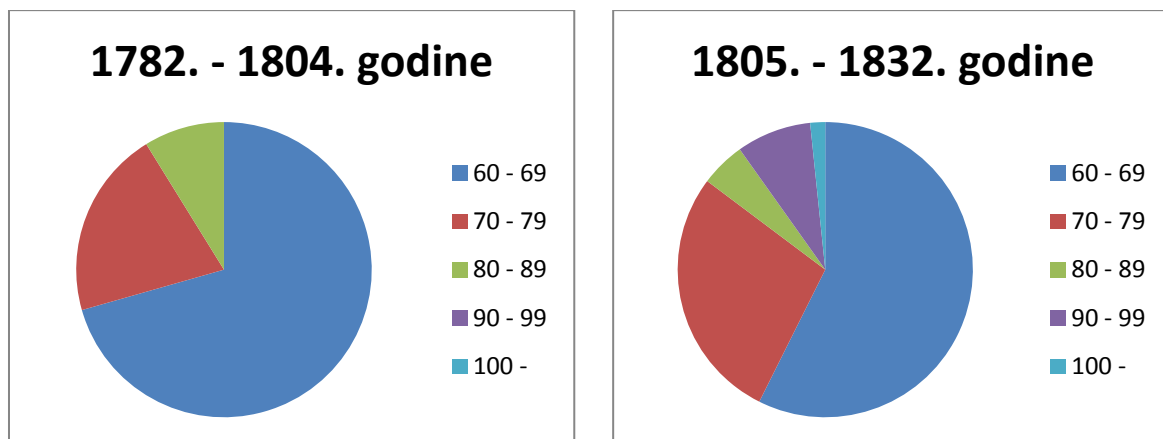
<sup>192</sup> Demograf Slaven Bertoša „dugovječnim ljudima“ na području grada Pule u razdoblju od 1613. do 1815. godine smatra osobe umrle u dobi od 80 i više godina. Bertoša, Slaven. *Život i smrt u Puli: starosjedioci i doseljenici od XVII. do XIX. stoljeća*. Pazin: Skupština Udruga Matice hrvatske Istarske županije, 2002., 233-235. Pošto životna dob ovisi o različitim društvenim, gospodarskim i klimatskim prilikama, a zato jer je kod velikog broja ljudi upisanima u matice umrlih naselja Brod broj godina života u trenutku smrti „zaokružen“ na 60 vjerujem da na tome području upravo tu godinu možemo smatrati početkom starosti. Ukoliko uzmemo u obzir da su četiri osobe živjele dulje od 90 godine što možemo smatrati ekstremnom starošću, to je gotovo 1,5% ukupnog broja odraslih umrlih stanovnika Broda između 1782. i 1832. godine.

<sup>193</sup> *U potrazi za mirom i blagostanjem: Hrvatske zemlje u 18. stoljeću*, urednica izdanja Lovorka Čoralić. Zagreb: Matica hrvatska, 2013., 64



80%.”<sup>194</sup> U slučaju tako malih naselja kao što je Brod i u relativno kratko vremenskom periodu teško je zadovoljiti kriteriju da bi se rezultati smjeli izražavati u postocima samo ukoliko se može obraditi više od stotinu pojedinačnih slučajeva. Zaključke donesene na temelju drugačijih izračuna, tvrde neki, treba uzimati s rezervom.<sup>195</sup>

Grafikon 2. Kružni dijagrami prikazuju raspodjelu umrlih po doživljenim desetljećima života u Brodu u razdoblju od 1782. do 1804. godine, te od 1805. do 1832. godine (Matična knjiga umrlih, Prilog C6).



Slika 20. Ulje na staklu Mije Kovačića pod nazivom *Razgovor* (1993. godine) slikovito dočarava gušavost prisutnu kod žitelja uz rijeku Dravu (Mijo Kovačić, *Izložba povodom dana škole i 100. obljetnice rođenja Đure Sudete* (od 20. ožujka do 20. travnja 2003.). Virje: Osnovna škola profesora Franje Viktora Šignjara Virje, 2003., 10).

U brodskim maticama iz druge polovice XVIII. i prve polovice XIX. stoljeća još ne nalazimo zapise o bolesti gušavosti koja je bila „česta bolest ljudi uz rijeku Dravu, a javljala

<sup>194</sup> Petz, Boris. *Osnovne statističke metode za nematematičare*, III., dopunjeno izdanje. Jastrebarsko: Naklada Slap, 1997., 175

<sup>195</sup> Petz, *Osnovne statističke metode*, 175, 296

se zbog siromaštva njenih voda jodom“.<sup>196</sup> Ta je bolest očito kasnije bila prisutna u ovome selu jer su Ferdinandovčane još u XX. stoljeću pogrdno nazivali „keljavim Brođanima“ ili „kelešima“. Naime, guša se u kajkavskom govoru ovoga kraja naziva *kela* ili *kelja*.<sup>197</sup> Paškal Cvekan, i sam Ferdinandovčanin, ovako to opisuje: „Plod podravske mudrijaštva bio je podrugljiv naziv za doseljene stanovnike Ferdinandovca, da su kelavi Brođani, jer mnogi su Ferdinandovčani obolijevali od otečenosti žlijezde štitnjače radi nezdrave dravske vode.“<sup>198</sup>

Uzrok smrti u narativnim upisima naveden je za one osobe koje su umrle neopskrbljene svetim sakramentima radi iznenadne smrt (*repentina morte*), nekoliko žena je umrlo pri porodu (*in partu*), a nekoliko osoba od kapi (*apoplexia tactu*), dok su neki umrli od dugotrajnih bolesti (primjerice: *a Peripneumonia suffocata*). Najneobičniji su ipak slučajevi utapanja koji su bili česti s obzirom na blizinu rijeke Drave. Toma Gašparić utopio se (*suffocatus aquis*) 24. rujna, a tijelo mu je pronađeno 9. listopada 1792. godine. Pavši u vodu (*suffocata aquis in caduco morbo*) utopila se 28. lipnja 1803. godine udovica Eva Šostar koja je očito patila od padavice. Mladić iz Đurđevca Martin Vranić (rođen 1772. godine) utopio se (*submersus et iuventus atque suplicitis*) 26. lipnja 1804. godine i pokopan je na groblju Brodu i ostaje otvoreno pitanje zašto njegovo tijelo nije na ukop prevezeno u rodni Đurđevac gdje su mu bili roditelji i braća. Najdramatičniji slučaj utapanja u Brodu dogodio se u veljači 1809. godine, a zapis iz matice umrlih na latinskom i prijevod na hrvatski prenosim u cijelosti.

28(va) Februarius 1809. Mathias Simonovich uxoratus et Gregorius Panich ex Carniolia in Dravo improvise sub mersi Annorum circiter 30, et sepulti in Caemeterio.

Eadem Martinus Veszeljak Cymbarius Brodensis 50 annor. cum supra memoratia duobus item Jacobo Simonovich annorum 14 improvise submersi et tardius ex Dravo excepti atque inhumati in Caemeterio Brodensis.

28. veljače 1809. godine, Matija Šimonović, oženjen, i Grgur Panić iz Kranjske utopili su se u Dravi, neproviđeni, starosti oko 30 godina, i pokopani na groblju.

Istog dana, Martin Veseljak, brođanski brodar, star 50 godina, kao i gore spomenuta dvojica, također i Jakob Šimonović, star 14 godina, utopili su se i kasnije izvučeni iz Drave te pokopani na brodskom groblju.

<sup>196</sup> Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 63

<sup>197</sup> Maresić i Miholek. *Opis i rječnik đurđevačkoga govora*, 248

<sup>198</sup> Cvekan, Paškal. *Kalinovac: selo i župa*. Kalinovac, 1991., 6

Prilikom izlivanja rijeke Drave (*in exundatione Dravi*) utopio se (*submersus est*) 23. lipnja 1814. godine Andrija, sin Martina Mlinara koji je imao 6 godina i 8 mjeseci. Dana 6. kolovoza 1815. godine iz Drave je izvađen (*ex Dravo exceptus*) Nikola Kolar, đurđevečki čohaš (*Chohas St. Variensis*), oženjen muškarac star 27 godina, i pokopan je na dravskoj obali (*et sepultus ad rippam Dravi*). Jedini razlog pokapanja ovog oženjenog muškarca starog 27 godina, čiji su identitet i porijeklo bili dobro poznati, na obali rijeke Drave (vjerojatno na mjestu pronalaska leša), a ne na groblju, mogao bi biti taj da je ovo bio slučaj samoubojstva utapanjem. Đuro Novaković utopio se 12. studenoga 1822. godine, a tijelo mu je pronađeno četiri dana kasnije i pokopano. Izvan groblja (*extra Caemeterio*) 1. rujna 1828. godine pokopano je tijelo 48-godišnjeg utopljenika Đure Novaka koji je se namjerno utopio radi neke bolesti (*insiliendo aquae ex impatientia infirmitatis*). Dakle, u razdoblju između 1792. i 1828. godine zabilježeno je čak 11 slučajeva utapanja što je prilično velik prosjek za ovako malo naselje kao što je bio Brod. Razlog tome je blizina rijeke Drave u koju su neki upali nesretnim slučajem, neki su vodu svojevolumno izabrali kao mjesto svršetka svojeg života, a neki su se utopili prilikom poplava.

Ovdje treba spomenuti i nesreću koja je zadesila Pavla Bermanca, slugu iz Međimurja, koji je putovao između Broda i Molvi gdje je jak vjetar srušio stablo na njega 3. srpnja 1806. godine. Dana 28. listopada 1814. godine dogodilo se ubojstvo kada je 22-godišnji Matija Migač okrutno ubijen sjekirom (*dein crudeliter securi capite plexus*) prilikom nekih poslova sa svinjama na konaku Lepa Greda koji se nalaze u blizini Broda, odnosno dio su današnjeg Ferdinandovca.

Zbog specifičnog položaja naselja Brod i suživota s rijekom Dravom, očekivana je pojava tzv. ranjivosti društva na klimatske podražaje koji su u ovome slučaju rezultat različitog vodostaja rijeke Drave.<sup>199</sup> Naime, tijekom izlivanja rijeke Drave stanovništvo Broda moglo je pretrpjeti značajne materijalne i demografske štete. Ukoliko je opasnost od poplava relativno česta kao što je to slučaj u Brodu, tada možemo različite obilke adaptacije, ali i razdoblja „katastrofi“. Prije pokušaja primjene ovog koncepta trebalo bi detektirati više poplava i/ili promjena toka rijeke Drave na užem području Broda.

---

<sup>199</sup> Habdija, Tomislav. „Poplave i glad u drugoj polovici 18. i početkom 19. stoljeća u civilnoj Hrvatskoj i Vojnoj krajini“, diplomski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2014., 11

#### 4.9.2. Geografska obilježja naselja Brod

Karta iz 1782. godine prikazuje naselje Brod smješteno uz samu dravsku obalu tako da je nasip – koji je vjerojatno služio i kao komunikacijski put – izgrađen kroz samo naselje. Nasuprot Broda na lijevoj dravskoj obali se nalazi naselje Rasinja (Heresznye), a ova dva naselja, odnosno obale povezuje brod, odnosno prijelaz preko rijeke. U Brodu je ucrtano oko 60 objekata poredanih u četiri međusobno povezane ulice (u Rasinji je ucrtano oko 45 objekata) što je odraz ušorenosti ovog naselja. O lokaciji i izgledu naselja svjedoči i detaljan opis karte iz 1782. godine. u kojem izričito stoji da je naselje Brod smješteno na desnoj obali Drave.

Mirela Slukan-Altić piše kako se zbog svojeg položaja neposredno uz korito rijeke Drave naselje stalno nalazilo na udaru struja jer se nalazilo na samome riječnom zavoju pri čemu je rijeka erodirala lijevu obalu kod sela Rasinja, a materijal akumulirala na strani Broda. Time je zapravo bila ugrožena Rasinja na lijevoj obali Drave, a ne Brod iz kojeg su svi stanovnici 1844. godine preseljeni na novu lokaciju. Međutim, odluci o preseljenju prethodila je katastrofalna poplava prilikom koje je Drava probila novo korito južno od Broda čime je naselje pretvoreno u otok.<sup>200</sup> Hrvoje Petrić nadopunjuje ove tvrdnje i zaključuje kako Brođane s nastale pozicije nije potjerala nepristupačnost okoliša već bojazan da se s one strane Drave neće osjećati dijelom hrvatske Podravine kojoj su oduvijek pripadali.<sup>201</sup>

U prethodnoj tvrdnji bismo mogli potražiti i razlog zbog kojeg ranije nije doskočeno problemu razornog utjecaja rijeke na ova dva naselja i to presijecanjem meandra iako je to bilo predloženo projektima 1780. i 1797. godine o čemu svjedoče kartografski prikazi. Mirela Slukan-Altić tvrdi sljedeće: „(...), činjenica da se tik uz rijeku na obje strane nalaze naselja bitno je otežavala potencijalne regulacije, jer bi se promjenom toka u 'korist' jednog naselja otežavala situacija drugog“.<sup>202</sup> Na karti iz 1797. godine Brod je još uvijek na desnoj dravskoj obali u jednakom položaju nasuprot sela Rasinje kao što je to bilo i ranih 1780-ih godina. Katastarske karte nastale nakon napuštanja sela Brod, odnosno stvaranja sela Ferdinandovec, a na kojima se na lokaciji nekadašnjeg Broda nalazi toponim *Stari Brod* dokazuje da je Drava doista stvorila novo korito južno od Broda. Tuda rijeka teče i danas jer državna granica prolazi linijom koja se podudara s nekadašnjim, a ne današnjim tokom rijeke Drave.

Uzmemo li u obzir činjenicu da se u drugoj polovici XVIII. stoljeća naselje Brod nalazilo na desnoj (hrvatskoj) strani rijeke Drave treba propitati gore prije iznesenu

---

<sup>200</sup> Slukan-Altić, „Hidroregulacija Drave“, 135

<sup>201</sup> Petrić i Obadić, „Drava River Flooding“, 145

<sup>202</sup> Slukan-Altić, „Hidroregulacija Drave“, 135

pretpostavku o povezanosti Broda s naseljima na lijevoj (ugarskoj) obali (prvenstveno sela Bobovec, Izvar, Rasinja i Bojevo). Određeni kontakti su postojali, potvrđuju to zapisi iz matica krštenih i umrlih koji su već predstavljeni. Prema svemu sudeći, svećenici, i drugi žitelji, iz naselja na ugarskoj obali, trebali su prijeći preko rijeke Drave kako bi došli u Brod, kontakti su, dakako, ostvarivani i u obrnutom smjeru. O uređenosti prijelaza preko Drave kod Broda ne bi trebalo dvojiti, a bespredmetno je raspravljati i o udaljenosti Broda od naselja na lijevoj strani Drave u odnosu na ona smještena u hrvatskoj Podravini. No, ako je iznesena tvrdnja o lokalpatriotskim uzrocima preseljenja žitelja nakon poplave koja je Brod fizički izdvojila iz hrvatske Podravine, kako to da su ranije ostvarivali intenzivnije kontakte s naseljima kojima 1844. nisu željeli biti pridruženi? Odgovor treba potražiti u karakteru prirodnog okoliša s južne strane Broda koji nije dopuštao interferenciju stanovništva Broda sa stanovništvom naselja u hrvatskoj Podravini. Simplificirano rečeno, lakše je bilo prijeći rijeku Dravu i dospjeti u Brod s ugarske strane, negoli se probiti kroz močvare i doći u Brod iz Đurđevca, Kalinovca, Sesveta ili Kloštra. Kontakti koji su ostvareni sa žiteljima hrvatske Podravine bili su slučajnost, ponajviše radi blizine naselja Sesvete i konaka koji su Đurđevčani imali nedaleko Broda.

Zbog navedenih podataka nameće se pitanje možemo li selo Brod u XVIII. i na početku XIX. stoljeća smatrati područjem na koje su Đurđevac ili Virje imali utjecaj u smislu organizacije prostora ili naseljenosti? Pitanje treba raslojiti da bi se pokušalo odgovoriti. Najprije ćemo promotriti demografske kontakte. U župi Đurđevac su u XVIII. stoljeću zabilježena vjenčanja samo četvorice muškaraca iz Broda (1747., 1757., 1772. i 1793. godine) pri čemu su se trojica oženili Đurđevčankama, a jedan udovicom iz Kalinovca. Kako u Brodu nema sačuvanih matica vjenčanih iz XVIII. stoljeća ne znamo jesu li se Đurđevčani vjenčavali ženama iz Broda<sup>203</sup>, no fond prezimena iz matičnih knjiga krštenih odaje da takvih slučajeva nije bilo. Kontakti Brođana i Đurđevčana ostvarivani su vjerojatno radi blizine đurđevčkih konaka Brodu, zbog čega su neki Đurđevčani kršteni u Brodu, ali su tamo i umirali. Relativno dosta kontakata zabilježeno je između Brođana i Sesvečana čemu je razlog činjenica da su Sesvete najbliže naselje Brodu u hrvatskoj Podravini, a mreža putova prikazana na kartama iz XVIII. stoljeća pokazuje da su ta mjesta bila najbolje povezana čemu pridonosi i nasip koji je vjerojatno služio i za cestovni promet. S druge strane, Brod se nalazio u sastavu Đurđevčke pukovnije pa su sve službene akcije prema tome selu bile usmjerene iz Đurđevca, isto kao što su Brođani kao graničari, na neki način gravitirali Đurđevcu.

---

<sup>203</sup> Treba uzeti u obzir da je prakticirano vjenčanje u rodnoj župi mladenke, a obiteljski život u rodnom mjestu mladoženje.

#### 4.9.3. Stanovništvo Broda nakon osnivanja sela Ferdinandovec

Demografsku i gospodarsku sliku naselja Ferdinandovec (od 1844. godine do gotovo kraja XX. stoljeća) dao je Vjekoslav Robotić koji u interpretacijama suvremenog ekonomskog razvoja tog naselja uvažava presudni utjecaj rijeke Drave.<sup>204</sup> Robotić se bavio i demografskim značajkama, ali samo od 1857. godine nadalje. „Prostor Ferdinandovca nalazi se pod direktnim gravitacijskim utjecajem Đurđevca pa zato spada u đurđevačku submezuregiju koja gravitacijom prema Koprivnici čini koprivničku mezuregiju, a ova je pod utjecajem zagrebačke makroregije. Položaj Ferdinandovca u pograničnom prostoru (gledajući u cjelini) je nepovoljan, periferan i jednosmjernan. Sve se to vidno odražava na cjelokupan društveno gospodarski razvoj kraja, (...). (...) Najopterećeniji cestovni prometni pravac je cesta koja spaja središte naselja sa Kalinovcom i Đurđevcom, prikupljajući promet iz susjednih naselja (...) te iz ferdinandovačkih zaseoka (...).“<sup>205</sup> Tijekom XX. stoljeća u sastav naselja Ferdinandovec (danas ima status općine) ušlo je i nekoliko konaka čiji naziv sada predstavljaju nazive ferdinandovečkih konaka, primjerice: Orl, Laz, Tolnica, Ladna voda, Pavlanci, Lepa greda i drugo.

Zanimljivo je proučiti na koji način lokalno stanovništvo doživljava nastanak sela Ferdinandovec. Uspomena na događaje 1844. godine vrlo je živa jer su tijekom XX. stoljeća redovito obilježavanje obljetnice osnutka sela s obzirom da se zna točan datum njegova nastanka što nije slučaj s drugim naseljima u Podravini. O tome svjedoči spomenik ferdinandovečkom župniku Ivanu Južaku (1844.-1858.) kojeg Ferdinandovčani smatraju izvršiteljem mukotrpne zadaće preseljenja stanovnika iz Broda u novoosnovani Ferdinandovec.

---

<sup>204</sup> Robotić, Vjekoslav. *Ferdinandovac: suvremeni razvoj naselja (statistički prikaz)*. Ferdinandovac: Općina Ferdinandovac, 1998., 10-11

<sup>205</sup> Robotić, *Ferdinandovac: suvremeni razvoj naselja*, 14



Slika 21. Informativna ploča s podacima o nastanku sela Ferdinandovec postavljena u parku ispred župne crkve sv. Ferdinanda u središtu mjesta gdje se nalazi bista župnika Ivana Južaka i drvena skulptura nebeskog zaštitnika sela Brod svetog biskupa Nikole. U tekstu na ploči stoji i netočan podatak da se selo nalazilo u trenutku preseljenja nalazilo na lijevoj obali rijeke Drave (fotografirao Marijan Slunjski u travnju 2014. godine).

Franjevac Paškal Cvekan kojeg sam već spomenuo kao domaćeg sina, objavio je dvije knjige o povijesti svojeg rodnog mjesta i župe iz kojih mještani već 40 godina (prva takva knjiga objavljena je 1974. godine) crpe informacije o prošlosti mjesta u kojem žive. Međutim, kod Cvekana nalazimo i neke netočne podatke koji se preuzimaju kao ispravni. „Kapetan Rajmund Tarbuk dobio je iz Beča nalog da se selo Brod s lijeve obale Drave mora preseliti na prikladno mjesto na desnoj dravskoj obali. (...) Šest kilometara sjeverozapadno od broda, kapetan je Tarbuk, po savjetu geometra Franje Rusana, brata Ferde Rusana, časnika Vojne krajine i pjesnika, preseljenu selu izabrao mjesto usred hrastove šume s desne strane Starog drumu, u blizini Kranjičke neteče.“<sup>206</sup> Brod se u doba napuštanja nije nalazio na lijevoj obali Drave, ali se to područje (toponim Stari Brod) danas doista nalazi na lijevoj obali. O nazivu Stari drum i drugim toponimima na području današnjeg Ferdinandovca bit će riječi u poglavlju o konakima, no treba odmah spomenuti kako je neobično što Cvekan (a očito ni lokalna tradicija) ne poznaju činjenicu da je Ferdinandovec smješten na području koje se zvalo Rastje gdje su u XVIII. stoljeću bili smješteni konaki.

<sup>206</sup> Cvekan, *Ferdinandovac*, 53

#### **4.10. Zaključna razmišljanja o utjecaju rijeke Drave i zaobalnih voda na naselja u đurđevečko-virovskoj Podravini u drugoj polovici XVIII. stoljeća**

Rijeka Drava ne utječe neposredno na Đurđevac, a još manje na Virje, jer je od tih naselja ipak prilično udaljena (Prilog G2), no posredno je njezin utjecaj snažan jer su hidrografski elementi, koje predstavljaju močvare i drugi produkti vode, utjecali i obilježili način života ljudi i razvoj naselja na ovome području. O utjecaju rijeke Drave i njenih zaobalnih voda, kao i o suživotu Podravaca s vodama tekućicama i stajaćicama u prošlosti, možemo raspravljati na temelju današnje situacije. O mnoštvu stajaćih i slabo protočnih voda diljem đurđevečko – virovske Podravine više ne treba posebno pisati. Uz njih, ili bolje rečeno umjesto njih, u posljednjim desetljećima XVIII. i tijekom XIX. stoljeća pojavilo se mnoštvo kanala koji su izgrađeni radi odvodnjavanja močvarnih površina. Kao što je posljedica izgradnje kanala bilo isušivanje močvara tako su danas i ti kanali dobrim dijelom nestali. Na njihovu svrhu, kao i na močvarnost terena (primjerice, u samome Đurđevcu) mještani se podsjetu prilikom čestih ili obilnih oborina jer se tada problemi suvremene regulacije voda pojave upravo na područjima koja su nekada bila močvare. Usput napominjem kako stanovnici na dotičnim područjima toga nisu svjesni, a toga nisu bili svjesni niti oni koji su prirodno nepogodna područja za izgradnju stambenih objekata proglašavali građevinskim zemljištem i osnivali stambene zone.

Smatram da je kontakt Podravaca s rijekom Dravom danas vrlo rijedak, pogotovo u naseljima koja su smještena nešto dalje od rijeke (otprilike 10 kilometara što se odnosi uglavnom na sva naselja koja su drugoj polovici XVIII. stoljeća činila pojas naseljenosti uz rijeku Dravu, izuzetak je, naravno, naselje Brod). U XVIII. i XIX. stoljeću svakako su postojali ozbiljni ekonomski razlozi koji su Podravce tjerali na Dravu, a koji danas ne postoje. Mlinarstvo na Dravi je posve zamrlo u XX. stoljeću, kao i zlatarstvo i prometovanje rijekom. Prijelaz preko Drave se već nekoliko desetljeća ostvaruje mostovima što ne možemo smatrati pravim kontaktom čovjeka i rijeke. Vožnja skelom, čamcem ili brodom po Dravi danas je turistička atrakcija, ili pak prijetnja potreba, dostupna malom broju ljudi koji obitavaju u naseljima smještenima uglavnom neposredno uz rijeku. Osvježanje tijekom ljetnih mjeseci Podravci ipak češće traže na Jadranu ili na uređenim kupalištima negoli u rijeci Dravi (tome pridonose i vrlo živa sjećanja na nesretna utapanja, uglavnom mladih ljudi, koja su duboko urezana u kolektivnu svijest Podravaca). Ribolov (sportski), turizam i uživanje u prirodi danas su uglavnom jedine stvari koje privlače stanovnike iz Podravine (pritom mislim na čitav kraj koji se tako naziva) k rijeci Dravi. Ona pažnju na sebe svraća prilikom opasnijih poplava kao što je to bilo u ranu jesen 2014. godine kada su stanovnici diljem Podravine (ma koliko bili udaljeni od nje) spoznali da je Drava glavna odrednica okoliša u ovome kraju (to se moglo



osjetiti u medijima). Otkako je uz Dravu izgrađen suvremen nasip (1960-ih i 1970-ih godina) velike dravske poplave su stvar prošlosti. Vodostaj Drave sada prate (i o njem razgovaraju) žitelji naselja najbliže rijeci kao što su Novo Virje, zaseoci Molvi, Ferdinandovca, Podravske Sesvete i Pitomače te žitelji Prekodravlja (općina Gola).

Jedno je od najvažnijih obilježja okoliša đurđevačkog kraja močvara koja je u ranome novom vijeku okruživala utvrdu i naselje, a u kasnijem periodu kada se naselje širi, postala i njegovim sastavnim dijelom. Na kartografskim prikazima razmjeri područja koje poplavljuje rijeka Drava doista izgledaju golemo. Česti su izvještaji koji opisuju đurđevačku utvrdu koja je izgrađena na uzvišenju koje izgleda poput otoka usred močvare, a na takvom je otoku smješteno i civilno naselje. Kartografski izvori iz druge polovice XVIII. stoljeća veliku važnost pridaju vodenom okolišu. U pripadajućim opisima to se navodi na sljedeći način: „Spomenuta bara široka je punih četvrt sata, na nekim mjestima nešto manje (...); vodu dobiva od raznih potoka koji se (...) u nju izlijevaju. (...) Stoga i ta bara, isto tako često kao i spomenuti potoci, za jake kiše u gori brzo nabuja, (...). Bara tada toliko nabuja da se prelijeva preko obala i zajedno sa spomenutim potocima plavi ravnice položenu na svom dijelu prema zapadu. Time je prolaz ponegdje vrlo teško moguć, a na drugim mjestima zadugo nemoguć. Sama bara, obrasla s mnogo gustoga grmlja, nikada se sasvim ne osuši i u ovdašnjemu se kraju preko nje ni u koje doba ne može prijeći. Rijeka Matočina (u ovom se dijelu zove Stražnica/Strašnica, op. N. C.), koja nastaje iz ove bare te teče prema jugu (...), kod ovog mjesta (Đurđevca, op. N. C.) ima most te razne kanale koji prolaze kroz mjesto radi odvoda vode, a da bi se održao prolaz između raznih dijelova mjesta, tako je premošćena mostovima koji su svi građeni od drva i čvrsto. (...) Potočići koji dolaze iz Mičetinca i Čepelovca (naselja na obroncima Bilogore, op. N. C.) teku sedam, osam stopa dubokim jarcima do najbližih livada, kroz koja protječu, ulijevajući se u baru. Pješčani brežuljci koji leže između opisanih bara dominiraju nad cijelim mjestom s istočne strane, a napose nad starom gradinom. Gradina (utvrda Stari grad, op. N. C.) okružena barom povezana je s mjestom drvenim mostom koji k njemu vodi i vrlo je solidna zgrada (...). Ima svoj dobar zdenac, no nad njim se sasvim nadvisuju i dominiraju pješčani brežuljci.“<sup>207</sup>

Ovaj opis dočarava kako je u ranome novom vijeku uži prostor Đurđevca bio izuzetno nestabilan okoliš ponajprije zbog silnih močvara. Taj je prostor bio toliko osjetljiv na vremenske uvjete da se mijenjao već i pri običnim atmosferilijama kao što je kiša. Močvare, koje se spominju kao „bare“, dio su dravskog vodenog sustava, a pridonose im i potoci koji se

---

<sup>207</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 159-161

slijevaju s Bilogore. Ovaj izvor dokazuje da su pješčane površine u drugoj polovici XVIII. stoljeća bile prilično blizu samome naselju s njegove istočne strane. No, močvara oko đurđevečke utvrde, koja je predstavljala njezin obrambeni mehanizam, još nije izgubila karakter prepreke jer drveni most još uvijek funkcionira kao poveznica između naselja i tvrđave, iako već dugo nije postojala opasnost od napadača.

*Beschreibung des Warasdiner Generalats* koji je nastao također početkom 1780-ih godina svjedoči o karakteru močvarnog okoliša uokolo samog Đurđevca. Izvor svjedoči o utvrđi (*Festung*) kao masivnoj zidanoj građevini koja je s obližnjim naseljem (*Ort St Georgen*) povezana mostom dugim 80 klafti jer ona leži u močvari (*in einem Morast*). U to se doba između utvrde i spomenutog mosta nalazilo i vanjsko dvorište sa obrambenom namjenom. Prohodnost močvare ovisi o tome je li godina sušna ili kišovita. Kada se močvarno tlo presuši ljudi ondje nabavljaju ogrjevno drvo (*Brennholz*) što znači da je močvara imala i određenu gospodarsku korist. Već su tada kroz močvaru bili prokopani odvodni kanali, a dio drvenog mosta bio je zamijenjen zemljanim nasipom.<sup>208</sup> Dakle, na prijelazu iz 1770-ih u 1780-e godine treba tražiti doba kada počinju melioracijski radovi na pretvaranju dijelova močvare oko đurđevečke utvrde u zemljište iskoristivo u smislu poljoprivrednog i stambenog prostora.

Utjecaj rijeke Drave i njezinih zaobalnih voda na naselje Virje nije tako kompleksan kao što je to slučaj s drugim naseljima na promatranom prostoru. Naime, do Virja praktički ne dopiru vode dravskog slijeva (Prilog G3). Kroz samo naselje protječe potok Zdelja koji se slijeva s obronaka Međurečke gore (Bilogore). Zdelja je vodotok osjetljiv na padaline pa može prouzrokovati višetjedne poplave. Pritom ipak samo naselje nije ugroženo jer se poplava odražava na prohodnost područja sjeveroistočno od Virja. Naime, ondje snažan utjecaj ima močvara kroz koju teče Matočina ili Stražnica i koja veći dio godine putove i livade čini neupotrebljivima. U slučaju Virja to se odražava na način da je onemogućeno normalno prometovanje prema rijeci Dravi, odnosno prema Molvama i virovskom prijelazu preko rijeke. Zbog toga je do 1780-ih godina već bila razvijena mreža alternativnih putova preko pješčanih površina i šuma, a kritična mjesta bila su premošćena drvenim mostovima i učvršćena nasipima.<sup>209</sup>

Na sličnom položaju kao i Virje smješteno je i naselje Molve kojem je Drava ipak mnogo bliže, baš kao i vodotoci koji zamočvaruju okolno područje (Prilog G3). Iako smješteno na pješčanom brežuljku, naselje sa čak tri strane okružuju „velike i stalne bare“ koje više puta godišnje vodom ispunjava rijeka Drava. Zbog toga je komunikacija između Molvi i drugih

---

<sup>208</sup> Roksandić, „Drava u očima jozefinista“, 32

<sup>209</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 157-158

naselja (prvenstveno Đurđevca i Virja) ostvariva uglavnom preko pješčanog područja koje se od Molvi proteže u smjeru jugoistoka. Molvarcima nije bilo lako dospjeti ni do svojeg uređenog prijelaza na Dravi. Stalna močvarnost onemogućivala je sječu raslinja pa je dojmju neprohodnosti pridonosila i obraštenost močvare grmljem i šipražjem.<sup>210</sup> Zanimljiv je položaj Kalinovca, sela smještenog na pješčanoj uzvisini koje je u drugoj polovici XVIII. stoljeća bilo gotovo sa svih strana okruženo potocima i močvarama, kako svjedoče kartografski prikazi. I u okolini Kalinovca nasipima su bile regulirane močvare kako bi se mogla ostvarivati komunikacija s drugim naseljima.

Priču o utjecaju zaobalnih voda rijeke Drave na naselja smještenih na rubovima pješčanih naslaga koje se od Molvi do Sesveta protežu u obliku polumjeseca (Prilog G3) valja završiti upravo sa spomenutim Sesvetama. Slikovito je okoliš sela opisan 1782. godine: „Izgrađeno je na pješčanim brežuljcima (...). Selo ima jako pad prema barama koje se nalaze ispod njega (...). Sve vode koje se nalaze na tom položaju i koje vodom natapaju bare uz rijeku Dravu imaju močvarnu obalu, nejednake su dubine, jako su zarasle i preko njih se, kao ni preko bara, nigdje ne može prijeći.“

Propitujući utjecaj zaobalnih voda rijeke Drave na naselja smještena na rubu (obroncima) pješčanih brežuljaka, koje danas poznajemo kao Đurđevečke peske, na temelju korištenih kartografskih i narativnih izvora, zaključujemo da je jači utjecaj imala voda (konkretno močvare i potoci) u odnosu na pijesak. Ukoliko uzmemo u obzir da stalna prisutnost vlage utječe na primjenu strukture tla (a to se ostvaruje dodiranjem pijeska s vodom), onda možemo zaključiti da voda takvo tlo čini plodnim i pogodnim za gospodarsko iskorištavanje u poljoprivrednom smislu. Istodobno su sama naselja (stambeni i gospodarski objekti te prometna infrastruktura) smješteni na sigurnoj poziciji, konkretno na uzdignutim pješčanim gredama. Čini se da je u slučaju naselja Molve i Kalinovec postignut dobar omjer između sigurnosti, koju nudi pijesak, i koristi, koje nudi voda. Napominjem da se utjecaj zaobalnih voda i rijeke Drave na naselja Brod, Virje i Đurđevac propituje na drugi način jer je svako od njih imalo specifičan razvoj. Osim spomenutih pogodnosti ovakav smještaj naselja ima i svoje nedostatke, a to su prvenstveno relativna prometna izoliranost kao i rizik od eventualnih jakih poplava čiji intenzitet nikada nije moguće unaprijed procijeniti.

U kolikoj je mjeri poljoprivredna proizvodnja, koja se ostvaruje na površinama koje su svake godine zahvaćene različito intenzivnim poplavama mogla biti rizična u smislu nestašice hrane, ne možemo kvalitetno ispitati jer ne znamo gdje su sve žitelji pojedinih naselja u

---

<sup>210</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 161-162

drugoj polovici XVIII. stoljeća proizvodili hranu. Isto tako nije moguće utvrditi koliko je ograničenost poljoprivrednih površina „zarobljenih“ između pijeska i močvare utjecala na stvaranje konaka, ali je opravdano pretpostavljati da postoji uzročno-posljedična veza. I naposljetku, valjalo bi detaljnije propitati koliko je zatvorenost naselja u prostornom smislu utjecala na zatvorenost naselja u demografskom smislu što bi se eventualno moglo doznati proučavanjem lokalnih migracija i ženidbenih veza.

## 5. Đurđevečki peski

Podravina spada u nizinski dio kontinentalnog dijela Hrvatske i kao nizinu ju svi i percipiraju. To je opravdano jer se je smještena u dolini kojom protječe rijeka Drava. Međutim, Podravcima se smatraju i stanovnici naselja smještenih na obroncima Bilogore (Međurečke gore). Čini se da Drava i njezina nizina imaju snažniji utjecaj od drugih prirodno-geografski elemenata u smislu (samo)percepcije ovdašnjih žitelja. U geografskom smislu Drava i njezina dolina su među najmlađim reljefnim oblicima<sup>211</sup>, a paleogeno-neogene naslage ovdje su neobično velike.<sup>212</sup> U Podravini vlada klima s obilježjima kontinentalnosti koju karakteriziraju jako topla ljeta i hladne zime. Takvoj klimi prilagođavao se čitav živi svijet, od biljaka do ljudi koji su sukladno obilježjima klime obavljali gospodarsku aktivnost, prvenstveno proizvodnju hrane. Klima utječe i na karakter tla, a ona kakva vlada na ovome području pogoduje razvoju vegetacije. Svako godišnje doba opet na različite mijenja sve ono što izraste u proljeće, a ukupni zbir promjena na kraju godišnjeg ciklusa jest nakupljanje organskih tvari od kojih je sastavljeno tlo. Na taj se način tlo obogaćuje humusom, odnosno regenerira svoju plodnost. U nizini kakva je i pridravska taj je proces, mogli bismo reći, još intenzivniji. „U naplavnim ravnica rijeka razvila su se također humusom bogata ali drukčija, vlažna tla močvarnih crnica. Povoljni uvjeti za proizvodnju organske tvari, a slabije rastvaranje zbog nedovoljnog pristupa slobodnog kisika, uzrokovali su također postanak debelog sloja humusa. Poslije krčenja vlažnih šuma i odvodnjavanja, močvarna se crnica također iskorištava kao plodno zemljište.“<sup>213</sup> Na takvom tlu vrlo dobro uspijevaju različite poljoprivredne kulture, a toga su očito Podravci bili svjesni već u XVIII. stoljeću (ako ne i ranije) jer u drugoj polovici stoljeća možemo vrlo jasno prepoznati procese krčenja šumskim površina s ciljem dobivanja poljoprivrednog zemljišta kao i procese odvodnjavanja močvarnih predjela. Zbog takvog je čovjekovog utjecaja došlo do izmjene prirodnog sastava vegetacije u različitim regijama.

Proces privođenja različitih vrsta zemljišta poljoprivrednoj proizvodnji ipak je nešto drugačiji na područjima koja su percipirana kao neplodna, odnosno nepogodna za proizvodnju hrane. Jedno od takvih područja su pješčane naslage u Đurđevečko-virovskoj Podravini. Takva područja imaju karakter koji odgovara karakteristikama stepске klime, no treba uzeti u obzir činjenicu da je pijesak ovdje bio u suživotu s močvarama koje su ga okruživale. Osim problema u izgradnji prometne mreže i drugih poteškoća, stalna prisutnost vode u blizini

---

<sup>211</sup> Rogić, Veljko. *Regionalna geografija Jugoslavije: prirodna osnova i historijska geografija*. Zagreb: Školska knjiga, 1982., 27

<sup>212</sup> Feletar i Feletar, „Prirodna osnova kao čimbenik naseljenosti“, 171

<sup>213</sup> Rogić, *Regionalna geografija Jugoslavije*, 36

pijeska utjecala je na intenzivno stvaranje humusnog tla na površini pijeska i njegovog ukroćivanja.

### 5.1. Naslage pijeska u Podravini

Otvaranje, odnosno ponovno oživljavanje naslaga pijeska u blizini Đurđevca koje se dogodilo u ranome novom vijeku primjer je čovjekova destruktivnog utjecaja na prirodu – jednog od rijetkih takve naravi u predindustrijsko doba. Područje Đurđevečkih peski danas se doista ističe kao fenomen među dvjema osnovnim reljefnim cjelinama na području đurđevečke Podravine koje predstavljaju naplavna ravan uz rijeku Dravu i terase podno obronaka Bilogore (Međurečke gore).<sup>214</sup> Na rekonstruiranim kartama (Prilozi G1, G2 i G3) prikazane su pješčane površine i u zoni naselja smještenih na obroncima Međurečke gore. Riječ je uglavnom o predjelima na kojima su bili zasađeni vinogradi. Iako takve površine ne možemo potpuno poistovjetiti s površinama koje se nazivaju Đurđevečkim peskima, na kartografskim je prikazima radi preglednosti upotrebljen jednak simbol.



Slike 22 i 23. Pješčane naslage eksploatirane su kao građevinski materijal, a njihovu površinu prekrivaju psamofitske vrste. Djelovanje vjetra vidljivo je i danas na ogoljenijim dijelovima pješčanih površina (fotografirao Marijan Slunjski 2013. godine).

Naslage pijeska koje se prostiru uz desnu obalu rijeke Drave<sup>215</sup> nazivaju se Đurđevečkim peskima<sup>216</sup> jer se njihove najveće ogoljene površine nalaze u blizini Đurđevca i smatraju se središtem posebnog geografsko – botaničkog rezervata.<sup>217</sup> No, lokalno stanovništvo razlikuje

<sup>214</sup> Feletar i Feletar, „Prirodna osnova kao čimbenik naseljenosti“, 176

<sup>215</sup> Prostrane naslage pijeska postoje i na lijevoj obali rijeke Drave u današnjoj Republici Mađarskoj, tako da su Đurđevečki peski dio mnogo većeg kompleksa te ih valja promatrati i proučavati u tome kontekstu ukoliko želimo doći do relevantnih znanstvenih spoznaja. Time se ne umanjuje njihov fenomen unutar Republike Hrvatske.

<sup>216</sup> „Đurđevečki peski“ je ispravan naziv ukoliko poštujemo lokalno nazivlje i kajkavski izričaj, no uglavnom nailazimo na naziv prilagođen hrvatskom standardu „Đurđevački pijesci“.

<sup>217</sup> Područje naslaga pijeska površine oko 20 hektara proglašeno je posebnim geografsko – botaničkim rezervatom 1963. godine.

„Kalnovečke“, „Molvarske“ ili „Sesvečke peske“. Ovdje nas zanima upravo prostor koji se poklapa s tzv. „užiim područjem“ zone Đurđevečkih peski.<sup>218</sup> Međutim, to je područje nemoguće omeđiti na temelju suvremenih kartografskih prikaza jer su nekadašnje pješčane površine danas obrasle vegetacijom ili se iskorištavaju kao poljoprivredno zemljište. Zbog toga bi današnje međe Peski trebalo konstruirati pomoću podataka o bonitetu tla, odnosno nazivima i karakteru rudina. Iznimka su manja područja (ističem primjer posebnog geografsko-botaničkog rezervata koji se na nekoliko desetaka hektara prostire uz cestu koja povezuje Đurđevac i Kalinovec) koja nisu privedena kulturi, odnosno obrasla su šumom (najčešće bagremovom). Takvih „pješčanih otoka“ ima na čitavom području kojim su se u drugoj polovici XVIII. stoljeća prostirale „puste“ pješčane površine.

## 5.2. Fenomen „otvaranja“ Đurđevečkih peski u ranome novom vijeku

Zbog čega su Đurđevečki peski krajem XIX. stoljeća postali zanimljivi istraživačima? Početak stručnog interesa za Peske podudara se s počecima njihova intenzivnog „smirivanja“ što podrazumijeva da su do tada oni bili „živi“ i pokretni i da je lokalno stanovništvo to odlučilo promijeniti. Detaljno proučavajući genezu Đurđevečkih peski Hrvoje Petrić došao je do zaključka da u srednjem vijeku na području đurđevečke Podravine nije bilo otvorenih (!) naslaga pijeska, odnosno, izvori koji govore o kasnom srednjem vijeku ne informiraju nas o pješčanim naslagama kao ogoljenim ili pokretnim površinama.<sup>219</sup>

U prilog činjenici da pješčanih površina, barem otvorenog tipa, nije bilo u kasnome srednjem vijeku govore podaci da je na pjeskovitom terenu bilo smješteno naselje Molve. Pritom u slučaju Molvi možemo detektirati kontinuitet naseljenosti od srednjeg vijeka, no postoje dokazi o solidnoj naseljenosti i istočnog dijela pješčanih površina i to na mjestu današnjih Kalinovca i Podravske Sesvete te na lokalitetima koje zasad nije moguće ubicirati u prostoru, a za koje znamo da su srednjem vijeku bila naselja smještena na području današnjih Đurđevečkih peski (primjerice Kočica, Loka/'Lonka', 'Zemynec', Darenovec, Čehovec, Gorica i drugi).<sup>220</sup> Ukoliko otklonimo mogućnost da su ondašnji žitelji uzgajali vinovu lozu na obroncima Međurečke gore ili vino (mošt) nabavljali kao gotov proizvod, na temelju povijesnih izvora možemo zaključiti da je na području današnjih Đurđevečkih peski u srednjem vijeku bilo razvijeno vinogradarstvo. Takva gospodarska aktivnost ne bi bila

---

<sup>218</sup> Feletar i Feletar, „Prirodna osnova kao čimbenik naseljenosti“, 179. Dragutin i Petar Feletar su izradili kartografski prikaz zonalnog rasprostiranja pješčanih naslaga u Podravini. Slobodan sam primijetiti da se ne bih u potpunosti složio s takvom ubikacijom užeg područja Đurđevečkih peski jer prema autoru rekonstruirane karte u uže područje spada i konačarsko naselje Severovci čiji teren ne odaje obilježja pjeskovitog tla.

<sup>219</sup> Petrić, „'Neodrživi razvoj' ili kako je krčenje šuma“, 12; Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 43-45

<sup>220</sup> Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 44-45; Pavleš, *Podravina u srednjem vijeku*, 162-169, 198-199

moguća da su pješčane površine bile ogoljene i pokretne. Doista je moguće da su ondje u srednjem vijeku bili posađeni vinogradi jer su oni na Đurđevečkim peskima postojali u XIX. i XX. stoljeću.<sup>221</sup> Ondje je 1891. godine zasađen veliki vinograd pri čemu je pjeskovitom tlu dodavana ilovača, a vinovu lozu neki smatraju prvom pitomom biljkom koja je uspijevala na Đurđevečkim peskima.<sup>222</sup> Ukoliko prihvatimo pretpostavku da su u srednjem vijeku na pješčanim površinama bili zasađeni vinogradi, onda je to još jedan dokaz da je ovaj dio Podravine u srednjem vijeku bio u gospodarskom smislu potentno područje.

Dakle, možemo zaključiti da su žitelji đurđevečke i virovske Podravine u srednjem vijeku „imali na neki način razvijen 'suživot s pijeskom'“. <sup>223</sup> No, u XVI. je stoljeću uslijed provala i osvajanja Osmanlija ovo područje izrazito depopulirano što je uzrokovalo gotovo potpuno zamiranje svih gospodarskih aktivnosti na području između rijeke Drave i obronaka Međurečke gore. U kolikoj je mjeri napuštanje poljoprivrednih djelatnosti utjecalo na eroziju tla treba još propitati<sup>224</sup> jer je to u svim dijelovima đurđevečko-virovske Podravine nije bilo jednako izraženo. Naime, fenomen „oživljavanja“ pijeska promatramo na primjeru područja u blizini Đurđevca, a očito je bilo drugačije u slučaju naselja (kao što su Molve, Kalinovec i Sesvete) koja su gotovo čitava izgrađena na pijesku gdje nije zabilježeno „otvaranje“ Peski. No opravdano smijemo govoriti o početku ranog novog vijeka kao dobu kada je narušena ravnoteža „odnosa ljudi i njihovog okoliša“ koja je na području Peski postojala u srednjem vijeku.<sup>225</sup>

Na pitanje kada su pijesci ponovno „otvoreni“ mogli bi odgovoriti kartografski izvori. Na kartografskim prikazima iz XVI. i prve polovice XVII. stoljeća područje Đurđevečkih peski nije prikazano kao ogoljeno, odnosno nema kartografskih simbola koji bi upućivali na pješčane površine. Prve naznake pješčanih površina na kartografskim prikazima Podravine mogli bismo pronaći na karti Stjepana Glavača iz 1673. godine i tada bismo mogli zaključiti da su Peski „otvoreni“ u drugoj polovici XVII. stoljeća.<sup>226</sup> U otvorenost Peski već u prvoj

---

<sup>221</sup> Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 45, 50; Početkom XX. stoljeća su posjednici i industrijalci Emanuel i Šandor Braun iz Đurđevca na području Đurđevečkih peski zasadili vinograd koji je na poslijetku dosegao površinu od 5 jutara. Šabarić, *Obitelj Braun*, 45-48. O uspješnom uzgoju vinove loze na pješčanim tlima svjedoči *brend* koji njeguju vinogradari vinogorja na bilogorsko-đurđevečkom području koji proizvode „vino s kontroliranim zemljopisnom podrijetlom“ pod zaštitnim znakom *Vino s peskov*.

<sup>222</sup> Kranjčev, Radovan. *Pijesci u Podravini: Đurđevački pijesci*. Đurđevac: Gradska knjižnica, 2006., 15

<sup>223</sup> Petrić, „'Neodrživi razvoj' ili kako je krčenje šuma“, 12, 13

<sup>224</sup> Hrvoje Petrić smatra da je napuštanje vinograda, koji su vjerojatno postojali na području Molvi do XVI. stoljeća značilo prepuštanje dotada obrađivanih površina eroziji, a zbog naravi pjeskovitog tla i eolskom djelovanju. Ne bih se složio s tom pretpostavkom jer upravo zapuštanje kulture kakva je vinova loza znači pojačan rast vegetacije i efekt suprotan eroziji tla. Valjalo bi propitati dugoročne posljedice zapuštanja obrađivih površina. Petrić, „'Neodrživi razvoj' ili kako je krčenje šuma“, 13

<sup>225</sup> Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 45

<sup>226</sup> Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 47



polovici XVIII. stoljeća ne treba sumnjati s obzirom da u drugoj polovici tog stoljeća imamo pregršt kartografskih i pisanih dokaza o njihovoj potpunoj otvorenosti. Prema tome bismo doista otvaranje Peski mogli smjestiti u XVII. stoljeće.

Postavlja se pitanje što je utjecalo na otvaranje Peski u XVII. stoljeću? Mnogi autori<sup>227</sup> koji su pisali o Podravini i osvrtni se na fenomen Đurđevačkih peski slažu se u tvrdnji da je naseljavanje i/ili renaseljavanje i porast broja stanovništva značilo intenzivnije bavljenje stočarstvom, pa je zbog ekstenzivne ispaše i kretanja pijeskom (kolski kotači možda su, uz gaženje stoke, najviše ranjavali zatravljenu površinu pijeska), njihova površina, koja je bila obrasla vegetacijom, ponovno otvorena i izložena djelovanjima vjetra. Tome je pridonijela intenzivnija sječa i krčenje šuma uzmemo li u obzir da je područje Peski bilo obraslo i visokom vegetacijom. Različiti autori pridaju različit značaj pojedinim aktivnostima (krčenje šuma, ispaša stoke, djelovanje vjetra itd.), a uglavnom sukladno svojoj stručnosti i poznavanju izvora različito datiraju početak otvaranja Peski.<sup>228</sup> Određene analogije bismo mogli potražiti u Vojvodini gdje je poznata Deliblatska pješčara također „otvorena“ tijekom kolonizacije toga prostora krajem XVIII. stoljeća, a dotada je bila prekrivena niskim i visokim raslinjem.<sup>229</sup> Zbog toga bismo područje Đurđevačkih peski danas možda mogli klasificirati kao *degradirane šumske površine* koje se definiraju kao „površine koje su u prošlosti bile prekrivene šumom, a na kojima danas zbog snažnog i dugotrajnog antropogenog utjecaja nalazimo neki od degradacijskih stadija: makiju, garig, šikaru, livade i travnjake, kamenjare i sl.“<sup>230</sup> (str. 202)

Dakle, antropogeni procesi koji su imali destruktivni utjecaj omogućili su djelovanje prirodnih elemenata (ponajprije vjetra i erozije) na otvaranje i pokretanje pijeska što je prouzrokovalo velike probleme stanovništvu u razdoblju od ranog novovjekovlja pa sve do XX. stoljeća. Detaljnije proučavanje klimatskih prilika na ovome području u ranome novom vijeku omogućilo bi preciznije određivanje utjecaja klime na „otvaranje“ pješčanih površina.<sup>231</sup> Naime, samim antropogenim procesima u ranome novom vijeku valja pridodati još neke utjecaje jer su ljudi i u srednjem vijeku djelovali na Peskima. Osim vremenskih prilika, odgovor bi se mogao nalaziti u intenzitetu i načinu obavljanja poljoprivrednih aktivnosti koje su se u ranom novovjekovlju uveliko mogle razlikovati od onih u srednjem

---

<sup>227</sup> Neki od njih su: Pavao Kurtek, Vladimir Blašković, Mato Kudumija, Dragutin Feletar, Radovan Kranjčev, Hrvoje Petrić.

<sup>228</sup> Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 48, 50

<sup>229</sup> Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 45

<sup>230</sup> Đikić, Domagoj, et al. *Ekološki leksikon*, stručni redaktor i glavni urednik Oskar P. Springer. Zagreb: Barbat, Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja Republike Hrvatske, 2001., 202

<sup>231</sup> Petrić, „Neodrživi razvoj ili kako je krčenje šuma“, 16-19

vijeku. Vjerojatno jednake posljedice ne uzrokuje krčenje šume sjekirom za razliku od krčenja ognjem, nije svejedno obrađuje li se tlo samo motikom ili se koristi željezni plug, puštaju li se životinje na pašu u ona godišnja doba kada je vegetacija oskudna i osjetljiva ili kada je bujnija, i tako dalje.

### 5.3. Područje Đurđevečkih peski u drugoj polovici XVIII. stoljeća

Namjera mi je u sljedećim odlomcima prikazati područje Đurđevečkih peski u drugoj polovici XVIII. stoljeća na temelju kartografskih prikaza i pripadajućih opisa okoliša koji su uglavnom vojnokrajiške provenijencije te drugih narativnih izvora. Zadržavam se na onim opisima koji se tiču užeg područja rasprostiranja Peski na đurđevečko-virovskom području.

Spomenuta i već opisana karta Ugarske Ignatia Müllera iz 1769. godine<sup>232</sup> nije dovoljno opskrbljena kartografskim simbolima da bismo na njoj mogli raspoznati područje naslaga pijeska u Podravini. Mnogo su lukrativniji izvori: objavljena karta iz 1782. godine i neobjavljena karta iz 1780. godine.<sup>233</sup> Prva karta vjernije prikazuje reljef i vegetaciju, dok su na drugoj simboli stiliziraniji, a takva je i upotreba boje. Međutim, na neobjavljenoj karti iz 1780. godine, bojom i posebnim simbolom (u legendi karte nazvan *Sandberg*) područje Peski mnogo se zornije razlikuje od ostalog područja negoli je to slučaj na objavljenoj karti iz 1782. godine gdje se Peski bojom ne razlikuju mnogo od zemljanih površina, a simboli kojim se pokušavaju dočarati pješčane dine mnogo su skromniji. Na kartama se poklapa područje prikazano kao pješčane površine, a koje se prostiru od brežuljka Krbuljin (*B. Kerbolin*) nedaleko Molvi (kako je označeno na krati iz 1782. godine), odnosno kapele Majke Božje (koja je simbolom prikazana na karti iz 1780. godine), preko najprostranijih čistina iza Đurđevca pa do današnjih Podravske Sesvete. Karte pokazuju da su naselja Molve i Sesvete u potpunosti izgrađena na pijesku, dok Đurđevac i Kalinovec na pijesku leže samo malim dijelom, a do Kloštra ne dopiru. Svojevrsno izdvojeno područje pijesaka prikazano je na karti iz 1782. godine kod sela Budrovec, iako se u opisu karte na tome području ne spominje pijesak osim da potok *Budrovečki jarek* ima „pjeskovito korito“ i da „selo leži na uzvisini“ za koju ipak ne piše izrijekom da je pješčana.<sup>234</sup>

Od sjeverozapada prema jugoistoku ovako su raspoređeni toponimi koji izričito svjedoče o pješčanoj naravi okoliša: *Sand Hügel*n (uz Đurđevac), *B. Peszkj* (kod Budrovca, ujedno je to

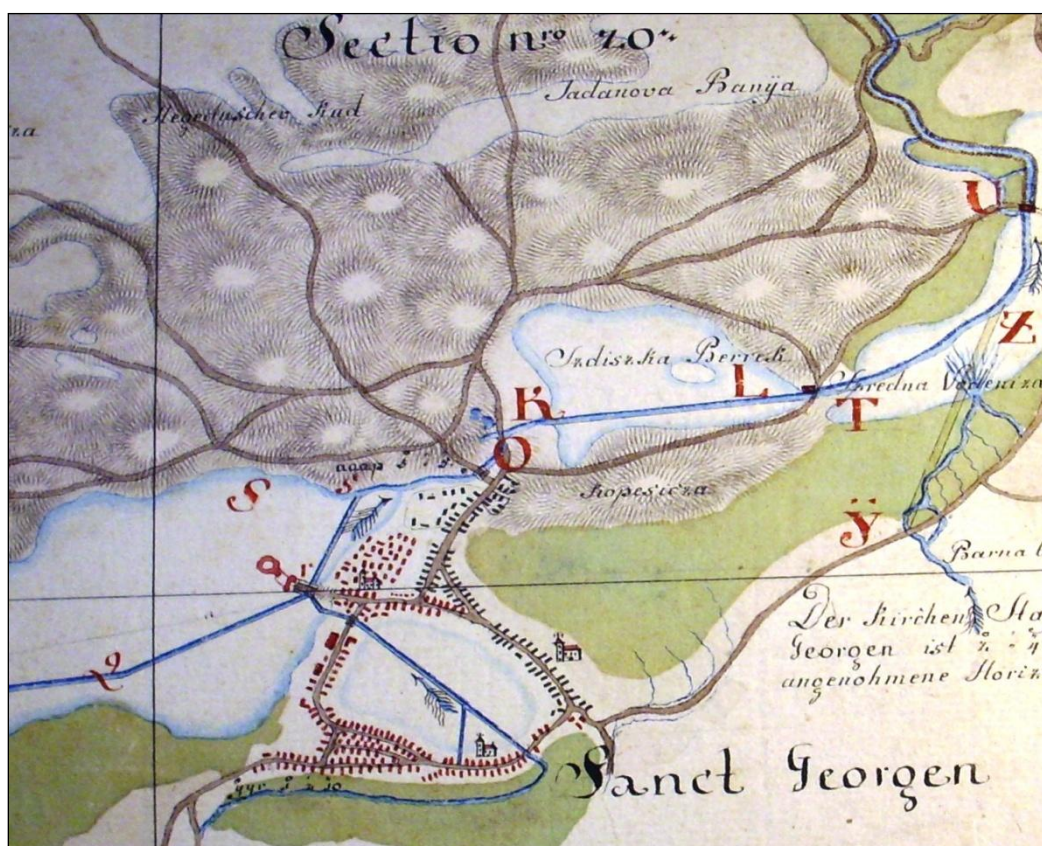
---

<sup>232</sup> Karta *Mappa Geographica novissima Regni Hungariae, (...) Regnorum Croatiae, Sclavoniae, Dalmatiae, Magni Principatus Transilvaniae, partis Bosniae, Serviae, Bulgariae et Walachiae (...)*, HDA, Kartografska zbirka, sign. D.XIV.5

<sup>233</sup> Karta *Nacrt Podravja od Hlebina do medje županije Virovitičke uz oznaku vodogradnja, sastavljen 1780.*, HDA, Kartografska zbirka, sign. E.IX.39

<sup>234</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 191 i karta sekcije 11

toponim koji sadrži pojam pijesaka smješten najbliže bilogorskim obroncima), *Sand Felder*, *Peszki* (kod Kloštra i Sesveta).<sup>235</sup> Međutim, gornji dio područja Đurđevačkih peski, točnije na području između Molvi i Đurđevca, opskrbljen je toponimima koji upućuju na to da je taj prostor iskorištavan kao obradiva polja: *B. Kerbolin*, *Feld Pregyurevchak*, *Gaicze*, *Ruska*, *Poszranecz*, *Ruska Mor.*, *Zdenchicz Mor.*, *feld Brezie* i *Szrachicza*. Dakle, osim brda Krbuljin i dviju močvara (Ruška i Zdenčec), ostalih šest toponima nazivi su poljskih predjela koji se iskorištavaju kao oranice, dapače to potvrđuju i predmetci „Feld“ kod dva toponima.<sup>236</sup> Toponimi prikazani na karti iz 1780. godine možda ne govore toliko jasno o načinu iskorištavanja tla, ali bi se neki od njih mogli svrstati u gore predložene kategorije: *Jaschenovecz*, *Gayecz*, *Viszoky Preg*, *Jebeno Pressek*, *Kopesicza*, *Preszek*, *Benkov kud*, *Sukove konake*, *Viszoky Breg*, *Liniste*, *Szaszvechky Jama*. *Beschreibung des Warasdiner Generalats* ne spominje područje Đurđevačkih peski osim da u Generalatu ima pjeskovitih tala koja su neplodna te da na Dravi ima pješčanih sprudova. Ipak je 1820. godine Carl Hietzinger u svojem statističkom opisu Vojne krajine *Sandhügel* uračunao u red „neproduktivnih“ površina, zajedno s primjerice močvarama, ulicama i putevima.<sup>237</sup>



<sup>235</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, karte broj 7-12

<sup>236</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, karte sekcija 7-12

<sup>237</sup> Hietzinger, Carl B. von. *Statistik der Militärgränze des österreichischen Kaiserthums ein Versuch*, Zweiter Theil. Wien, 1820., 12

Slika 24. Pješčane površine u blizini Đurđevca ispresjecane s gustom mrežom puteva (karta *Nacrt Podravja od Hlebina do medje županije Virovitičke uz oznaku vodogradnja, sastavljen 1780*, Kartografska zbirka HDA, sign. E. IX. 39).

U topografskom smislu područje pijesaka omeđeno je močvarama (*Morast*): *Matochina Morast*, *Jaszenovichki Berek*, *Sinkova Gat Morast*, *Zagrad Morast*, *Sticza Morast*, te gustim šumama (*Wald Szecha*) i poplavnim područjem uz vodotoke *Matochina Fluss*, *Katalena Potok* i *Sztrassnicza Fluss*. O takvom izgledu okoliša izravno svjedoči i opis sela Molvi: „Leži na maloj uzvisini ispod koje se prema sjeveru, istoku i zapadu nalaze velike i stalne bare, (...)“<sup>238</sup> Močvare i pijesak bili su u nekoj vrsti suživota, pogotovo na svojim rubnim dijelovima. Razvoj tla „koji se duguje klimi (temperaturi i oborinama) i stvaranju biljnog pokrivača koji ona omogućava, proteže se na jedno ili više desetaka tisućljeća godina. On je bio brz u Europi, u krajevima s umjerenom klimom.“<sup>239</sup> Upravo umjereno topla vlažna klima vlada u Podravini (prema službenoj međunarodnoj klasifikaciji).<sup>240</sup> Načini razvoja tla doista su različiti, a sadržavaju „promjene koje se duguju eroziji ili aluvijalnim nanosima, kao i kolonizaciji biljaka koje se brzo diferenciraju. (...) Ponegdje, mulj koji nanosi vjetar i naplavne riječne vode, stvaraju novo plodno tlo. Ali isto tako pijesak ponegdje neminovno napreduje, sterilizirajući i fosilizirajući obradivo tlo, prodirući u kuće i štoviše u cijela naselja; (...)“<sup>241</sup> Čini se da je na području đurđevačko-virovske Podravine utjecaj močvara na smirivanje pijeska bio snažniji od prodora pijeska na močvarno područje.

---

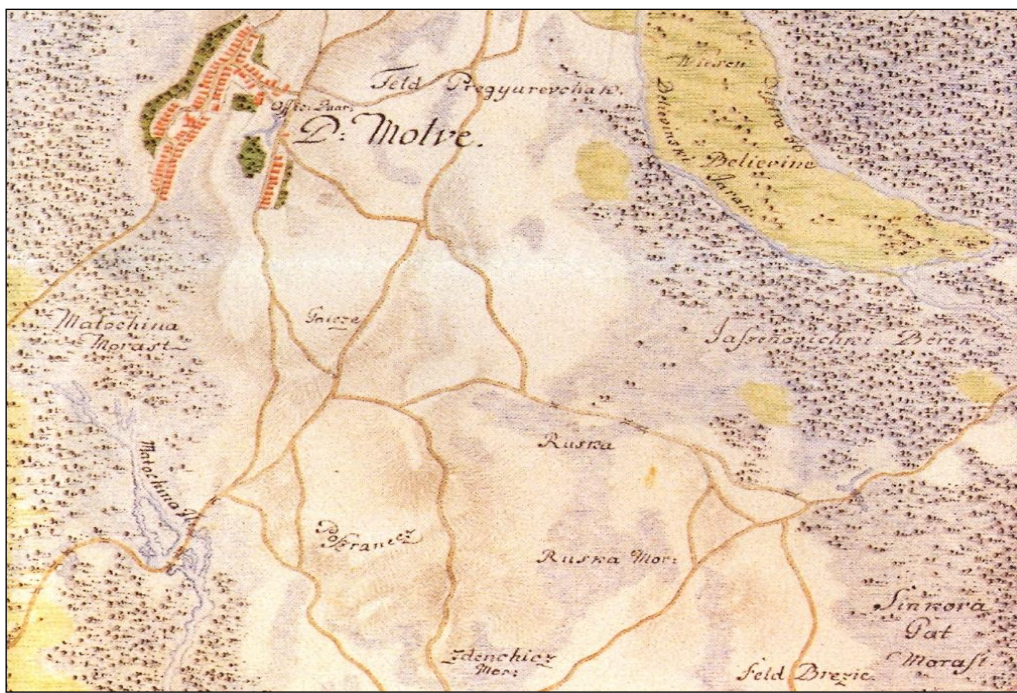
<sup>238</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 161

<sup>239</sup> Delort i Walter, *Povijest europskog okoliša*, 111

<sup>240</sup> Feletar i Feletar, „Prirodna osnova kao čimbenik naseljenosti“, 183

<sup>241</sup> Delort i Walter, *Povijest europskog okoliša*, 112





Slika 25. Gusta mreža puteva i toponimi sugeriraju da su pješčane površine u blizini Molvi u drugoj polovici XVIII. stoljeća iskorištavane kao poljoprivredno zemljište. S obiju strana Peski su okruženi močvarama (*Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, karta broj 7).

Ono što posebno plijeni pažnju promatrača karte iz 1782. godine jest izuzetno razgranata mreža puteva po površini Đurđevčkih peski. Gotovo čitavom dužinom pružanja pješčanih površina vode dva usporedna puta u smjeru od sjeverozapada prema jugoistoku, a poprečnih je više od deset i najgušći su u blizini naselja smještenih na rubovima uže zone prostiranja pijesaka i na području nabrojenih poljskih toponima. Već je na prvi pogled uočljivo da se mreža puteva sužava, odnosno oni se reduciraju kako s pješčanog područja zalaze u okolne močvarne prostore. Zaključujemo, dakle, prema mreži puteva, da je u drugoj polovici XVIII. stoljeća bilo lakše prijeći pjeskovito područje negoli okolno močvarno i šumovito (Prilog G3). Proučimo opis puta od Virja do virovske skele na rijeci Dravi koji prolazi „pješčanim brežuljcima te potom vodi kroz druge bare i kroz šumu“, jer, naime: „njime se samo teško može voziti lakim kolima u sasvim suho doba. Pješačka staza koja preko bare ide u Molve uporabljiva je pješice samo za vrlo vrućih i suhih ljeta“.<sup>242</sup> Dakle, nije problematičan dio puta koji prolazi pješčanim brežuljcima, već onaj dio koji prolazi močvarnim terenom jer je takva i pješačka staza. Nije navedeno da je neprohodna za vrijeme vjetrovitog vremena, što bi utjecalo na migraciju pijeska, već za vlažnog doba.

<sup>242</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 158

Kontra-argument ovakvom zaključku bi mogao biti da je na karti prikazano više puteva negoli je stvarno postojalo upravo zbog njihove nestalnosti u pješčanom okolišu podložnom eroziji i djelovanju vjetrova. To bismo mogli potkrijepiti mišljenjem da nije postojala realna potreba da na tome području bude toliko poljskih puteva. Opisi karte, iako mnogo više usmjereni na dočaravanje neprohodnosti negoli prohodnosti puteva, govore u korist prve pretpostavke da su putevi koji prolaze pješčanim područjem bili prohodniji od onih koji su prolazili močvarnim područjem. Putevi u okolici Molvi su u svako vrijeme prohodni tek u onim dijelovima koji prelaze pješčanim brežuljcima dok su u svojem većem dijelu neupotrebljivi zbog utjecaja okolnih močvara. Za vrijeme poplava na području Molvi „osim puta prema Đurđevcu, sasvim bude prekinut svaki drugi prolaz iz ovog sela“, a to je put koji se „prema Đurđevcu spušta pješčanim brežuljcima i u svako je doba uporabljiv teškim vozilima“. <sup>243</sup> Dakle, Peski nisu prepreka putovanju, nego su zapravo putevi na tom području jedini pouzdani komunikacijski elementi tijekom većeg dijela godine. U opisima sela Kalinovec i Klošter također se ističe uporabljivost puteva koji prolaze pješčanim područjima: „Kolni put koji odavde (iz Kalinovca, op. N. C.) ide u *Đurđevac* uporabljiv je za svakakva vremena i u svako godišnje doba jer ima čvrsto pjeskovito tlo“, a nastavak tog puta između *Kalinovca* i *Sesveta* također je „vrlo pjeskovit, isto kao i put koji vodi u *Kapetanov mlin*, i uporabljiv je za svakakva vremena“. <sup>244</sup> Dakle, u opisima nigdje ne nalazimo na podatke o neprohodnosti ili nestabilnosti puteva radi pokretljivosti pijeska. Naprotiv, to su najpouzdaniji putevi na ovome području.

O prisutnosti ljudi na području pješčanih površina u đurđevačkoj Podravini svjedoče zapisi iz crkvenih matičnih knjiga. Zapis u matičnoj knjizi umrlih đurđevačke župe od 22. lipnja 1774. godine svjedoči o smrti 56 – godišnjeg Đurđevčana: „Georgius Gyuroczy improvise mortus in campo vulgo peszki“. <sup>245</sup> Je li Đuro Đuroci iznenada umro prilikom rada u polju ili je njegovu smrt možda prouzrokovala pješčana oluja <sup>246</sup> možemo samo nagađati, no ovaj događaj zorno svjedoči o dvije činjenice: Đurđevčani su područje današnjih Đurđevačkih peski u drugoj polovici XVIII. stoljeća nazivali „peskima“ i ekonomski su ih iskorištavali jer ovdje stoji da je riječ o polju („campo“). Točno trideset godina nakon ovog događaja u matičnoj knjizi krštenih nalazimo dokaz da su Đurđevčani naseljeni na području Peski jer je

<sup>243</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 161-162

<sup>244</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 198-199

<sup>245</sup> *Matična knjiga umrlih rkt. župe BDM od Navještenja u Đurđevcu, sv. I. (1728.-1792.)*. Arhiv župnog ureda rkt. župe sv. Jurja, mč. u Đurđevcu

<sup>246</sup> Da se radilo od takvoj smrti vjerujem da bi to bilo detaljnije objašnjeno, no nema nikakvih argumenata da tu mogućnost posve odbacimo.

18. kolovoza 1804. „Ex Peszkov“ kršten Stjepan, zakoniti sin Đure Flanjeka i Katarine rođ. Mlinjarić.<sup>247</sup>

Karte nastale u doba jozefinske topografske izmjere prilično detaljno prikazuju morfološku strukturu naselja što omogućava praćenje razvoja pojedinih naselja. Obje korištene karte svjedoče da do 1780-ih godina još nije započelo širenje đurđevečkog naselja na područje Peski u smislu izgradnje stambenih objekata. Širenje na područje Peski je jednostavno pratiti jer prirodnu granicu između stabilnog (koherentnog) tla na kakvom je smješteno đurđevečko naselje i čistih pješčanih površina čini vodotok koji su mještani nazivali *Krniščak*<sup>248</sup> (danas je to zapravo kanal Čivičevac), a koji se vodom opskrbljivao iz močvare kroz koju je protjecala rječica Matočina. Opis jozefinske karte iz 1782. godine nije naročito opskrbljen informacijama o pješčanim površinama. Uz već spomenute puteve koji su prolazili Peskima, oni se spominju u opisu naselja Đurđevac: „Pješčani brežuljci koji leže između opisanih bara dominiraju nad cijelim mjestom s istočne strane, a napose nad starom gradinom.“<sup>249</sup> Dakle, osim vizualnog dojma koji pružaju pješčane uzvisine u inače vrlo niskom terenu, ne spominje se drugi utjecaj pijeska na okoliš Đurđevca, kao što nema ni podataka o eventualnom gospodarskom iskorištavanju Peski. Čini se da autor opisa nije razmišljao o Peskima kao nekom prirodnom fenomenu.

Dakle, prema ovdje prezentiranim kartografskim i narativnim izvorima valjalo bi odbaciti mišljenje da su, unatoč na kartografskim prikazima evidentnoj ogoljenosti, Đurđevečki peski u drugoj polovici XVIII. stoljeća bili „pusta zemlja“ (*terrae desertae*) već da su bili iskorištavani kao poljoprivredno zemljište s vrlo razvijenom mrežom puteva, a rubni dijelovi Peski su bili i naseljeni. Možemo zaključiti da zapisi očevidaca s kraja XIX. i početka XX. stoljeća, koji govore o surovosti, neukrotivosti i nemilosrdnosti pijeska prema ljudima i naglašavaju njihovu izrazitu pokretljivost snagom vjetra, ne mogu vrijediti i za razdoblje od stotinu godina prije toga. O eventualnoj promjeni klime koja bi utjecala na pokretljivost pijeska ne možemo govoriti na temelju trenutno dostupnih rezultata istraživanja. Čini se da naseljavanje stanovništva na rubnim dijelovima Peski nije bilo samo posljedica mogućnosti

---

<sup>247</sup> *Matična knjiga krštenih rkt. župe BDM od Navještenja u Đurđevcu, sv. V. (1796.-1832.).* Arhiv župnog ureda rkt. župe sv. Jurja, mč. u Đurđevcu. Riječ je o obitelji Flanjek s kućnog broja 533 čija se kuća nalazila na samom početku današnje Ulice Matije Gupca u kvartu „Peski“.

<sup>248</sup> Danas se toga naziva sjećaju još samo stariji mještani koji smatraju da je to prijašnji naziv za kanal Čivičevac, a koji je zapravo prokopan kao nastavak Krniščaka (Maresić i Miholek, *Opis i rječnik đurđevačkoga govora*, 286). Jednom se ovaj toponim spominje i u matičnoj knjizi krštenih đurđevečke župe i to 25. kolovoza 1798. godine kada je upotrijebljen kao element koji razdvaja đurđevečko naselje na dio smješten na pjeskovitom tlu i onaj koji je smješten s ovu stranu takvog tla. (*Matična knjiga krštenih rkt. župe BDM od Navještenja u Đurđevcu, sv. V. (1796.-1832.).* Arhiv župnog ureda rkt. župe sv. Jurja, mč. u Đurđevcu.)

<sup>249</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 160

jeftine nabave građevinskog i poljoprivrednog zemljišta, već i trendova koji su započeli u drugoj polovici XVIII. stoljeća. Zbog napučenosti Peski početkom XX. stoljeća započela je mukotrpna – ali uspješna – borba čovjeka s ciljem smirivanja pijeska.

#### **5.4. Utjecaj naslaga pijeska na izgradnju đurđevečke utvrde**

Vratimo se još malo u prošlost radi proučavanja nastanka đurđevečkog naselja u blizini pješčanih naslaga u kontekstu onoga što je o Peskima do sada rečeno. Pretpostavka da je Đurđevac izgrađen na pješčanom tlu (pritom mislimo na ranonovovjekovnu jezgru naselja) nije prisutna u stručnoj literaturi, ali ni u svijesti lokalnog stanovništva. Takva se pretpostavka nazire u radu Mladena Matice koji konstatira: „Đurđevac je nastao usred močvare na povišenim pješčanim 'gredama'“, no on tu tezu nije razradio.<sup>250</sup> Na promišljanje o toj mogućnosti navodi nas nekoliko činjenica; ponajprije sama konfiguracija terena. Naime, glavne su đurđevečke ulice postavljene na prirodnim uzvišenjima. Nažalost, nitko još nije pokušao izraditi visinski presjek Đurđevca na temelju podataka o nadmorskoj visini pojedinih dijelova naselja. Drugu potvrdu za ovu pretpostavku nalazimo u iskustvu mještana koji su na takvim područjima prilikom različitih građevinskih radova nailazili na naslage žutog pijeska na većoj ili manjoj dubini.<sup>251</sup>

Treba znati da lokacija na kojoj je smještena utvrda ne predstavlja jezgru đurđevečkog naselja. Naime, naselje je bilo smješteno podalje od same utvrde, ali isto tako usred močvare. Kako mnogo više izvora govori o utvrdi i njezinom položaju, a ne o naselju uz nju, iako je mikroklima jedne i druge lokacije identična onoj na kojoj se nalazi civilno naselje, korisno je detaljno raspraviti izbor lokacije za gradnju đurđevečke utvrde. Za promatrača i poznavatelja terena na kojem je smješteno đurđevečko naselje i utvrda, postavlja se naizgled jednostavno pitanje zašto je od nekoliko otočića koji su neznatno udaljeni jedan od drugoga i u srednjem i ranom novom vijeku bili okruženi močvarom, za smještaj fortifikacije izabran onaj koji nije najviši. Dva su terena u neposrednoj blizini viša od tzv. otočića na kojem je sagrađena utvrda;

---

<sup>250</sup> Matica, Mladen. „Prostorni razvoj Đurđevca i njegov okoliš s posebnim osvrtom na pridravski prostor.“ *Podravina* 20 (2011.), 58

<sup>251</sup> Za ove informacije zahvaljujem kazivačima (posebno Vladimiru Miholeku), a i osobno iskustvo smatram izvorom podataka za potkrjepu ove pretpostavke. Vjerujem da bismo mnogo podataka saznali istraživanjem dubine bunara i saznanjima o praksama kopanja istih.



to su dijelovi naselja u Đurđevcu poznati pod nazivima „Farbarov breg“ i „Lovrenec“.<sup>252</sup> Na tim dvama brežuljcima bilo je smješteno civilno naselje, kao što je prikazano na Angielinijevom prikazu Đurđevca iz 1556. godine. Plan Đurđevca koji je izradio inženjer i kartograf Nicolo Angielini sadrži važne podatke za proučavanje, ne samo utvrde već i naselja uz nju u XVI. stoljeću. Objekti u naselju smještenom na povišenom terenu pravilno su raspoređeni; na jednom od njih prepoznajemo ucertane stambene objekte, a na drugom su po svoj prilici ucertane staje, sjenici i spremišta. Ti su otočići međusobno povezani mostovima koji premošćuju neprohodnu močvaru.<sup>253</sup> Možemo pretpostaviti da je to naselje bilo ograđeno u obliku palanke (Palisadenwerk) koja podrazumijeva „manje utvrđenje podignuto od drvene građe, zaštićeno s vanjske strane prokopanom grabom i zemljanim nasipom.“ Palanke su bile podizane uz utvrde na pograničnom prostoru u svrhu zaštite civilnoga stanovništva (zbjega ljudi), pomoćnih vojnih posada, gospodarskih zgrada, životinja, raznih spremišta i drugog.<sup>254</sup> Po definiciji bi svakako odgovaralo da je u Đurđevcu postojala palanka, o čemu svjedoče i povijesni izvori. Zbog gore spomenutih činjenica nameće se pitanje nije li pri izboru lokacije za gradnju utvrde veća važnost pridavana smještaju civilnog dijela naselja nego samoj fortifikaciji? Tome u prilog ide činjenica da je na tim višim otočićima već bilo formirano naselje sa svojim grobljem, sakralnim zgradama i drugim stambenim i gospodarskim objektima, pa njihova devastacija u trenutku početka gradnje utvrde nije dolazila u obzir već je izabran treći otočić koji je bio niži, ali slobodan. Povijesnih podataka za potvrdu ove hipoteze, nažalost, još uvijek nemamo. To bi značilo da je utvrda građena u doba kada još nije bilo tako izražene opasnosti od neprijateljskih napada kakvi su kasnije bili oni osmanlijski, i da je tada veća pažnja pridavana razvoju civilnih naselja. To bi potvrđivalo i pretpostavku koja se iznosi u brojnim radovima koji se bave poviješću đurđevečke utvrde prema kojoj je fortifikacija na tome mjestu postojala u srednjem vijeku i da je sagrađena prvenstveno zbog

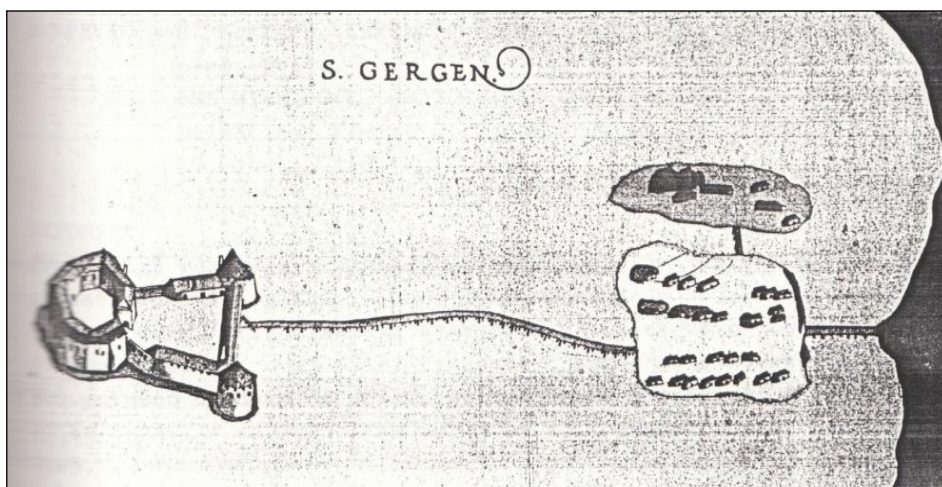
---

<sup>252</sup> Najviši je „Farbarov breg“ koji se tako naziva jer je ondje u XIX. stoljeću bila kuća obrtničke obitelji Điketa koji su bili farbari, a još se naziva i „Ambulantski breg“ jer je u XX. stoljeću ondje bila smještena mjesna ambulanta. To je prostor današnjih ulica Ljudevita Gaja, Bregovite i dijela Ulice 1. svibnja. Taj je brijeg prije morao imati neki drugi naziv jer je ovaj po farbaru vjerojatno novijeg postanka (od početka XIX. stoljeća najranije), a zasigurno nije bio slučaj da jedan tako značaj i markantan dio naselja nema svoj naziv. No, ni među mještanima ni u izvorima nije sačuvan nikakav stariji naziv. „Lovrenec“ ili „Pri Lovrencu“ je naziv za uzvišenje u današnjoj Ulici Ivana Đuriševića i dijelu Ulice Grgura Karlovčana. Naziv potječe od kapele sv. Lovre koja se je nalazila na istoimenom glavnom đurđevečkom groblju koje je bilo smješteno na tome brežuljku. Često za taj dio grada mještani koriste izraze „Na bregu“ ili „Z brega“ (što će reći da netko obitava na tome brijegu) što implicira da domicilno stanovništvo taj dio naselja doživljava kao najveće uzvišenje u naselju.

<sup>253</sup> Slukan-Altić, Mirela. „Kartografski izvori za povijest Đurđevca od srednjovjekovne utvrde do idealnog grada.“ *Podravina* 3 (2003.), 92, 93

<sup>254</sup> Kruhek, Milan. *Krajiške utvrde i obrana hrvatskog kraljevstva tijekom 16. stoljeća*. Zagreb: Institut za suvremenu povijest, 1995., 38

feudalnih potreba gospodara ovoga kraja, a kasnije je preuzela obrambenu ulogu u sustavu Vojne krajine.<sup>255</sup>



Slika 26. Utvrda i naselje u Đurđevcu na planu koji je izradio Nicolo Angielini (Kruhek, Milan. "Povijesni osvrt na postanak starog grada u Đurđevcu." U *Đurđevac – stari grad – konzervatorska studija*. Zagreb: Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture, 1985.).

---

<sup>255</sup> Janković-Hapavel, Edita. „Stari grad u Đurđevcu.“ U *Đurđevački zbornik: v povodu 70. obljetnice življenja Duke Tomerlina-Picoka*, gl. ur. Velimir Piškorec. Đurđevac, 1996., 98-99; Šalamon, Krešimir. *Stari grad Đurđevac*. Koprivnica: SIZ za kulturu i informiranje općine Đurđevac, 1987., 2

## 6. Međurečka gora (Bilogora)

Monografsko djelo o Bilogori (Međurečkoj gori), pogotovo iz perspektive ekohistorije (koja bi vjerojatno bila i najprikladniji pristup), u Hrvatskoj još uvijek ne postoji, ali ne možemo reći da o ovom, inače vrlo niskom brežuljkastom humlju, nije pisano. Bilogora je vrlo često bila inspiracija ljudima različitih struka i interesa, odnosno mnogima koji su svojim životom vezani za nju ili su se trudili bolje ju upoznati. Možda je najviše interesa pobuđivala specifična bilogorska vinogradarska arhitektura o čemu svjedoči nemali broj tekstova o klijetima.<sup>256</sup>

Bilogora je „planina“ Podravaca jer oni osjećaju tajnovitost, strahopoštovanje i uzbuđenje kada polaze u šume na njenim obroncima što je slikovito opisao Radovan Kranjčev.<sup>257</sup> Ona za žitelje ovoga dijela Podravine ima višestruko značenje: na njenim su obroncima smještena tzv. bilogorska sela, ondje su vinogradi Đurđevčana, Virovaca, Molvaraca, Kloštrana, Sesvečana i drugih, ondje su njihove šume, točnije *kolinjaki*<sup>258</sup> itd. U smislu iskorištavanja kao vinogradarskog područja i izgrađenosti vinogradarskih objekata – klijeti – Bilogora je „najnaseljenija“ hrvatska planina (minimalno 10 000 objekata na čitavoj Bilogori).<sup>259</sup> Bilogorske šume ne obiluju u graditeljstvu omiljenim hrastom pa se *kolinjaki* uglavnom iskorištavaju kao izvor ogrjevnog drveta, a nude i druge šumske resurse (lišće, voće, divljač, hlad i drugo). Danas ondje ima mnogo bagrema koji je uvezena vrsta na naše podneblje.<sup>260</sup> Na površini Bilogore nema kamena, no ima drugih vrsta građevinskog materijala: žuti i bijeli pijesak, šljunak, glina, ilovača i mnogo ugljena. Bogata je vodom, naftom i plinom.<sup>261</sup> U izvorima iz druge polovice XVIII. stoljeća također je zasvjedočeno da na Međurečkoj gori prevladava pjeskovito i ilovasto tlo.<sup>262</sup> Zanimljiva je komunikacijska mreža puteva razvijena

---

<sup>256</sup> Nabrojiti ću samo neke od takvih radova: Prvčić, Vjekoslav. *Pohvala kleti*. Koprivnica: Mali princ, 2008.; Prvčić, Vjekoslav. „Bilogora – san iz kojeg se ne mogu probuditi.“ U *Virje na razmeđu stoljeća, zbornik 7*, ur. Dragutin Feletar i Dražen Podravec, 97-108. Virje: Općina Virje, 2013.; Zebec, Maja. „Tradicijska arhitektura klijeti 19. stoljeća na području srednje i zapadne Bilogore“ diplomski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2009.; Zebec, Maja. „O narodnoj umjetnosti. U okviru tradicijske arhitekture vinogradarskih klijeti 19. stoljeća na području Bilogore.“ *Podravski zbornik* 38 (2012.): 126-141; Somek, Petra. *Tradicijsko graditeljstvo u Podravini: pregled s karakterističnim primjerima*. Samobor: Meridijani, 2011.

<sup>257</sup> Kranjčev, Radovan. „Odsjaji djetinjstva.“ *Podravski zbornik* 31 (2005.), 406-416

<sup>258</sup> *Kolinjak*, ili u autohtonom đurđevčkom izričaju *kolijnak*, jest naziv za šumarak (u današnje doba najčešće s drvećem akacije), a sam naziv sugerira koja je bila primarna svrha takvih šumaraka – izvor kolja (kolaca) za, prvenstveno, vinograde. Zbog toga se *kolijnakima* nazivaju šumarci na bilogorskim obroncima, a ne, primjerice, šume u dravskoj nizini. Maresić i Miholek. *Opis i rječnik đurđevačkoga govora*, 265

<sup>259</sup> Prvčić, Vjekoslav. „Bilogora – san iz kojeg se ne mogu probuditi.“ Priopćenje sa predavanja u organizaciji Družbe „Braća Hrvatskoga Zmaja“, Zagreb, 11. prosinca 2013.

<sup>260</sup> Prvčić, „Bilogora – san iz kojeg se ne mogu probuditi.“ Zagreb, 11. prosinca 2013.

<sup>261</sup> Prvčić, „Bilogora – san iz kojeg se ne mogu probuditi.“ Zagreb, 11. prosinca 2013.

<sup>262</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 158

po njenim obroncima, naime: „Bilogora je pravilnog brežuljkastog reljefa, a njezinim cijelim hrptom izraženo je bilo.“<sup>263</sup>

„Po svojoj visini Bilogora je najmanja, ali prostranstvom jedna od najvećih naših gora. Stari naziv za današnju Bilogoru je bio Međurečka gora.“ Naime, takav su toponim za nju na svojim kartama upotrijebili Stjepan Glavač 1673. godine i Giacomo Cantelli da Vignola 1690. godine.<sup>264</sup> „Ime Bilogore odgovara njezinu obliku (bilo), ali je ono vjerojatno nastalo od ikavskog oblika pridjeva bijel (bijela gora, slično kao i Bjelovar). Međurečka gora (Bilogora) je u svom zapadnom dijelu omogućila preživljavanje dijelu starosjedilačkog stanovništva u svojim gustim šumama od osmanskih prodora.“<sup>265</sup> Isto tako i Vjekoslav Prvčić smatra da se u doba osmanske opasnosti tu bilo lako sakriti jer je bilo moguće postaviti zasjedu pa se Osmanlije nisu usudili zavući u taj „labirint puteva“. Iako on polazi od pretpostavke da se stanovništvo trebalo sakrivati ponajprije od konjanika i da je bilogorski okoliš u ranome novom vijeku bio sličan (da ne kažem identičan) današnjem, ipak se moramo složiti (bez konzultacija vojnih stratega) da je onaj tko se već uspeo na bilogorske brežuljke bio u znatnijoj prednosti u odnosu na onog tko se tek uspinje za njim. „Tu je mnogo šuma, šumaraka, gustiša, šipražja, rebara, jaruga, opasnih klanjčeva u kojima je lako organizirati zasjede. Tu su vinogradi šiljatih kolčeva u koje je izuzetno opasno natjerati konje. Tu su gudure strme i opasne, u koje je lako pasti u ponore duboke od samo nekoliko pa do nekoliko desetaka metara. Putovi su tek u naznakama, neodržavani, klizavi i kalni, staze zamršene, vijugave, nestaju u neprohodnim gustišima gdje se lako zaluta, a teško pronalazi put povratka. Potjere po Bilogori davale su uvijek slabe rezultate. Onaj tko je dobro poznaje može se u njoj sakrivati mjesecima, pa i godinama, a da ne mora strahovati za hranu, smještaj i siguran log.“<sup>266</sup> Prema *Opširnom opisu Bosanskog sandžaka iz 1604. godine* možemo zaključiti da su Osmanlije radi straha od zasjeda zazirali od šumovitih područja: „Put je vrlo težak, a okolina obrasla mnogim šumama, pogodnim za skloništa odmetnika. Neki od putnika su bili tu ubijeni, a imovina im opljačkana.“<sup>267</sup> Prema tome, Bilogora je kao jedino prirodno uzvišenje u ovome dijelu Podravine, igrala ulogu planine koje su oduvijek - prema Braudelu – imale funkciju „zaklona od vojnika ili gusara“, a ponekad „to sklonište postane konačnim“.<sup>268</sup>

---

<sup>263</sup> Prvčić, *Pohvala kleti*, 5

<sup>264</sup> Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 39

<sup>265</sup> Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 40

<sup>266</sup> Prvčić, „Bilogora – san iz kojeg se ne mogu probuditi.“, 101

<sup>267</sup> *Opširni opis Bosanskog sandžaka iz 1604. godine*, obradio Adem Handžić. Sarajevo: Bošnjački institut Zürich, Odjel Sarajevo; Orijentalni institut, 2000., 376-378

<sup>268</sup> Braudel, *Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II.*, sv. I, 30

Dragutin Feletar također vjeruje da su bilogorske „šume i neprohodnost terena davale određenu sigurnost“ u doba opasnosti od osmanskih napada. Zbog toga su na obroncima Međurečke gore bile smještane i feudalne utvrde čije ostatke nalazimo i danas (kod Svete Ana je lokalitet Gradina koji je arheološki istraživao tijekom 2010. godine, zatim na obroncima današnjeg Čepelovca i Budrovca te možda Mičetinca, a na to upućuje i niz toponima na užem đurđevačkom području). Vjerojatno je bilo drugih fortifikacijskih objekata (poput stražarnica i sličnog) radi nadzora komunikacijske mreže ovog kraja.<sup>269</sup>



Slika 27. Bilogora kako ju je doživio slikar Josip Turković, *Bilogora III*. (Josip Turković, 1936.-1982.-1996., katalog izložbe, 31. svibnja – 24. lipnja 1996., Galerija Stari grad Đurđevac, str. 12).

### 6.1. Međurečka gora (Bilogora) u drugoj polovici XVIII. stoljeća

Međurečka gora nas ovdje zanima radi pokušaja propitivanja razloga zbog kojih se demografski pritisak u Đurđevcu i Virju nije značajnije odrazio na područje obronaka Međurečke gore. Na početku bih iznio nekoliko pretpostavki koje ću pokušati argumentirati u sljedećim odlomcima. 1) Iako su obronci Bilogore prilično šumoviti ondje nema mnogo hrašća, a čini se da se u XVIII. stoljeću kao građevno drvo koristila isključivo hrastovina (o tome će još više riječi biti kasnije). 2) Obronci jedine uzvisine u ovome dijelu Podravine bili su jednostavno rezervirani za vinograde, a tome bi mogla pridonositi i činjenica da tlo nije bilo pogodno za druge kulture, prvenstveno za žitarice i okopavine (kukuruz). 3) Izbjegavanje naseljavanja međurečkih/bilogorskih obronaka moglo je biti rezultat nepogodne podloge za izgradnju puteva jer se u poroznom tlu stvaraju nepraktični klanci (usjeci u zemlji).

Kao što možemo očekivati, Međurečka gora odnosno Bilogora najčešće se spominje u opisima naselja koja su smještena na njezinim obroncima. Tako ćemo ovdje iskoristi podatke

<sup>269</sup> Feletar i Feletar, „Prirodna osnova kao čimbenik naseljenosti“, 182

koji govore o ovom brežuljkastom masivu u opisima sela: Budrovec, Čepelovec, Mičetinec, Sirova Katalena, Sveta Ana, Šemovci, ali i Virje (Prilog G1). Zajedničko obilježje naselja smještenih na obroncima Međurečke gore koje im pridaje autor kartografskog opisa iz 1782. godine jest činjenica da su ta sela smještena u udolinama ukotvljenima među brežuljcima. Na taj je način opisano selo Sirova Katalena: „Leži u dubokoj dolini, na raznim padinama povrhnjega, koje se završavaju prema jugu. (...) Nad obim dijelovima dominiraju uzvisine povrhnjega sela i uzvisine prema jugu, istoku, sjeveru i zapadu.“<sup>270</sup> Sveta Ana je opisana ovako: „Leži u vrlo uskoj dolini podno visokih padina koje se spuštaju s gora s obje strane i dominiraju nad njim.“<sup>271</sup> Tako je opisano i selo Mičetinec: „Leži u vrlo uskoj dolini. Prema jugu, istoku i sjeverozapadu okruženo je strmim gorama koje nad njim i dominiraju.“<sup>272</sup> Iako su, dakle, ova sela okružena brežuljcima, ipak su na višem položaju od ostalih naselja smještenih u dravskoj dolini. To je možda najbolje dočarano u opisu sela Budrovec: „Selo leži na uskoj uzvisini koja se proteže od juga prema sjeveru, i to podno vinogore koja nad njim dominira. Selo, međutim, nadvisuje ostali okolni kraj. Najbolji vidik pruža se iz vinogore prema sjeveru.“<sup>273</sup> Podno vinogradarskih brežuljaka smješteno je i selo Čepelovec: „Leži na istočnoj strani vinogore Đurđevačkog brijega, koja, (...), dominira nad njim. Iz te se vinogore pruža i najdalji vidik.“<sup>274</sup> Iz opisa još nekih naselja saznajemo da se na obroncima Međurečke gore uzgajaju vinogradi, primjerice kod opisa Virja: „Uzvisina obrasla vinogradima pruža daleki vidik prema sjeveru. *Kostanjevo brdo*, preko uzvisine kojega vodi put u Šemovce (iz Virja, op. N. C.), svojim polaganim padinama dominira napose nad ravnicom prema zemaljskoj cesti koja iz Đurđevca ide ovamo.“<sup>275</sup> Vinogradi na Međurečkoj gori spominju se u drugoj polovici XVIII. stoljeća i u matičnim knjigama đurđevečke župe. Naime, 26. listopada 1769. godine kršten je Lovro, zakoniti sin Ivana i Barbare Janković „Ex Vineis Comunitatis“.<sup>276</sup> Pošto su kumovi Stjepan Mali i Doroteja Fučijaš bili iz Budrovca, možemo zaključiti da su na obroncima iznad toga sela postojali đurđevečki vinogradi, a da su dotični Jankovići boravili ondje kao vinogradari (pudari).

<sup>270</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, 189

<sup>271</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, 193

<sup>272</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, 192

<sup>273</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, 191

<sup>274</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, 191

<sup>275</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, 157

<sup>276</sup> Matična knjiga krštenih rkt. župe BDM od Navještenja u Đurđevcu, sv. III. (1741.-1770.). Arhiv župnog ureda rkt. župe sv. Jurja, mč. u Đurđevcu.





Slika 28. Kartografski prikaz vinogradarskih površina između sela Mičetinec i Čepelovec koje su se u drugoj polovici XVIII. stoljeća zvale „Durđevečki breg“ (*Gyurgyevchky Brreg*), a danas se taj naziv ne koristi (*Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, karta broj 11).

Već se u gornjim odlomcima na više mjesta spominju vidici koji se pružaju s obronaka Međurečke gore. Te informacije treba vrednovati prvenstveno u kontekstu primarne svrhe opisa iz 1782. godine, a to je opisivanje strateških mogućnosti koje pruža okoliš. No, ovi nas podaci informiraju i o tome kako je Međurečka gora u drugoj polovici XVIII. stoljeća od strane promatrača percipirana kao „vidikovac“. To potkrepljuje opis sela Svete Ane: „Iz vinograda prema istoku, preko kojeg vodi put prema *Mičetincu*, pruža se najdalji vidik na ravnici prema *Virju* i *Đurđevcu*.“<sup>277</sup> Isto je tako i s vinorodnim brežuljcima iznad Šemovaca: „S *Kostanjeva brda*, preko kojeg iz ovog sela ide put u *Virje*, može se imati pregled nad velikim krajem prema sjeveru i istoku, a dijelom ga se može i otkriti.“<sup>278</sup>

O vodotocima koji se u dolinu Drave slijevaju s Međurečke gore (Bilogore) već je nešto rečeno u poglavlju o rijeci Dravi i njenim zaobalnim vodama. U opisima naselja smještenih na međurečkim obroncima nalazimo informacije o karakteru potoka koji ondje protječu. „Potok *Veliku reku* tvore u blizini sela (Sirove Katalene, op. N. C.) vode koje se spuštaju s raznih strmih dolina iznad sela. (...) Ispod tog mosta potok počinje tvoriti tri koraka širok i četiri stope dubok jarak pjeskovita dna, takva obilježja teče jakom zavoju do kraja sela, nakon čega se jarak, nakon dotoka još vode, proširuje za jedan ili dva koraka. Dno time postane muljevito, a isto tako nasipano s mnogo doplavljenoga granja i komada drva. Stoga taj potok

<sup>277</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 193

<sup>278</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 150

za jake kiše nabuja, izlije se preko naznačenih livada i drži ih močvarnima do najvrućeg ljeta. (...) Potok *Barna*, (...) za jake kiše između dvaju označenih mostova, jer mu je tok zapriječen, poplavi gore dolinu sve do povrh kuća. Sve dok se voda ne povuče, vožnja je tuda zapriječena, a nakon toga zaostaje veliko blato koje se vrlo teško suši. Potok *Stara Katalena*, koji istječe iz tog potoka ispod sela i većinom uništi livade, inače nema važnosti.<sup>279</sup> Dakle, bilogorski potoci nemaju stalan vodostaj i vrlo su osjetljivi na padaline. Tada destruktivno djeluju na okoliš kojim protječu i to na način da razaraju svoje korito i okolno područje te poplavljuju obradive površine. Tome pridonosi i pjeskovito tlo na tome području. Kroz selo Budrovec protječe: „Potok *Budrovački jarek* koji teče prema istoku nema važnosti, nastaje samo nakon čestih pljuskova, i to tik podno vinogore. Ima strme obale, pjeskovito korito, (...).“<sup>280</sup> Međutim, neki od bilogorskih potoka izviru u samoj Bilogori te je njihova voda pitka. Takvi su potoci koji teku uz Sirovu Katalenu: „Svi ostali izvori i potoci, koji dotječu iz gore i ovdje se skupljaju, postaju, kada počne kišno vrijeme, jako brzi, ali i odmah odteknu. Njihova je voda pitka za ljude i stoku, osim nakon jake kiše, kada zbog mnogo pijeska postane vrlo mutna.“<sup>281</sup>

Podaci o šumskom raslinju na Međurečkoj gori u opisima iz 1782. godine nisu brojni, ali se na temelju njih može zaključiti da su bilogorske šume bile obrasle niskim raslinjem i teško prohodne radi konfiguracije terena. U opisu sela Mičetinca stoji sljedeće: „Ovdašnje se šume većinom sastoje od šipražja.“<sup>282</sup> Kod Svete Ane: „Šuma *Reka* obrasla je visokim stablima i vrlo je gusta. Šuma je pretrpana strmim provalijama kroz koje ne vode nikakvi drugi putovi, osim označenih.“<sup>283</sup> Kod Šemovaca šume su miješane: „Šumovita mjesta na obim stranama doline vidljiva u okolini mjesta imaju sasvim miješano drveće – visoka stabla i gusto zaraslo grmlje.“<sup>284</sup>

---

<sup>279</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: *Đurđevačka pukovnija*, 189

<sup>280</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: *Đurđevačka pukovnija*, 191

<sup>281</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: *Đurđevačka pukovnija*, 189-190

<sup>282</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: *Đurđevačka pukovnija*, 192

<sup>283</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: *Đurđevačka pukovnija*, 193

<sup>284</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: *Đurđevačka pukovnija*, 150





Slika 29. Pogled na dio takozvane miješane šume iznad sela Sveta Ana, predio Gradina (fotografirao Nikola Cik, 22. veljače 2012. godine).

Ono o čemu korišteni opisi nude podatke i što nas ovdje posebno zanima je komunikacijska mreža puteva. U opisu sela Sirove Katalene opisani su i putevi: „Putovi koji iz ovog sela (Sirove Katalene, op. N. C.) vode u *Budrovac*, kako put kroz vinograde tako i put koji kratko vodi po livadama i prema brdskom hrptu *Prekljuvancima*, na nekim su mjestima, doduše, strmi, no ipak imaju čvrsto tlo pa su uporabljivi za svaka vremena.“<sup>285</sup> Putevi koji povezuju, primjerice, Mičetinec i Svetu Anu s drugim selima, uspinju se na bila Međurečke gore i pritom prolaze vinogradima: „Put prema *Vrbici* isprva je na označenoj strani strm, potom do vinograda pogodan za vožnju, a odatle do vrha kroz šumu postaje strm i za kišna vremena blatnjav. Uopće taj put je dobar jahaći put i pješačka staza. (...) Put koji vodi u *Svetu Anu* do uzvisine vinograda vrlo je strm, na usponu usječen pa se tu niti jedna kola ne mogu ugnuti drugima. Iste kakvoće taj put se opet spušta kroz šumarak do sela, kroz vinograde.“<sup>286</sup> Na više se mjesta, dakle, spominju usjeci i strmine koje bismo mogli identificirati kao današnje klance. Naime, ljudi koriste klance kako bi se popeli na vrhove rebara (bila), tj. svladali uspon na njih, a onda koriste putove koji prolaze vrhovima obronaka jer su oni mnogo praktičniji. Možemo pretpostaviti da klanci upućuju na intenzivno gospodarsko iskorištavanje obronaka Međurečke gore u prošlosti s čime treba povezivati i njihov postanak.

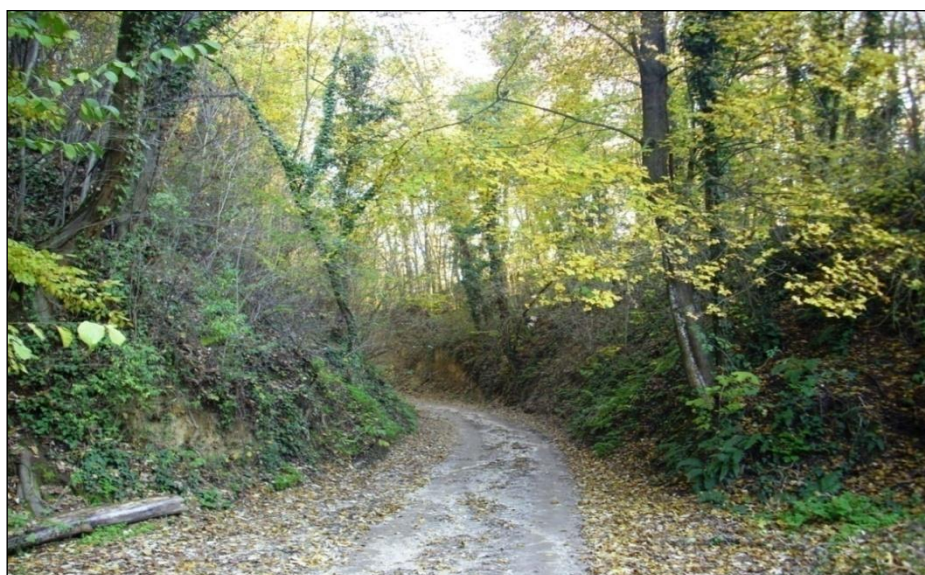
<sup>285</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 190

<sup>286</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 93

Naime, ako pretpostavimo da je nekada ovdje stanovništvo bilo malobrojno i da je bilo slabog imovinskog stanja, u smislu opremljenosti oruđem i voznim blagom (bez kola te goveda i konja), onda možemo zaključiti kako ljudi nisu ni imali prilike djelovati na nastanak klanaca. Oni su vjerojatno većinu putovanja ostvarivali pješice. Zato bismo mogli početak formiranja klanaca smjestiti u doba gospodarskog razvoja ovoga kraja, a isto tako i u doba demografskog napretka nakon prestanka osmanske opasnosti u XVII. stoljeću otkada se se odvija i kolonizacija ovih krajeva.

## 6.2. Klanци

U vinorodnim brežuljcima neposredno iznad podravskoga mjesta Šemovaca postoje dva vrlo velika klanca. Ljudi ih nazivaju *Mali* i *Veliki klanec*. Naziv velikog klanca još je i *Hrženjački klanec* (Hrženjak je često prezime u susjednom mjestu Virju). Pomnijim pregledom terena, točnije lijevog „obronka“ *Velikog klanca* i šume koja je porasla na tome prostoru, jasno se razabiru obrisi bivšega („starog“) klanca koji se je očito koristio prije „probijanja“ *Velikog klanca* koji se danas koristi. Oblik terena – poput praznoga korita vodotoka – nedvojbeno podsjeća na izgled klanca. Tlo je na tome mjestu vrlo mekano što dokazuje da se tu nalaze naslage humusa koji postupno zatrpava stari klanac (skidanje toga humusnoga sloja zasigurno bi nam otkrilo dubinu do koje je sezao taj napušteni prolaz). Čini se da je on u vrijeme napuštanja bio mnogo plići nego je onaj koji se danas još uvijek koristi. O razlozima napuštanja „starog“ klanca i načinu formiranja „novog“ možemo tek nagađati.



Slika 30. Početak, odnosno ulaz u *Veliki klanec* kod sela Šemovci (fotografirao Nikola Cik, 9. studenog 2012. godine).

Kazivač iz Šemovaca Vladimir Kopas (rođen 1931. godine u Šemovcima) vjeruje da su klanci nastali isključivo nenamjernim ljudskim djelovanjem („ozljeđivanjem“ tla kolskim kotačima) i vremenskim utjecajima. Tlo je „ranjavano“ kopitima i papcima vozniha životinja (konji i krave). Spomenuo bih i utjecaj jedne naprave koja se naziva *maček* koja je služila kao „kočnica“ za kola na uzbrdici kada se vozio veliki teret (najčešće stajski gnoj), kako bi tegleća marva odmarala na napornoj uzbrdici.<sup>287</sup> Jedino namjerno ljudsko djelovanje kojega se kazivač može sjetiti je da su u jednom razdoblju neki ljudi strugali zemlju iz klanaca (u širinu) i koristili je za omazivanje podova, tavana (*naiža*) i zidova svojih kuća i gospodarskih objekata. No, to je više bilo iznimka negoli ustaljena praksa (već pred kraj takvog načina gradnje). To su uglavnom radila djeca i nije isključeno da se je prilikom toga mogla dogoditi nesreća da nekog zatrpao odron zemlje urušavanjem zbog potkopavanja. Ta zemlja iz klanaca bila je izuzetno kvalitetna jer je bila čista, tj. mogla se lijepo nastrugati (poput rezanaca), a zemlja za omazivanje morala biti bez grudica. Danas na promjenu oblika klanaca čovjek utječe i namjerno poravnavajući površinu poljskih i vinogradarskih puteva i proširujući ih. Takav utjecaj lako je prepoznatljiv i razlikuje se od onoga što na klancu čini priroda. Uz to, u posljednjih 30-ak godina putevi se zasipaju šljunkom ili krupnim kamenom tucanikom. Time se sprečava erozija i ranjavanje same kolne površine puta. Ipak, voda je jača i od toga, pa tijekom godine bujice izderu tu površinu i upravo zbog toga putevima moraju prolaziti teški strojevi (barem dva puta godišnje) prilikom čega se dovozi i razgrće novi materijal. Naime, voda odnese svu zemlju i ogoli sve dotadašnje slojeve čvrstoga materijala. To je posebno vidljivo u proljeće nakon otapanja snijega i ljeti nakon obilnih pljuskova kada putevima teku prave bujice. Zamislimo samo kakve su promjene te bujice u klancima činile kada nije bilo toga čvrstog materijala.<sup>288</sup>

---

<sup>287</sup> Maresić i Miholek. *Opis i rječnik đurđevačkoga govora*, 323

<sup>288</sup> Kazivač Vladimir Kopas se sjeća da je u doba njegova djetinjstva mještanka Šemovaca Kata Kopas rođ. Balala (rođena 1917. godine) za lošega vremena u Velikom klancu doživjela nesreću. Naime, njoj je u blatu napunjenom klancu ogrezla („zagonola“) krava koja joj je služila kao tegleća životinja, tako da su ljudi iz sela išli u pomoć izvlačiti kravu iz blata, motikama i lopatama je iskapajući iz blata. Jedan od pomagača unesrećenoj Katinoj kravi bio je i Vladimirov otac Martin Kopas koji je tom prilikom ostao bez opanaka koji su se „izgubili“ u silnom blatu.





Slika 31 i 32. Ogoljelo korijenje drveća odaje dubinu, ali i (ne)stabilnost „zidova“ klanca (fotografirao Nikola Cik, 9. studenog 2012. godine, na fotografijama je i kazivač Vladimir Kopas iz Šemovaca).

Nastanak klanaca na bilogorskim obroncima problematizirao je i Vjekoslav Prvčić nudeći više mogućnosti, no bez konačnog odgovora. Za Prvčića, osim evidentne fenomenalnosti prirode i doživljaja njezine surovosti, klanci imaju i određen psihološki utjecaj na putnike koji njima prolaze. „I za najvedrijeg ljetnog dana u klancima je polumrak, (...)“<sup>289</sup>, zrak je u njima ustajao i vlažan zbog čega prolaznika obuzme osjećaj nelagode i hladnoće što pojačava neprestani šum krošanja stabala nadvijenih (gotovo okomito položenih preko rubova klanca) nad klancem i pogled na ogoljelo korijenje teških stabala čiji se panjevi nalaze na pet ili šest čovjekovih visina iznad dna klanca. Sve je to, naravno, prožeto naporom pri usponu i opasnošću pri silasku te realnom mogućnošću odrona.

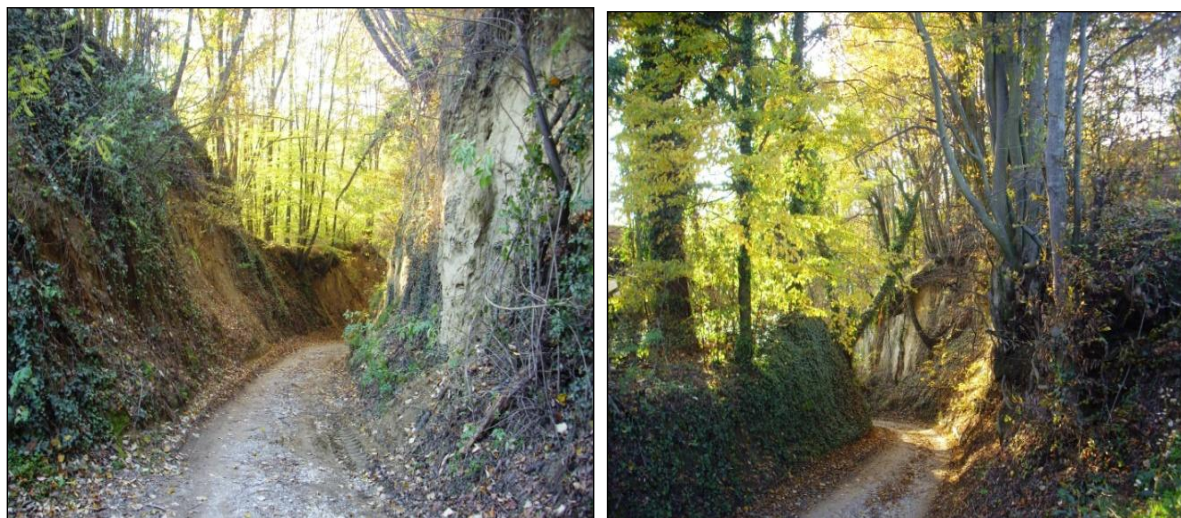
Na koji su način takvi klanci utjecali na ostvarenje komunikacije među selima vrlo je slikovito opisano kod sela Šemovci 1782. godine: „Put prema *Virju* pjeskovit je, uporabljiv svim teškim vozilima, s druge strane potoka *Jaruge jarka* kratak dio usječen je toliko duboko koliko je čovjek visok. Taj se klanac može izbjeći ide li se pokraj, kroz polja. Put prema *Malom Trojstvu* uspinje se uz uzvisinu, duboko usječen i strm, a napose je kroz šumu (...) gotovo stalno duboko blatnjav, te se njime tek teško može voziti lakim kolima.“<sup>290</sup>

Klanaca različitih dubina i veličina ima širom vinorodnih brežuljaka na Bilogori, odnosno svugdje gdje dolazi do čestih uspona na bilogorska bila radi ostvarivanja prijevoza ljudi i roba što je izravan dokaz ljudskog utjecaja na njihovo stvaranje. Međutim, osobno nisam vidio dublje klanca od onih kod Šemovaca. Klanci nastaju u mekanom tlu koje je osjetljivo na oborine koje tlo čine još mekanijim i podložnijim eroziji. Svako „ranjavanje“ takvoga tla znači njegovo odnošenje i daljnje produbljivanje kolotruga. Smatram da je produbljivanje

<sup>289</sup> Prvčić, *Pohvala kleti*, 30-31

<sup>290</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 150-151

klanaca završen proces radi sustavnog učvršćivanja kolne površine čvrstim materijalima i redovitog održavanja istog.



Slika 33. i 34. Pogled na unutrašnjost klanca koji je nadvijen nagnutim stablima, pun sjena i hladnoće (fotografirao Nikola Cik, 9. studenog 2012. godine).

### 6.3. Demografska obilježja sela smještenih na obroncima Međurečke gore (Bilogore)

Od ukupno osam naselja koja su činila đurđevečku župu u drugoj polovici XVIII. stoljeća, čak je šest njih smješteno na obroncima Međurečke gore (Bilogore). Za svako od tih naselja imamo sačuvane popise kućedomaćina iz 1716. i 1733. godine, kao i „statističke“ podatke iz 1780-ih godina. Uz to, naravno, možemo koristiti i narativne izvore vojnokrajiske provenijencije. U proučavanju demografske strukture naselja koja su činila đurđevečku župu, a koja su smještena na obroncima Međurečke gore polazimo od pretpostavke da je „ovo brežuljkasto područje bilo (...) kroz povijest najslabije naseljeno u Podravini“.<sup>291</sup>

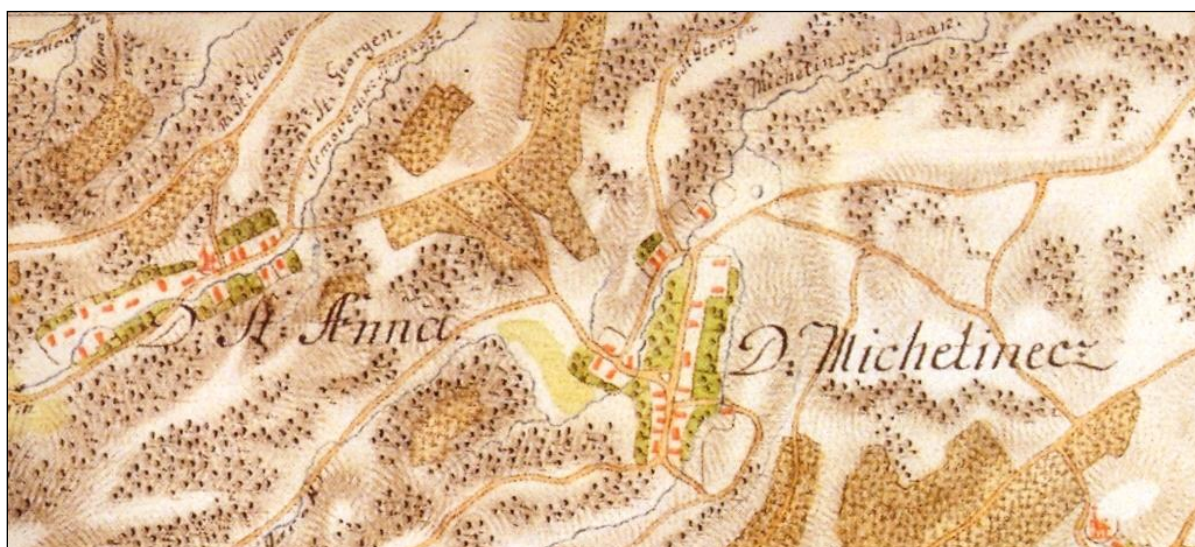
Tablica 4. Broj kućedomaćina 1716. i 1733. godine te broj kuća 1787. godine. Podatke o broju kućedomaćina iz prve polovice XVIII. stoljeća moguće je komparirati s onima o broju kuća iz 1787. godine tek ukoliko podrazumijevamo da su popisivači u svim navratima popisivali domove, a ne pojedinačne obitelji. (Izvor: NAZ, KV, PROT. 178/II, KV PROT. 94/VI, KV, PROT. 99/XI, str. 110-143.)

	1716. godine	1733. godine	RAZLIKA	BROJ KUĆA 1787.
Budrovec	53	78	+ 25	62
Čepelovec	58	76	+ 18	58
Mičetinec	28	41	+ 13	25
Sirova Katalena	33	90	+ 57	-
Sveta Ana	13	16	+ 3	15
Šemovci	62	58	-4	64

<sup>291</sup> Feletar i Feletar, „Prirodna osnova kao čimbenik naseljenosti“, 182



Iz ove jednostavne tablice (u kojoj su naselja poredana abecednim redom) vidi se da su Šemovci najveće naselje đurđevačke župe smješteno na obroncima Međurečke gore. (Doduše, nije jasno zašto su 1733. godine popisana 4 kućedomaćina manje u odnosu na 1716. godinu dok je u drugim selima zabilježen trend porasta popisanih.) Budrovec i Čepelovec su sela s približno jednakim brojem stanovnika, dok Mičetinec, Sirovu Katalenu i Svetu Anu možemo smatrati vrlo malim selima, pri čemu je potonje najmanje i s tek neznatnim porastom stanovništva u razdoblju od 1716. i 1733. godine. U nabrojenim selima (bez Sirove Katalene) 1787. godine nalazi se oko 33 posto svih kuća unutar đurđevačke župe, odnosno približno jednak postotak od ukupnog broja žitelja.



Slika 35. Prikaz izgleda sela Sveta Ana i Mičetinec te okoliša koji čine uglavnom šume i vinogradi (Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, karta broj 11).

U Čepelovcu, Svetoj Ani i Budrovcu spominju se drvene crkve. Budrovec je selo smješteno na najboljem prirodnom položaju, a u strateškom smislu najbolji položaj ima selo Sirova Katalena. Ondje je smješteno i časničko konačište, a inače se selo sastoji od dva dijela. U Šemovcima su 1780-ih godina crkva i časničko konačište bili drveni. Unatoč svemu što je gore napisano o putevima koji su na ovom prostoru u drugoj polovici XVIII. stoljeća bili prilično osjetljivi na atmosferilije, sela smještena na obroncima Međurečke gore bila su uglavnom prohodna i lako dostupna tijekom cijele godine, barem iz perspektive vojnih potreba.<sup>292</sup>

<sup>292</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, 149-151, 189-193

Čini se, dakle, da su tzv. bilogorska naselja (sela) funkcionirala kao zasebne cjeline vrlo slabo povezane s većim naseljima u Podravini (osim – u ovom slučaju – sa svojim župnim središtem u Đurđevcu). Malena sela su bila usmjerenija jedno na drugo. U demografskom smislu to potvrđuju ženidbene veze u tim selima. Od ukupno 45 vjenčanih parova (90 mladenaca i mladenki) 1771. godine u župi u Đurđevcu, više od 30 mladenaca i mladenki dolazilo je iz nekog od sela smještenih na obroncima Međurečke gore (Bilogore). Gotovo svi mladenci iz tih sela vjenčavali su se međusobno. Po jedan udovac iz Budrovca i Sirove Katalene oženili su se udovicama iz Kalinovca; jedan udovac iz Šemovaca oženio se djevojkom iz Đurđevca, kao i jedan mladić iz Budrovca te mladić iz Suhe Katalene. Nasuprot tome bilo je 14 parova u kojima i mladenac i mladenka dolaze iz Budrovca, Čepelovca, Svete Ane, Šemovaca, Mičetinca ili Katalene. Godine 1773. kada su u Đurđevcu vjenčana ukupno 72 para, bio je čak 21 par u kojima su i mladenac i mladenka bili iz tzv. bilogorskih sela. Spomenimo da je među njima bilo 5 parova gdje je oboje mladenaca iz Budrovca te čak 6 parova gdje je jedno od njih iz Budrovca, a drugo iz susjednog Čepelovca. Uz njih je samo 6 pojedinaca iz spomenutih sela izabralo bračnog druga iz nekog drugog naselja (Đurđevac, Kalinovec, Klošter, Sesvete i Pitomača). Čak 96 parova vjenčalo se u đurđevačkoj župi 1784. godine. Oboje mladenaca bilo je iz Čepelovca u 7 slučajeva, u isto toliko je oboje mladenaca bilo iz Šemovaca, dok je po 5 puta bilo oboje iz Budrovca te u kombinaciji između susjednih Budrovca i Čepelovca. Ostali mladenci ili mladenke sklopili su brak sa žiteljima nekih drugih naselja, ali je njihov ukupni broj daleko manji od broja navedenih slučajeva u kojima je oboje mladenaca bilo iz istog sela.

### **6.3.1. Šemovci - primjer sela smještenog na obroncima Međurečke gore (Bilogore)**

Među naseljima koja su smještena na nižim obroncima Bilogore, dakle, u pozadini podravske izrazito nizinskih naselja (Đurđevac, Virje, Kalinovec) kojima se bavim u ovome radu, nalazi se naselje Šemovci koje je u administrativnom smislu bilo povezano s Đurđevcom, a u nekim socijalnim aspektima i Virjem, naselje je ipak uspjelo pronaći svoj vlastiti put razvoja.

Ivica Zvonar izričito tvrdi da Šemovci pripadaju prostoru „đurđevačke Podravine“. „Kroz povijesne mijene Šemovci su usko vezani ponajprije za razvoj obližnjega Virja i Đurđevca, u čiju je upravnu, političku i crkvenu jurisdikciju naselje kroz minula stoljeća u raznim formama pripadalo.“<sup>293</sup> Još uvijek ne možemo sa sigurnošću uspostaviti kontinuitet naseljenosti na području Šemovaca od srednjeg vijeka, no prepostavke su prilično opravdane,

---

<sup>293</sup> Zvonar, Ivica. *Šemovci: prilozi za povijest mjesta*. Šemovci, 2007., 6

kao što tvrdi i Ivica Zvonar: „Obzirom na dosadašnje rezultate arheoloških i historiografskih istraživanja, može se ustvrditi da se Šemovci kao naselje pod tim imenom u srednjovjekovnom razdoblju ne spominju. Razrješenje sudbine prostora Šemovaca u srednjovjekovnom razdoblju najvjerojatnije treba vezati uz hidronim/toponim Hotova te naselja uz spomenuti potok.“<sup>294</sup>

Prve pouzdane podatke o postojanju šemovečkog naselja nalazimo na Wincklerovoj karti Varaždinskog generalata iz 1639. godine. To može značiti da su se Šemovci kao naselje formirali tijekom repopulacije ovih prostora tijekom XVII. stoljeća u režiji vojnokrajiških vlasti i to naseljavanjem stanovništva iz okolnih naselja.<sup>295</sup> Ovu pretpostavku potvrđuje fond šemovečkih prezimena od kojih se mnoga pojavljuju i u susjednim naseljima, primjerice: Grgac, Hrženjak, Sabolić, Stančeta, Šiglinar, Šignjar, Štrfiček u Virju; Račan u Svetoj Ani; Kristić, Kovačev, Radman u Đurđevcu (Prilozi A1, A2 i A4).

O vrlo slaboj povezanosti Šemovčana sa svojim župnim središtem (u Đurđevcu) svjedoči činjenica da je još 1706. godine sveta misa, u inače solidno izgrađenoj i novoj te adekvatno opremljenoj kapeli sv. Križa, služena tek dva puta na godinu. Ipak, Šemovci su imali vlastito groblje pa su se sa župnikom susretali i u vrijeme sprovoda. Tako je bilo tijekom prve polovice XVIII. stoljeća. U drugoj polovici toga stoljeća u naselju su bile 64 kuće s ukupno 416 žitelja, dakle prosječno 6,5 stanovnika po kući. Za razliku od ostalih naselja u blizini, Šemovci su imali najbolji prometni položaj jer je naselje smješteno uz „poštansku cestu između Zagreba i Bjelovara“.<sup>296</sup> Možda u tome leži uzrok činjenice da su Šemovci bili jedno „kulturno osviješteno selo“ čemu je pridonijelo to što je ondje živio ilirac Ferdo Rusan koji je očito snažno utjecao na društveni život u Šemovcima, a bio je u sprezi s vojnokrajišnikom vlastima jer je i sam bio časnik.

Šemovci su, čini se, oduvijek bili važni lokalnoj krajiškoj eliti zbog pristupačnosti vinorodnih brežuljaka. To je ostavilo traga i u mjesnoj topografiji pri čemu najveću ulogu igra ličnost kapetana Kendela za što bismo potvrdu mogli naći i u dokumentima, ali i u materijalnim ostacima. Naime, u klijeti šemovečke obitelji Cvetković nalazi se sačuvan tram (poprečna stropna greda) s natpisom „VIVANT BONI AMICI, ANNO DOMINI 1713. DIE 8. JUNIIS“ (Živjeli dobri prijatelji! Ljeta Gospodnjega 1713., dana 8. lipnja). Prema predaji taj je natpis dao uklesati sam Kendelić. O tome su natpisu, sačuvanom kod Šemovčana Bolte

---

<sup>294</sup> Zvonar, *Šemovci*, 9

<sup>295</sup> Zvonar, *Šemovci*, 11

<sup>296</sup> Zvonar, *Šemovci*, 14-15



Cvetkovića, prvi puta širu javnost obavijestili trgovci iz Virja Eduard i Josip Tottar, te pokretač i urednik virovskog lista *Podravac* Peroslav Ljubić u proljeće 1899. godine.“<sup>297</sup>

#### 6.4. Zaključna razmišljanja

Na kraju ovog poglavlja valja pokušati oblikovati odgovore na pretpostavke postavljene na njegovom početku. Prema narativnim opisima šumskog fonda i na temelju kartografskih prikaza možemo zaključiti da su obronci Međurečke gore u drugoj polovici XVIII. stoljeća bili prilično šumoviti i da je to bila miješana šuma i po vrsti drveća (bukva, grab, jasen, javor, lipa, hrast i drugo) i po uzrastu (od šipražja i mladica do zrelih stabala). Osim toga, konfiguracija terena bila je vrlo nepogodna za intenzivnu eksploataciju tih šuma. One količine građevnog drveta koje su postojale vjerojatno su potrošene za izgradnju vinogradarskih objekata jer dopremanje teškog građevnog drveta iz nizine ne bi bio lak posao. Za izgradnju osnovnih vinogradarskih objekata – kleti (koje su sve do XX. stoljeća bile isključivo drveni objekti) u vinogradima na bilogorskim obroncima u ranom novom vijeku koristila se hrastovina o čemu svjedoče, doduše skromne, informacije o takvim objektima koji su sagrađeni krajem XVIII. stoljeća.<sup>298</sup> Značajnu ulogu u iskorištavanju bilogorskih šuma imala je vlasnička struktura jer su vjerojatno takve šume, odnosno *kolijnaki*, bile vezane uz posjede na kojima su bili smješteni vinogradi pojedinih obitelji (zadruga). Izvori ne svjedoče o drugim kulturama koje bi se uzgajale na obroncima Međurečke gore u drugoj polovici XVIII. stoljeća. Na kartografskim prikazima ne uočavaju se velike površine livada i oranica, a one koje su postojale vjerojatno su bile manjih površina, pa ne možemo govoriti o intenzivnoj proizvodnji žitarica na spomenutim obroncima.

---

<sup>297</sup> Zvonar, *Šemovci*, 19

<sup>298</sup> Zebec, „O narodnoj umjetnosti.“, 126-141.; Zebec, „Tradicijska arhitektura klijeti 19. stoljeća“, 5. Eksplicitan je primjer 1794. kao godina gradnje jedne klijeti kod sela Mičetinca utesana na hrastovu planku.



Slike 36 i 37. Kleti izgrađene isključivo od drveta i na tradicionalan način već je gotovo nemoguće vidjeti u prirodnom ambijentu (fotografirao Marijan Slunjski, proljeće 2014. godine).

Ono o čemu nas izvori iz druge polovice XVIII. stoljeća obilno izvještavaju i u što se možemo uvjeriti na samome terenu jest teška prohodnost obronaka Međurečke gore u smislu izgradnje komunikacijske mreže puteva. S pravom možemo tvrditi da su konfiguracija terena, nemogućnost stvaranja stabilnih puteva, kvaliteta tla i šumskog pokrova utjecali na to da ovo bude gospodarski manje atraktivno područje. Međurečka gora (Bilogora) za Podravce je ostalo mjesto rasonode s jasnom tendencijom drugačijeg iskorištavanja površina u odnosu na one u nizini rijeke Drave. Slikovito je to opisao i Vjekoslav Prvčić: „Drave se boje (Podravci, op. N. C.), od nje zaziru, a na brežuljke Bilogore s radošću odlaze kad je god to moguće. S radošću i ushitom.“<sup>299</sup>

Prema Radovanu Kranjčevu, vrlo pojednostavljeno, rasprostranjenost šumske vegetacije na području Podravine i Bilogore možemo razvrstati na niže terene (odnosno, ono područje koje su bliže rijeci Dravi) i na viša područja na bilogorskim obroncima. Niže obitava miješana šuma u kojoj prevladavaju hrastovi s grabom, jasenom i vrbom. Na višim područjima, dakle na bilogorskim obroncima, prevladavaju bukove šume u kojima ima dosta lipe, kestena, trešanja i sličnih vrsta.<sup>300</sup> Dakle, očito postoji razlika u kvaliteti šuma na ova dva područja.

<sup>299</sup> Prvčić, „Bilogora – san iz kojeg se ne mogu probuditi.“, 99

<sup>300</sup> Kranjčev, Radovan. „Šumska vegetacija Podravine i Bilo-gore.“ *Podravski zbornik* 6 (1980.), 231-247

Postavlja se pitanje u kolikoj je mjeri čovjek utjecao na sastav šumske vegetacije od ranoga novog vijeka do danas, a na to pitanje ovdje nije moguće dati odgovor.

Sve to se odrazilo i na demografsku sliku sela đurđevečke župe koja su smještena na obroncima Međurečke gore (Bilogore). Naime, tijekom XVIII. stoljeća broj stanovnika je u njima neznatno rastao (vidjeti Tablicu 4) i tako je ostalo do otprilike polovice XIX. stoljeća. Izvori iz druge polovice XIX. stoljeća (katastarske karte, upisnici katastarskih čestica i njihovih vlasnika) svjedoče da su stanovnici tih sela rijetko imali poljoprivredne površine izvan svojih katastarskih općina, odnosno u nizini rijeke Drave. Zato su oni iskorištavali raspoloživo poljoprivredno zemljište na obroncima Bilogore. Osim toga, na području njihovih katastarskih općina vinograde su imali stanovnici gotovo svih naselja iz đurđevečke i virovske Podravine, a tako je bilo i u drugoj polovici XVIII. stoljeća – svjedoče to kartografski i narativni izvori. Ove bi podatke svakako trebalo preciznije ispitati sustavnim istraživanjem statističkih podataka.

Zatvorenost tzv. bilogorskih sela u demografskom smislu, odnosno u smislu kontakata sa žiteljima naselja smještenima u nizini rijeke Drave, a što se ogleda u ženidbenim vezama, opisano je u odlomcima o demografskim karakteristikama tih sela. U gospodarskom se smislu samodostatnost bilogorskih sela ogleda u činjenici da su žiteljima tih sela bili dostupni svi resursi, od izvora pitke vode, preko poljoprivrednih površina za uzgoj hrane (livade i oranice na nižim obroncima te vinogradi na višim obroncima), pa do izvora građevnog materijala te ogrjevnog drveta i drugih šumskih resursa.

## 7. Šume

S obzirom na rasprostranjenost i važnost šuma u prošlosti (ali i danas) posve je opravdano baviti se proučavanjem povijesti šuma i odnosa čovjeka prema šumama kroz prošlost. Unutar povijesne znanosti najviše su doprinosa tome cilju dali povjesničari okoliša ili ekohistoričari. Njemački povjesničar Joachim Radkau kroz prizmu problematike pisanja o povijesti šuma promatra i problem formulacije jasnog i realnog koncepta povijesti okoliša.<sup>301</sup> Za njega je povijest šuma nemoguće proučavati bez uvažavanja ljudskog utjecaja. Zato se u njemačkoj historiografiji pojavljuje svojevrsni otklon od uobičajenog načina proučavanja povijesti šuma u ranome novom vijeku kao jednoobraznom procesu uništavanja šumskog fonda. Suprotno tome, povijest šuma valja promatrati i kao proces rasta šuma, kako onog „umjetnog“, odnosno reguliranog šumskim propisima i djelovanjem stručnjaka, tako i onog spontanog (neplaniranog, odnosno „prirodnog“).<sup>302</sup>

Čini se da je povijest šuma i odnosa prema šumama prilično omiljena tema u zemljama njemačkog govornog područja što nije neobično prisjetimo li se geografskih obilježja toga područja i razvijene tradicije upotrebe drva u graditeljstvu i drugim djelatnostima. U hrvatskoj historiografiji očito postoji interes za proučavanje šuma u prošlosti, no to je doista još jako daleko od toga da bismo mogli reći kako su „šumske“ teme dovoljno zastupljene među radovima hrvatskih ekohistoričara, ekonomskih povjesničara i drugih. To je pomalo začuđujuće s obzirom kakve mogućnosti i potencijali u istraživačkom smislu postoje.

U Zadru je 2000. godine održan međunarodni znanstveni skup *Triplex Confinium (1500.-1800.): ekohistorija*, a 2003. izdan je zbornik radova s istog skupa. Od ukupno 25 objavljenih izvornih znanstvenih radova u tom zborniku tri se bave šumama, a u gotovo svim radovima nalazimo podatke o šumama u doba ranoga novog vijeka. Zanimljivo je da se autori u ova tri spomenuta rada bave fenomenom uništenja šumskog fonda na nekom području. Nataša Štefanec istražila je senjske šume, Ana Maria Gruenfelder velebitske šume, a uništenje šuma na obalnom kraškom području hrvatske Vojne krajine obradio je Karl Kaser. Što se tiče interesa ekohistoričara za šume u doba ranoga novog vijeka treba spomenuti i radove Hrvoja Petrića koji istražuje šume u Podravini, odnosno Varaždinskom generalatu i Križevačkoj županiji, a posebno je zanimljivo tumačenje uzroka ogoljenja Đurđevečkih peski uslijed krčenja šuma u ranome novom vijeku.<sup>303</sup>

---

<sup>301</sup> Radkau, Joachim. „Wood and Forestry in German History: In Quest of an Environmental Approach“. U *Environment and History*, Vol. 2, No. 1, Lammi Symposium Issue (February 1996.), 64

<sup>302</sup> Radkau, „Wood and Forestry in German History“, 65

<sup>303</sup> Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 64-68; Petrić, „'Neodrživi razvoj' ili kako je krčenje šuma“, 5-26

No, ne treba sve zasluge pripisivati povjesničarima okoliša ili onima koji su se okušali u ekohistoriji. Mirela Slukan Altić daje doprinos proučavanju okoliša (pa tako i onog šumskog) postulirajući metode upotrebe kartografskih izvora u povijesnim znanostima.<sup>304</sup> Valja još spomenuti da je mnogo prije pojave ekohistorije kao subdiscipline povijesne znanosti, humana geografija iskazivala interes za proučavanje okoliša, pa tako i za šume. Na hrvatskom je prostoru jedan takav primjer André Blanch o čijem će djelu biti riječi u tekstu. Kada piše o povijesti hrvatskih šuma, Mira Kolar-Dimitrijević polazi od pretpostavke da su šume bile „najveće hrvatsko blago u 18. i 19. stoljeću“ i to u ekonomskom, ali i nematerijalnom smislu jer su one bile „utočište, sklonište i izvor raznolikih nematerijalnih bogatstava (...)“.<sup>305</sup> Navodim to jer su od istog polazili i kreatori propisa o šumama u XVIII. stoljeću.

Kao nastavak ovog poglavlja biti će prezentiran dokument iz 1787. godine koji izravno progovara o vojnokrajiškoj politici prema šumama u XVIII. stoljeću. To je neobjavljeni arhivski izvor koji je nastao nakon detaljne pripreme za uvođenje kantonske reorganizacije Vojne krajine u posljednjoj četvrtini XVIII. stoljeća. Stoga ovaj izvor možemo smatrati skupom do tada prikupljenih teoretskih i praktičnih znanja o gospodarenju šumama na području vojnokrajiškog prostora u hrvatskim zemljama. Zbog toga će biti prikazan kratak historijat odnosa prema šumama od strane različitih institucija vlasti u ranome novom vijeku. Nije manje važno predstaviti i različite načine iskorištavanja šumskih resursa i odnos „podanika“ (kao običnih korisnika) prema resursima koje nude šume jer su propisi o šumama redovito nastajali na temelju uvida u stvarnu situaciju na terenu.

### 7.1. Definicija pojma „šuma“

Šuma se u literaturi definira kao glavna cjelina „samoniklih biljka“, kako u svijetu, tako pogotovo i u Europi. Pritom razlikujemo područje „umjerenih šuma“, a to su sve one koje se prostiru između 42° i 55° geografske širine. Nekoliko je osnovnih karakteristika takvih šuma: 1) prevlast listopadnog drveća; 2) postojanje nekoliko katova mladih stabala, grmlja, šikarja, paprati, travnatih biljaka, trava, mahovine i gljiva; 3) ondje je tlo bogato otpadnim biljnim tvarima i humusom (*mull*) koji je baza stvaranja plodnog tla i 4) takva vrsta šuma zauzima najveći dio Europe. Takva se šuma u doba izravnog zadiranja čovjeka u kreiranje šumskog prostora često obnavlja u obliku isplativijih nasada crnogorične i antropizirane šume.<sup>306</sup>

---

<sup>304</sup> Slukan Altić, Mirela. *Povijesna kartografija: kartografski izvori u povijesnim znanostima*. Samobor: Meridijani, 2003.

<sup>305</sup> Kolar-Dimitrijević, Mira. „Kratak osvrt na povijest šuma Hrvatske i Slavonije od 1850. godine do Prvoga svjetskog rata.“ *Ekonomika i ekohistorija* 4 (2008.), 71-72

<sup>306</sup> Delort i Walter, *Povijest europskog okoliša*, 121-122

“Pomoć koju joj čovjek pruža u obnovi uvijek je iz koristoljublja. To može biti zbog nedostatka drveta za građu, za ogrjev, za pokućstvo ili zbog potrebe za određenom vrstom, svježim zrakom, vjetrom, tišinom, prostornim uređenjem i održavanjem pristupa šumi, djelomične borbe protiv šikare, zaliha divljači.”<sup>307</sup>

Pojam šuma, očekivano, nije jednoznačan s obzirom na različite vrste šuma koje postoje. Zato je pojmovlje relativno usložnjeno. Za razliku od pojma *ager* koji označava zemljište koje se trajno obrađuje, šumske površine dijelimo na *saltus* i *sylvu*. *Sylvom* se nazivaju „prave šume“ koje predstavlja relativno stabilna količina biomase koja utječe na atmosferu, vlažnost nekog područja, održava prirodnu regulaciju podzemnih voda, štiti tlo od erozije, sadržava bogatstvo flore i faune te pruža osjećaj zaštite i skrovitosti.<sup>308</sup> U slučaju njene odsutnosti ili nestanka okoliš u nekoj mikroregiji bi se bitno promijenio.

S druge strane poznajemo *saltus* kao naziv za površine koje se obrađuju djelomično i povremeno, odnosno to su tako zvane „krčevine“. To je područje koje nije u potpunosti pošumljeno i sadrži različite oblike zemljišta (više ili manje iskoristivog i obradivog): pustopoljine, močvarne predjele, slobodna ispasišta za domaće životinje i drugo. Treba napomenuti kako to ipak nije najprikladnije područje za uzgoj stoke zbog spomenutih močvara koje mogu travu učiniti nezdravom, ali i zbog blizine šume u kojoj mogu obitavati grabežljivci pogubni za domaće životinje. Pojednostavljeno bismo mogli reći da je to prijelazni dio između polja i šume! To je rubni prostor koji služi kao nadomjestak na područjima gdje vlada oskudica obradivih površina (oranica, sjenokoša, pašnjaka i drugih). Zbog toga je to ujedno i područje na kojem je za očekivati izbijanje konflikata između seljaka, šumara i pastira.<sup>309</sup> Zbog čega ove tri skupine ljudi polažu pravo na područje *saltusa*? Prvenstveno jer je to prostor koji je antropiziran (i to najčešće ognjem i sjekirom), koji je doživio prenamjenu od prostora koji je prvotno po svojoj naravi bio pod nadležnošću šumara, pa su ga malo-pomalo preuzimali pastiri prilagođavajući ga potrebama svojih stada te je naposljetku to područje steklo uvjete da postane poljoprivredno zemljište koje iskorištavaju ratari.

## 7.2. Iskorištavanje šuma u prošlosti

Rani novi vijek je doba kada su ljudi uveliko bili ovisni o okolišu, odnosno prirodnim resursima koji su ih okruživali i koji su im bili potrebni za održavanje na životu. U usporedbi

---

<sup>307</sup> Delort i Walter, *Povijest europskog okoliša*, 187

<sup>308</sup> Delort i Walter, *Povijest europskog okoliša*, 187-188

<sup>309</sup> Delort i Walter, *Povijest europskog okoliša*, 185-186

s drugim povijesnim razdobljima mogli bismo zaključiti kako su u srednjem vijeku ljudi bili možda još više ovisni o prirodnim resursima, no nisu vladali prirodom, već su samo iskorištavali resurse koje im je ona nudila. Smatrali su je divljom i neukrotivom. S druge strane, od XIX. stoljeća čovjek je nastojao prirodu potpuno podrediti sebi i sustavno ju iskorištavati što je povezano s razvojem industrije. Čovjek se u prošlosti na različite načine prilagođavao okolišu i to ovisno o tome čime se bavio, koju je infrastrukturu razvijao (putevi, trgovina i drugo) te ovisno o gustoći naseljenosti (demografski pritisak se manifestira kroz manjak zemlje). Iz toga proizlazi rekurzivnost odnosa između prirode i čovjeka što podrazumijeva da priroda utječe na čovjeka (pozitivno i negativno), a čovjek utječe na prirodu (pozitivno i negativno). Slikovito su to pokušali dočarati Robert Delort i François Walter: “Nijedno razdoblje nije jednostrano agresivno ili isključivo kontemplativno prema prirodi. Ta dva načina ponašanja supostoje i mijenjaju se prema društvenoj upotrebi prirodnih elemenata. Posljedica toga je da se očekivanja otkrivena senzibilitetom prema prirodnom okolišu neprestano razvijaju istodobno sa širenjem ili sužavanjem polja društvenih zbivanja.”<sup>310</sup>

U srednjem vijeku prepoznajemo prva stremljenja ka institucionaliziranoj regulaciji odnosa prema šumama koje ipak treba promatrati u kontekstu težnji za ekonomskim blagostanjem. Naime, šumske su „zabrane“ bile aktualne na onim područjima koja su bila izložena pretjeranoj eksploataciji drvne mase. Institucije koje su mogle izdavati takve naredbe bili su gradovi pa zato u gradskim statutima nalazimo mjere kao što su: čuvanje mladica, planovi za podsađivanje šuma, sugeriranje korištenja ležećeg drveta umjesto obaranja zdravih stabala i tako dalje. Sve to je, dakle, bilo više radi ekonomskih interesa negoli zbog ekološke osviještenosti što zaključujemo prema tome da je najviše takvih zakona doneseno na području gdje su bila ležišta ruda. Početkom istinske politike prema šumama, odnosno pretečom ideje o čuvanju i zaštiti šuma, smatra se tako zvani Colbertov zakon o šumama donesen u Francuskoj 1669. godine, čime se poticala racionalnija upotreba šumskih bogatstava. Moderno šumarstvo pojavilo se u Njemačkoj u XVIII. stoljeću gdje je djelovao Georg Ludwig Hartig kao jedan je od inicijatora pošumljavanja.<sup>311</sup> Međutim, intenzivno trošenje šumskih zaliha u ranome novom vijeku nikako nije bilo moguće zaustaviti jer, kako konstatira Nataša Štefanec: “(...) šume su sistemski uništavane, posebno zato što se prava alternativa drvetu još nije pojavila.”<sup>312</sup>

---

<sup>310</sup> Delort i Walter, *Povijest europskog okoliša*, 53

<sup>311</sup> Delort i Walter, *Povijest europskog okoliša*, 217-218

<sup>312</sup> *Triplex Confinium (1500.-1800.): ekohistorija, zbornika radova sa međunarodnog znanstvenog skupa održanog od 3. do 7. svibnja 2000. godine u Zadru*, uredili: Drago Roksandić, Ivan Mimica, Nataša Štefanec i

Na razmjere i tempo iskorištavanja šuma oduvijek je utjecao razvoj poljoprivrede, koji je povezan s povećanjem stanovništva, što je podrazumijevalo eksploataciju izvora hrane sve do trendova sadnje drveća s jestivim plodovima i selektivne borba protiv onih „otrovnih”.<sup>313</sup> „U agrarnim ekonomijama šume se uglavnom više cijene zbog svojih proizvoda nego zbog svoje prisutnosti. Pojedinačna stabla mogu se obraditi kako bi se proizveli, primjerice, dršci za sjekire ili kolci za vezivanje životinja na paši.”<sup>314</sup> Doista je dugačak popis aktivnosti, i beskrajno bismo ga mogli nadopunjavati, koje su utjecale na trošenje šumskog fonda: krčenje šuma za dobivanje obradivog tla; gradnja kuća, alata, brodova (djelatnosti su to koje su zahtijevale najljepša stabla - uspravna, čvrsta, visoka i teška); ogrjev; priprema hrane; obrada kovina; izrada drvenog ugljena, bronce, čelika i stakla; učvršćivanje rudarskih tunela; izgradnja tvrđava; velika količina stabala i drveta uopće upotrebljavana je za gradnju cesta, brana i mostova - takve ceste trebalo je mijenjati oko svakih 25 godina; u XIV. stoljeću pojavljuje se pila na vodeni pogon što je značajno ubrzalo obradu drvene građe; razvoj trgovanje drvetom i tako dalje. Razmjere napretka tehnologije u obradi drveta ilustrira „izračun da se velikom pilom s dvije ručke na ručni pogon od stabala može napraviti 30-60 metara dasaka dnevno, dok pila na vodeni pogon iz 1621. tu brojku može dići na 600-900 metara dasaka dnevno, (...)”.<sup>315</sup> André Blanc konstatira sljedeće: „Sedamnaesto i osamnaesto stoljeće obilježeno je intenzivnim krčenjem na svim teritorijima Vojne krajine.”<sup>316</sup>

### 7.3. Šumari

Joachim Radkau tvrdi kako šumari, odnosno lugari, u XVIII. stoljeću nisu uživali naročit ugled. Dakako, riječ je o situaciji na njemačkom području, no uzrok takve reputacije mogli bismo potražiti u činjenici da je na istom području u XVIII. stoljeću vladao izražen trend pretvaranja šuma u obradive površine.<sup>317</sup> Dakle, radi se o stvaranju *saltusa*. Naime, šumar, iako je bio čovjek iz naroda, prije svega je bio predstavnik vlasti (države, institucije) jer se upravo po toj službi razlikovao od drugih mještana. Proučimo li detaljno šumarske propise možemo uočiti da se od šumara zapravo očekivalo da tužakaju vlastite sumještane i na takav način riskiraju naziv domaćeg izdajnika ili špijuna. Položaj šumara u selu nije bio lak.

---

Vinka Glunčić-Bužančić. Split/Zagreb: Književni krug Split, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2003.

<sup>313</sup> Delort i Walter, *Povijest europskog okoliša*, 123

<sup>314</sup> Simmons, Ian G. *Globalna povijest okoliša: od 10 000. pr. Kr. do 2000. n. Kr.*, s engleskog preveo Damjan Lalović. Zagreb: Disput, 2010., 91-92

<sup>315</sup> Simmons, *Globalna povijest okoliša*, 111

<sup>316</sup> Blanc, André. *Zapadna Hrvatska: studija iz humane geografije*, prevele s francuskog Nataša Desnica-Žerjavić i Olga Škarić. Zagreb: Prosvjeta, 2003., 168

<sup>317</sup> Radkau, „Wood and Forestry in German History“, 72



Pretpostavimo li da je u nekom selu vladala potreba za šumskim dobrima koja je premašivala dozvoljene kvote, ondje je šumar bio u vječnoj zavadi sa selom. Međutim, Radkau donosi i jedan vrlo dirljiv primjer o šumaru koji je glasno pjevao kada je prolazio šumom kako bi se siromasi koji su „krali“ drvo na vrijeme mogli povući dok se on približavao.<sup>318</sup> Time sebe nije dovodio u neugodnu i inkriminirajuću poziciju, a simpatije među lokalnim stanovništvom su mu bile zagarantirane. Pitamo se što bi bilo da je za tu njegovu praksu znao šumarev nadređeni? Primjer ćemo lako pronaći u glavnom hrvatskom gradu: „U 18. stoljeću grad Varaždin imao je i nadzornika šuma, 'inspector sylvarum', kome su bili podređeni 'sylvani'. Dolazilo je i do sporova oko korištenja zajedničkih šuma i pašnjaka (...).“<sup>319</sup>

Prilikom uvođenja kantonske uprave 1787. godine u sastavu kantonskog osoblja predviđeno je i nekoliko službenika vezanih uz šumarstvo. To su bili: šumar, šumarski nadzornik, šumarski kaplar prvog razreda i šumarski kaplar drugog razreda, a njima bi se mogao pridružiti i nadzornik dudovih svilaca. Kao i od ostalog kantonskog osoblja i od njih se očekivalo da to budu ljudi „u dobrim godinama, zdravi, istinoljubivi i pouzdani; (...); provjereni ljudi koji su poštteni, nekoristoljubivi, trezveni i skromni, i koji, po mogućnosti, znaju barem čitati i pisati na lokalnom jeziku“.<sup>320</sup>

#### **7.4. Odnos prema šumama u Habsburškoj Monarhiji**

Za očekivati je da su na zakonodavstvo i oblikovanje odnosa prema šumskom bogatstvu na području Habsburške Monarhije utjecale spomenute zakonske regulative s područja Francuske, Pruske itd. To je i u skladu s tradicijom iskorištavanja drveta na području Habsburške Monarhije i hrvatskih zemalja. Sjetimo se da su hrvatski velikaški rodovi (primjerice Zrinski) i bogati crkveni redovi (primjerice pavlini) posjedovali pilane na vodeni pogon i na taj su način sustavno eksploatirali drvenu masu i bavili se prodajom drvene građe (bilo je to u XVII. stoljeću). U ranome novom vijeku šume su bile strateški resurs Habsburške Monarhije!<sup>321</sup> Ipak treba imati na umu kako interesi prema šumama nisu bili samo ekonomske naravi, pogotovo ne u višim slojevima i pristupimo li lovu kao negospodarskoj (neprofitnoj) djelatnosti. Naime, Radkau sugerira kako postoji opravdana pretpostavka da je interes plemstva za lovom u ranome novom vijeku spasio mnoge šume od krčenja, no to bi za naše područje tek trebalo ispitati. Koliku su važnost šume predstavljale vojnokrajiskim vlastima

---

<sup>318</sup> Radkau, „Wood and Forestry in German History“, 72

<sup>319</sup> Šipek, „Čovjek i okoliš“, 88

<sup>320</sup> Buczynski, *Pa to su samo Hrvatmi!*, 176

<sup>321</sup> Holjevac, Željko, Nenad Moččanin. *Hrvatsko-slavonska Vojna krajina i Hrvati pod vlašću Osmanskoga Carstva u ranome novom vijeku*. Zagreb: Leykam International, 2007., 72

ilustrira podatak da je prilikom zamjene za Petrinju kao ekvivalent uzeto područje Repaša: „Teritorijalna kompenzacija za Petrinju bio je Repaš, dravska ada s lijeve, ugarske obale rijeke! Ne ulazeći u situacione okolnosti ovakva transfera, bitna je bila fiziokratska 'logika' kompenzacije. Neovisno o svim manjkavostima Repaša – stalno izložena mogućim dravskim poplavama - njegove su šume, bogate raznovrsnim drvećem, potencijalno bile unosan izvor prihoda. Šume Repaša u štoćemu su se isticale u velikom šumskom bogatstvu Varaždinskog generalata.“<sup>322</sup>



Slika 38. Šuma Repaš (fotografirao Krunoslav Heidler, s. a.).

Do XVIII. stoljeća država o šumama (preciznije o njihovoj prekomjernoj sječi) nije vodila dovoljno brige. Godine 1723. u Karlovačkom je generalatu najstrože zabranjeno uništavanje šuma, a sljedeće 1724. godine Dvorsko ratno vijeće zabranilo je držanje većeg broja koza i krčenje grmlja radi zaštite šumskog blaga. Ban Franjo Esterházy je 1736. godine zabranio protuzakonitu sječu drva u Banskoj krajini. Dakle, na području hrvatskih zemlja briga nad šumama je bila u ingerenciji vojnokrajiških vlasti što će se nastaviti kroz čitavo XVIII. stoljeće. Tako je Dvorsko ratno vijeće 1762. godine ograničilo sječu drva u Varaždinskom generalatu, a iz 1765. godine potječe uredba o šumama (*Waldordnung*) u Karlovačkom generalatu. U kontekstu brige o šumskom fondu treba vrednovati i patent Marije Terezije o

---

<sup>322</sup> Roksandić, „Drava u očima jozefinista“, 27-28

gajenju šuma iz 1772. godine. Konačno je 1787. godine donesen novi šumski red (*Waldordnung*) za Hrvatsko-slavonsku Vojnu krajinu. Nizu ovih zakonskih regulativa valja pridodati i zabranu proizvodnje pepeljike unutar šuma zbog opasnosti od požara koju je donijelo Dvorsko ratno vijeće 1792. godine. Uzmemo li u obzir da su u XVIII. stoljeću gotovo sve prostrane i kvalitetne šume su na ovom području pripadale državi, a pravo na eksploataciju imale su krajiške vlasti, logično je da su te iste vlasti zakonima regulirale odnos prema ovoj šumskim resursima i tako ih nadzirale.<sup>323</sup> To je bilo opravdano s obzirom da je ekonomska dobit od šuma bila u porastu na prijelazu iz XVIII. u XIX. stoljeće (1780. godine dobit je iznosila 11 473 guldena, 1807. godine čak 122 070 guldena)<sup>324</sup> što nam daje za pravo pomišljati na pokušaj propitivanja pozitivnog utjecaja nabrojanih regulativa donesenih u XVIII. stoljeću.

U kontekstu proučavanja političke povijesti, osim kreiranjem i donošenjem propisa o gospodarenju šumama, valja se posvetiti proučavanja kršenja istih propisa. Razlikujemo nekoliko razloga zbog kojih su ljudi kršili šumske propise: 1) siromaštvo ljudi, odnosno nužda (manifestira se ako ilegalno sakupljanje srušenog drveta, tjeranje stoke na pašu gdje to nije dozvoljeno, sakupljanje lišća unatoč zabranama<sup>325</sup> itd); 2) nestašica drveta na nekom području (odnosi se na ogrjevno i građevno drvo) i 3) krađa drva kao kriminalno djelo ili čin pobune protiv nametanja propisa. Za prva dva uzroka bismo mogli reći da su ekonomske prirode, dok je posljednji ipak odraz nečeg drugog i sakriva dublje uzroke koje valja problematizirati.<sup>326</sup> Etiketa kriminaliteta se nekom nedjelu počinjenom u šumi mogla aplicirati upravo zbog toga što su propisi bili kodificirani, odnosno zapisani i nerijetko javno proklamirani. Prema tome su se nedjela mogla i različito kategorizirati: kao teži prijestup se tretirala krađa počinjena danju negoli ona noću, teže je nedjelo oštetiti ili oboriti hrastovo negoli koje drugo stablo i tako dalje. O svemu tome svjedoči pregršt dokumenata o prijestupima koji su uz pašovnice, žirovnice, „avajzunge“ ili „deputate“ nalaze u fondovima krajiških pukovnija. Samovoljno korištenje šumskih resursa moglo je biti i odraz revolta prema uvođenju ograničenja na nešto što je oduvijek bilo slobodno za korištenje, osim toga šume su prirodno bogatstvo izraslo Božjom, a ne carevom milošću – s pravom su u to vjerovali ranonovovjekovni Europljani. Ono što je ovdje važno s aspekta političke historije jest činjenica da je normiranje odnosa

<sup>323</sup> Holjevac i Močanin, *Hrvatsko-slavonska Vojna krajina*, 72-73

<sup>324</sup> Iveljić, Iskra. *Banska Hrvatska i Vojna krajina od prosvijećenog apsolutizma do 1848. godine*. Zagreb: Leykam International, 2010., 146

<sup>325</sup> Iako se sakupljanje otpalog lišća u jesensko doba koje se koristilo kao stelja za stoku čini kao bezazlena aktivnost, to može biti vrlo štetno za šumsko tlo ukoliko je sakupljanje temeljito i konstantno jer tada prestaje proces stvaranja humusa u šumama, a i nicanje biljaka, odnosno prirodno obnavljanje šumskog raslinja, postaje vrlo ugroženo. Radkau, „Wood and Forestry in German History“, 74

<sup>326</sup> Radkau, „Wood and Forestry in German History“, 47-56

prema šumama tijekom XVIII. stoljeća omogućavalo krajiškim vlastima discipliniranje krajiškog stanovništva. Nad prijestupnicima koji su se ogriješili o *Šumski red* i druge uredbe mogle su se primijeniti najstrože „vojničke“ kazne kao što je batinanje u središtu sela kao prevencija protiv drugih sličnih nauma.<sup>327</sup>

### 7.5. Utjecaj uvođenja kantonske reorganizacije u Vojnoj krajini 1787. godine na šume

Uoči uvođenja kantonske reorganizacije Vojne krajine, car Josip II. je sa svojim najbližim suradnicima rješavao otvorena pitanja s vojnokrajiškog područja. Našlo se ondje i pitanje regulacije odnosa prema šumskim resursima; pitanje je glasilo: „Kako bi šumsko osoblje trebalo sačuvati krajiške šume i kako bi država te šume najbolje mogla koristiti?“. Reakcije na ovo pitanje su uglavnom jednake: 1) šumarskim službenicima treba osigurati što lakšu pokretljivost omogućavanjem upotrebe konja te ih stimulirati plaćom; 2) zbog devastacije šumskog fonda treba što prije prionuti zaustavljanju tog negativnog trenda i obnovi; 3) krajišnike treba primorati na štednju drva, pogotovo treba iskorijeniti loš način pečenja kruha.<sup>328</sup>

Alexander Buczynski predstavlja nam dvodijelni rukopis umirovljenog ratnog povjerenika Josepha Trajana iz 1782. godine pri čemu nas zanima prvi dio pod naslovom *Primjedbe o carsko-kraljevskim krajinama i njihovim pukovnijama, o njihovim prihodima, poboljšanjima na korist države*. U *Primjedbama* „Trajan vrlo detaljno analizira postojeće krajiško uređenje, kudeći njegove nedostatke i nudeći rješenja koje opravdava argumentima koji se temelje na vlastitom dugogodišnjem iskustvu“.<sup>329</sup> Trajan piše o šumama u kontekstu njihovih ekonomskih potencijala za Monarhiju pri čemu oštro kritizira dotadašnje postupke u šumama: zbog loših postupaka krajišnika su „hrvatske i slavonske šume tijekom proteklih 40 godina sustavno propadale“. Pokušati ćemo sumirati nekoliko najštetnijih navika kojima se devastiraju šume: 1) gradnja stambenih i gospodarskih zgrada isključivo od drveta (kako onih običnih krajišnika, tako i krajiških zapovjednika); 2) krajišnici mladice stabala koriste tijekom zime kao glavni izvor stočne hrane; 3) „šumski fond stradava i zato što krajišnici koriste milijune stupaca za plotove kojima okružuju svoja polja, pašnjake i vrtove“; 4) pastiri

---

<sup>327</sup> Hürlimann, Katja, Anton Schuler. „Offences against Forest Regulations in Early Modern Times in the Canton of Zurich: Deviant Behaviour or a Sublimation of Conflict? Intensity Land use Areas.” U *News of Forest History* 36/37 (2005.): 47-56

<sup>328</sup> Buczynski, *Pa to su samo Hrvati!*, 98-99. Doduše, ne saznajemo o kakvom je to lošem načinu pečenja kruha riječ, već samo znamo da je neekonomičan i pogibeljan za šume te da postoje i ispravnije prakse koje valja uvesti na ona područja gdje se ne prakticiraju.

<sup>329</sup> Buczynski, *Pa to su samo Hrvati!*, 103

uništavaju najveća stabla kako bi si načinili skloništa. Na poslijetku Trajan nabraja niz prijedloga za poboljšanje iskorištavanja šuma među kojima je i uzgajanje dudova svilca.<sup>330</sup>

## 7.6. Šumske uredbe (*Waldordnung*) iz 1787. godine

U fondu Babogredske satnije čuva se dokument koji nosi naslov *Schumske Uredbe Za Cesarsku Kraljevsku kraicsnicsku Schumu, Slavnoske, Varasdinske i Banalske Kraine*. Riječ je o rukopisu koji predstavlja prijepis *Waldordnunga* na hrvatski jezik i sastoji se od 49 “članaka”. Ovo je očit prijevod s njemačkog izvornika, a na kraju stoji datacija u Beču, 24. travnja 1787. godine i ime autora: *Graf od Vartensleben General Major*.

Autor *Šumskih uredbi* iz 1787. godine bio je Wilhelm Ludwig grof Wartensleben, dugogodišnji vojni službenik u Krajini, sudionik mnogih ratova i stalno prisutan na službama u samoj Krajini. Ovaj je sposobni brigadir prilikom uvođenja kantonske reorganizacije Vojne krajine (i odabira osoba koje bi taj sustav uvodile) loše prošao upravo zbog svojih kvaliteta; naime, njegovo bi unaprjeđenje bila ozbiljna konkurencija ambicioznim kadrovima. Wartensleben je uoči uvođenja kantonske reorganizacije osobno boravio u Banskoj krajini kako bi stekao uvid u situaciju „na terenu“ i podnio izvještaj o zatečenom stanju.<sup>331</sup>

Ove su *Šumske uredbe* vjerojatno nastale kao adaptacija istog takvog dokumenta koji je donesen za Karlovački generalat 1765. godine. Tu pretpostavku možemo potkrijepiti i opisom spomenutih uredbi koji donosi Karl Kaser jer nalazimo dovoljno sličnosti: „U njoj se pravno utvrđuje da su šume u tom graničnom području ‘carske-kraljevske šume’. Osim njih spominju se i ‘krajiške šume’. Time se međutim krajišnicima nije priznavalo nikakvo pravo vlasništva na šume, već im se davalo pravo njihovog korištenja. (...) Uredba o šumama iz 1765. je zabranila krčenje šuma bez službene dozvole. Spaljivanje i sušenje drveća radi dobivanja obradivog zemljišta se kažnjavalo. Osim daljnjih ograničenja, prvi put je bilo predviđeno postavljanje prikladnog broja šumskih nadzornika koji su trebali nadzirati provođenje propisa.”<sup>332</sup> U fondu Ujedinjene Banske-Varaždinsko-Karlovačke generalkomade nalazi se *Waldordnung* na njemačkom jeziku za Karlovački generalat iz 1765. godine.<sup>333</sup> Taj je rukopis podijeljen na 34 odlomka i u njima je lako uočiti da je riječ o verziji koja je služila za

<sup>330</sup> Buczynski, *Pa to su samo Hrvati!*, 106-108

<sup>331</sup> Buczynski, *Pa to su samo Hrvati!*, 46-47

<sup>332</sup> Kaser, Karl. „Uništenje šuma na obalnom kraškom području hrvatske Vojne krajine u prvoj polovici 18. stoljeća. Njegovi demografski, privredni i socijalni uzroci.“ U *Triplex Confinium (1500.-1800.): ekohistorija, zbornik radova sa međunarodnog znanstvenog skupa održanog od 3. do 7. svibnja 2000. godine u Zadru*, uredili: Drago Roksandić, Ivan Mimica, Nataša Štefanec i Vinka Glunčić-Bužančić. Split/Zagreb: Književni krug Split, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2003., 388

<sup>333</sup> HDA, fond 426, Ujedinjena Banske-Varaždinsko-Karlovačke generalkomada, kutija 18

izradu čistopisa, ili možda prijevoda. Zbog vrlo nečitkog rukopisa nemoguće je trenutno napraviti detaljniju analizu teksta i usporedbu s hrvatskom verzijom *Šumskih uredbi*.

Uvodni odlomak *Šumskih uredbi* otkriva intenciju ovog dokumenta da se u sklopu uvođenja kantonske reorganizacije u Krajinu ima urediti odnos prema šumskom bogatstvu (koje pripada isključivo vladaru) i to ponajprije na način da se regulira potrošnja šuma i učini sve za njihovo obnavljanje. Zatim slijedi nekoliko odlomaka u kojima se regulira potrošnja građevnog drveta i to za: 1) izgradnju „carskih zgrada“, 2) graničare i 3) prodaju. Ovdje posebnu pozornost plijeni podatak da se nastoji prekinuti neekonomična praksa upotrebe isključivo hrastova drveta kao građevnog i da se potiče upotreba opeke i lakšeg drva u gradnji. Isto je to predlagao Trajan u gore spomenutim *Primjedbama*. Sačuvani nacrti tipiziranih crkvenih zgrada za Vojnu krajinu (iz 1780. godine), tipizirani nacrti mostova (iz 1776. godine) i različitih drugih krajiških zgrada, kao što su zatvori (iz 1776. godine) i konačišta (iz 1772. godine),<sup>334</sup> svjedoče o golemim količinama drvene građe potrebne za njihovu konstrukciju, a pogotovo za kroviste. Takva situacija nas potiče na razmišljanje o oprečnosti koja se javlja između želje za očuvanjem šumskog fonda i tendencije da se unificira izgradnja i uređenje krajiških naselja. Karl Kaser, koji je detektirao redosljed donošenja uredbi koje su prethodile i uslijedile nakon donošenja *Šumskog reda* iz 1787. godine, svjestan je nemogućnosti utvrđivanja efekta ovakvih uredbi, ali tvrdi „rezultat je ipak nedvojbeno bio stanovito smanjenje krčenja“.<sup>335</sup>

U sljedećih nekoliko odlomaka regulira se način sječe građevnog i ogrjevnog drveta. Posebno su zanimljivi odlomci o načinu uzgoja mlade šume, odnosno praksi pošumljavanja. S tim se veže i reguliranje načina držanja stoke u šumama. „Siromašnim graničarima koji se prehranjuju sa nekoliko koza, šumska komanda treba dopustiti korištenje jednog dijela šume za ispašu. Ovce i koze koje se nađu na nedozvoljenom mjestu, dotjerati će se u tor.“ Sjetimo se gore spomenute zabrane držanja većeg broja koza Dvorskog ratnog vijeća iz 1724. godine.

Šumarima i težini njihove službe te reputaciji koju su uživali u javnosti u ovom je radu već posvećen jedan dio. *Šumske uredbi* iz 1787. prepune su rečenica o tome što se očekuje od šumara i koje su kazne predviđene za neodgovornost u vršenju iste. Ukoliko šumarski kaplar bude okrivljen za prekršaje protiv *Šumskih uredbi* „(...), za prvi prekršaj treba platiti šumsku taksu. Ukoliko prekršaj ponovi više puta i bude uhvaćen, treba ga najoštrije tjelesno kazniti.“ Zanimljiva je regulacija izvoza drveta iz šume što je, s jedne trebalo šumarskom osoblju

---

<sup>334</sup> HDA, fond 426, Ujedinjena Bansko-Varaždinsko-Karlovačke generalkomada, kutija 28, 24 i 22

<sup>335</sup> Kaser, Karl. *Slobodan seljak i vojnik. Povojačeno društvo (1754.-1881.)*, sv. II., prijevod Josip Brkić. Zagreb: Naprijed, 1997., 106

olakšavati nadzor, a s druge strane je to bio još jedan od propisa o koji su se isti mogli ogriješiti: „Radi lakšeg nadzora šumara izvoz se dopušta ponedjeljkom, utorkom i srijedom kroz cijelu godinu. Ako bi drvo vozili druge dane u tjednu biti će kažnjeni, a šumarski kaplar i kantonski dočasnik u čijem se okrugu to dogodi, biti će dvostruko kažnjeni.” Sličan je propis o godišnjim dobima kada je dozvoljena sječa: „Sječe građevnog drva, osim u iznimnim situacijama, ne smije biti u drugim mjesecima, nego samo u studenom, prosincu i siječnju, a tada moraju nazočiti šumar, šumski nadzornik i šumarski kaplar sa kantonskim časnicima i dočasnicima.” No, ovaj propis predviđa da sječi bude nazočna čitava svita šumarskog osoblja i opravdano možemo sumnjati u izvedivost ovakvog scenarija promotrimo li odlomak o potrebnom broju šumara kod svake regimente s kraja *Uredbi*: “Svaki šumar mora imati 2 nadzornika i 16 kaplara. (...) Moraju biti tako raspoređeni da u svakom kantonu bude jedan šumar, a u svakom okrugu jedan kantonski časnik i kaplar, na način da 4 kantonska kaplara prve klase rade sa 4 kantonska kapetana.” Izbor šumarskog osoblja predviđen je prema prosvjetiteljskim idejama jer se nijedan od njih ne bi smio biti sklon činiti prekršaje ili biti odan piću, treba se dobro vladati i biti dobar radnik. “Kantonska komanda prvo treba provjeriti znaju li, naročito šumari, ne samo čitati, pisati i računati, nego razumjeti lokalni govor i poznavati šumsko pravo.”

André Blanc tvrdi kako je “iskorištavanje šume u XVIII. je stoljeću još slabo razvijeno. Šuma je samo teren za ispašu, ali onaj najbolji i najveći. Nema sumnje da je u mnogim krajevima bilo zabranjeno u njima napasati rogatu stoku, no zato je ispaša svinja bila uvijek dopuštena. Posebni pastiri, svinjari, gone te životinje u stadima. One se hrane travom, lišćem a osobito hrastovim i bukovim žirom. (...) Toponimi još i danas svjedoče o starosti i trajnosti tih običaja. Iz riječi *žir* i *svinja* izvedeni su nazivi brojnih lokaliteta (...).”<sup>336</sup> Na području đurđevečko-virovske Podravine ukazao bih na dva toponima u katastarskoj općini Virje, to su poljski predjeli *Žirovnjak* i *Svinjci* (Prilog E). *Šumske uredbe* doista opsežno reguliraju korištenje žira i bukvice za ishranu stoke. Iz teksta saznajemo da su vlasti bile i više nego dobro upućene u uvriježene prakse prijevara prilikom prikazivanja pravog broja svinja koje se puštaju u šume.

Prisjetimo se još Trajanovih prijedloga da šumarima treba omogućiti mobilnost u obavljanju službe. Čini se da je tome prijedlogu posve zadovoljeno u *Šumskim uredbama* jer se šumarima omogućava upotreba dobrih jahaćih konja “kako bi u svako doba što prije stigli

---

<sup>336</sup> Blanc, *Zapadna Hrvatska: studija iz humane geografije*, 205-206



na potrebno mjesto”. Štoviše, “pošto se često događa da se oni koji su uhvaćeni u činjenju štete u šumi suprotstavljaju, dozvoljava se svakom šumaru nošenje puške i sablje”.

Sama je Vojna krajina kao glomazna „vojnička država“ i kao institucija bila veliki potrošač drvne mase. Tijekom priprema za uvođenje kantonskog sustava postavilo se i pitanje gradnje krajiških zgrada. Za izgradnju kuća za časnike izdvajao se novac iz blagajne Krajine, a s takvom se praksom započelo oko 1740. godine.<sup>337</sup> U početku su se ti stanovi gradili od čistog drva, ne samo zato jer ga je bilo dovoljno, nego i zato što je bio takav običaj u zemlji, a i zato jer je to bilo jeftinije. No, usprkos tome potrošeno je jako puno novaca, a nakon samo nekoliko godina stanovi su se srušili jer nisu bili postavljeni temelji od kamena nego od hrastovine, koja je zbog vlažnoga tla vrlo brzo istrunula. Tada je napravljeno pravo nasilje nad šumskim fondom koji će se teško oporaviti tek tijekom idućih pedeset godina. Godine 1763. ponovno su počeli graditi stanove, ali od boljih materijala, osobito za stožerne časnike, a ostali si se stanovi popravljali. No, nikad kraja tom popravljanju.“<sup>338</sup> *Šumski red* iz 1787. godine nas izravno obavještava da su sve „javne“ zgrade (krajiške zgrade, škole i crkve) bile izgrađene isključivo od hrastovine. To se novim uredbama nastojalo dokinuti jer je toliko korištenje hrastova drveta očito ugrožavalo šumski fond, a drugi je razlog bio taj što je hrastovina vrlo teško drvo (u odnosu na druge vrste) pa njezina težina štetila stabilnosti i izdržljivosti objekata. Preporuča se, dakle, upotreba mekšeg (no, ne manje čvrstog) drveta kao što je bukovina, jasenovina ili grabrovina. Hrastovo drvo se, naravno, ne izbacuje sasvim iz upotrebe, no sječa ove vrste se od donošenja *Šumskog reda* nastoji pomno kontrolirati. O tome da su i svi ostali stambeni i gospodarski objekti u naseljima u drugoj polovici XVIII. stoljeća bili izgrađeni gotovo isključivo od drveta ne treba posebno opisivati. U budućim istraživanjima bi se moglo pokušati izračunati kolika je bila količina građevno i ogrjevnog drveta koje je bilo potrebno pojedinoj obitelji, odnosno pojedinim selima, te kako se to održavalo na šumski fond u okolini dotičnih naselja.

### 7.7. Šumske koristi (plodovi)

O koristima (plodovima) koje nude šume već je bilo riječi, pa pokušajmo sada samo ukratko proučiti koje od njih spominju izvori iz druge polovice XVIII. stoljeća. Najviše informacija donosi *Šumski red* iz 1787. godine. Primarna podjela drveta koje se nalazi u šumama jest na ono koje se koristi kao građevno i ono koje se koristi kao ogrjevno drvo. Riječ je, naravno, o zrelim (odraslim) stablima, no isti izvor svjedoči da su ljudi u različite svrhe

---

<sup>337</sup> Buczynski, *Pa to su samo Hrvati!*, 113

<sup>338</sup> Buczynski, *Pa to su samo Hrvati!*, 114



koristili i mlada (nedorasla) stabla, pri čemu je najuobičajenija praksa sječe mladih stabala za potrebe ogrijeva jer je „mlado stablo lakše nego staro posjeći, iscijepati i izvesti“ – kako stoji u samome izvoru. Mlada stabla su se koristila i kao materijal koji zbog prikladne debljine nije bilo potrebno obrađivati (različite oblice, motke, štapovi i drugo). Materijal za izradu ograda i drugih objekata od pletenog šiblja uzimao se također iz šuma. Najugroženije su zapravo mladice koje zbog nepažnje prilikom obaranja i izvlačenja velikih stabala posve stradaju ili ih pak pojede stoka (goveda, koze, ovce) koja ide na pašu u šumu, a svinje ih čak iščupaju iz korijena. Zbog svega toga se donesenim uredbama predviđaju stroge kazne za pojedince koji bi nastavili s opisanim postupcima. Pri probavljanju ogrjevnog drveta potrebno je najprije pokupiti i iskoristiti „ležeće drvo“, dakle ona stabla koja su se sama srušila ili polomila, kao i ona stabla koja su se posušila, a tek nakon toga se može pristupiti sječi zdrave šume, ali uz strogi nadzor šumarskih službenika.

Ono o čemu povijesni izvori ne nude mnogo podataka, a što je zapravo samo po sebi poznato su različiti „sitni“ plodovi koje nude šume. Pritom mislim na biljke koje rastu u šumama i nude plodove koje ljudi koriste u prehrani. Tu su različite vrste divljih voćaka čiji se plodovi mogu konzumirati svježi, te biljke s plodovima koje ljudi umiju prerađivati (primjerice šipak, cvijet lipe i drugi cvjetovi i/ili plodovi koje se koriste za spravljanje čajeva i drugih prerađevina). Radi boljeg poznavanja iskorištavanja šumskih plodova u prehrani ljudi u XVIII. stoljeću trebalo bi istražiti i usporediti sadržaje starih kuharica i drugih izvora koji svjedoče o kulinarskim navikama ljudi u prošlosti. Ovako sve zaključke možemo izvoditi samo na temelju analogije sa suvremenim dobom. Slična je situacija i s poznavanjem upotrebe mesa divljači u prehrani iako je lovstvo već donekle istraživana tema. Pretpostavljam da je hvatanje divljih životinja bilo u razmjeru s njihovom veličinom pa se rjeđe hvatala visoka divljač u odnosu na, primjerice, ptice. Međutim, možemo biti sigurni u upotrebu meda kao osnovnog sladila u prehrani. Ljudi su med dobivali na način da su ga uzimali izravno iz prirode ubivši ili rastjeravši rojeve pčela koje su ga sakupljale u šumama. Čini se da su kasnije počeli uzgajati pčele u košnicama, odnosno pčelinjacima koji se u lokalnom đurđevačkom govoru nazivaju *vulincima*<sup>339</sup>, a u drugim naseljima se koriste slične varijante te riječi. U XIX. i XX. stoljeću pčelinjake je gotovo svaka obitelj na svojem zadružnom imanju (najčešće sa stražnje strane gospodarskih zgrada koje su okrenute prema vrtu) ili pak u vinogradima. Toponimi s kartografskih prikaza svjedoče da su već u drugoj polovici XVIII. stoljeća vjerojatno postojali predjeli u kojima se nalazilo više uređenih

---

<sup>339</sup> Maresić i Miholek. *Opis i rječnik đurđevačkoga govora*, 777

pčelinjaka; tako na karti s početka 1780-ih godina nailazimo na naziv jedne šume *Pod Wulniak*, te na oranice kod sela Prugovca *Vulnjaki* na katastarskoj karti iz 1868. godine (vidjeti prilog usporednu tablicu toponima)

Drugom skupinom ljudima korisnih materijala koje nude šume mogli bismo nazvati plodove stabala koji su služili kao hrana za stoku. To su prvenstveno plodovi hrasta i bukve – žir i bukvice. Izvori svjedoče o raširenosti upotrebe ovakve hrane za stoku pogotovo u doba kada oni dozrijevaju. Štoviše, upotreba žira je bila toliko raširena da je onemogućavala normalnu reprodukciju šuma čemu se nastojalo doskočiti uredbama iz 1787. godine. Uz žirenje svinja u šumama je bila prisutna ispaša i druge stoke. Osim što je jela nisko raslinje, poput trava i korova (što šumi nije naročito štetilo), stoka je brstila mladice i oštećivala odrasla stabla. I tome se nastojalo doskočiti, iako su vlasti koje su donije Šumski red bile svjesne da se to ne može, ili ne smije, potpuno zabraniti. Naime, predloženi su različiti načini regulacije puštanja stoke na ispašu kojima bi se ublažile negativne posljedice boravka stoke u šumi. Tako se primjerice zabranjuje ulazak stoci u šumu kada je tlo mekano i raskvašeno jer tada životinje lako iščupaju i unište mladice. Uvedena su i vremenska ograničenja dozvoljenog boravka stoke u šumama, kao i provođenje parcelacije šuma namijenjenih ispaši, pri čemu bi uvijek ostajalo dovoljno vremena da se šuma obnovi (regenerira), kako stoka ne bi usporavala ili onemogućavala njezin rast. Takve odluke bismo mogli promatrati kao odraz svijesti o velikom broju stoke na prostoru gdje nedostaje poljoprivrednog (kultiviranog) zemljišta za ispašu. Stoga možemo govoriti o, doduše vrlo skromnome, žrtvovanju šuma u korist razvoja stočarstva. Međutim, dvije uredbe („članka“) iz *Šumskog reda* imaju suprotan efekt. Naime, izričito se zabranjuje formiranje stanova i konaka, te „povećanje postojećih krčevina i krčenje novih bez dopuštenja“. Iako u slučaju posljednje odredbe o krčevinama postoji mogućnost iznimku u smislu dopuštanja stvaranja krčevina od strane krajiških vlasti (kantonski časnik se pismenim putem obraća zamolbom Generalkomandi) onim obiteljima kojima je to „nužno potrebno za uzdržavanje“ i ukoliko se „to može napraviti bez velike štete za šumu“, ipak možemo govoriti o određenim kontradiktornostima u vođenju krajiške politike. S jedne strane se u to doba u Vojnoj krajini nastoji unaprijediti gospodarstvo s ciljem postizanja demografskog rasta, a istodobno se onemogućava stvaranje novih poljoprivrednih površina za proizvodnju hrane. Pitanje je ovo kojim bi se valjalo još pozabaviti.

Među nastojanima vojnokrajiških vlasti ka unapređenju gospodarstva valja spomenuti specifičnu djelatnost koja je karakteristična za područje Vojne krajine, pogotovo Varaždinski generalat. Riječ je o svilarstvu, točnije uzgoju dudovog svilca. Svilarstvo je krajišnicima bilo nametnuto 1760-ih godina od strane vlasti (po nalogu Marije Terezije) koje su u tom poslu

vidjele dobar način zarade uz mala ulaganja.<sup>340</sup> Tome je pogodovala „mnogoljudnost kućnih zadruga na području Vojne krajine“ jer su o čahurama dudovog svilca mogli brinuti i slabiji članovi kućnih zadruga (žene, djeca i starci). No, bio je to zapravo vrlo „rizičan i osjetljiv posao“ jer uzgoj kukaca zahtjeva silnu pažnju. Svilarstvo, odnosno uzgoj dudovog svilca je posve zamrlo u XIX. stoljeću, između ostalog, zbog očite neisplativosti.<sup>341</sup> Za uzgoj dudovih svilaca trebalo je posaditi stabla dudu kojima se ti kukci hrane. Na taj je način svilarstvo utjecalo i na okoliš krajiških naselja. U Đurđevcu se i danas jedan dio naselja naziva *Dudara* vjerojatno zbog velikog broja stabala dudu posadenih na tome prostoru za uzgoj dudovog svilca. Danas je već gotovo posve nestala tradicija sadnje dudu u Đurđevcu, no među Đurđevčanima je još uvijek vrlo živo sjećanje na brojna i golemu stabla dudu koja su vjerojatno posađena u doba Vojne krajine za potrebe uzgoja dudovih svilaca.

#### **7.8. Kartografski i narativni izvori o povijesti šuma u đurđevečko-virovskoj Podravini u drugoj polovici XVIII. stoljeća**

Na rekonstruiranoj karti izgleda okoliša i rasporeda naselja u đurđevečko-virovskoj Podravini u drugoj polovici XVIII. stoljeća kosim su crtama prikazane površine koja pokrivaju šume. Kao podloga za rekonstruiranu kartu korištena je objavljena karta iz vremena tzv. jozefinske topografske izmjere, točnije s početka 1780-ih godina o kojoj sam ovdje do sad na više mjesta pisao i koristio informacije koje nudi. Korištenje prikladnih karata iz drugih doba za izradu rekonstrukcija omogućilo bi precizniji uvid u eventualno smanjenje ili povećanja površina prekrivenih šumama. Međutim, toliko komparabilne karte je teško pronaći.

Već nakon prvog pogleda na rekonstruiranu kartu vidi se da šume zapremaju relativno veliku površinu, pogotovo usporedimo li ih s drugim geografskim elementima kao što su pješčane površine (prikazane točkastom teksturom) ili slobodni prostor koji predstavlja različite vrste poljoprivrednog zemljišta, prvenstveno livade, oranice i vinogradi. Isto tako, uočljivo je zonalno rasprostiranje šumskih površina koje prate tok Drave i protežu se većinom u dolini neposredno uz rijeku. Pojednostavljeno bismo mogli reći da šume zauzimaju zonu koja se prostire između zone u kojoj su smještena naselja (prvenstveno Molve, Đurđevac, Kalinovec i Sesvete) i između rijeke Drave koja ujedno omeđuje kartografski prikaz na desnoj strani. Naravno, ne treba zaboraviti šume na obroncima Međurečke gore (Bilogore) koje su se

---

<sup>340</sup> Kaser, *Slobodan seljak i vojnik. Povojačeno društvo (1754.-1881.)*, sv. II., 72

<sup>341</sup> Kolar-Dimitrijević, Mira. „Podravsko svilarstvo do 1868. godine.“ *Podravina* 2 (2002.), 87, 88

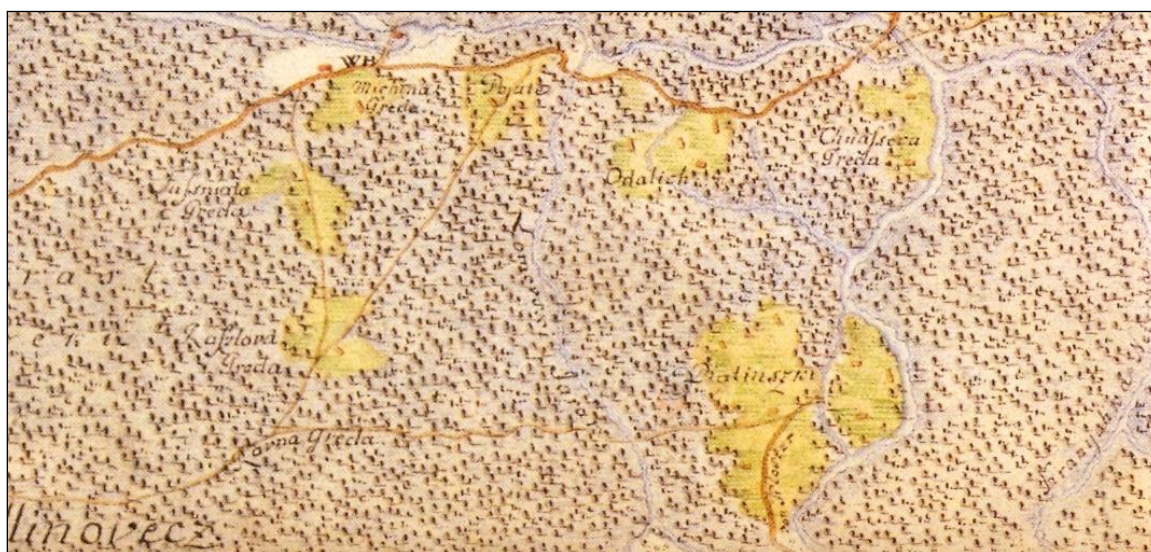
nalazile na lijevoj strani prikaza (iza zone upisanih naselja), a koje su ovdje prikazane samo manjim dijelom (opisane su u gornjim odlomcima).



Slika 39. Krčevina Babino polje (*Babinov Polje*) na gornjem rubu šume Repaš (*Repass*) koja se prostire uz rijeku Dravu (*Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, karta 8*).

Promotrimo li rekonstruiranu kartu (Prilog G3) sa šumskim površinama i razmještajem konaka (na rekonstruiranoj karti prikazani nepravilnim oblicima u zelenoj boji) uočavamo podudarnost u koncentraciji šuma i konaka u istoj zoni. Pošto se razmještaj konaka potpuno poklapa sa zonom najveće koncentracije šuma na području đurđevačko-virovske Podravine doista je opravdano raspravljati o međuodnosu krčenja šuma i oblikovanja konaka. Za propitivanje ostaje nekoliko pretpostavki. Jesu li ljudi najprije započeli krčenje šuma pa su prazna područja kao „nusproizvod“ ostala za formiranje konaka ili je krčenje planski provođeno s ciljem formiranja konaka? Možemo pretpostaviti da su unutar šumskih područja i ranije postajale praznine oko kojih su se širile krčevine i oblikovali konaci. Korištenje hrastovine također je pogodovalo intenzivnom procesu krčenja, no radi nečega su krčeni pojedini predjeli, a ne nasumično u čitavoj šumi. Zbog toga možemo pretpostaviti da su, otkrivajući pogodna mjesta za privođenja zemljišta različitim poljoprivrednim kulturama, ljudi u dravskoj nizini smišljeno krčili pojedina područja kako bi ondje osnivali svoje konake, a pritom su iskorištavali drvenu masu (uglavnom kvalitetnu hrastovinu). Čini se da je zabrana stvaranja krčevina i konaka s ciljem unapređenja poljoprivredne proizvodnje koju nalazimo u Šumskim uredbama iz 1787. godine, u slučaju dravske nizine bila zapravo pogubna i neprikladna odluka s obzirom kakve su mogućnosti za razvoj poljoprivredne proizvodnje ondje postojale. Sve je to, naravno, bilo sa nastojanjem da se šumski fond što bolje zaštititi.

Ova je pretpostavka u skladu s percepcijom današnjih žitelja konačarskih naselja među kojima je živa priča o krčenju šuma kao preduvjetu stvaranja konaka. Naime, konačari prepričavaju priče svojih predaka o dobu kada su graničari slobodno mogli za sebe iskrčiti bilo koji dio šume i na tome mjestu oblikovati svoj konak na kojem su uzgajali stoku i proizvodili hranu. Prema tome se razlikuju oni dijelovi koji su nastali ranije od onih koji su nastali kasnije. Možemo nagađati o tome je li se spomenuto doba kada je krčenje bilo slobodno poklapa s razdobljem prije 1787. godine, odnosno prije donošenja *Šumskih uredbi* kojim je stvaranje krčevina i konaka unutar šuma bilo strogo zabranjeno. Pošto krčevine i konaci koji su prikazani na kartama predstavljaju praznine unutar širokih šumskih područja možemo govoriti o određenom smanjivanju šuma u korist širenja krčevina i konaka.



Slika 40. Konaci okruženi šumama sjeveroistočno od sela Kalinovec (Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, karta 8).

### 7.9. Informacije o šumama u narativnim izvorima (opisi karata i crkvene matične knjige)

Opis karte iz 1782. godine svjedoči o mnogim krčevinama unutar šuma diljem nizine koja se proteže uz rijeku Dravu. Krenimo redom od sjeverozapada. Kod Peteranca: „Šuma Šalovica sastoji se od niskog drveća, ima mnoga iskrčena mjesta (*hat viel ausgereiterte Plätze*, op. N. C.) i kroz nju se ne može dobro proći izvan prolaznih putova zbog bara koje se u njoj nalaze i koje rijetko presuše, i to samo kasno ljeti.“<sup>342</sup> Još je eksplicitniji opis krčenja šuma u opisu sela Sigetec: „Od nekadašnjih šuma ovdašnjega kraja, koje su gotovo sasvim iskrčene i pretvorene u polja, vidi se samo još tu i tamo ostavljena visoka stabla koja stoje u

<sup>342</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, 104



redovima“.<sup>343</sup> Selo Ždala opisano je kao naselje nastalo na malom, iskrčenom mjestu u šumi (*es nur einen kleinen ausgehauenen Fleck in der Waldung macht*).<sup>344</sup> „Veliki potez zemlje između jarka *Ždale* i rijeke *Drave*, (...), naziva se *Repaš* i obrastao je (...) visokim stablima i gustim grmljem. U njemu se nalaze razna, dijelom i ponešto povišena iskrčena korisna šumska zemljišta, koja ipak većinom, kao i cijeli *Repaš*, budu poplavljena svake godine (...).“<sup>345</sup>

U opisu sela Kladare: „Kolni put prema Dinjercu koji je na označenim livadama neprekidno ograđen živicom, ima, dokle god je naznačen kao kolni put, čvrsto i ponešto pjeskovito tlo, no na livadama je stalno močvaran, osim za vrućih ljeta.“<sup>346</sup> Što sve može značiti sadanja živica uz kolni put: 1) sprečavanje migracije pijeska; 2) sprečavanje stvaranja snježnih zapuha zimi; 3) jednostavno omeđivanje puta. Možda sve troje u kombinaciji, no prva pretpostavka je najzanimljivija. Dakle, ovdje je raslinje u funkciji održavanja prometne infrastrukture.

Posljednji odlomak u opisu sela Brod glasi ovako: „Cijela je šuma u ovoj sekciji obrasla visokim stablima, no malo se može koristiti jer okolne bare ne dopuštaju pristup k njoj. Na najpovišenijim mjestima te šume, tu i tamo napravljene su krčevine (*Ausrottungen*, op. N. C.), kamo stanovnici mogu dospjeti samo u određena vremena, te tamo ostavljaju plodove i sijeno do zime, a potom ih po ledu dovoze kući ili pak njihova stoka tamo ostaje na ispaši.“<sup>347</sup> Opet, dakle, nailazimo na podatke da su konaki nastajali unutar šuma. Karakter okoliša dirigira pristup krčevinama. Po ledu je lakše ostvarivati komunikaciju nego ljeti što znači da je okoliš ponajprije određen vodom - ako je nužno ostaje se na konaku.

---

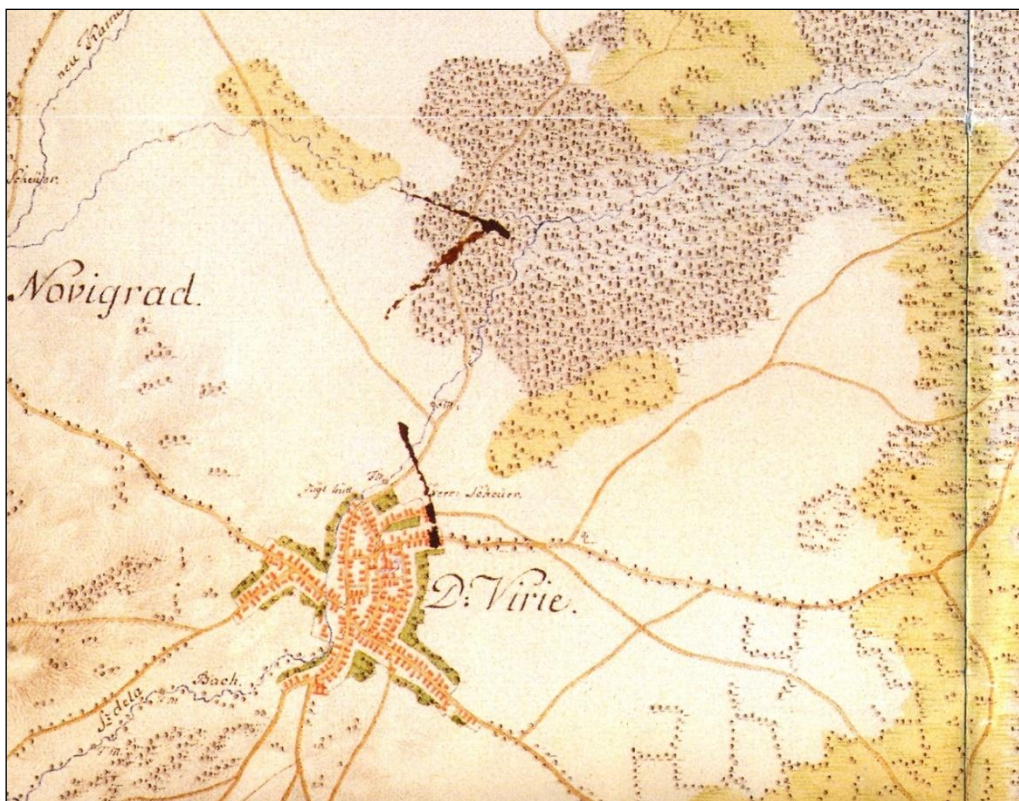
<sup>343</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, 109

<sup>344</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, 117

<sup>345</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, 166

<sup>346</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, 202

<sup>347</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, 205



Slika 41. Neposredna kolica sela Virja na početku 1780-ih godina bila je lišena šumskih površina (Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, karta 8).

Iz opisa sela Virja: „Šuma koja se nalazi u ovdašnjem kraju, s obiju strana potoka Zdelje, na njegovu utoku u veliku baru ima malo visokih stabala, većinom se sastoji od gusto zarasloga grmlja, kroz koje se ne može proći izvan prolaznog puta.“<sup>348</sup> Neprisutnost visokih stabala u šumi pokraj naselja može značiti da je ovo grmlje ostatak temeljite sječe stabala. Možemo pretpostaviti i da je ovo šipražje služilo kao izvor pruća da pletenje plotova, koševa i drugog, što je u jednom tako velikom naselju kao što je bilo Virje bilo doista potrebno. Snopovi šiblja koristili su se za utvrđivanje temelja i putova na močvarnom tlu na način da su se naslagali između čvrste drvene konstrukcije položen u tlo (kao što su hrastovi piloti na kojima su građene teške zgrade poput crkava i drvenih katnica) i zagrtali pijeskom. To snoplje se u Đurđevcu nazivalo *fašina*.<sup>349</sup>

#### 7.10. Šume kao mjesta smrti: svjedočanstva iz matičnih knjiga

Posve neočekivano, vrlo velik broj svjedočanstava o umiranju ljudi u šumama u drugoj polovici XVIII. stoljeća nalazimo u matičnim knjigama župe Virje: u razdoblju od 1758. do 1798. godine zapazio sam 11 takvih „nesretnih“ slučajeva. Virovec Blaž Šibar „in silva

<sup>348</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, 157

<sup>349</sup> Maresić i Miholek. *Opis i rječnik đurđevačkoga govora*, 159-160

mortus“ 30. rujna 1758. godine, a 29. svibnja 1759. godine u šumi je umro sluga („servus“) Petar „alienigena“<sup>350</sup> koji je boravio kod Gašpara Marunjaka. Grgur Pokupec iz Virja, star 60 godina, umro je u šumi 27. lipnja 1773. godine, a o nesreći koja je u šumi zadesila 40-godišnjeg Đuru Furjanića svjedoči nešto detaljniji opis od 13. veljače 1774. godine: „in silva portans lignum pre glaciem curuens repente a ligno“. Sljedećeg mjeseca, točnije 22. ožujka 1774. godine, u šumi je umro („in silva obiit“) još jedan Virovec, Šimun, sluga („servus“) Luke Čorbića, star samo 18 godina. Dana 26. prosinca 1784. godine u šumi se smrznuo („in silva congelatus“) 56-godišnji Martin Cik iz Virja. Maru Šinko iz Virja, staru 50 godina, usmrtilo je rušeće stablo („ex Arbore Cadens“) 5. srpnja 1785. godine. U šumi („in Sylva obiit“) je 16. ožujka 1796. godine umro 50-godišnji Franjo Ferko, a također i 68-godišnji Josip Ilijev, 8. kolovoza 1768. godine. Kada je 6. siječnja 1798. godine umrla Agata Ruganec (stara 40 godina) župnik je zapisao da se to dogodilo u šumi („in Sylva“), kao što piše i za 34-godišnjeg Virovca Jakoba Hrženjaka 21. listopada 1798., ali uz opasku da je izdahnuo uslijed smrtnih ozljeda koje su mu zadali pastiri: „mortus in Sylva in capiter (nečitko, op. N. C.) a pastoribus Lethali vulnere accepto illico in Loco expiravit“.<sup>351</sup>

Na đurđevačkom groblju je 4. veljače 1767. godine pokopan Petar (nečitko prezime ili njegovo zanimanje) kojeg je u šumi satrlo stablo („repentina morte in Silva arbore Contritus“).<sup>352</sup> Mladić Đuro Slobodnjak (star 15 godina) iz Kozarevca upisan je u matičnu knjigu umrlih župe Klošter 7. listopada 1812. godine kada je umro nakon nesreće u šumi pri čemu ga je prignječilo drvo: „in Sylva Ligno oppressus ac domum devectus post breve intervallum expiravit“. Mladić Ivan Bogdan iz Prugovca (star 14 godina) umro je prilikom sječe stabla („occasione secionis lignorum arbore obrutus“).

Iz gornjih izvadak iz matice umrlih virovske i đurđevačke župe za drugu polovicu XVIII. stoljeća uočavamo da su ljudi u neobičnim okolnostima umirali u šumama tijekom čitave godine, bez obzira radi li se o ljetnim ili zimskim mjesecima. U slučaju smrti Martina Cika 1784. godine izričito je navedeno da je riječ o smrzavanju, a to bismo mogli pretpostaviti i za

---

<sup>350</sup> Ivan Belostenec u *Gazophylaciumu* pod natuknicom *Alienigena* donosi sljedeće objašnjenje: *Tuyi, Tuja; imenujesze on, koisze na drugoga zemlye narodi; ali je pod oblasztjum drugoga*. Belostenec, Ivan. *Gazophylacium, seu latino-illyricorum onomatum aerarium*, (...), pretisak, I. knjiga. Karlovac: Liber, Mladost, 1973., 63. Položaj pojedinaca koji su matičnim knjigama u XVIII. i XIX. stoljeća označeni različitim latinskim nazivima koji se odnose na njihov služebni odnos kod, očito imućnijih i uglednijih žitelja podravskih naselja, tek treba istražiti. U lokalnoj tradiciji za takve osobe koristi jednostavan naziv *sluge* pod kojim se podrazumijeva: *najamni radnik na gospodarstvu za hranu, smještaj, odjeću ili obuću*. *sluga*; Maresić i Miholek. *Opis i rječnik đurđevačkoga govora*, 630.

<sup>351</sup> *Matična knjiga umrlih rkt. župe sv. Martina biskupa u Virju, sv. I. (1748.-1831.)*. HDA, Zbirka matičnih knjiga, mikrofilm M-392.

<sup>352</sup> *Matična knjiga umrlih rkt. župe BDM od Navještenja u Đurđevcu, sv. I. (1728.-1792.)*. Arhiv župnog ureda rkt. župe sv. Jurja, mč. u Đurđevcu



slučaj smrti Agate Ruganec 1798. godine. Samo jednom zabilježena je nasilna smrt u šumskom okolišu (ranjavanje Jakoba Hrzenjaka 1798. godine) za što bismo pretpostaviti da je došlo do sukoba između pastira i poljodjelca na području *saltusa* što je opisano u teoretskom dijelu. Podataka o samoubojstvima u šumi nema za ovo razdoblje iako bismo mogli očekivati slučajeve vješanja. Za sedam nabrojanih smrtnih slučajeva u šumi bismo, dakle, mogli pretpostaviti da je riječ o nesrećama koje su se dogodile prilikom sječe drveta; u dva je primjera to i eksplicitno navedeno (Grgur Pokupec je stradao prilikom izvoza drveta iz šume, a Maru Šinko je ubilo stablo, vjerojatno, prilikom njegova obaranja). Tome u prilog govori i činjenica da većinu stradalih u šumi čine muškarci u odrasloj životnoj dobi, a dvojica od njih su bili sluge, koji su vjerojatno obavljali teške fizičke poslove kao što je rušenje stabala. Prema tome bismo mogli zaključiti da je u drugoj polovici XVIII. stoljeća vladao običaj rušenja drveća u svim mjesecima kroz godinu; premalo je podataka kako bismo uočili je li primjena u tome smislu nastupila nakon 1787. godine i donošenja Šumskog reda. Nažalost, zapisivač nije zabilježio o koje su bile lokacije ili nazivi šuma u kojima su stradali nabrojeni Virovci pa ne možemo znati dokle su odlazili po građevno i ogrjevno drvo, kao ni to jesu li učestala stradavanja (kakvih je nekoliko zabilježeno tijekom jedne sezone) rezultat kakvih sustavnih krčenja.

### **7.11. Zaključna razmišljanja**

Na oblikovanje pojmovlja o šumama kao i na odnos zakonodavaca prema njima uveliko je utjecao način njihova iskorištavanja. Nastojanja za institucionalizacijom odnosa prema šumskim resursima iznjedrila su niz zanimanja usko vezanih uz brigu o šumama od kojih je ovdje bilo nešto više riječi o šumarima, a o njihovoj brojnosti i zadaćama govori se u *Šumskim uredbama* iz 1787. godine. Tijekom XVIII. stoljeća od strane vojnokrajiških vlasti doneseno je najviše propisa o šumama, a najvažnijim takvim propisom možemo smatrati upravo *Waldordnung* iz 1787. godine koji je u duhu prosvjetiteljskih nastojanja objavljen i proklamiran na narodnom jeziku (vernakular). Ovaj povijesni izvor možemo koristiti na više načina ili mu pristupiti sa nekoliko stajališta. Kao prvo, *Šumske uredbe* iz 1787. godine možemo promatrati kao uvid u stanje šuma uoči te godine, u praksu koja je vladala u postupanju sa šumama od strane vlasti, ali i podanika (u ovom slučaju graničara). Zatim, dokument otkriva kojim su spoznajama i znanjima o šumama raspolagali onodobni stručnjaci, a što je doprlo do krajiških vlasti. Treće, iz *Šumskih uredbi* se može iščitati kako su tada vlasti i podanici doživljavali šume i resurse koje one nude. Na posljatku, možemo propitivati opravdanost i korisnost onoga što se donošenjem ovakvih uredbi željelo postići i što se

očekivalo od onih koji su u češće ili rjeđe u doticaju sa šumama. Možemo propitivati koje su to promjene trebale nastupiti nakon 1787. godine, a konačno, donošenje ovakvog dokumenta možemo staviti u kontekst krajiške politike i uvođenja kantonskog sustava.

### III. D I O

#### 8. U sastavu Vojne krajine

Iako se historiografija redovito bavi ranom poviješću uspostave Vojne krajine (koja nikada nije „osnovana“, već je postupno uspostavljana – kako napominje i Karl Kaser<sup>353</sup>), ovdje ću postupiti po regionalnom načelu i započeti s poviješću vojnokrajiškog sustava od 1540-ih godina kada je područje đurđevečko-virovske Podravine ušlo u sastav Vojne krajine. Bilo je to 1548. godine kada je kralj Ferdinand I. Habsburški upravu nad utvrdama u Koprivnici, Đurđevcu i Prodaviću (Virju) povjerio kapetanu Luki Sekelju (on je formalno imenovan kapetanom utvrda u Đurđevcu, Prodaviću i Koprivnici 1554. godine<sup>354</sup>).<sup>355</sup> Zbog toga su đurđevečku utvrdi bile počele obilaziti carske komisije koje su imale zadatak izvještavati o stanju krajiških utvrda. Najstariji takav sačuvani izvještaj potječe iz 1549. godine, a u toj je komisiji uz Luku Sekelja i Adama Trautmannsdorfa bio graditelj i vrhovni nadzornik slavonskih utvrda u službi gradačkog Ratnog vijeća Dominik dell' Allio. On je izvijestio o vrlo lošem stanju u kojem se nalazi utvrda u Đurđevcu. Jedna epizoda iz XVI. stoljeća posebno jasno oslikava ukupnu problematiku okoliša đurđevečke utvrde. Naime, graditeljska kraljevska komisija je 1563. godine u svojem izvještaju upućenom kralju Ferdinandu, a zbog lošeg građevnog stanja i nepovoljnog položaja utvrde u Đurđevcu, predložila njezino napuštanje i – za zamjenu – podizanje suvremene utvrde u obližnjem Prodaviću (današnjem Virju), naselju koje je tada bilo zaštićeno tek primitivnim obrambenim mehanizmima. Komisija naglašava da je močvarni teren, usred kojeg se nalazi đurđevečka utvrda, njezina glavna mana jer onemogućava normalan prilaz utvrdi. Močvarni teren, u kakvom je teško napraviti solidne temelje za bilo kakvu građevinu, zaustavio je građevinske zahvate na utvrdi koji su ocijenjeni kao uzaludni i neisplativi. Osim toga, okolne baruštine ocijenjene su kao vrlo nezdrava i pogibeljna okolina za bilo kakav život na tom mjestu. Ovi planovi, iako vjerojatno i više nego opravdani i obećavajući, nisu ostvareni. Kako to zaključuje Milan Kruhek, glavni je razlog neostvarivanja ovih namjera bio nedostatak novca i radne snage koji su bili potrebni za gradnju nove utvrde kakva bi bila ona u Prodaviću. Stoga se u pogledu Đurđevca ništa nije promijenilo i vladar je naložio nastavak kakvog-takvog održavanja

---

<sup>353</sup> Kaser, *Slobodan seljak i vojnik. Rana krajiška društva (1545.-1754.)*, sv. I., 19

<sup>354</sup> Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 103

<sup>355</sup> Feletar, Dragutin. *Podravina: općine Đurđavac, Koprivnica i Ludbreg u prošlosti i sadašnjosti; knjiga 1 povijesno-geografski pregled od paleolita do 1945. godine*, 2. izd. Koprivnica, 1989., 78

funkcionalnosti ove krajiške utvrde.<sup>356</sup> Ovaj primjer dokazuje kako su prirodne uvjetovanosti utjecale na odluke o brizi za pojedine utvrde i na strateške planove vojnokrajiških vlasti.

Zašto je onda naselje formirano na tako nepovoljnoj lokaciji kakva je bila ona uz đurđevečku utvrd? Vjerujem da je to bilo prvenstveno zato jer okolnosti stalne opasnosti zbog blizine granice s Osmanskim Carstvom na prijelazu iz XVI. u XVII. stoljeće nisu dopuštale formiranje naselja previše udaljenih od krajiških utvrda koje su mogle pružiti kakvu-takvu zaštitu. Lokacija na kojoj je bio smješten srednjovjekovni Đurđevac predaleko je od utvrde. Vojnička posada smještena u utvrdi imala je i određen demografski potencijal, a uz to je generirala potrebu za stalnom proizvodnjom hrane i za različitim obrtničkim proizvodima. Zbog toga je formiranje seoskog naselja kakav je bio Đurđevac u XVII. stoljeću i to upravo neposredno uz utvrdu zapravo bio rezultat logičnog razvoja događaja. Treba napomenuti da je stalna prisutnost krajišnika (ne samo običnih vojnika već i nekih nižih zapovjednika) potraživala stalnu prisutnost određenog broja obrtnika (koji za XVII. stoljeće ipak nije moguće pouzdano utvrditi) što je omogućilo da Đurđevac ne bude isključivo agrarno naselje.

Možemo, dakle, zaključiti kako je strah od Osmanlija prilikom formiranja sela uz krajišku utvrd doista prevladao nad potrebom osiguranja uvjeta za gospodarski razvoj i potrebe za prometnom povezanošću. (Kasnije se, doduše, prometni položaj Đurđevca značajno popravio, no treba imati na umu da su na nekoliko stoljeća prometnice koje su slijedile smjer istok-zapad bile zamrle<sup>357</sup>, pa tako preko Podravine nije ostvarivana prometna komunikacija prema Slavoniji kada se ona nalazila pod osmanskom vlašću). Nepovoljnosti takvog položaja bile su svjesne i vojnokrajiške vlasti. Prema svemu sudeći, u ranome novom vijeku bilo je važno poznavati karakter okoliša krajiških utvrda i sela jer je to utjecalo na donošenje važnih političkih odluka.

Do reformi Vojne krajine u XVIII. stoljeću u Đurđevcu su kao kapetanijskom mjestu bili smješteni njemački vojnici i husari. Kapetanije su bile sastavljene od vojvodstava, a nekoliko tako formiranih haramija, odnosno postrojbi pješaka, bilo je smješteno u Đurđevcu (Karl Kaser navodi da su tri vojvodstva koja su brojila gotovo stotinu osoba bila stacionirana u Đurđevcu). Karakteristika haramija organiziranih u vojvodstva bila je njihova raspoređenost i u manjim mjestima koja nisu imala utvrde. Kaser opisuje izgled i funkcioniranje vojvodstava: „Na čelu vojvodstva stajao je vojvoda. Njega je postavljao kapetan. Imenovani je vojvoda po svojoj volji angažirao zastavnika i – već prema personalnom opsegu vojvodstva – jednog ili

---

<sup>356</sup> Kruhek, *Krajiške utvrde i obrana*, 238

<sup>357</sup> Kaser, Kaser, *Slobodan seljak i vojnik. Rana krajiška društva (1545.-1754.)*, sv. I., 42

više takozvanih desetnika.“<sup>358</sup> Isti napominje kako su se nabrojeni rodovi vojnika razlikovali od ostalih time što su mogli stjecati zemljišne posjede. Podatke o lokalnim krajiškim dužnosnicima u đurđevečko-virovskoj Podravini u prvoj polovici XVIII. stoljeća nalazimo u sačuvanim popisima kućedomaćina. U Đurđevcu 1700. godine nalazimo sljedeće: Pausa Krisan decurio, Joann Radmanich Vice Igr., Thomas Ozralich Vice Igr., Matthias Karuas Vaiuoda, Franciscus Brandar frait, D. Kengyel Vaiuoda. Različite službe pojavljuju se i kao dio imena, primjerice: desetnik (Matura Deszetnik u Đurđevcu 1700. godine, Lukina Deszetnik u Virju 1700. godine, Gyeczi Daszetnik u Šemovcima 1700. godine); kapetan (Martin Vice Kapitanov u Đurđevcu, 1700. godine) i zastavnik (Steff Zaztaunik aliter Spanich u Đurđevcu 1700. godine).

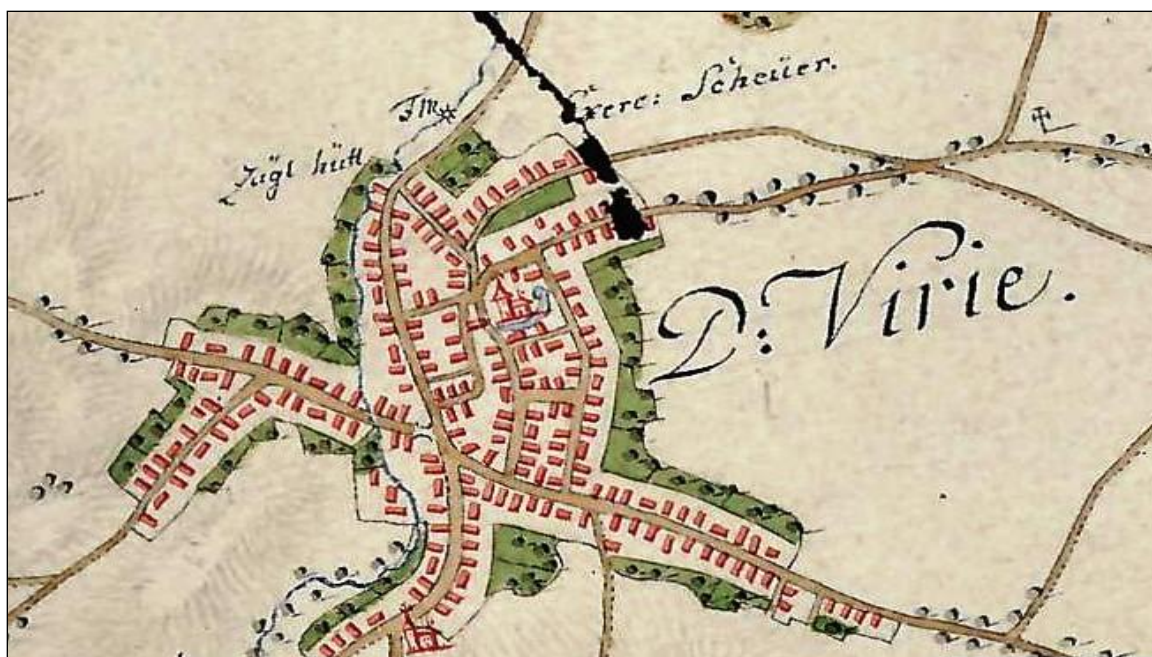
Između 1578. i 1601. godine osnovana je utvrda u Virju koja je trebala “ojačati obranu područja između Koprivnice i Đurđevca. Istu je namjenu kasnije trebala imati i utvrda Novigrad Podravski (osnovana između 1601. i 1630.).”<sup>359</sup> Kako je izgledala utvrda koja je stajala u Virju nije nam poznato iz dostupnih povijesnih izvora. Lokalna toponimija čuva prilično živo sjećanje na postojanje fortifikacijskog objekta u središtu današnjeg Virja, a tome u prilog govore i zasad tek slučajni arheološki nalazi. Konfiguracija terena kakva je bila u XIX. stoljeću još izravnije svjedoči o tome. Naime, prema podacima iz Spomenice župe Virje, koje prenosi Paškal Cvekan, saznajemo da se oko virovske župne crkve (na mjestu današnjeg parka) u prvoj polovici XIX. stoljeća nalazio tvrđavni opkop (graba) ispunjen vodom. Tijekom regulacije naselja 1812. godine porušene su obiteljske kuće (među kojima je bio i virovski župni dvor) koje su bile izgrađene na tome povišenom prostoru, a 1846. godine su opkopi i grabe poravnani.<sup>360</sup> Vjerodostojnost ovih informacija potvrđuju kartografski prikazi iz XVIII. i XIX. stoljeća. U drugoj polovici XVIII. stoljeća se uokolo župne crkve svetog Martina nalazila graba ispunjena vodom i uz nju su bili izgrađeni objekti (slika 47). Međutim, takva je graba prikazana i na katastarskoj karti iz 1868. godine (slika 48) što znači da ona vjerojatno nije potpuno izravnana 1840-ih godina kao što nas izvještava Cvekan. To je opravdana pretpostavka jer su u mnogim naseljima održavana takva zajednička jezerca koja su mogla imati višestruku namjenu: napajanje stoke i peradi, stalni rezervoar vode u slučaju požara, a možda i za pranje rublja ili namakanje konoplje za izradu platna.

---

<sup>358</sup> Kaser, *Slobodan seljak i vojnik. Rana krajiška društva (1545.-1754.)*, sv. I., 87-88

<sup>359</sup> Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 109

<sup>360</sup> Cvekan, Paškal. *Virje*. Virje, 1976., 34-35



Slika 42. Središte Virja na jozefinskoj karti s početka 1780-ih godina. Uokolo župne crkve prikazana je graba nepravilnog oblika ispunjena vodom (Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, karta broj 7).



Slika 43. Središte Virja na katastarskoj karti iz 1868. godine. Ispred pročelja župne crkve sv. Martina prikazan je uređeni park (*Kirchplatz*), a iza apside je „općinska“ graba ili bara (*Gmde Lache*) ispunjena vodom (Zbirka indikacionih skica i zemljišnoknjižnih planova katastarskih općina pohranjeni u Područnom uredu za katastar Koprivnica – Ispostava Đurđevac, katastraska općina Virje, 1868. godine).

Važan politički događaj koji se zbio sredinom XVIII. stoljeća bila je podjela Varaždinskog generalata na dvije regimente (ili pukovnije) od kojih je jedna bila prozvana Đurđevčkom

(druga je bila Križevačka). Bilo je to u sklopu reorganizacije teritorijalne uprave u Vojnoj krajini, a prvi je na dvije regimente podijeljen upravo Varaždinski generalat 1745. godine. Do tada je jedna od četiri kapetanije Varaždinskog generalata bila i ona Đurđevačka, podijeljena kao i ostale, na vojvodstva.<sup>361</sup> Na prijelazu iz XVII. u XVIII. stoljeće izdvojena je iz teritorija Koprivničke kapetanije. Prema Hrvoju Petriću, ona je osnovana između 1578. i 1586. godine. Istodobno su Virje, Drnje i Novigrad ostali u sastavu Koprivničke natkapetanije (tako su nazvane dotadašnje kapetanije).<sup>362</sup> Prijašnja raspodjela teritorija Slavonske krajine bila je rezultat dogovora na saboru u Brucku 1578. godine otkada su na tome prostoru postojale tri kapetanije od kojih je jedna imala sjedište u Koprivnici pod koju su spadale utvrde u Drnju, Đelekovcu, Novigradu, Đurđevcu, Topolovcu, Apatovcu i Ludbregu.<sup>363</sup> Dakle, Đurđevac je sa svojom utvrdom od XVI. stoljeća imao točno određen položaj u vojnokrajiškom sustavu gdje je u teritorijalnom smislu „napredovao“ dajući ime posebnoj kapetaniji, a zatim i jednoj od dviju regimenti Varaždinskog generalata. Takav položaj ipak nije imalo Virje jer ondje nije postojala krajiška utvrda kao što je to bio slučaj u Đurđevcu, no i ondje je bila prisutna krajiška vojska.

Oblikovanjem Đurđevačke regimente u sastavu Vojne krajine Đurđevac je dobio priliku da ostvari status upravnog središta tzv. đurđevačke Podravine što je moglo pogodovati razvoju trgovine i otklanjanju prometne izoliranosti. Đurđevac je u XVIII. stoljeću bio sjecište puteva koji vode iz svih okolnih naselja (od kojih su neka bila i kumpanijska središta), kao i puteva koji vode prema rijeci Dravi, do mlinova i konaka. To podrazumijeva i njihovu ekonomsku važnost jer oni nisu služili samo ostvarenju komunikacije među ljudima, nego i razmjeni dobara (mlinovi su primjerice bili važni ciljevi mnogih puteva). S tim na umu dolazimo u iskušenje razmišljati o Đurđevcu kao mjestu s elementima gradskog naselja. To bi mogla potkrijepiti Braudelova tvrdnja: „Nema grada bez trga i putova; gradovi se hrane kretanjem.“ Pritom je, piše Braudel, bitan element da se roba koja se kreće privremeno ili trajno zaustavi u naselju od čega ono ima koristi (eventualno je oplemenjuje) te je upućuje na daljne kretanje. Zbog toga bi uskoro trebalo prionuti na proučavanje uloge Đurđevca kao mjesta održavanja godišnjih, mjesečnih, a možda i češćih sajмова.

Osvrnimo se na teritorijalno-upravnu strukturu regimente: „Svaka regimenta sastojala se od četiri bataljuna, jedan bataljun od pet kumpanija, jedna kumpanija od 200 vojnika. Svako

---

<sup>361</sup> Kaser, *Slobodan seljak i vojnik. Povojačeno društvo (1754.-1881.)*, sv. II., 13-14; *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Križevačka pukovnija*, 41.

<sup>362</sup> Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 108

<sup>363</sup> Kaser, *Slobodan seljak i vojnik. Povojačeno društvo (1754.-1881.)*, sv. II., 78, 87; Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 108



kumpanijsko područje sastojalo se od kompleksa međusobno povezanih sela. U jednoj je kumpaniji bilo toliko sela, da se iz tih sela moglo unovačiti 200 vojnika.“<sup>364</sup> Što je ovakav ustroj mogao značiti za sela u đurđevačko-virovskoj Podravini? Zasigurno je postignuta određena povezanost među selima od kojih su bile sastavljene pojedine kumpanije, a onda i određeni bataljuni. Iako pri oblikovanju kumpanija nisu redovito poštivane geografske zadanosti, povezanost u upravnome smislu mogla je pogodovati i ekonomskoj te prometnoj povezanosti. Postojanje regimente koja se naziva Đurđevačkom i koja obuhvaća područje Podravine utjecala je na stvaranje percepcije o krajišnicima iz Podravine za koje Dragutin Feletar tvrdi da su se nazivali Đurokima zahvaljujući nazivu regimente.<sup>365</sup>

Tablica 5: Popis nekih kapetana, lajtnanta, oberlajtnanta, zastavnika i kirurga koji se spominju u crkvenom matičnim knjigama župa u Đurđevcu i Virju do 1804. godine.

	<b>kapetan</b>	<b>lajtnant i oberlajtnant</b>	<b>zastavnik (<i>vexilifer</i>)</b>	<b>kirurg (<i>primarius, cyrurgus</i>)</b>
<b>Đurđevac</b>	Kendel Đuro Bakoš Ignac Stanković Mihael v. Keek Đuro Karvaš Ivan Šegrt	Stanislav Kovačević Radošević Brestak Jakob Medev Franjo Benko Mijo Bogdanović Đuro Ivković	Ferdinand Šegrt Jakob Milošić Matija Tomerlin	David Fronc Franjo Zinke
<b>Virje</b>	Josip Knezović Josip Kunić Stanković Ferdinand Korci	Ignac Kendel	Josip Šklebar Mijo Levak Josip Janković Marko Kovačević Jakob Senjan Maksimilijan Fabrici	Ivan Hofman Josip Kainer Stjepan Domokoš

Potvrdu o društvenom (a time vjerojatno i ekonomskom) ugledu koji su uživali primjerice kapetani, vojvode, zastavnici i drugi nalazimo u matičnim knjigama i drugim popisima crkvene provenijencije. U gornjoj tablici raspoređena su imena muškaraca koji se spominju u matičnim knjigama župa u Đurđevcu i Virju, a kod kojih je navedena njihova vojnička služba. Kod svakog od tih imena stoji i oznaka *D.* ili *Dno.* (gospodin), a kod kapetana *Spectabilis Dnus* (presvijetli gospodin) što svjedoči o njihovu ugledu. Zanimljivo je pratiti ženidbene veze koje su uspostavljanje među nabrojenim obiteljima; obitelji kapetana međusobno su se povezivale ženidbenim vezama, a nerijetko su u tome sudjelovale i obitelji zastavnika.

<sup>364</sup> Kaser, *Slobodan seljak i vojnik. Povojačeno društvo (1754.-1881.)*, sv. II., 116

<sup>365</sup> Feletar, *Podravina: općine Đurđavac, Koprivnica i Ludbreg*, 79



Zastavnicima su vrlo često kod vjenčanja i krštenja kumovali kapetani dok su kirurzi kumovali međusobno jedni drugima.<sup>366</sup>

### 8.1. Razvoj đurđevčkog naselja u XVIII. stoljeću

U XVIII. stoljeću Đurđevac je uz demografski napredak (koji je opisan u posebnom dijelu) doživio i prostorno širenje. Za to su postojale prirodne (geografske), ekonomske i političke pretpostavke koje su zajednički utjecale na razvoj naselja. Među političkim pretpostavkama koje su uvjetovale takav razvoj možemo detektirati stabilizaciju granice u smislu prestanka opasnosti od ratnog sukoba između Osmanskog Carstva i Habsburške Monarhije. Ta je činjenica izravno utjecala na ekonomski razvoj Đurđevca i đurđevčke Podravine jer je bio omogućen razvoj prometa i trgovine. Naime, sklapanjem Žitvanskog mira 1606. godine ustabiljena je habsburško- osmanska granica koja, iako je prolazila nedaleko Đurđevca, više nije propuštala toliko mnogo nenadanih osmanskih upada na područje đurđevčko-virovske Podravine kao što je to bilo ranije (iako je mir utanačen po načelu *statusa quo* te ni jedna ni druga strana nisu odustajale od planova za daljnje napredovanje).<sup>367</sup> U drugoj polovici XVII. stoljeća uslijedilo je oslobađanje od osmanske vlasti prostora u smjeru istoka (primjerice, Virovitica je oslobođena 1684. godine), a napredovanje habsburških snaga rezultiralo je povlačenjem granice na područje udaljeno od Podravine prilikom sklapanja mira u Srijemskim Karlovcima 1699. godine.<sup>368</sup>

Treba znati kako lokacija na kojoj je smještena utvrda ne predstavlja jezgru Đurđevca, no selo je bilo smješteno nedaleko same utvrde, također usred močvare. „Stari đurđevčki grad jedinstven je na više načina. Smješten nedaleko od Drave, između mnogo većih srednjovjekovnih utvrda Koprivnice i Virovitice, imao je više strategijsko nego gospodarsko ili prometno značenje. Rijeka Drava podjednako ga je štitila i plavila, dijelila i povezivala.“<sup>369</sup> Ova tvrdnja Mirele Slukan Altić objašnjava zašto Đurđevac, usko povezan sa svojom utvrdom, nije u XVIII. i XIX. stoljeću doživio veći gospodarski napredak i zašto je bio prometno izoliran. To je, naime, bila njegova prirodna odrednica uvjetovana izborom lokacije za gradnju utvrde i smještaj naselja koje baštini kontinuitet sela koje se nalazilo na drugačijem

---

<sup>366</sup> Matične knjige krštenih, vjenčanih i umrlih župa u Đurđevcu i u Virju. Podaci su pretraženi do 1804. godine. Napominjem da je pojam zastavnika (*vexilifer*) pojavljuje vrlo često sredinom XVIII. stoljeća. U slučaju zastavnika Marka Kovačevića možemo utvrditi da je riječ o osobi koja je rođena oko 1687. godine, a umro je 1750. godine.

<sup>367</sup> Klaić, Vjekoslav. *Povijest Hrvata: od najstarijih vremena do svršetka XIX stoljeća*, knjiga peta, za tisak priredio Trpimir Macan. Zagreb: Nakladni zavod MH, 1980., 580-582; Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 110-111

<sup>368</sup> Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 112-113; Feletar, *Podravina: općine Đurđavac, Koprivnica i Ludbreg*, 78

<sup>369</sup> Slukan-Altić, „Kartografski izvori za povijest Đurđevca“, 90

terenu smještenom južnije od utvrde i današnjeg naselja. Čini se da pri obnovi sela u ranome novom vijeku nije dobro pogođena mjera udaljenosti od rijeke Drave i da nisu predviđene sve negativne posljedice koje podrazumijeva blizina velike rijeke koja meandrira i često poplavljuje okolni prostor. To predstavlja negativne strane smještaja đurđevečke utvrde i naselja unutar močvare. Međutim, uzmemo li u obzir osmansku opasnost i želju za zaštitom od napada tada možemo govoriti o opravdanosti izbora ovakve lokacije.

Rekonstrukciju prostornog širenja Đurđevca u XVIII. stoljeću moguće je napraviti na temelju sačuvanih kartografskih izvora. Najvažnija je karta u 5 listova koja je izrađena 1780. godine prilikom hidrografske izmjere rijeke Drave. To je zapravo prvi topografski prikaz Đurđevca koji se u to doba sastojao od nekoliko „kvartova“, a kao odvojene cjeline se prepoznaju zbog konfiguracije terena. Poslužio bih se opisom dosadašnjih istraživača jer su sažeti i precizni: „Ta karta možda najbolje dosad prikazuje ovisnost Đurđevca o vodama koje ga okružuju. Česte poplave Drave, kao i zaobalne vode oko Đurđevca, čine cijeli teren izrazito vlažnim, a mjestimično i močvarnim. Raspored i smjer pružanja puteva, kao i ukupna morfološka struktura naselja, u potpunosti su određeni konfiguracijom terena i hidrografskim odnosima. Niže poplavne zone u središtu naselja ostale su neizgrađene. Njihova valorizacija bit će omogućena regulacijom Drave te još više njezinih zaobalnih voda koje će početi u prvoj polovici 19. stoljeća. (...) Možemo vidjeti da se tijekom druge polovice 18. stoljeća osobito sagradio njegov južni dio te istočni prema Kalinovcu. To su bili topografski viši predjeli naselja i time najpogodnije zone za gradnju.“<sup>370</sup> Ovi zaključci do kojih je Mirela Slukan Altić došla proučavanjem kartografskih izvora omogućuju nam smještanje Đurđevca u širi kontekst u kojem možemo proučavati na koji se način u prošlosti prostor iskorištavao za formiranje naselja. Pokušat ćemo uočiti koja su načela pritom poštivana i prije svega će nas zanimati koliko je čovjek poštivao prirodne zadanosti nekoga terena te u kojoj mjeri je bio primoran pokoriti im se, a u kojoj je nastojao savladati prirodu i podčiniti je sebi.

Kartografski prikazi svjedoče kako su u Đurđevcu u to doba još uvijek najgušće naseljena povišena područja koja imaju izgled greda, odnosno brvi, pa odatle i dolazi naziv Veliki i Mali Brvci za glavne dijelove naselja. Brvci i Varaš (naziv za današnju glavnu ulicu u Đurđevcu) obgrljuju močvaru čijom sredinom protječe vodotok po imenu Strašnica koji privlači vode iz močvare koja je pak posljedica plavljenja rijeke Drave. Na karti se uočava još jedna zanimljiva situacija, a to je stambeno prenapučen prostor oko župne crkve. Za pretpostaviti je da je to dio naselja koji se u izvorima spominje kao „Civitas“ ili „oppidus“, tj.

---

<sup>370</sup> Slukan-Altić, „Kartografski izvori za povijest Đurđevca“, 94

podgrađe. Kako je u kasnijem razdoblju (do 1868. definitivno) dio tih kuća uklonjen, nameće se zaključak da su se te obitelji preselile na područje Peski koje je u kasnijem razdoblju osjetno naseljenije (Prilog G4). Isti izvor pokazuje kako se dijelovi močvarnog terena polako isušuju. To je uočljivo ponajprije na području današnje Starogradske ulice koja vodi od župne crkve, tj. od spomenutog podgrađa prema utvrdi. To se očituje skraćivanjem mosta koji premošćuje močvarni prostor i izgrađivanjem nekoliko objekata na početku te ulice. Na prostoru koje se u XVIII. stoljeću počinje iskorištavati kao građevinsko zemljište zasigurno je prije bilo poljoprivredno zemljište. Zbog te prenamjene, a i zbog povećanja broja stanovnika raste potreba za zemljom, odnosno poljoprivrednim zemljištem, pa se krče i kultiviraju neka nova područja. Javlja se i potreba za isušivanjem močvara oko Đurđevca na čemu su intenzivno radile vojnokrajiske vlasti tijekom XIX. stoljeća.<sup>371</sup> Ubrzanju procesa melioracije pridonijela je i katastrofalna poplava Drave koja je 12. lipnja 1827. godine zadesila čitavu Podravinu („tota Podravinam“), pa tako i Đurđevac. Izvori svjedoče kako je u Đurđevcu „voda 1 hvat visoko pokrila sve vrtove, livade, polja i ceste. Tom su prigodom nastradali svi usjevi, a poginulo je mnogo ljudi i stoke.“<sup>372</sup> Poplava je opisana na gotovo cijeloj stranici đurđevčke župne spomenice, dok ju, primjerice, Spomenica župe Gola koja se nalazi uz samu rijeku Dravu ne spominje.<sup>373</sup>

Najvidljiviji i najznačajniji trag melioracije u Đurđevcu je kanal Čivičevac koji je prokopan sredinom XIX. stoljeća kada je u Đurđevcu službovao Ignac Čivić pl. Rohrski (1804.-1865.). Taj general i pisac je tijekom svog službovanja u Đurđevcu sustavno radio na isušivanju močvara, gradnji cesta i organiziranju drugih oblika infrastrukture, a veliki kanal čije je prokopavanje značilo stvaranje velike količine obradivog zemljišta danas nosi ime svojeg graditelja.<sup>374</sup>

Rezultat demografskih promjena uvjetovanih doseljavanjem stanovništva je i nastanak novih dijelova Đurđevca. Među lokalnim je stanovništvom uvriježeno mišljenje da je kvart koji se naziva „Pemija“ nastao kada su onamo doselili obrtnici češkog porijekla (Pemci = Česi, od Bohemia = Češka). Rekonstrukcija podataka iz matičnih knjiga svjedoči o pojavi

---

<sup>371</sup> Horvat, Rudolf. *Hrvatska Podravina* (pretisak). Koprivnica, 1997., 69; Matica, „Prostorni razvoj Đurđevca“, 61

<sup>372</sup> Matica, „Prostorni razvoj Đurđevca“, 61; Horvat, *Povijest Gjurjevca*, 60.; *Conscriptio Rerum memorabilium Parochiae in Gyurgyevcz* (...), (Župna spomenica od 1825. godine). Arhiv župnog ureda rkt. župe sv. Jurja, mč. u Đurđevcu. Međutim, matična knjiga umrlih svjedoči o samo jednom čovjeku koji se tada utopio, bio je to 25-godišnji Josip Topolčić (*Parica matične knjige umrlih rkt. župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu, sv. I. (1826.-1830)*). NAZ, Zbirka matičnih knjiga).

<sup>373</sup> *Memorialia Parochiae in Pago Gola* (...), (Župna spomenica od 1822. godine). Arhiv župnog ureda rkt. župe sv. Tri kralja u Goli.

<sup>374</sup> Stipčević-Despotović, Anđelka. „Čivić, Ignjat Rhorski (Csivich).“ U *Hrvatski biografski leksikon*, 78

novih obrtničkih obitelji u Đurđevcu u drugoj polovici XVIII. stoljeća, no još uvijek ne pruža dovoljno podataka za potvrdu da je bilo prisutno njihovo grupiranje unutar naselja, kao ni to kojeg su porijekla. Međutim, analogija s drugim naseljima, kao što je primjerice Virje gdje imamo pouzdane informacije o porijeklu nekih obrtnika, dokazuje da je doseljavanja obrtnika iz primjerice čeških i talijanskih zemalja u đurđevečko-virovsku Podravinu u drugoj polovici XVIII. stoljeća doista bilo. Tijekom XVIII. i XIX. stoljeća najveći dio izgradnje stambenih objekata odvijao se duž glavnih prometnih pravaca, ponajprije na jedinoj tvrdoj cesti koja vodi prema Virju gdje je nastao kvart Novo Selo (kao produžetak Velikih Brvci). Naselje se u to doba sve više približava Peskima, a širi se i uz prometnice koje vode u druga susjedna mjesta, primjerice Kalinovec i Čepelovec, odnosno Mičetinec.

Posebno je zanimljiv toponim „Kopčica“ kakav nalazimo na kartama, a koji se i danas koristi u Đurđevcu za jedan dio grada. U drugoj polovici XVIII. stoljeća je to područje na kartama prikazivano kao pješčani brežuljak. Neki od zavičajnih autora nudili su objašnjenje toga neobičnog naziva (riječ „kopčica“ asocira ih na kopču, tj. poveznicu između dva prostora) no, možda korijen naziva valja tražiti u riječi kopno. Dokaz je izgled toga područja na kartama koji podsjeća na otok, dio suhog kopna koji izvire iz močvare. Vjerojatno je tu zapravo riječ o pješčanom brežuljku koji se stabilizirao uslijed okruženosti močvarom čiji je hidrografski utjecaj podrazumijevao razvoj vegetacije i nemogućnost eolskog djelovanja. Po toj bismo logici prije spomenute Brvce mogli smatrati pješčanim dinama zarobljenima vodom koje su se potpuno stabilizirale i klimatskim djelovanjem pretvorile u plodno tlo. Takvu bi genezu promjena u okolišu bilo jako teško dokazati na temelju povijesnih podataka, ali u kombinaciji s geološkim istraživanjima i za ovakvu tezu moglo bi se pronaći rješenje.

Proizvodnja prostora, odnosno stvaranje obradivih površina isušivanjem močvara vrlo je raširena metoda primjenjivana u različitim dijelovima svijeta i u različitim povijesnim razdobljima. „Isušivanje močvarnih područja, koje se provodi još od antičkog doba, najčešće se sastoji u isisavanju viška vode iz tla i prebacivanju u jarke koji okružuju zemljišne čestice.“<sup>375</sup> Tipični primjer takvoga djelovanja čovjeka na okoliš s ciljem njegova pripitomljavanja je gore opisani đurđevečki slučaj. Europa je do kraja XVIII. stoljeća doživjela značajan demografski rast koji je neminovno zahtijevao prostor za ljude u smislu njihova naseljavanja, ali još više u smislu poljoprivrednog zemljišta za proizvodnju hrane. Na mnogim dijelovima europskog kontinenta koji su doživjeli snažan demografski rast „više nema dijela prirode koji se može osvojiti, osim vodenih prostranstava i močvarnih

---

<sup>375</sup> Delort i Walter, *Povijest europskog okoliša*, 203

područja“.<sup>376</sup> Upravo je takva situacija vladala i na području đurđevečke Podravine. Pritom je Đurđevac najprije kao krajiška utvrda, a zatim kao demografski snažno naselje, organizirao naseljavanje i šireg đurđevečkog područja.

## 8.2. Stvaranje krajiškog društva

Ključnom godinom u tijeku osmanskih upada u đurđevečko-virovsku Podravinu smatra se 1552. kada je pala Virovitica i čitavo područje oko nje i kada su Osmanlije doista opsjedali Đurđevac i Virje te prodirali do Koprivnice jer su planirali udariti na Varaždin.<sup>377</sup> O ozbiljnosti situacije u ovome dijelu Podravine svjedoče podaci da je 1553. godine u Đurđevcu bilo smješteno 150 konjanika i 150 haramija, dok je istodobno u Koprivnici bilo 200 konjanika, 100 haramija i 50 njemačkih vojnika.<sup>378</sup> Mogli bismo reći da je tijekom prve polovice XVI. stoljeća srednjovjekovni feudalni društveni poredak u đurđevečko-virovskoj Podravini nestao zbog osmanskih upada i tako su stvoreni preduvjeti za uvođenje vojnokrajiškog sustava. Time je na ovome području uvođenje krajiškog sustava zapravo bilo lakše negoli drugdje. Oblikovanje novog društvenog i gospodarskog sustava na ovome području od strane vojnih struktura, koji nije podrazumijevao razvoj feudalnog sustava, imalo je prvenstveni cilj efikasnu obranu od Osmanlija. „No taj je teritorij bio nenastanjen.“<sup>379</sup> Demografska slika đurđevečko-virovske Podravine obrađena je u posebnom poglavlju. Karl Kaser tvrdi da su krajiške strukture (koju čini i brojna administracija) između XVI. i XVII. stoljeća doista preuzele sve oblike vlasti, a krajiški je dio bio praktički neovisan od civilnog dijela Hrvatske. Vojne vlasti dobile su time jednu za njih neuobičajenu ulogu: One su postupno postale suoblikovateljima društvenog i gospodarskog života u Vojnoj krajini.<sup>380</sup> Zbog toga je neizbježno govoriti o funkcioniranju vojnokrajiškog sustava na promatranom području. Kaser dalje tvrdi: „Time je položena temeljna struktura krajiškog društva u njegovu nastajanju: osobna sloboda i posjedovanje zemlje bez feudalno pravnih sveza, a s obvezom vojne službe.“<sup>381</sup> Koliko su se krajiške vlasti uhodale u vršenje i civilnih poslova, uz one vojne i sudbene, svjedoči činjenica da je u tome smjeru bila provedena i reorganizacija čitave Hrvatsko-slavonske Vojne krajine u drugoj polovici 1740-ih godina.<sup>382</sup>

---

<sup>376</sup> Delort i Walter, *Povijest europskog okoliša*, 199

<sup>377</sup> Feletar, *Podravina: općine Đurđavac, Koprivnica i Ludbreg*, 76-77

<sup>378</sup> Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 106

<sup>379</sup> Kaser, *Slobodan seljak i vojnik. Rana krajiška društva (1545.-1754.)*, sv. I., 50

<sup>380</sup> Kaser, *Slobodan seljak i vojnik. Rana krajiška društva (1545.-1754.)*, sv. I., 47

<sup>381</sup> Kaser, *Slobodan seljak i vojnik. Rana krajiška društva (1545.-1754.)*, sv. I., 53

<sup>382</sup> Kaser, *Slobodan seljak i vojnik. Rana krajiška društva (1545.-1754.)*, sv. I., 19; *U potrazi za mirom i blagostanjem*, 154

Nakon sklapanja već spomenutih mirovnih ugovora kojima je habsburško-osmanska imperijalna granica malo-pomalo odmicana od zapada prema istoku i jugoistoku hrvatskih zemalja, izgubila se prvotna svrha postojanja Slavonske krajine, odnosno Varaždinskog generalata kao obrambenog sustava od Osmanlija. O blagodatima novonastale strateške i političke situacije za demografski, gospodarski, pa i vjersko-kulturni razvoj Đurđevačke regimente (pukovnije) ne možemo donositi konačne sudove jer nisu provedena ozbiljna komparativna istraživanja o utjecajima blizine habsburško-osmanske imperijalne granice na stanovnike u njezinoj neposrednoj blizini. Novonastale su situacije očito bili svjesni i oni koji su na tome području živjeli, kao i oni koji su odlučivali. Naime, car Leopold (već krajem 1680-ih godina) i Dvorsko ratno vijeće (1702. godine) bili su raspoloženi za ukidanje Varaždinskog generalata. No, tome su suprotstavili oni koji su taj dio Krajine opskrbljivali novcem i zapovjednim kadrom (unutrašnjoaustrijski staleži).<sup>383</sup> Pošto Varaždinski generalat ne samo da nije ukinut nego je ostao nepromijenjen njegov status i ustroj, doista su neki ovo područje od tada mogli smatrati izvorom "topovskog mesa". Tako Mirko Valentić piše o Slavonskoj krajini (koja se kasnije nazivala Varaždinskim generalatom) uspostavljenoj tijekom XVI. stoljeća kao o "europskoj ratnoj provinciji" koja je doživjela sustavnije povojačenje nego je to bilo u drugim krajinama (pogotovo onima izvan hrvatskog povijesnog prostora).<sup>384</sup> Anakronost opstalog sustava bila je pojačana nemotiviranošću krajišnika koji se otada bore na bojištima izvan svoje domovine (ukoliko ovim pojmom u to doba označimo uže područje na kojem su obitavali i kojem su zasigurno bili privrženi) te nemogućnošću „zapošljavanja“ svih vojno sposobnih muškaraca. Održavanje „krajine“, koja to više nije, postajalo je sve skuplje iako se naizgled status krajišnika nije pogoršao: eventualni problemi oko ukidanja krajiških prava stanovništvu koje je obitavalo na području generalata koji bi bio ukinut bili su jedan od argumenata za njegov opstanak (drugi je vjerojatno bio kronična potreba za vojnicima koja je vladala baš i prvih godina XVIII. stoljeća, a treći su mogli biti osobni interesi unutrašnjoaustrijskih staleža).<sup>385</sup> Kako se na početku vladavine Marije Terezije pojavila velika potreba za vojnicima, više se ukidanje onih dijelova Vojne krajine koji su doista bili izvor toliko potrebnih vojnika nije činilo dobrom idejom. Problem održavanja takvog sustava ipak je ostao aktualan i pokušao se riješiti ostvarivanjem samodostatnosti. Kao što je već napisano, reforme su započele reorganizacijom Varaždinskog generalata 1745.

---

<sup>383</sup> Kaser, *Slobodan seljak i vojnik. Rana krajiška društva (1545.-1754.)*, sv. I., 111

<sup>384</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Križevačka pukovnija*, 41-42

<sup>385</sup> Kaser, *Slobodan seljak i vojnik. Rana krajiška društva (1545.-1754.)*, sv. I., 112; *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 49

godine.<sup>386</sup> Delikatnost područja Varaždinskog generalata bila je vidljiva još i u doba vladavine Josipa II. koji se pomno informirao (osobno obilazio) o njemu kada je želio provjeriti primjenjivost kantonske uprave, dok ga je zaobilazio kad se bavio pitanjima protuosmanske obrane granica svoje Monarhije.<sup>387</sup> Na početku druge polovice XVIII. stoljeća različitim je reformama stvoreno društvo koje se naziva „povojačenim“. „Ono je bilo u obostranom interesu: država se mogla nadati da će iz zaliha Vojne krajine moći ustrojiti nekoliko udarnih regimenti, a krajiške obitelji da će na taj način sačuvati svoj povlašteni status.“<sup>388</sup> Iako je krajiško društvo na neki način bilo povlašteno, gospodarstvo na krajiškom području je bilo lišeno normalnog razvoja što je izazivalo ozbiljne probleme; primjerice, gotovog novca među krajišnicima gotovo da i nije bilo. „Ona nije htjela siromašne krajiške obitelji, nego dobrostojeće, kako bi, s jedne strane, mogla pokazati da je bila u stanju dovesti područje Vojne krajine na isti onaj stupanj razvitka koji je postojao na susjednom civilnom. S druge strane, bile su joj potrebne dobrostojeće krajiške obitelji, da bi na dugi rok mogle izvršavati vojnu službu.“<sup>389</sup> Ovime Kaser zapravo priznaje da je Vojna krajina bila kočnica za normalan gospodarski razvoj kakav je ipak ostvaren u civilnom dijelu. Novčana privreda nije postojala! Jedino što se razvijalo bila je poljoprivredna proizvodnja i to radi demografskog pritiska. Ni tada se oduška nije nalazilo u razvoju primjerice obrtništva ili drugih neagrarnih djelatnosti, već se prilazilo jednostavnom stvaranju novih poljoprivrednih površina, najčešće krčenjem jer je krajiški prostor obilovao šumama i terenom pogodnim za stvaranje krčevina.<sup>390</sup> Sve je to pridonosilo i zatvorenosti krajiškog prostora u prometnom smislu. Tako Kaser konstatira za sredinu XVIII. stoljeća: „Između pojedinih dijelova Vojne krajine nisu postojale nikakve veze, koje bi dopuštale intenzivniji robni promet.“ Pitanje je ovo na koje bi valjalo pokušati konkretnije odgovoriti. Ima radova u kojima se problematizira razvijenost riječnog i cestovnog prometa u različitim dijelovima Vojne krajine, no vjerojatno nedovoljno za davanje neke ukupne slike. Ponešto o prometnoj infrastrukturi u đurđevačko-virovskoj Podravini u drugoj polovici XVIII. stoljeća rečeno je i u ovom radu s obzirom da je proučavana mreža kopnenih puteva kao i utjecaj riječnog prometa (pogotovo uređenih prijelaza preko rijeke Drave) na svakodnevni život u onodobnoj Podravini.

Ono što je krajiško područje razlikovalo od civilnog bilo je vlasništvo nad zemljom. Iako je zemlja tretirana kao tzv. vojno leno, Kaser zaključuje „da su krajiške obitelji na svojim

---

<sup>386</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 49-50

<sup>387</sup> Tako je to bilo kada je u ljeto 1786. godine (započevši 10. lipnja) Josip II. obilazio područje Vojne krajine i, za razliku od 1783. godine, nije zaobišao Varaždinski generalat. Buczynski, *Pa to su samo Hrvati!*, 51, 61

<sup>388</sup> Kaser, *Slobodan seljak i vojnik. Rana krajiška društva (1545.-1754.)*, sv. I., 7, 9

<sup>389</sup> Kaser, *Slobodan seljak i vojnik. Povojačeno društvo (1754.-1881.)*, sv. II., 11

<sup>390</sup> Kaser, *Slobodan seljak i vojnik. Povojačeno društvo (1754.-1881.)*, sv. II., 66



posjedima bile prije vlasnici nego puki uživatelji“.<sup>391</sup> Vlasnik (krajšnik) odlučivao je hoće li zemlju prodati, napustiti (naravno, pod onim uvjetima koji su propisani) ili nešto treće, a vlevlasnik (car/kralj) je samo (koliko su mu to ovlasti dopuštale) to odobravao ili ne; pravo akcije imao je uživatelj. Kaser osobu vladara naziva fiktivnim vlasnikom zemljišta u Vojnoj krajini (na temelju krajiških zakona iz 1754. i 1807. godine)<sup>392</sup>, no u slučaju šuma (proučavajući *Šumski red* iz 1787. godine) čini se da više nije bilo tako. Naime, u uvodnim se člancima spomenute uredbe na nekoliko mjesta naglašava da „carske kraljevske krajiške šume“ samo vladarevom „visokom milošću“ krajišnici uživaju i da time „trebaju biti zadovoljni“. Vladara treba poštediti „gubitaka u šumama“ jer će to omogućiti prosperitet čitave Krajine. Jednu sumarnu ocjenu Vojne krajine dao je Karl Kaser: „Bio je to zatvoreni teritorij s posebnim sastavom stanovništva, posebnim društvenim odnosima, s posebnim načinom gospodarstva, koje se gotovo stopostotno temeljilo na poljoprivrednoj proizvodnji i s posebnom upravom, koju je financiralo krajiško pučanstvo. Moglo se očekivati da će se to krajiško područje razviti u zatvoreno gospodarsko područje.“<sup>393</sup>

### **8.3. Jozefinska reforma Vojne krajine – uvođenje kantonskog sustava 1787. godine**

Pukovnije ili regimente (na čelu s pukovnikom) podijeljene na dvanaest kumpanija ili satnija (na čelu s kapetanom) činile su strukturu Varaždinskog generalata u drugoj polovici XVIII. stoljeća. Kapetan je sa svojim službenicima uređivao u sjedištu svake satnije u kojoj su bili smješteni tzv. magazini i drugi krajiški objekti (naravno, uz same stambene objekte za časnike).

Nakon dugogodišnje vladavine Marije Terezije (1740.-1780.) na prijestolje je došao njezin sin Josip II. (1780.-1790.) – u mnogočemu nadobudan i odlučan vladar. Nastavio je politiku provođenja reformi koje su, dakako, bile potrebne i na području Vojne krajine. „Izgleda da u početku ni sam nije bio dovoljno siguran kako preustrojiti vojnokrajiški sustav, osim što je bio uvjeren da je i u Vojnoj krajini bilo potrebno provesti razdiobu vojnih i civilnih ovlasti, poučen, kao i u štočemu drugom, pruskim primjerom. Međutim, pruska i habsburška vojska silno su se međusobno razlikovale.“<sup>394</sup> Dobivamo dojam da su habsburški vladari u drugoj polovici XVIII. stoljeća (pošto ne bih sudio o vladarima prije i poslije, mislim prvenstveno na posljednja desetljeća vladavine Marije Terezije te čitavo doba Josipa II.) bili oni koji su čitavo vrijeme trebali dostizati kotač povijesti koji kao da im je bio stalno

---

<sup>391</sup> Kaser, *Slobodan seljak i vojnik. Povojačeno društvo (1754.-1881.)*, sv. II., 24

<sup>392</sup> Kaser, *Slobodan seljak i vojnik. Povojačeno društvo (1754.-1881.)*, sv. II., 26

<sup>393</sup> Kaser, *Slobodan seljak i vojnik. Povojačeno društvo (1754.-1881.)*, sv. II., 67

<sup>394</sup> Rokсандić, „Drava u očima jozefinista“, 20-22

za petama. Pritom mislim na njihove više ili manje reformističke propise, uredbe, patente, *Ordnungen* i drugo, koji su nerijetko donošeni tek kada je njima trebalo regulirati trendove, koji su u praksi, odnosno među podanicima, već uveliko zaživjeli. To bi značilo da su se vladari prilagođavali podanicima, a ne oni njihovoj volji. Čini mi se da su u mnogo manjoj mjeri vladari svojim uredbama bili inovativni i doista reformni.



Slike 44 i 45. Kovanice s likom Marije Terezije iz druge polovice XVIII. stoljeća i portret kraljice Marije Terezije (iz zbirke Đure Jančija).

Kao malokad ranije u Vojnoj krajini 1780-ih je godina pripremljena opsežna i temeljita reforma kojom se željelo unaprijediti (!) krajiški sustav. Ozbiljnost reformi proizlazi iz činjenice da su se one ticale administracije, gospodarstva, vojske, demografske politike i drugog. “Kantonski sustav bio je prvi i jedini pokušaj u povijesti Vojne krajine da se civilno poslovanje krajiških pukovnija potpuno povjeri posebnoj upravi koju su činili zasebni kantonski časnici i dočasnici i koja je bila odvojena od pukovnijskih i satničkih stožera koji su se ubuduće trebali brinuti samo za sve vojne poslove. (...) Svaki je kotar obuhvatio tri satnije. Stožer kantona činilo je 18 osoba, osoblje kotara 201 osoba, a ‘ekstra osoblje’ 89 osoba pa je ukupno 311 osoba sudjelovalo u administraciji kantona. Pod nadležnost kantonske uprave pripadalo je, osim toga, školsko osoblje, šumarsko osoblje, osoblje ergele, osoblje pilana, zatim inspector svilarstva i maltari.”<sup>395</sup> Međutim, kantonski sustav nije potrajao jer je ukinut već 1800. godine. Mogli bismo zaključiti da je manjkavost novog sustava bila u tome što je bio presličan dotadašnjem vojničkom sustavu uprave kojem je ovaj težio biti samo paralelan. Brojnost „civilnih“ djelatnika (kirurzi, pisari, šumari, primalje i drugi) trebala je kompenzirati

<sup>395</sup>Buczynski, *Pa to su samo Hrvati!*, 69

činjenicu da su na čelu kantonalne uprave ipak bili krajiški časnici. To dokazuje i činjenica da takva razdioba vlasti nije lagano zaživjela i da ju je zamijenila ona vojna.<sup>396</sup>

U kakvom je stanju bilo područje Vojne krajine (pogotovo u demografskom i ekonomskom smislu) bilo je vidljivo dovoljno prije uvođenja kantonskog sustava. Od 1774. godine trajala je topografska izmjera koja se po Josipu II. naziva „Josephinische Landesaufnahme”. Iako je primarno trebala poslužiti u vojne svrhe, rezultati ove izmjere danas služe za raznolika istraživanja, među kojima je i proučavanje povijesti okoliša. U Varaždinskom generalatu je 1774. godine proveden popis žitelja i resursa kojima raspolažu. Osvrnimo se na one podatke koji se odnose na Varaždinski generalat i Đurđevačku pukovniciju: “(..) u Đurđevačkoj pukovnici bio je zabilježen najveći postotak muških stanovnika (54,4 %), (...).”<sup>397</sup> U odnosu na, primjerice ogroman udio oranica u Banskoj krajini od čak 93 %, Varaždinski se generalat mogao pohvaliti najvećim postotkom livada (16 %) među poljoprivrednim zemljištem.<sup>398</sup> Posljedice militarizacije krajiškog društva provedene sredinom XVIII. stoljeća bile su višestruke. “Krajiško podložništvo poslije militarizacije (...) jedan je od oblika drugog kmetstva u Habsburškoj Monarhiji.”<sup>399</sup> Ono što se militarizacijom još htjelo postići bila je samodovoljnost Vojne krajine: “Samodovoljnost je bilo nužno istaći da bi se u što je moguće većoj mjeri krajiški prostor odvojio od hrvatsko-slavonskog i ugarskog provincijala kako privredno tako i društveno i politički.”<sup>400</sup> Nastojala se postići neovisnost toga prostora u svakom smislu. Tijekom sljedećih reformi kada je počelo osnivanje vojnih komuniteta (onaj u Bjelovaru je najrelevantniji za povijest đurđevačko-virovske Podravine) željela se stvoriti „autarkična krajiška država“ što nije bilo izvedivo radi zaostalosti (u gospodarskom smislu) krajiškog društva. Naime, krajišnici su, u uvjetima kakvi su im bili osigurani, mogli proizvoditi tek onoliko koliko im je trebalo za preživljavanje i održavanje, što je bilo daleko od željenog cilja da se pokrene takva gospodarska aktivnost zahvaljujući kojoj bi Vojna krajina u svakom pogledu postala samodostatna.<sup>401</sup>

Mirko Valentić tvrdi da u slučaju Đurđevačke pukovnije broj obitelji u nekoj župi možemo poistovjetiti s brojem kućnih zadruga.<sup>402</sup> On nudi i sumarne podatke na razini Đurđevačke i Križevačke pukovnije pa ćemo ih ovdje radi komparacije prikazati tablično. Tablica pokazuje da je Đurđevačka pukovnija imala veći udio pravoslavnog stanovništva u

<sup>396</sup> Kaser, *Slobodan seljak i vojnik. Povojačeno društvo (1754.-1881.)*, sv. II., 20-21

<sup>397</sup> Buczynski, *Pa to su samo Hrvati!*, 22

<sup>398</sup> Buczynski, *Pa to su samo Hrvati!*, 22

<sup>399</sup> Roksandić, Drago. *Vojna Hrvatska: La Croatie militaire, Krajiško društvo u Francuskom Carstvu (1809.-1813.)*, I. knjiga. Zagreb: Školska knjiga, Stvarnost, 1988., 12

<sup>400</sup> Roksandić, *Vojna Hrvatska: La Croatie militaire*, 12

<sup>401</sup> Kaser, *Slobodan seljak i vojnik. Povojačeno društvo (1754.-1881.)*, sv. II., 12

<sup>402</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 50

odnosu na Križevačku pukovniju. Valja napomenuti kako se pukovnija sastojala od satnija u kojima je prevladavalo katoličko stanovništvo (to se odnosi na dio u kojem su naselja đurđevačko-virovske Podravine), a bilo je satnija u kojima je većinu činilo pravoslavno stanovništvo. Razlog tome nalazim u raspodjeli teritorija između jedne i druge pukovnije, odnosno sastavu sela pri čemu se, čini mi se, možda nastojalo postići ravnomjernost u količini pravoslavnih i katoličkih krajišnika. Usporedbe radi, podacima s kraja XVIII. stoljeća u tablicu su pridodani i statistički podaci iz 1857. godine jer je to još uvijek doba kada funkcionira vojnokrajiški poredak.

Tablica 6. Sistematizirani podaci iz “Karte religijskog reljefa Slavonske krajine” kako ju naziva Mirko Valentić i datira u kraj XVIII. stoljeća. (Izvor *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, knjiga 8*, pripremili Mirko Valentić, Ivana Horbec, Ivana Jukić. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2003., 50-51).

kraj XVIII. stoljeća	pukovnija	
	Đurđevačka	Križevačka
katoličke župne crkve	14	15
pravoslavne parohijalne crkve	15	13
grkokatoličke župne crkve	7	7
filijale katoličkih župa	39	77
područne pravoslavne crkve	77	15
katoličke obitelji	4 784	3 766
pravoslavne obitelji	1 584	1 407
katolici	34 531	41 648
pravoslavci	16 459	15 061
katolička sela	74	96
pravoslavna sela	73	73
miješana sela	76	68
ukupan broj sela	223	237
1857. godine		
ukupan broj stanovnika 1857. godine	78 534	61 532
broj kuća 1857. godine	7 463	4 897
katolici 1857. godine	61 864	44 937
pravoslavci 1857. godine	16 656	16 546
grkokatolici 1857. godine	14	49

#### 8.4. Percepcija krajišnika

U ovome dijelu me prvenstveno zanima kako su krajišnike percipirale krajiške vlasti. One su na svoje podanike gledale, osim kao na vojnike, i kao na zemljoradnike i stočare, ali i kao na nositelje demografske snage u Vojnoj krajini. Kao drugo, zanima me kako su krajišnici percipirali sami sebe, odnosno svoj položaj u vojnokrajiškome sustavu. Ukoliko to dopuštaju

izvori, bilo bi zanimljivo znati kako su krajišnike percipirali „Treći“, neki potpuni „autsajderi“. Kod posljednjeg bih se želio odmah ograditi i naglasiti da sam svjestan da o samopercepciji krajišnika zorno svjedoče pobune i ostali oblici borbe za prava pripadajuća njihovu staležu i za očuvanje stečenih povlastica. Smatram da bi takva rasprava razvodnila priču, kao što bi se i nizanje pogleda na krajinu i krajišnike „izvana“ moglo pretvoriti u zaseban rad. Zato bih se zadržao na onim momentima koji su relevantni za uže područje i vrijeme kojim se bavim u radu.

Karl Kaser vojnokrajiškim pitanjima pristupa s pretpostavkom da su krajišnici „marginalizirana skupina“ u vojnokrajiškoj historiografiji. On u njima vidi pojedince, prije svega ratare i stočare, koji su militarizirani. Riječ je, dakle o agrarnom stanovništvu koje je poveženo. „Krajišnici nisu bili samo oni koji su područje Vojne krajine junački branili od turskog neprijatelja (...). Najveći dio svojega života krajišnici obično nisu provodili u borbi protiv neprijatelja, nego u borbi za svoje materijalno preživljavanje.“<sup>403</sup> Ovakav slikovit opis možemo redovito pronaći u radovima i drugih stručnjaka koji se bave krajiškom problematikom.

„Društvo Vojne krajine bilo je agrarno društvo.“<sup>404</sup> Ovo je polazište Kaseru, ali i drugima, za istraživanje ekonomske podloge krajiškog stanovništva. Proizvodnja hrane najviše okupira krajišnike i njihove obitelji koje obitavaju u svojim zadrugama. Na taj su način oni vezani za zemlju i lišeni mogućnosti za seljenje ili bavljenje kakvim neagrarnim djelatnostima.<sup>405</sup> Obrtništvo je, doduše, bilo živo, no i ono je bilo usmjereno gotovo isključivo na zadovoljavanje potreba ratara i stočara jer su njihovi proizvodi i usluge bili namijenjeni uglavnom funkcioniranju samo te gospodarske grane. Posljedica toga bila je da krajišnici nisu raspolagali gotovim novcem. „Novac koji erar plaća krajišnicima oni uglavnom shvaćaju kao dar, čak i onda kada je, na primjer, namijenjen kao pomoć protiv gladi koja se pojavila zbog neuspjele žetve ili elementarne nepogode. Što se krajišnika više pomaže novcima, to će manje raditi. Krajišnik bi obrađivao još manje zemlje kad bi znao da može jednu godinu izdržati i bez toga jer sve se u krajinama mjeri prema jednoj godini. On je ‘po prirodi lijen, sklon ljenčarenju i neprijatelj je svakog rada’. Ništa više ne mrze nego težak posao, pa tako i obrađivanje zemlje, gnojenje i vršenje žita, bez obzira koliko god sve to korisno bilo. Neće se latiti posla sve dok ih okolnosti na to ne prisile.“<sup>406</sup> Kako ovako grub opis Josepha Trajana

---

<sup>403</sup> Kaser, *Slobodan seljak i vojnik. Rana krajiška društva (1545.-1754.)*, sv. I., 17

<sup>404</sup> Kaser, *Slobodan seljak i vojnik. Rana krajiška društva (1545.-1754.)*, sv. I., 18

<sup>405</sup> Grandits, Hannes. *Obitelj i socijalne promjene u hrvatskim selima: (18.-20. stoljeće): studije slučaja Bobovac i Lekenik*, prevela Barbara Dukić. Zagreb: FF press, FFZG, 2012., 78

<sup>406</sup> Buczynski, *Pa to su samo Hrvati!*, 110

uskladiti s očito vrijednim graničarima kakvi su bili primjerice Podravci koji su prionuli krčenju šuma (što je vrlo mukotran posao, moramo priznati) kako bi oblikovali konake na kojima će uzgojiti što više stoke? Odgovor na to pitanje daje Hannes Grandits koji tvrdi da krajišnici nisu trebali proizvoditi više od onoga koliko im je bilo potrebno za preživljavanje jer nisu živjeli u feudalnom sustavu u kojem bi bili opterećeni naturalnim ili novčanim podavanjima.<sup>407</sup>

Kako bilo, visoki su krajiški službenici 1780-ih godina očito krajišnike smatrali slabim gospodarima i na njihove su loše osobine krajišnika nastojalo utjecati uvođenjem kantonske uprave. Vrlo konkretnu potvrdu nalazimo u onome što je 1787. godine bilo predviđeno: “da kantonski časnici svaka dva tjedna moraju vizitirati svoj kotar i provjeriti obavljaju li poljari i pastiri svoju dužnost, zatim, jesu li polja, livade i vinogradi okopani kako treba i zaštićeni od štetočina te jesu li polja na vrijeme preorana, posijana i pokošena? Tom prilikom trebaju pohvaliti marljive krajišnike i poticati neradnike na rad.”<sup>408</sup> Kakve je rezultate to moglo polučiti možemo nagađati s obzirom na skeptičnost koju su krajiške vlasti prepoznale u svojim podanika. “Krajišnicima su sve novotarije, čak i ako dolaze s najvišeg mjesta, unaprijed sumnjive i oni odmah misle da su one u suprotnosti s njihovim ‘umišljenim privilegijama ili takozvanim pravicama’ pa da su stoga štetne. Jer svi su prigrlili geslo: ‘Naši su očevi tako živjeli i osjećali su se pri tome vrlo dobro! Ergo, i mi ćemo tako!’ Trajan kaže da je to vječna pjesma koju krajišnici pjevaju svojoj djeci i svojim unucima.”<sup>409</sup> Nema potrebe „braniti“ krajišnike od optužbi za skeptičnost prema “novotarijama” koje su im doista mogle biti korisne, no oni su svakako imali pravo biti kritični prema uredbama koje dolaze “s najvišeg mjesta” kad vidimo da je to isto “najviše mjesto” nakon samo 13 godina ukinulo „najveću blagodat“ koju su pružili svojim podanicima kao “čisti promašaj”.

Prilikom kantonske reorganizacije Vojne krajine 1787. godine još je uvijek bila živa uspomena na pobune koje su se javljale u Varaždinskom generalatu stoga je tamošnje krajišnike pratio glas „da su uvijek bili skloni pobunama“ i da su pritom „gnjusno zlostavljali” svoje časnike.“<sup>410</sup> Međutim, ono na što sam već skrenuo pažnju i što je Varaždinski generalat razlikovalo od drugih dijelova Vojne krajine jest činjenica da ovdje krajišnici nisu bili izloženi ratnoj opasnosti. Prema izvorima iz toga doba mir se smatrao preduvjetom demografskog i ekonomskog napretka nekog područja. Što se tiče ocjene krajišnika u smislu vojne spremne ona, čini se, nije bila tako loša. „Dobro služe i sada su

---

<sup>407</sup> Grandits, *Obitelj i socijalne promjene u hrvatskim selima*, 79

<sup>408</sup> Buczynski, *Pa to su samo Hrvati!*, 177

<sup>409</sup> Buczynski, *Pa to su samo Hrvati!*, 111

<sup>410</sup> Buczynski, *Pa to su samo Hrvati!*, 119

poslušni. No, uočljivo je da su ovdašnji krajišnici nižega stasa od ostalih krajišnika.”<sup>411</sup> Sadašnja poslušnost podrazumijeva kontrast u odnosu na doba kada su krajišnici dizali pobune.

Preostaje spomenuti i kakav „ugled“ uživaju krajišnici u hrvatskoj historiografiji. Nerijetko se na krajišnike gleda kao na jeftine i efikasne vojnike koji su diljem Europe ratovali za interese vladara. “Vojna vlast stoljećima i na razne načine upire sve svoje snage da među krajišnicima širi osjećaj da su oni carski ljudi. (...) Militarizacijom kroz čitavo 18. st. Krajina je pretvorena u najveću europsku vojarnu. Njezina osnovna zadaća bila je služiti ciljevima bečke europske politike kao nepresušan izvor brojne i jeftine carske vojske. Svaki stanovnik Hrvatsko-slavonske krajine bio je seljak, koji na vojno-feudalnom posjedu obrađuje zemlju, a u isto je vrijeme i doživotni vojnik u najčvršćoj vojničkoj organizaciji koja je uopće postojala u Europi.”<sup>412</sup> Prema Mirku Valentiću, dakle, život krajišnika bio je stalno usmjeren na obavljanje vojne službe. Iako je već svugdje prihvaćeno da su krajišnici ujedno bili i nositelji gospodarskog života Vojne krajine u smislu poljoprivredne proizvodnje, smatram da pojam krajiškog društva ne treba svoditi na te dvije kategorije. Krajiško društvo činio je i velik udio onih koji su u vojnoj službi proveli tek kratko vrijeme, ili na ratištu nikad nisu niti bili. Pretpostavimo li da oni muškarci koji su 1772. godine bili u statusu invalida nisu išli na ratište onda možemo zaključiti da se oni među njima koji su imali tek 17 godina ili su bili u ranim 20-tim godinama života s vojnom službom nisu dugo bavili (Prilog D). Vjerojatno je bilo i onih muškaraca koji su bili izuzeti iz vojne službe i svi su oni sa ženama činili veći dio krajiškog društva koji je uživao povlastice svog statusa i omogućavao funkcioniranje krajiškog sustava.

## 8. 5. Neka razmišljanja o kućnim zadrugama

Jedan od prepoznatljivih simbola vojnokrajiškog prostora su kućne ili obiteljske zadruge (ili jednostavno samo „zadruge“). Ovdje polazim od tvrdnje Drage Roksandića: “Istraživanje zbivanja u zadrugama i zadružnim gospodarstvima je bitno u ‘objašnjenju i razumijevanju’ krajiške povijesti.”<sup>413</sup> Pitanje zadruga je do sad u hrvatskoj historiografiji bilo dosta dobro zastupljeno, no ipak svakodnevno dolazimo do novih spoznaja. Usudio bih se reći da tome ponajviše pridonose istraživanja na mikrorazini. Smatram da ovaj dio rada može funkcionirati bez recikliranja subjektivno odabranog dijela objavljenih radova koji se bave tematikom

---

<sup>411</sup> Buczynski, *Pa to su samo Hrvati!*, 120

<sup>412</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Križevačka pukovnija*, 57

<sup>413</sup> Roksandić, *Vojna Hrvatska: La Croatie militaire*, 37



zadruga u Vojnoj krajini. Zadruga su predmet mojeg zanimanja još od doba pisanja maturalnog radu pa sam pregledao literaturu objavljenu u Hrvatskoj (istaknuo bih djelo Ognjeslava Utješenovića Ostrožinskog i radove Dragutina Pavličevića), poznata su mi književna djela inspirirana problematikom zadruga (romani Janka Matka i nekih zavičajnih pisaca), a i sam nerijetko pokušavam prodrijeti u zadružnu problematiku na temelju povijesnih izvora koji su mi dostupni. Za potrebe ovog rada se nešto češće referiram na radove Drage Roksandića i Karla Kasera kao suvremenih autoriteta u krajiškoj i zadružnoj problematici u suvremenoj historiografiji, a čiji su zaključci utemeljeni na poznavanju situacije na području relevantnome za ovaj rad. Prilika mi je ovdje osvrnuti se i na nedavno objavljenu knjigu Hannesa Granditsa koji me fascinira svojim pristupom izvorima i razrješavanjem nekih problema kojima sam sklon i sam tražiti rješenja. Predmet njegova istraživanja su obitelji i uočavanje socijalnih problema u dugom trajanju, a koristi izvore kakvi su i meni poslužili za izradu ovog rada.

Hannes Grandits tvrdi da su radi svojeg sastava i vlasničke strukture zadruga praktički bile osuđene na transformacije koje su mogle biti takve da su bile posljedica nametanih normi ili ograničenja od strane vlasti ili su pak bile posljedica „prirodnog slijeda stvari“ (primjerice: zadružni oblik života je bio nametnut od strane vlasti, a zadruga su dijelile radi prevelikog broja članova, a „uzadruživanje“ sadržava elemente i jednog i drugog).<sup>414</sup> Slabljenje obiteljskih veza, i prema Roksandiću, pridonosilo je izraženijem zadiranju krajiških vlasti u socijalne strukture. „Što je kućna zadruga u većoj mjeri prestajala biti srodnička zajednica, što su se odnosi unutar nje većma prilagođavali potrebama krajiškog uređenja, što se više, s tim u vezi, proširivao prostor (ne)posrednog utjecaja krajiških vlasti na odnose unutar nje, to je više kućna zadruga slabila, to se više stvaralo pretpostavki za njezinu diobu.“<sup>415</sup> Grandits razlikuje dvije vrste dioba: „Treba umjeti razlikovati diobe koje su činilac reprodukcije kućnih zadruga u patrijarhalnom društvu od dioba koje su činilac njihove destrukcije.“<sup>416</sup> U slučaju podravskog dijela Krajine u XVIII. i prvoj polovici XIX. stoljeća možemo govoriti o diobama koje su bila posljedica velikog broja članova pojedinih zadruga. Najveća je važnost kućnim zadrugama (Hauskommunion) na krajiškom području pridana donošenjem Osnovnog krajiškog zakona početkom XIX. stoljeća. Tada se željelo postići da krajišnik bude istodobno na raspolaganju za vojnu službu, a da njegov dom ne ostane prazan i da je njegova obitelj sposobna za njegovo uzdržavanje.

---

<sup>414</sup> Grandits, *Obitelj i socijalne promjene u hrvatskim selima*, 24

<sup>415</sup> Roksandić, *Vojna Hrvatska: La Croatie militaire*, 36

<sup>416</sup> Roksandić, *Vojna Hrvatska: La Croatie militaire*, 99

Drago Roksandić kućnim zadrugama, kao osnovnom obliku obiteljskog života na habsburškoj strani imperijalne granice s Osmanskim carstvom, pridaje ključni utjecaj na oblikovanje društva od kraja XVII. stoljeća. Te su zajednice u počecima svojeg razvoja (u doba naseljavanja) bile prepuštene same sebi i u svoj su “kod” integrirale ponešto iz različitih sustava (predfeudalnih i feudalnih) i time predstavljale problem za krajiške vlasti. To je pitanje sredinom XVIII. stoljeća riješeno militarizacijom i to je rješenja bilo “izrazito habsburški ‘hibridno’”.<sup>417</sup> Postavimo li naseljavanje stanovništva (koje se u kasnijem razdoblju naziva krajiškim društvom) na početak jednakosti i pretpostavimo li da su se te obitelji (iako su došle kao pojedinačne) širile prirodnim putem i pritom se nisu dijelile, ispada da su zadruge kao proširene i mnogobrojne obitelji nastale prirodnim putem. Kako bilo, čini se da je brzina i množina raspada kućnih zadruga nakon ukidanja Vojne krajine značilo bio svojevrsni odgovor na „neprirodnost“ takvog oblika života naroda.

Ukoliko prihvatimo Granditsevu pretpostavku<sup>418</sup> da je raspodjela zadružnih objekata posljedica načina doseljavanja na neki prostor (pritom treba uzeti u obzir da na području đurđevečko-virovske Podravine naseljavanje stanovništva nije bilo određeno ponajprije potrebama stočara i ratara već je postojalo određeno središte u obliku krajiške utvrde, te vjerojatno crkve i groblja) zaključujemo da je to uveliko utjecalo na raspored zadružnih gospodarstava unutar naselja kao i njihovih poljoprivrednih površina u blizini naselja. Niti konfiguracija terena nije dozvoljavala veliku raspršenost stambenih i gospodarskih objekata. Propitujući rasprostranjenost zadruga po različitim „krajinama“ Karl Kaser zaključuje da u slučaju Varaždinskog generalata nema dvojbe: “Ona je u Varaždinskom generalatu čak bila sastavni dio zakonske osnove, na kojoj je počivalo povlašteno društvo generalata.”<sup>419</sup> Kaser uzrok tome pronalazi u ekonomskim i ekohistorijskim prilikama: ondje je bilo i više nego dovoljno slobodne zemlje za naseljavanje i proizvodnju hrane, a poljoprivredno zemljište se moglo dobiti krčenjem prostora koji je tijekom habsburško-osmanskih sukoba ostao zapušten.<sup>420</sup> Nije li ti jedna od potvrda da je područje Varaždinskog generalata (pri čemu se posebno osvrćemo na područje đurđevečko-virovske Podravine) u srednjem vijeku bio prostor koji je lako podnosio veliku napučenost ljudima.

Za utvrđivanje prosječne veličine obitelji na području hrvatskih zemalja u XVIII. stoljeću još uvijek su relevantni rezultati istraživanja demografa Stjepana Krivošića. Bavio se i župama koje su predmet istraživanja u ovome radu pa ga nikako ne treba zaobići. Krivošić je

---

<sup>417</sup> Roksandić, *Vojna Hrvatska: La Croatie militaire*, 12

<sup>418</sup> Blanc, *Zapadna Hrvatska: studija iz humane geografije*, 159

<sup>419</sup> Kaser, *Slobodan seljak i vojnik. Rana krajiška društva (1545.-1754.)*, sv. I., 77

<sup>420</sup> Kaser, *Slobodan seljak i vojnik. Rana krajiška društva (1545.-1754.)*, sv. I., 77

procijenio da su nuklearne obitelji u koprivničkoj i ludbreškoj Podravini imale 3 do 4 djeteta, odnosno 5 do 6 članova.<sup>421</sup> Pošto nas ovdje zanimaju obitelji koje po svojoj strukturi odgovaraju opisima kućnih zadruga, očekivani prosječni broj članova nešto je viši. U različitim hrvatskim krajevima prosječan broj članova proširenih obitelji iznosio je oko 10 članova, što nije tako visok broj kao što bi se moglo očekivati.<sup>422</sup> Radi procjene takvog broja u đurđevečko-virovskoj Podravini u drugoj polovici XVIII. stoljeća, obrađen je izvor crkvene provenijencije koji nudi mogućnost izračuna prosječnog broja stanovnika po kućama 1787. godine. Popisana su gotovo sva naselja u đurđevečko-virovskoj Podravini, a uz specifikaciju za svako naselje izlučene su i sumarne brojke na razini župa. Napominjem da je u naseljima Delovi, Vlislav i Plavšinec (u sastavu župe Novigrad) bilo pravoslavnog stanovništva koje nije obuhvaćeno ovim popisom pa je u tim slučajevima uzorak vrlo malen.

Tablica 7. Tablični prikaz broja kuća, vječanih parova i župljana s izračunom prosječnog broja ukućana u naseljima i župama u đurđevečko-virovskoj Podravini. (Tablica je izrađena prema Zapisnicima kanonskih vizitacija iz rujna 1787. godine (NAZ, KV, PROT. 99/XI, str. 110-143.)

NASELJE	Broj kuća	Broj bračnih parova	Prosjek parova po kući	Odrasli	Djeca	Ukupno	Prosjek ukućana
Đurđevac	378	524	1,38	1821	549	2370	6,26
Budrovec	62	114	1,83	321	107	428	6,90
Čepelovec	58	98	1,68	311	121	432	7,44
Kalinovec	76	151	1,98	520	110	630	8,28
Mičetince	25	34	1,41	118	37	155	6,20
Sveta Ana	15	24	1,60	91	36	127	8,46
Šemovci	64	89	1,39	322	94	416	6,50
Virje	408	533	1,30	1990	629	2619	6,41
Brod	48	71	1,47	226	73	299	6,22
Molve	103	176	1,70	668	179	847	8,22
Pitomača	156	331	2,12	1123	488	1611	10,32
Klošter	82	143	1,74	471	198	669	8,15
Sesvete	80	130	1,62	435	160	595	7,43
Dinjevec	30	70	2,33	213	92	305	10,16
Grabrovnica	21	42	2,00	180	82	262	12,47
Kozarevec	45	103	2,28	320	103	423	9,40
Suha Katalena	42	73	1,73	241	98	339	8,07
Prugovec	72	160	2,22	453	203	656	9,11
Budančevica	19	43	2,26	140	53	193	10,15
Novigrad	253	448	1,77	1379	338	1717	6,78
Mosti	52	74	1,42	363	126	489	9,40
Delovi	12	16	1,33	100	15	115	9,58
Vlislav	1	2	2,00	7	4	11	11,00

<sup>421</sup> U potrazi za mirom i blagostanjem, 65

<sup>422</sup> U potrazi za mirom i blagostanjem, 65

Plavšinec	2	3	1,50	6	5	11	5,5
Miholjanec	59	101	1,71	355	95	450	7,62
Donje Zdelice	11	20	1,81	66	23	89	8,09
Jabučeta	7	17	2,42	56	24	80	11,42
Babotok	9	19	2,11	58	19	77	8,55
Hampovica	49	99	2,02	366	111	477	9,73
Rakitnica	22	46	2,09	72	18	90	4,09
<b>Ž U P A</b>							
Đurđevac	678	1034	1,52	3504	1054	4558	6,72
Virje	408	533	1,30	1990	629	2619	6,41
Molve	103	176	1,70	668	179	847	8,22
Klošter	391	764	1,95	2453	989	3442	8,80
Novigrad	320	543	1,69	1855	488	2343	7,32
Miholjanec	181	278	1,53	973	290	1263	6,97

Na temelju broja kuća i broja bračnih parova u pojedinim naseljima u đurđevačkoj Podravini možemo izračunati prosječan broj bračnih parova koji je živio u jednoj kući. Rezultat se čini prilično nizak i iznosi oko jedan i pol bračni par po jednoj kući. To znači da je u mnogim kućama vjerojatno živio samo jedan bračni par, a u nekima je vjerojatno bilo po dva i više bračnih parova. Prosjek je najniži u Virju, a najviši u Kalinovcu, koji je prema ovome popisu nakon Đurđevca bio najnapučenije naselje u đurđevačkoj župi 1787. godine.

Prilikom obavljanja kanonske vizitacije 1787. godine popisan je broj župljana dorašlih i nedorašlih za ispovijed te zbrajanjem tih dvaju brojeva jednostavno dolazimo do ukupnog broja župljana, ali i stanovnika u pojedinim naseljima koja su činila pojedinu župu. Podijelimo li taj broj s brojem kuća dobivamo prosječan broj ukućana u spomenutim naseljima. Svugdje je broj ukućana veći od 6, a manji od 9. Najmanje ukućana bilo je u Mičetincu i Brodu, a najviše u Kalinovcu i Svetoj Ani. Uspoređujemo li župe (!) po tome broju, onda je daleko najviši broj bio u župi i naselju Molve. Prema Hrvoju Petriću tih je godina prosječan broj ukućana u župama Drnje, Kuzminec i Križevci također bio u okvirima gore iznesene procjene (između 6 i 9 ukućana). Jednako je stanje u Đurđevačkoj pukovnji bilo i na početku XIX. stoljeća.<sup>423</sup>

<sup>423</sup> Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 261

## 9. Povijesna demografija

Glavni je cilj povijesne demografije pokušati rekonstruirati demografsku sliku nekog prostora u prošlosti. Već su preteče povijesne demografije kao znanosti do tog cilja nastojali doći proučavanjem matičnih knjiga. Istraživanja kretanja broja stanovnika rezultirala su spoznajama procesa koji su se zbivali među stanovništvom, a onda je detektirane modele bilo moguće primijeniti na šire područje. Matične su knjige kao „službeni“ povijesni izvor otkrivene i kao takve vrednovane u drugoj polovici XX. stoljeća zahvaljujući francuskim analistima koji su naginjali ka kvantitativnoj historiji:<sup>424</sup> „matične su knjige prestale biti zanemareno vrelo: postale su čudesni izvor za povijest puka, koji je, ipak, činio osnovicu povijesti. (...) Ti upisi najbitnijih trenutaka njihova života, datuma rođenja i krštenja, vjenčanja i smrti, postali su izvor za demografsku povijest, a u sve većoj mjeri i izvor za opću povijest.“<sup>425</sup>

Demografi su kao osnovnu „stanicu društva“ prepoznali obitelj, stoga je opravdano baviti se genealogijom, odnosno izrađivati genealoške prikaze pojedinih obitelji kako bi se uočili demografski trendovi i pojave.<sup>426</sup> (Obiteljskim je strukturama ovdje posvećeno posebno poglavlje). Kako bi se dobro razumjele i upoznale obiteljske strukture važno je poznavati relevantne povijesne izvore, a to su u ovome slučaju matične knjige. Kao dio demografskih istraživanja koristi se analiza podataka prema načelima statistike. „Njima se stječe uvid u strukturu pojava u vremenu u prostoru i u njihovu međusobnom odnosu.“<sup>427</sup> Statistika nas uči kako pravilno i zorno prezentirati rezultate istraživanja. Naime, pravilno sabiranje i klasificiranje podataka koji se obrađuju zapravo prethode grafičkom prikazivanju rezultata čime lakše dolazimo do zaključaka koji su nam potrebni za razumijevanje nekih pojava.<sup>428</sup> Uz to, grafički prikazi rezultata mogu služiti i kao kontrola eventualnih pogrešaka pri unosu i obradi brojčanih podataka u tablice.<sup>429</sup>

Ranonovovjekovna se Europa u razdoblju između 1600. i 1740. godine nalazila u kriznom razdoblju koje je bilo uzrokovano tzv. malim ledenim dobom, Tridesetogodišnjim ratom, stalnim epidemijama i nestašicama hrane „koje su dovodile do velike smrtnosti, smanjenja

---

<sup>424</sup> Lauc i Vitek. „Logika i povijesne znanosti“, 93; Vranješ-Šoljan, Božena. „Mjesto demografije u povijesnoj znanosti.“ *Radovi* 22 (1989.): 303; Bertoša, Miroslav. „Matične knjige – arhivsko vrelo o demografskim previranjima predindustrijske Europe.“ *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci* 41.-42. (1999.-2000.), 316

<sup>425</sup> Stipetić i Vekarić, *Povijesna demografija Hrvatske*, 11

<sup>426</sup> Stipetić i Vekarić, *Povijesna demografija Hrvatske*, 10-12

<sup>427</sup> Serdar, Vladimir, Ivan Šošić. *Uvod u statistiku*, IX. izd. Zagreb: Školska knjiga, 1995., 9

<sup>428</sup> Petz, *Osnovne statističke metode*, 67

<sup>429</sup> Petz, *Osnovne statističke metode*, 67

broja brakova, pada nataliteta i seljačkih ustanaka“.<sup>430</sup> Simptomi takve krize pogađali su i hrvatske krajeve, pa tako i Podravinu. Kako su gore nabrojene pojave traumatizirale Europu tako su i hrvatske zemlje, koje su se u to vrijeme još uvijek nalazile na granici s Osmanskim Carstvom, potresale traume doživljene u vrijeme sukoba s Osmanlijama. Najdramatičnija je posljedica vjerojatno bila izrazita depopulacija kojoj je bilo izloženo i područje đurđevečko-virovske Podravine. Demografska istraživanja postala su neizostavni dio ekohistorijskog pristupa proučavanju prošlosti nekog kraja. Povijest okoliša zapravo je nemoguće proučavati bez povijesne demografije jer je ona „osnovni element jedne ekološke povijesti koje je čovjek istodobno i objekt i subjekt“.<sup>431</sup>

Demografsku obnovu đurđevečko-virovske Podravine valja promatrati u kontekstu sklapanja mirovnih ugovora između Habsburške Monarhije i Osmanskoga Carstva. Demografska slika Podravine poboljšala se već nakon sklapanja Žitvanskog ili Žitvatoročkog mira 11. studenoga 1606. godine koji je značio prestanak daljnjih vojnih akcija na imperijalnoj granici, a time je omogućio stvaranje uvjeta za stabilizaciju života uz granicu. Rezultat toga su mnogi značajni događaji; u Đurđevcu je tako u prvoj četvrtini XVII. stoljeća obnovljena katolička župa, a u isto se vrijeme obnavljaju ranije napuštena i/ili osnivaju nova naselja: Kalinovec, Molve, (Podravske) Sesvete, Čepelovec (1706. godine ima već 60 kuća), Budrovec i mnoga druga manja naselja.<sup>432</sup> O tome svjedoče sačuvani protokoli kanonskih vizitacija koje se od sredine XVII. stoljeća (najstariji sačuvani zapisnik potječe iz 1651. godine) redovito provode u đurđevečkoj župi.

Već od mira sklopljenog u Srijemskim Karlovcima 1699. godine demografska slika na području đurđevečko-virovske Podravine uveliko se poboljšala. Naime, prema najstarijem sačuvanom popisu kućedomaćina (obveznika podavanja u župi Đurđevac) iz 1700. godine, Đurđevac je tada brojio 311 kućedomaćina, a susjedni Kalinovec 43 i Šemovci 62 kućedomaćina.<sup>433</sup> Kako se u predstatističko doba „ukupan broj stanovnika može dobiti jedino procjenom“<sup>434</sup>, kako tvrde povjesničari, valja se poslužiti metodom usporedbe kako bi se procijenio porast broja stanovnika prije i poslije 1699./1700. godine. Za ranije razdoblje imamo pouzdan podatak da su u samome Đurđevcu 1659. godine bile 144 kuće, odnosno kućedomaćina. U razdoblju od 20 godina, dakle do 1680. godine taj se broj udvostručio, dok je u sljedećih 20 godina (od 1680. do 1700. godine) broj tek neznatno porastao za 5 kuća. Ove

---

<sup>430</sup> Delort i Walter, *Povijest europskog okoliša*, 157

<sup>431</sup> Delort i Walter, *Povijest europskog okoliša*, 151

<sup>432</sup> Horvat, *Hrvatska Podravina*, 21, 31

<sup>433</sup> Petrić, *Pogranična društva i okoliš*, 416-418; Nadbiskupski arhiv Zagreb, kanonske vizitacije, Protokol 91/III, str. 218-222

<sup>434</sup> Petrić, „O nekim aspektima odnosa gospodarstva“, 70

podatke potvrđuje i već detektirana činjenica da je „najveće naseljavanje đurđevečkog dijela Podravine izvršeno u drugoj polovici XVII. stoljeća i kasnije, jer je u tom razdoblju znatno porastao broj kućedomaćina, kuća i naselja“.<sup>435</sup> Pritom treba znati da je 1680. godine u Đurđevcu bilo oko 1943 žitelja, a 1700. godine njih oko 1974. Ti su podaci važni jer jednostavnim izračunom dolazimo do podatka da je u jednoj kući u promatranom razdoblju živjelo prosječno 6 stanovnika. Tijekom sljedećih gotovo 90 godina porast broja kuća i stanovnika relativno je nizak, ali posve razmjernan. To se može objasniti organiziranjem života krajišnika u kućne zadruge što je institucionalizirano tijekom XVIII. stoljeća. Ukoliko uzmemo u obzir da je na početku XVIII. stoljeća stanovništvo živjelo u pojedinačnim obiteljima s niskim prosječnim brojem članova, a da se taj broj povećao nakon uvođenja zadružnog modela obitelji, tada je ukupni broj stanovnika u nekom naselju mogao biti u porastu, a da se to ne osjeti na porastu broja kuća kao u doba kada nisu postojale zadruge. Takvom se pretpostavkom može objasniti nizak porast broja kuća, a relativno visok demografski rast u Đurđevcu. Naime, u razdoblju od malo manje od stotinu godina ukupan se broj stanovnika u Đurđevcu više nego udvostručio, s 2370 žitelja koliko ih je bilo 1787. godine na 5739 koliko ih je zabilježeno 1872. godine.<sup>436</sup> Broj doseljenog stanovništva u Đurđevcu u to doba nije bio toliko velik da bi značajno utjecao na demografske trendove koji su ovdje detektirani.

### **9.1. Osnovna obilježja odnosa broja rođenih (krštenih), umrlih i vjenčanih u drugoj polovici XVIII. stoljeća**

U sljedećim će odlomcima biti prikazana osnovna obilježja demografskih kretanja na temelju upisa u crkvene matične knjige. Korištene su matice krštenih (rođenih), vjenčanih i umrlih (pokopanih). Korištena je kvantitativna metoda brojenja te distribucija po mjesecima i to prvenstveno za krštenja (rođenja) i umiranja (pokope). Na taj su način dobivene krivulje za sva tri vitalna događaja te njihova kolebanja i uspone. Dobiveni su podaci o pozitivnim i negativnim kretanjima prirodnog priraštaja. Na kraju će biti problematiziran grafikon s krivuljama rođenja, smrti i vjenčanja, a treba upozoriti i na neke neobične pojave. Zbog uvriježenih istraživačkih metoda u povijesnoj demografiji kao znanosti opravdano je detaljno proučavati crkvene matične knjige župa koje su se u ranom novom vijeku nalazile na području đurđevečke i virovske Podravine. Ova su naselja smještena vrlo blizu jedna drugima

---

<sup>435</sup> Petrić, „O nekim aspektima odnosa gospodarstva“, 71

<sup>436</sup> Cvekan, Paškal. *Đurđevac – kakav nije poznat*. Đurđevac: Skupština općine Đurđevac, 1991., 106, 107



i gotovo su identična po strukturi i sastavu stanovništava, no u nekim su pojavama ta naselja različita.

Osnovna razlika između Virja i Đurđevca leži u sastavu ovih dviju župa. Virovska se župa sastojala od jednog jedinog naselja, a to je Virje. Tu je posebnost župe Virje prepoznao i Stjepan Krivošić, kao i činjenicu da je takav slučaj i kod podravskih župa Brod (kasnije Ferdinandovec) i Molve.<sup>437</sup> Matične knjige župe Đurđevac kao povijesni izvor još nitko nije sustavno istražio za razliku od istih izvora susjedne župe Virje koje je minuciozno istražio demograf Stjepan Krivošić<sup>438</sup> i o njima objavio (doduše, djelomično) znanstvene radove.<sup>439</sup>

Rubriku zanimanja nije moguće popuniti za sve stanovnike jer su se u matičnim knjigama bilježila mahom zanimanja koja su se razlikovala od zanimanja većine stanovnika koji su, na ovdje obrađenom primjeru, bili poljoprivrednici i krajišnici (graničari). Dakle, pronaći ćemo obrtnička zanimanja kao što su mlinari i tkalci ili pak krajiška „zanimanja“ kao kapetani, časnici, stražari, zastavnici i liječnici te „ugledna“ zanimanja poput trgovaca, seoskih učitelja, svećenika ili pak seoskih uglednika među koje spadaju seoski suci ili starješine, crkveni tutori i slično. Istaknuo bih i jednu zanimljivost na koju sam vrlo često nailazio čitajući matične knjige. Naime, redovito se upisuju oznake za prosjake i prosjakinje (*mendicus*, *mendica*), Cigane (*Zingarus*) te sluge (*famulus*, *servus*) i sluškinje. Nerijetko su te oznake njihovih „zanimanja“ i zamjene za njihova prezimena, koja ili sami nisu ni imali ili su bila nepoznata zapisivaču i lokalnoj zajednici. Ove činjenice potvrđuju kako je u ranome novom vijeku još uvijek istaknuta ona srednjovjekovna podjela pri kojoj se najviše podataka zna o najvišim i najnižim slojevima. Iz matičnih se knjiga prepoznaje i utjecaj tzv. vanjskih faktora na strukturu stanovništva: ratovi (izraženo u Vojnoj krajini), prirodne katastrofe (suša/vrućina, jake zime, potresi, poplave, požari...), epidemije, glad, rodne godine. Ovo posljednje je najuočljivije kod vjenčanja jer je to životni događaj na kojeg se moglo utjecati, jer na smrt se ne može uopće utjecati, a na rođenja samo donekle.<sup>440</sup>

Iz matičnih je knjiga vjenčanih vidljivo kako su vjenčanja u ranome novom vijeku (a tako je bilo i kasnije) bila skupna. Naime, jednoga dana bilo je vjenčano i po nekoliko desetaka parova. Isto je tako vidljivo da su vjenčanja bila periodična. Na tu su periodičnost utjecali

---

<sup>437</sup> Krivošić, Stjepan. „Virje.“ *Podravski zbornik* 12 (1986.), 115

<sup>438</sup> Dr. Stjepan Krivošić (Sisak, 17. IX. 1918. – Zagreb, 15. VIII. 1999.) poznati je hrvatski demograf i kulturni povjesničar, viši znanstveni suradnik za historijsku demografiju i suradnik HAZU. Nakon klasične gimnazije upisuje studij bogoslovije u Zagrebu. Zbog verbalnog delikta osuđen je na 10 godina zatvora u Lepoglavi, izgubio je sva građanska prava, a tako i mogućnost studiranja na Filozofskom fakultetu. Ekonomiju je diplomirao 1968., a doktorirao 1983. god. Suradivao je u mnogim časopisima, objavio tridesetak znanstvenih radova iz demografije, jednu studiju i pet knjiga.

<sup>439</sup> Dva su rada objavljena u *Podravskim zbornicima* iz 1986. i 1987. godine.

<sup>440</sup> Krivošić, Stjepan. „Virje II.“ *Podravski zbornik* 13 (1987.), 79-83

raspored liturgijskih doba kroz crkvenu godinu i periodičnost agrarnih poslova. Naime, najviše je vjenčanja bilo u vremenu između Božića (25. prosinca) i početka korizme. Kroz korizmu i advent (došašće) vjenčanja nisu uopće bila dozvoljena. Eventualno je više vjenčanja bilo u doba prije početka adventa, dakle u mjesecu studenome. Izvori pokazuju kako su ljetni mjeseci (od travnja do listopada) bili rezervirani samo za „nužna“ vjenčanja među kojima vidljivu većinu zauzimaju vjenčanja između udovica i udovaca. To je i u skladu s ruralnim prilikama gdje ratarsko i stočarsko stanovništvo nije zbog najvišeg intenziteta poljoprivrednih poslova imalo vremena pripremati svadbene proslave, a i vremenske prilike kroz ljetne mjesece u ono doba za organiziranje istih nisu bile prikladne.<sup>441</sup> Kroz matične knjige vjenčanih možemo prepoznati četiri osnovne grupe s obzirom na sastav bračnih parova: neoženjeni i neudane; udovci i neudane; neoženjeni i udovice; udovci i udovice. Prva i posljednja kombinacija ujedno su najzastupljenije.<sup>442</sup>

Službenih i obaveznih upisa uzroka smrti u matičnim knjigama umrlih nema sve do pojave tabličnih upisa sredinom XIX. stoljeća. Do tada su ipak posebno bili upisivani neuobičajeni uzroci smrti, odnosno “nesretni slučajevi”. Često je kao uzrok smrti upisano utapanje, slučajevi čega su bili najbrojniji ljeti zbog blizine rijeke Drave. Takvi posebni slučajevi mogu biti smrtno ozljede na kolima, ozljede zadobivene od konja, na radu u šumi, ubojstva i samoubojstva te slučajno ili namjerno ranjavanje (dvoboji). Udar groma zapisivan je kao čest uzrok smrti. Pojave epidemija odlično se mogu pratiti kroz matične knjige umrlih jer su već na prvi pogled u takvim knjigama uočljivi periodi kada je smrtnost, ponajprije djece, bila vrlo izražena. Za Vojnu krajinu (s područja za koje sam proučavao izvornu građu) karakteristična su ratna stradanja vojnika – graničara što je također bilježeno u matičnim knjigama umrlih, ali i maticama vjenčanih.

## 9.2. Virje

Velik doprinos poznavanju demografske prošlosti naselja Virje dao je Stjepan Krivošić koji je rezultate svojih istraživanja crkvenih matica virovske župe objavio u dva članka u Podravskom zborniku (1986. i 1987. godine). Čini se da je on dosad bio jedini istraživač koji je sustavno obradio ove vrijedne povijesne izvore koristeći metode povijesne demografije. Najsuvremeniji pregled demografske prošlosti Virja i to od doba kada se podaci o osnovnim vitalnim događajima žitelja Virja sustavno upisuju u matične knjige, točnije od 1724. godine,

---

<sup>441</sup> Čapo, Jasna. „Sezonske varijacije demografskih pokazatelja u sjevernoj Hrvatskoj u 18. i 19. stoljeću.“ U *Slavonija, Srijem, Baranja i Bačka: zbornik*, ur. Ante Sekulić. Zagreb: Matica hrvatska, 1993., 122

<sup>442</sup> Krivošić, „Virje II.“, 83-88

sve do današnjih dana (2011. godine) dao je Dragutin Feletar, iako mu je primarni cilj bio proučavanje demografskih kretanja na području Virja u doba suvremenih popisa stanovništva (od 1857. do 2011. godine). Autor je podatke iz virovske župe usporedio s podacima iz još jedne stare podravske župe, one čije je središte u susjednom naselju Miholjancu. Značajan rast stanovništva do Prvog svjetskog rata u naseljima diljem Podravine (ali i Hrvatske) Feletar vidi u potrebi za velikom količinom radne snage zbog autarkičnog načina obrade zemlje. Tome je kasnije pridonijela raznolikost ratarskih kultura i opće poboljšanje životnog standarda.<sup>443</sup> Feletar je podatke o broju krštenih, umrlih, vjenčanih i prirodnom priraštaju prikazao u obliku tablica i grafikona, i to posebno za župu Virje (od 1724. godine) i župu Miholjanec (od 1722. godine).<sup>444</sup> Ukupno promatrano razdoblje Feletar dijeli u tri osnovne faze demografske faze, pri čemu nas posebno zanima prva faza ili predtranzicijsko doba za koje autor tvrdi da traje do 1870-ih godina, dakle sve do razvojačenja Vojne krajine u čijem se sastavu Virje nalazilo. To razdoblje karakterizira vrlo visok natalitet, visoka smrtnost dojenčadi i mladih i kratko trajanje života. „Doduše u većini godina ipak se bilježi i pozitivni prirodni prirast, ali on nije velik.“ – zaključuje Feletar i dodaje da je demografski rast, s obzirom na ukupan broj rođenih i umrlih, 'skup'.<sup>445</sup>

Pristup Stjepana Krivošića demografskim podacima koje sadrže matične knjige donekle se razlikuje od pristupa suvremenih demografa što je odraz promjena u toj disciplini. Najočitija razlika je u načinu prikazivanja podataka jer Krivošić ne donosi tablice, ali ima grafikone (ručno izrađene). Demografi starije generacije obilno su koristili metodu rekonstrukcije obitelji pri čemu su na jednom mjestu spajali podatke iz svih triju vrsta matičnih knjiga. To je mukotrpan posao, ali se višestruko isplati jer se na taj način vrlo brzo otkrivaju (nenamjerne) pogreške upisivača i uspješno se nadoknađuju podaci koji nedostaju u nekoj od matica. Ova metoda inače suhoparnim statističkim podacima daje živost i otvara posve nove poglede na podatke iz matičnih knjiga jer omogućava uvid u strukturu obitelji kao osnovnih društvenih jedinica. Krivošić se, više nego možemo tolerirati, koristio metodom procjene ukupnog broja stanovnika i dobivene brojke prikazivao kao pouzdane podatke zbog čega treba biti na oprezu pri njihovom korištenju. Raspodjela stanovništva po spolnoj, dobnoj, posjedovnoj strukturi i strukturi zanimanja i bračnog stanja je prilično primitivna i neprecizna. Mnogo preciznije je utvrdio dinamiku rađanja, sezonsko kretanje začeca i rađanja, postotak vanbračne (nezakonite) djece, dinamiku i sezonsko kretanje umiranja te prosječnu dob umrlih i smrtnost

---

<sup>443</sup> Feletar, Dragutin. „Stanovništvo općine Virje od 1857. do 2011. godine.“ U *Virje na razmeđu stoljeća*, zbornik 6, ur. Dragutin Feletar i Dražen Podravec. Virje: Općina Virje, 2012., 150

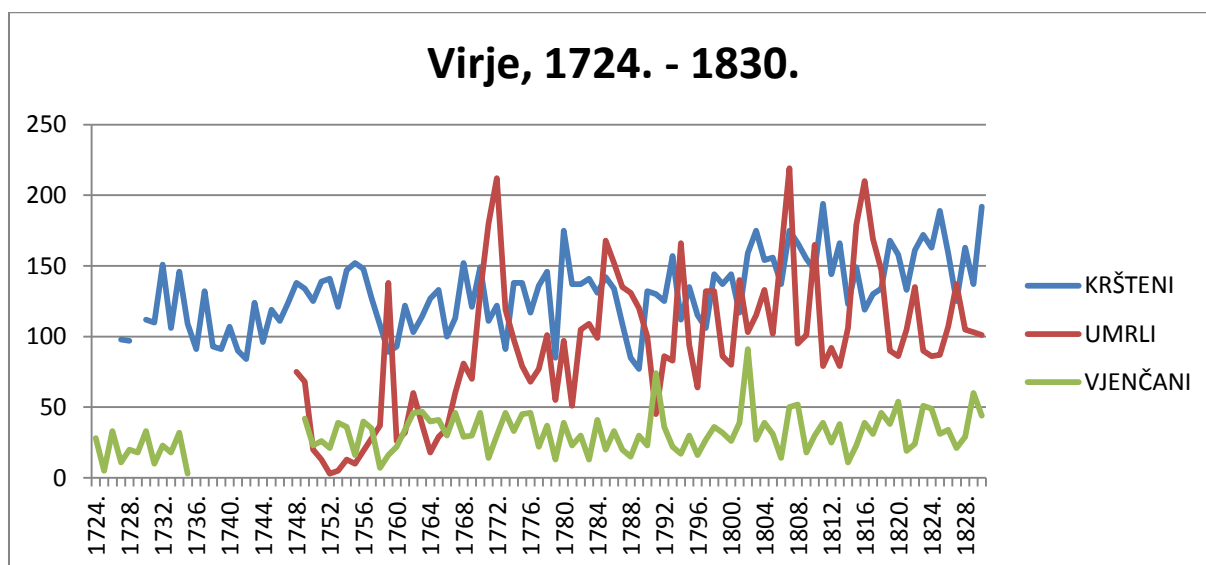
<sup>444</sup> Feletar, „Stanovništvo općine Virje od 1857. do 2011. godine“, 154-163

<sup>445</sup> Feletar, „Stanovništvo općine Virje od 1857. do 2011. godine“, 164

dojenčadi. Riječ je dakle o fenomenima za čije praćenje matične knjige, a posebno metoda rekonstrukcije obitelji, daju egzaktnije podatke. Posebno je zanimljivo poglavlje o uzrocima smrti<sup>446</sup> s obzirom da oni u predstatističko razdoblje nisu redovito upisivani u matične knjige, a oni koji su zapisani često su posljedica „sraza“ ljudi s prirodom.

Podaci iz matičnih knjiga sami po sebi ne nude mogućnost određivanja ukupnog broja stanovništva nekog naselja (župe) po godinama. Zato trebamo posegnuti za izvorima druge vrste prilikom čijeg nastanka su traženi sumarni, ali točni, podaci o demografskoj slici nekog kraja. Podaci o broju žitelja u pojedinim župama nalaze se upisane u zapisnicima kanonskih vizitacija koje su provedene nekad rjeđe nekad češće (u razmacima od jedne do čak dvadeset godina)<sup>447</sup>, a i podaci su različiti jer je ponekad riječ o broju duša u nekoj župi, a drugi put opet o broju kuća ili broju obitelji. No, potrebne podatke je moguće pronaći i u drugim izvorima, pogotovo za vojnokrajiško područje, ali mnogo uspješnije za razdoblje od početka XIX. stoljeća.

Grafikon 3. Kretanje broja krštenih, umrlih i vjenčanih u Virju između 1724. i 1830. godine (Matične knjige krštenih, umrlih i vjenčanih župe Virje, Prilozi C8, C9, C10).



### 9.2.1. Rođeni (kršteni), vjenčani i umrli (pokopani) u Virju u prvoj polovici XVIII. stoljeća

Župa svetog Martina biskupa u Virju ima prilično dobro sačuvane matične knjige iz XVIII. stoljeća, ali i iz kasnijeg doba. Matične knjige virovske (ili virjanske) župe nešto su starije od đurđevečkih i praktički nema diskontinuiteta u sačuvanosti. Diskontinuitet se pojavljuje kod matice vjenčanih započete 1724. godine u kojoj nedostaju upisi za razdoblje od polovice

<sup>446</sup> Krivošić, „Virje“, 132-134

<sup>447</sup> *Kanonske vizitacije Zagrebačke (nad)biskupije 1615.-1913.* Priredili: Metod Hrg i Josip Kolanović. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1989., 215-275

1736. godine do pred kraj 1748. godine. Najstariji svezak matice krštenih potječe također iz 1724. godine, no u privih je nekoliko godina još uvijek nedosljedno vođen (do 1729. godine). Stoga ću se za potrebe ovog istraživanja poslužiti podacima upisanim u razdoblju od 1748. do 1805. godine, što zapravo predstavlja drugu polovicu XVIII. stoljeća, a kako bi ih mogao uspoređivati s podacima iz druge dvije vrste matica koje se sustavno vode od 1748. godine. Upisi u najstarijem svesku matice umrlih upitne su kvalitete jer nailazimo na nekoliko razdoblja u kojima je broj upisa umrlih osoba neobično nizak i zasigurno nije odraz stvarnog stanja. Najčešće je riječ o zanemarivanju upisivanja činjenica smrti male djece. Tako, primjerice, za 1750. i 1751. godinu možemo utvrditi da su tada upisivane samo odrasle umrle osobe. U činjenicu da je 1752. godine u Virju umrlo samo troje ljudi, odnosno sljedeće godine samo petero, također teško možemo povjerovati. Upisi za 1791., 1792. i 1793. godine su jako šturi i s pravom možemo sumnjati da prikazuju stvarno stanje. Zbog tih problema, krivulju umrlih, odnosno zbirne podatke o broju umrlih osoba u Virju u drugoj polovici XVIII. stoljeća valja uzeti s određenom rezervom.

Iako iz prve polovice imamo sačuvane tek podatke o krštenima, te dio podataka o vjenčanim, koje ne možemo uspoređivati s brojem umrlih iz toga doba, možemo ih ukratko problematizirati. U Virju su od 1724. do 1735. godine sklopljena 234 braka, odnosno prosječno 19,5 parova godišnje; što pak varira od samo 3 para 1735. godine, do 33 para 1726. i 1730. godine. Ukupni je broj vjenčanja u tih 11 godine za oko stotinu manji nego je to onaj za razdoblja od po 11 godina u drugoj polovici istog stoljeća.

U razdoblju između 1727. i 1747. godine<sup>448</sup> u Virju je kršteno ukupni 2191 dijete, a prosjek po godini u tih 21 godinu iznosi 110 upisa po godini, a to je nešto niži prosjek od onoga za ista takva razdoblja (od po 21 godinu) u drugoj polovici stoljeća (tada prosjek po godini iznosi 125).

Iz gornjih podataka dobivamo naznake da Virje u demografskom smislu lagano raste tijekom prve polovice XVIII. stoljeća. U prilog takvoj pretpostavci govore i podaci iz popisa virovskih kućedomaćina jer ih je 1700. godine bilo upisano 292, a 1733. godine bilo ih je 403

---

<sup>448</sup> Izostavljeni su podaci za razdoblje od 1724. do 1726. godine jer su upisi za te godine nepotpuni. Problem u matičnim knjigama u smislu diskontinuiteta upisa javlja se i kada kontinuitet načelno postoji, ali postoji i opravdana sumnja da u neku od matica nisu upisivani svi događaji krštenja, vjenčanja, a najčešće smrti. Dakle, matice službeno vode, ali se u njih ne upisuju sustavno apsolutno svi podaci. Izostavljanje upisivanja smrti male djece ponegdje je očito već na prvi pogled, no kada, za inače relativno veliku župu, nedostaje upis smrti bilo odrasle ili malodobne osobe, u razdoblju duljem od tri mjeseca, tada moramo posumnjati u vjerodostojnost jednog dijela matičnih knjiga neke župe. Takav je problem u virovskim maticama detektirao Stjepan Krivošić, a isti je problem vidljiv i u maticama đurđevečke župe, pa je matična knjiga umrlih, iako se vodi od 1728. godine, praktički neupotrebljiva kao sustavan izvor podataka sve do kraja 1760-ih godina. Što je župa po broju žitelja manja, odnosno što je upisi rjeđi, teže je utvrditi ovakav problem.

(Prilog A2). Dosadašnji istraživači demografske prošlosti Virja (Stjepan Krivošić, Hrvoje Petrić i Dragutin Feletar) na temelju popisa kućedomaćina iz 1659., 1700. i 1733. godine procijenili su da je u to vrijeme broj stanovnika u Virju stalno polagano rastao. Procijenjene podatke donosim u donjoj tablici, no izražavam sumnju da su ovi podaci odraz stvarnog stanja.<sup>449</sup>

### **9.2.2. Rođeni (kršteni), vjenčani i umrli (pokopani) u Virju u drugoj polovici XVIII. stoljeća**

Promatrajući krivulje demografskih kretanja (Grafikon 3) za župu Virje uočavamo da se krajem 1750-ih godina dogodilo nešto što je negativno utjecalo na demografsku sliku. Naime, 1758. godine zabilježen je iznimno nizak broj vjenčanja – samo 7 parova. Sljedeće godine (1759.) zabilježen je vrlo visok broj umrlih osoba – čak 138 njih (najviše od početka vođenja matice do 1771. godine). Pojačana smrtnost započela je u veljači 1759. godine, najviša je bila u ožujku (58 umrlih), da bi se u travnju počela smanjivati i posve se normalizirala u svibnju. Pogođene su bile mahom odrasle osobe, najprije populacija starija od 50 godina, a zatim i oni u 30-im i 40-im godinama života; bilo je i nekoliko mladih od 20 godina te vrlo mali broj djece. Broj krštenja, odnosno rođenja, tih je godina bio relativno nizak s time da je opadanje započelo od 1756. godine (148 upisa) pa na 89 upisa (1759. godine) i 98 upisa (1760. godine) da bi 1761. godine došlo do oporavka. Nizak broj rođenih možemo promatrati kao odraz malog broja sklopljenih brakova (1758. godine) i pomora (1759. godine), no ipak valja potražiti uzrok takvih promjena. Uzrok bismo trebali tražiti slabom vitalnom stanju ljudi koje je moglo biti prouzrokovano lošom prehranom, a što je moglo biti posljedica neke vremenske nepogode. U popisu destruktivnih vremenskih prilika koje su zabilježene u ranome novom vijeku nalazimo da je na prijelazu iz 1756. u 1757. godinu vladala „nemila zima“ sa obilnim snijegom i jakim vjetrom.<sup>450</sup> Isto je područje 1. srpnja 1757. godine pogodila „golema tuča“. <sup>451</sup> Prema opisima vremenskih prilika 1758. godine na čitavom hrvatskom prostoru zaključujemo da je ta godina obilovala padalinama (snijeg i kiša), no već je sljedeća, 1759., bila sušna. Suša je započela u jesen 1758. godine, a nedostajalo je snježnih i kišnih oborina.<sup>452</sup> Ukoliko prihvatimo da je suša vladala na području Podravine možemo zaključiti da je ona utjecala na manjak hrane što je uzrokovalo slabljenje stanovništva. To se negativno odrazilo

---

<sup>449</sup> Feletar, „Stanovništvo općine Virje od 1857. do 2011. godine“, 149

<sup>450</sup> Kužić, Krešimir, „Zabilježbe o 'malom ledenom dobu' i njegovim posljedicama u hrvatskim krajevima.“ *Povijesni prilozi* 18 (1999.), 333

<sup>451</sup> Kužić, „Zabilježbe o 'malom ledenom dobu'“, 333

<sup>452</sup> Kužić, „Zabilježbe o 'malom ledenom dobu'“, 393

na sklapanje brakova i na smrtnost, a sve to je zajedno uzrokovalo i manji broj rođenih. Međutim, ne možemo posve pouzdano tvrditi da su loši demografski trendovi krajem 1750-ih godina rezultat nekoliko uzastopnih „loših godina“ za poljoprivrednu proizvodnju, no zasada nemamo podatke o nekom drugom događaju kao što bi bila epidemija.

Od 1761. do 1770. godine vladao je stabilan i ujednačen broj vjenčanja i čini se da je to bilo doba pozitivnog prirodnog priraštaja, no valja imati na umu da su u tom razdoblju maticu umrlih upisivana samo odrasle osobe. U razdoblju između 1770. i 1773. godine zabilježena je vrlo visoka smrtnost; godine 1772. bilo je 212 umrlih. Ovakvom je negativnom trendu prethodio pomor ljudi u proljeće 1768. godine. Tijekom proljeća 1768. godine umrlo je ukupno 65 osoba (najviše u travnju – njih 20) pri čemu su ukopi obavljani najčešće na groblju kod kapele svetog Sebastijana koje je služilo kao „kužno groblje“ u Virju, da bi od lipnja ponovno započela disperzija ukopa i na groblje kod kapele svetog Jakoba te u kripti župne crkve svetog Martina. To nas navodi na pomisao o nekoj zarazi koja je tada vladala u Virju. Broj vjenčanja je 1771. godine spao na 14 da bi se uspeo na uobičajene vrijednosti nakon 1773. godine. Broj rođenih je 1773. godine bio 91. Dragutin Feletar je na temelju podataka koje je on prikupio i sistematizirao uočio istu anomaliju i također smatra da je ona posljedica neke epidemije.<sup>453</sup>

Od 1774. do 1784. godine Virje bilježi doba prirodnog priraštaja. Krivulja broja umrlih tada prati izgled krivulje broja rođenih što znači da je smrtnost djece utječe na ukupan broj umrlih. No, broj krštenih je često varirao; primjerice, 1779. godine bilo je 85 krštenih, a sljedeće godine dvostruko više, njih 175. Godine 1785. zabilježena je visoka smrtnost ljudi (neobično je da je ona vladala u ljetnim mjesecima, od svibnja do rujna), a broj rođenih je od te godine opadao sve do minimuma 1789. godine kada je rođeno samo 77 djece (proljetni maksimum 1788. i 1789. godine uopće nije bio izražen). Zabilježen je i lagani pad broja vjenčanja: 15 parova 1788. godine. Ovako povećana smrtnost stanovništva 1785. godine te srozavanja broja rođenih tijekom nekoliko uzastopnih godina opet nas navodi da potražimo uzroke negativnih utjecaja. Na Islandu je 1783. godine eruptirao vulkan Laki što je pogubno djelovalo na stanovništvo čitave Europe. Utjecaj otrovnih tvari (fluora i sumpora) trajao je nekoliko mjeseci.<sup>454</sup> Posljedice bismo mogli tražiti i u demografskom stanju naselja u Podravini. Iako posljedice nisu izražene odmah u lipnju 1783. godine kada se dogodila

---

<sup>453</sup> Feletar, „Stanovništvo općine Virje od 1857. do 2011. godine“, 164

<sup>454</sup> Petrić, Hrvoje. „Neka razmišljanja o 'malom ledenom dobu' i mogućim utjecajima na Podravinu.“ *Podravski zbornik* 39 (2013.), 45-46



erupcija<sup>455</sup>, uočavamo ih od 1785. godine i sljedećih 5 godina. Tome su mogle pridonositi i obilne oborine zabilježene u sjevernoj Hrvatskoj 1780-ih godina koje u prouzrokovale česte poplave. Zime su bile vrlo hladne (1786., 1788. i 1789. godine).<sup>456</sup>

Svojevrsni demografski oporavak u Virju je nastupio na početku zadnjeg desetljeća u XVIII. stoljeću. Godine 1791. vjenčana su čak 74 para. Razdoblje od 1794. do 1802. godine bilo opet je vrlo turbulentno za sve 3 krivulje. Proučavano razdoblje spada u predtranzicijsko razdoblje demografskog razvoja kada je radi potreba autarkične poljoprivrede natalitet visok, ali je istodobno zbog loših ekonomskih i higijenskih prilika smrtnost djece bila visoka, a životni vijek relativno kratak. „Doduše, u većini godina ipak se bilježi i pozitivni prirodni prirast, ali on nije velik. Dakle, u predtranzicijskoj fazi ostvaruje se određeni demografski rast, ali on je vrlo 'skup': mnogo rođenih ali i mnogo umrlih.“<sup>457</sup>

### 9.2.3. Ostali podaci iza matica župe Virje

Gotovo na svakom početku i završetku zime (dakle, u kasnu jesen i u rano proljeće) u Virju umre po jedan ili više prosjaka ili prosjakinja (*mendicus, mendica*). To objašnjavam na način da su ti ljudi umrli uslijed naglog zahlađenja koje nestupa s početkom zime (vjerojatno popraćene snažnim mrazem ili snježnim padalinama), a takva razdoblja znaju nastupiti i krajem zime (u veljači ili ožujku). Upisi u matičnim knjigama umrlih – ne samo u Virju, nego i u drugim župama – svjedoče da su to bili stranci u selima jer se o njima znalo vrlo malo ili čak nimalo biografskih podataka. Zato i upotrebljavam izraz prosjak, odnosno prosjakinja (trebalo bi pridodati i izraz lutajući), jer to nisu bili najsiromašniji stanovnici domicilnog stanovništva (iako su i ti prosjaci zasigurno živjeli bez ikakve vlastite imovine), već ljudi koji su preferirali selilački način života i umrli u naseljima daleko od mjesta svojeg rođenja (što je neobično za doba XVIII. stoljeća kada ljudi nerijetko čitavog svojeg života nisu nogom kročili preko administrativne granice svoje župe – to se posebno odnosi na žene). Promatrajući ove podatke iz drugog kuta, možemo ih vrednovati kao informacije o stvarnom početku zime, odnosno nastupu hladnoće te o proljetnim nastupima hladnoće. Svjestan manjkavosti ove pretpostavke, ipak se pitam bismo li mogli – u slučaju izostanka smrtnosti prosjaka – zaključiti da je te godine zima bila blaga?

---

<sup>455</sup> Petrić, „Neka razmišljanja o 'malom ledenom dobu'“, 45

<sup>456</sup> Kužić, „Zabilježbe o 'malom ledenom dobu'“, 398

<sup>457</sup> Feletar, „Stanovništvo općine Virje od 1857. do 2011. godine“, 164; Vranješ-Šoljan, „Mjesto demografije u povijesnoj znanosti“, 308

### 9.3. Đurđevac

Najstarija<sup>458</sup> matična knjiga đurđevačke župe jest svezak matice umrlih koji je započet 1728. godine i korišten je do 1792. godine kada nastupa i dugogodišnji diskontinuitet u sačuvanosti ove vrste matičnih knjiga u Đurđevcu. Pošto sačuvanih svezaka matica krštenih i matica vjenčanih nema do 1741. godine, odnosno 1747. godine, usporedba svih triju vrsta matičnih knjiga moguća je tek od početka druge polovice XVIII. stoljeća. Za potrebe ovog istraživanja podaci su izvađeni iz matica na način da su brojevi krštenih (rođenih), vjenčanih i umrlih (pokopanih) distribuirani po mjesecima. Također su iz ukupnog broja navedenih vitalnih događaja na razni župe izlučeni brojevi koji se odnose na samo naselje Đurđevac, dok podaci za ostalih 7 naselja koja su činila đurđevačku župu u XVIII. stoljeću predstavljaju razliku između ukupnog broja na razini župe i broja za Đurđevac.

Odmah spomenimo trend koji možemo utvrditi na temelju upisa u maticu umrlih u prvoj polovici XVIII. stoljeća: krivulja broja umrlih u Đurđevcu s minimalnim odstupanjima prati krivulju koja prikazuje broj umrlih u čitavoj župi. Umrli Đurđevčani u razdoblju od kolovoza 1728. godine do kraja 1746. godine čine 65 posto umrlih u čitavoj župi. U drugoj polovici stoljeća taj je omjer ipak bio znatno niži: u razdoblju između 1764. i 1791. godine Đurđevčani u ukupnom broju umrlih čine 48 posto.

#### 9.3.1. Rođeni (kršteni), vjenčani i umrli (pokopani) u Đurđevcu u drugoj polovici XVIII. stoljeća

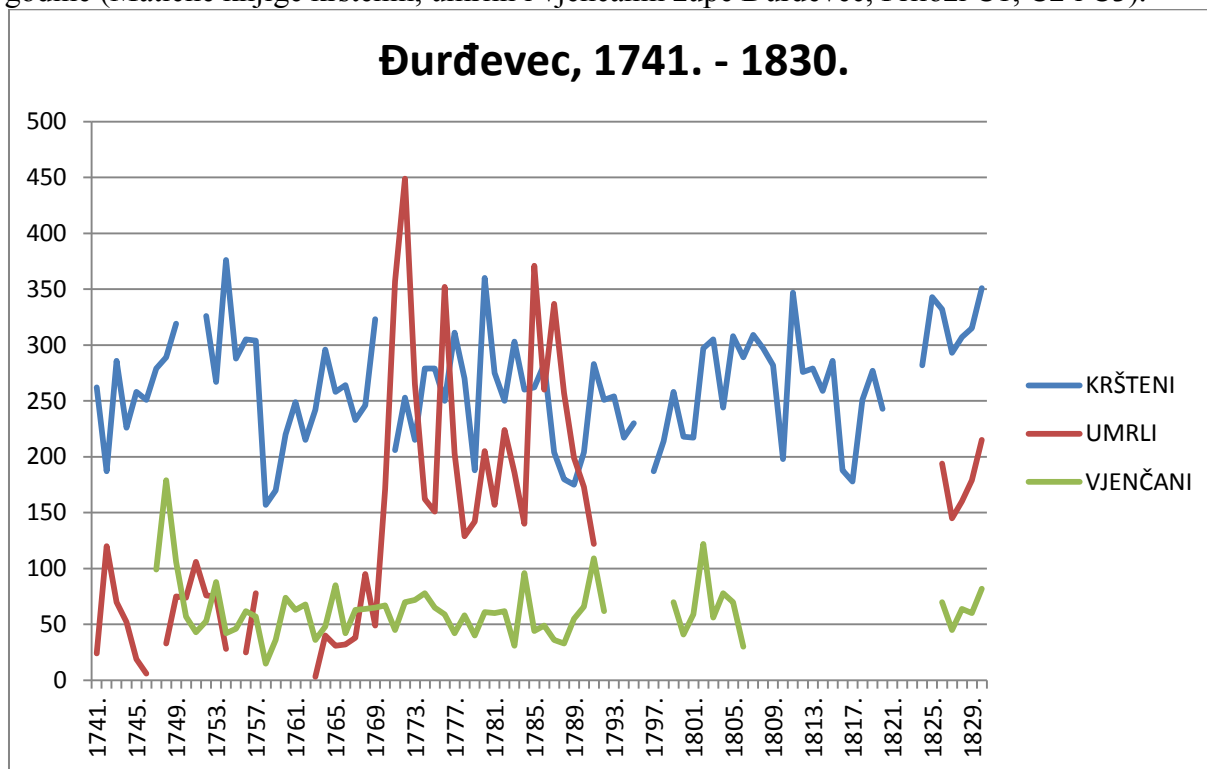
Đurđevačku je župu u XVIII. i XIX. stoljeću činilo nekoliko naselja (čak njih osam) što mjesnim matičnim knjigama daje specifičnost jer je važna rubrika kod upisa bila i mjesto odakle dolaze krštenici, mladenci ili pokojnici. Samo se je đurđevačko naselje sastojalo od nekoliko dijelova koji se danas prepoznaju kao gradski kvartovi. Na prijelazu XVIII. u XIX. stoljeće Đurđevac je brojio 400-tinjak kuća, a stanovništvo je gotovo stopostotno bilo katoličko. Zbog prisutnosti Vojne krajine prezimena su već od XVIII. stoljeća uglavnom standardizirana, naravno, ima i izuzetaka. Dio stanovništva činili su i vojnici koje u zapisima prepoznajemo po “stranim” prezimenima i netipičnim osobnim imenima. Mjesnu su elitu stoga predstavljali krajiški časnici sa svojim obiteljima, a njihov društveni status dokazuju upravo upisi u matičnim knjigama: oni su bili “poželjni” kumovi; kod njih se koristi opširna (i

---

<sup>458</sup> Posebnu zanimljivost predstavlja jedan marginalni zapis u jednoj od sačuvanih matičnih knjiga koji svjedoči da su u Đurđevcu postojale matične knjige iz 1698. godine, koje, čini se, nisu sačuvane. O tome svjedoči i popis matičnih knjiga koje su se nalazile u župnom dvoru u Đurđevcu 1825. godine prilikom posjeta vizitatora (NAZ, KV, PROT. 102/XIVb, 65).

pretjerana) titulacija i “bogatiji” (ljepše izvedeni) upisi; posjedovanje slugu čija se imena redovito upisuju s imenima njihovih „gazdi“.

Grafikon 4. Kretanje broja krštenih, umrlih i vjenčanih u župi Đurđevac između 1741. i 1830. godine (Matične knjige krštenih, umrlih i vjenčanih župe Đurđevac, Prilozi C1, C2 i C3).



Iako popis krštenih postoji od 1741. godine, a umrlih od 1728., ovi svesci su toliko nesustavno i nesavjesno vođeni da nije moguće napraviti usporedbe u obliku grafikona.<sup>459</sup> Grafički prikaz zato izrađujemo za razdoblje od 1771. godine pa 1791. godine do kada je korišten najstariji sačuvani svezak matice umrlih. (Napominjem da su korišteni podaci o ukupnim brojevima na razni čitave đurđevčke župe.) Iz takvog grafikona saznajemo da je u spomenutom razdoblju u tri navrata zabilježen negativan prirodni priraštaj. Bilo je to između 1771. i 1773. godine, a maksimum smrtnosti zabilježen je 1772. godine kada je u đurđevčkoj župi umrlo 449 osoba (u samom Đurđevcu te je godine umrla 221 osoba, a u Kalinovcu je umrlo 67 osoba, koliko je približno bilo i kuća u tome selu). Nakon sljedeće dvije godine pozitivnog prirodnog priraštaja uslijedila je povećana smrtnost u župi 1776. godine: 352 umrlih nasuprot 250 rođenih. Između 1777. i 1784. godine trajalo je doba pozitivnog prirodnog prirasta. No, 1785. godine započeo je negativni trend koji je potrajao do 1789.

<sup>459</sup> Pošto za ranonovovjekovno doba nisam naišao na nijedan sačuvani svezak *Status animarum* kao ni na matične knjige potvrđenih (krizmanih), nažalost, nije moguće nadokanditi nastale diskontinuitete.

godine (s neznatnim prekidom 1786. godine). Tijekom 1785. i 1787. godine u đurđevečkoj je župi umrlo preko stotinu osoba više negoli se rodilo. Tijekom 1788. i 1789. godine ta razlika postajala sve blaža, no valja primijetiti da je u razdoblju od 1786. do 1789. godine broj rođenja bio stalno u padu (do minimuma 1789. godine od 175 rođenih). Dakle, razdoblja pozitivnog i negativnog prirodnog priraštaja tijekom druge polovice XVIII. stoljeća u naseljima koja čine župu sa središtem u Đurđevcu poklapaju se sa takvim trendovima u naselju i župi Virje. Iste razloge koji su opisani u slučaju Virja možemo primijeniti i ovdje. Što se tiče posljedica erupcije vulkana Laki 1783. godine i u Đurđevcu su posljedice vidljive tek kasnije jer je u ljeto 1783. zabilježen čak neobično malen broj umrlih, dok je tijekom ljetnih mjeseci 1785. godine (pogotovo u svibnju i lipnju) pomor bio izuzetno velik.

Vratimo se još malo i na trendove rođenja i umiranja u ranijem razdoblju koje nije obuhvaćeno ovdje razloženim grafikonom. Posebno nas zanima razdoblje prijelaza iz 1750-ih u 1760-te godine kada je u Virju uočena povećana smrtnost i niska rodnost. U slučaju broja rođenja i ovdje uočavamo neke sličnosti. Naime, broj rođenih se 1758. godine na razini župe prepolovio u odnosu na prethodne godine (te je godine kršteno 157 djece, dok ih je 1757. i 1756. godine bilo po 305), što je još izraženije u slučaju samog Đurđevca gdje je 1758. godine kršteno 81 dijete, a sljedeće godine njih 87, dok se između 1755. i 1757. godine taj broj kretao oko 140 (vidi tablicu u prilogu). Nažalost, podaci o broju umrlih tih godina nisu cjeloviti, a upisi za 1757. i 1760. godinu ne odaju nikakva odstupanja od uobičajenih prosjeka.

Preostaje još proučiti podatke iz matice vjenčanih. U razdoblju od 1748. do 1792. godine u Đurđevcu sklopljen je ukupno 2851 brak, a prosjek po godini iznosi oko 62 vjenčana para. Najviše parova u jednoj godini vjenčano je 1749. godine – njih čak 179, a najmanje upravo 1758. godine kada se vjenčalo samo 15 parova. Nešto manje parova - za razliku od prethodnih i sljedećih godina - vjenčao se u ovim godinama: 1771., 1777., 1779., 1783., 1785.-1790. (Prilog C). Iako se može činiti da je nisak broj vjenčanja 1783. godine posljedica već spominjane erupcije vulkana Laki, tome ne bi bilo tako jer je u siječnju i veljači sljedeće, 1784. godine, vjenčano 88 parova što znači da je prethodna godina ipak bila rodna.

Iako se s današnjeg gledišta stvari vjenčanje u odnosu na rođenje i smrt ne čini tako važnim događajem (tome pridonosi i činjenica da u brak ne stupaju apsolutno svi stanovnici) u životu neke osobe, u prošlosti je to ipak bio važan životni događaj. Naime, stupanje u brak je značilo početak reprodukcijaskog razdoblja žena i muškaraca, a s obzirom koliko je u demografskom smislu reprodukcija bila važna, toliko su vjenčanja važna za proučavanje. To je razumljivo i zbog činjenice da postoje posebne matične knjige jer su djeca rađana uglavnom samo u braku sklopljenim pred Crkvom. U godinama oko sredine XVIII. stoljeća

upisi nisu ostvareni na način da bismo mogli odrediti distribuciju broja vjenčanja po mjesecima tijekom godine. Ono što nam kazuje ukupan broj vjenčanih parova tih godina u đurđevečkoj župi jest to da se taj broj koleba iz godine u godinu; nerijetko je razlika među dvjema uzastopnim godinama dvostruka. U nekoliko godina tijekom treće četvrtine XVIII. stoljeća napravljena je jednostavna distribucija upisa po mjesecima na način da su vjenčanja obavljena tijekom siječnja i veljače upisana zajedno, odnosno tretiraju se kao obavljena u zimskom periodu vjenčanja bez razlike je li bilo riječ o siječnju ili veljači.

U onim godinama gdje distribucija broja vjenčanih parova precizna i potpuna možemo uočiti neke pravilnosti, odnosno zakonitosti u smislu sezonskog kretanja broja vjenčanja u đurđevečkoj župi. Najviše vjenčanja je redovito obavljano tijekom prva dva mjeseca u godini (i to češće u korist siječnja u odnosu na veljaču), odnosno u razdoblju između Nove godine i početka korizme. Kao početnu granicu valja staviti blagdan Nove godine, a ne Božića jer nema evidentirani upisa tijekom mjeseca prosinca što znači da je tijekom posljednjeg tjedna u godini (između Božića i Stare godine) u to doba nije prakticiralo organiziranje vjenčanja. Dapače, pregledom zapisa onih godina gdje su upisi distribuirani po datumima i tijekom mjeseca siječnja uočavamo da se vjenčanja počinju održavati tek nakon blagdana Bogojavljenja (6. siječnja). Krajnja je granica pak ovisila o početku korizme, odnosno Uskrsu koji je pomična svetkovina u katoličkom kalendaru. Zato ponekad ima upisa vjenčanja i u mjesecu ožujku jer je očito tih godina Pepelnica (početak korizme) bila kasnije u ožujku. Isto tako, osino o tome u kojem dijelu mjeseca ožujka ili (češće) travnja pada Uskrs ovisi počinje li ljetni period vjenčanja ranije ili kasnije u travnju. Kako bilo, tijekom proljetnih, ljetnih i ranojesenskih mjeseci broj vjenčanja je drastično manji u odnosu na maksimum tijekom siječnja i veljače. Porast broja vjenčanja očekuje se u kasnu jesen, odnosno uoči početka adventa kada se, kao i korizmi, nisu obavljala vjenčanja. Određeni porast je doista uočljiv tijekom mjeseca studenog; tada je, naime, broj vjenčanja nešto veći za razliku od „običnih“ mjeseci, ali ipak ne možemo govoriti o sezonskom porastu kao što je to slučaj tijekom siječnja i veljače.

## **9.4. Rođeni (kršteni), vjenčani i umrli (pokopani) u drugim župama u drugoj polovici XVIII. stoljeća**

### **9.4.1. Vikarijat Brod**

O demografskim prilikama u naselju Brod u drugoj polovici XVIII. stoljeća i na početku XIX. stoljeća posvećeno je već nekoliko odlomaka u poglavlju o rijeci Dravi kada je život u tome naselju opisan kao ilustracija suživota ljudi s okolišem kakav je bio onaj neposredno uz rijeku Dravu. Ondje je opisano kretanje broja rođenih (krštenih) u naselju Brod i zaključeno je da je taj broj bio stalno u porastu. Mnoštvo konkretnih primjera o načinu umiranja u Brodu koji su zabilježeni u matičnim knjigama umrlih iskorišteno je kao pokazatelj kvalitete života u tome naselju, a na isti način su vrednovani i podaci o starosti stanovništva.

Rekonstrukciju demografskih kretanja možemo izraditi samo za razdoblje nakon 1782. godine jer tek od tada postoje sačuvane matične knjige. Dinamiku vjenčanja, nažalost, ne možemo pratiti od tog doba jer prvi sačuvani svezak matice vjenčanih potječe tek iz 1833. godine. Stoga ću se ovdje vratiti na ona razdoblja u drugoj polovici XVIII. stoljeća za koja su u maticama župa u Virju i Đurđevcu detektirane određene neobične pojave. Stoga nas zanima situacija u drugoj polovici 1780-ih godina kada smo u drugim naseljima detektirali utjecaj erupcije vulkana Laki iz 1783. godine. U Brodu je izraženija smrtnost zabilježena 1787. godine: 32 umrlih (a rođenih je bilo 20). Uslijedio je izrazito nizak broj rođenih: 1788. godine njih 12, a 1789. godine samo 7 rođenih. To je u skladu s trendovima u Đurđevcu i Virju u istom razdoblju. Početkom 1790-ih uslijedio je demografski oporavak.

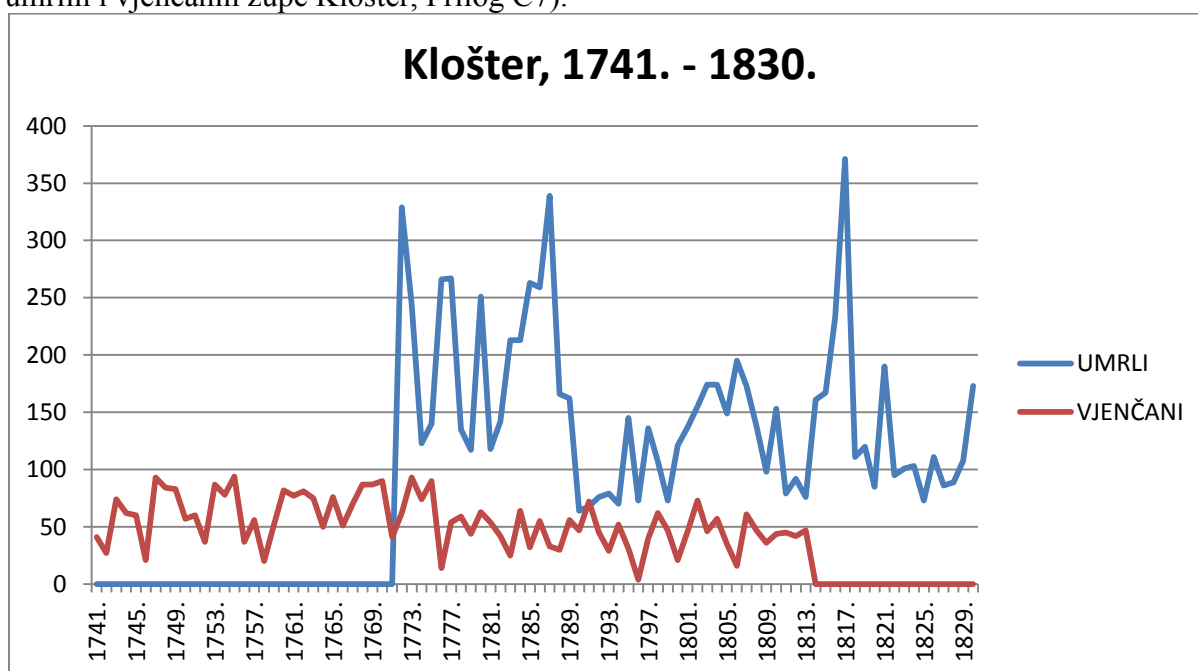
Uspoređujući krivulje koje prikazuju kretanje broja krštenih i broja umrlih u Brodu u posljednja dva desetljeća XVIII. stoljeća (Grafikon 1) nailazimo na vrlo kratko razdoblje demografskog prosperiteta 1784. i 1785. godine te od 1790. do 1796. godine (sa malim odstupanjem 1794. godine). Pritom trebamo biti svjesni da je uzorak stanovništva u naselju Brod vrlo mali i da zato pojave na godišnjoj razini treba uzimati sa zadržkom jer su mogle biti samo slučajnost. Podatke o vjenčanima iz vikarijata (kapelanije), a kasnije i župe, u Brodu, odnosno Ferdinandovcu, nije moguće komparirati sa onima iz drugih župa jer su brođanske matične knjige vjenčanih sačuvane tek od početka druge četvrtine XIX. stoljeća.

### **9.4.2. Stanovništvo župe Klošter (Podravski) u drugoj polovici XVIII. stoljeća**

Poput župe BDM od Navještenja u Đurđevcu, u sastavu župe sv. Benedikta u Kloštru se u XVIII. stoljeću (i tijekom XIX. stoljeća) bilo je više naselja, čak devet njih: Budančevica,

Dinjevec, Grabrovnica, Katalena (Suha), Klošter, Kozarevec, Oderjan, Prugovec i Sesvete (pobrojano abecednim redom). To se odrazilo na ukupan broj upisa u crkvenim matičnim knjigama kloštranske župe. Do trenutka pisanja ovih redaka dospio sam ući u trag samo dvjema maticama iz Kloštra iz razdoblja XVIII. stoljeća. Riječ je o jednom svesku matice krštenih (korišten 1772.-1803. godine) i jednom svesku matice vjenčanih (upisi od 1741. do 1813. godine). Iako nedostaju svesci matica krštenih kao najvažnije vrste matica za rekonstrukciju demografskih kretanja, možemo pratiti uspone i padove broja umrlih osoba i vjenčanih parova, pogotovo u razdobljima koja su već detektirana kao „sumnjiva“.

Grafikon 5. Kretanje broja umrlih i vjenčanih u župi Klošter Podravski (Matične knjige umrlih i vjenčanih župe Klošter, Prilog C7).



Podaci iz matične knjige vjenčanih potvrđuju trend koji je vladao u župama u đurđevečko-virovskoj Podravini krajem 1750-ih godina. Naime, i u župi Klošter je 1758. godine zabilježeno jako malo vjenčanja. Manje vjenčanja nego inače bilo je 1771. godine, a najmanje ih je bilo 1776. godine kada se vjenčano samo 14 parova (godinu dana ranije vjenčalo se njih 90). Između 1783. i 1788. godine u župi se također vjenčalo manje parova nego inače, a zanimljivo je da su 1796. godine zabilježena samo 4 vjenčana para.

Pošto najstariji sačuvani svezak u župi Klošter potječe iz 1772. godine ne možemo znati kakva je situacija bila ranije, no imamo podatak da je te godine u župi umrlo 329 osoba. S obzirom da je taj broj 1774. godine iznosio 123, a 1775. godine 140, doista možemo zaključiti da je riječ o vrlo visokoj smrtnosti zabilježenoj 1772. godine. Na taj je način područje koje

koje je obuhvaćala kloštranska župa bilo uključeno u trend vrlo visoke smrtnosti te godine. Smrtnost je u Kloštru bila nešto viša i 1776. i 1777. godine. Vrlo visoka smrtnost zabilježena je ponovno 1787. godine (339 umrlih u župi) što se također poklapa s trendovima u nekim drugim proučavanim naseljima.

#### **9.4.3. Stanovništvo župe Miholjanec u drugoj polovici XVIII. stoljeća**

Podatke o broju krštenih (rođenih), umrlih, vjenčanih i o prirodnom prirastu u župi Miholjanec objavio je Dragutin Feletar 2012. godine.<sup>460</sup> Koristio je matičnu knjigu krštenih od 1722. godine i matičnu knjigu umrlih od 1740. godine dok matična knjiga vjenčanih ove župe postoji tek od 1833. godine. Ipak, podaci o broju rođenih i umrlih od 1740. godine nadalje omogućavaju praćenje prirodnog prirasta u župi Miholjanec. Tijekom 1740-ih godina broj rođenih i broj umrlih je varirao (ni jedan ni drugi nije prelazio stotinu) da bi od 1751. do 1756. godine prirodni prirast stalno bio pozitivan. Međutim, uslijedilo je doba negativnog prirasta od 1757. do zapravo 1765. godine (s izuzetkom 1761. godine). Kao i u svima dosad proučavanim župama, najviša smrtnost bila je 1759. godine: čak 182 umrlih (u odnosu na 53 rođenih), s tim da je visoka smrtnost u župi Miholjanec zabilježena i 1757. godine (146 umrlih). Dragutin Feletar smatra da je 1759. godine (kada je u Miholjancu umrlo najviše ljudi u jednoj godini uopće) vladala epidemija.<sup>461</sup> S izuzetkom 1766. i 1769. godine, u župi Miholjanec je nastavio negativni prirodni prirast od 1765. do 1773. godine. Posve očekivano, visoka smrtnost 1772. godine zabilježena je i u župi Miholjanec: 148 umrlih. Još valja očitati podatke koji govore o posljedicama erupcije vulkana 1783. godine. Neočekivano, na području župe Miholjanec broj umrlih premašuje broj rođenih tek 1787. godine i to neznatno, a 1788. i 1789. godine je broj umrlih tek dvostruk u odnosu na broj rođenih. Pad broja rođenih uočavamo od 1788. godine pa do 1790. godine (35 rođenih) da bi se već sljedeće 1791. godine taj broj udvostručio.<sup>462</sup>

#### **4.4.4. Pitomača**

Raspolažemo sa sumarnim podacima o godišnjem broju krštenja (rođenja) i vjenčanja u razdoblju od 1750. do 1830. godine te pokopa od 1765. do 1830. godine u župi Pitomača.<sup>463</sup> Prvu anomaliju među sumarnim podacima nalazimo u broju vjenčanih 1758. godine kada se

---

<sup>460</sup> Feletar, „Stanovništvo općine Virje od 1857. do 2011. godine“, 159-169

<sup>461</sup> Feletar, „Stanovništvo općine Virje od 1857. do 2011. godine“, 164

<sup>462</sup> Feletar, „Stanovništvo općine Virje od 1857. do 2011. godine“, 159-163

<sup>463</sup> Koristio sam podatke koje je u svojem diplomskom radu 2014. godine prikupio Tomislav Habdija (Habdija, „Poplave i glad u drugoj polovici 18. i početkom 19. stoljeća“, 174)

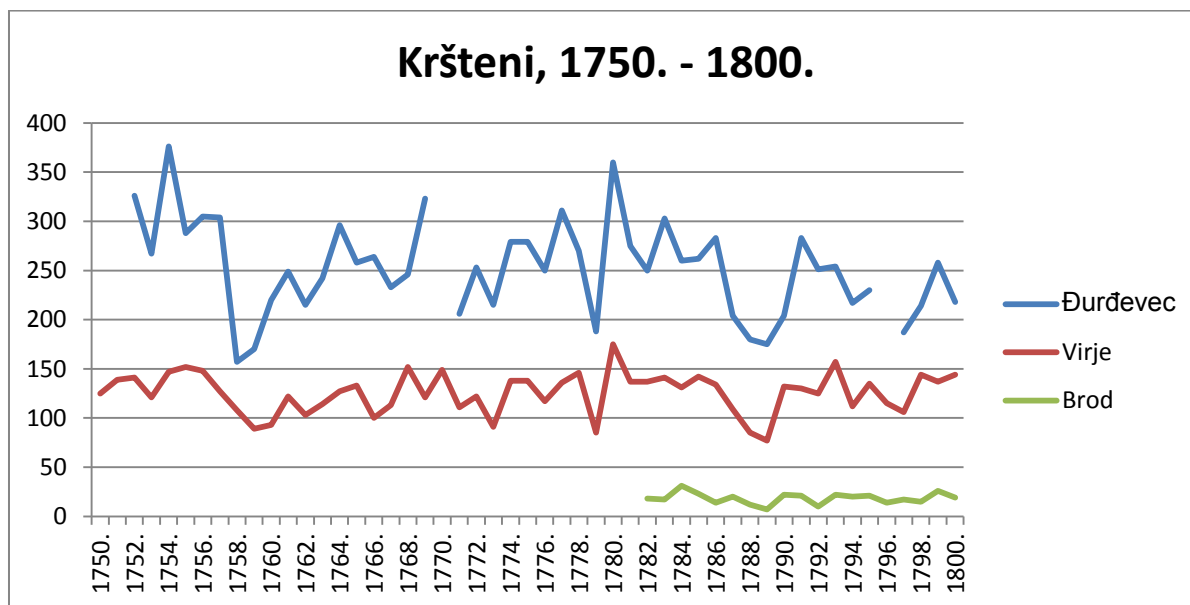


vjenčalo samo 14 parova. Istodobno se broj krštenja (rođenja) nije naročito pokolebao. Kao i u drugim župama, vrlo visoka smrtnost zabilježena je 1772. godine, a pratio ju je i pad broja vjenčanja. Ukupni broj vjenčanja u župi Pitomača opadao je od 1769. godine (70 parova) do 1772. godine kada se vjenčalo samo 14 parova. Broj umrlih je 1770. godine iznosio 93, da bi se 1771. godine popeo na 177, a sljedeće godine na 250. Povećan broj umrlih zabilježen je i 1776. godine (189 osoba). Tijekom 1780-ih godina nema zabilježnih kolebanja sve do 1788. godine kada je zabilježen veći broj umrlih osoba u odnosu na rođene i takav se trend zadržao do 1790. godine.

### 9.5. Zaključna razmišljanja o demografskim prilikama u naseljima đurđevečke i virovske Podravine u drugoj polovici XVIII. stoljeća

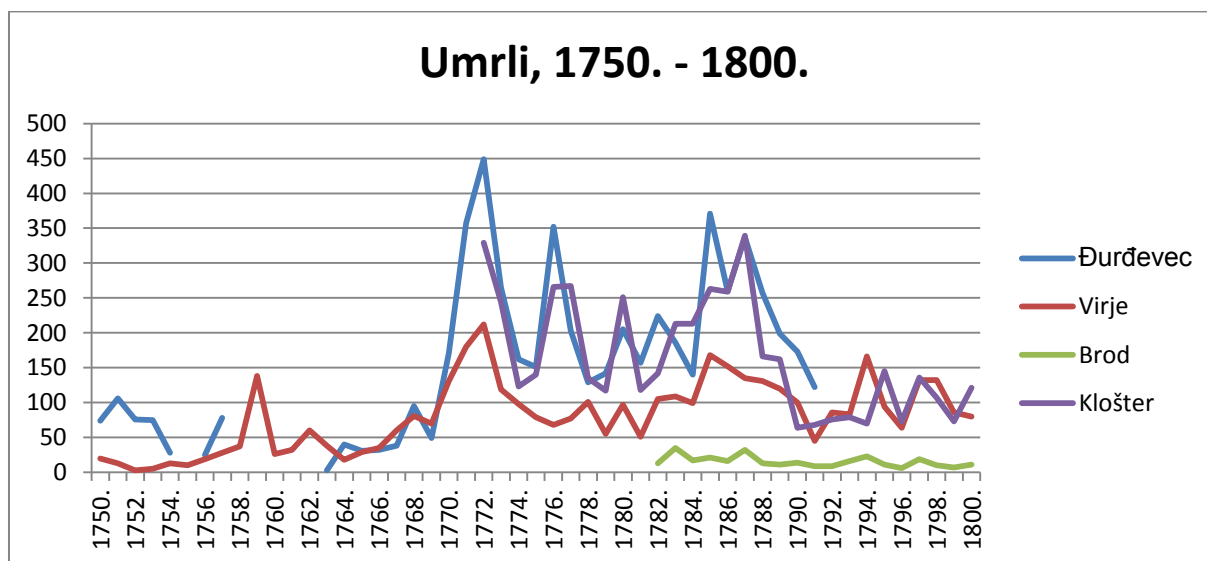
Okosnicu proučavanja demografskih kretanja na području Podravine, koje je tema ovoga rada, čine podaci iz matičnih knjiga župa u Đurđevcu i Virju jer sačuvanost i dostupnost matica iz tih naselja nudi mogućnost usporedbe podataka iz sve tri vrste matičnih knjiga. Po nekoliko sačuvanih (dostupnih) svezaka matičnih knjiga iz vikarijata u Brodu i župe sa središtem u Kloštru iskorištene su kao izvor kontrolnih podataka jer je za ta naselja sačuvano tek po nekoliko svezaka iz XVIII. stoljeća. Na isti su način iskorišteni i podaci iz matica župe Miholjanec koji su nedavno u cjelosti objavljeni<sup>464</sup>, a područje ove župe ne ulazi u provedena istraživanja za ovu temu.

Grafikon 6. Kretanje broja krštenih u župama Đurđevac, Virje i Brod.

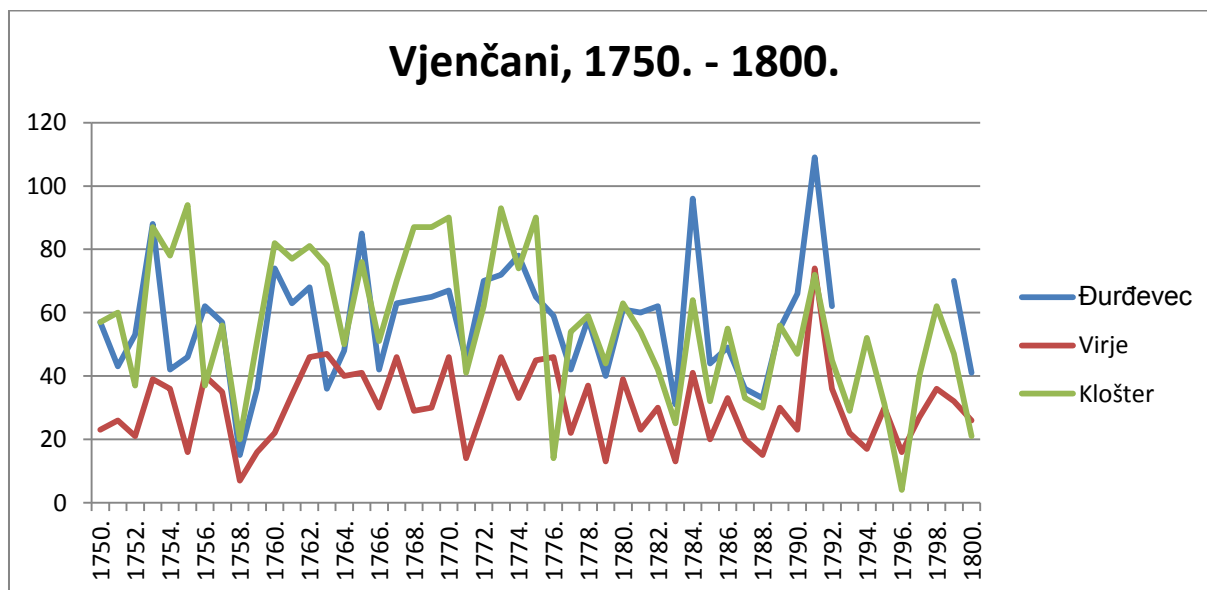


<sup>464</sup> Feletar, „Stanovništvo općine Virje od 1857. do 2011. godine“, 159-163

Grafikon 7. Kretanje broja umrlih u župama Đurđevac, Virje, Brod i Klošter.



Grafikon 8. Kretanje broja vjenčanih u župama Đurđevac, Virje i Klošter.



Proučavajući brojnost upisa u matičnim knjigama tijekom druge polovice XVIII. stoljeća uočene su određene podudarnosti među različitim župama. One se prvenstveno manifestiraju kroz povećanje smrtnosti (oko 1771. i 1785. godine), zatim smanjenje broja rođenih (početkom 1770-ih i oko 1789. godine), te smanjenje broja sklopljenih brakova (oko 1771. godine i oko 1788. godine). Riječ je, dakle, o negativnim trendovima za koje želimo pronaći adekvatno objašnjenje. Utjecaj ratnih stradanja treba odmah odbaciti jer ih na tome prostoru u to doba nije bilo, a muškarci koji su kao krajišnici pogibali na u bitkama diljem Europe

ugalvnom nisu evidentirani u matičnim knjigama svojih župa pa to nije moglo utjecati na dojam povećanja smrtnosti. Za neka razdoblja možemo opravdano pretpostaviti da je na povećanu smrtnost utjecala neka zarazna bolest jer je pomor bio sezonski, zapaža se širenje smrtnosti unutar većih naselja ili prelazak između susjednih sela te su njime pogođene određene dobne skupine stanovništva. S druge strane, ono u čemu su ekohistoričari dali najviše doprinosa jest detektiranje utjecaja klimatoloških prilika na demografsku sliku nekog područja. Na području đurđevečko-virovske Podravine u drugoj polovici XVIII. stoljeća nailazimo na dva razdoblja za koje možemo utvrditi da je negativni demografski priraštaj bio posljedica nepovoljnih klimatskih prilika koje su zasigurno otežavale proizvodnju hrane što je pak utjecalo na vitalnost ljudi. Prvo takvo razdoblje bilo je krajem 1750-ih godina kada kao uzrok nalazimo dugogodišnju sušu, a drugo je razdoblje u drugoj polovici 1780-ih godina kao „zakašnjeli“ odgovor na erupciju vulkana Laki 1783. godine.

Međutim, intencija je bila detektirati razdoblja pozitivnog prirodnog priraštaja koji je mogao rezultirati „bujanjem“ naselja i potrebom za dodatnim stvaranjem poljoprivrednog i stambenog prostora. Pretpostavka je da su se takve potrebe manifestirale u stvaranju konaka i smanjenju površina prekrivenih šumama. Na temelju sumarnih godišnjih podataka iz matičnih knjiga mogli bismo detektirati tri takva razdoblja: 1) tijekom 1760-ih godina; 2) od oko 1774. do oko 1784. godine; 3) prvih nekoliko godina posljednjeg desetljeća XVIII. stoljeća (od oko 1791. do oko 1793. godine). Nabrojena razdoblja nastupila su nakon gore spomenutih negativnih događaja u demografskim kretanjima. Radi toga, ali i radi nemogućnosti provođenja detaljnih i preciznih statističkih mjerenja, možemo samo nagađati je li u doba demografske stagnacije „pojedeno“ ono što je donio demografski prosperitet.

Ove zaključke ću pokušati usporediti sa zaključcima dobivenima nakon i proučavanja demografske strukture na nižoj razini od ovakve statističke: na primjernima sastava i izgleda tipičnih obitelji u Đurđevcu u Virju u XVIII. stoljeću. Tada će možda „isplivati“ naznake odgovora na pitanje koliki je bio demografski pritisak i je li on mogao utjecati na „konakizaciju“ prostora uz rijeku Dravu u drugoj polovici XVIII. stoljeća.

## 9.6. Obiteljske strukture

U ovome dijelu rada težište će biti na povijesti obitelji. Fokusiram se na stanovništvo dvaju naselja koja imaju vrlo sličnu demografsku strukturu, pa su u obiteljskim strukturama očekivane velike sličnosti, čak i identičnosti. Izradom genealoških rekonstrukcija želim prikazati život običnih ljudi koji su činili ukupno stanovništvo Podravine u XVIII. stoljeću. Mogli bismo reći da je ovo prilog poznavanju načina života, odnosno struktura obitelji u prošlosti. U središtu su sami ljudi i to kao pojedinci, ali i kao članovi zajednice kakva je zadružna obitelj. Cilj mi ovdje nije opisati niti objasniti čitavu demografsku situaciju u Đurđevcu i Virju u XVIII. stoljeću, što je zapravo nemoguće učiniti zbog količine podataka koju nude izvori iz toga doba. To bi nužno zahtijevalo i opsežniju interdisciplinarnost (povijest svakodnevice, povijest obitelji, rodna povijest, gospodarska povijest itd.). Kao metoda rada koristi se povijesno-demografski pristup u kombinaciji s povijesnim i ekohistorijskim pristupom. “Iako je krajiška historiografija izrazito muška po svom sadržaju, povijest krajiškog društva u bilo kojem razdoblju njegova postojanja nije moguće razumjeti i objasniti bez istraživanja odnosa muškaraca i žena u njemu.”<sup>465</sup> Zbog toga je vrlo korisno prikupiti podatke o najvažnijim vitalnim događajima krajišnika na nekom području, koje nude povijesni izvori, i obraditi ih metodama koje koristi povijesna demografija.

S proučavanjem obiteljskih struktura krećemo od najstarijih sačuvanih popisa kućedomačina župa Đurđevac i Virje. Pritom treba naglasiti da Virje ima sačuvane takve popise iz 1659., 1700. i 1733. godine, dok za Đurđevac imamo samo onaj iz 1700. godine, a za većinu naselja koja su činila đurđevačku župu u XVIII. i XIX. stoljeću postoje popisi iz 1716. godine. Osim što nude važne informacije, analiziramo li svaki takav popis zasebno, iskoristiti ih možemo i u slijedu kada nude mogućnost genealoških rekonstrukcija nekih obitelji. Pritom se vrijednost ovih izvora povećava jer se na njih nastavljaju podaci iz crkvenih matičnih knjiga. Naime, fond prezimena, koji je moguće rekonstruirati pomoću tzv. popisa kućedomačina (iako prezimenski sustav u doba njihova nastanka još uvijek nije bio kodificiran), otkriva da postoji određen broj upisa na temelju kojih možemo biti sigurni u stabilnost prezimena i uzeti kao uzorak za proučavanje. Iako je na temelju takvih izvora vrlo nezahvalno donositi zaključke o ukupnom broju stanovništva na nekom području, oni ipak mogu biti pokazatelj rasta ili pada broja stanovništva, odnosno broja obitelji ili čak kuća. Dakako, ovakvi podaci pridonose razumijevanju gospodarske povijesti nekog kraja. Za genealošku rekonstrukciju izabrane su one obitelji kod kojih se može s potpunom sigurnošću

---

<sup>465</sup> Roksandić, *Vojna Hrvatska: La Croatie militaire*, 22

utvrditi kontinuitet nasljeđivanja tijekom XVIII. i XIX. stoljeća. One ne služe kako bi pružile sliku o cijelome selu, nego su primjeri mogućih situacija.

Pretpostavljam da proučavanje *longue durée* povijesti pojedinih obitelji može objasniti promjene koje su se dogodile u obiteljskim strukturama „uvođenjem“ zadružnog načina života (jesu li one bile dramatične ili ne, spore ili brze, povoljnih ili negativnih posljedica itd.). Pokušat ću odgovoriti na pitanje na koji se način intencija vojnokrajiških vlasti za zadružnim načinom života kao najadekvatnijim za krajišnike odrazila na obiteljske strukture u drugoj polovici XVIII. stoljeća. Zbog tehničkih razloga nije moguće izraditi i prezentirati genealoške rekonstrukcije svih obitelji koje su živjele u Đurđevcu i Virju, već je kao uzorak odabrano po nekoliko tipičnih agrarnih i obrtničkih obitelji iz Đurđevca i iz Virja. Prikazi obiteljskih rodoslovlja nisu strana pojava u radovima o kućnim zadrugama jer je sastavljanje rodoslovlja zadruge bio jedan „od koraka“ prilikom diobe zadruge, odnosno sastavljanja diobnog ugovora zbog diobe među različitim „granama“ ili „lozama“.<sup>466</sup>

Popisi kućedomaćina iz prve polovice XVIII. stoljeća (točnije iz godina 1700., 1716. i 1733. godine) kada se uspoređuju nude izvanredne podatke o migracijskim kretanjima na mikrorazini. Tako je primjerice između 1716. i 1733. godine određen broj stanovnika iz Katalene prešao u susjedni Čepelovec, a iz Sveta Ane u Đurđevac ( primjerice, 1716. godine obitelj Bobovčan nalazi se u Svetoj Ani, a kasnije ta obitelj seli u Đurđevac). Najprije treba obratiti pozornost na sumarne brojke, odnosno na evidentni porast broja kućedomaćina u svakom od promatranih naselja. Tako je primjerice broj kućedomaćina u Kataleni između 1716. i 1733. porastao trostruko, dok je u Svetoj Ani u istom razdoblju neznatno porastao (s 13 na 16). Takav porast manifestira se na dva načina: 1) neka se prezimena pojavljuju češće i 2) pojavljuju se nova prezimena. Stariji popisi dokazuju kako imenski i pogotovo prezimenski sustav još nije standardiziran, a za neke upise možemo sa sigurnošću potvrditi da su pogrešni. Popisi odaju da je na oblikovanje prezimenskog sustava, osim zanimanja, utjecalo i porijeklo pojedinaca ili obitelji. Osim demografske snage, popisi nude podatke o ekonomskoj snazi nekog naselja (radi toga su i nastali).

Ukoliko pretpostavimo da je demografska snaga u korelaciji s ekonomskom snagom nekog naselja (i ako to zaključimo analizirajući popise kućedomaćina) ta se snaga manifestirala u materijalnim oblicima kao što su građevine (obiteljske kuće, gospodarske zgrade, javne i upravne zgrade, vjerski objekti među kojima je najreprezentativniji primjer u

---

<sup>466</sup> Tako je u starijim matičnim knjigama, pogotovo svescima Status animaruma, moguće pronaći čitave skice rodoslovlja nekih obitelji koje su prilikom dioba zadruge od župnika zatražile službene podatke na temelju kojih su izrađeni diobni listovi i provedene diobe. Ovo nije tipično samo za nekadašnje krajiško područje već i za druge dijelove, primjerice Hrvatsko zagorje.

svakom naselju župna crkva ili mjesna kapela). Nažalost, izvori iz XVIII. stoljeća pružaju nam vrlo malo podataka o izgledu objekata u podravskim naseljima u XVIII. stoljeću. Opisi koji postoje ili daju preopćenite podatke ili su pak opisane samo reprezentativne zgrade kao što su crkve, kapele, župni dvorovi i krajiške zgrade.

Karl Kaser je u svojoj studiji, kao i neki drugi istraživači, pokušao dati sliku tipičnog krajiškog društva i to na prilično širokom prostoru krajiškog dijela hrvatskih zemalja. Ovdje nemam takvih ambicija niti mogućnosti, već sam se odlučio posvetiti mikroistraživanju na vrlo uskom prostoru kao što to čine i neki od Kaserovih nasljednika među kojima je najrecentniji rad Hannesa Granditsa.<sup>467</sup> Zbog toga se rezultati nekih mojih istraživanja neće uklapati u okvire onih rezultata do kojih je došao primjerice Karl Kaser kojeg je često zanimala makro-perspektiva. Relativno kratak životni vijek (dodatno narušen zbog ratnih gubitaka), visoka razina nataliteta, nupcijaliteta i mortaliteta samo su neke od karakteristika koje krajiškom društvu pripisuje Karl Kaser. On u demografskom smislu pravi razliku između prve i druge polovice XVIII. stoljeća jer je za XVII. i prvu polovicu XVIII. stoljeća karakteristično intenzivno migriranje stanovništva, dok u drugoj polovici stoljeća pratimo demografski rast. Krajiško je društvo više nego druga društva bilo izloženo i negativnim utjecajima ratnih stradanja. "Krajišnik, osim što može biti ubijen, zarobljen, što može nestati, pobjeći, može biti i ranjen, lakše ili teže, a time kraće ili duže, čak trajno onesposobljen."<sup>468</sup> Među brojim popisima nastalim za "muštranja" u drugoj polovici XVIII. stoljeća nalazi se i popis graničara iz Đurđevca iz 1772. godine u kojem su razdijeljeni invalidi od zdravih i sposobnih muškaraca (Prilog D). Ukupno je popisano 506 pojedinaca, a udio invalida u tome broju iznosi 32 %, odnosno bilo ih je 165, što znači da njihov udio u društvu očito nije bio malen. Tome treba pridodati i tegobe svakodnevnog života ratara i stočara (nesreće u kojima stradavaju najpotentniji članovi stanovništva nisu rijetkost u XVIII. stoljeću) te različite druge utjecaje na ukupnu populaciju (epidemije i smrtnost uzrokovana elementarnim nepogodama). Sve to je utjecalo na izgled obitelji u smislu potrebe za ženidbom mladih. Roksandić tvrdi kako je u nekim regimentama uslijed učestalih ratova patrijarhalni odnos u zadrugama bio vrlo narušen.<sup>469</sup> Pod time bismo podrazumijevali narušeno nasljeđivanje po muškoj liniji. Dakle, neminovno je bilo jačanje uloge žena u združnim obiteljima.

---

<sup>467</sup> Autor to objašnjava u svojoj knjizi: „Ubrzo sam shvatio da je, naravno, nemoguće u okviru samo jednog rada, koncipirana kao lokalno i detaljno povijesno istraživanje, istražiti sve regionalne i lokalne disparitete unutar hrvatsko-slavonskog područja. (...) Ipak nisam odustao od ambicije da, osim specifičnosti dviju seoskih zajednica, istražim i karakteristike socijano-povijesnoga razvoja seoskog života u Hrvatskoj uopće.“ Grandits, *Obitelj i socijalne promjene u hrvatskim selima*, 17

<sup>468</sup> Roksandić, *Vojna Hrvatska: La Croatie militaire*, 30

<sup>469</sup> Roksandić, *Vojna Hrvatska: La Croatie militaire*, 25

### 9.6.1. Primjeri iz Đurđevca i Virja

Radi proučavanja obiteljskih struktura na području kojim se bavim u radu, korišteni su primjeri po sedam tipičnih obitelji iz Đurđevca i Virja među kojima je odabrana i po jedna obrtnička i jedna časnička obitelj. Time sam htio obuhvatiti osnovne tipove obitelji kakve su obitavale na području đurđevečko-virovske Podravine u drugoj polovici XVIII. stoljeća. Za potrebe ovog rada izradio sam shematizirana rodoslovna stabla tipičnih agrarnih obitelji (Balatinec, Fuček, Mihinić, Piškorec, Tomica i Vinkoci) i tipičnih obrtničkih obitelji (Lenhard, djelomice i obitelj Mihinić) iz Đurđevca, te agrarne obitelji iz Virja (Benkek, Ferenčaba, Marušćec, Peršinović, Prelogović i Šalvari) odakle je izabran i primjer časničke obitelji (Piškorec). Neke od tih obitelji razlikuju se primjerice po tome što je u njima došlo do uzadruživanja (prikomandiranja) muških članova, odnosno zetova (Vinkoci, Prelogović i djelomično Šalvari), do društvenog uzdizanja pojedinih članova, ponajprije u svećenički stalež (Tomica i Mihinić), do višestrukog sklapanja brakova zbog udovištva (Ferenčaba, Peršinović i Šalvari) ili učestalog rađanja blizanaca (Marušćec). Svjestan sam da na tako malenom uzorku i u situaciji gdje svaka obitelj ima svoje osobine nije zahvalno donositi općenite zaključke, no vjerujem da ću uspjeti prikazati glavne trendove obiteljskog života u XVIII. i prvoj polovici XIX. stoljeća.

Uz pomoć nabrojanih primjera želio bih prikazati na koji su način obitelji funkcionirale u drugoj polovici XVIII. stoljeća u smislu reprodukcije. Zbog toga je u prikaze rodoslovlja bilo potrebno uvrstiti i podatke o rođenjima do oko 1830-ih godina, odnosno potomke onih parova koji su stupili u brak na prijelazu iz XVIII. u XIX. stoljeće. Odabran je klasičan način prikazivanja rodova u koji su uvršteni svi nositelji prezimena rodonačelnika (čije je ime na početku prikaza) s imenima djevojaka koje su se u obitelji zadržale do svoje udaje (ukoliko nisu umrle kao djevojčice ili ostale neudane) i s imenima žena koje su udajom uključene u obitelj. Napominjem da ponegdje nije bilo moguće točno datirati sva rođenja, vjenčanja i smrti, no nastojao sam redovito upisivati podatke o godini rođenja (to je nešto teže kod starijih generacija rođenih u prvoj polovici XVIII. stoljeća, no ovdje su važniji takvi podaci nakon prelaska polovice istog stoljeća).

Ono što uočavamo kao karakteristiku razvoja odabranih obitelji na početku druge polovice XVIII. stoljeća jest to da su se one tada počele intenzivno širiti ženidbom i ostankom sinova u zadruzi. Naime, do polovice XVIII. stoljeća većina obitelji nije bila brojna kao što će biti kasnije. Tako je đurđevečka obitelj Balatinec počela rasti brojem članova nakon ženidbe Lovrinog sina Đure Balatinca 1763. godine kojem se u braku s Dorotejom Bertešić rodilo desetero djece (5 dječaka i 5 djevojčica). Od njih će tri sina (Josip, Ivan i Jakob) od

posljednjeg desetljeća XVIII. stoljeća nastaviti širiti obitelj pa je u generaciji Đurinih i Dorotejinih unuka (između 1792. i 1820. godine) rođeno 17 djece (Prilog B1).

Vrlo slično bilo je i u virovskoj obitelji Benkek kod koje možemo detektirati da su “rodonačelnici” Marko i Agata Benkek imali petero djece od koji je samo sin Blaž (rođen 1729. godine) nastavio širiti obitelj. U njegova dva braka, a u razdoblju od 1751. do 1783. godine, rođeno je dvanaestero djece (i to čak osmero dječaka). Ipak, obitelj su nastavili širiti samo dva sina (najstariji i najmlađi) i u sljedećoj je generaciji rođeno ukupno trinaestero djece (Prilog B2).

Drugu skupinu mogle bi činiti one obitelji kod kojih su širenje nosila po dva bračna para u istoj generaciji. Tako je bilo u virovskoj obitelji Ferenčaba (Prilog B3): braća Toma (rođen 1727. godine) i Blaž (rođen 1731. godine). Prvome se rodilo osmero djece, međutim ni za jednog od muških potomaka nisam uspio utvrditi da je osnovao obitelj, a zbog činjenice da se Tomina udovica Jela brzo preudala izvan Virja (u selo Široki Jarek) za pretpostaviti je da je djecu povela sa sobom pa im se zato gubi svaki trag. Blažu Ferenčabi je prva supruga rodila jednog sina, a pošto se nakon njezine rane smrti oženio i drugi puta, rodilo mu se još sedmero djece (ukupno 6 dječaka). Samo dva su doživjela dob za ženidbu i u toj je generaciji rođeno jedanaestero djece. Možemo zaključiti da brojnost ove obitelji opada od 1770-ih godina nadalje, unatoč relativno velikom broju rođene djece u svakom braku. Za đurđevečku obitelj Fuček (Prilog B4), prema ukupnom broju rođenih po generacijama, valja zaključiti da ona stagnira, a ne raste. Naime, i ondje je širenje započelo iz dvaju brakova, braće Ivana Fučka (rođen 1755. godine) i Đure Fučka (rođen 1764. godine) koji su imali još pet sestara. Ivanu i Đuri se ukupno rodilo 19 djece (8 muške i 11 ženske) i za sedmero njih možemo utvrditi da su umrli u ranoj dječjoj dobi. Tako se broj potencijalnih nastavljača loze uveliko smanjio i spao na Ivanove sinove Đuru (rođen 1787. godine) i Petra (rođen 1789. godine). Njima dvojici se rodilo također 19 djece (sa istim omjerom muških i ženskih) od čega je minimalno petero umrlo u dječjoj dobi i lozu su mogla nastaviti tek četvorica muškaraca iz te generacije.

Relativno velik broj rođene djece u jednoj generaciji može ostaviti dojam prividnog rasta obitelji, no visoka smrtnost djece, češće rađanje djevojčica u odnosu na dječake, rana smrt roditelja i drugi događaji mogu dovesti gotovo do izumiranja obitelji. Iako su u virovskoj obitelji Marušćec (Prilog B6) tijekom prve polovice XVIII. stoljeća dva bračna para nosila obitelj, to je samo prividno podrazumijevalo i potentnost te obitelji. Naime, Lovri Marušćecu rodile su se četiri kćeri od kojih je samo jedna doživjela dob za udaju, a bilo je to nakon Lovrine smrti 1759. godine i preudaje njegove udovice Ane 1760. godine. Praktički je od šesteročlane obitelji ostala samo jedna osoba, i to djevojka koja se udala 1788. godine. S



druge strane, Lovrin brat Mato imao je dva sina (Stjepan i Mato); obojica su zasnovali obitelji i ukupno im se rodilo petnaestero djece, no samo je Stjepanov sin Josip (rođen 1761. godine) zasnovao obitelj. No, obitelj stagnira sve do 1819. godine kada je obitelj zasnovao Josipov sin Mijo. Zato gotovo 40 godina u maticama krštenih tek rijetko nalazimo prezime Marušćec i dobivamo dojam da je obitelj gotovo izumrla.

Od petero djece, koliko su ih minimalno imali Đurđevčani Đuro i Doroteja Piškorec (Prilog B10), dvojica sinova, Mijo (rođen 1743. godine) i Martin (rođen 1752. godine), osnovali su obitelji u kojima je tijekom druge polovice XVIII. stoljeća rođeno ukupno četrnaestero djece. Ne znamo što se dogodilo s potomcima Mije Piškorca jer se nakon rođenja više ne spominju u matičnim knjigama, no Martinovi sinovi Ivan (rođen 1780. godine) i Stjepan (rođen 1788. godine) su tijekom prve polovice XIX. stoljeća osnovali obitelji i rodilo im se ukupno šesnaestero djece (9 dječaka i 7 djevojčica). Pošto je većina djece preživjela djetinjstvo možemo govoriti o svojevrsnom rastu ove obitelji.

Najveći rast tijekom druge polovice XVIII. stoljeća možemo primijetiti kod obitelji Peršinović iz Virja (Prilog B8) čiji razvoj pratimo zapravo od sinova Stjepana Peršinovića, kojem se u dva braka rodilo osmero djece od kojih su čak četiri sina zasnovali svoje obitelji. U sljedećoj generaciji, između 1775. i 1802. godine, rođeno je ukupno 27 djece i sudeći prema tome da su im nadijevana različita imena možemo zaključiti da ih nije mnogo umrlo u dječjoj dobi.

Osvrnimo se još i na đurđevečku obitelj Mihinić koja je i u prvoj polovici XVIII. stoljeća bila prilično razgranata jer zapise o najvažnijim vitalnim događajima nositelja tog prezimena nalazimo u sve tri vrste matičnih knjiga. Oko sredine XVIII. stoljeća detektirao sam čak devet bračnih parova koji rađaju djecu. Međutim, ovom prilikom nas zanimaju dva para, Ivan Mihinić i Doroteja rođ. Šegrt (Prilog B7a) i Mijo Mihinić i Magdalena rođ. Berkelija (Prilog B7b) jer kod njih pouzdano možemo utvrditi obiteljski redoslijed i to su parovi čiji su potomci osnivali obitelji i u drugoj polovici XVIII. stoljeća dok su ostale loze “izumrle”. Zasad možemo samo pretpostaviti da su Ivan i Mijo bili braća ili bratići. U njihovim brakovima rodilo se ukupno 17 djece (od toga 10 dječaka) i to u razdoblju od 1745. do 1780. godine. Trojica muškaraca iz te generacije zasnovali su svoje obitelji (1784., 1786. i 1791. godine) u kojima se rodilo 23 djece. Dakle, možemo govoriti o stabilnoj obitelji što se tiče broja članova u drugoj polovici XVIII. stoljeća jer je tada obitelj bila ujedno i najbrojnija. Naime, u prvoj polovici XIX. stoljeća obitelj su “nosila” samo dva para s ukupno 11 rođene djece.

Proučimo natalitet u đurđevečkoj obitelji Tomica (Prilog B13) od čijih je “rodonačelnika” Ivana i Katarine Tomica petero djece zasnovalo svoje obitelji, od toga tri sina: Mijo (1763.

godine), Petar (1767. godine) i Ivan (1773. godine). Njima se rodilo ukupno 21 dijete, no u dječjoj dobi umrla ih je jedna trećina. Tako se dogodilo da su lozu nastavili samo dva bratića: Petrov sin Matija (rođen 1782. godine) i Mijin sin Stjepan (rođen 1781. godine), obojica su se oženili 1802. godine. Zbog loše sačuvanosti matica krštenih iz doba kada su se njima rađala djeca ne možemo utvrditi koliko je djece u obitelji Tomica rođeno u to doba, no oni podaci kojima raspolažemo svjedoče da ih je između 1802. i 1832. godine rođeno devetero što, dakle, nikako nije moglo dosegnuti brojku iz prethodne generacije. To bismo mogli pripisati činjenici da je velik broj muške djece preminuo u dječjoj dobi (pouzdanе podatke o smrti imamo za njih 6 od ukupno 13), a ovdje treba pribrojiti i Ivana (rođen 1790. godine) koji je postao svećenikom. Drugačija je situacija bila s djevojkama (kojih je rođeno ukupno 8) jer za čak 5 njih pouzdano znamo da su se udale (Barbara, Margareta, Ana, Katarina i Barbara).

Među obiteljima čija sam rodoslovlja proučio nalazi se i nekoliko njih koje su doživjele izumiranje u muškoj liniji, odnosno u kojima je došlo do uzadruživanja ili *prikomandiranja* (kako se to zna nazivati u literaturi). To se dogodilo u obitelji Prelogović iz Virja (Prilog B11). Rodonačelnik obitelji Đuro Prelogović vjerojatno se u Virje doselio prije 1733. godine jer je upisan u popisu kućedomaćina te godine (Prilog A2). Tome u prilog govore činjenice da je ovo prezime u virovskim maticama nekoliko puta upisano kao *Prelog* ili *Prelok*, kao i to da ova obitelj nosi nadimak Sigurnjak. Đuro se u Virju oženio domaćom djevojkom iz obitelji Senjan (kasnije se kao udovac oženio udovicom iz Đurđevca) i u tom je braku tijekom 22 godine rođeno devetero djece (6 dječaka i 3 djevojčice). Dva sina osnovala su svoje obitelji, no stariji je Matija umro bez potomaka ubrzo nakon ženidbe pa je lozu nastavio Andrija (rođen 1746. godine) koji se 1767. godine vjenčao s Katarinom Kemenović. U tome je braku rođeno osmero djece, od čega samo dva dječaka koji nisu preživjeli djetinjstvo. Dakle, u toj bi generaciji prezime izumrlo. Međutim, Andrijina kći Barbara udala se 1803. godine za kovača (*faber*) Luku Špoljarića iz *Provincijala* koji je došao u kuću Prelogovićevih i nikada se više u maticama nije pojavilo njegovo “momačko prezime”. U njihovom je braku tijekom 27 godina rođeno devetero djece (4 dječaka i 5 djevojčica) i dva sina (Antun i Đuro) nastavili su lozu u prvoj polovici XIX. stoljeća. Zaključujemo da je u ovom slučaju proces uzadruživanja bio uspješan. Primjer je ovo obitelji koja nikada nije spadala u red mnogobrojnih. Smrću Matije Prelogovića 1759. godine bez potomaka i preudajom njegove udovice iste godine, obitelj nije ostala samo bez djece koja su se u tom braku mogla roditi već i bez dva odrasla člana. U istom su desetljeću i dvije djevojke udajom izašle iz kuće, a 27. veljače 1767. godine umrla je i majka obitelji Doroteja Prelogović rođ. Senjan, no situacija se poboljšala jer se 7. veljače 1767. godine oženio sin Andrija. Međutim, 1778. godine umro je i otac obitelji Đuro i

njegova supruga, a do tada je umrlo i dvoje Andrijine djece, pa je spomenute godine obitelj imala samo 4 člana. Niti 1820-ih godina, kada je obitelj bila najbrojnija, neće prijeći brojku od 8 članova (i to samo troje odraslih).

Imamo i primjer obitelji kod koje ne treba trošiti toliko riječi da bi se prikazala njezina malobrojnost. Naime, kod obitelj Vinkoci iz Đurđevca (Prilog B14) dva puta možemo detektirati uzadruživanje muškaraca (zetova) s ciljem njezina opstanka. Naime, iznimno malobrojna tijekom čitavog XVIII. stoljeća, obitelj je u drugoj polovici XVIII. stoljeća spala na samo tri člana – činili su ju roditelji Jakob i Doroteja Vinkoci s kćeri Anom (rođena 1765. godine). Ona se udala za Đurđevčana Martina Đurocija (rođen 1768. godine) koji je došao u mladenkinu kuću i preuzeo njezino prezime. U tome je braku rođeno četvero djece i akciju uzadruživanja možemo ocijeniti uspješnom jer je njihov sin Đuro zasnovao obitelj s Anom Čipić te su imali petero djece. No pošto je jedinorođeni dječak umro u ranome djetinjstvu, ostale su četiri djevojke od kojih je Doroteja 1858. godine u kuću primila zeta Matu Gašparca koji je preuzeo njezino prezime i tako su prezime i obitelj spašeni od izumiranja.

Nešto složenija situacija bila je kod virovske obitelji Šalvari (Prilog B 12) čiji se rodonačelnik Mato Šalvari prvi puta u Virju spominje u popisu kućedomaćina 1733. godine (Prilog A2). Poput Đure Prelogovića oženio se domaćom djevojkom Katarinom Senjan i u tome je braku rođeno devetero djece, no izgleda da nijedan dječak osim Josipa (rođen 1750. godine) nije doživio dob za osnivanje obitelji. Ono što plijeni pažnju jest podatak da je 1759. godine prilikom udaje Eve Šalvari (rođena 1742. godine) za Antuna Došlinca, mladoženja vjerojatno prihvaćen u kuću obitelji Šalvari jer se u maticama pojavljuje pod tim prezimenom, a i njegova djeca nose prezime Šalvari. Možemo li možda ovdje govoriti o potezu rodonačelnika obitelji da očuva obiteljsko prezime i kontinuitet nasljeđivanja u doba kada je jedini muški potomak još u dječачkoj dobi? To bi potvrđivala i činjenica da su Evini i Antunovi sinovi (Stjepan, Martin i Mijo) vjerojatno ostali u obitelji Šalvari kada se Eva kao udovica udala za Blaža Benkeka. Neki od njih su zasnovali obitelji noseći prezime Šalvari istodobno kada su to činili i sinovi Evinog brata Josipa.

Iz ovih primjera vidimo u kakvim je okolnostima dolazilo do uzadruživanja muškaraca u zadružne obitelji i koliko je takav proces bio uspješan. Ovo je premalo primjera da bismo donosili općenite zaključke o fenomenu koji je, čini se, uveliko obilježio funkcioniranje obiteljskih zadruga u đurđevečko-virovskoj Podravini u XVIII. i XIX. stoljeću. Naime, uvidom u stalešnike kao pomoćne matične knjige župa u Đurđevcu i Virju detektirao sam 70-ak slučajeva uzadruživanja u Đurđevcu i 40-ak takvih slučajeva u Virju samo u XIX. stoljeću. Iz opisanih primjera vidimo da je takvih slučajeva bilo i u XVIII. stoljeću, no zbog nedostatka

stalešnika iz toga doba potrebno je provoditi detaljna istraživanja podataka iz crkvenih matica i rekonstruirati obitelji. Zbog velikog broja obitelji koje su doživjele uzadruživanje (osobna procjena je čak 40 do 50 posto u svakom naselju tijekom XVIII. i XIX. stoljeća) smatram da je važno proučiti ovakav trend čime bismo zasigurno otkrili neke zakonitosti, osobito u smislu otkrivanja koliko je uzadruživanje provođeno u režiji krajiških vlasti, a koliko je to možda bila intervencija samih krajišnika. Nerijetko je u istoj obitelji više puta dolazilo do uzadruživanja (vidljivo iz primjera obitelji Vinkoci), dok je u drugima takva intervencija bila efektivna (primjer obitelji Prelogović). Isto tako, ovih nekoliko primjera pobija uvjerenje o zadrugama kao vrlo velikim obiteljskim zajednicama jer i najbrojnije obrađene obitelji ne iznenađuju mnogobrojnošću članova. Postavlja se pitanje da možda u slučaju malobrojnih obitelji (kao što je primjerice obitelj Vinkoci) zapravo nije bila riječ o zadrugama, nego o inokosnim obiteljima. Jesu li malobrojne obitelji i dalje imale status zadruge? Odgovor daje Drago Roksandić koji upozorava u vezi zadruga “da se u historiografskim istraživanjima poneki put ne shvaća da je njihov pravni položaj i društveni razvoj uvjetovan krajiškom službom pojedinca u njoj, a ne obrnuto”.<sup>470</sup> Osnovni krajiški zakon iz 1807. godine je po tome pitanju bio vrlo jasan (prenosim interpretaciju Drage Roksandića): “Družina je najčešće srodnički povezana, ali zbog potreba krajiške službe, ako ostane bez muškaraca, u nju se, ‘adopcijom’ mogu primiti članovi koji s njom nemaju nikakve srodničke veze.”<sup>471</sup>

Za obrazložiti su ostala rodoslovlja tipične obrtničke i časničke obitelji. Članovi đurđevečke obitelji Lenhard bavili su se staklarstvom (Prilog B5). Zasad ne znam odakle se u Đurđevac doselio Josip Lenhard, no on i njegov sin Jakob bili su oženjeni domaćim djevojkama iz Đurđevca. Tijekom XVIII. stoljeća obitelj nije bila brojčano velika jer je lozu nosio samo Jakob Lenhard, no on je imao osmero djece pa je razvoj obitelji u smislu brojnosti uslijedio u prvoj polovici XIX. stoljeća. Takvih primjera bi se moglo naći još i u Đurđevcu i u Virju; istaknuo bih obitelj krojača (*sartor*) Vjenceslava Šadeka koji se doselio u Virje s češkog područja (*ex Bohemiae*), zatim obitelj Raptavi iz Đurđevca koja se bavila bačvarstvom, trgovačke obitelji Gašpari (*Italiae mercator*) i Tottar iz Virja itd. Ističem primjere onih obrtnika stranog porijekla (uglavnom iz različitih krajeva Habsburške Monarhije) koji su se oženili domaćim djevojkama u naseljima gdje su radili i čije su se obitelji uspjele udomačiti i razgranati. Po tome njima nisu jednake starosjedilačke obitelji u kojima su se pojedini članovi bavili nekim od obrta (najčešće kolari, kovači i stolari), a istodobno su imali zaleđe u agrarnoj proizvodnji svoje zadružne obitelji. “U cijeloj Vojnoj

---

<sup>470</sup> Roksandić, *Vojna Hrvatska: La Croatie militaire*, 34

<sup>471</sup> Roksandić, *Vojna Hrvatska: La Croatie militaire*, 34

krajini u to doba u cehove ni izdaleka nisu upisivani samo izučeni majstori. Brojni među njima su ‘Pfuscher’, tj. samouci, što najbolje govori o prirodi izdvajanja zanata iz poljoprivrede krajem XVIII i početkom XIX stoljeća.”<sup>472</sup> U Đurđevcu su tako 1780-ih godina i kasnije radili članovi obitelji Lešćan i Fusić kao kovači, Hodalić kao kovači i kolari, ali i još 20-ak drugih.<sup>473</sup> Posebno je zanimljiva obitelj Mihinić čije je rodoslovlje već objašnjeno. Ondje se pojavljuje Mato Mihinić (rođen 1766. godine) koji je bio ugostitelj u Đurđevcu (*diversitor Szentvariensi*). Čini se da je Mihinić svoj posao vrlo dobro razvio jer je njegov sin Đuro (rođen 1807. godine) zabilježen među obrtnicima kao gostioničar i pekar. Bio je to zapravo pravi nasljedni obrt jer se i Đurin sin Đuro (rođen 1832. godine) također bavio ugostiteljstvom (u matičnoj knjizi jednom zabilježen kao *oštariaš*). O ekonomskoj koristi toga posla svjedoči činjenica da se ta loza odcijepila iz zadruge Mininić (kbr. 102) i izgradila impozantno zidano zdanje (u kojem je bila smještena oštarija i pekara) na atraktivnoj lokaciji u Đurđevcu što je zasigurno pridonosilo njihovu ugledu (danas ta zgrada, nažalost, više ne postoji). Ekonomska stratifikacija u naselju u kojem prevladavaju agrarne obitelji (takva je bila i obitelj Mihinić) omogućila je ovoj lozi Mihinića i socijalnu stratifikaciju što se odražava u ženidbenim vezama. Naime, spomenuti gostioničar i pekar Đuro i njegov sin Đuro oženili su se djevojkama koje nisu bile iz Đurđevca. Dvije kćerke Mate Mihinića (sestre starijeg Đure) udale su se u trgovačku obitelj Gašpari iz Virja (za rođake Gašpara i Petra Gašparija). Međutim, svojevrsnu socijalnu stratifikaciju doživjela je i druga loza Mihinićevih iz koje su se dvojica braće, Stjepan (rođen 1839. godine) i Martin (rođen 1843. godine) odlučili za svećeničko zvanje (Stjepan je postigao doktorat).

Ostaje osvrt na jednu “časničku” obitelj iz druge polovice XVIII. stoljeća. Odabrana je obitelj Piškorec iz Virja (zasad nisam utvrdio povezanost nositelja ovoga prezimena u Đurđevcu i u Virju) i napominjem kako je riječ o obitelji domicilnog porijekla (Prilog B9). Naime, Andrija Piškorec (1749.-1793.) u Virju je bio *locumtenentes* (dakle, poručnik ili kakav namjesnik) što je utvrđeno na temelju podataka iz crkvenih matičnih knjiga (nisam dospio istražiti njegov životopis u krajiškim izvorima) što znači da je uživao i određen društveni ugled. Mnogo lakše je domaće obitelji, čiji su članovi obavljali neku službu u krajiškom sustavu (zastavnici, desetnici i drugo), pratiti u prvoj polovici XVIII. stoljeća. U isto se vrijeme mogu pratiti i genealogije obitelji pravih krajiških časnika koji su boravili u Đurđevcu i Virju te više desetljeća aktivno sudjelovali u društvenom životu naselja – barem koliko je to

---

<sup>472</sup> Roksandić, *Vojna Hrvatska: La Croatie militaire*, 64

<sup>473</sup> DAB, fond I. Đurđevački ceh (Obrtnička zadruga), 1832.-1842., Upisnik cehovskih pristojbi

moguće rekonstruirati na temelju zapisa u crkvenim matičnim knjigama. I u drugoj polovici XVIII. stoljeća su “strani” krajiški službenici (primjerice: različiti namjesnici, ekonomski i vojni upravitelji krajiških magazina, ranarnici i drugi) boravili u Đurđevcu i Virju, no crkvene matice ne daju dovoljno podataka za rekonstrukciju njihovih genealogija. Ovdje nas zanima primjer domicilne obitelji čiji je član bio u krajiškoj službi. Po broju rođene djece obitelj Piškorec se ne razlikuje od drugih proučavanih obitelji. I u ovom je slučaju jedan muškarac nastavio obiteljsku liniju; oženio se domaćom djevojkom i rodilo mu se jedanaestero djece (5 dječaka i 6 djevojčica). Nažalost, ne znamo što se s obitelji događalo u prvoj polovici XIX. stoljeća.

Tablica 8. Sumarni prikaz podataka o obiteljima obuhvaćenim genealoškim istraživanjem.

OBITELJ	TIP OBITELJI	1. generacija	2. generacija	3. generacija	PROCJENA
<b>ĐURĐEVAC</b>					
Balatinec	agrarna	2	10	17	raste
Fuček	agrarna	7	19	19	stagnira
Lenhard	obrtnička	-	5	8	
Mihinić	agrarna, obrtnička	2	17	23	raste
Piškorec	agrarna	5	14	16	raste
Tomica	agrarna	5	21	9 ?	raste
Vinkoci	agrarna	3	1	4	
<b>VIRJE</b>					
Benkek	agrarna	5	12	13	raste
Ferenčaba	agrarna	3	16	11	opada
Marušćec	agrarna	3	6	15	raste
Peršinović	agrarna	3	10	27	raste
Piškorec	časnička	7	11	-	
Prelogović	argrarna	9	8	9	stagnira
Šalvari	agrarna	9	10	8 ?	opada

Rekonstruirana rodoslovlja đurđevčkih i virovskih obitelji pružaju, barem donekle, podatke o dobi mladića i djevojaka prilikom stupanja u brak. U tablici su kronološkim redom prema godini sklapanja braka raspoređeni podaci o dobi mladića i djevojaka u trenutku vjenčanja. U istoj su tablici popisani podaci i za Đurđevčane i za Virovce. Svjestan sam manjkavosti donošenja zaključaka na temelju ovako malog uzroka, pogotovo jer je moguće izraditi detaljnu i pouzdanu rekonstrukciju dobi stupanja u brak (za što sada nije bilo dovoljno vremena), no nadam se uočavanju nekih zakonitosti.

Tablica 9. Tablični prikaz podataka o dobi mladenaca u nekim obiteljima iz Đurđevca i Virja u drugoj polovici XVIII. i na početku XIX. stoljeća (uključeni su samo podaci iz rodoslovlja koja su predstavljena u ovom radu).

<b>GODINA SKLAPANJA BRAKA</b>	<b>DOB MLADOŽENJE</b>	<b>DOB MLADENKE</b>	<b>RAZLIKA (MLADIĆ- DJEVOJKA)</b>	<b>MJESTO (OBITELJ)</b>
1749.	22	18	-4	Virje (Ferenčaba)
1751.	22	19	-3	Virje (Piškorec)
1754.	23	25	+2	Virje (Ferenčaba)
1756.	25 (udovac)	21 (djevojka)	-4	Virje (Ferenčaba)
1756.	24	20	-4	Virje (Prelogović)
1759.	25 (mladić)	23 (udovica)	-2	Virje (Prelogović)
1759.	24	17	-7	Virje (Šalvari)
1760.	26	19	-7	Virje (Marušćec)
1761.	30 (mladić)	32 (udovica)	+2	Virje (Marušćec)
1763.	22	18	-4	Đurđevac (Balatinec)
1763.	20	20	0	Đurđevac (Piškorec)
1763.	24	19	-5	Đurđevac (Tomica)
1767.	21	16	-5	Virje (Prelogović)
1769.	27	19	-8	Virje (Peršinović)
1770.	23	22	-1	Virje (Peršinović)
1770.	21	19	-2	Virje (Piškorec)
1770.	23	18	-5	Đurđevac (Tomica)
1775.	25	18	-7	Virje (Šalvari)
1776.	47 (udovac)	34 (udovica)	-13	Virje (Benkek)
1776.	24	20	-4	Virje (Benkek)
1776.	20	19	-1	Virje (Benkek)
1776.	23	24	+1	Virje (Peršinović)
1777.	25	17	-8	Đurđevac (Mihinić)
1777.	25	23	-2	Đurđevac (Piškorec)
1780.	24	21	-3	Virje (Peršinović)
1781.	26	18	-8	Virje (Ferenčaba)
1782.	27	19	-8	Đurđevac (Fuček)
1783.	20	19	-1	Virje (Marušćec)
1784.	23	19	-4	Virje (Benkek)
1784.	24	17	-7	Đurđevac (Mihinić)
1784.	24	19	-5	Virje (Peršinović)
1784.	22	20	-2	Đurđevac (Tomica)
1785.	22	18	-4	Đurđevac (Tomica)
1786.	20	16	-4	Đurđevac (Mihinić)

1787.	23	25	+2	Đurđevac (Fuček)
1788.	24	19	-5	Đurđevac (Tomica)
1791.	19	23	+4	Đurđevac (Balatinec)
1791.	22	17	-5	Đurđevac (Mihinić)
1795.	30	19	-11	Virje (Šalvari)
1799.	24	22	-2	Đurđevac (Balatinec)
1799.	23	20	-3	Virje (Peršinović)
1799.	37	20	-17	Virje (Prelogović)
1801.	24	18	-6	Đurđevac (Balatinec)
1802.	28	23	-5	Virje (Ferenčaba)
1802.	20	17	-3	Đurđevac (Tomica)
1802.	21	20	-1	Đurđevac (Tomica)
1803.	28	21	-7	Virje (Prelogović)
1804.	26	25	-1	Virje (Benkek)
1807.	19	21	+2	Đurđevac (Piškorec)
1807.	20	20	0	Virje (Šalvari)

Uobičajeno je bilo da je prilikom stupanja u brak mladić stariji od djevojke i za očekivati je da je ta razlika svakovrsna. U uzorku od 50-ak parova nailazimo na šest primjera gdje je mladenka bila starija od mladoženje (u nijednom slučaju ta razlika nije veća od četiri godine). Razlike u godinama su nešto izraženije kod vjenčanja udovaca i udovica (i taj bi fenomen valjalo zasebno istražiti). Ono što nas posebno zanima jest prosječna dob mladenaca koja se za djevojke kreće u rasponu od 17 do 25 godina, a za mladiće od 19 do 30 godina (jedan je slučaj mladića starijeg od 30 godina). Dakle, dob mladića pri stupanju u brak je nešto viša od djevojaka i raspon je duži: 11 godina za mladiće i 8 godina za djevojke. Najviše je djevojaka u brak stupilo do svoje 20. godine, kao što je velika većina mladića stupila u brak nakon 20. godine života. Suvremena historiografija svjedoči o takvim trendovima. “Demografska politika krajiških vlasti također je neposredno utjecala na slabljenje psihofizičke otpornosti žena. U prvoj polovini XVIII. stoljeća, prije militarizacije Vojne krajine, uobičajeno je bilo da se mladić ne ženi prije svoje dvadeset i četvrte godine, a djevojka ne udaje prije dvadesete. Poslije militarizacije, u drugoj polovini stoljeća, krajiške vlasti su same poticale što je moguće ranije bračno vezivanje, da bi osigurale što veći prirodni priraštaj stanovništva.”<sup>474</sup> Ispis iz rodoslovlja (Tablica 8) svjedoči doista o takvim trendovima u drugoj polovici XVIII. stoljeća, iako u tablicu nisu uključeni podaci iz prve polovice stoljeća da bismo mogli utvrditi kontrast.

<sup>474</sup> Rokсандić, *Vojna Hrvatska: La Croatie militaire*, 25



Kada je riječ o patrijarhalnosti (točnije patrilinearnosti nasljeđivanja kako dobara tako i obiteljskog prezimena) kao o jednoj od osnovnih karakteristika obiteljskih zadruga na krajiškom području, tada treba uočiti (na temelju predstavljenih podataka) da uloga žena u opstanku kućanstva nije bila tako mala (u odnosu na ulogu muškaraca) kao što se to često navodi u starijoj, ali i najnovijoj literaturi.<sup>475</sup> Proces uzdruživanja (procjenu učestalosti kojeg sam gore iznio) opovrgava tvrdnju o njegovanju običaja patrilokalnosti pri izboru mjesta stanovanja bračnih parova. Nije ispravno reći da je muška loza konstitutivna sama po sebi, već je to bila kuća. Naime, izvori svjedoče da su muškarci redovito preuzimali prezime djevojke/žene/udovice ukoliko su nakon ženidbe došli živjeti u njenu kuću, odnosno zadrugu. Sa sumarnom zaključkom koji donosi Hannes Grandits na temelju proučavanja sve trü vrste matičnih knjiga se moramo složiti: „Naravno, sastav kućanstva ovisio je o ciklusima rađanja i umiranja, o sklapanju brakova, ali i o ekonomskim uvjetima. Prati li se razvoj pojedinih obitelji u dužem vremenskom periodu, vidljivo je da su pojedine male obitelji ženidbom sinova postale složena višeobiteljska kućanstva, dok su druge velike obitelji nakon nekoliko smrtnih slučajeva na određeno vrijeme opet postajale malima.“<sup>476</sup> Upravo to potvrđuju i ovdje opisani primjeri. Drago Roksandić uzrok lošeg položaja žena u agrarnome društvu pronalazi u gospodarskim prilikama koje su vladale u XVIII. i XIX. stoljeću. Naime, „uvođenjem kultura okopavina (kukuruz, krumpir) ona (žena, op. N. C.) morala preuzeti na se i velik dio poljskih poslova, (...)“<sup>477</sup>

Možemo li govoriti o kakvim običajima u smislu ustaljenih praksi kada je riječ o odnosima unutar jedne obitelji ili među obiteljima? Etnologija je već do sad detektirala praksu „reduša“ među snahama kada su one mnogobrojne u nekoj zadruzi. Sociološka, historijskoantropološka i historijskodemografska istraživanja tu su još uvijek manjkava. Osim „poželjnih kumova“ koje možemo detektirati na razini čitavog naselja (ili eventualno kvartova ukoliko je riječ o mnogoljudnijem i prostranijem naselju), možemo detektirati izbor krsnih kumova po principu susjedstva koje se je međusobno uzvraćalo te kumstva prilikom vjenčanja kada su za svjedoke birani članovi daljne rodbine (često i po majčinoj liniji). Potonje bismo mogli shvatiti kao intenciju održavanja svijesti o srodstvu među pojedinim obiteljima, ali i onemogućavanje situacija u kojima brak ne bi mogao biti sklopljen među kumovima (Katolička je Crkva to smatrala incestom), pa se „pokumljivanjem“, među ionako

---

<sup>475</sup> Grandits, *Obitelj i socijalne promjene u hrvatskim selima*, 83

<sup>476</sup> Grandits, *Obitelj i socijalne promjene u hrvatskim selima*, 83

<sup>477</sup> Roksandić, *Vojna Hrvatska: La Croatie militaire*, 36

bliskom rodbinom, nije sužavao izbor bračnih partnera unutar zatvorenih društava kakva su bila krajiška naselja.

## 10. Konaki

Nakon proučavanja stanja okoliša đurđevečko-virovske Podravine u drugoj polovici XVIII. stoljeća možemo zaključiti da je to kraj koji obiluje prirodnim resursima koji su omogućavali uspješno bavljenje stočarstvom i ratarstvom kao primarnom djelatnošću krajiškog stanovništva. Obilje šuma i (polu)poplavnih područja predstavljalo je gotovo neiscrpan izvor svježeg poljoprivrednog zemljišta. To je područje moguće zonalno smjestiti u pojas koji se nalazio između desne obale rijeke drave i zone pješčanih površina na čijim su rubovima smještena naselja koja definiraju područje đurđevečko-virovske Podravine (Prilozi G1 i G3). Zbog toga se čini da su Peski činili prirodnu prepreku između zone najintenzivnijeg naseljavanja i rijeke Drave koja je prijetila svojim poplavama. S druge strane, u poplavom pojasu Drave koji je obilovao šumama, odnosno drvnom masom, nastao je rezervoar plodnog tla pogodnog za poljoprivrednu proizvodnju. Za to su posebno bili pogodni prirodno uzvišeni ocjediti tereni koje su ljudi poznavali jer su preko tog područja ostvarivali komunikaciju s Dravom uz koju je, radi resursa koje rijeka nudi, bio razvijen život. Možemo pretpostaviti da su postojale prirodne čistine unutar šuma koje su ljudi vjerojatno koristili kao ispasišta stoke ili na neke druge načine. Normalno je vjerovati da su takve čistine bile polazišta krčenja šuma čime su nastajale sve prostranije krčevine koje su izuzetno atraktivne za ratarsku i stočarsku proizvodnju. Na takvim su mjestima tijekom XVIII. stoljeća nastajala i razvijala se specifična privremena obitavališta ljudi i stoke koja se u lokalnome govoru nazivaju *konak* (u množini *konaki*).

Tijekom XIX. stoljeća konaki će od privremenih boravišta postati stalna naselja (proces je to karakterističan za drugu polovicu XIX. stoljeća), a u prvoj polovici XX. stoljeća će doživjeti svoj demografski i gospodarski vrhunac što je rezultiralo oblikovanjem civilne i vjerske administrativne mreže u obliku općina i župa. Međutim, već u drugoj polovici istog stoljeća konaki počinju odumirati najprije u demografskom smislu, a do kraja stoljeća i ekonomskom da bismo danas za velik dio njih mogli konstatirati kako su u doslovnom smislu te riječi nestali (da ne kažem ponovno se vratili prirodi).

### 10.1. Pojam *konak*

Definicija konaka leži u objašnjenju samog naziva, odnosno riječi. Treba proučiti pojam konak najprije s jezičnog aspekta za što mogu poslužiti rječnici starijih hrvatskih leksikografa i recentna djela istraživača zavičajnog govora đurđevečke i virovske Podravine. To valja usporediti s upotrebom istog pojma u pisanim izvorima iz druge polovice XVIII. stoljeća. Na

isti način treba proučiti pojam *marof*, odnosno *majur*, jer su i takvi izrazi upotrebljavani za posjede kakve se češće naziva konakima, no ipak ostoji mogućnost da pojam *marof* ili *majur* nije istoznačan pojmu konak.

U „Rječniku hrvatskoga jezika“ Vladimira Anića stoji vrlo šturo objašnjenje uz pojam *kònak*, a značenje je dvostruko: 1) *noćenje*; 2) *kuća, dom* s naznakom da je riječ o regionalnom etnološkom pojmu.<sup>478</sup> Pojam *marof* nije uvršten, ali zato nalazimo pojam *màjūr* u koji stoji da je njemčkog porijekla, a objašnjenje glasi: „imanje s poljima i gospodarskim zgradama; salaš“.<sup>479</sup>

Bratoljub Klaić u „Rječniku stranih riječi“ nudi nekoliko objašnjenja pojma *kònak* za koji kaže da je turcizam: 1) „dom, dvor; bolja ugledna kuća uopće“; 2) „prenočište, noćište, noćenje“; 3) „jedan dan putovanja (od noćišta do noćišta)“; 4) „zgrada nekog uglednika, pa katkada i neka važnija upravna zgrada“; 5) „muško odjeljenje u nekoj kući“.<sup>480</sup> Pojam *màrof* objašnjava pak kao „majur, stan, salaš“ i navodi da je riječ o posuđenici iz njemačkog jezika (Meierhof).<sup>481</sup> Za pojam *majūr* navodi da je riječ iz njemačkog jezika (Meierhof) došla k nama preko mađarskog jezika (major), a objašnjenje je: „zemljište s gospodarskim zgradama; stan, salaš, dobro, imanje“. *Majurdžija* i *majurac*, te *majurdžijinica*, *majurdžinica* i *majurica* su prema tome oni ljudi koji obitavaju na majuru ili su njihovi vlasnici.<sup>482</sup>

Vladimir Mažuranić nije toliko rječit u objašnjenjima, iako u njegovom „Pravno-povijesnom rječniku“ nalazimo i pojam *konak* i pojmove *majur*, odnosno *majer*. Kod prvog stoji značenje da je riječ o *kući*, odnosno *noćištu*<sup>483</sup>, a kod natuknice *majer* (na koju upućuje kod natuknice *majur* kao istoznačnicu) stoji da se odnosi na *praedium*, *allodium*, *villa*, *majur*, *marof*<sup>484</sup>. Dakle, nailazimo na objašnjenje vrlo slično kao i kod Belostenca.

Među turcizmima koje je 1942. godine evidentirao dr. Ivan Esih nalazi se i riječ *konak* sa značenjima: *dvor*, *odžak*, *noćište*, *stan*; dok glagol *konakovati* prema Esihu znači *prenočiti*.<sup>485</sup> Mnogo stručnije objašnjenje pojma *konak* nalazimo kod Milana Nosića koji nudi čak nekoliko značenja: 1. *mjesto gdje se noći (noćište, prenoćište)*; 2. *boravak na nekom mjestu noću (noćenje, noćivanje)*; 3. *jednodnevno putovanje (dan hoda) od jednog noćišta do*

<sup>478</sup> Anić, Vladimir. *Rječnik hrvatskoga jezika*, treće, prošireno izdanje. Zagreb: Novi Liber, 1998., 426

<sup>479</sup> Anić, *Rječnik hrvatskoga jezika*, 508

<sup>480</sup> Klaić, Bratoljub. *Rječnik stranih riječi: tuđice i posuđenice*, priredio Željko Klaić. Zagreb: Školska knjiga, 2007., 719

<sup>481</sup> Klaić, *Rječnik stranih riječi: tuđice i posuđenice*, 850

<sup>482</sup> Klaić, *Rječnik stranih riječi: tuđice i posuđenice*, 833

<sup>483</sup> Mažuranić, Vladimir. *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik*, I. dio, reprint. Zagreb: Informator, 1975., 522

<sup>484</sup> Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik*, 624

<sup>485</sup> Esih, Ivan. *Turcizmi: rječnik turskih, arapskih i perzijskih riječi u hrvatskom književnom jeziku i pučkom govoru, s pregledom nove turske abecede i slovnice*. (Zagreb, 1942.), pretisak. Zagreb: Ex libris, 2010., 78

drugoga; 4. kuća (dom) u kojoj se može dobiti prenoćište; 5. kuća bogatoga (uglednoga) domaćina; 6. kuća visokoga turskoga civilnoga ili vojnoga zapovjednika (dvor, saraj, rezidencija); 7. dio kuće u kojem borave muški članovi obitelji (muški odjel). Uz to nas zanimaju i neki oblici upotrebe te riječi koje donosi isti autor: *obècati* (*obećavati*) *kòmu Markove kònake* – *obećati* (*obećavati* *ono što je nemoguće, vrlo mnogo, sve i sva*; *pričati Markove Kònake* – *pričati* (*govoriti*) *na dugo i široko* (*priči nikad kraja*), *pričati o onom što je nevjerovatno kao o podvizima Marka Kraljevića*.<sup>486</sup> Ovo dvoje ishodište nalazi u pričama o legendarnom Kraljeviću Marku, a posljednje ima vjerojatno veze i sa značenjem konaka u smislu udaljenosti (dugačka i široka priča). Nosić bilježi da riječ potječe od turskog *konak*, odnosno *konmak* što znači *odsjesti, te biti gost*. Glagoli izvedeni iz ovog pojma (kao što su: *konačiti* i *konakovati*) imaju značenje: *noćiti*, odnosno *noćenje, noćivanje* ili proboraviti noć u nekom objektu, zapravo konaku.<sup>487</sup> U tursko-hrvatskom rječniku nalazim pojam *konmak* ali sa značenjem: *stati na, sletjeti* (o pticama, leptiru, pčeli).<sup>488</sup>

Korisno je saznati na koji način pojam konak opisuju stariji hrvatski leksikografi iz XVIII. stoljeća među kojima su najpoznatiji Ivan Belostenec i Andrija Jambrešić, a korosno je zaviriti i u *Dictionar* Jurja Habelića iz XVII. stoljeća. Ivan Belostenec u natuknici *Konàk* upućuje na natuknicu *Sztan*.<sup>489</sup> Pod tom pak natuknicom nema objašnjenja koje bi se posebno odnosilo na konak kakav ovdje poznajemo, već nalazimo samo općenita značenja kao dom, odnosno prebivalište: *hospitium, habitatio, deversorium, portus, te domus, ades, tectum, habitaculum, domicilium, penates*.<sup>490</sup> Ipak objašnjenje riječi *Diversorium* odaje da Belostenec pod pojmom stana, odnosno konaka podrazumijeva *szvratalische, ostaria, gosztilnicza, szvratische, prisztalische*, odnosno *konak*.<sup>491</sup> Zanimljivo je pogledati i riječ *Màjer*, odnosno *Maròff* uz koje stoji objašnjenje: *Allodium, praedium, villa*.<sup>492</sup> *Allodium* i *Praedium* Belostenec objašnjava kao *ladanye*, odnosno *Imanye, baschina, szelo, Maroff*.<sup>493</sup> Pod natuknicom *Villa, ae, f.* stoji objašnjenje *Dvor zvan varassa*<sup>494</sup> i takav bi pojam najbolje odgovarao opisu konaka kakvi su tema ovoga rada jer se očito odnosi na gospodarstvo koje je

<sup>486</sup> Nosić, Milan. *Rječnik posuđenica iz turskoga jezika*. Rijeka: Maveda, 2005., 391

<sup>487</sup> Nosić, *Rječnik posuđenica iz turskoga jezika*, 391-392

<sup>488</sup> Işiker, Mehmet. *Temeljni tursko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Ibis, 2010., 94

<sup>489</sup> Belostenec, Ivan. *Gazophylacium, seu latino-illyricorum onomatum aerarium*, (...), pretisak, II. knjiga. Karlovac: Liber, Mladost, 1973., 174

<sup>490</sup> Belostenec, *Gazophylacium*, (...), pretisak, II. knjiga, 517

<sup>491</sup> Belostenec, *Gazophylacium*, (...), pretisak, I. knjiga, 462

<sup>492</sup> Belostenec, *Gazophylacium*, (...), pretisak, II. knjiga, 208, 210

<sup>493</sup> Belostenec, *Gazophylacium*, (...), pretisak, I. knjiga, 69, 945

<sup>494</sup> Belostenec, *Gazophylacium*, (...), pretisak, I. knjiga, 1264

izvan matičnog naselja, a njemu gravitira i ima obilježja imanja kakva prevladavaju u tome naselju.

Andrija Jambrešić kao značenje latinske riječi *Diversorium* navodi da je to: *Konak, Sztàn, Szállás*.<sup>495</sup> Najsugestivnija je svakako natuknica kod riječi *Allodium, ii, n.* sa značenjem: *Imétek, Sivarnicza, iliti Sztanye zvan varassa za sivadu, Marhu y osztala; Majer, marof; Major*.<sup>496</sup> Kod riječi *Praedium, ii, n.* nalazimo ovakvo objašnjenje: „*Imánye, Baschina, vszakozelemelzkoladanyche, y mesztohaszendonassajuche. s. Land – Gut, liegend Gut*“.<sup>497</sup> Riječ *Villa, ae, f.* je pak „*Szelszkosztanye*“ i upućuje na pojmove: *Allodium, Praedium, Suburbanum*.<sup>498</sup> *Suburbanum, i, n.* jest „*Baschina, sztánypodvarasko, blizovarassahisa. r. Meyerhoffo der Haus nahe bey der Stadt*“. Riječ *živarnica*, uz drugu natuknicu, upućuje da je riječ o objektima namijenjenima prvenstveno za stoku (marvu, živinu). Dakle, Jambrešić je taj koji je 1742. godine riječ *majur* koristio kao i riječ *marof* i to vrlo precizno označavajući time objekte namijenjene stoci; istovrijedna je i riječ *konak*, ali ne kod Jambrešića, jer on kod riječi *Diversorium* i njenog objašnjenja kao konaka nije naveo takvu natuknicu. Kod *Praedium* misli vjerojatno samo na nekretnine, odnosno na poljoprivredno zemljište.

Osvrnimo se još na nekoliko starijih rječnika u kojima se riječi navode uglavnom taksativno bez širih objašnjenja. Rječnik Jakova Mikalje iz 1649. godine sadrži riječ „Konak. Pribivanje: Hospitio: Hospitium, ii.“<sup>499</sup> Uz to sadrži i pojmove „Otiti ù koga na konak“ i „Bitti ù koga na konak.“<sup>500</sup> Faust Vrančić u svojem „Rječniku pet najuglednijih europskih jezika“ iz 1595. godine za latinski izraz *Praedium* (talijanski: *Possessione*; njemački: *Ein ligent gut*), navodi da su u dalmatinskom (to znači hrvatskom) jeziku to *Dvori*, a u mađarskom *Mayor*.<sup>501</sup>

Pojmom konaka bavili su se i istraživači đurđevečkog i drugih kajkavskih govora u ovome dijelu Podravine. Vladimir Miholek, suautor „Opisa i rječnika đurđevečkoga govora“ daje ovakvu definiciju konaka: „Izdvojeni zemljišni posjed s gospodarskim zgradama i stokom; Đurđevčani su takve posjede imali sjeverno od Đurđevca prema Dravi. Uz to donosi još nekoliko natuknica izvedenih iz toga pojma: 1) *konačar* i *konačarka* su oni ljudi koji obitavaju na konaku; 2) *konačariti* znači „provoditi određeno vrijeme na konaku“; 3)

---

<sup>495</sup> Jambrešić, Andrija. *Lexicon Latinum interpretatione Illyrica, Germanica, et Hungarica locuples, in usum potissimum studiosae juventutis*, (Zagreb, 1742.), pretisak. Zagreb: Zavod za jezik Hrvatskoga filološkog instituta, 1992., 227

<sup>496</sup> Jambrešić, *Lexicon Latinum*, 32-33

<sup>497</sup> Jambrešić, *Lexicon Latinum*, 749

<sup>498</sup> Jambrešić, *Lexicon Latinum*, 1033

<sup>499</sup> Mikalja, Jakov. *Blago jezika slovinskoga illi Slovník u komu izgovaraju se rijeci slovinske latinski, i diacki*. (Laureti, 1649.), pretisak. 2001., 202

<sup>500</sup> Mikalja, *Blago jezika slovinskoga illi Slovník*, 202

<sup>501</sup> Vrančić, Faust. *Rječnik pet najuglednijih evropskih jezika: latinskog, talijanskog, njemačkog, hrvatskog i mađarskog*, (prvotisak, Mleci, 1595.), pretisak. Zagreb: Liber, 1971., 81

*konačarski* i *konački* su pridjevi koji označavaju da se nešto odnosi na konak.<sup>502</sup> Uz to, *majurec* i *majurica* su također „oni koji žive na izdvojenom posjedu“<sup>503</sup>, odnosno na konaku (ali i na marofu, odnosno majuru). S druge strane pojam *marof* Miholek objašnjava kao „imanje s poljem i gospodarskim zgradama izdvojeno od naselja“.<sup>504</sup> Vladimir Miholek, dakle, konak opisuje prvenstveno kao boravište za stoku i mjesto gospodarskih zgrada, a ne spominje i stambenu (barem privremenu) funkciju konaka.

Vrsni poznavatelj podravskog etnološkog bogatstva Miroslav Dolenec Dravski je vrlo detaljno opisao pojam *konak*. On polazi od tvrdnje da se riječ turskog porijekla konak u smislu stočarskog stana upotrebljava jednako kao ista riječ koja označava prenoćište. Miroslav Dolenec Dravski definira konake kao „udaljeniji posjed na kojemu se za većih sezonskih poslova (oranje, sadidba, kopanja kukuruza, kosidba i 'zgrinjanje sena', žetva, bratva) moglo noćiti ili konakovati“.<sup>505</sup> Dakle, pojam konak ovdje nosi svoje prvotno značenje kao prenoćište. Pojmove *majurec* ili *marof* Dolenec koristi kao naziv za gospodarstvo (gazdinstvo) podignuto na nekom konaku praveći time razliku od onih konaka na kojima je bila podignuta samo staja sa sjenikom (štagljem). U slučaju posljednja dva pojma, riječ je, naravno, o germanizmima: *der Meierhof*, jednako kao i *das Meiergut* (majur, stan, salaš<sup>506</sup>; majur, imanje<sup>507</sup>), *die Meierei* (seljačko gospodarstvo, mljekarstvo<sup>508</sup>).<sup>509</sup> Ukoliko dobro promotrimo njemačke izraze vidjeti ćemo da *marof* i *majur* nisu potpune istoznačnice, no možemo pretpostaviti da je nedovoljno poznavanje njemačkog jezika kod lokalnog stanovništva izazvalo korištenje ovih dvaju izraza kao istoznačnica. Da to ipak nisu nepoznate riječi u hrvatskom jeziku svjedoči nekoliko naziva naselja na koje upozorava i Dolenec: Starogradački Marof, Majurec, Novi Marof, Savski Marof<sup>510</sup>; detaljnije proučavanje prošlosti ovih naselja otkrilo bi možda da takve nazive nose radi tamošnjih marofa, majura ili konaka. S druge strane, nalazimo i Konak kao ime naselja u blizini Vrbovca i naselje Konaci kod Ilidže.<sup>511</sup> Tko zna ne skriva li lokalna toponimija mnogih krajeva još takvih izraza.

<sup>502</sup> Maresić i Miholek. *Opis i rječnik đurđevačkoga govora*, 268

<sup>503</sup> Maresić i Miholek. *Opis i rječnik đurđevačkoga govora*, 327

<sup>504</sup> Maresić i Miholek. *Opis i rječnik đurđevačkoga govora*, 331

<sup>505</sup> Dolenec Dravski, Miroslav. „Mali virovski etnografski pojmovnik.“ U *Virje na razmeđu stoljeća*, zbornik V, ur. Gustav Kuzmić et. al. Virje: Zavičajni muzej Virje, 1993., 45

<sup>506</sup> Hurm, Antun. *Njemačko-hrvatski ili srpski rječnik s gramatičkim podacima i frazeologijom*, V. dopunjeno izd., priredila dr. Marija Uroić. Zagreb: Školska knjiga, 1978., 380

<sup>507</sup> Uroić, Marija, Antun Hurm. *Njemačko – hrvatski rječnik: s gramatičkim podacima i frazeologijom*, 2. izd. Zagreb: Školska knjiga, 1994., 528

<sup>508</sup> Uroić i Hurm. *Njemačko – hrvatski rječnik*, 527

<sup>509</sup> Velimir Piškorec smatra da je riječ majur k nama pristigla kao hungarizam (u mađarski je jezik riječ pristigla doista iz njemačkog jezika).

<sup>510</sup> Dolenec Dravski, „Mali virovski etnografski pojmovnik“, 45

<sup>511</sup> Nosić, *Rječnik posuđenica iz turskoga jezika*, 391-392

Proučimo odmah ukratko i druge termine koji se odnose na konak. Već sam istaknuo da je svojevrsni preduvjet oblikovanja konaka bilo postojanje krčevine unutar šumskog područja bilo da je ona nastala isključivo utjecajem čovjeka ili su postojali i prirodne čistine. Toponim krčevine na kartografskim prikazima iz druge polovice XVIII. stoljeća ne pojavljuje se tako često kao što je to slučaj u drugoj polovici XIX. stoljeća kada se to odnosi uglavnom na oranice koje su nastale krčenjem šumaraka ili rubova šuma. Dakle, pojam krčevina je tijekom XIX. stoljeća dobio drugačije značenje negoli je to bilo ranije kada je označavao iskrčena područja unutar šuma (Prilog E). Međutim, evidentirani su još neki toponimi koji imaju značenje krčevina kao što je to primjerice pojam laz kojeg u svojem rječniku Vladimi Miholek pridaje značenje šumske krčevine (kao primjer upotrebe riječi daje ovu rečenicu: “Na otom je laz bil nijov konak.”).<sup>512</sup> To konkretno potvrđuje i činjenica da jedan od konaka nosi naziv Laz (označen brojem 14 na karti u Prilogu G3). Zanimljiv je toponim Pojate kojim je imenovano također jedna skupina konaka (označena brojem 21 na karti u Prilogu G3) jer se taj izraz u nekim dijelovima đurđevačko-virovske Podravine koristi za štalu, tj. nastambu za stoku.<sup>513</sup>

Napokon, treba upozoriti i na podudarnost kod nekoliko konaka u slučaju gdje je njihov smještaj vezan uz toponim koji sadrži pojam *greda*. U lokalnom govoru taj pojam označava povišen teren najčešće unutar nižeg močvarnog terena na kojem mogu biti i šumske površine, a nerijetko su preko takvih greda prolazili najstabilniji putevi. Prema tome, na onim mjestima gdje su prikazane grede ili toponim sadrži taj pojam, opravdano je očekivati pojavu konaka. Fond toponima to doista potvrđuje: Miolanska (Miholanska) greda, Batinska greda, Duga greda, Čuvaševa greda, Bakovečka greda, Bukova greda, Lepa greda, Pavlanečka greda, Senjanova greda, Štorgina greda ili jednostavno Greda (Prilog E).

## 10.2. Gospodarski i stambeni objekti na konakima

Iz definicije konaka koju daje spomenuti Miroslav Dolenec Dravski proizlazi razlog njihovog budućeg naseljavanja. Naime, on tvrdi kako su vlasnici (posjednici) konaka radi mogućnosti noćenja ondje sagradili staje, odnosno kolibe, spremišta za sijeno i slične objekte, a uz njih i jednostavne prostorije za boravak ljudi. Izgled i veličina gospodarskih zgrada svakako su ovisili o ekonomskom stanju vlasnika konaka i veličini konačarskog posjeda.<sup>514</sup>

<sup>512</sup> Maresić i Miholek. *Opis i rječnik đurđevačkoga govora*, 306

<sup>513</sup> Riječ *pojata* u značenju štale za stoku sam prije 10-ak godina čuo u selu Repaš. U istom se značenju („staja za goveda“) ta riječ koristi u mjestu Đelekovec i njegovoj okolici. Sabol, Mijo. *Rječnik kajkavskih riječi Đelekovca i okolice (Kak so govorili naši stari)*. Koprivnica: vlastita naklada, 2004., 98

<sup>514</sup> Dolenec Dravski, „Mali virovski etnografski pojmovnik“, 45



Koliko god se trudili što vjernije opisivati najstarije objekte kakvi su bili na konakima u XVIII. stoljeću, ne možemo biti posve sigurni kako su oni doista izgledali jer do danas nema sačuvanih tako starih objekata. Sve pretpostavke baziraju se na saznanjima o izgledu konaka u XIX. i XX. stoljeću. No, prema tim podacima analogijom možemo donositi zaključke o izgledu konaka u drugoj polovici XVIII. stoljeća. Naime, diobni listovi ili ugovori sastavljeni prilikom dioba kućnih zadruga u drugoj polovici XIX. stoljeća vjerno svjedoče o gabaritima konačarskih nastambi. Tako saznajemo da je zadruga Markov iz Virja (kbr. 361), koja se podijelila 1871. godine, na konaku imala kuću dugu 5 klaftrov<sup>515</sup> i široku 3 klafta (odnosno bila je duga 9,5 metara, a široka 5,7 metara), zatim staju dugu 8 klafti i široku 4 klafta (15,2 metara duga i 7,6 metara široka) i štagalj sa štalom dug 7 klafti, a širok 3 klafta (dužina 13,3 metara i širina 5,7 metara), a uz to su bila i 3 koša za kukuruz. Spomenimo da je u Virju, dakle u zadružnom dvorištu, zadruga Markov uz kuću imala 4 štale sa štagljevima sličnih gabarita kao što su i one na konaku. Obitelj je u godini diobe imala ukupno 21 člana.<sup>516</sup> Dakle, gospodarski objekti obitelji Markov na njihovom konaku imali su površinu od oko 190 kvadratnih metara, a kuća je imala oko 54 kvadratna metra. Riječ je, za one prilike, o velikim površinama.

U slučaju zadruge Sobotičanec iz Virja (kbr. 96), koja se dijelila 1873. godine, podaci nisu tako precizni. Ipak saznajemo da su zadrugu tada činila 24 člana te da su na svojem konaku od objekata imali: kuću, dvije štale (od koji je jedna duga 4 klafta, odnosno 7,6 metara), štagalj, kotac i koš za kukuruz.<sup>517</sup> Čini se da stambene i gospodarske zgrade na konaku zadruge Sobotičanec nisu bile toliko prostrane kao one zadruge Markov, iako je potonja imala nešto manje članova. Slični su podaci i kod diobe virovske zadruge Puškaš (kbr. 231) iz 1884. godine. Oni su na konaku Trepče imali kuću dugu 5, a široku 3 klafta (odnosno duga 9,5 metara, a široka 5,7 metara), te štagalj, kravsku i konjsku štalu, te svinjski kotac koji su bili pod jednim krovom, a uz to i jedan koš za kukuruz.<sup>518</sup> Iako ne znamo dimenzije gospodarskih objekata, oni su zasigurno bili prostraniji od same kuće. Vjernost u izgradnji gospodarskih objekata na konakima sa onima u matičnim naseljima vidljiva je u ovome slučaju po odvojenosti staje za konje i za krave. Uz to, vidimo da su se na konaku uzgajale životinje koje su bile prisutne i u matičnim naseljima: goveda, konji, svinje.

---

<sup>515</sup> Klafter ili hvat –mjerna jedinica za duljinu, a iznosi 190 centimetara. Dolenec Dravski, Miroslav. „Upotreba starinskih mjera u Podravini.“ U *Virje na razmeđu stoljeća, zbornik 2*, ur. Martin Berta et. al., 107-112. Virje: Zavičajni muzej Virje, 1984., 109

<sup>516</sup> Dolenec Dravski, Miroslav. „Nekoliko naznaka o podjeli imovine u obiteljskim zadrugama u Virju.“ U *Virje na razmeđu stoljeća, zbornik 1*, ur. Martin Berta et. al. Virje: Zavičajni muzej Virje, 1981., 29-30

<sup>517</sup> Dolenec Dravski, „Nekoliko naznaka o podjeli imovine“, 31-32

<sup>518</sup> Dolenec Dravski, „Nekoliko naznaka o podjeli imovine“, 33-35



Slika 46. Bočna strana štale i štaglja na konaku Severovci kao jedan od rijetkih ostataka objekta sagrađenog od drveta i zemlje. Naknadne preinake (dogradnje i preuređenje) svjedoči da je vjerojatno riječ o objektu izvorno sagrađenom možda u prvoj polovici ili sredinom XIX. stoljeća, odnosno u doba kada su Severovci kao i drugi konaki bili isključivo privremeno (!) boravište ljudi i stoke (fotografirao Nikola Cik, 14. listopada 2014. godine).



Slika 47. Pogled na tipično konačarsko imanje na konaku Bakovci (dio današnjeg naselja Ferdinandovec) koje je očito nedavno napušteno (fotografirao Marijan Slunjski u proljeće 2014. godine).

Godine 1873. podijelila se zadruga Segen iz Đurđevca (kbr. 296) koja je tada brojila 14 članova. Iz *Diobnog ugovora* saznajemo da je zadruga na konaku Severovci imala kuću s kuhinjom (pod jednim krovom) i štalu sa štagljem (pod jednim krovom).<sup>519</sup> Dakle, i brojem članova, ali i brojem stambenih i gospodarskih objekata ova je đurđevečke zadruga bila skromnija od prije opisanih virovskih zadružnih obitelji.

Iz nekoliko opisa objekata koje su imale pojedine virovske i đurđevečke obitelji na svojim konakima u drugoj polovici XIX. stoljeća zaključujemo da su oni sastojali od gospodarskih i stambenih objekata s znatnijim prevladavanjem gospodarskih objekata. Činjenica da su na konakima bile podignute kuće (u dva slučaja identičnih dimenzija sa površinom od oko 50 kvadratnih metara<sup>520</sup>) govori o tome da su konaci u drugoj polovici XIX. stoljeća bili prilagođeni za svakodnevni život ljudi. (Naime, upravo će se po jedan „izlazujući“ dio iz mnogih zadruga nakon diobe trajno naseliti na konaku i tako će to postati stalna naselja.) Tome u prilog ide i činjenica da znatan dio gospodarskih objekata čine staje što znači da je ondje stoka mogla boraviti tijekom čitave godine (i tijekom zime). Uz staje, štagljeve (sjenike) i koceve za svinje, na konakima su izgrađeni i koševi za kukuruz što znači da niti plodovi nisi ondje bili skladišteni samo privremeno. Ukratko rečeno, neka su konačarska imanja po svojoj opremljenosti i prostranosti bila vrlo slična (gotovo identična) imanjima u matičnim naseljima.



Slika 48. Sjenik izgrađen vjerojatno početkom XX. stoljeća (redovito obnavljan do prije koju godinu) na sjenokoši obitelji Kudumija (danas u vlasništvu obitelji Podunajec iz Đurđevca) na konaku Severovci. Služio je za spremanje sijena s tamošnje sjenokoše da bi to sijeno u rano proljeće bilo dopremano u Đurđevac kada je ponestalo sijena koje je bilo spremljeno u sjeniku kod kuće (fotografirao Nikola Cik, 14. listopada 2014. godine).

<sup>519</sup> *Diobni ugovor zadruge Segen kbr. 296 iz Gjurgjevca*, sastavljen u Đurđevcu 16. listopada 1873. godine, vlasništvo Nikole Čika iz Đurđevca.

<sup>520</sup> Kad bismo mogli iz diobnih listova (ugovora) zadružnih obitelji prikupiti više podataka o dimenzijama stambenih i gospodarskih objekata na konacima možda bismo mogli donositi zaključke o tipskim zgradama koje su građene na konacima.

Današnji izgled konačarskih naselja (barem onoga što je od njih ostalo) svjedoči da je bilo onakvih konačarskih posjeda na kojima je bio podignut samo jedan gospodarski objekt – to je redovito sjenik podignut nasred livada s kojih se sijeno spremalo u nj. Vjerojatno su neki od njih ostali osamljeni objekti na poljoprivrednim parcelama nakon što su porušene staje (i eventualno još kakvi objekti za stoku) nakon što se prijevoz sijena prestao obavljati zaprežnim kolima. No, mnogi su od njih zasigurno podignuti kao zasebni objekti namijenjeni samo spremanju sijena s konačarskih livada na onim posjedima gdje se nije razvilo poljoprivredno domaćinstvo i gospodarstvo. Ovakav izgled objekata na konakima je zapravo relevantan za temu ovog rada jer kartografski izvori iz druge polovice XVIII. stoljeća svjedoče da su na tadašnjim konakima bili podignuti jednostavni i samostalni pojedinačni objekti. Zbog toga što su konačarske parcele bile iskorištavane uglavnom kao livade, odnosno sjenokoše, možemo pretpostaviti da su ti objekti bili sjenici.

Istraživači etnografskog (narodnog) blaga Podravine koji su obilazili podravska naselja tijekom druge polovice XX. stoljeća i koji su uspjeli objaviti knjige ili kakve druge ozbiljne radove o rezultatima svojih istraživanja (kao što je to pošlo za rukom svestranom Josipu Turkoviću 1978. godine) još su imali prilike vidjeti neka zdanja od hrastovine koja potječu iz XVIII. stoljeća. Nažalost, intencija takvih tekstova je, radi njihove nikad postignute dovoljne brojnosti, bila dati općenit pregled tradicionalnog graditeljstva, a ne baviti se preciznim istraživačkim pitanjima.



Slika 49. Osamljeni sjenik na konaku obitelji Koser u Severovcima podignut vjerojatno u drugoj polovici XIX. stoljeća (fotografirao Marijan Slunjski 1970-ih godina).



### 10.3. Izvori o konakima u drugoj polovici XVIII. stoljeća

O konakima u drugoj polovici XVIII. stoljeća govore kartografski i narativni izvori. Zbog kompleksnosti fenomena konaka, točnije njihova stvaranja i razvoja, valja proučiti i kartografske izvore iz XIX. stoljeća. Isto tako je i poznavanje današnje situacije na terenu korisno za razumijevanje ove problematike. Kartografske prikaze konaka u drugoj polovici XVIII. stoljeća ne bih ovdje posebno opisivao jer su oni detaljno obrazlagani u čitavom radu. Ono što ukratko treba kazati o kartografskim prikazima konaka u drugoj polovici XVIII. stoljeća jest da ih na kartama prepoznamo najčešće kao čistine (obilježene zelenom bojom koja simbolizira livade i pašnjake) unutar šumskih površina koje su putevima dobro povezane sa naseljima, mlinovima i prijelazima preko rijeke Drave. Takva su područja redovito popraćena toponimima, no ono što apsolutno odaje da je riječ o konakima su pojedinačni objekti raštrkano ucrtani po opisanim čistinama. Riječ je o nastambama za stoku i objektima za spremanje sijena i drugih poljoprivrednih proizvoda. Raštrkanost i malobrojnost objekata na pojedinim površinama odaje da je svakome od njih gravitirao veći dio poljoprivrednih površina. Tako je na konaku Rastje (na rekonstruiranoj karti u Prilogu G3 označeno brojem 17) ucrtano 12 objekata dok to područje istodobno zauzima areal kao i naselja Kalinovec ili Brod u kojima tada ima više od 50 kuća, odnosno zadružnih imanja. Na konaku Pavlanci (na rekonstruiranoj karti u Prilogu G3 označeno brojem 8) ucrtano je 7 objekata, a na konaku Kingovo (na rekonstruiranoj karti u Prilogu G3 označeno brojem 7) bilo je 11 objekata. Sudeći prema katastarskim planovima iz druge polovice XIX. stoljeća na kojima je ucrtana precizna parcelacija poljoprivrednih čestica na konakima možemo zaključiti da su područja pojedinih konaka doista bila sastavljena od kompleksa zemljišta koje je pripadalo pojedinim obiteljima, odnosno zadrugama. Takva su se imanja sastojala od po nekoliko čestica livada (sjenokoša), od manjih čestica oranica i objekata za stoku te spremanje sijena i plodova. Svaka je obitelj (zadruga) na taj način na jednom mjestu imala okrupnjen posjed od po nekoliko jutara poljoprivrednog zemljišta (u XIX. stoljeću je to bilo najčešće oko 5-6 jutara) koji se sastojao prvenstveno od livada, oranica i pripadajućih gospodarskih i stambenih zgrada o kojima će više riječi biti kasnije.

Dvije skupine narativnih izvora iz druge polovice XVIII. stoljeća su najlukrativnije za proučavanje konaka; to su opisi karata iz doba *Josephinische Landesaufnahme* i zapisi iz crkvenih matičnih knjiga. Konaki se kao privremena stočarska naselja spominju u pripadajućim opisima karata nastalih tijekom tzv. jozefinske topografske izmjere ovoga područja s početka 1780-ih godina i to mahom u opisima naselja koja su smještena u nizini rijeke Drave ili neposredno blizu nje: Sigetec, Ždala, Molve, Brod, Kalinovec i Klošter. Radi

što boljeg uvida u fenomen konaka i želje da se detektiraju neke zajedničke osobine posegnuti ću za opisima naselja koja se nalaze izvan prije definiranog prostora kojim se bavim u radu.

Kod opisa sela Sigetec: „Staje za stoku (*Viehställe*, op. N. C.) *Kanovečka* i staje na polju *Vlaškim policama*, pri kojima se na rijeci Dravi održava *novigradska* niska *skela* za laka kola, loše su građene kolibe (*Hütten*, op. N. C.) i ljeti stoka obitava samo u nekima“.<sup>521</sup> Ovdje nalazimo podatak da je održavanje prijelaza preko rijeke bilo u sprezi s postojanjem konaka u njegovoj blizini. Prilikom opisa mogućnosti prelaska rijeke Drave, odnosno puteva koji vode do riječnih prijelaza i obrnuto, spominje se da ti putevi vode i do konaka: „Iste je kakvoće i treći glavni put koji od *virjanske skele* kroz *Svanju* (misli se na Štvanju kako se i danas naziva tamošnji šumski predio) prolazi kraj konaka *Koraljaš* te se kod mosta preko jarka *Levače* spaja s prije spomenutim putem od *molvanske skele*“.<sup>522</sup>

Slijedi opis uz selo Ždalu, točnije uz opis šume Repaš koja ima „znatno velike iskrčene i iskoristive krčevine (*Ausrottungen*, op. N. C.) te dijelom i zimi nastanjene konake ili staje za stoku (*Konaken oder Viehställe*, op. N. C.)“.<sup>523</sup> Ovdje nalazimo i izravnu potvrdu da su krčevine stvarane na onim mjestima koja su prirodno bila ocjedita: „Kad rijeka (Drava, op. N. C.) najviše nabuja, izlivena se po ovom cijelom kraju i napuni označene jarke (...) te ima jaki dotok vode istjecanjem *Stare Drave* tada je cijeli kraj, osim krčevina (*Ausrottungen*, op. N. C.) označenih na nekim mjestima, sasvim pod vodom.“<sup>524</sup> Na isti su način opisane i krčevine unutar šume Repaš: „Takozvana šuma Repaš obrasla je gustim stablima i gusto zarasla žbunjem i mladim drvećem. Krčevine koje se u njoj nalaze i ponešto povišena mjesta označena su i imenovana što je bolje moguće“.<sup>525</sup> Opisi nekih sela u Prekodravlju neodoljivo podsjećaju na to da su ona nastala iz konačarskih „naseobina“. Naime, spomenuti opisi karata govore ovako: „osamljene kuće“ u blizini Ždala, odnosno šume Repaš „zvane *Cinderje* i *Gotalovo*, građene su samo od zemlje u pletenog pruća“.<sup>526</sup> Zanimljivo da se toponim *Novačke* koristi za polja (*Feld*)<sup>527</sup>, a danas je to naselje. Što drugo nego da pomislimo da su to bili konaci koji su se tijekom XIX. stoljeća pretvorili u stalna naselja.

Kod sela Molve također nailazimo na naznake konačarskih naselja: „Duboki jarak *Strug* – povrh kojega (...) stoje neke staje za stoku, zvane *Luka*, koje pripadaju *Molvama* – ljeti

---

<sup>521</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: *Đurđevačka pukovnija*, 110

<sup>522</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: *Đurđevačka pukovnija*, 119

<sup>523</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: *Đurđevačka pukovnija*, 117

<sup>524</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: *Đurđevačka pukovnija*, 117-118

<sup>525</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: *Đurđevačka pukovnija*, 119

<sup>526</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: *Đurđevačka pukovnija*, 108

<sup>527</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: *Đurđevačka pukovnija*, 118

sasvim presuši“.<sup>528</sup> Sličan je i opis konaka uz selo Kalinovec kojima je pristup također otežan za vrijeme poplava jer je tada pod vodom čitavo područje do rijeke Drave „osim nekih malobrojnih ponešto povišenih mjesta, iskrčenih livada i polja na kojima se nalaze takozvani konaci ili staje za stoku (*Konaken, oder Viehställe*, op. N. C.). (...) Čak i već k spomenutim konačistima stanovnici susjednih mjesta mogu dospjeti samo teško i u određeno doba. Stoga oni češće sve do zime tamo moraju ostaviti plodove ili sijeno proizvedeno na krčevinama te ih tada prevesti kući preko leda, ili čak i zimi moraju ostaviti tamo svoju stoku.“<sup>529</sup>

Razložimo li ovaj posljednji navod očito je da je još bila svježija svijest o tome da su neka mjesta krčenjem pretvorena u obradive poljoprivredne površine (livade i oranice) jer eksplicitno stoji da su „iskršene“ (*ausgerotteten*). Navodi se da su ta mjesta „povišena“ (*etwas ehoben liegende Plätze*) što dokazuje da je na izbor površine za krčenje utjecala ocjeditost terena (već spomenute grede), odnosno računalo se da tako dobivene obradive površine neće biti podložne plavljenju. U ovom se odlomku pojmovi *konak* i *staja za stoku* upotrebljavaju kao istoznačnice s time da se osjeća da je *konak* pojam prilično nepoznat autoru teksta jer uz njega koristi izraz *sogenannte*. Sličnu upotrebu pojmova nalazimo i u opisu naselja Brod gdje se izrijeком navode „konaki ili staje za stoku Kingovo i Bakovci.“<sup>530</sup> Tijekom poplave u kraju oko naselja Brod „ne budu poplavljena samo neka povišena mjesta na iskrčenim poljima koja se tu nalaze“.<sup>531</sup> Iz toga možemo, s druge strane, zaključiti da se pojam *konak* u drugoj polovici XVIII. stoljeća odnosi kao naziv na *staje za stoku*. Autor teksta u vremenskim prilikama i stanju okoliša nalazi uzrok periodičnog naseljavanja konaka. Ukoliko je ondje stoka boravila preko zime sigurno je s njom bio i netko od članova zadruge. Radi takvih je prilika postojala opravdana potreba za gradnjom kvalitetnijih nastambi za stoku, ali i za ljude. No, očito to nije bilo pravilo, već se zimovanje na konaku prakticiralo u iznimnim slučajevima. Unatoč takvome riziku stanovništvo ovoga dijela Podravine očito je imalo veliku potrebu održavanja konaka i odvođenja stoke onamo. Izgradnju gospodarskih i stambenih objekata možemo stoga promatrati kao odraz nužde za povremenim dužim ostankom na konaku.

Kod opisa sela Brod nalazimo prilično opširan opis obližnjih konaka. „Šuma kojom je sasvim prekrivena ova sekcija od desne obale rijeke Drave prema jugu i zapadu, sastoji se isto tako od visokih stabala i gusto zarasloga grmlja. U njoj se na iskrčenim mjestima i poljima katkad mogu zateći takozvani konaci ili staje za stoku (*sogenannte Konaken odre Viehställe*,

---

<sup>528</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, 162

<sup>529</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, 163-164

<sup>530</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, 165

<sup>531</sup> Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, 165

op. N. C.), u kojima graničari (*Gränitzer*, op. N. C.) preko zime običavaju držati rogatu stoku, jer ne mogu dopremiti kući sijeno koje su pripremili zbog ljeti gotovo uvijek neuporabljivih putova.<sup>532</sup> Iz ovih redaka saznajemo nešto i nastanku konaka i odabiru položaja za njihovo podizanje. Naime, oni su nastali na iskrčenim mjestima unutar šuma. Je li šuma krčena s namjerom da se ondje stvore konaki, ili je prvotna namjera bila dobiti obradive površine, pa su konaki nastali naknadno ne možemo pouzdano znati. Očito je početkom 1780-ih godina postojala svijest o tome na koji su način takvi konaki nastali. Ona može biti odraz činjenice da se to nije dogodilo tako davno, odnosno da je to moglo biti u prvoj polovici XVIII. stoljeća ili u krajem XVII. stoljeća ili da je pak kolektivna svijest vrlo dugo informacije držala svježima i nekontaminiranim.

Kako je to idilično moralo biti kada je nepoznati opisivač terena prvi puta u životu obilazio kraj i usred nepreglednih šuma, ili uz njihove rubove, zatekao prava mala imanja: torove pune stoke, visoke i jedre stabljike kukuruza, naherene slamnate krovove sjenika i hrastovih kućica. Možemo zamišljati da su vodiči iz redova domaćih ljudi informirali stranog posjetitelja o čemu je riječ u vezi takvih konaka. Dakle, oni su mu kazali da su to „konaki“ (što je on vjerojatno doživio kao opću imenicu tek kada se uvjerio da ih ima razbacanih širom dravske nizine), a on je tu „nepoznatu“ riječ želio dodatno objasniti onime za što je utvrdio da čini bazu svakog konaka, a to su bile staje za stoku. Autor opisa zasigurno nije informacije o načinu života na konakima crpio iz stručnih knjiga već je ovo napisao na temelju onoga što je vidio na terenu (tako je primjerice najčešće razmjere poplava procjenjivao na temelju „bijelih pruga koje voda ostavlja za sobom na drveću kada padne“<sup>533</sup>) i što su mu kazali lokalni žitelji.

Uz opis sela Kloštra spominju se i konaki Bakovci, „koji se nalaze na *Dravi*“.<sup>534</sup> U istom se tekstu spominju i konaki „Badinske grede“, što se, naravno, odnosi na Batinske (grede). Na više mjesta je naglašeno da su konaki smješteni uz rijeku Dravu. Zašto je tome tako? Prvi razlog nalazimo u pristupu vodi. Naime, kopanje zdenaca u tlu kakvo je ono na dravskim naplavinama je gotovo uzaludan posao. Dokaz upotrebe dravske vode za napajanje stoke nalazimo u istim opisima: „Močvare ljeti toliko presuše da blago može ući na pojilo, čemu ta voda, koja ima više pjeskovito no glibljivo dno, može vrlo dobro poslužiti“.<sup>535</sup> Drugi bismo razlog mogli tražiti u plodnosti dravskih naplavina (što je moglo biti jako primamljivo tadašnjim ratarima), no o tome ne možemo donositi precizne zaključke bez ozbiljnjih proučavanja pridravskog tla.

---

<sup>532</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 166

<sup>533</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 205

<sup>534</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 199

<sup>535</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 202



Vratimo li se nakratko na završni dio citata o konakima u opisu sela Brod gdje nalazimo opis razloga zadržavanja na konaku tijekom zime shvaćamo da je tome bilo nešto drugačije negoli je prije zaključeno. Saznajemo da i nije bilo tako neobično da stoka boravi zimi na konakima. Razlog leži u tome što stočnu hranu nije bilo moguće dopremiti u matično selo. Dakle, stočna se hrana ondje proizvodila s namjerom da se doprema u selo prije zimskog dijela godine kada stoka mora boraviti u stajama, ali očito je ponekad bilo jednostavnije stoku dotjerati na konake i tamo prirediti nastambe u kojima će obitavati i tijekom zime. Uz tu stoku na konakima su boravili i ljudi što svjedoči o konakima kao mjestima koja su bila naseljena veći dio godine. Postavlja se pitanje je li stoka vraćana u selo možda u proljeće i je li se događala smjena „majuraca“ u nekom dijelu godine? Ukoliko je bilo tako onda su konaki bili stalno naseljeni, no svake godine različitim ljudima i različitim stočnim fondom. Naime, stoka je trebala i žiteljima koji su ostali u selu. Tu se treba osvrnuti i na pojam „rogate stoke“ (*Hornvieh*) koji je spominje u izvorniku što bi značilo da su na konakima boravila isključivo goveda i to ona namijenjena tovu jer krave muzare su zasigurno trebale biti blizu većeg dijela ukućana svake zadruge kako bi ih hranile mlijekom i mliječnim proizvodima. Potvrdu takvog, ili barem sličnog, scenarija nalazimo u rečenici nastaloj u kontekstu priče o upotrebljivosti puteva (pogotovo pješačkih staza) na području između sela Klošter, Kalinovec i Brod, te rijeke Drave i mlinova smještenih na tome prostoru gdje stoji: „Ti putovi nikad ne služe za tjeranje rogata blaga u krčevine ili konake na pašu.“<sup>536</sup> To, dakle, nešto govori o praksi tjeranja stoke na konake. Nakon ovoga doista možemo govoriti o tome da je na promjenu od prvotne namjene konaka kao privremenog boravišta tijekom ljetnih mjeseci prema ostanku i preko zime natjerao karakter okoliša.

Fernand Braudel tvrdi da je ljeto „godišnje doba nepogodno za stočare u nizini“ i da adekvatnu zamjenu nalaze u planinama. Što se događa na prostorima gdje nema planina za ispašu? Složimo li se da je nizina doista nepogodna za ispašu (a takva je uistinu mogla biti i ona podravska), stočari su bili prisiljeni nekamo tjerati svoju stoku. Slijedimo li logiku planina, tražili su mjesta koja su svježija, gdje je trava bujnija i obilnija, a klima općenito zdravija jer je ljetna žega i omara veliki neprijatelj stoke. U našem slučaju to su mogli pronaći u sjenovitim šumarcima, uz koliko-toliko žive vodotoke, i mjestima nekontaminiranim čovjekovim utjecajem. Sudeći prema gornjim opisima, to su upravo mjesta na kakvima su u drugoj polovici XVIII. stoljeća nastajali konaci! Pošto je stoka tijekom ispaše zahtijevala stalni nadzor, odnosno čovjekovu prisutnost, ljudi su imali vremena za različite aktivnosti na

---

<sup>536</sup> *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, 199

takvim privremenim obitavalištima: sječu drveća, košnju livada, laganu obradu zemlje (okopavine) itd. U relativno kratko vrijeme na takav je način okoliš mogao doživjeti transformaciju. Povezanost ljudi i takvih površina počela se protezati i na zimski dio godine. Naime, kad stoka nije boravila tamo, konaci su služili kao izvor ogrjevnog i građevnog drveta, stočne hrane uskladištene na tim mjestima, a vjerojatno je bilo i prilike za lov, ribolov (odatle možda zoomorfni nazivi nekih konaka), sakupljanje meda i drugih resursa, kao i za razonodu.

#### **10.4. Spomen konaka u crkvenim maticama**

Spominjanje pojma *konak* u matičnim knjigama, pogotovo u onima gdje su evidentirane činjenice smrti, kako u onim župama na čijem teritoriju su se oni nalazili, tako i u onima čiji su župljani posjedovali konake tijekom druge polovice XVIII. stoljeća nisam pronašao. Fokus je bio na detekciji samoga pojma „konak“ u upisima, te na nazive različitih konaka. Nekoliko takvih upisa ipak nalazimo tijekom prve polovice XIX. stoljeća i iskoristiti ću ih ovdje kako bih prikazao narav kontakata stanovništva s konakima. Pritom sam svjestan da je ta slika jednostrana jer se promatra samo kroz prizmu podataka kakvi se evidentiraju u maticama umrlih. Nekoliko puta se pojam „konak“ pojavljuje u matičnoj knjizi umrlih župe Klošter tijekom prve polovice XIX. stoljeća. Prva takva obavijest stoji kod upisa smrti Marije, supruge Marka Rusana iz Sesveta koja je boravila na nekom konaku („in vulgo konak“) i umrla ondje 30. svibnja 1801. godine. Dana 15. siječnja 1806. godine na mjestu zvanom Konak pronađeno je mrtvo tijelo Tome Mikše iz Sesveta: „a suis Domesticis in Loco Konak (potcrtano u originalu, op. N. C.) repertus medio corpore adustus mortuus“. Mato Ivković iz Kloštra (star 57 godina) umro je 21. ožujka 1806. godine „in Konak“. Forma upisa koja tvrdi da je Ivković bio „Ex Kloster in Konak“ govori o tome da je „Konak“ bio njegovo privremeno boravište. Posve suprotno svjedoči upis o smrti Mate Boljevcana 10. travnja 1816. godine kod kojeg stoji: „In Prugovecz ex Konak“. To praktički znači da se on u vrijeme smrti zatekao u Prugovcu, a zapravo je bio „iz Konaka“. U studenom 1816. godine umro je 47-godišnji Josip Barberić iz Prugovca uz čije ime stoji da je bio „ex Konak“ i da je izdahnuo na putu („vectus in via expiravit“). To bi moglo značiti da su ga radi bolesti, slabosti ili ozljeda nastojali prevesti s nekog konaka u matično selo. Luka Posavec iz Sesveta (star 63 godine) umro je „in Konak“ 7. travnja 1807. godine gdje je prostrijeljen puškom („semirastus repertus pro Puschte affectus mortuus“). U kakvim se je to okolnostima dogodilo možemo samo nagađati. Katarina Turčić iz Grabrovnice (stara 31 godinu) umrla je „in Konak“ 3. listopada 1810. godine. Valentin Nikšić iz Prugovca (star 80 godina) pokopan je 20. siječnja 1822. godine, a umro je na svojem konaku Krajnici još u prosincu 1821. godine („in Konak suo

Krajnicza improvise obiit, attamen in Decembri 1821.“). Spomenimo još upis o smrti Benedikta Rasinca koji je 13. srpnja 1825. umro koseći na svojem konaku u Škofinji: „in Konak suo sive Allodio Skuffinye dicto (...)“.

Iz ovih primjera možemo zaključiti da su ljudi koji su umrli na konakima boravili ondje tijekom obavljanje sezonskih poljoprivrednih poslova (osim slučaja Tome Mikše koji je, čini, stradao od divljih životinja). Ono što je zanimljivo jest činjenica da je upisivač pojam *konak* u prvim desetljećima XIX. stoljeća koristio kao vlastitu, a ne kao opću imenicu. Ne možemo posve odbaciti pretpostavku da se pojam „konak“ doista koristio kao toponim te ga je kao takvog trebalo pisati kao *Konak*. Promjenu među navedenim upisima nalazimo tek 1820-ih godina kada pojavljuju i precizni nazivi (imena) konaka: Krajnica i Škofinja.

### 10.5. Percepcija konaka

Kako su konake percipirali oni koji su na njima obitavali u drugoj polovici XVIII. stoljeća ne možemo znati, no više podataka imamo za doba kada su konaki postali stalna naselja u XIX. stoljeću. U nekoliko je radova i knjiga već opisan primjer konaka koji danas čine općinu Novo Virje. Žitelji tih su nekada govorili da „ido domom“ (idu kući) kad su polazili u Virije, svoje nekadašnje matično mjesto. Stanovnici Virja (kasnije prozvano „Staro Virje“ kako bi se razlikovalo od novoformiranog Novog Virja) su pak govorili da idu „na konak“ ili „na konake“ kada su polazi u neki od dijelova današnjeg Novog Virja. Virovci su one svoje sumještane koji su se trajno naselili na konakima nazivali „kondačarima“ (odnosno konačarima), a tako su se i sami predstavljali.<sup>537</sup>

Čini se da su u nekoj mjeri i konaki imali „magičan“ utjecaj na osjetila starih Podravaca kao što su to imale *gorice* (vinogradi) o čemu je bilo riječi. Naime, i konaki su pružali i, zapravo, iziskivali određenu mogućnost „bijega“ od ustaljene kućne kolotečine i svojevrzne „uniformiranosti“ ušorenih naselja. Iako je boravak na konaku podrazumijevao mnogo fizičkog rada i mnogo brige oko imanja, ondje se čovjek mogao „razmahati“ jer je bio udaljen od obrazaca ponašanja koji su vladali u zbijenom selu (iako je dobre običaje valjalo prenijeti i na konake) i osjećao se bližim prirodi u njezinom izvornom obliku. Ondje su pojedinci ili parovi boravili izolirani od svojih mnogobrojnih obitelji i seoskog kolektiva, a istodobno u neposrednoj blizini primjerice šuma (koje su nudile mnoge resurse, a među njima i neke oblike razonode) ili vodotoka s kojima su ostali članovi obitelji bili tek povremeno u kontaktu. Naime, u zadrugama se prakticirao običaj da neki članovi zadruga naizmjenice

---

<sup>537</sup> Dolenec Dravski, „Mali virovski etnografski pojmovnik“, 45

borave na konaku. O odlasku nekih članova zadruge na konak pisao je Ivan Kranjčev. „Po jedan oženjeni par odilazi s proljeća sa stokom na konak. On je tad majurec. Momci su (a nije li njih, onda djevojke) pastiri: jedan je kravar, drugi svinjar treći ovčar. Pastiri mogu sa stokom da budu trajno na konaku.“<sup>538</sup> Dakle, na konakima su se mogli uglavom mlađi ljudi, neoženji momci i mladi parovi. Sjetimo se priče o krštenju kćerke Đurđevčana Petra i Doroteje Škurdija u Brodu 1799. godine koji tada još nisu imali djece (dva dječaka rođena ranije su umrli ubrzo nakon poroda) i doista su kao mladi bračni par mogli boraviti na konaku tijekom ljeta.

U posebno živom sjećanju su ostale majurice – žene koje su boravile na konakima kao tamošnje gazdarice (gospodarice, domaćice). S obzirom na to da je presudna uloga žene u održavanju, makar privremenog, kućanstva na konaku, zatim brige oko prehrane obitelji (koju je činilo i pokoje malo dijete ili čak novorođenče) koja boravi na konaku što uključuje uzgoj povrća te poslove oko spremanja mlijeka i mliječnih proizvoda kao i sudjelovanje u svim poljoprivrednim poslovima na oranici i sjenokoši kao i brigu oko domaćih životinja, one doista mogle pokazati sve svoje sposobnosti. U đurđevečkoj obitelji Mihinić (obiteljski nadimak Dorini) sačuvala se uspomena na njihovu majku Mariju Mihinić rođ. Matišev (1842.-1922.) koja je bila *majurica na Severovcima* gdje je sama vodila konačarsko imanje obitelji Matišev.<sup>539</sup> U jednoj đurđevečkoj narodnoj pjesmi, čije je stihove 1926. godine zapisao Ivan Kranjčev, spominju se majurice u kontekstu lagodnog života na konakima gdje vlada obilje dobara: „(...) Kad so dude zaigrale,/Majurice zaplesale./Plešite nam majurice,/Dok se spečo gibanice. (...)“.<sup>540</sup>

#### 10.5.1. Informacije o nekim konakima prikupljene među kazivačima

U istraživanje nastanka konaka krenuo sam s pretpostavkom da bih korisne informacije mogao saznati od kazivača, konkretno od nekih stanovnika koji danas žive na konakima. Uz to me zanimalo saznati ponešto o percepciji konaka od strane samih žitelja i onih koji su s njima poveremeno dolazili u kontakt. Kao što sam naglasio u uvodnom dijelu rada, nisam imao priliku provesti sustavno istraživanje metodama koje koristi oralna historija

---

<sup>538</sup> Kranjčev, Ivan. „Ekonomski razvitak Đurđevca i đurđevačkih konaka, etnografski prikaz“, doktorska disertacija. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1926., 55

<sup>539</sup> Ovaj podatak mi je priopćio gospodin Miljenko Grgac, dipl. ing. iz Đurđevca koji već godinama detaljno istražuje povijest svojih predaka. Dotična Marija Mihinić rođ. Matišev bila je prabaka njegove majke Katice Grgac rođ. Mihinić.

<sup>540</sup> Kranjčev, Ivan. „Ekonomski razvitak Đurđevca i đurđevačkih konaka, etnografski prikaz“, doktorska disertacija. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1926., 59. Dude su narodno glazbalo (gajde), a gibanica je vrsta kolača.

iako bi to zasigurno rezultiralo vrijednim podacima. Dakako, svjestan sam manjkavosti prikupljanja informacija na taj način i pouzdanosti dobivenih rezultata. Naime, jedan se od kazivača vrlo lako slagao sa svim mojim pretpostavkama i vrlo je lako ponovio ustaljenu priču o odlasku dijela brojnih obitelji na majur. To je bilo dovoljno da posumnjam u kontaminaciju kolektivne svijesti o nastanku konaka kakva se dogodila u slučaju tzv. legende o Picokima (naravno, intenzitet kontaminacije je daleko različit). Naime, o nastanku konaka pisano je vrlo malo, tako da je vrlo malo informacija, interpretacija i zaključaka istraživača mogao dospjeti do današnjih „konačara“ i uglaviti se u njihovu „sjećanju“.

Nekoliko općenitih pitanja o nastanku konaka postavio sam u ljeto 2014. godine Miji Zobundiji (rođen 1945. u Severovcima), Katarini Škurdija rođ. Zobundija (rođena 1942. u Severovcima), Mariji Zobundija rođ. Mlinjarić (rođena 1948. u Đurđevcu), Ivici Zobundiji (rođen 1974. u Severovcima), Vinku Koseru (rođen 1939. u Severovcima) i Petru Pavcu (rođen 1938. u Severovcima) koji su čitav svoj život ili veći dio života proveli na konakima u Severovcima, odnosno gdje su svoje živote proživjeli njihovi pretci iz nekoliko generacija. Citirat ću riječi Mije Zobundije koji mi je prema sjećanju prenio priču svojih predaka o nastanku konaka Severovci: „Bilo je više braće, čak z Mijolanec (zato se valda veli Mijolanske), i tam gde so imali po puno zemle, napravili so ižičko, škednička, zdenca skopali (obavezno) kaj je bilo za to marvo z kojom so došli. Na zimo so išli nazaj doma jer je marva pasla, a kaj so na mekote privredili onda so vozili doma. Neje to bilo preveč marve jer so štalice bile male, a krave so bile uglavnom vune. Majurci so bili ljudi koji so tu bili. Našega japico so poslali na majurenje i tak je i ostal na konaku gde smo mi sad.“<sup>541</sup> Kazivač pretpostavlja da je na oblikovanje konaka utjecalo krčenje šumskih površina s ciljem dobivanja poljoprivrednog zemljišta. To potvrđuje riječima: „Nekoje mekote zovo se *Krčevine*, a tam je zemla kak grlovače, bilo je grmov jalsi, more biti da so tu šume skrčene.“<sup>542</sup> Isto tako, vjeruje da su postojeći hidrografski elementi povezani s oblikovanjem konaka. Ovakav scenarij potvrdili su i drugi kazivači (primjerice Vinko Koser), a nešto konkretniji je bio kazivač Petar Pavc koji je rekao kako su se pojedini žitelji doselili iz Đurđevca „na Severovce“ (među kojima je bila i obitelj Pavc) kada su „na konaku“ iskrčili dovoljnu količinu zemljišta. Pritom napominje kako je svatko bio slobodan iskrčiti onoliko

---

<sup>541</sup> Razgovor je vođen 29. kolovoza 2014. godine u Severovcima. *Mijolanci* je naziv za naselje Mihaljanec, a jedan poljski predio u sastavu sela Severovci se naziva *Mijolanske*. U posljednjoj rečenici kazivač misli na svojeg pradjeda Martina Segena (Đurđevac, 1859. - Severovci, 1938.) koji se krajem XIX. stoljeća (pretpostavljam da je to bilo otprilike u doba njegove ženidbe 1890. godine) trajno naselio na konaku Severovci (do tada je to bio privremeno naseljen posjed obitelji Segen) i ondje sagradio imanje na kojem i danas žive njegovi potomci.

<sup>542</sup> *Mekote* su oranice, *jalsa* je lokalni izraz za stablo johe, a *grlovačama* se nazivaju buseni trave, šaša ili drugog raslinja u močvarnom tlu. Maresić i Miholek. *Opis i rječnik đurđevačkoga govora*, 204

šuma koliko je to sa svojom obitelji mogao napraviti. Kazivač nije mogao odrediti kada su se zbivala takva preseljenja, a pripovijeda po sjećanju na priče svojeg djeda Petra Pavca (1879.-1968.).<sup>543</sup>

Posebno sam potpoglavlje posvetio problematiziranju pojave gospodarskih i stambenih objekata na konakima. Zato sam se o istoj temi nastojao informirati s kazivačima na terenu (ujedno i autentičnim lokacijama). Tim više je to bliska tema kazivačima, jer su gospodarski objekti za spremanje sijena (u lokalnom govoru *škedni*) i danas prepoznatljiv simbol konačarskih naselja, a pogotovo su to bili tijekom čitavog XX. stoljeća. Po prezimenu obitelji koja je posjedovala konak nazivao se i objekt (*škeden*) koji je na njem bio sagrađen. Tako kazivači pamte *Vugrinčev, Pajtačin, Zemanov, Brestakov* i *Petrov škeden*. Bile su to objekti u vlasništvu obitelji iz Đurđevca koje su ondje spremale ljetinu kao što je to opisano uz fotografiju *škedna* obitelji Kudumija (Slika 51). Bili su to uglavnom objekti manjih dimenzija (dužine otprilike 6-8 metara) što svjedoči o njihovoj starosti. Kazivači tvrde da se uz neke od njih još mogla vidjeti štalica, odnosno staja koja je služila za sklanjanje stoke tijekom privremenog boravka na konaku. Ipak, većinom su takve staje porušene ili ugrađene u prostor sjenika.



Slika 50. Drveni sjenik (*šken*) na konaku Severovci koji je očigledno doživio mnoge preinake. Pažljivim pregledom uočeno je da se s prednje strane (u prvom planu) nalazila staja (*štalica*) kvadratnog tlocrta koja je s unutrašnje strane vratima bila povezana sa sjenikom. Staja se od sjenika razlikovala po tome što je bila omazana blatom. Nakon što je porušena pregradni zid između staje i sjenika postao je vanjski zid i sada odaje da je s te strane postojala staja što odgovara opisima najstarijih konačarskih objekata (fotografirao Nikola Cik, 14. listopada 2014. godine).

---

<sup>543</sup> Razgovore s kazivačima Petrom Pavcom i Vinkom Koserom vodio sam 14. listopada 2014. godine u Severovcima.

Uspio sam zabilježiti i jedno svjedočanstvo o doživljaju konaka kao privremenog boravišta od strane jedne mještanke Đurđevca koja se tek povremeno susretala s konakima i o njima samo slušala. Ana Bobovčan rođ. Škurdija (rođena 1933. u Đurđevcu) tvrdi da joj nije poznat pojam *majur*, ali zna da se je za nekog govorilo da su *majurci*. S druge strane, poznat joj je pojam *marof* kao naziv za udaljeno poljoprivredno dobro na kojem se je noćilo prilikom sezonskih poljoprivrednih poslova. Naime, svekar kontaktirane kazivačice (Ivan Bobovčan, 1904.-1981.) govorio je da *so spali na marofu* (spavali su na marofu). Kazivačica zna da se to odnosi na konake i zna da je njena obitelj ondje imala škudna za spremanje sijena (ali nikakav drugi objekt) te prema tome zaključuje da su i druge obitelji imale tako.<sup>544</sup>

I danas je među svim žiteljima đurđevečke i virovske Podravine poznato da najbolji kukuruz i grah rađaju na konakima (za to mi nije potrebno provoditi istraživanje). Oni to pripisuju bonitetu konačkog tla koje je očito pogodno za uzgoj tih sorti. Đurđevčani, primjerice, u kasno ljeto i ranu jesen sa zavišću raspravljaju o bogatom urodu graha i kukuruza „na konaku“ gdje, osim, što su stabljike biljaka znatno više i čvršće nego na drugim poljima, nije potrebno niti toliko prskanja, a čini se da je i prirodna regulacija vlažnosti nešto bolja jer se posljedice suše, ali ni vlažne godine ne osjećaju tako intenzivno kao drugdje.<sup>545</sup>

Koliko su vojnokrajiške vlasti mogle biti zainteresirane za omogućavanje lagodnog života na koonacima i povećanju njihova broja? S jedne strane, ne mnogo jer su to bila sezonska, privremena, „dodatna“ naselja o kojima je ovisio prosperitet zadruge, ali ne i preživaljvanje (možda). S druge strane, im je moglo biti vrlo stalo ukoliko su željeli da krajišnici žive u blagostanju, da imaju dovoljno zemlje (kako se ne bi bunili), kako bi lakše ostvarivali komunikaciju i drugu. Na tragu ovakvih nabacivanja ideja, izvire i pitanje: jesu hidroregulacijski radovi uz Dravu izvođeni kako bi privukli stanovništvo na okolno područje ili je njihovo izvođenje tek izazvalo intenzivnije iskorištavanje okolnih površina? Odgovor se može nalaziti između ove dvije postavljene teze, ali i na trećem mjestu.

## 10.6. Konaki uz pojedina naselja u đurđevečko-virovskoj Podravini

U pretodnim odlomcima sam spomenuo malobrojna istraživanja koja su se bavila raspravom o nastanku konaka. Usudio bih se ustvrditi da je velika većina dosadašnjih zaključaka o toj temi bila donesena na temelju osobnog iskustva pojedinih istraživača koji su uglavnom i sami bili konačari pa bismo njihove interpretacije danas zapravo mogli proiđavati

---

<sup>544</sup> Razgovor je vođen u Đurđevcu 31. kolovoza 2014. godine.

<sup>545</sup> Takve razgovore sam čuo u Đurđevcu i u jesen 2014. godine.

kao primjer percepcije konaka od strane lokalnog stanovništva. Među takvima bih izdvojio već spominjanog Paškala Cvekana i Josipa Grivića. Dobrim poznavateljem konačarske tematike smatram Miroslava Dolenca koji je, uz to što je i sam bio konačar, nastojao prikupiti što više podataka iz relevantnih izvora i na njima graditi svoje zaključke. Ono što sam dosada nepravедно zapostavio u raspravi o konakima je doktorska disertacija Ivana Kranjčeva napisana u Đurđevcu 1926. godine. Ona nosi naslov *Ekonomski razvitak Đurđevca i đurđevačkih konaka*. Iako je disertacija zamišljena prvenstveno kao etnografski prikaz u njoj nalazimo mnoge tvrdnje i pretpostavke koje bi i danas bilo korisno propitati radi razumijevanja problematike nastanka konaka. Ovdje bih izdvojio samo nekoliko navoda koji svjedoče o tadašnjem doživljaju nastanka konaka. Kranjčev 1926. godine piše: „Već vrlo rano po naseljavanju i grupisanju življa u sadašnji kraj, đurđevačke kuće tražile bi zgodne krajeve za ispašu svoje stoke. Osobito je to bio slučaj, kad bi zbog porasta zadružnih članova valjalo povećati i status stoke. (...) S onu stranu Pijesaka k sjeveru sve do Drave sterala se berečna jalševa te gusta hrastova šuma. Upravo taj kraj svojim obiljem žira te bujnom travom privuče k sebi najviše interese žitelja. Od rana proljeća pa do kasne jeseni nalaze se u tim šumama stalne pastirske čete s govedima, svinjama i ovcama. Kako su pak znatno udaljei od kuća, ne vraćaju se od proljeća do jeseni kućama, već se ulogore u po šumi. Kako su ovi šumski krajevi, kad se iskrče, vlo povoljni za kultivaciju, naći je tamo već vrlo rano iskrčenih manjih dijelova šuma, gdje bi se zasijalo kukuruz ili drugu koju biljku. (...) Kako tradicija tvrdi, bilo je već vrlo rano, možda pred kojih 150 godina unatrag, takovih kuća, koje su znale izrabljivati koristi iz dravskih šuma. Ne samo da bi u šumi napasali stoku, nego su iskrčili nešto šume i zemlju obrađivali. Za stoku su načinili obore („torove“) i štale, kamo bi je zaklanjali od nevremena ili noću ispred vukova, kojih je tada bilo vrlo mnogo u ovim stranama. Iskrčena zemlja bivala je iz običaja vlasništvo zadruge, kuće. Takav kultivirani dio zemlje (bilo oranica, bilo livada) u dravskoj šumi, koji je pripadao nekoj kući u Đurđevcu i k tomu uzet kao uporište za daljno iskorišćivanje okolne nevlasne šume – zvao se od najdavnijih vremena: konak. Konaci su se zbog svoje velike koristi sve više množili. Za krajine su graničarima državne vlasti čestoputa stanovite dijelove šume ustupale uz neznatne otštete u vlasništvo u svrhu kultiviranja. (...) Od takvih parcela postajahu konaci. (...) Šuma se iskrčila, a zemlja pretvorila u oranicu ili u livadu. (...) Postanak je dakle konaka vezan o parcelaciju i krčenje šuma. Prvi njihov začetak tražit im je u prvotnim sporadičkim pastirskim stanovima,



proširenje (...) za daljnje parcelacije šume, a doživjeli su konačno i metamorfozu svog prvotnog značenja u novije vrijeme, (...).“<sup>546</sup>

Kranjčev ne navodi na čemu temelji ove svoje zaključke i koje je izvore koristio (osim usmene predaje i osobnog iskustva). Vjerujem da mu kartografski izvori iz XVIII. stoljeća nisu bili dostupni i da nije provodio arhivska istraživanja niti konzultirao narativne izvore koji bi govorili o oblikovanju konaka. Stoga iznenađuje podudarnost Kranjčevih zaključaka s rezultatima istraživanja provedenih na relevantnim povijesnim izvorima, ali i sa iskazima kazivača. Zanimljivo je da Kranjčev pojavu konaka smješta u drugu polovicu XVIII. stoljeća. Kranjčevu cilj rada nije bio baviti se istraživanjem nastanka konaka već njihovim utjecajem na ekonomski razvoj ovog dijela Podravine početkom XX. stoljeća čemu je pristupio stvarajući etnografske zapise na temelju sjećanja kazivača i svojeg osobnog iskustva. Zbog toga bismo neke opise mogli okarakterizirati kao idilične i ponekad romantičarske. U opisima se ograničava na područje Đurđevca i interesne zone njegovih žitelja, no, model bi se mogao preslikati i na šire područje.

Kao izvor podataka za problematiziranje ove teme možemo koristiti radove Paškala Cvekana. Tako iz 1994. godine imamo njegov opis sela Podravske Sesvete za koje tvrdi da su smještene „na najvišem pješčanom proplanku, takozvanih podravskih Peskov“. <sup>547</sup> Zanimljiv je opis starije povijesti sela koji se donekle podudara s načinom života na konakima. „Jedno od podravskih sela koje se djelomično ipak sačuvalo i u vrijeme turskog gospodstva, kroz 132 godine vjerojatno su ipak upravo Sesvete. Potvrđuje to i usmena predaja, koja i danas u Sesvetama živi, a po kojoj su se stanovnici starih Sesveta pred Turcima povukli na Jablanovu gredu – danas je to Jablanovo – i tu na desnoj obali Roga potoka u gustoj šumi zaštitili velikim i močvarnim područjem Rakovke, napuštenim i širokim koritom stare Drave koje i danas još djelomično postoji i ima vode i živog blata u kojem se zna zaglibiti stoka. Iz Jablanove Grede su stanovnici ovog malog naselja obrađivali svoja polja, kosili livade, a na šumskim proplancima su držali stoku i hranili svinje.“<sup>548</sup> Prema Cvekanu se, dakle, područje na kojem su kasnije oblikovani konaki, isto je onim područjima na kojima su se tijekom osmanske opasnosti skrivali i preživljavali neki Podravci. Međutim, sjetimo li se *Opisa gospodarskog stanja* iz 1548. godine, vidimo da situacija nije bila ni približno tako idilična.

Cvekan piše o konakima u okolini Kloštra (Podravskog) kao fenomenu aktualnom tek nakon razvojačenja Vojne krajine i raspada zadruga te ih problematizira kao formiranje

---

<sup>546</sup> Kranjčev, Ivan. „Ekonomski razvitak Đurđevca i đurđevačkih konaka, etnografski prikaz“, doktorska disertacija. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1926., 11-13

<sup>547</sup> Cvekan, Paškal. *Podravske Sesvete: selo i župa*. Podravske Sesvete, 1994., 14

<sup>548</sup> Cvekan, *Podravske Sesvete: selo i župa*, 21

samostalnih zaselaka. Uz to, saznajemo i ponešto o percepciji konačarskog prostora u XVIII. stoljeću. Cvekan vrlo ukalupljeno piše o konakima kao posjedima udaljenim od matičnog naselja koje je stanovništvo (organizirano u zadruge) iskorištavalo na način da je jedna obitelj iz zadruge ondje boravila preko ljeta, skupila ljetinu koja je korištena zimi za ishranu stoke. Do transformacije dolazi kada obitelji počinju prezimljavati na konaku.<sup>549</sup>

Najviše pažnje vjerojatno privlače virovski konaki jer je ondje u XX. stoljeću oformljena općina, odnosno samostalno naselje koje u spomen na način svojeg nastanka nosi ime Novo Virje. Ono je sastavljeno od nekoliko skupina konaka od koji svaka ima svoje ime, a do formiranja općine skupnim imenom se se ti konaki nazivali Virovskim konakima. Time je istaknuta jasna razlika od konaka koji su bili napućeni stanovništvom iz Đurđevca i iz drugih naselja. Josip Grivić piše: „Virovski konaki započinju ispod Molvi i redaju se ovim redom: Medvedička, Ločica, Širine, Bukevje, Drenovica, Senjanska Luka, Crnec, Trepče, Karaška Luka, Kingovo i Pavljanci.“<sup>550</sup> Još se 1976. godine Paškal Cvekan upustio u tumačenje ovih toponima, što su kasnije mnogi preuzimali od njega bez kritičkog pristupa. Iako je uglavnom uvažavao geografske pretpostavke kao podlogu toponima, očito nije koristio kartografsku građu, pa su mnoga objašnjenja vrlo neuspješna.

Među stanovništvom Virja i Novog Virja nastanak potonjeg nije nepoznata tema. Usmena predaja je još uvijek vrlo živa i kao takva je već na nekoliko mjesta publicirana. Iako sljedeći podaci nisu provjerljivi, želim ih spomenuti jer potječu od domaćih autora i odraz su percepcije konaka od strane domicilnog stanovništva. Josip Grivić kompilira Vladimira Milaka: „Njegov (naselje Novo Virje, N. C.) nastanak usko je vezan uz selo Virje što se može zaključiti i iz samog naselja mjesta. Naime, na prostoru današnjeg naselja Novo Virje, Virovci si nekad imali svoje posjede ili 'konake' kako su ih zvali. 'Nastali su za vrijeme turskih provala jer su bili teško pristupačni i pogodni za sakrivanje ljudi i stoke“.<sup>551</sup> Zanimljivo je objašnjenje nastanka virovskih konaka objavljeno u Katoličkom listu 1902. godine, a koje prenosi Josip Grivić: „Tu bi znao netko od društva (misli se na obitelj, op. N. C.) boraviti s blagom jedan dio godine; te zgrade imale su glavnu svrhu da ljudi i njima prekonače, dok su poslove tamo obavljali, jer im radi daljine nije bilo moguće vraćati se svaki dan u Virje; tu su i prirod na neko vrijeme pospremali. (...) Ti konaci bili su našim za onda još 'graničarima' onako nešto,

---

<sup>549</sup> Cvekan, Paškal. *Od Gorbonuka do Kloštra Podravskog*. 1992., 99

<sup>550</sup> Grivić, *Novo Virje*, 26

<sup>551</sup> Grivić, *Novo Virje*, 25

što su velikoj gospodi 'vile' ili ljetnikovci: ovima dašto od zabave i udobnosti, onima od potrebe.“<sup>552</sup>

Među informacijama koje donose Grivić i Cvekan nalazimo potvrdu da je postojala određena svijest o tome da je raspored konaka u prostoru bio determiniran ne samo tokom rijeke Drave, nego i hidrološkim objektima vezanim uz nju. Naime, oni ističu da je komunikacija među konakima bila ostvarivana putevima koji su izgrađeni na nasipima koji prate tok rijeke Drave. „U prvo vrijeme kuće na konakima bile su razbacane po poljima i sjenokošama. Gradili su ih uz poljske puteve, a ne nacrtnoj planskoj izgradnji.“<sup>553</sup> Posljednje dvije rečenice potvrđuju pretpostavku da je ljudska aktivnost u pridravskom prostoru bila determinirana ekonomskim interesima. Činjenica da su svi objekti i gospodarenje prostorom bili „neplanski“, a zapravo itekako pravilno ali u nadležnosti samih uživatelja dotičnih obradivih površina, potvrđuje da krajiške vlasti nisu računale na trajno naseljavanje stanovništva na konakima. Ta nije bila riječ o građevinskom već isključivo poljoprivrednom zemljištu. Dapače, moguće je da su stvaranjem krčevina za svoje konake graničari zaobilazili službene propise krajiških vlasti o zabrani stvaranja novih krčevina unutar šuma, kao što je izričito regulirano *Šumskim uredbama* iz 1787. godine.<sup>554</sup>

Paškal Cvekan vrlo opširno opisuje nastanak konaka na područje koje spada u zastav općine i župe Ferdinandovec. Osim što smatra da je formiranje konaka vezano uz zbjegove u močvarama rijeke Drave u doba osmanske opasnosti, Cvekan njihov razvoj veže uz put koji je pratio nasip sagrađen uz rijeku Dravu, a koje lokalno stanovništvo naziva *Stari drum*. „Uz taj Stari drum, obostrano su se nalazile i obradive površine zemlje, pa je Vojna krajina ta zemljišta dijelila svojim umirovljenim podoficirima koji su gradili svoje kuće, štagljeve i ostale pomoćne zgrade. Tako je, malo-pomalo, nastalo razbacano naselje *Durđevački Konaci* koje se javlja pod različitim nazivima kao: Hladna Voda, Tolnica, Kranjica, Orel, Lepa Greda, Bakovci, Štorgač, Laz, Husinja.“<sup>555</sup> Ovdje Cvekan demantira sam sebe jer kaže da konaci nastaju u režiji Vojne krajine i planskim dijeljenjem zemlje, a ne da su ta područja bila utočište ljudima još u doba osmanskih provala.

Ono što vrlo zorno opisano nalazimo kod Cvekana jest svjedočanstvo o utjecaju dravskih zaobalnih voda na oblikovanje konaka. Cvekan piše: „Na tome području mnogi su zapušteni rukavci i grabe, a uz to i podzemne vode. Kada Drava naraste uslijed velikih kiša ili topljenja

---

<sup>552</sup> Grivić, *Novo Virje*, 25-26

<sup>553</sup> Grivić, *Novo Virje*, 26

<sup>554</sup> HDA, fond Babogredska satnija (451), knjiga 403. Dokument: *Schumske Uredbe Za Cesarsku Kraljevsku kraicsnicsku Schumu, Slavonske, Varasdinske i Banalske Kraine* (1787. godina).

<sup>555</sup> Cvekan, *Ferdinandovac*, 28

snijega u Aplama, što narod ovdje zove: 'kad se oteli', nabujale vode preliju se preko obale i napune svoje grabe i rukavce. Za vrijeme poplava, dravska voda sa sobom donosi pijesak i šljunak. Te naplavine ostanu i kad se voda povuče. Tako u močvarnom području nastanu povišeni dijelovi zemljišta koje ljudi nazivaju *gredama*. Na njima se zemlja obrađivala, a gradili su se i putevi.<sup>556</sup> Osim periodičnog plavljenja područja na kojem su nastajali konaki, taj je kraj – prema Cvekanu – bio bogat i vodama tekućicama: „Močvarno područje ferdinandovačkog kraja povećava nekoliko manjih kanala, posebno kanal Bistra, Hodalić, Čivićevac i Rog, koji ispod Sesveta utječe u Dravu. Stare Drave: Orlova, Crna, Kobila i Rakovka, nekoć su bile aktivne, a danas je stara Drava ostala samo u Lepoj Gredi i u Jami. Ostale su kopanjem kanala 1930. isušene ili su vrlo male. Zbog velikog benta koji je Vojna krajina sagradila uz Dravu od Hlebina do Sesveta, danas Ferdinandovac manje prijateljuje s Dravom.“<sup>557</sup> Dakle, konačan završetak hidroregulacijskih radova na ovome području Cvekan smješta u prvu polovicu XX. stoljeća. To bi značilo da zamočvarenost terena zapravo nije otežavala razvoj konaka jer su do kraja XIX. stoljeća ondje već bila trajna naselja. Glavnim „krivcem“ za močvarnost područja Cvekan drži rijeku Dravu dok istodobno žali za otuđenjem mještana od te vode koja je tijekom prošlosti njihovim precima načinila toliko zla.

„Selo Bukevje koje je nekad postojalo, a danas je samo ucrtano u zemljišnim knjigama, nalazi se preko Drave, sjeverno od matice župe Novo Virje, (...)“<sup>558</sup> Ovako Josip Grivić započinje priču čiju dramatičnost mogu potvrditi mnogi žitelji ovoga dijela Podravine, a pogotovo će ju vjerodostojno ispričati nekadašnji stanovnici Bukevja ili Bukevlja (koriste se oba izraza). U nedostatku istraživanja provedenih istraživanja na terenu koristim grivićeve opise. „Nakon velikih poplava 1965., 1966. i 1972. godine koja je bila katastrofalna za Prečane, gotovo da nije bilo kuće koja nije bila poplavljena. Bukevjanima su bili prisiljeni nakon ove posljednje poplave odseliti se kojekuda po Novom Virju i u Repaš, Ždalu, Đurđevac, Virje i Novigrad Podravski. Zemlju od ljudi je otkupila Šumarija za bagatelnu cijenu u svrhu otvaranja lovišta. Nakon kratkog vremena sve je obraslo, nema više tragova da je tu nekad živio čovjek (...). Nisu imali svoje crkve ni kapele, a svećenika bi susretali u pojedinim zgodama, prigodom blagoslova kuća. Prvi blagoslov kuća bio je za vrijeme vlč. Stjepana Čadoić 27. prosinca 1965. godine u zaseocima Bukevje, Ogorelo Polje i Ciganfis, kao i posljednji 27. prosinca 1972. dočekavši ga sa suzama znajući da se posljednji put vide u svom rodnom zavičaju. Prije katastrofalne poplave tu je još bio 101 stanovnik, odnosno 26 obitelji.

---

<sup>556</sup> Cvekan, *Ferdinandovac*, 28

<sup>557</sup> Cvekan, *Ferdinandovac*, 31

<sup>558</sup> Grivić, *Novo Virje*, 29

Smrću Kate Kopričanec godine 1992. nestaje selo Bukevje, nekada možda najveselije naselje u cijelom Prekodravlju.<sup>559</sup> Priča o Bukevju i okolnim naseljima priča je o krajnjem dometu procesa „konakizacije“ pridravskog okoliša. Preko te granice se nije moglo preći u savladavanju prirode. U budućim bi istraživanjima na ovom primjeru trebalo primijeniti koncept društvene ranjivosti na klimatske podražaje kojim bi se mogla doći do novih spoznaja o međuodnosu ljudi i okoliša u ovome dijelu Podravine. Opet je priroda pokazala svoju nadmoć nad ljudima i gospodstvo nad prirodom jasno dajući do znanja do koje razine dopušta širenje ljudskih naselja. Nije neopravdano perconificirati rijeku kakva je Drava koja je, dakle, svojim posljednjim poplavama koje su bile katastrofalnih razmjera za mnoga konačarska područja započela proces „dekonakizacije“.

---

<sup>559</sup> Grivić, *Novo Virje*, 32-33

## IV. DIO

### 11. Percepcija

Treća razina ekohistorije usmjerena je na proučavanje intelektualnih aspekata koji se javljaju u interakciji čovjeka s prirodom. Mnoge od tih doživljaja jednostavno nazivamo kulturom. Gotovo bismo svakome od ovdje zasebno proučavanih dijelova mogli pristupiti s ove razine ekohistorije. Različite prirodne pojave, promjene koje se događaju u prostoru i pojedinačni događaji ostavljaju dojam i na različite načine utječu na pojedince, skupine ljudi i društvo u cjelini. Ovaj proces, dakako, funkcionira i u obrnutom smjeru. Svemu prije nabrojenom pojedinci i društvo pripisuju različita značenja. Često se tim značenjima ne pridaje velika važnost jer uglavnom nisu opipljiva, nisu stabilna i teško ih je otkriti, a još teže razumjeti i opisati. Međutim, za povjesničare su takva značenja važna, bilo da ih nazivamo percepcijama, idejama ili kakvim drugim strukturama značenja te bez obzira jesu li uobličena u legende, mitove, raznovrsno nazivlje, zakone, folklor, usmenu ili pismenu književnost, vjerovanja, slikarije ili drugo. Prema Donaldu Worsteru, bitno je da u svoja proučavanja uključimo sve ono u čemu se može ogledati ljudsko poimanje prirode i da to čini materijalnu i nematerijalnu kulturu.<sup>560</sup>

Dugotrajna prisutnost straha od osmanskih upada ostavila je tragove u kolektivnoj svijesti žitelja Podravine koje bi tek trebalo detektirati. Odraz prisutnosti tog straha različite su legende među kojima je najpoznatija ona vezana uz Đurđevac i postanak nadimka njegovih žitelja – Picoki. Ona danas ujedno služi kao generator kolektivne memorije u koju su ugrađeni elementi straha od osmanskih pustošenja, ali i koncepta višegraničja kao obilježja „prostora u kojem se višestruko sustječu i granice i regije“.<sup>561</sup>

Legenda o Picokima istodobno je izvor na kojem se redovito osvježava svijest o tzv. slobodarskoj prošlosti žitelja đurđevačko-virovske Podravine, što ima stvarnu pozadinu u prisutnosti habsburško-osmanske imperijalne granice koja je prolazila nedaleko Đurđevca. Na taj se način samo djelomično osvježava svijest o tome da žitelji ovoga dijela Podravine nisu samo branili svoj zavičaj, već su nekoliko stoljeća uživali status krajišnika, odnosno graničara, koji su opravdavali na ratištima diljem Europe. Sve do ukidanja Vojne krajine u drugoj polovici XIX. stoljeća žitelji ovoga dijela Podravine u službenima zapisima redovito

---

<sup>560</sup> Worster, Donald. „Doing Environmental History.“ *The Ends of the Earth: Perspectives on Modern Environmental History*, Edited by Donald Worster and Alfred W. Crosby. Cambridge: Cambridge University Press, 1988., 5

<sup>561</sup> Rokсандić, Drago. *Triplex Confinium ili o granicama i regijama hrvatske povijesti, 1500.-1800.* Zagreb: Barbat, 2003., 14

klasificirani kao krajišnici, odnosno graničari (i jedan i drugi naziv se pojavljuje u izvorima kao što su matične knjige, dokumenti o diobi kućnih zadruga i drugo).

Dravi je u ovome radu pripisan značaj najvažnijeg geografskog elementa na području đurđevačko-virovske Podravine. Isto tako bih je doživio i u smislu utjecaja na stvaranje „podravskog“ identiteta, bilo da taj pojam sužavamo kao što je to učinjeno u ovome radu ili pod njim podrazumijevamo čitav prostor kojem ova rijeka kao geografski element daje naziv. Prije svega, rijeka Drava dala je ime regiji koja se prostire u njezinoj dolini. Kao što je, primjerice, na hrvatskom prostoru Dinara utjecala na formiranje pojmova kao što su „dinarska rasa“ ili „dinarski mentalitet“, kao što je rijeka Sava dala ime Posavini i stanovništvu koje ondje obitava, a Moslavačka gora svojem području, tako je i rijeka Drava utjecala na oblikovanje pojma Podravaca kao ljudi koji su nastanjeni u njezinoj blizini. Stoga se Podravicima smatraju žitelji svih naselja koja joj gravitiraju, ali i onih naselja koja su smještena podalje od nje. Stoga to ne može biti jedini kriterij za definiranje pojma Podravine. Ovdje opisana naselja smještena na obroncima Bilogore (Međurečke gore), kao i stanovništvo onih naselja koje gravitira nekim drugim markantnim elementima u prostoru, ima razloga ne smatrati se „pravim“ Podravicima. Zbog toga se nerijetko u upotrebi mogu čuti nazivi kao što su „Bilogorci“ i slično. Problem je, dakako, u smještanju granice između pojedinih „regija“. Istaknuo bih još primjer Podravine i Prigorja od kojih se sastoji Koprivničko-križevačka županija i nejasnoća o razgraničenju ovih dviju „regija“ koja se javljaju kod stanovništva koje obitava podalje od zone njihovog „razgraničenja“.

U radu je posebna pažnja posvećena proučavanju odnosa društva prema šumama u prošlosti. *Šumske uredbe* iz 1787. godine možemo shvatiti kao relativno rani odraz „brige za prirodu“, no kada uđemo u njihov sadržaj, shvatit ćemo da je to gotovo potpuno bila briga radi ekonomskih interesa, a ne radi očuvanja prirode kako to danas shvaća suvremena ekologija. Teško bi bilo utvrditi utjecaje uredbi o šumama iz druge polovice XVIII. stoljeća, no kartografski prikazi svjedoče o jednome obliku ranonovovjekovnog naslijeđa. Naime, krčenja su ostale pošteđene velike šume kao što su Repaš, Dobovnik, Preložnički berek, Svibovica i druge za koje možemo utvrditi da ih danas nalazimo u gotovo nepromijenjenim međama kakve su bile i 1780-ih godina. Možda su u slučaju odnosa prema šumskim resursima u drugoj polovici XVIII. stoljeća najvidljivije oprečnosti nastojanja krajiških vlasti. S jedne strane, krajiške su vlasti nastojale sačuvati šume i racionalizirati njihovu sječu, dok s druge strane potiču, primjerice, ušoravanje sela te gradnju kvalitetnih stambenih i gospodarskih objekata što zahtijeva pojačanu sječu kvalitetnog drveća. Na taj se način zapravo lomila čitava prosvjetiteljska politika koja je imala za cilj povećanje ukupnog broja

stanovnika i podizanje kvalitete života što se nastojalo postići razvojem poljoprivrede. Ukoliko se želi postići napredak poljoprivredne proizvodnje, pogotovo stočarstva, ljudi će htjeti u šumama nesmetano napasati stoku i krčiti ih radi stvaranja novih poljoprivrednih površina. Sve to je upravo *Šumskim redom* bilo strogo zabranjeno i u tim činjenicama leži mogućnost različite interpretacije ovakvih zakonskih uredbi. Očito su situacija na terenu i želje krajiških vlasti u ono doba bile u svojevrsnoj opreci.

Usmena predaja, koja čuva priče o postanku konaka, izravno svjedoči o svijesti da su tzv. matična naselja bila prenapučena, odnosno da je ljudima trebalo prostora za njihovu stoku i proizvodnju hrane koju nisu mogli pronaći u neposrednoj blizini svojih naselja. Povezanost konaka s matičnim naseljima i danas je njihovim žiteljima prilično jasna. Naime, kada žitelji konačarskih naselja danas razgovaraju s nekim iz „matičnog“ naselja, upitat će ga „Gda dojdete na konak?“<sup>562</sup>, a ne, primjerice, „Kad ćete doći u...“ Severovce, Grkine ili neko drugo konačarsko naselje.

### 11.1. Toponimija

Poseban prilog ovome radu predstavlja usporedna tablica toponima koji su zabilježeni na kartografskim prikazima i katastarskim planovima naselja na području đurđevečko-virovske Podravine. Pomoću ovakve metode nastao je pregledni popis toponima kakvi su zabilježeni na kartografskim prikazima iz druge polovice XVIII. stoljeća (točnije s početka 1780-ih godina) i popis iz druge polovice XIX. stoljeća. Kao svojevrsni kontrolni elementi uvršteni su podaci o nazivlju poljskih predjela u jednom dijelu đurđevečko-virovske Podravine kako ih je krajem XIX. stoljeća zabilježio Đurđevčan Tomo Jalžabetić.<sup>563</sup> Gdje god

---

<sup>562</sup> „Kad ćete doći na konak?“

<sup>563</sup> Tomo Jalžabetić jedan je od najznačajnijih političara iz Đurđevca, ali i ovoga dijela Podravine koji je djelovao krajem XIX. i u prvoj polovici XX. stoljeća. Rođen je u Đurđevcu 21. prosinca 1852. godine gdje je polazio trivijalnu školu, a obrazovanje je nastavio u vojnoj školi u Bjelovaru. Postao je krajiškim dočasnikom, no zbog nemogućnosti daljnjeg školovanja vraća se na obiteljsko seljačko gospodarstvo. Kao mladi seljak pokazivao je velik interes za inovacije u poljoprivrednoj proizvodnji, a osobito u govedarstvu. Zbog toga je rano stekao velik ugled među Đurđevčanima. Učlanio se u podružnicu Gospodarskog društva u Đurđevcu te postao njezinim zastupnikom u skupštini Društva u Zagrebu. Godine 1898. započeo je suradnju s Antunom Radićem te je započeo s bilježenjem narodnih običaja u Đurđevcu. Jalžabetić je jedan od osnivača Radićeve Hrvatske pučke seljačke stranke (1904. godine). Bio je potpredsjednik stranke i član glavnog odbora (1905.), suosnivač Hrvatske pučke seljačke tiskare (1906.) u Zagrebu i predsjednik ravnateljstva (1907. – 1912.). Osnivač je i prvi predsjednik Hrvatske seljačke zadruge (1901.) i Hrvatske seljačke gospodarske udruge (1904.) te osnivač Marvogojske udruge u Đurđevcu (1907.). Poticao je osnivanje takvih organizacija i u okolnim mjestima i na taj se način istaknuo kao glavni organizator zadrugarstva u Podravini. To mu je priskrbilo članstvo u ravnateljstvu Saveza hrvatskih seljačkih zadruga (1911. – 1925.), Hrvatskoj seljačkoj zadružnoj banci (1923. – 1925.), Hrvatskom seljačkom gospodarskom društvu i zadrugi Hrvatski seljački dom (1921.). Kao član Radićeve stranke biran je u Hrvatski Sabor 1910. i 1913. godine, kao i u skupštinu Kraljevine SHS 1920. i 1923. godine. Zbog neslaganja s vođenjem stranke, Jalžabetić 1924. godine napušta Stjepana Radića i to mu je znatno srozalo ugled. Ubrzo se vezao uz Hrvatsku federalističku stranku i počinje simpatizirati kralja koji mu dodjeljuje status banskog vijećnika, a 1932. postaje članom Senata u Beogradu zbog čega ga Đurđevčani i danas pamte pod nadimkom



je to bilo moguće, pokušao sam detektirati kontinuitet upotrebe jednakog toponima u razdoblju duljem od dva stoljeća (točnije oko 235 godina). To je u tablici prikladno označeno masnim fontom. U svim drugim slučajevima ponudio sam svoju verziju čitanja pojedinih toponima. Prema tome zaključujemo da su toponimi vrlo stabilna pojava na promatranom prostoru jer se velik broj njih upotrebljava u kontinuitetu dugom minimalno dva i pol stoljeća, koliko je moguće dokumentirati.

Ono što otkriva priložena tablica jest činjenica da su se kulture na pojedinim područjima nerijetko mijenjale. Naime, ono što je na kartama iz 1780-ih godina prikazano, primjerice, kao močvara, stotinu je godina kasnije livada. Dijelovi pješčanih površina su postali oranice, dijelovi šuma su iskrčeni i postali livade ili oranice itd. Vrlo čest toponim *Krčevine* u svim katastarskim općinama na promatranom području izravan je dokaz djelovanja na privođenju nekog zemljišta kulturi.

U drugoj polovici XIX. stoljeća nailazimo na primjere gdje građevine i objekti (najčešće sakralni) daju naziv poljskim predjelima: *Za gradom* (misli se na utvrdu Stari grad), *Za turnom* u Đurđevcu, *Za svetom Jalžabetom* u Čepelovcu (misli se na kapelu sv. Elizabete), *Pri Majke Božje* (misli se na kapelu posvećenu Majci Božjoj od Sedam Žalosti koja je podignuta u polju između Đurđevca i Mičetinca 1840-ih godina), a također *Mostec* i *Pri križnom drevu* (misli se na raspelo) na području katastarske općine Mičetinec. Takvim toponimima valja pribrojiti i one koji podsjećaju na neke drevne građevine, primjerice toponim *Gradina* koji se pojavljuje u čak tri katastarske općine: Sveta Ana, Budrovec i Klošter.

Iz opisane je tablice vidljivo da je Tomo Jalžabetić u svoj popis toponima uvrstio dosta konaka koji nose ime obitelji kojoj su pripadali: *Balatinčev*, *Flajnekov*, *Hudelistov*, *Jalžabetičev*, *Kojnarekov*, *Matičkov*, *Šimunovičev* i *Vraničev konak* (riječ je isključivo o đurđevečkim obiteljima). Međutim, takvih je konaka bilo mnoštvo i Jalžabetić ih je na neki način selektirao vjerojatno navodeći one koji su mu bliski. No, ne treba ih radi toga

---

„Senator“. Od 1898. godine bio je član Općinskog poglavarstva u Đurđevcu, a od 1904. i županijski zastupnik. Zaslužan je za osnivanje Pučke knjižnice u Đurđevcu 1906. godine i Hrvatskog seljačkog prosvjetnog društva u Đurđevcu 1920. godine. Bio je član Ravnateljstva paromlina Podravina d.d. (1899. godine) i nadzornog odbora Hrvatskog Sokola u Đurđevcu (1926. godine). Objavio je mnoštvo članaka i polemika o hrvatskoj politici te društvenim i gospodarskim problemima seljaštva u petnaestak novina, časopisa i drugih glasila. Napisao je brošuru „Prijelaz u bolji način gospodarenja s usjevnim redom“ koja je objavljena u Zagrebu 1914. godine. Tomo Jalžabetić umro je u Đurđevcu 31. listopada 1937. godine. Miholek, Vladimir. „Tomo Jalžabetić do osnivanja Hrvatske pučke seljačke stranke braće Radić.“ *Podravina* 23 (2013.): 109-132; Kolar-Dimitrijević, Mira. „Trnoviti životni put đurđevačkoga političara Tome Jalžabetića.“ U *Đurđevečki zbornik: v povodu 70. obljetnice življna Đuke Tomerlina-Picoka*, gl. ur. Velimir Piškorec, 247-268. Đurđevac, 1996.

izostavljati jer je očito i u XVIII. stoljeću logika “nadijevanja toponima” bila ista. Naime, među toponimima iz 1780-ih godina nalazimo konake nazvane po obiteljskim imenima: *Iliov konak*, *Lukini Konak/Lukove konake*, *Odalich*, *Segertova* (obitelji Hodalić i Šegrt su starosjedačke obitelji u Đurđevcu). Ista je logika slijeđena i pri nadijevanju imena tzv. *ograda*, koje bismo mogli definirati kao relativno velike komplekse poljoprivrednog zemljišta (uglavnom oranice ili livade) ograđene živicom, odnosno ogradom od raslinja, a nose imena svojih vlasnika. Ivan Večanaj opisuje ograde u Prekodravlju što može poslužiti i kao definicija ograda općenito. Za jednog od njih, koji je bio “uokolo ograđen živom ogradom, živicom (sečom)” navodi da je bio površine 10 jutra što je važan podatak jer krupnoća posjeda određuje pojam ograda. Večanaj piše: “Velike površine zemlje ograđene živicom, narod je zvao ogradima. I danas, iako je zemlja podijeljena i rasparcelirana, bez ograde od živice, narod još zove ogradima pa tako postoji Galov ograd, Hapukov, Halužanov, Jambrekov, Talanjev, Krapinčev, Tiščarov, Štublačecov, Matezin ograd.”<sup>564</sup>

Na proučavanom području postoji zaista velik broj toponima u čijem su nazivu sadržana imena obitelji iz naselja u đurđevečko-virovskoj Podravini, a pretpostavljam da su ti nazivi takvi jer su te obitelji imale na tim mjestima krupne posjede ili su možda krčile zemljište i na taj način zapravo stvarale nove posjede. Usporedna tablica u prilogu otkriva u koje se doba pojavljuju takvi toponimi, a ovdje ću ih nabrojiti s naznakom odakle potječe koja obitelj (u onim slučajevima gdje je to moguće).

Tablica 10. Raspodjela toponima po naseljima iz koji dolaze obitelji po kojima su različiti predjeli dobili nazive (usporedi s tablicom u Prilogu E).

Đurđevac	Banić ( <i>Baničev ograd</i> ), Benko ( <i>Penkov kud</i> ), Jendrašić ( <i>Jendrašicev ograd</i> ), Jurijevi kao nadimak obitelji Dorčec ( <i>Jurjev kot</i> ), Kalčanec kao nadimak obitelji Lazar ( <i>Kalčanke</i> ), Kelić ( <i>Keličev ograd</i> ), Kendelić ( <i>Kendeličev breg</i> ), Korlin ( <i>Korlinova greda</i> ), Kovačev ( <i>Kovačev breg</i> ), Kudumija ( <i>Kuduminka</i> ), Leščan ( <i>Leščanke</i> ), Mramor ( <i>Mramorov breg</i> ), Hodalić ( <i>Odalič</i> ), Konjarek ( <i>Kojnarekov konak</i> ), Ozral ( <i>Ozraline</i> ), Segen ( <i>Segenov breg</i> ), Sulimanović ( <i>Sulimanovičev ograd</i> ), Šegrt ( <i>Segertova</i> ), Šimunović ( <i>Šimunovičev konak</i> , <i>Šimunovička</i> ), Šostarec ( <i>Šostarcev breg</i> ), Zobundija ( <i>Zobundijev kot</i> )
Virje	Borolja ( <i>Borolijev jarek</i> ), Bušić ( <i>Bušičina</i> ), Lauš ( <i>Laušev jarek</i> ), Pankarić ( <i>Pankaričevo</i> ), Senjan ( <i>Senjanov melin</i> , <i>Senjanova greda</i> , <i>Senjanska luka</i> ), Štrfiček ( <i>Štrfičkovo</i> ), Šinko ( <i>Šinkov melin</i> i <i>Šinkova gat</i> ), Tišljar ( <i>Tišlarova jada</i> )
Molve	Ištvan ( <i>Ištvanov vir</i> )
Kalinovec	Grgec ( <i>Grkčevo</i> )
Ferdinandovec	Slaviček ( <i>Slavičkova gušča</i> ), Vidak ( <i>Vidak</i> )
Čepelovec	Smešnjak ( <i>Smešnjakova greda</i> )

<sup>564</sup> Večanaj, Ivan. *O životu u Goli kroz dvjesto godina: seljak-slikar Ivan Večanaj i njegovi preci*, ur. Dragutin Feletar. Gola: Bogadigrafika, 2013., 18

Mičetinec	Kuđuman kao nadimak obitelji Čimešija ( <i>Kuđumanov breg</i> )
Prezimana koja se pojavljuju u više naselja	Čikvar ( <i>Chikvarov konak</i> ), Ferega ( <i>Feregin breg</i> ), Hegeduš ( <i>Hegeduschev kud</i> ), Jadan ( <i>Jadanovo panje</i> ), Kolar ( <i>Kolarova greda</i> ), Mesar ( <i>Mesarske</i> ), Paviša ( <i>Pavišin breg</i> ), Pintar ( <i>Pintarova greda</i> ), Sočev ( <i>Sočev jarek</i> ), Špoljar ( <i>Špoljarovo i Špolarov kut</i> ), Vranić ( <i>Vraničev konak</i> ), Veseljak ( <i>Veseljakov berek</i> )
Toponimi kod koji se ne može utvrditi točno porijeklo, ali podsjećaju na vlastita ili obiteljska imena	Đurkova Gredica, Jugovičev breg, Kostadinovo polje, Maksimovo, Mataničevograd, Matičkova greda, Mikekov kot, Piškovo grobje, Plantekovica, Sabolov mekiš, Generalski breg, Gospodinovo polje, Popovo polje, Ilijev breg, Lukin mekiš, Lovrekiš, Markezov
Nazivi mlinova	Radmaničev, Imbrešičev, Kendelov melin (đurđevečke obitelji Radmanić, Imbrešić i Kendel), Mikličev melin (kalinovečka obitelj Miklič) te Kapetanov i Gospodinov melin.

André Blanc tvrdi da su zadruga najviše utjecale na oblikovanje krajolika u smislu raspodjele prostora za bavljenje poljoprivredom jer su bile gotovo posvuda rasprostranjene u XVIII. stoljeću. One su krčile zemljišta, privodile ih kulturi i oblikovale naselje.<sup>565</sup> “Seoske krajolike kraja XVIII. stoljeća obilježava suprotnost između dva osnovna oblika naseljavanja i agrarnih struktura.” Karakterističniji tip za područje Vojne krajine je „dugo selo, s kućama poredanim uz put ili cestu”, za razliku od područja gdje “prevladavaju izolirana gospodarstva ili mali zaseoci s nekoliko kućica”.<sup>566</sup> Sva naselja u đurđevečko-virovskoj Podravini, bila ona bliže Dravi ili Međurečkoj gori, možemo svrstati u taj tip karakterističan za krajiško područje. (Iako se na prvi pogled čini da Đurđevac pomalo odudara od oblika tipičnog krajiškog naselja, to je samo radi specifične konfiguracije terena na kakvom se razvijao.) Skupine konačarskih posjeda možemo pak smatrati bližima suprotnome tipu. Kako je to bilo u skladu s krajiškim zahtjevima u drugoj polovici XVIII. stoljeća? Odgovor nam daje Blanc: “Izoliran ili raspršen oblik naselja je prvobitan, dok je izduženo selo kasnija tvorevina.”<sup>567</sup> To bi bio dokaz da konačarska naselja nisu nastajala u režiji krajiških vlasti već su ih oblikovali sami krajišnici kao ratari i stočari prema svojim potrebama te prema svojim mogućnostima ovisno o demografskoj snazi obitelji.

## 11.2. Doživljaj okoliša: primjer naivne umjetnosti

Već je spomenuto da umjetničko stvaralaštvo može biti odraz doživljaja prirode i okoliša. Smatram da u slučaju đurđevečko-virovske Podravine imamo gotovo jedinstvenu

<sup>565</sup> Blanc, *Zapadna Hrvatska: studija iz humane geografije*, 140, 143

<sup>566</sup> Blanc, *Zapadna Hrvatska: studija iz humane geografije*, 139

<sup>567</sup> Blanc, *Zapadna Hrvatska: studija iz humane geografije*, 139

priliku proučavati povijest okoliša na taj način. Naime, nedaleko kolijevke naivnog slikarstva (selo Hlebine) danas djeluje nekoliko desetaka manje ili više poznatih samoukih umjetnika koji njeguju stil naive. Svi su oni potekli iz ruralnog ambijenta i usko su vezani uz prirodu (pogotovo u djetinjstvu) koju su u svojim umjetničkim dušama doživljavali neobično intenzivno. Stoga je prikaz okoliša, u onome smislu tog pojma kako je definiran na početku, usudio bih se kazati, ključni element njihovih slikarskih ostvarenja.

Prionuo sam stoga analizi dijelova opusa nekoliko umjetnika reprodukcije čijih su radova dostupne široj javnosti. Veći dio opusa uspješnijih i poznatijih umjetnika predstavljen je na Internetu, kao što je to slučaj sa Zakladom koja nosi ime Mije Kovačića, a ima umjetnika koji su izradili vlastitu galeriju radova u elektronskom obliku s ciljem promocije (primjerice Milan Nađ). U slučaju nekih drugih umjetnika posegnuo sam za otisnutim katalogima izložbi i drugim publikacijama. Napominjem da su neki umjetnici i njihova djela spomenuti u ranije napisanim poglavljima kada sam ih iskoristio kao ilustraciju fenomena o kojima sam pisao; to su primjerice Petar Petrović i Josip Turković. Pri proučavanju opusa pojedinog umjetnika koncentrirao sam se na one radove kojima je motiv neki od fenomena kojih sam se dotaknuo u radu.

U opusu Mije Kovačića<sup>568</sup> ribolov se pojavljuje vrlo često. Naime, od 76 njegovih antologijskih radova (kao takvi su uvršteni u izbor *Galerije Zaklade Mijo Kovačić*) na dvanaestak njih je tematika ribolov ili se pojavljuje motiv ribiča, odnosno dravskih ribara: *Halasi* (1972.), *Bura nad jarkom* (1976.), *Nevjesta dravskih ribara* (1982.), *Zima na ledu* (1987.), *Na Dravi* (1991.), *Povratak s ribolova* (1993.), *Na obali stare Drave* (1996.), *Ribar sa žabom* (1997.), *Lovčev san* (1998.), *Ribari u čamcu* (1999.), *Mrtva priroda – riba* (2001.), *Ribari na strmcu* (2006.) i *Na strmcu* (2009.)<sup>569</sup>. Ukoliko ovim radovima pribrojimo još gotovo deset onih na kojima se kao glavni motiv pojavljuje rijeka Drava ili, još češće, njezine mrtvice (nabrojimo i njih: *Kradljivci jaja* (1973.), *Opći potop* (1974.), *Zima na ledu* (1987.), *Kradljivci ptica* (1998.), *Pejzaž* (2004.), *Mrtvica* (2008.), *Pejzaž* (2009.)<sup>570</sup>), onda možemo zaključiti da je vođeni okoliš i utjecaj voda na izgled krajolika snažno djelovao na jednog umjetnika kakav je Mijo Kovačić tijekom čitavog stvaralačkog rada, koji nije tako kratak.

Gotovo da nema umjetnika koji u svojem opusu nema sliku pod nazivom „Selo“ pri čemu je svaki od njih selo dočaravao onakvim kakvo je njegovo rodno podravsko selo. Tako

---

<sup>568</sup> Slikar Mijo Kovačić rođen je 5. kolovoza 1935. godine u konačarskom zaseoku Gornja Šuma nedaleko Molvi. Njegova opširna biografija, kao i podaci o opusu objavljeni su na stranicama *Zaklade Mijo Kovačić*: <http://www.mijokovac.com/>.

<sup>569</sup> <http://mijokovac.com/art/>, pristup ostvaren 8. X. 2014.

<sup>570</sup> <http://mijokovac.com/art/>, pristup ostvaren 8. X. 2014.

je selo Mije Kovačića okruženo šumom (*Mjesečina*, 1996.), uz njega se razlijeva neka dravska mrtvica (*Proljetni pejzaž*, 1997.; *Povratak seljaka*, 2005.; *Zima na selu*, 2010.), središtem sela dominira crkvice, a uokolo slamom pokrivenih kućica ustobočili su se plastovi sijena, slame i kukuruzovine (*Selo*, 2004.; *Pejzaž*, 2004.; *Svinjar*, 1967.) što odaje da je riječ o stanovništvu orijentiranom prema stočarstvu (Zimsko dvorište, 2006.).<sup>571</sup> Selo Ivana Lackovića Croate zbijena je skupina kuća gospodarskih objekata u svojoj daljini okružena visokim raslinjem.

Posebno su zanimljivi prikazi podravskog sela na radovima slikara naive Milana Nađa<sup>572</sup> koji aludiraju na naselja u kojima je autor proveo život: Molve, Ferdinandovec, Virje i Đurđevac (prema motivu crkve, odnosno izgledu zvonika, prepoznamo o kojem je naselju riječ). Nađ je možda najbolje dočarao krajolik u kakvom je smješteno naselje Molve: selo sa crkvom u sredini leži na brežuljku, na padinama su smještene oranice i livade, a pregibi između niskih brežuljaka ispunjeni su vodom (ponekad nepregledne močvare, a nerijetko i rijeka Drava), obrasli šipražjem i drugim niskim raslinjem. U prvom planu redovito su prikazana uzvišenja na kojima su smještene šume sa zrelim stablima, a motiv drvosječe također nije rijedak. Na slici naslovljenoj „Na rubu šume“ možemo prepoznati motiv tipičnog konačarskog naselja smještenog bliže šumi nego je to naselje unutar kojeg dominiraju crkva i zgusnuti objekti. Ribolov, lov divljači, poslovi na polju, vinogradu i oko stoke te čamac i mlin (neobično je što su riječni mlinovi koji su očito u pogonu smješteni u zimski krajolik pun snijega i leda što nije u skladu s podacima da su zimi takvi mlinovi bili sklanjani s rijeke) česti su motivi. Ulje na staklu naslovljeno „Mlin na Dravi“ usudio bih se okarakterizirati jednim od najilustrativnijih prikaza riječnog mlina na Dravi među radovima podravskih slikara naive.<sup>573</sup>

Poplava je nerijetko motiv slikara koji potječu iz podravskih sela smještenih uz rijeku Dravu. Mijo Kovačić dočarao je zimsku poplavu (*Zima-poplava*, 2006.), a poplavu je naslikao i Ivan Generalić (*Poplava*, 1960.). Iako nema mnogo radova kojima je glavni motiv poplava, ona se ponekad pojavljuje kao sporedni motiv, odnosno kao dio slikarske kompozicije, no tada ju je teško razlikovati od prikaza močvare. Koliko je snažan dojam poplava mogla ostaviti na umjetnika i onoga tko promatra njegovo djelo svjedoče riječi Miroslava Krleže koji

---

<sup>571</sup> <http://mijokovac.com/art/>, pristup ostvaren 8. X. 2014.

<sup>572</sup> Milan Nađ rođen je 1945. godine, a život je proveo u Podravini koja je potpuno zaokupila njegov slikarski interes. Slikarstvom se aktivno bavi od mladih dana (radio je kao učitelj) izgrađivši stil koji pripada naivnom slikarstvu tipičnom za ovaj dio Podravine. Galerija radova koja je dostupna na stranici [http://milannadj.com/?page\\_id=13](http://milannadj.com/?page_id=13), nažalost, nije adekvatno opremljena nazivima radova i njihovom datacijom, a očito nije niti odraz autorovog cjelokupnog opusa, pa se nije moguće izravno referirati na pojedina djela.

<sup>573</sup> [http://milannadj.com/?page\\_id=13](http://milannadj.com/?page_id=13), pristup ostvaren 1. XII. 2014.

opisuje *Poplavu* Krste Hegedušića iz 1932. godine. „Od djetinjstva, njemu (Hegedušiću, op. N. C.) je kao subjektu, koji se je rodio 'na obali neregulirane rijeke' bilo suđeno godinama gledati mutnu Dravu, gdje se valja kao blatna poplava po podravskim vrbicama i gdje nosi strvine svinjske i ljudska trupla i ruje pod cinoberastim zidovima podravskih zidanica, gdje sela plove po toj kalnoj našoj poplavi kao bijedne i primitivne splavi brodolomaca. (...) Da ono utopljeničko truplo nije tako rafinirano zelenkasto kao stara žabokrečina i koža oguljenog vodenjaka, da blatna Drava nije tako žuta kao pogrebna ilovača, da daleka perspektiva ravnice u pozadini nije tako beznadno siva, ta 'hydrotehnička konstatacija' o našem podravskom vodostaju sigurno ne bi bila tako sugestivna kao što je sugestivno to Hegedušićevo infernalno prljavo priviđenje naše blatne i paklene stvarnosti.“<sup>574</sup>

Spomenimo k tome motiv šuma, odnosno drveća i drvosječa. Uz već spomenuto redovito prikazivanje po nekoliko stabala na svim slikama, Mijo Kovačić je jedno svoje ulje na staklu naslovio *Drvosječe* (1973.), gdje prikazuje angažman Podravaca kod obaranja golemog hrasta. Kao zreo umjetnik i čovjek slikom *Suhi hrast* (2010.) aludirao je na samog sebe izravno se poistovjetivši sa stablom kao živim bićem i prepoznatljivim elementom u prirodi.<sup>575</sup>

Opravedana je pretpostavka da su motivi iz okoliša snažno utjecali na formiranje umjetničkog stila nekih umjetnika iz ovog dijela Podravine. To je naročito izraženo u opusu slikara Mije Kovačića čijem je stvaralaštvu ovdje posvećena najveća pažnja. Čini se da je rijeka Drava Kovačićeva neiscrpna inspiracija. Na taj bi način valjalo pristupiti i proučavanju opusa drugih umjetnika od kojih nemali broj stvara (ili je stvarao) na području đurđevečko-virovske Podravine, a valjalo bi krenuti od prvih „naivaca“ i interes proširiti na područje čitave Podravine.

---

<sup>574</sup> Hegedušić, Krsto. *Podravski motivi: 34 crteža; s predgovorom Miroslava Krleže*, pretisak. Zagreb: Liber, 1971., 23

<sup>575</sup> <http://mijokovac.com/art/>, pristup ostvaren 8. X. 2014.

## 12. Zaključak

Srednjovjekovna organizacija prostora sugerira da je đurđevečko-virovska Podravina tada mogla podnijeti prisutnost relativno dobro napučenih naselja čijim je stanovnicima primarna djelatnost bila poljoprivreda, odnosno proizvodnja hrane. Za to su očito postojali prirodni preduvjeti u smislu kvantitete i kvalitete poljoprivrednog zemljišta, ali i drugih potrebnih resursa kao što su dovoljne zalihe vode, šume (građevno i ogrjevno drvo) i drugo. Takvo stanje zasad najzornije potvrđuje primjer srednjovjekovnog Prodaviza, odnosno novovjekovnog Virja, gdje je ujedno detektiran kontinuitet naseljenosti koji je u većini drugih naselja u ovome dijelu Podravine narušen tijekom osmanskih provala. Ovo je važno znati radi utvrđivanja izdržljivosti ovog kraja u smislu napučenosti stanovništvom u srednjemu i ranom novom vijeku.

Međutim, postoje dokazi da je promatrani prostor ponešto izgubio na svojoj potentnosti u agrarnom smislu tijekom habsburško-osmanskih sukoba uz imperijalnu granicu kada je izražena depopulacija očito snažno utjecala na promjenu karaktera pridravskog okoliša. Primjer su Đurđevečki peski koji su od srednjeg vijeka do danas doživjeli nekoliko bitnih preobrazbi svojeg karaktera. Na temelju ovih činjenica postavljam pretpostavku da prisutnost relativno većeg broja stanovnika (razmještenog u većim ili manjim naseljima) na nekom prostoru utječe na preobrazbu okoliša u njihovoj zoni utjecaja. Zbog toga sam nastojao otkriti na koje je načine stanovništvo ovoga dijela Podravine utjecalo na promjene u okolišu u drugoj polovici XVIII. stoljeća, odnosno nakon što je završen proces repopulacije i kada su stvoreni uvjeti za demografski napredak.

Proučavanje okoliša u ovom je slučaju „ukalupljeno“ u nekoliko cjelina određenih geografskim zadanošćima pa tako govorimo o vodama, specifičnim vrstama tla i uzvišenjima. Kada govorimo o međuodnosu okoliša i ljudi, često najprije pomislimo na negativne utjecaje okoliša na različite skupine ljudi: bolesti (primjerice, malarija koja se pojavljuje u močvarnim područjima ili gušavost), prirodne nepogode (potresi, poplave i erupcije vulkana koje, osim što imaju moć odjednom usmrtniti mnoštvo ljudi, mogu utjecati na ozbiljne promjene u dugogodišnjim ciklusima) i drugo. Ovakvi interpretacijski problemi možda su najočitiji kod proučavanja rijeke Drave kao glavnog hidrografskog elementa u Podravini. Ona je, osim što je doista na različite načina prijetila žiteljima đurđevečko-virovske Podravine, imala za njih privlačnu moć. Osim što je svojim plavljenjem stvarala nepregledne močvare, Drava je dolinu uz svoje korito činila izuzetno plodnom. Snažno je utjecala na organizaciju puteva jer su na

njezinim obalama bili smješteni mlinovi i ondje se obavljala živa razmjena i/ili eksploatacija dobara, iako je izlivanje te iste puteve dugoročno činila neupotrebljivima. Iako je utvrđeno da je područje najgušće naseljenosti u đurđevečko-virovskoj Podravini smješteno u zoni odmaknutoj od rijeke, selo Brod primjer je povremeno skladno uređenog suživota stanovništva s moćnom i hirovitom rijekom kakva je Drava. Priča o zaobalnim vodama rijeke Drave ujedno je priča o njezinoj regulaciji za koju je u XVIII. stoljeću postojalo nekoliko razloga. Osim poboljšanja plovnosti rijeke (za čime su težile krajiške vlasti), odvodnjavanje močvara i regulacija vodotoka u dravskoj dolini izvođeni su s ciljem intenzivnijeg iskorištavanja poljoprivrednog zemljišta i šumskih površina. Zbog toga je prvenstveno trebalo izgraditi kvalitetnu mrežu puteva. Pri napredovanju u „pokoravanju“ močvara značajnu su ulogu odigrale pješčane površine preko kojih je u drugoj polovici XVIII. stoljeća bila izgrađena gusta mreža puteva. Istodobno se te površine iskorištavaju u smislu agrarne proizvodnje što mijenja percepciju Đurđevečkih peski kao pustog područja.

U đurđevečko-virovskoj Podravini zalihe drva nalazile su se na obroncima Međurečke gore i u močvarnoj dolini rijeke Drave. Što je sve utjecalo na slabije eksploatiranje šuma na Međurečkoj gori u odnosu na one u dolini rijeke Drave? To je, prije svega, mogla biti činjenica da su zalihe u pridravskim šumama bile daleko veće u odnosu na međurečkogorske šume. Sastav drveća u šumama nije bio isti; naime, hrastovinom koja se upotrebljavala u graditeljstvu obilovale su dravske šume. Utvrđeno je da su u XVIII. stoljeću na obroncima Međurečke gore bili uređeni mnogobrojni vinogradi za čije su održavanje (gradnja objekata, nabavljanje kolja i drugo) vjerojatno korištene zalihe drveća koje su ondje postojale. Zbog prisutnosti fenomena „skrovišta“ iz doba osmanske opasnosti možda se na Međurečkoj gori željelo vegetaciju sačuvati netaknutom. To se ogleda i u činjenici da se konake (koje na neki način možemo uspoređivati s vinogradima kao privremenim boravištima) nastojalo dotjerati da budu što sličniji gospodarstvima (domaćinstvima) u matičnim naseljima, dok u slučaju vinograda tome gotovo nikad nije bilo tako kako bi se zadržao dojam boravka u prirodi u njenom izvornom obliku.

Stanovništvo đurđevečko-virovske Podravine u XVIII. je stoljeću svakako imalo obilježja krajiškog društva. Iako ovdje nije postojala tako složena imperijalna granica kao što je to bilo, primjerice na „Tromeđi“, pograničnost je važna odlika ovog prostora. S jedne strane, ovdje je bila položena dvostrana imperijalna granica između Habsburškog i Osmanskog Carstva, a s druge strane, Dravom je prolazila granica između područja na kojem će biti oblikovani hrvatski i mađarski etnički prostori. Višestoljetna prisutnost vojnokrajiških struktura ostavila je trag na ustroj društva i na izgled naselja. Ono što suvremenim rječnikom nazivamo centrom



nekoj grada, u slučaju Đurđevca u XVIII. i do otprilike sredine XIX. stoljeća nije bio ondje gdje je sada (vezan uz smještaj župne crkve), nego u dijelu koji se nazivao Litrkovec (vidjeti Priloge G4 i G5). Naime, pošto smo utvrditi da je Đurđevac u to doba imao sva obilježja krajiškog naselja, onda bismo središtem takvog naselja trebali smatrati dijelove u kojima su bile smještene glavne krajiške zgrade i reprezentativni objekti gdje je stanovala tzv. mjesna krajiška elita.

Jedno je od glavnih obilježja krajiškog društva život u kućnim zadrugama. Smatram da je suzdržavanje od diobe proširenih obitelji tijekom nekoliko generacija pridonosilo rastu njene ekonomske moći. Bogata obitelj kasnije si je mogla priuštiti diobu, a siromašnoj je obitelji bilo bolje da bude brojnija. Prosvijećeni vladari nastojali su svim silama utjecati na povećanje demografskog rasta jer je u XVIII. stoljeću stanovništvo prepoznato kao bogatstvo države. Zbog toga su u Habsburškoj Monarhiji osmišljene različite metode kojima su se u duhu prosvjetiteljstva nastojale poboljšati socio-ekonomske prilike, što se, primjerice, ogleda u težnji da se unaprijede načini proizvodnje hrane.<sup>576</sup> To je posebno bilo izraženo u Vojnoj krajini gdje su krajiške vlasti, osim zadovoljavanja ideje prosvjetiteljstva za poboljšanjem života podanika, imale interes održavanja, ako već ne povećanja, broja raspoloživih vojnika.

U proučavanim župama s područja đurđevečko-virovske Podravine u drugoj polovici XVIII. stoljeća nema zabilježene tendencije znatnijeg rasta broja stanovništva. Blagi porast broja krštenih u jednom dijelu 1770-ih i 1780-ih godina narušili su značajni padovi, pogotovo onaj u drugoj polovici 1780-ih godina. Gotovo apsolutna podudarnost smjera krivulja kretanja broja stanovništva u nekoliko promatranih župa dokaz je vjerojatno istih uzroka njihovih promjena.

Veliku pažnju zaokuplja slučaj s kraja 1750-ih godina kada za visoku smrtnost te pad broja krštenja i vjenčanja nemamo detektiran pouzdan uzrok. Mogli bismo pretpostaviti da je to posljedica neke od epidemija koja još nije istražena u povijesnim izvorima, a s obzirom na karakter okoliša nije isključeno da je možda bila riječ o malariji. Anomalije koje su se negativno odrazile na sve tri krivulje na početku 1770-ih godina mogli bismo pripisati vladanju neke zarazne bolesti širokih razmjera. Demografski pad u drugoj polovici 1780-ih godina mogli bismo tumačiti kao „zakašnjeli“ odgovor na erupciju vulkana Laki 1783. godine. Pritom smatram da su višegodišnji poremećaji u broju krštenja, vjenčanja i pokopa rezultat činjenice da su se posljedice, primjerice nerodnih godina, osjećale duži niz godina, ovisno o intenzitetu nepogode i njezinoj pojavi u različito doba godine.

---

<sup>576</sup> *U potrazi za mirom i blagostanjem*, 52

Kao što sam napomenuo, u promatranom razdoblju nema detektiranog značajnog porasta broja stanovništva prirodnim putem jer su postojeća doba demografskog napretka narušila razdoblja visoke smrtnosti. Zbog toga smatram da zadrugama kao dobro ustrojenim radnim zajednicama valja pripisati zasluge za intenzivno djelovanje na području dotad slabo iskorištavanog pridravskog prostora. Iako primjeri pokazuju da su zadruge imale različit broj članova, a time i potencijal za stvaranje promjena u okolišu, one su doista mogle pristupiti krčenjima šuma, odvodnjavanju močvara i drugim zahvatima s ciljem kultivacije zemljišta.

Naposljetku treba pokušati dati odgovor na istraživačko pitanje o tome koji su čimbenici utjecali na stvaranje konaka, odnosno širenje stanovništva na područje uz rijeku Dravu u drugoj polovici XVIII. stoljeća. Demografski pritisak ne možemo shvatiti kao jedini faktor, već ga treba promatrati u kontekstu promjene načina proizvodnje hrane i potrošnje prirodnih resursa u blizini samih naselja. To se manifestiralo kao „glad“ za zemljom i prirodnim resursima kao što je drvo. Regulacija rijeke Drave i njezinih zaobalnih voda svakako je utjecala na pristupačnost i količinu potencijalnih poljoprivrednih površina. Pritom su značajnu ulogu imali putevi koji su iz naselja vodili prema uređenim riječnim prijelazima, mlinovima, mostovima i područjima koja su obilovala prirodnim resursima kao što su šume, ležišta građevinskog materijala (pijeska, šljunka i gline) te šumske krčevine na kojima je bilo livada, oranica i pašnjaka. Originalni i rekonstruirani kartografski prikazi iz druge polovice XVIII. stoljeća zorno svjedoče o međuovisnosti nabrojenih elemenata u okolišu. Smatram da je mreža puteva, koja je korištena i razvijana u to doba, bila među ključnim preduvjetima kolonizacije dotad slabo korištenog i naseljenog prostora uz rijeku Dravu prvenstveno u smislu stvaranja konaka. Izravan utjecaj krajiških vlasti na stvaranje konaka, odnosno na taj način ostvarenu kolonizaciju, treba odbaciti jer postoje dokazi da su one sprečavale stvaranje konaka i krčevina. Dakle, stvaranje konaka i kolonizacija prostora uz rijeku Dravu posljedica je više čimbenika koje treba promatrati u njihovom međuodnosu, a na taj način treba promatrati i sve ostale promjene o kojima je bilo riječi u ovom radu.

### 13. Sažetak

Povijest Đurđevca i Virja te njihove okolice priča je o mjestima koja su tijekom XVII. i XVIII. stoljeća poprimila obilježja krajiških naselja, a istodobno su se obnavljala u demografskom i gospodarskom smislu nakon turbulentnih vremena sučeljavanja na habsburško-osmanskoj imperijalnoj granici. Ova su se naselja razvila u kontaktnoj zoni obronaka Međurečke gore (Bilogore), naslaga pijeska (Đurđevečki peski) i pridravske nizine. Ovaj rad doprinos je poznavanju njihovih međusobnih utjecaja sa stajališta ekohistorije. Najčešće govorimo o tri razine ekohistorije pri čemu se prva odnosi na razumijevanje same prirode, druga se bavi socioekonomskim aspektom, dok je treća razina usmjerena na intelektualnu percepciju okoliša, što se očituje u toponimiji, kolektivnoj svijesti (memoriji) i umjetnosti. Zato se kartografski prikazi, matične knjige, pisani povijesni izvori, materijalni ostaci, usmena predaja i rezultati lingvističkih istraživanja koriste kao relevantni izvori za proučavanje povijesti okoliša.

Đurđevac i Virje bila su naselja koja su utjecala na organizaciju prostora na području između rijeke Drave i obronaka Međurečke gore/Bilogore. Stoga se dio istraživanja odnosi na proučavanje međuodnosa triju spomenutih geografskih cjelina koje definiraju okoliš na ovom području. Drugi se dio odnosi na rekonstrukciju demografskih kretanja u naseljima u tom dijelu Podravine. Na kraju se pruža odgovor na pitanje o čimbenicima koji su utjecali na širenje stanovništva iz Đurđevca i Virja na područje uz rijeku Dravu u drugoj polovici XVIII. stoljeća. Utvrđeno je da se demografski pritisak manifestirao kao potreba za obradivim površinama i drugim resursima. Rješenje je pronađeno u stvaranju konaka, a preduvjet za njihovo stvaranje bila je antropizacija prirode koja se manifestirala u obliku uspješne regulacije rijeke Drave i njezinih zaobalnih voda te u odnosu društva prema šumskim resursima. Krajiške vlasti također su utjecale su na unutarnju kolonizaciju područja pokraj rijeke Drave. Zaključci su doneseni na temelju provjerljivih podataka iskazanih u tablicama, a neki od rezultata zorno su prikazani pomoću rekonstruiranih kartografskih prikaza.

## Summary

The history of Đurđevac and Virje and their surroundings is a story about places which have taken on the features of frontier settlements during the 17th and 18th century and renewed themselves at the same time in a demographic and economic way after a turbulent period of confrontations at the Habsburg-Ottoman imperial frontier. These settlements have been formed in the contact zone of the hillsides of Međurečka gora/Bilogora, the sand deposits (Đurđevečki peski) and the valley near the Drava. This thesis is a contribution to the comprehension of their reciprocal influences from the perspective of environmental history. We usually talk about three levels of environmental history whereat the first one is the understanding of the nature itself, the second is occupied with socioeconomic aspects, and the third concerns itself with the intellectual perception of the environment, which shows itself in the toponymy, collective memory and art. This is why the cartographic projections, church registers, written historical sources, material remains, oral tradition and linguistic researches are used as relevant sources in researching the history of environment.

Đurđevac and Virje are settlements that have influenced the organisation of the area between the Drava river and the hillsides of Međurečka gora/Bilogora. This is why one part of the thesis refers to the research of interrelations between three mentioned geographic regions that define the environment in this area. The second part concerns itself with the reconstruction of demographic movements in settlements in this part of Podravina. At the end it is given the answer to the question about factors that have influenced the expansion of the population from Đurđevac and Virje to the area near the Drava in the 18th century. It is ascertained that the demographic pressure manifested as a need for arable land and other resources. The solutions have been found in the forming of countrysides (konaki) and the precondition for that was the anthropization of nature, which manifested in the form of successful regulation of the Drava and its basin and in the relation of the society to the forest resources. The frontier authorities have also influenced the inner colonisation of the area near the Drava. The conclusions are based on the verifiable information shown in charts and some of the results are presented with reconstructed cartographic projections.

## 14. Bibliografija

### 14.1. Neobjavljeni izvori

1. Hrvatski državni arhiv (HDA), Kartografska zbirka, karte: A. II. 29, D. XII. 4, D. XIV. 5, E. IX. 28., E. IX. 39, E. IX. 40, E. IX. 41, E. IX. 42, E. IX. 43, E. IX. 44, E. VI. 5.
2. Hrvatski državni arhiv (HDA), fond Babogredska satnija (451), knjiga 403. Dokument: *Schumske Uredbe Za Cesarsku Kraljevsku kraicsnicsku Schumu, Slavonske, Varasdinske i Banalske Kraine* (1787. godina).
3. Hrvatski državni arhiv (HDA), fond Ujedinjena bansko-varaždinsko-karlovačka generalkomanda (426), kutije 8-33
4. Hrvatski državni arhiv (HDA), fond Dopunski mikrofilmovi-Beč-Ratni arhiv (1450), mikrofilmovi D-1468 – D-1488.
5. Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu (NAZ), Zapisnici kanonskih vizitacija, protokoli: 4/IV, 8/VIII, 89/1, 89/1a, 90/II, 91/III, 92/IV, 93/V, 94/VI, 95/VII, 96/VIII, 97/IX, 98/X, 99/XI, 100/XII, 102/XIV, 102/XIVb, 103/XV, 104/XVI, 178/II
6. Državni arhiv u Bjelovaru (DAB), fond I. Đurđevački ceh (Obrtnička zadruga), 1832.-1842., Upisnik cehovskih pristojbi
7. *Conscriptio Rerum memorabilium Parochiae in Gyurgyevetz (...)*, (Župna spomenica od 1825. godine). Arhiv župnog ureda rkt. župe sv. Jurja, mč. u Đurđevcu.
8. *Memorialia Parochiae in Pago Gola (...)*, (Župna spomenica od 1822. godine). Arhiv župnog ureda rkt. župe sv. Tri kralja u Goli.

#### 14.1.1. Crkvene matične knjige

9. *Matična knjiga krštenih rkt. vikarijata/župe sv. Nikole biskupa/sv. Ferdinanda kralja u Brodu/Ferdinandovcu, sv. I. (1782.-1833.), sv. II. (1833.-1857.), sv. III. (1858.-1878.)*. HDA, Zbirka matičnih knjiga, mikrofilm M-68; <https://familysearch.org/>.
10. *Matična knjiga krštenih rkt. župe BDM od Navještenja/sv. Jurja mučenika u Đurđevcu, sv. III. (1741.-1770.), sv. IV. (1770.-1795.), sv. V. (1796.-1832.)*. HDA, Zbirka matičnih knjiga, mikrofilmovi M -732 i M-749; Arhiv župnog ureda rkt. župe sv. Jurja, mč. u Đurđevcu; <https://familysearch.org/>.
11. *Matična knjiga krštenih rkt. župe sv. Martina biskupa u Virju, sv. I. (1724.-1761.), sv. II. (1761.-1806.), sv. III. (1806.-1831.)*. HDA, Zbirka matičnih knjiga, mikrofilmovi M-391 i M-392; <https://familysearch.org/>.
12. *Matična knjiga umrlih rkt. vikarijata/župe sv. Nikole biskupa/sv. Ferdinanda kralja u Brodu/Ferdinandovcu, sv. I. (1782.-1832.), sv. II. (1832.-1858.), sv. III. (1858.-1878.)*. HDA, Zbirka matičnih knjiga, mikrofilm M-68; <https://familysearch.org/>.
13. *Matična knjiga umrlih rkt. župe BDM od Navještenja/sv. Jurja mučenika u Đurđevcu, sv. I. (1728.-1792.), sv. IV. (1869.-1878.)*. HDA, Zbirka matičnih knjiga, mikrofilm M-893; Arhiv župnog ureda rkt. župe sv. Jurja, mč. u Đurđevcu; <https://familysearch.org/>.
14. *Matična knjiga umrlih rkt. župe sv. Benedikta opata u Kloštru Podravskom, sv. I. (1772.-1803.), sv. II. (1803.-1831.)*. HDA, Zbirka matičnih knjiga; <https://familysearch.org/>.
15. *Matična knjiga umrlih rkt. župe sv. Martina biskupa u Virju, sv. I. (1748.-1831.)*. HDA, Zbirka matičnih knjiga, mikrofilm M-392; <https://familysearch.org/>.
16. *Matična knjiga vjenčanih rkt. vikarijata/župe sv. Nikole biskupa/sv. Ferdinanda kralja u Brodu/Ferdinandovcu, sv. II. (1833.-1857.), sv. III. (1858.-1878.)*. HDA, Zbirka matičnih knjiga, mikrofilm M-68; <https://familysearch.org/>.
17. *Matična knjiga vjenčanih rkt. župe BDM od Navještenja/sv. Jurja mučenika u Đurđevcu, sv. I. (1746.-1807.), sv. III. (1832.-1857.), sv. IV. (1858.-1877.)*. HDA,

- Zbirka matičnih knjiga, mikrofilmovi M-893 i M-900; Arhiv župnog ureda rkt. župe sv. Jurja, mč. u Đurđevcu; <https://familysearch.org/>.
18. *Matična knjiga vjenčanih rkt. župe sv. Benedikta opata u Kloštru Podravskom, sv. I. (1741.-1813.).* HDA, Zbirka matičnih knjiga; <https://familysearch.org/>.
  19. *Matična knjiga vjenčanih rkt. župe sv. Martina biskupa u Virju, sv. I. (1724.-1736.), sv. II. (1748.-1831.).* HDA, Zbirka matičnih knjiga, mikrofilmovi M-391 i M-392; <https://familysearch.org/>.
  20. *Parica matične knjige krštenih rkt. župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu, sv. I. (1826.-1830.).* NAZ, Zbirka matičnih knjiga.
  21. *Parica matične knjige umrlih rkt. župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu, sv. I. (1826.-1830.).* NAZ, Zbirka matičnih knjiga.
  22. *Parica matične knjige vjenčanih rkt. vikarijata/župe sv. Nikole biskupa/sv. Ferdinanda kralja u Brodu/Ferdinandovcu, sv. I. (1826.-1830.).* NAZ, Zbirka matičnih knjiga.
  23. *Parica matične knjige vjenčanih rkt. župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu, sv. I. (1826.-1830.).* NAZ, Zbirka matičnih knjiga.

## 14.2. Objavljeni izvori

24. Adamček, Josip, Ivan Kampuš. *Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV.i XVI. stoljeću.* Zagreb: IHP Sveučilišta u Zagrebu, 1976.
25. Adamček, Josip priredio. „Opis gospodarskog stanja vlastelinstava Đurđevca, Prodavića i Koprivnice 1548. godine.“ *Kaj* 6 (lipanj 1969.): 25-27
26. *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, knjiga 8,* pripremili Mirko Valentić, Ivana Horbec, Ivana Jukić. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2003.
27. *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Križevačka pukovnija, knjiga 7,* pripremili Mirko Valentić, Ivana Horbec, Ivana Jukić. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2003.
28. Krmpotić, Ljudevit. *Izvjestaji o utvrđivanju granica Hrvatskog kraljevstva od 16. do 18. stoljeća.* Hannover, Karlobag, Čakovec: Nakladni zavod Hrvatski zapisnik, 1997.
29. Petrić, Hrvoje. „Popis kućedomaćina (obveznika podavanja župnicima) u Komarničkom arhiđakonatu 1659. godine.“ *Podravina* 17 (2010.): 166-185

## 14.3. Knjige

30. Bertoša, Slaven. *Život i smrt u Puli: starosjedioci i doseljenici od XVII. do XIX. stoljeća.* Pazin: Skupština Udruga Matice hrvatske Istarske županije, 2002.
31. Blanc, André. *Zapadna Hrvatska: studija iz humane geografije,* prevele s francuskog Nataša Desnica-Žerjavić i Olga Škarić. Zagreb: Prosvjeta, 2003.
32. Braudel, Fernand. *Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II., sv. I,* prijevod Đurđica Šinko-Depierris. Zagreb: Izdanja Antibarbarus, 1997.
33. Braudel, Fernand. *Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II., sv. II,* prijevod Mirna Cvitan Černelić i Jagoda Milinković. Zagreb: Izdanja Antibarbarus, 1998.
34. Buczynski, Alexander. *Pa to su samo Hrvati! Građa za povijest kantonske reorganizacije Vojne krajine 1787. godine.* Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2011.
35. Cvekan, Paškal. *Đurđevac – kakav nije poznat.* Đurđevac: Skupština općine Đurđevac, 1991.
36. Cvekan, Paškal. *Ferdinandovac: od Broda na Dravi do Ferdinandovca u močvari.* Ferdinandovac: Općina Ferdinandovac, 1996.
37. Cvekan, Paškal. *Kalinovac: selo i župa.* Kalinovac, 1991.
38. Cvekan, Paškal. *Od Gorbonuka do Kloštra Podravskog.* 1992.
39. Cvekan, Paškal. *Podravske Sesvete: selo i župa.* Podravske Sesvete, 1994.

40. Cvekan, Paškal. *Virje*. Virje, 1976.
41. Cvekan, Paškal. *Župa i selo Ferdinandovac*. Ferdinandovac, 1974.
42. Đikić, Domagoj, et al. *Ekološki leksikon*, stručni redaktor i glavni urednik Oskar P. Springer. Zagreb: Barbat, Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja Republike Hrvatske, 2001.
43. Feletar, Dragutin. *Podravina: općine Đurđavac, Koprivnica i Ludbreg u prošlosti i sadašnjosti; knjiga 1 povijesno-geografski pregled od paleolita do 1945. godine*, 2. izd. Koprivnica, 1989.
44. Grandits, Hannes. *Obitelj i socijalne promjene u hrvatskim selima: (18.-20. stoljeće): studije slučaja Bobovac i Lekenik*, prevela Barbara Dukić. Zagreb: FF press, FFZG, 2012.
45. Grivić, Josip. *Novo Virje: povijest i kronologija događanja do 2000. godine*. Novo Virje, Zagreb: Općina Novo Virje, Hrvatska kapucinska provincija sv. Leopolda Bogdana Mandića, 2002.
46. Hietzinger, Carl B. von. *Statistik der Militärgränze des österreichischen Kaiserthums ein Versuch*, Zweiter Theil. Wien, 1820.
47. Holjevac, Željko, Nenad Moačanin. *Hrvatsko-slavonska Vojna krajina i Hrvati pod vlašću Osmanskoga Carstva u ranome novom vijeku*. Zagreb: Leykam International, 2007.
48. Horvat, Rudolf. *Hrvatska Podravina*, (pretisak). Koprivnica, 1997.
49. Horvat, Rudolf. *Poviest Gjurgjevca*. Zagreb: Nakladni zavod d.d. u Zagrebu, 1940.
50. Iveljić, Iskra. *Banska Hrvatska i Vojna krajina od prosvijećenog apsolutizma do 1848. godine*. Zagreb: Leykam International, 2010.
51. *Kanonske vizitacije Zagrebačke (nad)biskupije 1615.-1913*), priredili Metod Hrg i Josip Kolanović. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1989.
52. Kaser, Karl. *Slobodan seljak i vojnik. Rana krajiška društva (1545.-1754.)*, sv. I., prijevod Josip Brkić. Zagreb: Naprijed, 1997.
53. Kaser, Karl. *Slobodan seljak i vojnik. Povojačeno društvo (1754.-1881.)*, sv. II., prijevod Josip Brkić. Zagreb: Naprijed, 1997.
54. Klaić, Vjekoslav. *Povijest Hrvata: od najstarijih vremena do svršetka XIX stoljeća*, knjiga pet, za tisak priredio Trpimir Macan. Zagreb: Nakladni zavod MH, 1980.
55. Kranjčev, Radovan. *Pijesci u Podravini: Đurđevački pijesci*. Đurđevac: Gradska knjižnica, 2006.
56. Kranjčev, Radovan. *Priroda Podravine*. Koprivnica: Mali Princ, 1995.
57. Kruhek, Milan. *Krajiške utvrde i obrana hrvatskog kraljevstva tijekom 16. stoljeća*. Zagreb: Institut za suvremenu povijest, 1995.
58. Mađer, Blaž. *Časti i dobru zavičaja*. Zagreb, 1937.
59. Moačanin, Nenad. *Turska Hrvatska: Hrvati pod vlašću Osmanskoga Carstva do 1791. (Preisпитivanja)*. Zagreb: Matica hrvatska, 1999.
60. *Opširni opis Bosanskog sandžaka iz 1604. godine*, obradio Adem Handžić. Sarajevo: Bošnjački institut Zürich, Odjel Sarajevo; Orijentalni institut, 2000.
61. Pavleš, Ranko. *Podravina u srednjem vijeku: povijesna topografija srednjovjekovne Gornje Komarnice (ludbreška, koprivnička i đurđevačka Podravina)*. Koprivnica: Meridijani, 2013.
62. Petrić, Hrvoje. *Pogranična društva i okoliš: Varaždinski generalat i Križevačka županija u 17. stoljeću*. Samobor, Zagreb: Meridijani, Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju, 2012.
63. Petz, Boris. *Osnovne statističke metode za nematematičare*, III., dopunjeno izdanje. Jastrebarsko: Naklada Slap, 1997.

64. Piškorec, Velimir. *Georgiana: rasprave i ogledi o đurđevečkom govoru i hrvatskokajkavskoj književnosti*. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta, FF-Press, 2005.
65. Prvčić, Vjekoslav. *Pohvala kleti*. Koprivnica: Mali princ, 2008.
66. Robotić, Vjekoslav. *Ferdinandovac: suvremeni razvoj naselja (statistički prikaz)*. Ferdinandovac: Općina Ferdinandovac, 1998.
67. Rogić, Veljko. *Regionalna geografija Jugoslavije: prirodna osnova i historijska geografija*. Zagreb: Školska knjiga, 1982.
68. Roksandić, Drago. *Triplex Confinium ili o granicama i regijama hrvatske povijesti, 1500.-1800.* Zagreb: Barbat, 2003.
69. Roksandić, Drago. *Vojna Hrvatska: La Croatie militaire, Krajiško društvo u Francuskom Carstvu (1809.-1813.)*, I. knjiga. Zagreb: Školska knjiga, Stvarnost, 1988.
70. Serdar, Vladimir, Ivan Šošić. *Uvod u statistiku*, IX. izd. Zagreb: Školska knjiga, 1995.
71. Simmons, Ian G. *Globalna povijest okoliša: od 10 000. pr. Kr. do 2000. n. Kr.*, s engleskog preveo Damjan Lalović. Zagreb: Disput, 2010.
72. Slukan Altić, Mirela. *Povijesna kartografija: kartografski izvori u povijesnim znanostima*. Samobor: Meridijani, 2003.
73. Somek, Petra. *Tradicijsko graditeljstvo u Podravini: pregled s karakterističnim primjerima*. Samobor: Meridijani, 2011.
74. Šabarić, Zdravko. *Obitelj Braun: uspon i tragedija đurđevačke obitelji Braun (uz sjećanja dr. Borisa Brauna)*. Đurđevac: Centar za kulturu Đurđevac, 2013.
75. Šadek, Vladimir. *Molvarska Podravina i druge teme: izbor studija i radova*. Molve: Općina Molve, 2008.
76. Turković, Josip. *Podravsko rukotvorje*. Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1978.
77. *U potrazi za mirom i blagostanjem: Hrvatske zemlje u 18. stoljeću*, urednica izdanja Lovorka Čoralić. Zagreb: Matica hrvatska, 2013.
78. Večenaj, Ivan. *O životu u Goli kroz dvjesto godina: seljak-slikar Ivan Večenaj i njegovi preci*, ur. Dragutin Feletar. Gola: Bogadigrafika, 2013.
79. Zvonar, Ivica. *Šemovci: prilozi za povijest mjesta*. Šemovci, 2007.

#### **14.4. Radovi u stručnim časopisima i zbornicima radova**

80. Bermanec, Vladimir, Ladislav Palinkaš, Marin Šoufek, Vladimir Zebec. „Zlato u Muri i Dravi – geološka geneza i mineraloška analiza.“ *Podravina* 25 (2014.): 7-18
81. Bertoša, Miroslav. „Matične knjige – arhivsko vrelo o demografskim previranjima predindustrijske Europe.“ *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci* 41.-42. (1999.-2000.): 315-352
82. Cik, Nikola. „Nacrt Podravja od Hlebina do medje županije virovitičke uz oznaku vodogradnje' iz 1780. godine.“ *Podravina* 24 (2013.): 57-73
83. Čapo, Jasna. „Sezonske varijacije demografskih pokazatelja u sjevernoj Hrvatskoj u 18. i 19. stoljeću.“ U *Slavonija, Srijem, Baranja i Bačka: zbornik*, ur. Ante Sekulić, 121-142. Zagreb: Matica hrvatska, 1993.
84. Čimin, Robert. „Nove spoznaje o virovskoj srednjovjekovnoj crkvi sv. Martina.“ U *Virje na razmeđu stoljeća, zbornik 6*, ur. Dragutin Feletar i Dražen Podravec, 13-23. Virje: Općina Virje, 2012.
85. Čimin, Robert. „Slučajni arheološki nalazi iz podravskih šljunčara u Muzeju grada Koprivnice.“ *Podravina* 24 (2013.): 22-45
86. Dolenec Dravski, Miroslav. „Mali virovski etnografski pojmovnik.“ U *Virje na razmeđu stoljeća, zbornik V*, ur. Gustav Kuzmić et. al., 7-106. Virje: Zavičajni muzej Virje, 1993.



87. Dolenec Dravski, Miroslav. „Nekoliko naznaka o podjeli imovine u obiteljskim zadrugama u Virju.“ U *Virje na razmeđu stoljeća, zbornik I*, ur. Martin Berta et. al., 29-41. Virje: Zavičajni muzej Virje, 1981.
88. Dolenec Dravski, Miroslav. „Upotreba starinskih mjera u Podravini.“ U *Virje na razmeđu stoljeća, zbornik 2*, ur. Martin Berta et. al., 107-112. Virje: Zavičajni muzej Virje, 1984.
89. Dolenec Dravski, Miroslav. „Zaspali su mlinovi na Zdelji i Dravi.“ U *Virje na razmeđu stoljeća, zbornik I*, ur. Martin Berta et. al., 59-67. Virje: Zavičajni muzej Virje, 1981.
90. Feletar, Dragutin. „Stanovništvo općine Virje od 1857. do 2011. godine.“ U *Virje na razmeđu stoljeća, zbornik 6*, ur. Dragutin Feletar i Dražen Podravec, 149-170. Virje: Općina Virje, 2012.
91. Feletar, Dragutin. „Zlatarstvo i splavarstvo na Dravi.“ *Podravski zbornik 2* (1976.): 116-131
92. Feletar, Dragutin, Petar Feletar. „Prirodna osnova kao čimbenik naseljenosti Gornje hrvatske Podravine.“ *Podravina*, 13 (2008.): 167-212
93. Franjo Fancev: književni povjesničar i filolog, *zbornik radova sa znanstvenog skupa, Zagreb-Zadar, 20.-22. ožujka 1997.*, gl. u. Tihomil Maštrović. Zagreb-Zadar, 1998.
94. Holjevac, Željko. „O mlinovima i mlinarenju na Dravi potkraj 18. i početkom 19. stoljeća.“ *Ekonomika i ekohistorija* 7 (2011.): 111-115
95. Hürlimann, Katja, Anton Schuler. „Offences against Forest Regulations in Early Modern Times in the Canton of Zurich: Deviant Behaviour or a Sublimation of Conflict? Intensity Land use Areas.“ U *News of Forest History* 36/37 (2005.): 47-56
96. Ivančan, Ivan. „Iz zapisa Andrije Ivančana (2).“ *Podravski zbornik 3* (1977.): 298-302
97. Janković-Hapavel, Edita. „Stari grad u Đurđevcu.“ U *Đurđevački zbornik: v povodu 70. obljetnice življena Đuke Tomerlina-Picoka*, gl. ur. Velimir Piškorec, 97-104. Đurđevac, 1996.
98. Kaser, Karl. „Uništenje šuma na obalnom kraškom području hrvatske Vojne krajine u prvoj polovici 18. stoljeća. Njegovi demografski, privredni i socijalni uzroci.“ U *Triplex Confinium (1500.-1800.): ekohistorija, zbornik radova sa međunarodnog znanstvenog skupa održanog od 3. do 7. svibnja 2000. godine u Zadru*, uredili: Drago Roksandić, Ivan Mimica, Nataša Štefanec i Vinka Glunčić-Bužančić. Split, Zagreb: Književni krug Split, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2003.
99. Kolar-Dimitrijević, Mira. „Kratak osvrt na povijest šuma Hrvatske i Slavonije od 1850. godine do Prvoga svjetskog rata.“ *Ekonomika i ekohistorija* 4 (2008.): 71-93
100. Kolar-Dimitrijević, Mira. „Podravsko svilarstvo do 1868. godine.“ *Podravina* 2 (2002.): 86-98
101. Kolar-Dimitrijević, Mira. „Trnoviti životni put đurđevačkoga političara Tome Jalžabetića.“ U *Đurđevački zbornik: v povodu 70. obljetnice življena Đuke Tomerlina-Picoka*, gl. ur. Velimir Piškorec, 247-268. Đurđevac, 1996.
102. Kolar-Dimitrijević, Mira, Elizabeta Wagner. „Vodenice u Hrvatskoj (18. – 20. stoljeće) kao primjer odnosa između ljudi i rijeka/potoka.“ *Ekonomika i ekohistorija* 3 (2007.): 83-120
103. Kranjčev, Radovan. „Odsjaji djetinjstva.“ *Podravski zbornik* 31 (2005.):
104. Kranjčev, Radovan. „Šumska vegetacija Podravine i Bilo-gore.“ *Podravski zbornik* 6 (1980.): 231-247
105. Krivošić, Stjepan. „Virje.“ *Podravski zbornik* 12 (1986.): 115-134
106. Krivošić, Stjepan. „Virje II.“ *Podravski zbornik* 13 (1987.): 77-102
107. Kužić, Krešimir. „Zabilježbe o 'malom ledenom dobu' i njegovim posljedicama u hrvatskim krajevima.“ *Povijesni prilozi* 18 (1999.): 373-404

- 108.Lauc, Davor, Darko Vitek. „Logika i povijesne znanosti – problem rekonstrukcije obitelji na temelju matičnih knjiga.“ *Povijesni prilozi* 39 (2010.): 93-104
- 109.Leiner, Srećko. „Ribe. Životinjski svijet Podravine od Varaždina do Virovitice.“ U *Virje na razmeđu stoljeća, zbornik 2*, ur. Martin Berta et. al., 53-58. Virje: Zavičajni muzej Virje, 1984.
- 110.Leskovec, Vlatka. „Hrvatske rijeke u etnografsko – topografsko – statističkim studijama iz prve polovine 19. stoljeća.“ *Ekonomika i ekohistorija* 8 (2012.): 67-72
111. Matica, Mladen. „Prostorni razvoj Đurđevca i njegov okoliš s posebnim osvrtom na pridravski prostor.“ *Podravina* 20 (2011.): 57-73
- 112.Miholek, Vladimir. „Dravske vodenice i mlinovi potočari đurđevačke Podravine od polovice 18. do polovice 20. stoljeća.“ *Podravina* 24 (2013.): 120-140
- 113.Miholek, Vladimir. „Tomo Jalžabetić do osnivanja Hrvatske pučke seljačke stranke braće Radić.“ *Podravina* 23 (2013.): 109-132
- 114.Moačanin, Nenad. „Pristup ekohistoriji Podravine prema osmanskim izvorima.“ *Ekonomika i ekohistorija* 1 (2005.): 141-148
- 115.Pavleš, Ranko. „Molve u srednjem vijeku.“ U *Molve: Ljudi, selo i okoliš u dugom trajanju*, ur. Mario Kolar i Hrvoje Petrić, 46-55. Molve: Društvo za povjesnicu i starine Molve, 2010.
- 116.Petrić, Hrvoje. „Neka razmišljanja o 'malom ledenom dobu' i mogućim utjecajima na Podravinu.“ *Podravski zbornik* 39 (2013.): 37-48
- 117.Petrić, Hrvoje. „Neodrživi razvoj' ili kako je krčenje šuma u ranome novom vijeku omogućilo širenje Đurđevačkih pijesaka?“ *Ekonomika i ekohistorija* 4 (2008.): 5-26
- 118.Petrić, Hrvoje. „O nekim aspektima odnosa gospodarstva, ljudi i okoliša u sjevernom dijelu Križevačke županije i Varaždinskog generalata (Podravini) tijekom 17. stoljeća.“ *Podravina* 11 (2007.): 47-87
- 119.Petrić, Hrvoje. „Prilozi poznavanju nastanka sela i razvoju stanovništva Molva u ranome novom vijeku.“ U *Molve: Ljudi, selo i okoliš u dugom trajanju*, ur. Mario Kolar i Hrvoje Petrić, 58-67. Molve: Društvo za povjesnicu i starine Molve, 2010.
- 120.Petrić, Hrvoje. „Prvi spomen imena Virje – 1552. godine.“ U *Virje na razmeđu stoljeća, zbornik 6*, ur. Dragutin Feletar i Dražen Podravec, 9-12. Virje: Općina Virje, 2012.
- 121.Petrić, Hrvoje. „Rijeka Drava od štajersko-hrvatske granice do ušća u Dunav početkom 1780-ih godina.“ *Ekonomika i ekohistorija* 7 (2011.): 49-63
- 122.Petrić, Hrvoje. „Utjecaj rijeke na pogranična naselja. Primjer rijeke Drave u 18. i 19. stoljeću.“ *Ekonomika i ekohistorija* 1 (2005.): 37-62
- 123.Petrić, Hrvoje, Ivan Obadić. „Drava River Flooding in Varaždin and Koprivnica Parts of Podravina (Drava River Region - between Croatia and Hungary) in the Period 17th – 19th century.“ *Podravina* 12 (2007.): 136-147
- 124.Prvčić, Vjekoslav. „Bilogora – san iz kojeg se ne mogu probuditi.“ U *Virje na razmeđu stoljeća, zbornik 7*, ur. Dragutin Feletar i Dražen Podravec, 97-108. Virje: Općina Virje, 2013.
- 125.Radkau, Joachim. „Wood and Forestry in German History: In Quest of an Environmental Approach“. U *Environment and History, Vol. 2, No. 1*, Lammi Symposium Issue (February 1996.)
- 126.Roksandić, Drago. „Drava u očima jozefinista.“ *Ekonomika i ekohistorija* 7 (2011.): 18-37
- 127.Slukan-Altić, Mirela. „Hidroregulacija Drave i njezini utjecaji na transformaciju prirodnog i kulturnog pejzaža Podravine.“ *Podravina*, 2 (2002.): 128-152
- 128.Slukan-Altić, Mirela. „Kartografski izvori za povijest Đurđevca od srednjovjekovne utvrde do idealnog grada.“ *Podravina* 3 (2003.): 90-102

129. Slukan-Altić, Mirela. „Podravsko srednjovjekovlje u zrcalu kartografskih izvora“. *Podravina, časopis za multidisciplinarna istraživanja* 4 (2003.): 121-132
130. Šafarek, Goran. „Recentne hidromorfološke promjene na širem području ušća Mure u Dravu.“ *Ekonomika i ekohistorija* 8 (2012.): 5-13
131. Šalamon, Krešimir. *Stari grad Đurđevac*. Koprivnica: SIZ za kulturu i informiranje općine Đurđevac, 1987.
132. Šipek, Mario. „Čovjek i okoliš – dravska zanimanja s osvrtom na sylvu.“ *Podravina* 20 (2011.): 84-92
133. *Triplex Confinium (1500.-1800.): ekohistorija, zbornika radova sa međunarodnog znanstvenog skupa održanog od 3. do 7. svibnja 2000. godine u Zadru*, uredili: Drago Roksandić, Ivan Mimica, Nataša Štefanec i Vinka Glunčić-Bužančić. Split, Zagreb: Književni krug Split, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2003.
134. Vranješ-Šoljan, Božena. „Mjesto demografije u povijesnoj znanosti.“ *Radovi* 22 (1989.): 303-309
135. Worster, Donald. „Doing Environmental History.“ *The Ends of the Earth: Perspectives on Modern Environmental History*, Edited by Donald Worster and Alfred W. Crosby. Cambridge: Cambridge University Press, 1988.
136. Zebec, Maja. „O narodnoj umjetnosti. U okviru tradicijske arhitekture vinogradarskih klijeti 19. stoljeća na području Bilogore.“ *Podravski zbornik* 38 (2012.): 126-141

#### 14.5. Enciklopedije, rječnici, leksikoni i katalozi

137. Anić, Vladimir. *Rječnik hrvatskoga jezika*, treće, prošireno izdanje. Zagreb: Novi Liber, 1998.
138. Belostenec, Ivan. *Gazophylacium, seu latino-illyricorum onomatum aerarium, (...)*, pretisak, I. knjiga. Karlovac: Liber, Mladost, 1973.
139. Belostenec, Ivan. *Gazophylacium, seu latino-illyricorum onomatum aerarium, (...)*, pretisak, II. knjiga. Karlovac: Liber, Mladost, 1973.
140. *Enciklopedija Jugoslavije*, 1. izd. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod, 1965., s. v. „Podravina“
141. Esih, Ivan. *Turcizmi: rječnik turskih, arapskih i perzijskih riječi u hrvatskom književnom jeziku i pučkom govoru, s pregledom nove turske abecede i slovnice*. (Zagreb, 1942.), pretisak. Zagreb: Ex libris, 2010.
142. *Granice Hrvatske na zemljovidima: od XII. do XX. stoljeća*, urednik Vladimir Maleković. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1992.
143. Haramina, Edbin. *Leksikon lova i ribolova*, 2. izd. Zagreb: Panorama, 1965.
144. Hegeđušić, Krsto. *Podravski motivi: 34 crteža; s predgovorom Miroslava Krleže*, pretisak. Zagreb: Liber, 1971., 23
145. *Hrvatski biografski leksikon*, 1. izd. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1993., s.v. „Čivić, Ignjat Rhorski (Csivich)“
146. Hurm, Antun. *Njemačko-hrvatski ili srpski rječnik s gramatičkim podacima i frazeologijom*, V. dopunjeno izd., priredila dr. Marija Uroić. Zagreb: Školska knjiga, 1978.
147. Işiker, Mehmet. *Temeljni tursko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Ibis, 2010.
148. Jambrešić, Andrija. *Lexicon Latinum interpretatione Illyrica, Germanica, et Hungarica locuples, in usum potissimum studiosae juventutis*, (Zagreb, 1742.), pretisak. Zagreb: Zavod za jezik Hrvatskoga filološkog instituta, 1992.
149. *Josip Turković, 1936.-1982.-1996., katalog izložbe, 31. svibnja – 24. lipnja 1996.*, Galerija Stari grad Đurđevac

- 150.Klaić, Bratoljub. *Rječnik stranih riječi: tuđice i posuđenice*, priredio Željko Klaić. Zagreb: Školska knjiga, 2007.
- 151.Mapa crteža Likovnog udruženja Đurđevac, urednik mape i autor predgovora Zdravko Šabarić. Đurđevac: Likovno udruženje Đurđevac, 1983.
- 152.Maresić, Jela, Vladimir Miholek. *Opis i rječnik đurđevačkoga govora*. Đurđevac: Gradska knjižnica, 2011.
- 153.Mažuranić, Vladimir. *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik*, I. dio, reprint. Zagreb: Informator, 1975.
- 154.Mijo Kovačić, *Izložba povodom dana škole i 100. obljetnice rođenja Đure Sudete (od 20. ožujka do 20. travnja 2003.)*. Virje: Osnovna škola profesora Franje Viktora Šignjara Virje, 2003.
- 155.Mikalja, Jakov. *Blago jezika slovinskoga illi Slovník u komu izgovaraju se riječi slovinske latinski, i diacki*. (Laureti, 1649.), pretisak. 2001.
- 156.Nosić, Milan. *Rječnik posuđenica iz turskoga jezika*. Rijeka: Maveda, 2005.
- 157.Petrović, Petar. *Negda na Molvaj*. Molve: Općina Molve, 2007.
- 158.Sabol, Mijo. *Rječnik kajkavskih riječi Đelekovca i okolice (Kak so govorili naši stari)*. Koprivnica: vlastita naklada, 2004.
- 159.Uroić, Marija, Antun Hurm. *Njemačko – hrvatski rječnik: s gramatičkim podacima i frazeologijom*, 2. izd. Zagreb: Školska knjiga, 1994.
- 160.Vrančić, Faust. *Rječnik pet najuglednijih evropskih jezika: latinskog, talijanskog, njemačkog, hrvatskog i mađarskog*, (prvotisak, Mleci, 1595.), pretisak. Zagreb: Liber, 1971.

#### **14.6. Diplomski radovi i doktorske disertacije**

- 161.Habdija, Tomislav. „Poplave i glad u drugoj polovici 18. i početkom 19. stoljeća u civilnoj Hrvatskoj i Vojnoj krajini“, diplomski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2014.
- 162.Kranjčev, Ivan. „Ekonomski razvitak Đurđevca i đurđevačkih konaka, etnografski prikaz“, doktorska disertacija. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1926.
- 163.Zebec, Maja. „Tradicijska arhitektura klijeti 19. stoljeća na području srednje i zapadne Bilogore“, diplomski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2009.

## 15. Popis priloga

Prilozi A: Popis obveznika (kućedomaćina) podavanja župniku u selima đurđevečko-virovske Podravine (1700., 1716. i 1733. godine)

Prilozi B: Rodoslovlja đurđevečkih i virovskih obitelji

Prilozi C: Tablični podaci o kretanju broja krštenja, vjenčanja i pokopama u župama s područja đurđevečko-virovske Podravine prikupjeni na temelju upisa u crkvenim matičnim knjigama

Prilog D: Popis đurđevečkih graničara iz 1772. godine

Prilog E: Usporedna tablica toponima na području đurđevečko-virovske Podravine (XVIII. – XXI. stoljeće)

Prilozi F: Transkript i prijevod *Šumskih uredbi* iz 1787. godine

Prilozi G: Rekonstruirane karte područja đurđevečko-virovske Podravine u drugoj polovici XVIII. stoljeća

PRILOG A1. Popis obveznika podavanja župniku (kućedomaćina) u selu Đurđevac 1700. godine (NAZ, KV, PROT. 91/III, str. 218-223).

*NAPOMENA:* Ovaj je popis iz 1700. godine za sva sela đurđevačke župe objavio Hrvoje Petrić 2012. godine, a ovdje donosim svoje verzije čitanja izvornika koje se u nekim dijelovima razlikuje od objavljenih materijala i čine se preciznijim (Petrić, Hrvoje. *Pogranična društva i okoliš: Varaždinski generalat i Križevačka županija u 17. stoljeću*. Samobor; Zagreb: Meridijani; Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju, 2012., 416-418).

R.b.	Gyurgeuecz
1.	Joann Fuk
2.	Katha. Dugo bragda
3.	Blas Potochnjak
4.	Anna Vuksan
5.	Pauko Schuka
6.	Sigismund Norsich
7.	Martin Spoljar
8.	Gjurok Chismesia
9.	Vdoua Gabrichka
10.	Mara Patachkina
11.	Mika Pintar
12.	Vdoua Fuczakova
13.	Peter Jankecheu zeth
14.	Lukina Homar
15.	Vdoua Kulyanoua deserta
16.	Martin Stefokouich
17.	Gyurok Vlahiakopovich
18.	Mihely Mattok
19.	Gyurina Dorchecezu szin
20.	Sztanko Mihelieu namesznik
21.	Janko Matkouich
22.	Andras Dechuun
23.	Martin Stampa
24.	Mihalin Papchinichin
25.	Marko Kouach
26.	Ernestus Czafaly baltar
27.	Blas Chismesia
28.	Kosztadeley N.
29.	Gyurok Raysz
30.	Rcelta Komarchenicza
31.	Martinek Katalenkin desert
32.	Gyurica Spaan
33.	Vokch Vlahiakopich
34.	Mihaly Labud
35.	Janko Norsich
36.	Mihok Szedramecz

37.	Janna Fagosina
38.	Joann Leuentha
39.	Lukina Skadias
40.	Gergo Remenar
41.	Mihok Radmanov
42.	Mihok Banichin
43.	Gyurok Radmanov
44.	Domus Parochialis
45.	Mihaly Matecza Kouacha namiesz.
46.	Gyurok Jaklin
47.	Vdoua Sztekletina
48.	Matura Deszetnik
49.	Benchak Chismesia
50.	Mattok Louasin
51.	Andras Janekouich
52.	Paussa Krisan decurio
53.	Vdoua Stefokouichka
54.	Martin Vice Kapitanov
55.	Mihok Szemeray
56.	Mihath Pesenouecz deseret.
57.	Gyurok Benko
58.	Joann Stefokouich
59.	Gyurok Katonin
60.	Jalsena Vinkoua deser
61.	Gyurok Imbrisak
62.	Thomas Ozrally
63.	Mihaly Burolichkin
64.	Mihok Kouacha Marka
65.	Gabrichkin Grunth deser.
66.	Joann Radmanich Vice lgr.
67.	Thomas Ozralich Vice lgr.
68.	Mihok Resetar
69.	Janna Kuchekina
70.	Ferencz Leuak
71.	Blas Taraden
72.	Steff Konjar
73.	Iuok Fuczak
74.	Martin Hegedusich

75.	Gyurok Repassich
76.	Mihaly Erdelec
77.	Martin Ratka
78.	Mihok Zajecz
79.	Mattok Andreasich
80.	Gyurok Kosnyak
81.	Thomas Orlich
82.	Mika Kerznar
83.	Steff Kulan
84.	Matthias Karuas Vaiuoda
85.	Blas Matassany
86.	Thomas Plantauoga Gyurka szin
87.	N. Vidachich
88.	Vdoua Szernicza
89.	Istuan Barbericza vdoua
90.	Haydinyakoua Hisa
91.	Martin Czaricha hisa
92.	Joann Sztrasan
93.	Vdoua Andrisekoua kchi
94.	Juanek Katalenkin desert
95.	Mihina Tkalichecz
96.	Vdoua Petrokoua
97.	Petra Kosara Grunth des.
98.	Mihok Michok
99.	Maria Kulanicza
100.	Vdoua Lisicheua
101.	Gyuro Szuetez
102.	Hisa Chokonacheua
103.	Lukacha Cherdachana kchi
104.	Gyurok Nabiachkin
105.	Gyuro Turchin
106.	Marachin Grunth deserta
107.	Martin Remenar
108.	Katta Glauunicka
109.	Matancheua Hisa
110.	Blas Horuatov
111.	Pauissa Vaszarass
112.	Gyurina Jankov
113.	Vdoua Maricheua
114.	Stephanecz Szemeray
115.	Vdoua Kerchmarina
116.	Vdoua Szmerchkoua
117.	Gyureka Huguéka hisa
118.	Steff Zaztaunik aliter Spanich
119.	Thomas Gyak
120.	Martin Taraden
121.	Franciscus Brandar frait

122.	Mara Gyuresina vdoua
123.	Martin Kruosia
124.	Vdoua Szigetinka
125.	Gyurina Tkalechecz
126.	Peter Glauarina
127.	Andras Vinkocziev
128.	Istok Barchan
129.	Marton Istochiczev
130.	Filak Jaksinin
131.	Pauo Bolykouecz
132.	Thomissa Jantolov
133.	Miko Baloglia
134.	Kokolichin zeth
135.	Forkoua vdoua
136.	Szini Sztakaszetoui
137.	Pauo Sanych
138.	Spana sztarogha hisa
139.	Martin Szemeray
140.	Janna Januchekoua kchi
141.	Pauok Kalnichanecz
142.	Steff Kaszun muskater
143.	Vdoua Vukotnicza
144.	item in gtiguo vdoua Vukotnicza
145.	Mihine Blasuna hisa
146.	Gyuricze Kaszana grunth des.
147.	Vdoua Blasuna Martona
148.	Mihok Kodumia
149.	Vdoua Matisseua
150.	Istok Magyar
151.	Mihok Galy
152.	Mihaly Koleszar
153.	Mattok Dobrissa
154.	Vdoua Petieancheua
155.	Martin Andrieu
156.	Vdoua Hasznicheua
157.	Spana Jakopa kchi
158.	Gyuranecz Cherne Juanicze
159.	Gyuroka Fulera vdoua
160.	Gyurina Magusich
161.	Mattok Pehormoszhanez
162.	Mattok Gouan
163.	Matto Blaskov brath
164.	Vdoua Szokolekoua
165.	Mattalichkina Hisa
166.	Martin Tomarlin
167.	Mihaly Imbresich
168.	Simon Barber

169.	Andras Spanich
170.	Barussa Mihalekouichina
171.	Gyurina Mateasicheu zeth
172.	Vdoua Hodalichka
173.	Gyurok Foszin szin
174.	Mattok Kermend
175.	Iaecz Faboos
176.	Gyurok Skrinnyar
177.	Gyuro Gergany
178.	Mattok Poszauecz
179.	Katussa Mihalekouichina
180.	Viducheczeu szin
181.	Gyuranecz Tomerlin
182.	Iuok Kouachich
183.	Vdoua Marti Juane Koua
184.	Pauek Fukliev
185.	Lukina Balaseu
186.	Katta Gyurisseua szneha
187.	Martin Furen
188.	Jucza Furera hisa
189.	Martin Vaszarass
190.	Gyurok Noscica
191.	Gyurok Mandlin Zeth
192.	Vdoua Illichkoua
193.	Stefok Puczan
194.	Simon Bertessich
195.	Andrasinoua Hisa
196.	Vdoua Postmajtous
197.	Mattok Barenin
198.	Kranjecz Jelokin szin
199.	Persa Spanich
200.	Jalsa Szekerus
201.	Vdoua Syftarous
202.	Joan Caro. Multinperger
203.	Iuoka Virovchecz
204.	Mattok Poszauecz
205.	Vdoua Seliankoua
	<b>In Arce</b>
1.	Vrbani Tkalecz
2.	Reclta Stephani Spolyar
3.	Joann fran. Herisko
4.	Martin Hasznich
5.	Daniel Teszanj
6.	Mihok Danielov deserta

7.	Martin Szok
8.	Janna Chismesinka
9.	Vdoua Lebochkina
10.	Simon Temlichar
11.	Matte Balaskov brath
12.	Mattan Marenich
13.	Andras Janichin szin
14.	Mihok Horuath
15.	Miherlin Spolyar desert
16.	Steff Farkassich
17.	Gyurok Brandar
	<b>Berucze Maior</b>
1.	Katha Remenaricza
2.	Matok Hugya
3.	Martin Kouachich
4.	Gyurina Mathalich
5.	Stephan Milossek
6.	Gyurok Hergouich
7.	Mihok Marinich
8.	Mattho Kerznar
9.	Martin Miladin
10.	Lukach Kramarich
11.	Vinkouich Peter
12.	Martin Plazek
13.	Mihely Remenarichin
14.	Matthaus Chismesia
15.	Mihok Benagk
16.	Gyurok Riknich
17.	Martin Czetnijek
18.	Thom Kopriunichanecz
19.	Steph Hatasztia
20.	Martin Peterlinov zeth
21.	Vidak Gyakov brath
22.	Gyuranecz Topolchich
23.	Gregar Tkalecz
24.	Peter Koszar
25.	Miho Persin
26.	Vidua Moszlauka
27.	Simek Darasay
28.	Iuan Czesztarov brath
29.	Martin Skrapecz
30.	Paucza Rakinichkin
31.	Mihok Botoss
32.	Mihaly Poszechen



33.	Dora Tuabelinka
34.	Martin Tkalecz
35.	Iuannecz Zlatecz
36.	Jela Meszaroua
37.	Ian Pechenchich
38.	Katouka N.
39.	Mathaus Piskor
40.	Peter Sosstar
41.	Andras Chismesia
42.	Mihaly Tomerlinov zeth
43.	Martin Chismesia
44.	Gyuricza Kouach
45.	Marko Diuanez
46.	Matthog Matanov
47.	Stephan Hrelch
48.	D. Kengyel Vaiuoda
49.	N. Pintar
50.	Gyuro Sztaiuna
51.	Dora Guaedanko vid
52.	Jakop Salata
53.	Iuan Miholinkin zeth
54.	Stephan Jankouich
55.	Thomicza Colungya
56.	N. Sztuich
57.	Georg Vranich
58.	Frayne Zmedmosztov
59.	Lukach Prames
60.	Matthissa N.
61.	Martin Piskor
62.	N. Matthohecz
63.	Martin Lepoga Marka szin
64.	Mara Bregovcheua

65.	Lauren Hegeduss
66.	Miko Kouachich
67.	Maroka Mihaleuicheua
68.	Jurko Tkalecz
69.	Dora Raknichka
70.	Vidua Kopriunichanka
71.	Boltek Chismesia
72.	Lepi Marko Sztari
73.	Juricza Petrianchev
	<b>Berucze Minor</b>
1.	Plantaui Kollar
2.	Orsanchina kchi
3.	Habjan Gyurgich
4.	Mihaly Sokacz
5.	Mihaly Mancheta
6.	N. Paulokouichi
7.	Gyuka Iuekov szin
8.	Martin Kerme
9.	Vdoua Penicza
10.	Kristo Szudecz
11.	N. Sztipan
12.	Martin Tatar
13.	Stephan Bodesichin zeth
14.	Simek Petianecz
15.	N. Iouanagha
16.	Martin Dragia

PRILOG A2. Popis (u obliku usporedne tablice) obveznika podavanja župniku (kućedomaćina) u selu Virje 1700. i 1733. godine (NAZ, KV, PROT. 91/III, str. 203-207; PROT. 94/VI, str. 64-69).

*NAPOMENA:* Popis obveznika podavanja u župi Virje 1700. godine objavio je Hrvoje Petrić 2012. godine, a ovdje donosim svoje verzije čitanja izvornika koje se u nekim dijelovima razlikuje od objavljenih materijala. (Petrić, Hrvoje. *Pogranična društva i okoliš: Varaždinski generalat i Križevačka županija u 17. stoljeću*. Samobor; Zagreb: Meridijani; Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju, 2012., 414-415).

R.b.	1700. godine	1733. godine
1.	Andras Horuath	Matthias Topolchich
2.	Matthias Horuath	Andreas Chachek
3.	Iuok Rasinecz	Lucas Bobika
4.	Mihok Lubich	Margaretha Kicsricza
5.	Mihaly Tkalecz	Andreas Magocz
6.	Marko Kapich	Martinus Magocz
7.	Mathok Kapich	Stephanus Persinovich
8.	Androk Kapich	Stephanus Sivko
9.	Matok Topolchich	Margaretha Kuchek
10.	Gyuro Magucz	Magdalena Koren
11.	Jacob Horuath	Michael Hersenyak
12.	Gyurtan Szaraga	Laurentius Totar
13.	Mattok Lepe Jele zeth	Joannes Sidov
14.	Mattok Kalausz	Laurentius Karabich
15.	Stephan Koren	Thomas Chuklek
16.	Lourek Zlouolja	Michael Hersenyak
17.	Sztanko Hersenjak	Catharina Samtoni
18.	Marko Dolenech	Martinus Sibarich
19.	Thom Sidov	Georgius Kapich
20.	Peter Rugyak	Thomas Preszechan
21.	Stephan Karalia	Matthias Lakochai
22.	Gyuro Milouecz	Georgius Lakochai
23.	Thom Hersenjak	Mathias Kerchmarov
24.	Lauren Knezouich	Gregorius Antolak
25.	Miho Glauanja	Matthias Boszorich
26.	Marko Kerechin	Matthias Pachneai
27.	Martin Siglinar	Joannes Jagengyn
28.	Thom Vrsikin	Stephanus Jagengyn
29.	Mihok Giak	Andreas Marchinko
30.	Gyurok Chismasia	Vitus Hersenyak
31.	Matte Iuankov	Paulus Nemchecz
32.	Martin Kruh	Joannes Ferntak
33.	Mattok Szobotichanech	Josephus Kollar
34.	Blas Mihalinkin	Georgius Kruhov
35.	Mattok Nemchecz	Jacobus Szuhan
36.	Gyurok Skolnichech	Josephus Chismesia
37.	Thom Szabolich	Josephus Chismesia
38.	Gaspar Siglinar	Andreas Bezeredi

39.	Gergo Ognanich	Jacobus Sipussich
40.	Magda Koszturan	Laurentius Sipussich
41.	Martin Ognanich	Dorothea Matunichkina
42.	Simek Ognanich	Stephanus Kukmek
43.	Andreas Poszauech	Elizabetha Szobotichanecz
44.	Stephan Bulin	Andreaa Horvat
45.	Mattok Laklia	Matthiaa Breznichan
46.	Iuan Iuura	Matthias Persztecz
47.	Mattok Ormanecz	Ursula Kerechin
48.	Mikula Ormanecz	Laurentius Szerepika
49.	Matissa Spoliarek	Nicolaus Shokecz
50.	Peter Baranin	Jacobus Fuchek
51.	Mikacz Vinkouich	Joannes Piskoras
52.	Mattok Ludetha	Stephanus Mlatecz
53.	Gyurok Lourenchev zeth	Georgius Boszorich
54.	Anna Horuathoua	Michael Siglinarich
55.	Gyuro Khachicza	Matthias Hersenyak
56.	Martin Iuanichkov	Petrus Kosznicza
57.	Gregur Chorba	Michael Bogeckhi
58.	Paul Jantolak	Michael Chohas
59.	Mihaly Jarsin	Joannes Boszorich
60.	Mattok Kouach	Matthias Kuchek
61.	Marchinko Changek	Michael Funyak
62.	Laurentius Poszauecz	Georgius Bogecz
63.	Lukach Hatady	Gregorius Pintar
64.	Iuicza Pauunich	Nicolaus Ballagovich
65.	Jagha Lischicheua	Margaretha Chismesia
66.	Mihok Zamuda	Margaretha Vinkovich
67.	Sztanko Jantolak	Martinus Klyunachin
68.	Kriua Kouachicza	Andreas Fundak
69.	Katha Herseniakoua	Simon Fundak
70.	Stephan Siglinar	Elizabetha Czeszar
71.	Iuok Kramar	Stephanus Kuchek
72.	Gyurok Gerechin	Matthias Kellemin
73.	Gyurko Vlasichkek	Hellena Jendrissin
74.	Iuan Gyarinak	Blasius Hernauth
75.	Stephan Matonichkin	Paulus Vlassichkek
76.	Gergina Iuanichev	Martinus Jankovich
77.	Martin Chernjak	Georgius Bukliev
78.	Lourissa Iuanich	Joannes Kuchek
79.	Andras Kranjecz	Catharina Lovrissinka
80.	Katha Horduchina	Nicolaus Ormanecz
81.	Gyurok Horduk	Simon Mathissin
82.	Mattok Kuchek	Matthias Mathissin
83.	Simon Kuchek	Georgius Hencz
84.	Stephan Andrisinin	Blasius Vinkovich
85.	Lourek Vinkouich	Michael Frait
86.	Thom Klyunachin	Margaretha Zuachichina
87.	Stephok Fundachich	Magdalena Lodeta
88.	Iuan Klyunachin	Jacobus Jakobin

89.	Martin Vlasichek	Josephus Czigan
90.	Gyuro Vlah	Stephanus Kanislia
91.	Luko od Broda	Andreas Jurishev
92.	Iuan Kanislia	Laurentius Antollak
93.	Jacob Separ	Josephus Sheparinin
94.	Andr Mathonichkin	Jacobus Vinkovich
95.	Matthok Techecz	Bartholomeus Antollak
96.	Thom Jakopich	Martinus Chorbek
97.	Kelemin	Georgius Poszavecz
98.	Pauok Pripeljan	Paulus Antollak
99.	Simon Gergochich	Georgius Prelogovich
100.	Gyurok Siglinar	Andreas Szobotichanczev
101.	Mika Siglinar	Jacobus Tkallecz
102.	Katha Nouoszelchina	Thomas Spolyar
103.	Lukach Bosorich	Andreas Dollenecz
104.	Lukina Deszetnik	Paulus Czigan
105.	Antol Korolia	Georgius Kellemin
106.	Antol Adamek	Blasius Kollar
107.	N. Mathonichka	Petrus Techecz
108.	Gergacz Persztecz	Thomas Lodeta
109.	Mika Sinkov brath	Simon Pein
110.	Gyurko od Iuanecz	Antonius Chismesia
111.	N. Jaksicza	Andreas Kovach
112.	Matok Pauunich	Matthias Gallovich
113.	Gyurok Majurnjak	Andreas Telchecz
114.	Gregur Kouach	Lucas Pavunich
115.	Mihok od Jakoua	Franciscus Chismesia
116.	Peter Kolongia	Andreas Zidarov
117.	Peter Serbechia	Georgius Gruicza
118.	Mihok Magerek	Georgius Pavunich
119.	Gyurok Cherniakouich	Joannes Vlassichek
120.	Gyuro Moszlauecz	Simon Gaschich
121.	Lukach Pauunich	Michael Borolia
122.	Lukach Herseniak	Martinus Varga
123.	Andras Szmolianecz	Jacobus Chismesia
124.	Kathena uu Gyuroka Vlasichka hise	Marcus Zidar
125.	Mihottha Topolchich	Martinus Pazuly
126.	Stephan Klyunachin	Joannes Chohas
127.	Lourek Jelenkin	Joannes Zidar
128.	Martin Raszinecz	Joannes Grivich
129.	Mihaly Ogorelkin	Georgius Barilarich
130.	Gyurina Szook	Simon Petrichev
131.	Iuan Szook	Matthias Poszechanecz
132.	Pauel Hersenjak	Martinus Szmolyanecz
133.	Mattok Mariunjak	Lucia Moszlavecz
134.	N. Radichina	Dorothea Chernyakovich
135.	Steph Topolchich	Georgius Magyerek
136.	Iuan Tkalecz	Blasius Szuho Zlato
137.	Thom Chorba	Georgius Sinko
138.	Bartol Tkalecz	Andreas Chernyakovich

139.	Mihaly Rusz	Matthias Shumandli
140.	Gyurok Simandely	Blasius Vrabecz
141.	N. Szerneckz	Simon Pavunich
142.	Gyurok Szabool	Michael Korolia
143.	Matok Antolich	Joannes Korolia
144.	Iuacz Vinkouich	Matthias Korolia
145.	N. Omersalina	Martinus Matunichkin
146.	Jacob Chismasia	Lucas Gergachecz
147.	Mihok Galvae Janicze	Andreas Petrichecz
148.	Gyuro Glauangya	Margaretha Braiokovicza
149.	Peter Bross	Czigan Plantak
150.	Martin Vinkouich	Thomas Vaszelyak
151.	Martin Sibarich	Lucas Bobich
152.	Marena Szabolich	Barbara Marunyacha
153.	Gyurok Paulinchech	Georgius Lyubin
154.	Mattok Pandur (frater)	Georgius Chorba
155.	Mattok alter Pandur	Joannes Ballagovich
156.	Sztourasina Hisa	Gregorius Pahek
157.	Iue Tadian	Jacobus Rusz
158.	Dorena Gyurisuea	Barbara Tkalchina
159.	Mihok Barber	Georgius Piskorecz
160.	Iuan Seriauichev	Andreaa Kerznar
161.	Mihaly Poszauecz	Andreas Czesztar
162.	Mattok Habjan	Margaretha Szabol
163.	Miklous Tkalecz	Ursula Sumandli
164.	Mattok Odobasich	Andreas Zidar
165.	Stephan Mlinar	Bartholomeus Tkalecz
166.	N. Pauesinka	Andreas Tislyarov
167.	Jeloka Blasicheua	Joannes Futach
168.	N. Musztach	Andreas Shillek
169.	Gyurok Kouach	Jacobus Tkallecz
170.	Thom Tkalecz	Georgius Jaksicza
171.	Iuan Tehecz	Michael Topolchich
172.	N. Topolchichina	Joannes Shignarichev
173.	Mikula Kouach	Lucas Shignarich
174.	Mihok Kouach	Joannes Shignarich
175.	N. Pauesicza	Marcus Sterfichek
176.	Martin Chismasia	Georgius Kovachich
177.	Martin Illiev	Thomas Sarkovich
178.	Matthias Punin	Thomas Otllanov
179.	Martes Topolchich	Joannes Otllanov
180.	Iuan Resetar	Matthias Kotoriba
181.	Blas Meszar	Hundert Tkallecz
182.	Mihaly Poszauecz	Georgius Gergichin
183.	N. Rumonja	Bartholomeus Chismesia
184.	Mika Vrsikin	Gasparus Chismesia
185.	Lourek Kerchmar	Paulus Kovachich
186.	Ferencz Kouach	Matthias Petrichecz
187.	Matthok Vrechika	Matthias Sztanchet
188.	Thom Sterfichek	Matthias Czik

189.	Siuko Cherniakouich	Paulus Sztanchetov
190.	Andras Separ	Andreas Sterfichkov
191.	Thom Kotorobina	Laurentius Kovachek
192.	N. Repichina	Georgius Kovachek
193.	N. Gergicza	Jacobus Fancz
194.	Dorena Sztourasina	Mathias Shillek
195.	Iuan Cherniak	Michael Poszavec
196.	Lourek Kouachichin	Anna Sarkovich
197.	Vrseka Sarkouich	Franciscus Kovach
198.	N. Andricza	Jacobus Szabol
199.	Iuek Simandli	Georgius Meszar
200.	Gyurok Piskor	Petrossinova vdova
201.	Martin Kerchmarov	Joannes Szelles
202.	Gregur Meszar	Blasius Brebar
203.	Iuan Muraticz	Gregorius Mlinar
204.	N. Chesztar	Gregorius Sarkovich
205.	Gyurka Lakin	Stephanus Petrichecz
206.	Jacob Mihokouin	Marcus Kovachevich
207.	Gyurok Lukin	Marian Kerchmar
208.	Mihin Leuak	Laurentius Puskas
209.	Gyurok Szenjan	Gregorius Marchinko
210.	Gyurok Uuanichev	Matthias Szokach
211.	Blas Szabool	Stephanus Hatadi
212.	Marko Lukin	Stephanus Gerk
213.	Mihok Sztouragh	Lucas Mikinov
214.	Mattok Babin	Martinus Szabolicz
215.	Blas Lubich	Gasparus Lubich
216.	Lourek Vranko	Georgius Kechkes
217.	Pauuka Iliev	Michael Gumbar
218.	Andras Lukichin	Gregorius Gumbar
219.	Gyurok Pripeljan	Paulus Odobassich
220.	Lukina Vranko	Gregorius Vitez
221.	Jakop Susich	Catharina Chuklya
222.	Mikov Charek	Joannes Gumbar
223.	Dorena Spanichina	Matthias Gaflin
224.	Maticza Mali	Martinus Poszechenecz
225.	N. Pasuly	Barbara Zaiecz
226.	Martin Koritarich	Matthias Sztrinki
227.	Mattos Lukichin	Paulinecz
228.	Thomas Kouachichin	Stephanus Shumandli
229.	Dora Sztusanoua	Josephus Gyurkovich
230.	Louko Kechkes	Hellena Blasichecz
231.	Marko Kopiarouich	Michael Tadian
232.	Mattok Szenjan	Blasius Chismesiev
233.	Martin Petrichacz	Gregorius Horvath
234.	N. Ivkouicza	Georgius Legradi
235.	Matto Plesiui	Joannes Gruicza
236.	Berta Simotin	Franciscus Szabol
237.	Gyurok Vargha	Nicolaus Brodarich
238.	Iuan Kuliman	Michael Fanczek

239.	Jakop Szenjan	Blasius Hapavel
240.	N. Andrinicza	Joannes Gallovich
241.	Dora Szeuerlinka	Matthias Gyurkovich
242.	Stephan Gyurochich	Georgius Ivendin
243.	Jela Gasparcheua	Stanislaus Horduk
244.	Iuok Szlepcheuich	Anna Kerchmar
245.	Thom Szurochich	Andreas Czik
246.	N. Magerchin	Andreas Kranyecz
247.	Gyurok Benkek	Martinus Jakupekov
248.	Iuan Bosichko	Michael Czesztar
249.	Stephan Lukin	Joannes Horvatichin
250.	Mihaly Bebesznikovchinin	Martinus Lukich
251.	Martin Plantek	Georgius Lukich
252.	Mihaly Majurnyak	Matthias Levakovichin
253.	Jacobus Silek	Matthiaa Levakovich
254.	Gergacz Bertin	Stephanus Szenyan
255.	Pauko Koszturankin	Blasius Blasinko
256.	Andras Lakoczay	Dorothea Szenyan
257.	Lukach N.	Andreas Jurkov
258.	Andras Chorba	Iuek Illiev
259.	N. Zlouolya	Catharina Benko
260.	Marko Tadian	Anna Sztovrag
261.	Sinko Kechkes	Blasius Babich
262.	Bartol Gyurochich	Laurentius Chorba
263.	Gyurina Sztouragh	Paulus Lubich
264.	Gaspar Paulekov	Martinus Lubich
265.	Jacob Lubich	Blasius Kerchmar
266.	Andras Piskor	Joannes Skerlecz
267.	Gyurok Petek	Jakobinovi Szini
268.	Szlepi Duorszky	Michael Meszarov
269.	Mihaly Susin	Petrus Czarekov
270.	Luko Kolar	And Czarekov
271.	N. Fainya	Hellena Vidua Czarek
272.	Iuicza Susin	Michael Millak aliter Sztrusan
273.	Janchi Kolar	And Vugorek
274.	Iuicza Szlepcheuich	Michael Jurkov
275.	Iuan Petroue Annae	Vidua Sztanchetova
276.	Blas Szaragha	Gasparus Vuichich
277.	Stephicza Chredarek	Matt. Susich
278.	Gregur Pandur	And. Joannis Horvat filius
279.	Mikula Alexxa	Fily Dorenecz
280.	Mattok Premekschan	Vidua Dorenece
281.	Baroska N.	Steph. Tochina
282.	N. Kuhta	Matt. Dukichin
283.	Gyurok Hersenyak	Mich. Sztrusan
284.	Andras Hersenyak	Matth. Sztrusan
285.	Martin Kentres	Illia Kovachevich
286.	Simon Pauunich	Joannes Kopiarevich
287.	N. Bedinovka	Anna Kopiarevich
288.	Blas Lubich	G. D. Andreas Szenyan

289.	Mihok Spolyar	G. D. Stephanus Kengyell
290.	Mattok Szokich	G. D. Jacobus Szenyan
291.	Martin Grahouecz	Franciscus Pankarich
292.	Andras Poszauecz	Greg Ivkov
293.		Vidua Kollimanka
294.		Georg Brodarich
295.		Matt. Bertin
296.		Dorothea Kosarina
297.		Greg Sztipanovich
298.		Steph. Lendvai
299.		Matth. Shalvari
300.		Marcus Czepetich
301.		Mich. Sztovrag
302.		Matth. Shinko
303.		Matth. Tulicza
304.		Laurentius Sivkov
305.		Laurentius Ferntak
306.		Martinus Janchiev
307.		Georg Szenyan
308.		Nico. Blasundin
309.		Hellena Szenyan
310.		Blasius Szelless
311.		Joannes Szabol
312.		Thomas Schuriev
313.		Matth. Janchiev
314.		Jacobus Chismesia
315.		Paulus Sztrinkin
316.		Georg Telchecz
317.		Matth. Millekov
318.		Mart Millek
319.		Joan Andrissich
320.		Tho. Piskorov
321.		Adamus Gorup
322.		Anna Gyurochicz
323.		Marcus Benkek
324.		Matth. Benkek
325.		Mart. Shinko
326.		Paulus Schurichin
327.		Cath. Bosichko
328.		Georg Polyak
329.		Steph. Miczok
330.		Mich. Pohoszni
331.		Mart Berthin
332.		Matth. Odobassich
333.		Georg Gyurich
334.		Lucas Jussich
335.		Jacobus Pandur
336.		Michael Shillek
337.		Thomas Gergach
338.		Matth. Gergacz



339.		Petrus Chernyakovich
340.		Matth. Ossurchez
341.		Paulus Pisekor
342.		Georg Vranich
343.		Mich. Kulliman
344.		Andreas Shetussich
345.		Matth. Kapich
346.		Georg Shinko
347.		Thomas Ferenchaba
348.		Franc Szabol
349.		Mart Matek
350.		Lucas Czarek
351.		Georg Ogorellecz
352.		Joannes Moszlavec
353.		Micha. Czerni
354.		Marti. Czerni
355.		Mich. Lubich
356.		Mich. Ivich
357.		Joan Szaraga
358.		Paulus Hersenyak
359.		Domus Knezovich
360.		Filipus Chredarek
361.		Georg Szusnyev
362.		Thomas Krivak
363.		Simon Pandur
364.		Matth. Allexa
365.		Paulus Kerechin
366.		Matthias Pandur
367.		Martinus Szabolich
368.		Gregorius Szabolich
369.		Matthia Blasichev
370.		Mart. Zomnyanovich
371.		Susana Hersenyak
372.		Eliza. Hersenyak
373.		Steph. Hersenyak
374.		Matth. Debelkin
375.		Matth. Kuhtich
376.		Matth. Hersenyak
377.		Mart. Glavangya
378.		Matth. Kallausz
379.		Lauren. Varga
380.		Ioan Baroski
381.		Nicolaus Mlinar
382.		And. Shibarich
383.		Joan. Ivanchin
384.		Joan. Juura
385.		Mart. Bullin
386.		Elizab. Laklia
387.		Georg. Bogecz
388.		Georg. Poszavec

389.		Matth. Ognyanich
390.		Greg Ognyanich
391.		Thomas Ognyanich
392.		Paulus Antollak
393.		Mart. Petrichecz
394.		Mart. Zomnyanovich
395.		Eliz. Skolnichecz
396.		Ioan. Bobika
397.		Hellena Kentres
398.		Ioan. Szok
399.		Mart Lukich
400.		Agatha Lubich
401.		Joannes Pandur
402.		Blasius Pavunich
403.		Joannes Pavunich

PRILOG A3. Popis obveznika podavanja župniku (kućedomaćina) u selu Kalinovec 1700., 1716. i 1733. godine (NAZ, KV, PROT. 91/III, str. 222-223; PROT. 178/II; PROT. 94/VI, str. 35-36).

R.b.	Pagus Kallinouecz, 1700. godine	Pagus Kallinouecz, 1716. godine	Pagus Kallinovecz, 1733. godine
1.	Mattos Mikachinin	Barich	Andras Kosar
2.	Mikula Sztanounik	Nicolaus Szobota	Petro Rabagya
3.	Thomas Dudas	Petrinovichka	Andrassich
4.	Andras Legradia	Geor Alexa	Iuan Mlinar
5.	Gergo Wetekouich	Mich. Harabazia	Mato Mehter
6.	Paul Tugya	Andr Kiniach	Lovrek Pertok
7.	Martin Deutancheu	Lucas Szaerkek	Mattos Chismesia
8.	Mihet Sztanounik	Tho. Grakovich	Ivok Michok
9.	Martin Zuoanar	Petr Dussich	Jakop Lerzkovecz
10.	Janchin Taroin	Jacob Kernjak	Blasok
11.	Pauel Sztankou zeth	Martin Deutanecz	Szavo Miklichev
12.	Blas Tarain	Thomas Prokelouecz	Gyurok Mlinar
13.	Andras Perchieukin zeth	Geor Franich	Mattok Kumassen
14.	Juricza Szaliy	Kouach	Ivok Kumassen
15.	Iuan Bellaberg	Mat Mikaczin	Ivek Alleksza
16.	Jurko Koisya	Greg Vuchikuja	Mihok Szabol
17.	Gregur Meszticheu szin	Elias Vuchikuja	Gyurok Chismesia
18.	Thomas Szabool	Jos Tauussan	Ivok Frainich
19.	Sztanko Rachanecz	Martin Korchelas	Marko Andrissin
20.	Kathe Chukinicza vid.	Thomas Dudas	Peter Mattheassev
21.	Orsa Simonecz vid.	Steph. Legradi	Martin Makar
22.	Martin Kyrin	Greg Tugia	Mihok Philipich
23.	Martin Penin zeth	Mich. Sokchich	Mathos Brogyan
24.	Relta Martina Bana	Elias Giketa	Gyurok Frainich
25.	Matthe Megyuricheu	Steph. Dautanecz	Gyurok Janekinechan
26.	Reclto Philippo	Geor Szalaia	Martin Belloberkov
27.	Iuanecz Frainich	Andr Kirinich	Andro Bosin
28.	Mukula Fuchkar	Andr Blasok	Andras Fuchkar
29.	Vidak Haleksa	Janchi	Marko Tugya
30.	Jakop Kernyachich	Paul Sztankou	Miko Belloberk
31.	Perissa dukschich	Nicol. Horuath	Pavo Sztankov
32.	Lukach Czuetkouich	Perchieuka	Ivok Belloberk
33.	Thomas Kyrin	Geor Fuchkar	Matok Svedek
34.	Mihok Gyurkina	Marc. Tugin	Mihaly Sztrafen
35.	Mihath Miklich	Nicol. Beloberg	Joso Katichin
36.	Mikula Szobotichanecz	Joes Beloberg	Gyurok Shvedia
37.	Lukina Barich	Mich. Tugina	Mattok Janchi
38.	Martinecz Budalich	Geor Mehtar	Gyurok Ballasi
39.	Sztipan Ladich	Krisia	Blas Meszar
40.	Mattho Megonchanecz	Greg Meshich	Ivok Zvonar
41.	Gyuranecz Fuchkar	Mich. Giukich	Ivok Gyuretic
42.	Jakop Jaksa	Marti Penin	Petrok Kirin
43.	Katicza Fuchkarina	Georg Giukinin	Ivok Szalaich
44.		Benko Barych	Gyurok Dautanecz
45.		Jacob Marinkin	Matok Gyketich
46.		Andr Meshich	Mihaly Shokchich
47.		Augustin	Martin Gerginas
48.		Tho. Filipich	Mihat Borozan
49.		Martin Franich	Jakop Legradich
50.		Joes Franich	Gyurok Dudas
51.		Andr Bosin	Ivok Kurtelas
52.		Mich Beloberg	Matto Thausa

53.		Jaksa Herich	Mihok Vuiczikuia
54.		Pejo Szuedia	Jakop Mikaczinich
55.		Kata Balagia	Gyurina Frainich
56.		Paulinouka	Mattho Jaklin
57.		Nicol Fuchkar	Istok Gyurich
58.		Georg Alexich	Marko Rogosz
59.		Marti Alexich	Marko Kernyakov
60.		Mich Miklich	Gyurko Kernyak
61.		Blasius Mlinar	Maltok Perissich
62.			Mihok Gyakovecz
63.			Lovrissa Czverk
64.			Joso Czverk
65.			Jandrok Kirin
66.			Miko Gyketich
67.			Iuok Rabaggiia
68.			Gyurok Allexich
69.			Matok Miklich
70.			Martin Petrinovichkin
71.			Stephan Kovach
72.			Mihok Barichin
73.			Gyurok Miklich
74.			Martin Matichin
75.			Martin Shossevich
76.			Iuan Odabassich
77.			Mikula Gregecz
78.			Ivok Szobotichanecz
79.			Pavao Miklich
80.			Mihath Horvatic
81.			Mihok Sivko
82.			Jendrok Podkovchich
83.			Mikula Benhkovich
84.			Kata Dugalinka
85.			Jendrok Allexich
86.			Thomas Fuchkar

PRILOG A4. Popis obveznika podavanja župniku (kućedomaćina) u selu Šemovci 1700., 1716. i 1733. godine (NAZ, KV, PROT. 91/III, str. 222; PROT. 178/II; PROT. 94/VI, str. 40-41).

R.b.	Pagus Semouecz, 1700. godine	Pagus Szemoucz, 1716. godine	Pagus Shemovecz, 1733. godine
1.	Mara Potrekouina	Gaspi Siglinar	Ivan Seriakovich
2.	Mattok Vrabecz	Blasi Vlahovich	Dora Barberova szneha
3.	Andr Dreuoszek	Andr Barkin	Gyurok Janin szin
4.	Mihaly Hrenek	Mariasz	Lukach Hegedus
5.	Pauko Idem	Antolas Harkusen	Janoka Szabolicza
6.	Peter Poderkouich	Marian	Gyurok Debelyak
7.	Mihok Martinov	Mich Rachanecz	Marko Pavokov
8.	Peter Palleas	Jakob Mitter	Martin Szirek
9.	Matte Sztancheu zeth	Joes Zagorecz	Martin Pocheban
10.	Miho Herszenjak	Petr Skaper	Matok Prilep
11.	Mihaly Sztancheu	Mih Barberecz	Matos Czvetkovich
12.	Vidak Roginov zeth	Matt Tkalecz	Jaga Szabolicza
13.	Mihinecz Czikos	Nicol Herchek	Martin Dugi
14.	Miklous Herzeg	Geor Krstich	Peter Lonchar
15.	Pero Skouer	Geor Dervosek	Mihar Horvath
16.	Mitter Michaly	Geor Radman	Ivok Szuchecz
17.	Mattho Debelyak	Milincecza hisa	Pavo Jankovich
18.	Matthias Tkalecz	Stepha Simorioukin	Matok Dervoszek
19.	N. Marian	Petr Pallias	Ivok Gyurokov zett
20.	Marko Palleas	Mich. Gergin	Andras Dervoszek
21.	Andras Barkin szin	Joes Szabol	Mihar Hrasztich
22.	Kossutha Jakich	Marcus Chikos	Matos Herczeg
23.	Peter Vlahouich	Lonchar	Matthias Tkalecz
24.	Gergo Szabool	Paul. Hrenek	Gyurok Horvathich
25.	Martin Kurtha	Agatha Hrenek	Janko Sztublich
26.	Janko Hachiego	Geor Vlahovich	Jakop Mitter
27.	Jakop Andreiau szin	Simon Jankov	Matthos Kurtich
28.	Jakop Sztर्फichek	Jacob. Bikovich	Matok Perin zett
29.	Gergacz Signialich	Greg Siglinar	Stefok Mitter
30.	Gregar Zuonar sztari	Joes Habek	Mihok Mitter
31.	Miklos Pereukov zeth	Helena Milos	Mara Tkalchina
32.	Kokot Lazar	Andr Possauecz	Mihat Rachan
33.	Sztanko Sochecz	Joes Jurinecz	Maricza Markus
34.	Pauko Mattos	Mart Kukor	Marussa Jantol
35.	Gyurko Dreuoszek	Andr Kukor	Marko Vallaha
36.	Gyurina Dreuoszek	Stanis Szuchecz	Matek Signar
37.	Iuok Virouecz	Jacob. Erdelec	Gaspar Signar
38.	Martin Bogdanouich	Paulin	Martin Kraly
39.	Stephanecz Kouach	Joes Virouecz	Simun Jankovich
40.	Gyurina Gyurkich	Geor Deruosek	Jakop Szabolovich
41.	Martin Louich	Geor Fiso	Marko Mihokovich
42.	Mara Fertalichka	Mich. Kouachev	Joseph Siglinar
43.	Gyeczi Daszetnik	Steph. Kouach	Marko Kokor
44.	Stephan Hulyak	Marti Vlahouich	Mihok Bikovich
45.	N. Maggyer	Marti Fertalecz	Martin Tkallecz

46.	Vidak Szudecz	Geczi	Lukach Kurta
47.	Gyurina Hlapich	Mich Szuchecz	Sztanko Milos
48.	Bogdanich Stephan	Uit Perok	Martin Magyar
49.	Mara Kossutina	Hlapecz	Ivok Sztanchetov
50.	Gyeranecz Forko	Vrabecz	Simun Perok
51.	Baroka Gyurkechka	Steph Kossutecz	Matok Vlassich
52.	Jakop Szoficza	Forko	Jaina
53.	Joan Kollar	Marcus Barkin	Mattok Geczi
54.	Mara Antolichka	Jacob Szuchecz	Matok Kirin
55.	Miho Tominov szin	Joes Kollarich	Mihok Szuchecz
56.	Mihalicz Haldobassa	Margaritha Lonchar	Mihok Shignar
57.	N. Jakopecz	Geor Szcherbecz	Androk Katichin
58.	Ioan Virouecz	Kirin Ladobassa	Matho Perok
59.	Martin Vlahouich		Martin Perok
60.	Marko Bogdanich		Mihat Perok
61.	Gyurek Katenin		Jakop Perok
62.	Jakop Szuhich		Gyurok Kirin
63.			Martin Hlapecz
64.			Ivok Vrabecz
65.			Gyurenda Kollaricz
66.			Blas Kollaricz
67.			Mihok Kosturecz
68.			Mattok Szuchecz
69.			Thomas Kengyelichin
70.			Thomas Szirek
71.			Mihok Gergacz
72.			Iuok Gaibud
73.			Mihok Krivak
74.			Ivangya Virovecz
75.			Jurenda Dervoszek
76.			Martin Fisso
77.			Jure Perchia
78.			Andras Jagerich
79.			Martin Fertilich
80.			Gyurok Jagerich
81.			Blas Kovachev
82.			Mihok Kovach
83.			Bara Zvonaroua
84.			Martin Herczeg
85.			Martin Shignar
86.			Marko Pochepan

PRILOG A5. Popis obveznika podavanja župniku (kućedomaćina) u selu Budrovec 1716. i 1733. godine (NAZ, KV, PROT. 178/II; PROT. 94/VI, str. 37-38).

R.b.	Pagus Budrovecz, 1716. godina	Pagus Budorvecz, 1733. godina
1.	Vaiuoda	Mihok Toverlas
2.	Gaspar	Gaspar Habun
3.	Bosanecz	Gergo Markich
4.	Cherbinicza	Ivok Markich
5.	Greg Markich	Turiak
6.	Marc Markich	Matko
7.	Joes Chernchich	Blas Okreszanecz
8.	Serlicza	Mihich Vidok
9.	Lonchar	Martin Pillichnyak
10.	Matko	Mattissa Vinkovich
11.	Ioreka	Lovrina Vinkovich
12.	Blas. Vinkouich	Gyuro Matich
13.	Joes Vinkouich	Ban
14.	Joes Turkauecz	Blas Vinkovich
15.	Jacob Szabolich	Martin Vinkovich
16.	Phili Sdelichan	Mikula Szabolich
17.	Oslouschan	Gyuro Szabolich
18.	Matt Kraly	Lovrek Szabolich
19.	Marc Kallinouschan	Jurko Szabolich
20.	Steph. Tomasan	Pavo Szabolich
21.	Giurek Mihinecz	Szeresinecz sztari
22.	Marc Haraminecz	Ivok Oporek
23.	Matt Magerkin	Stefan Zdelichan
24.	Mara	Marko Boltich
25.	Paul Biskup	Lovrek Barber
26.	Andr Biskup	Thomas Oszlovchan
27.	Susan. Biskup	Matak Petti
28.	Petr Markouich	Mattos Marichki
29.	Andr Seresinecz	Pripelyanecz
30.	Martin Baltich	Kraly
31.	Matt Staujur	Thomassich
32.	Petr Lonchar	Marko Kallinovchan
33.	Tho. Kraly	Gyuro Baltich
34.	Geor Sdelichan	Thomas Gyukich
35.	Jacob Maginich	Sztanko Thomassan
36.	Andr Mali	Martin Thomassan
37.	Fuchias	Mattek
38.	Joes Jurissin	Sillak
39.	Biskup	Haraminecz
40.	Kokotich	Blas Lonchar
41.	Babbich	Szabol
42.	Paul Choklass	Mathos Mesar
43.	Laur Profuntar	Lovrina Mesar
44.	Paul Profuntar	Blas Mesar
45.	Juriseuka	Gyurak Mesar
46.	Thomas Giuka	Malli

47.	Sigechan	Josef Biskup
48.	Tho. Modrich	Andras Biskup
49.	Illieuka	Zebecz
50.	Chuklasina	Popevach
51.	Andr Simunich	Gergo Baltich
52.	Mihalicza	Petrina Chuklyas
53.	Paukovich Mihok	Kokotich
54.		Mihok Profuntar
55.		Lovrek Haraminecz
56.		Mihok Ilias
57.		Barich
58.		Blas Chuklyas
59.		Gyukich
60.		Andras Chuklyas
61.		Farszak
62.		Martin Szigechan
63.		Pavel Szigechan
64.		Martin Puschak
65.		Gergo Loncharich
66.		Iuan Silyak
67.		Balloti
68.		Lovrek Krusi
69.		Peter Zubak
70.		Mihina Hallabura
71.		Jacob Serlecz
72.		Jambrek
73.		Mihaly Pintar
74.		Misko Ballasi
75.		Andras Jurissa
76.		Mihok Jurissa
77.		Matok Jurissa
78.		Thomas Tatar



PRILOG A6. Popis obveznika podavanja župniku (kućedomaćina) u selu Čepelovec 1716. i 1733. godine (NAZ, KV, PROT. 178/II; PROT. 94/VI, str. 38-39).

R.b.	Pagus Chepelouecz, 1716. godina	Pagus Chepelovecz, 1733. godina
1.	Geor Pechikoza	Mato Puhach
2.	Mihat Kuscher	Mattok Zellenberz
3.	Joes Pisek	Gyurok Pozder
4.	Tho Futacz	Mihok Markov
5.	Nicol. Augustouich	Martin Sericza
6.	Joes Gerdan	Andras Pintar
7.	Geor Chifra	Ivan Peschak
8.	Mich. Koschak	Andro Kurucz
9.	Matos Popouecz	Martin Makarun
10.	Matt Sztrelipeta	Lukach Frater
11.	Mich Bartolou	Filip Hoicz
12.	Joes Bartolou	Matos Matossev zett
13.	Tho. Bartolou	Ivan Passian
14.	Tho Kuscher	Miko Matossev zett
15.	Petr Hrczman	Ivan Dillaver
16.	Mika Andrassich	Mikula Peschak
17.	Mich Tkalecz	Jakop Herczeg
18.	Petr Hrcsman	Stephan Lonchar
19.	Joes Plesko	Gregecz
20.	Tho Gerniak	Gyurko Fuchek
21.	Andrinecz	Jambrek
22.	Mich. Stoperd	Martin Maiduda
23.	Mich. Filigejsztem	Ferko Kozil
24.	Mich Fuk	Marko Kopert
25.	Andr Repich	Ivan Lovrinichin
26.	Geor Repich	Jakop Korpar
27.	Marti. Plesko	Ivan Shikichin
28.	Marcus Barkin	Mihat Fuk
29.	Mat Belsa	Gyurko Szmessnyak
30.	Joes Kusanich	Ivan Chernchevich
31.	Andr Kusanich	Miko Puhach
32.	Steph. Chernchich	Mattan Puhach
33.	Lourisa	Lukina Preveden
34.	Tho Tergarouc	Gergina Preveden
35.	Petrus Preuadan	Matok Kovach
36.	Joes Puhachich	Ivok Chohas
37.	Stanis. Kassalicza	Ivok Plesko
38.	Mih Fuk	Ivok Plesko
39.	Geor Vurecz	Mihok Plesko
40.	Joes Fabak	Ivecz Plesko
41.	Fraino	Pavo Repich
42.	Marti Puhach	Martin Repich
43.	Steph Verleka	Jakop Sztoperd
44.	Marti. Pesder	Gyurina Sztoperd
45.	Jacob. Makarun	Gyurina Norchecz
46.	Blas Jug	Thomas Pakar

47.	Anto. Serepecz	Ivok Felletar
48.	Paul Hrinoga	Matok Plesko
49.	Andr. Korucz	Mihat Mihalekov
50.	Gasp. Stoperd	Ivok Guscharicza
51.	Mat Messar	Matok Bartolov
52.	Martin. Stoperdon	Martin Gerdan
53.	Greg Gaegecz	Matia Pissek
54.	Marti Perchia	Gyurina Guschara
55.	Laur Biloszlauecz	Mikula Sztanchok
56.	Matt Ferega	Mihaly Guschara
57.	Geor Chernchevich	Mihat Peczikoz
58.	Paul. Fuchek	Mikula Lonchar
59.		Andras Lonchar
60.		Andras Gerdan
61.		Ivok Grdan
62.		Pavo Zetossina
63.		Janko Futach
64.		Matek Sztrelipeta
65.		Thomas Jendrassich
66.		Sztanko Jendrassich
67.		Mattos Dechko
68.		Gyurina Frilanich
69.		Matho Frainich
70.		Mihina Sztoperd
71.		Ivan Shemovchan
72.		Gyurina Mikek
73.		Gyurina Repich
74.		Thomas Lovrissev
75.		Gergina Bibicz
76.		Gergina Shikichin

PRILOG A7. Popis obveznika podavanja župniku (kućedomaćina) u selu Mičetinec 1716. i 1733. godine (NAZ, KV, PROT. 178/II; PROT. 94/VI, str. 39-40).

R.b.	Pagus Michetiecz, 1716. godine	Pagus Michetiecz, 1733. godina
1.	Nicol. Sokecz	Ivan Chismesia
2.	Petr Pregiban	Bedich
3.	Matt Chorbin	Makovchina
4.	Joes Chismesia	Andras Mihat
5.	Matt Bedich	Ivok Goszponovkin
6.	Sztrelicza	Matto Kermak
7.	Andr Chorbin	Mattos Mraz
8.	Marcus Chorba	Gjuro pod bregom
9.	Giuka	Seriavecz
10.	Gergo Paulinoukin	Tkalecz Vrag
11.	Raknich	Thomas Tkallecz
12.	Steph. Bosin	Steph Pallikucha
13.	Matt Chismesinin	Ivan Raknich
14.	Steph Chernek	Mihaly zett Zvonarichin
15.	Marti Pinter	Matok Pinter
16.	Tho Tkalecz	Matok Zvonarov szin
17.	Marti Busia	Mikula Dollenech
18.	Matt Mrass	Dora Chorba
19.	Andr Dugi	Jakop Zuonar
20.	Steph. Lourinass	Marko Chorba
21.	Mich Prachki	Petrovicza
22.	Blas Kness	Thomas Sztrellecz
23.	Marcus Kernyak	Mikulnyak
24.	Tho. Mrass	Marko Ohria
25.	Mich Judex	Ivan Skrinjarov
26.	Steph. Chismesia	Jakop Pinter
27.	Joes Chismesia	Lovrissa Nosicza
28.	Nicol. Markou	Peter Bregiban
29.		Jakop Prechki
30.		Dora Chismessinka
31.		Ivok Chismesia
32.		Spolyar
33.		Jakop Spolyar
34.		Ivan Chismesia
35.		Ivan Pasztork Chismesiev
36.		Stephan Komar
37.		Jakop Zvonar
38.		Marko Kralyevich
39.		Ivanecz Mraz
40.		Ivok Keglevich
41.		Blas Laszaszti

PRILOG A8. Popis obveznika podavanja župniku (kućedomaćina) u selu Sveta Ana 1716. i 1733. godine (NAZ, KV, PROT. 178/II; PROT. 94/VI, str. 40).

R.b.	1716. godina Pagus Sanctae Annae	1733. godina Pagus S. Annae seu Kossana
1.	Mich Bobuschan	Mihok Androssinkin
2.	Geor Pinter	Jakop Matkovich
3.	Paul Illieich	Mara Zidar
4.	Andr Skrinjar	Mikich
5.	Matt Tkalecz	Blas Szompak
6.	Geor Kolar	Gyurok Veverich
7.	Geor Lourek	Laur Milletich
8.	Martin Zaiecz	Matok Milletich
9.	Adamicza	Iuok Pinterich
10.	Pirika	Andras Zidar
11.	Joes Zidarou	Mihok Pirika
12.	Matt Andrasinkin	Iuanecz Dollenecz
13.	Mich Illaich	Ivan Matkovich
14.		Jakop Matkovich
15.		Gyurok Skrinjar
16.		Joseph Kollar

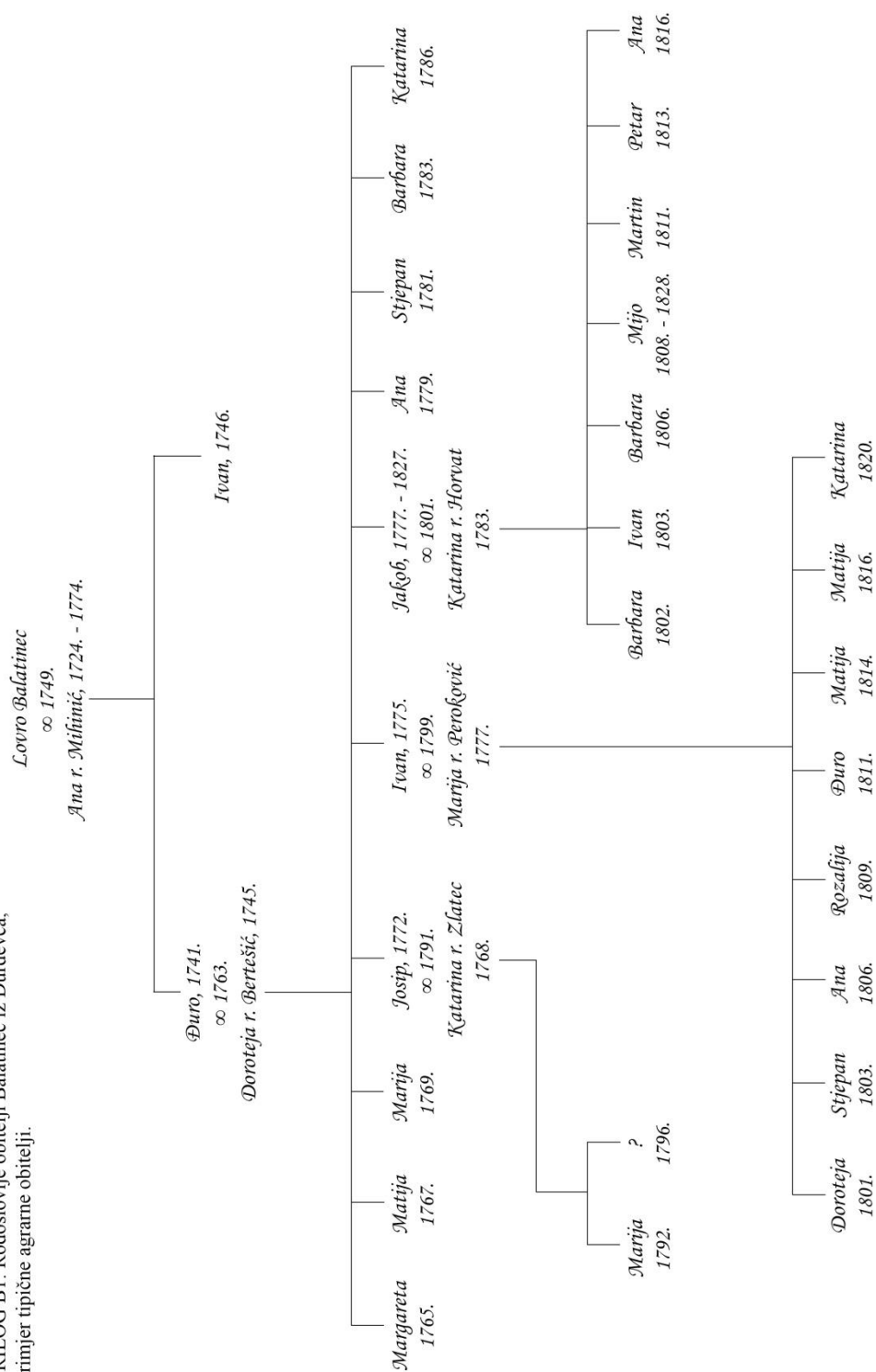
PRILOG A9. Popis obveznika podavanja župniku (kućedomaćina) u selu Katalena 1716. i 1733. godine (NAZ, KV, PROT. 178/II; PROT. 94/VI, str. 36-37)

R.b.	Pagus Katalena, 1716. godine	Pagus Katallena, 1733. godine
1.	Martin Kerpicza	Mihat Oszman
2.	Steph Mikulich	Matos Paulovich
3.	Mihael Kokotich	Jozo Chismich
4.	Mich. Mikulich	Mikula Herczeg
5.	Tho. Mikulich	Ivok Chismich
6.	Mich. Muhta	Gyurok Juriskovich
7.	Geor Fusak	Gergo Chismich
8.	Matt Presechan	Stefan Chismich
9.	Jambrek	Grgur Judas
10.	Ferenacz	Sztanko Paulovich
11.	Matt Oslouschan	Mihok Ferknirep
12.	Laur Skaur	Thomas Mostekovich
13.	Mar. Sedmak	Jakop Chillas
14.	Nicol. Szubar	Matos Vinkovich
15.	Mich. Osman	Andras Sziszek
16.	Lucas Osman	Matto Koniussich
17.	Matt Herkacz	Mattho Shokecz
18.	Geor Bujan	Pavel Smirecz
19.	Joes Orach	Ivok Shemiga
20.	Petr. Orachecz	Jakob Szabol
21.	Teskohogia	Mattek Zaczvilanecz
22.	Steph. Bukvich	Pavel Virovecz
23.	Paul Szudecz	Matos Modrich
24.	Joes Hampouschan	Janko Kollarich
25.	Sundurika	Lukecz Lemoth
26.	Antolass	Martin Jantolas
27.	Illia	Mattos Shundurika
28.	Miklin	Matulia Shundurika
29.	Chisma	Martin Shundurika
30.	Steph. Kolar	Gregur Leschich
31.	Mikecz	Iuan Hampovchan
32.	Petr Illias	Mihaly Shokucz
33.	Blas. Kouach	Mihat Szopek
34.		Mihat Paranosz
35.		Ivan Szmokszan
36.		Ivan Vergany
37.		Illichevka
38.		Pavo Buian
39.		Blas Kerpecz
40.		Peter Bukvich
41.		Ivok Bukvich
42.		Teskohogya
43.		Sztanko Orach
44.		Thomas Bujan
45.		Martin Bujan
46.		Ivan Herkach

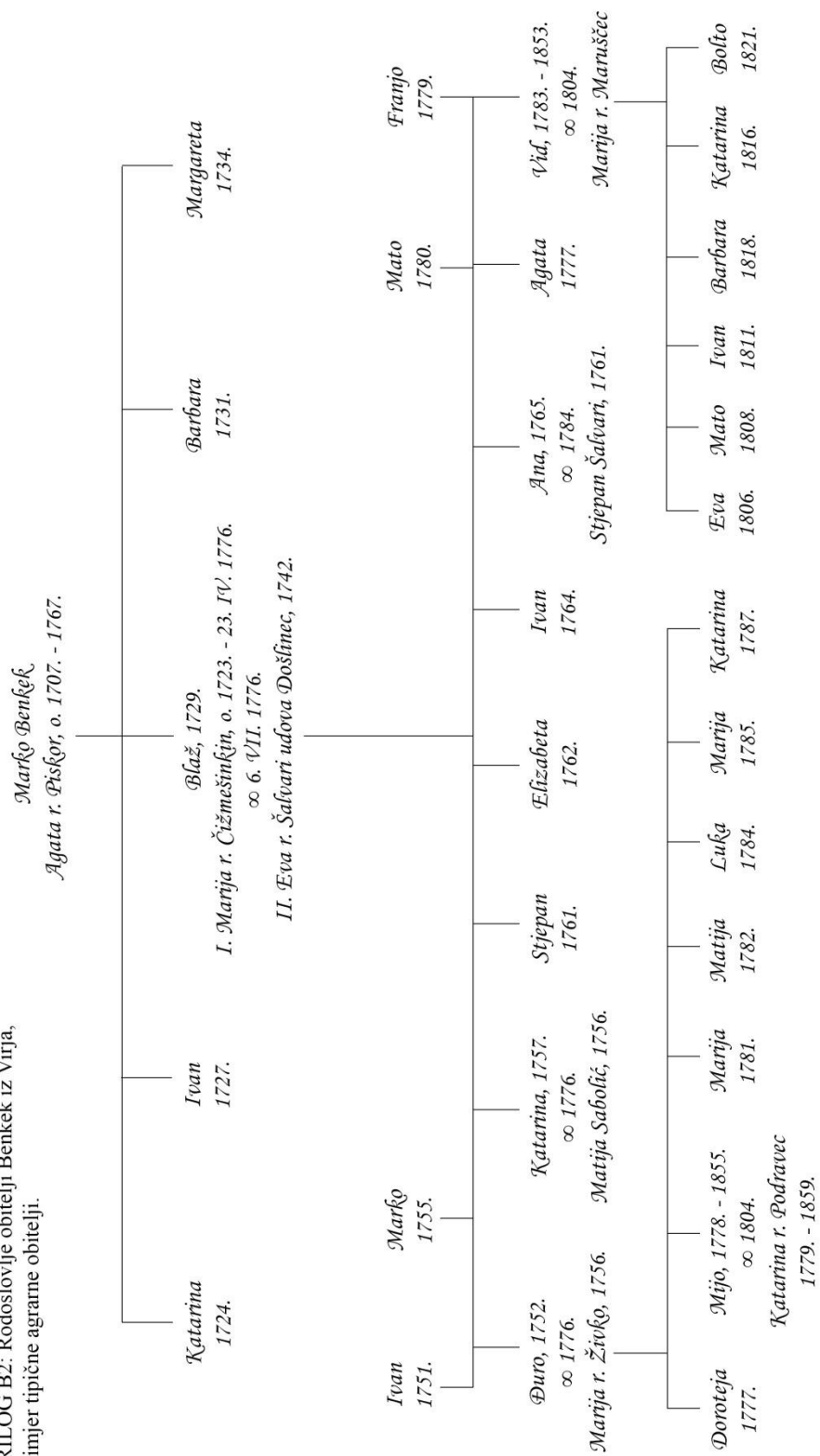
47.		Gergo Herkach
48.		Pavel Herkach
49.		Lovrina Herkach
50.		Mattok Herkach
51.		Mikula Herkach
52.		Blas Oszman
53.		Thomas Vedris
54.		Mihat Oszman
55.		Mihat Shubar
56.		Stephan Szedmak
57.		Gergo Skavur
58.		Matto Skover
59.		Sztanko Oszlovchan
60.		Matto Vidkovich
61.		Thomas Preszethan
62.		Steph Antolas
63.		Lukek Preszechan
64.		Ivan Preszechan
65.		Pavo Muhta
66.		Gyuro Behtan
67.		Sztanko Kovach
68.		Matto Rometa
69.		Mikula Legovich
70.		Gergo Mikulich
71.		Mihat Mikulich
72.		Janko Mikulich
73.		Gyuro Okrossa
74.		Martin Vusgikit
75.		Lukach Megecz
76.		Mattok Tukmak
77.		Gaspar Drapan
78.		Gaspar Paiczak
79.		Janko Kerpicza
80.		Pavel Rumeta
81.		Gregur Kramar
82.		Andreas Graszek
83.		Thomas Czvek
84.		Kata Kranyecz
85.		Mattek Derecz
86.		Janko Preszechan
87.		Luka Matina
88.		Dora Spolyarka
89.		Blas Fraith
90.		Gyurina Profuntar

## Prilozi B: rodoslovlja

PRILOG B1: Rodoslovlje obitelji Balatinec iz Đurdeveca,  
primjer tipične agrarne obitelji.

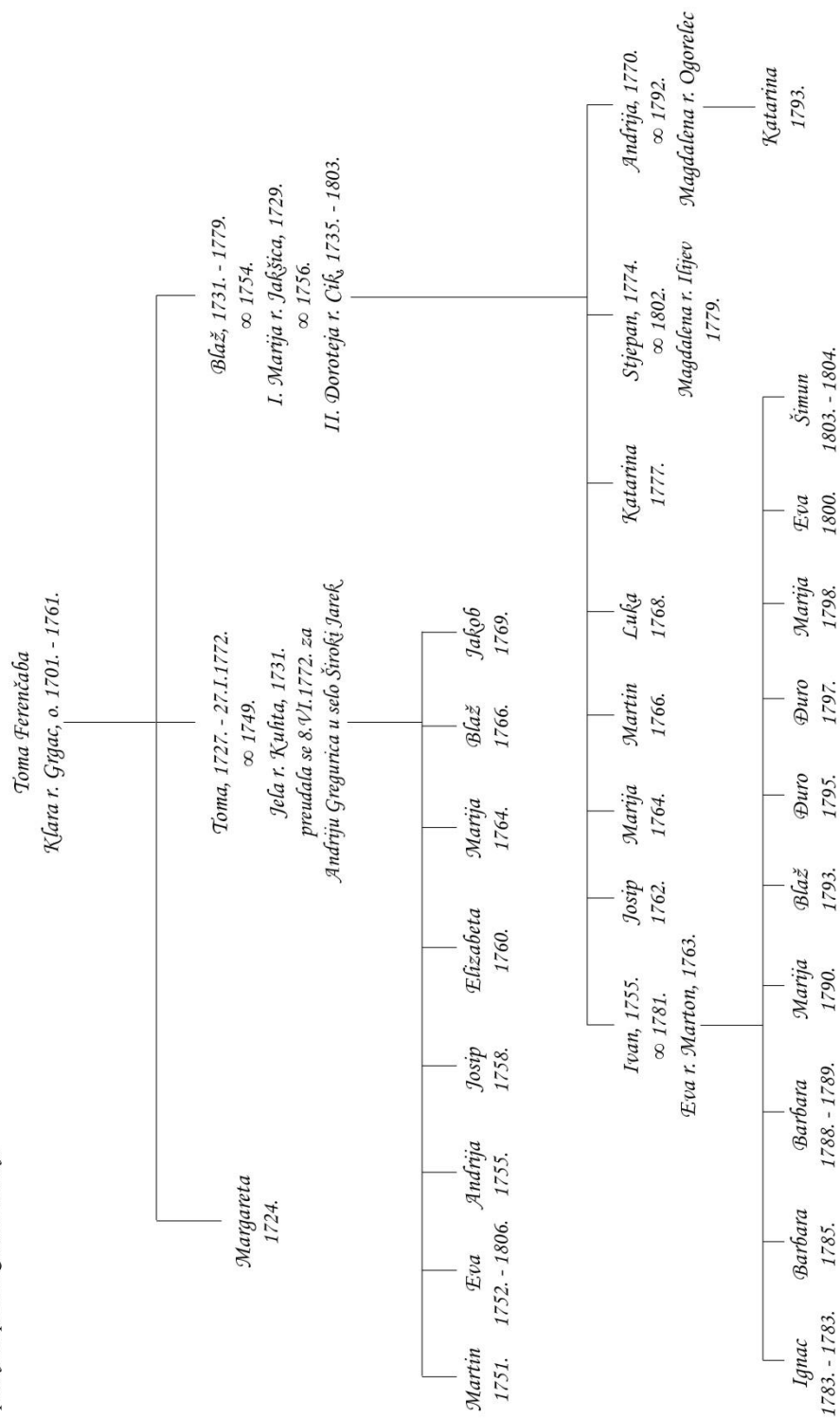


PRILOG B2: Rodoslovlje obitelji Benkek iz Virja,  
primjer tipične agrarne obitelji.

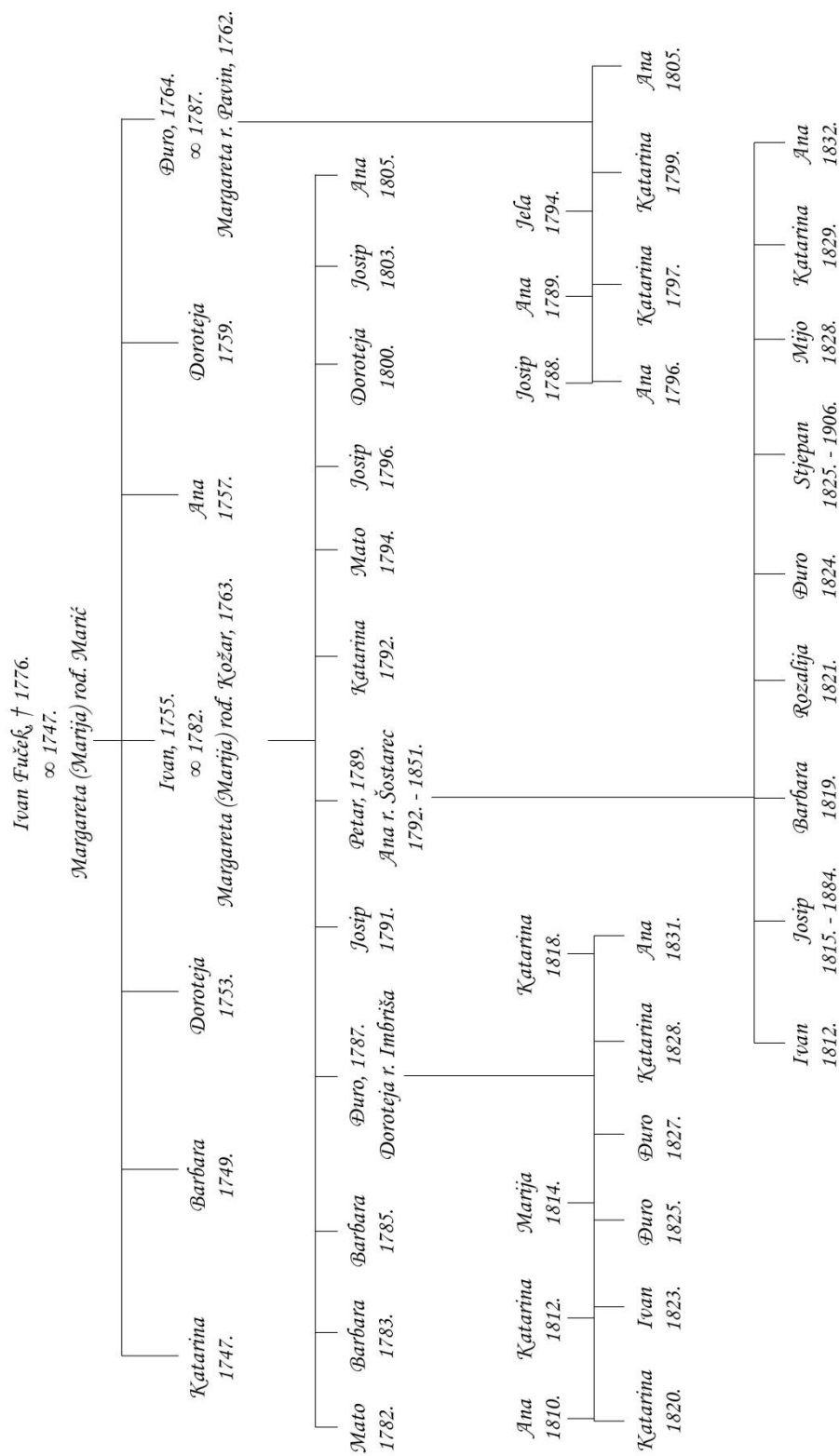




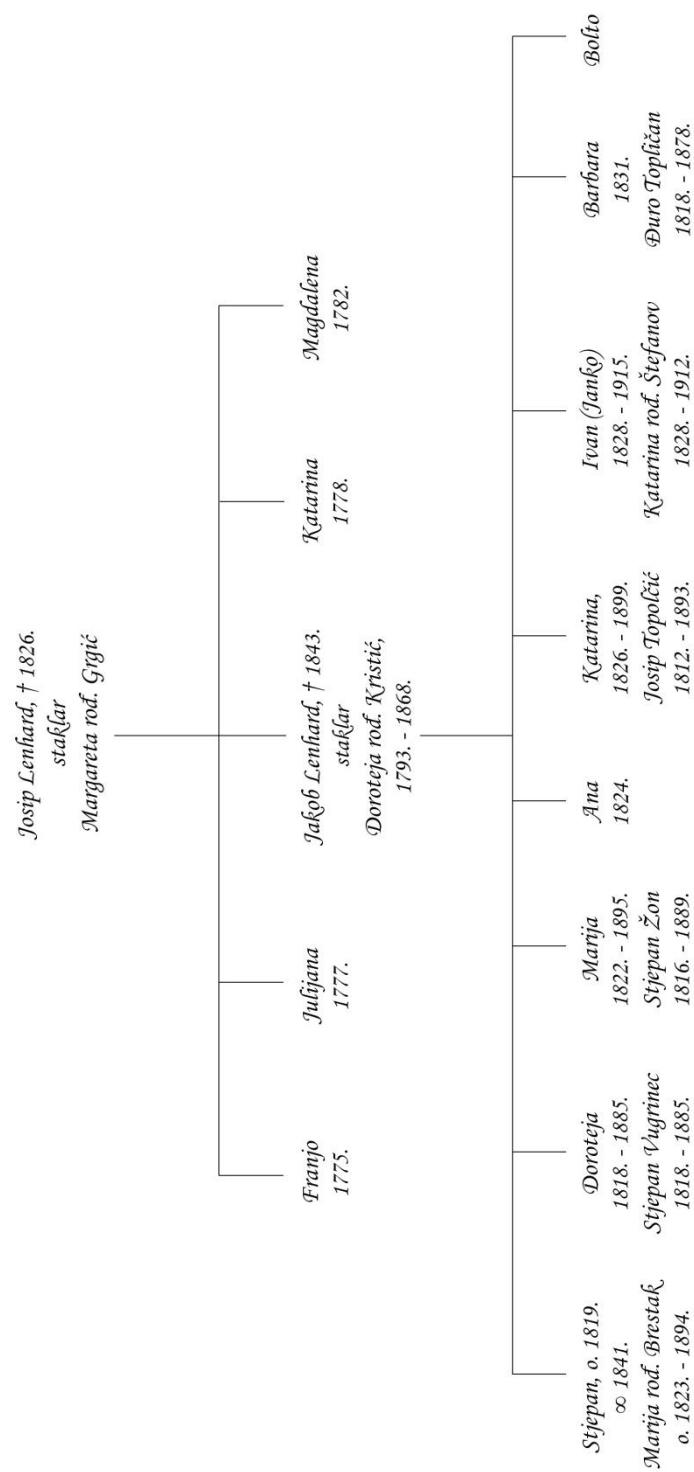
PRILOG B3: Rodoslovlje obitelji Ferenčaba iz Virja,  
primjer tipične agrarne obitelji.



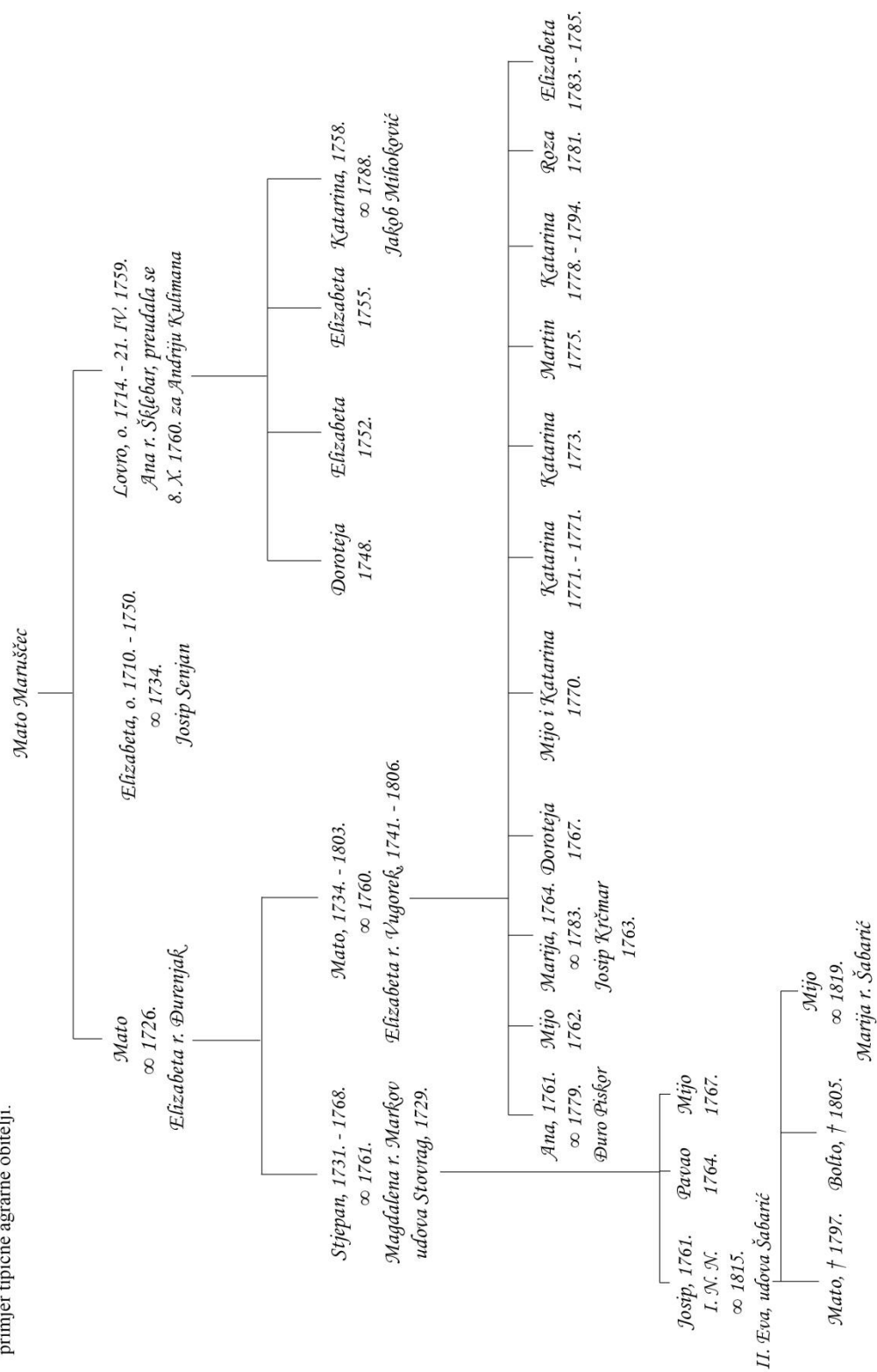
PRILOG B4: Rodoslovlje obitelji Fuček iz Đurđevca,  
primjer tipične agramne obitelji.



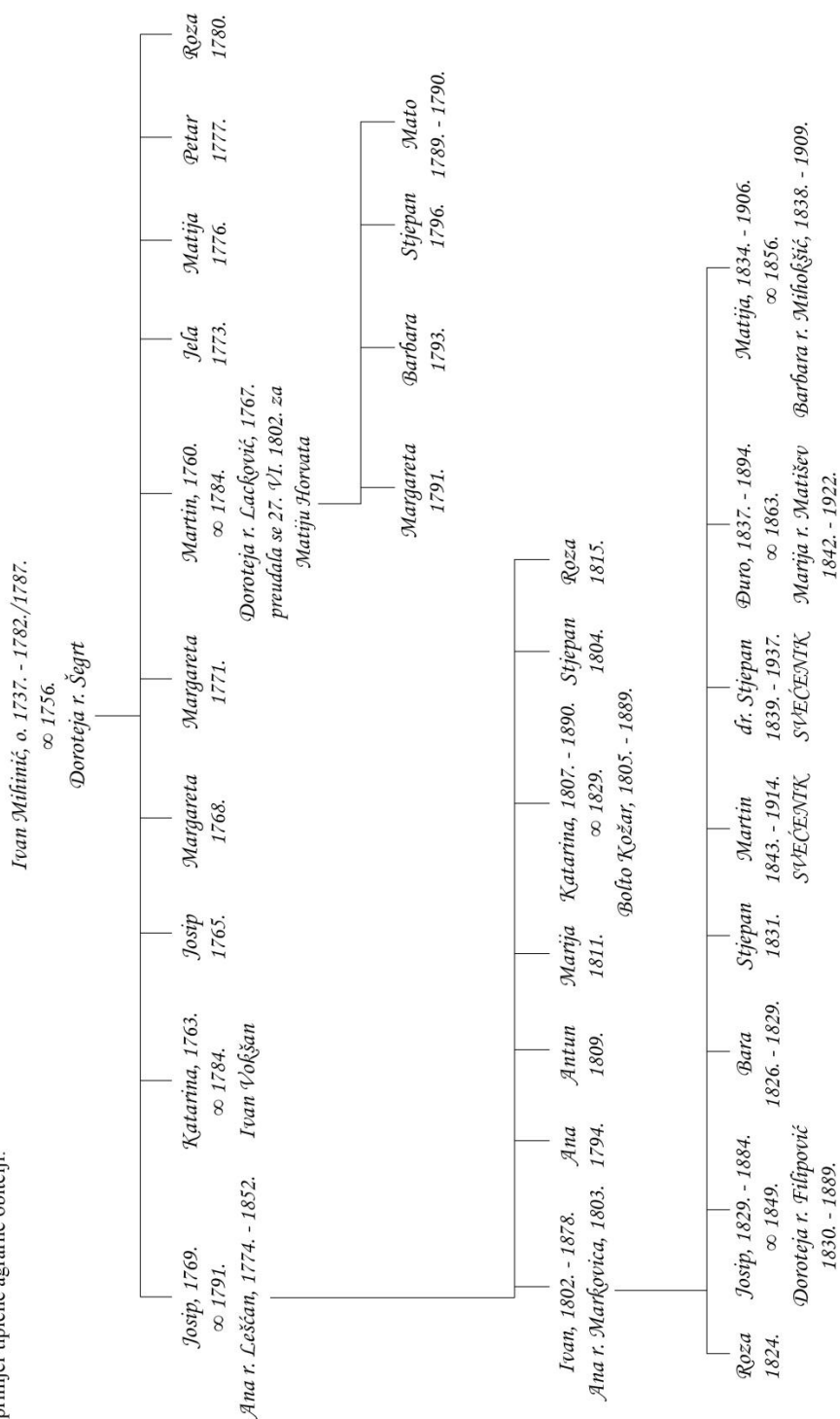
PRILOG B5: Rodoslovlje obitelji Lenhard iz Đurdevca,  
primjer tipične obrtničke obitelji.



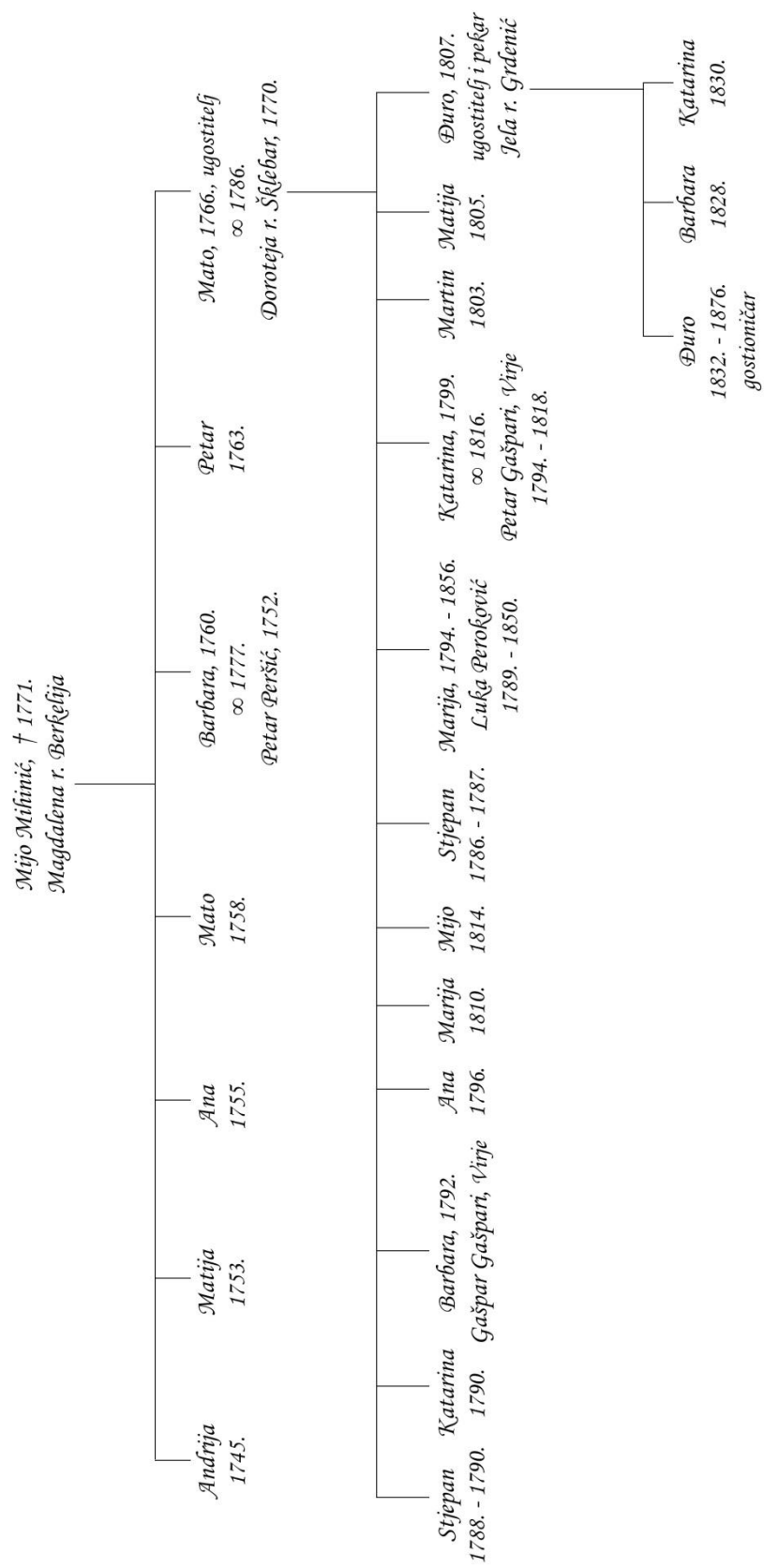
PRILOG B6: Rodoslovlje obitelji Marušćec iz Virja,  
primjer tipične agrarne obitelji.



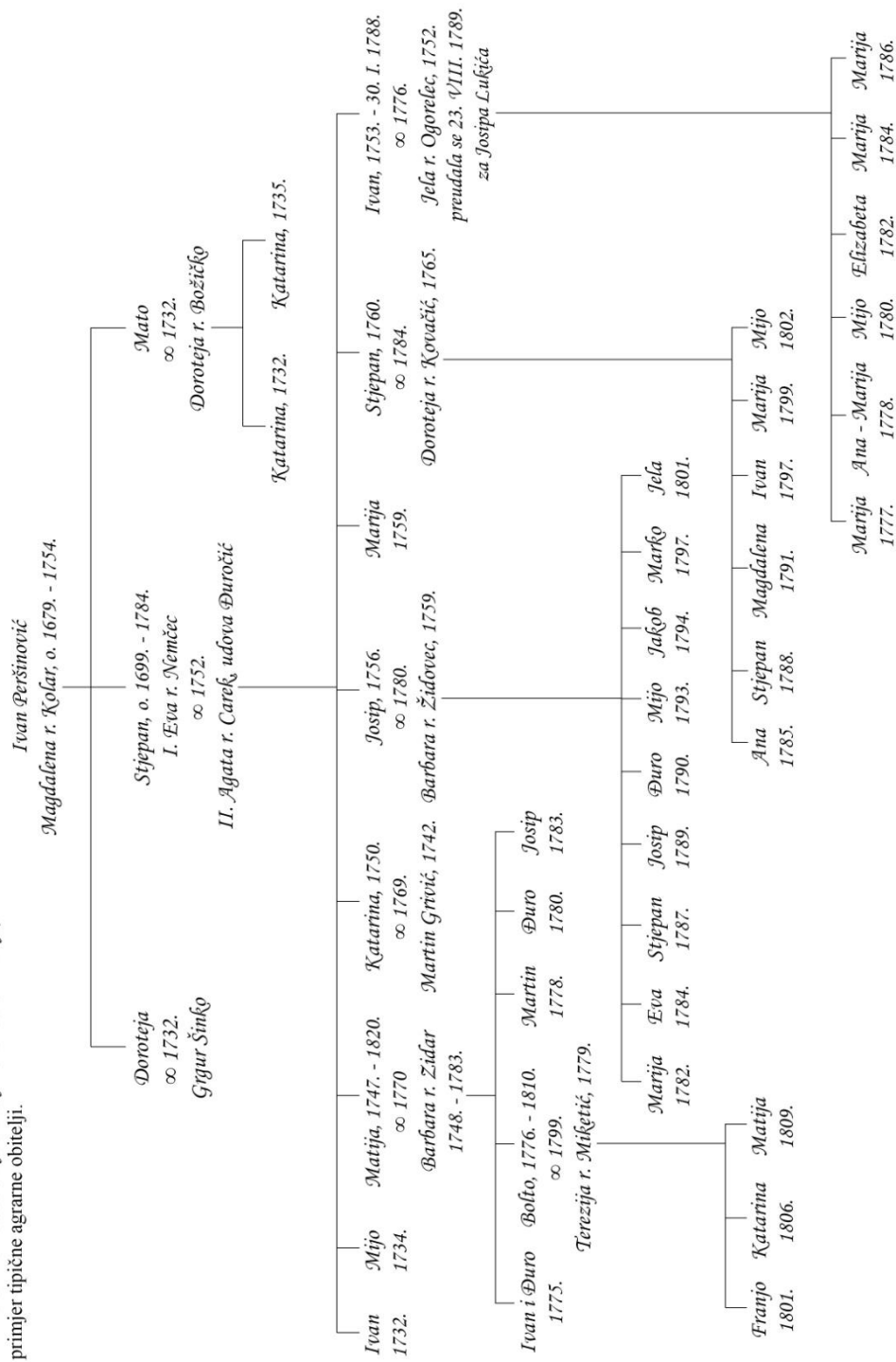
PRILOG B7a: Rodoslovlje obitelji Mlinić iz Đurđevca,  
primjer tipične agrarne obitelji.



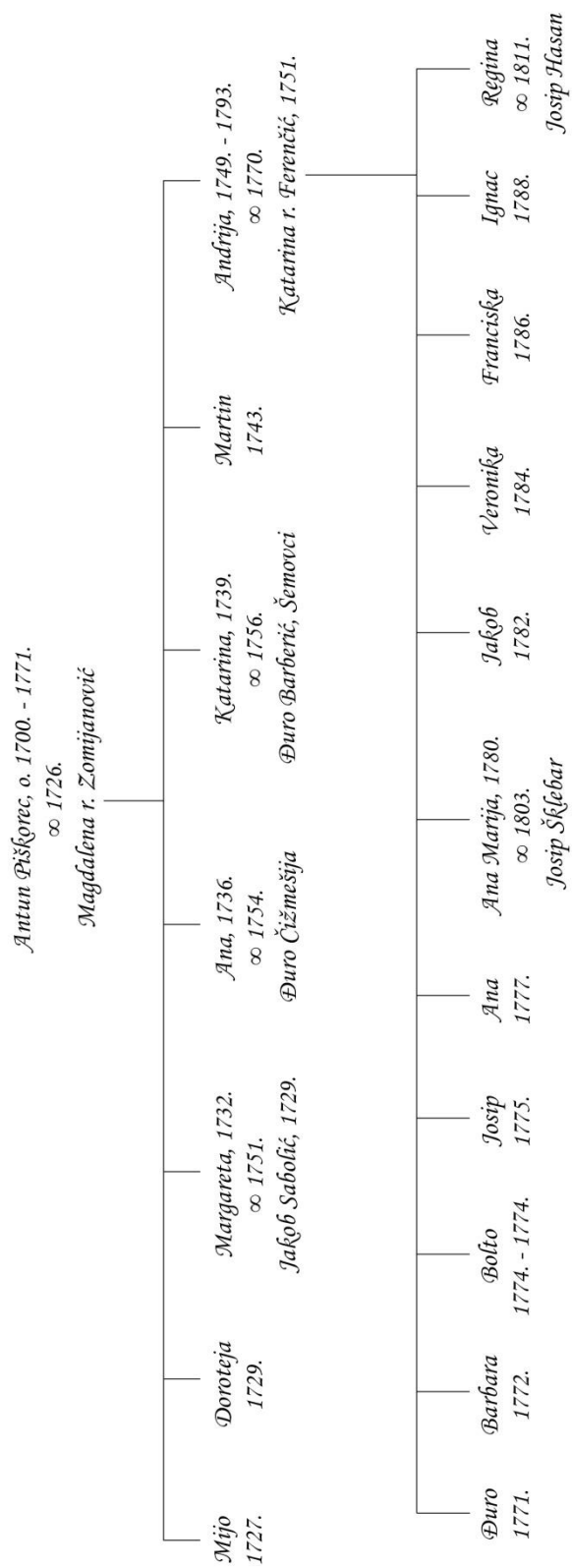
PRILOG B7b: Rodoslovlje obitelji Mihinić iz Đurđevca, primjer tipične agrarne obitelji.



PRILOG B8: Rodoslovlje obitelji Peršinović iz Virja,  
primjer tipične agrarne obitelji.

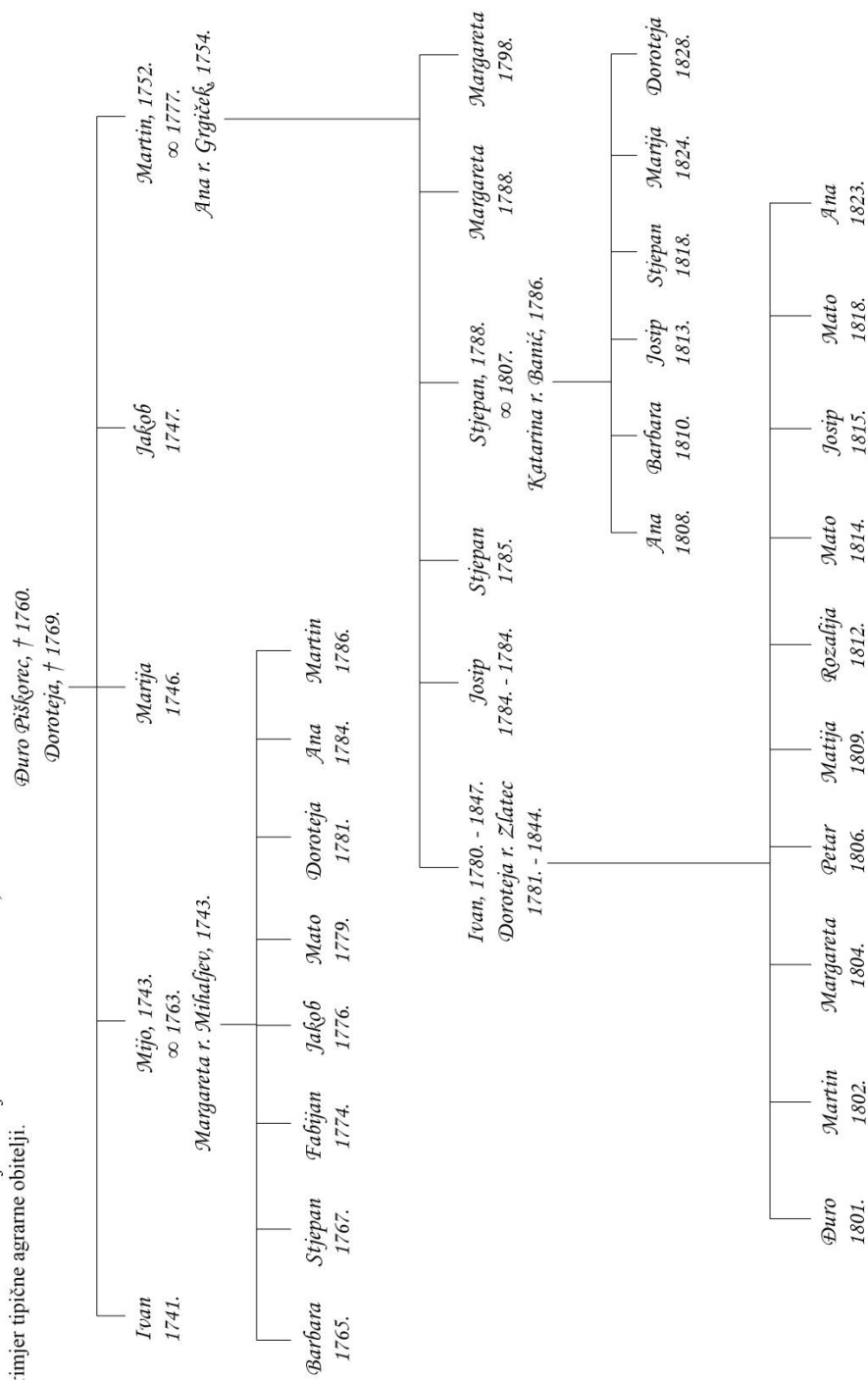


PRILOG B9: Rodoslovlje obitelji Piškorec iz Virja,  
primjer tipične časničke obitelji.

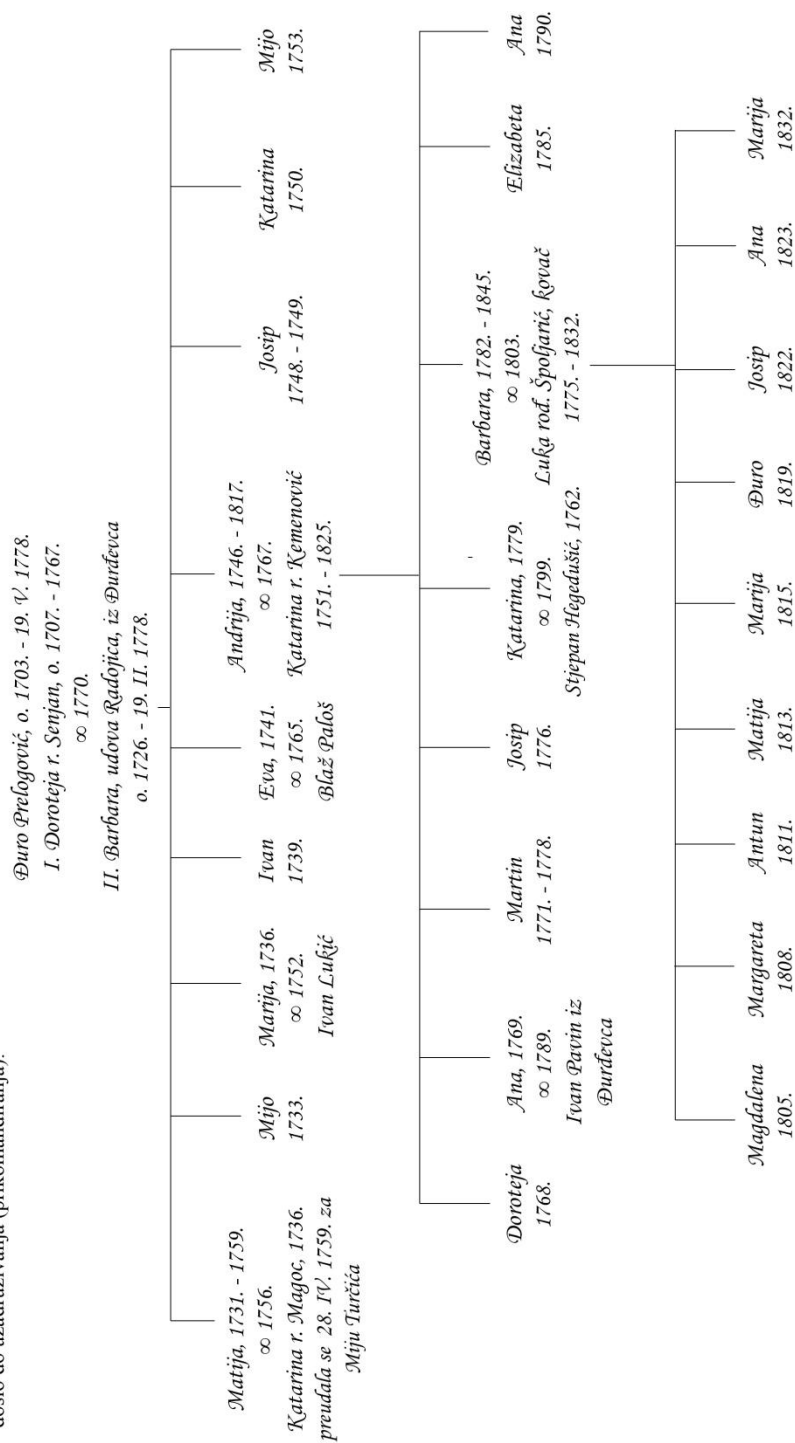




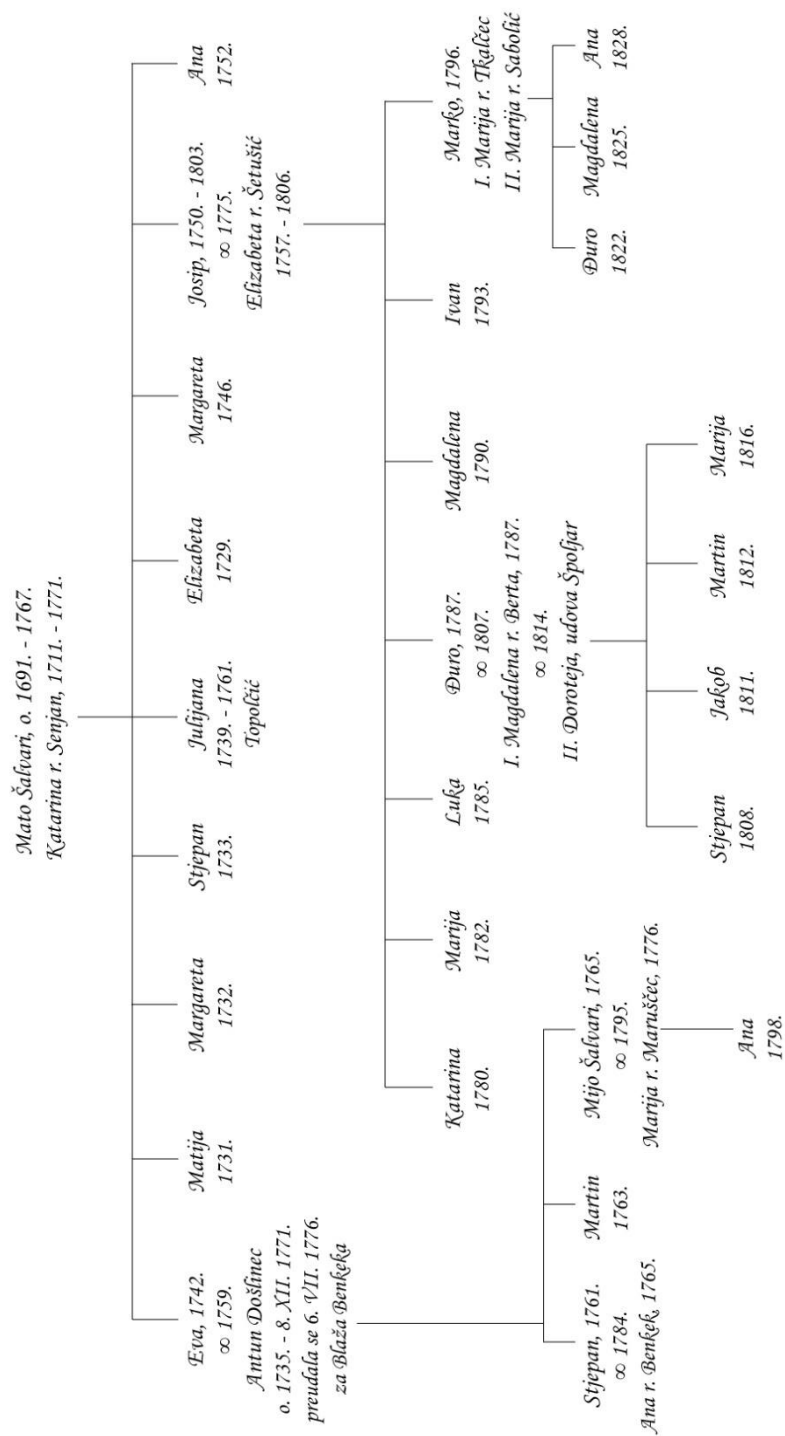
PRILOG B10: Rodoslovlje obitelji Piškorec iz Đurdevca,  
primjer tipične agrarne obitelji.



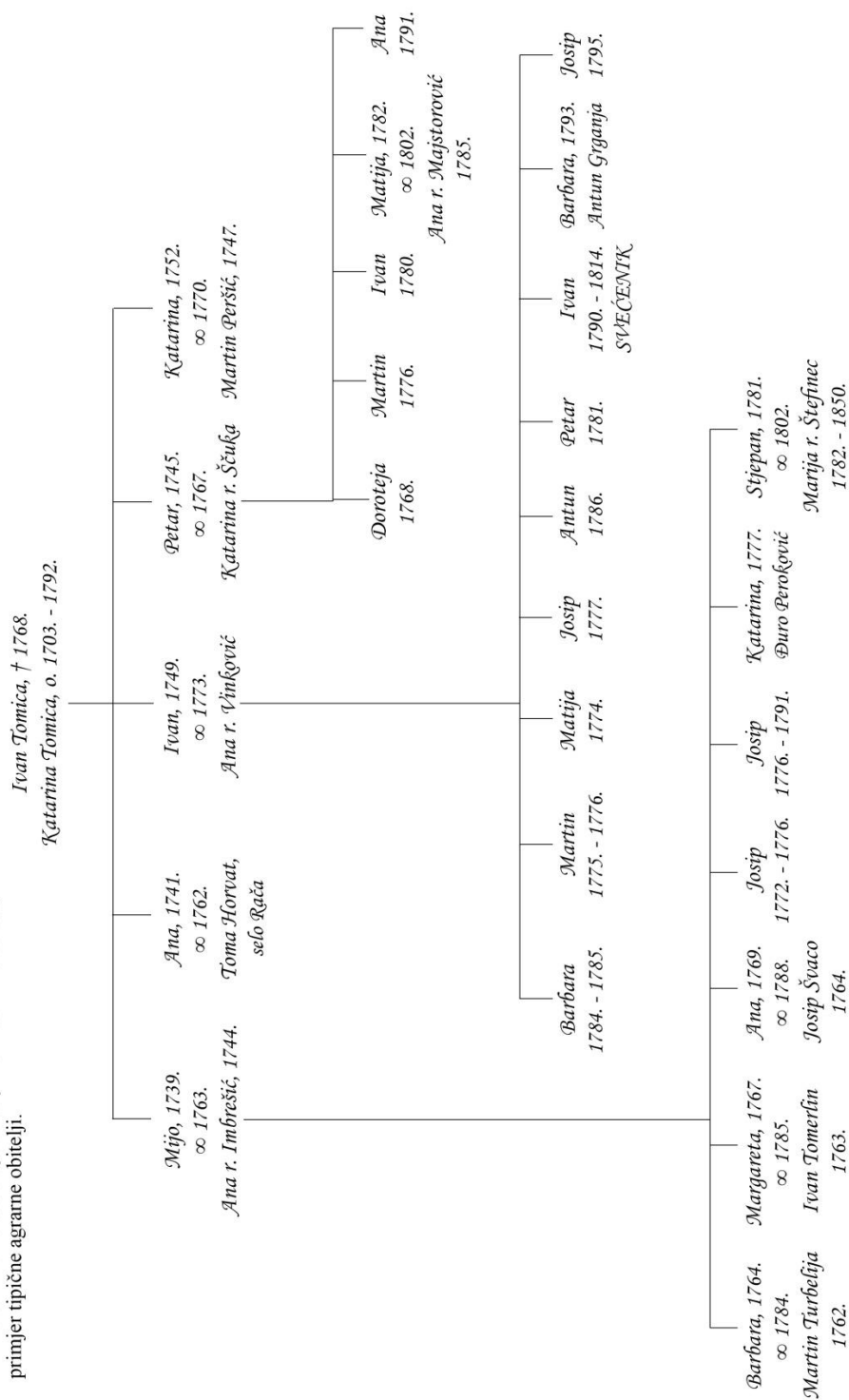
PRILOG B11: Rodoslovlje obitelji Prelogović iz Virja  
 primjer tipične agrarne obitelji u kojoj je 1803. godine  
 došlo do uzadruživanja (prikomandiranja).



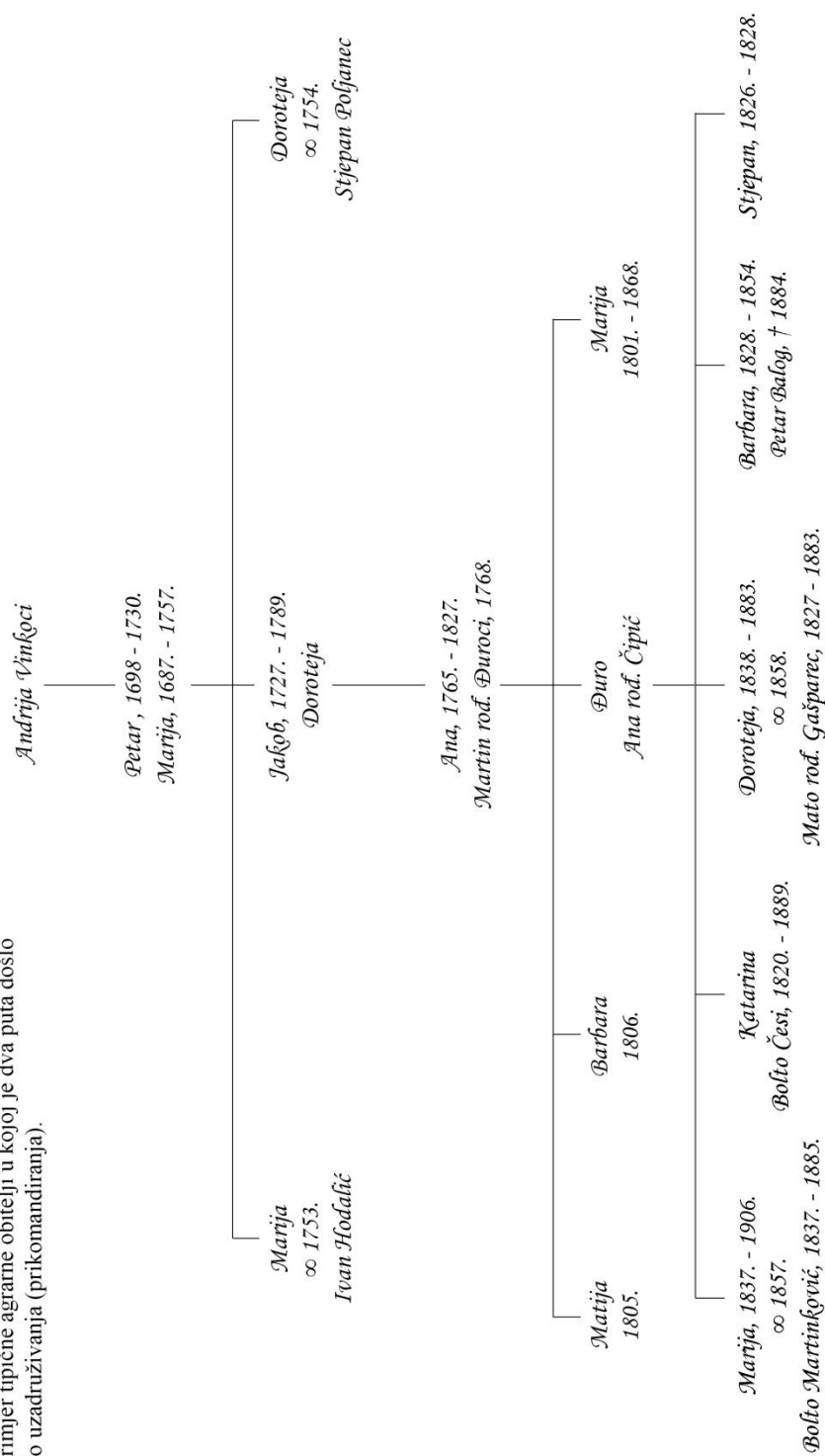
PRILOG B12: Rodoslovlje obitelji Šalvari iz Virja,  
primjer tipične agrarne obitelji u koju je došao zet.



PRILOG B13: Rodoslovlje obitelji Tomica iz Đurdeveca,  
primjer tipične agramne obitelji.



PRILOG B14: Rodoslovlje obitelji Vinkoci iz Đurđevca, primjer tipične agrarne obitelji u kojoj je dva puta došlo do uzadruživanja (prikomandiranja).



Prilozi C:

PRILOG C1: Broj krštenih (rođenih) u đurđevečkoj župi i samome naselju Đurđevac distribuiran po mjesecima u razdoblju od 1741. do 1832. godine. (*Matična knjiga krštenih rkt. župe BDM od Navještenja/sv. Jurja mučenika u Đurđevcu, sv. III. (1741.-1770.), sv. IV. (1770.-1795.), sv. V. (1796.-1832.).* HDA, Zbirka matičnih knjiga, mikrofilmovi M -732 i M-749; Arhiv župnog ureda rkt. župe sv. Jurja, mč. u Đurđevcu.)

GOD.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	UKUPNO - župa	UKUPNO Đurđevac
1741.	31	26	25	20	28	9	12	20	27	31	15	18	262	119
1742.	14	15	15	18	15	14	12	21	13	21	16	13	187	97
1743.	16	26	19	16	17	7	14	21	43	46	43	18	286	123
1744.	18	14	20	20	16	14	12	16	14	24	34	24	226	104
1745.	32	19	29	13	12	8	20	22	20	32	36	15	258	113
1746.	39	27	23	21	15	10	9	15	30	31	19	12	251	125
1747.	19	24	22	18	23	8	20	22	33	42	24	24	279	139
1748.	31	29	22	17	12	14	18	21	42	34	35	14	289	133
1749.	40	18	25	21	18	20	27	26	27	30	37	30	319	142
1750.														
1751.												26		
1752.	43	33	29	28	13	11	21	25	41	32	27	23	326	146
1753.	35	26	21	18	12	10	11	26	28	27	33	20	267	110
1754.	31	31	33	40	37	22	38	18	41	35	34	16	376	169
1755.	15	28	26	30	18	14	23	23	28	33	34	16	288	139
1756.	24	32	37	22	21	21	21	24	27	29	28	19	305	147
1757.	21	25	25	31	15	21	26	28	37	31	30	14	304	147
1758.	22	22	14	9	3	11	5	11	20	21	8	11	157	81
1759.	15	9	13	15	8	9	12	10	26	18	21	14	170	87
1760.	22	20	16	10	11	7	16	24	25	30	20	19	220	125
1761.	26	17	20	19	15	9	18	13	24	19	26	43	249	116
1762.	31	19	23	10	15	8	17	18	20	22	16	16	215	109
1763.	9	21	16	19	19	22	18	22	30	23	26	17	242	108
1764.	39	35	21	22	21	16	20	21	37	29	17	18	296	142
1765.	18	24	22	19	16	12	19	17	39	25	18	29	258	121
1766.	29	19	17	23	15	14	15	21	27	32	26	26	264	118
1767.	30	22	11	13	7	14	8	22	24	32	33	17	233	119
1768.	13	20	11	16	17	11	14	30	32	31	24	27	246	109
1769.	29	17	29	27	23	11	33	31	34	38	27	24	323	148
1770.	/9/	?	?	?	?	?	?	?	?	19	27	16	?	?
1771.	27	37	9	/15/	?	8	13	20	20	23	21	28	206	99
1772.	19	25	24	24	11	9	12	18	35	33	25	18	253	115
1773.	21	18	17	15	12	15	9	17	30	22	23	16	215	104
1774.	26	18	25	25	14	22	17	21	26	33	28	24	279	114
1775.	23	14	28	35	19	18	20	14	22	36	32	18	279	141
1776.	20	29	33	17	16	16	19	16	24	22	16	22	250	122
1777.	22	25	29	17	17	17	31	29	36	38	28	22	311	149

1778.	23	24	32	18	18	17	22	29	27	30	23	7	270	119
1779.	16	11	20	16	13	9	14	16	12	28	18	15	188	107
1780.	15	32	35	65	20	24	32	26	35	37	14	25	360	146
1781.	19	25	24	35	17	11	24	19	26	30	23	22	275	140
1782.	26	22	19	18	12	9	12	26	27	37	24	18	250	114
1783.	22	30	25	22	12	20	21	32	40	28	34	17	303	138
1784.	27	30	23	25	13	10	19	15	28	33	21	16	260	130
1785.	27	26	31	26	14	12	14	21	28	27	12	24	262	123
1786.	22	22	16	30	19	19	11	25	31	32	39	17	283	138
1787.	23	15	13	12	13	16	17	23	18	16	16	22	204	90
1788.	24	12	12	18	10	6	12	13	25	21	11	16	180	101
1789.	12	11	12	19	14	13	19	18	16	21	8	12	175	94
1790.	22	13	11	15	10	8	10	17	21	28	32	17	204	99
1791.	21	21	13	18	20	27	29	29	21	37	20	27	283	140
1792.	21	21	29	23	19	14	16	20	23	28	19	18	251	136
1793.	28	24	31	19	21	16	19	17	24	24	18	13	254	106
1794.	20	14	19	16	18	15	17	18	24	19	21	16	217	117
1795.	17	21	26	20	12	12	13	18	25	20	26	20	230	116
1796.	22	27	21	21	/4/	?	15	18	26	26	12	7	?	?
1797.	15	17	16	13	14	15	11	12	18	19	20	17	187	96
1798.	12	14	15	20	13	10	16	16	22	24	36	16	214	83
1799.	24	29	22	19	6	18	17	16	22	32	24	29	258	117
1800.	27	24	17	25	13	12	12	14	20	29	12	13	218	132
1801.	16	14	20	22	14	11	16	24	19	23	17	21	217	106
1802.	36	28	27	27	13	10	19	18	25	39	28	27	297	108
1803.	22	33	26	33	22	13	29	19	33	30	20	25	305	148
1804.	19	26	23	14	5	9	15	20	28	47	21	17	244	142
1805.	20	34	26	31	22	21	14	21	32	42	24	21	308	209
1806.	31	27	20	36	31	16	13	15	16	36	22	26	289	145
1807.	23	25	34	25	19	20	21	32	42	29	23	16	309	150
1808.	32	20	40	22	11	9	18	18	36	34	33	24	297	164
1809.	21	29	24	22	26	12	23	34	25	34	19	13	282	141
1810.	15	19	18	21	12	4	5	13	12	39	26	14	198	108
1811.	37	30	35	44	34	19	24	25	30	25	21	23	347	?
1812.	27	30	30	19	15	19	20	24	31	18	20	23	276	139
1813.	18	22	31	26	19	22	16	17	29	21	28	30	279	162
1814.	22	34	36	20	17	14	19	7	44	24	9	13	259	121
1815.	24	13	21	40	25	18	19	32	35	24	20	15	286	?
1816.	11	16	24	7	8	12	11	18	24	24	19	14	188	102
1817.	28	13	15	16	14	5	8	11	15	17	26	10	178	98
1818.	9	15	12	8	7	10	21	31	31	49	39	19	251	129
1819.	23	24	33	23	17	13	20	22	33	32	16	21	277	153 ?
1820.	28	18	24	18	13	15	26	11	31	22	17	20	243	135
1821.	10/	30	35	29	26	16/	?	7/	32	18	18	10	?	?
1822.	24	13	17	20	22	17	16	24	31	39	26	23/	?	?
1823.	31?	28	21	16	21	20	31	15/	?	31?	23	23	?	?
1824.	36	24	18	23	10	17	14	22	26	27	38	27	282	144

1825.	36	33	32	27	32	18	20	40	29	30	21	25	343	165
1826.	32	33	32	27	19	16	17	29	39	28	25	35	332	170
1827.	50	23	28	23	11	11	10	27	22	28	31	29	293	147
1828.	27	26	16	23	7	22	18	33	48	33	30	24	307	145
1829.	25	18	22	21	18	16	25	31	38	36	28	37	315	162
1830.	44	25	38	20	32	15	25	28	32	25	33	34	351	154
1831.	34	28	28	25	6	10	28	41	29	37	22	22	310	152
1832.	28	17	18	20	10	11	12	27	34	25	?	?	?	?

PRILOG C2: Broj vjenčanih parova u đurđevečkoj župi distribuiran po mjesecima u razdobljima od 1747. do 1793. godine, od 1799. do 1807. godine i od 1826. do 1830. godine. (Matična knjiga vjenčanih rkt. župe BDM od Navještenja/sv. Jurja mučenika u Đurđevcu, sv. I. (1746.-1807.), sv. III. (1832.-1857.), sv. IV. (1858.-1877.). HDA, Zbirka matičnih knjiga, mikrofilmovi M-893 i M-900; Arhiv župnog ureda rkt. župe sv. Jurja, mč. u Đurđevcu; Parica matične knjige vjenčanih rkt. župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu, sv. I. (1826.-1830). NAZ, Zbirka matičnih knjiga.)

GOD.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	UKUPNO - župa Đurđevac
1747.	99												99
1748.													179
1749.													106
1750.													57
1751.													43
1752.													53
1753.													88
1754.													42
1755.													46
1756.													62
1757.													57
1758.													15
1759.	9			27									36
1760.													74
1761.													63
1762.													68
1763.	28								2	6			36
1764.	41										7		48
1765.													86
1766.	42												42
1767.	59								1		3		63
1768.	37	12		3	2	5	2	4					64
1769.	47	7		2		1	5	1			2		65
1770.	18	41			4	3	1						67
1771.	32		2	4	2	3	1			1			45



1772.	48				13			5	1		3		70
1773.	57			7	2	3	2	1					72
1774.	58			1	7	2	2	2	1	1	4		78
1775.	59				2				4				65
1776.	52						2		1		4		59
1777.	32	4			2	3				1			42
1778.	42	13			1				1		1		58
1779.	18	10		2	1	2	2	2	1		2		40
1780.	49			3	2			2		1	4		61
1781.	32	25		1							2		60
1782.	47	7					3	1		2	2		62
1783.	13	10			3		3	3			1		31
1784.	26	62			1	2	2	1			2		96
1785.	38			2	2	2							44
1786.	31	14		1	2					1			49
1787.	21	5			2	1	2	1		1	3		36
1788.	18		1	1	2	3		1	1	1	5		33
1789.	33	9			2	2	2	1	1	1	1		55
1790.	30	23		2	4	2			3		2		66
1791.	78	21			2	2	1	2	3				109
1792.	38	16		2	1		2	1	1	1			62
1793.	24	6				1							31
1794.													
1795.													
1796.													
1797.													
1798.													
1799.	54			6		3	3		1	1	2		70
1800.	22	7			3	1	2			1	5		41
1801.	37	10		1	2	2	2				5		59
1802.	98	6	1		2	3	2	2		2	6		122
1803.	33	11			1	2	1		2	1	5		56
1804.	55	11		1	1	5	4				1		78
1805.	48	17				1		2			2		70
1806.	6	13			2	3		1			5		30
1807.	52	2		3									57
1826.	56	1		4				3		2	4		70
1827.	20	10				2		1		2	10		45
1828.	36	15				2		1		1	9		64
1829.	35	18				2				1	4		60
1830.	64	3			2		1			1	11		82

PRILOG C3: Broj umrlih (pokopanih) u đurđevačkoj župi i samome naselju Đurđevac distribuiran po mjesecima u razdobljima od 1728. do 1791. godine, od 1826. do 1830. godine i od 1869. do 1877. godine. (*Matična knjiga umrlih rkt. župe BDM od Navještenja/sv. Jurja mučenika u Đurđevcu, sv. I. (1728.-1792.), sv. IV. (1869.-1878.)*). HDA, Zbirka matičnih knjiga, mikrofilm M-893; Arhiv župnog ureda rkt. župe sv. Jurja, mč. u Đurđevcu; *Parica matične knjige vjenčanih rkt. župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu, sv. I. (1826.-1830.)*. NAZ, Zbirka matičnih knjiga.)

GOD.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	ukupno - župa	Đurđ- evac
1728.								4	5	2	8		19	8
1729.	1	7	8	7	13	6	15	12	6	5	12	6	98	57
1730.	20	8	7	25	9	5	3	0	0	2	0	6	85	41
1731.	4	2	3	2	0	0	3	5	2	1	0	0	22	20
1732.	5	3	5	0	2	0	7	2	1	4	0	10	39	30
1733.	9	4	7	13	7	1	5	2	4	17	30	35	134	100
1734.	30	15	38	34	6	1	2	12	1	2	1	1	143	76
1735.	4	5	11	5	15	5	5	1	4	1	8	5	69	53
1736.	9	3	5	1	4	5	0	1	1	0	3	4	36	30
1737.	3	5	2	3	5	2	5	3	3	0	0	9	40	32
1738.	5	3	6	1	0	1	0	1	3	1	2	8	31	25
1739.	18	9	13	13	6	6	0	3	3	5	0	3	79	43
1740.	5	12	6	4	0	2	5	1	0	2	0	0	37	28
1741.	10	2	4	3	5	0	0	0	0	0	0	0	24	19
1742.	2	5	7	33	9	0	0	14	14	2	21	13	120	71
1743.	5	7	10	7	3	0	0	0	0	9	20	9	70	50
1744.	11	18	9	4	2	1	0	0	1	4	2	-	52	40
1745.	3	4	0	0	0	2	0	0	2	6	2	-	19	9
1746.	4	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	6	4
1747.														
1748.	2	4	0	0	0	0	2	2	3	5	7	8	33	17
1749.	8	7	9	13	4	3	7	1	1	5	11	6	75	38
1750.	12	8	10	5	10	4	6	1	4	5	4	5	74	31
1751.	9	7	22	13	6	4	8	1	6	8	13	9	106	41
1752.	3	4	10	8	6	4	3	5	5	4	13	11	76	38
1753.	8	10	12	11	16	7	6	1	0	1	0	3	75	37
1754.	6	3	2	6	2	2	5	2	0	0	0	0	28	24
1755.														
1756.								15	7	2	1	0	25	14
1757.	6	4	12	13	3	3	1	3	7	9	12	5	78	32
1758.														
1759.														
1760.	7	9	13	18	2	2	6	3	0	0	0	60	32	
1761.														
1762.														
1763.										2		1	3	3

1764.	12	3	3	13	0	2	0	3	0	1	2	1	40	16
1765.	3	3	0	2	2	5	0	2	3	4	1	6	31	17
1766.	5	3	1	4	0	0	0	2	3	2	4	8	32	22
1767.	2	3	4	6	7	3	1	1	4	1	2	4	38	20
1768.	15	10	18	16	6	5	3	6	3	1	6	6	95	37
1769.	6	4	4	5	6	0	1	4	0	5	9	5	49	21
1770.	4	10	14	26	17	12	6	19	14	11	12	26	171	60
1771.	25	24	34	57	46	14	16	17	21	25	33	45	357	168
1772.	29	35	68	85	57	18	23	34	30	19	20	31	449	221
1773.	23	28	41	36	27	11	19	14	17	18	14	17	265	107
1774.	13	24	12	15	15	11	10	15	7	15	15	10	162	75
1775.	15	12	8	23	8	16	5	9	10	12	12	21	151	79
1776.	13	17	19	34	15	26	18	71	57	37	22	23	352	197
1777.	23	36	25	19	10	13	19	15	9	16	6	12	203	108
1778.	6	6	14	9	11	5	15	18	14	13	11	7	129	61
1779.	17	20	27	22	3	6	9	6	8	6	12	6	142	71
1780.	3	7	6	26	36	20	19	18	25	26	9	10	205	113
1781.	6	6	14	8	3	5	16	17	25	27	23	7	157	72
1782.	14	10	16	20	21	12	18	38	22	16	21	16	224	101
1783.	26	32	24	12	10	4	4	10	14	12	20	18	186	67
1784.	10	10	14	16	17	12	6	11	17	10	6	11	140	77
1785.	15	17	35	26	62	72	41	15	29	23	13	23	371	177
1786.	30	18	17	10	12	19	14	33	24	20	33	30	260	107
1787.	29	24	25	20	34	16	18	35	57	29	28	22	337	151
1788.	25	45	24	22	18	13	20	26	21	10	14	19	257	139
1789.	12	13	29	23	14	16	6	17	13	15	25	16	199	71
1790.	25	16	16	47	23	8	9	5	2	7	3	12	173	101
1791.	17	8	16	7	10	9	10	12	11	7	6	9	122	68
1826.	14	15	13	4	20	8	31	37	14	11	6	21	194	95
1827.	18	19	13	10	9	10	11	15	8	9	8	15	145	81
1828.	19	13	17	22	12	11	7	11	10	11	15	12	160	90
1829.	27	27	21	10	7	10	9	16	10	15	16	11	179	79
1830.	13	14	15	19	15	22	21	29	22	12	18	18	218	110
1869.	21	21	46	20	25	23	26	31	18	15	27	18	291	154
1870.	21	26	31	29	16	21	27	22	25	25	25	30	298	183
1871.	31	32	24	24	30	27	28	45	55	49	46	53	444	215
1872.	32	31	55	33	28	25	36	51	25	36	36	26	414	191
1873.	30	42	37	26	15	24	29	52	31	34	60	68	448	264
1874.	79	92	107	106	72	41	35	27	19	27	34	28	667	346
1875.	29	29	28	26	16	31	24	21	15	16	22	18	275	163
1876.	33	26	30	21	18	14	13	21	21	24	17	22	260	149
1877.	27	18	29	24	20	18	20	17	9	14	21	20	237	142

PRILOG C4: Broj krštenih (rođenih) u naselju Brod distribuiran po mjesecima u razdoblju od 1782. do 1871. godine. (*Matična knjiga krštenih rkt. vikarijata/župe sv. Nikole biskupa/sv. Ferdinanda kralja u Brodu/Ferdinandovcu, sv. I. (1782.-1833.), sv. II. (1833.-1857.), sv. III. (1858.-1878.).* HDA, Zbirka matičnih knjiga, mikrofilm M-68.)

GOD	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	ukupno
1782.	0	0	0	2	3	0	2	2	2	2	5	0	18
1783.	0	1	2	0	0	1	1	1	1	4	4	2	17
1784.	0	6	3	2	1	1	1	2	3	3	7	2	31
1785.	4	0	4	0	3	2	2	2	1	2	0	3	23
1786.	1	2	2	0	0	1	0	0	3	3	2	0	14
1787.	2	2	3	2	1	0	2	0	2	2	0	4	20
1788.	1	0	1	3	2	0	1	0	1	2	0	1	12
1789.	0	0	1	1	0	0	1	3	0	0	0	1	7
1790.	2	0	1	1	4	4	0	3	1	3	2	1	22
1791.	2	2	3	2	0	1	0	5	2	1	3	0	21
1792.	2	0	0	0	0	2	0	0	4	1	1	0	10
1793.	2	2	4	3	2	2	1	2	1	3	0	0	22
1794.	3	2	1	0	0	2	1	2	1	4	3	1	20
1795.	0	4	1	1	2	0	3	1	3	2	1	3	21
1796.	0	1	0	1	2	2	0	3	1	2	0	2	14
1797.	2	3	1	3	4	0	1	0	0	3	0	0	17
1798.	0	0	3	1	1	0	1	2	2	1	3	1	15
1799.	3	0	6	3	0	0	3	0	4	2	5	0	26
1800.	1	0	2	1	1	0	3	1	4	3	3	0	19
1801.	3	2	0	0	0	2	0	1	2	2	2	2	16
1802.	4	6	1	0	0	1	1	0	5	4	3	1	26
1803.	2	2	1	3	2	1	1	1	1	4	2	1	21
1804.	1	6	2	5	2	0	1	1	4	6	3	1	32
1805.	2	1	1	1	0	5	1	3	4	3	3	1	25
1806.	2	1	4	2	0	3	1	1	2	5	2	0	23
1807.	0	4	6	0	0	1	4	3	5	5	3	3	34
1808.	1	1	1	4	1	0	2	3	3	0	4	2	22
1809.	4	4	4	5	1	0	3	6	5	5	2	0	39
1810.	2	0	3	2	2	1	1	4	6	3	3	2	29
1811.	5	4	6	4	3	0	1	1	3	6	2	3	38
1812.	5	6	2	4	2	1	1	0	1	1	4	1	28
1813.	6	0	5	0	4	3	3	2	5	6	4	1	39
1814.	3	1	4	5	3	3	4	1	3	1	0	1	29
1815.	4	1	2	3	0	2	1	4	4	3	2	0	26
1816.	4	1	3	1	0	2	5	3	4	2	4	3	32
1817.	1	6	3	2	1	0	0	3	1	0	1	2	20
1818.	2	1	5	1	3	2	0	5	5	3	3	5	35
1819.	2	5	3	2	0	1	2	6	5	3	2	3	34

1820.	2	1	2	4	1	0	1	8	1	4	6	5	35
1821.	4	4	3	3	1	1	1	3	5	0	3	1	29
1822.	2	3	3	2	0	2	2	0	3	4	3	2	26
1823.	1	1	2	2	4	2	4	3	3	5	1	1	29
1824.	1	2	4	1	1	3	5	3	2	3	2	5	32
1825.	1	1	3	2	0	0	4	1	2	3	1	3	21
1826.	2	4	5	1	1	3	2	4	2	5	3	6	38
1827.	4	1	1	0	1	2	3	5	1	2	2	0	22
1828.	5	2	0	3	0	0	4	1	3	2	2	3	25
1829.	3	3	2	3	1	3	1	3	8	3	3	2	35
1830.	2	2	6	3	2	0	4	4	0	2	4	3	32
1831.	0	0	2	1	0	1	1	4	1	4	1	7	22
1832.	2	2	1	2	0	0	1	3	3	2	2	4	22
1833.	3	3	3	4	2	0	0	2	3	2	2	1	25
1834.	5	5	1	0	3	2	2	2	5	3	4	5	37
1835.	4	1	3	1	3	3	1	3	2	2	2	2	27
1836.	2	2	3	4	3	2	3	4	5	5	3	4	40
1837.	7	2	1	3	2	5	1	4	4	6	2	1	38
1838.	5	3	4	2	5	2	1	2	4	10	5	2	45
1839.	0	5	2	3	3	1	4	1	5	3	4	2	33
1840.	4	1	5	4	3	2	4	4	5	3	2	2	39
1841.	2	8	2	3	4	4	5	1	3	4	6	1	43
1842.	7	3	6	3	2	1	1	2	1	3	2	2	33
1843.	2	3	8	2	3	4	1	1	5	1	9	5	44
1844.	4	3	2	3	5	7	4	6	4	5	5	6	54
1845.	5	3	1	0	5	2	2	3	6	4	4	7	42
1846.	3	1	4	1	0	1	3	4	8	5	2	5	37
1847.	7	2	4	4	2	2	2	3	8	7	0	4	45
1848.	2	5	7	4	2	1	1	4	7	4	6	3	46
1849.	3	6	5	4	1	0	0	5	4	5	3	5	41
1850.	3	3	5	1	3	4	4	6	6	7	5	3	50
1851.	4	9	4	3	5	3	3	1	8	7	2	6	55
1852.	6	3	6	3	4	3	6	5	3	4	9	3	55
1853.	4	7	6	6	5	5	5	5	8	2	3	6	62
1854.	7	4	0	2	4	0	5	2	9	8	9	3	53
1855.	5	2	3	2	3	2	6	4	4	3	2	4	40
1856.	2	5	3	3	2	4	4	9	9	7	6	3	57
1857.	6	4	9	5	4	4	8	5	6	8	6	1	66
1858.	7	7	1	5	3	4	0	9	5	3	8	5	57
1859.	6	1	8	8	6	3	5	8	7	6	8	2	68
1860.	5	4	2	6	10	3	5	7	7	4	4	4	61
1861.	6	6	6	3	3	1	6	1	10	2	5	3	52
1862.	3	6	6	6	4	7	2	9	15	5	5	5	73
1863.	3	5	10	5	5	1	10	15	6	11	5	7	83
1864.	4	8	7	10	10	2	6	11	5	9	3	3	78

1865.	4	6	8	14	2	6	6	4	8	9	4	6	77
1866.	7	4	4	7	11	4	5	10	9	4	11	11	87
1867.	1	9	5	1	1	5	3	12	11	5	7	8	68
1868.	6	9	8	4	2	2	6	9	14	12	10	5	87
1869.	2	13	8	3	1	3	2	9	9	5	12	5	72
1870.	8	7	9	9	6	2	6	11	9	8	5	3	83
1871.	5	4	7	3	2	7	4	7	8	6	5	8	66

PRILOG C5: Broj vjenčanih parova u naselju i župi Brod distribuiran po mjesecima u razdoblju od 1826. do 1878. godine. (*Parica matične knjige vjenčanih rkt. vikarijata/župe sv. Nikole biskupa/sv. Ferdinanda kralja u Brodu/Ferdinandovcu, sv. I. (1826.-1830.). NAZ, Zbirka matičnih knjiga; Matična knjiga vjenčanih rkt. vikarijata/župe sv. Nikole biskupa/sv. Ferdinanda kralja u Brodu/Ferdinandovcu, sv. II. (1833.-1857.), sv. III. (1858.-1878.). HDA, Zbirka matičnih knjiga, mikrofilm M-68.*)

GODINA	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	UKUPNO
1826.	5	4		1									10
1827.	1							1					2
1828.	2										1		3
1829.	5	1				2	1		1				10
1830.	5	2									1		8
1831.													?
1832.	18	7		1		2	1	1	1		2		33
1833.	4	1		1							5		11
1834.	5				1						1		7
1835.	9	1									1		11
1836.	10										1		11
1837.	4						1						5
1838.	7	2											9
1839.	3			1	2						1		7
1840.	9	3											12
1841.	4			2							2		8
1842.	3										1		4
1843.	12	1											13
1844.	5										1		6
1845.						1					2		3
1846.	6	8			1						1		16
1847.	16										4		20
1848.						1					1		2
1849.	1	1									3		5
1850.	6									1	1		8
1851.	2	3			1	1				1	1		9

1852.	9	2			1								12
1853.	5	1			1						2		9
1854.	7	1		1					1				10
1855.	8										6		14
1856.	4	1		2							7		14
1857.	7	1			1						2		11
1858.	1	5											6
1859.	5	5									4		14
1860.	2	jedan list nije skeniran, ali je poznat ukupni broj vjenčanih									1		9
1861.	1	13					1		2	1	5		23
1862.	4	1			2	1				1	21		30
1863.	5				2			1			9		17
1864.	1			1	1	1	1			1	7		13
1865.	1	1						1			6		9
1866.	2	1			1						5		9
1867.	2	1	1			1			1		18		24
1868.	1	4			1						6		12
1869.	2	1			1			1			12		17
1870.	1	2					1				5		9
1871.	1	1			1								3
1872.	1	1		1	2	1		1			4		11
1873.	1	2			1	1					6		11
1874.		3	1	2	1						6		13
1875.	3			1		2		2			8		16
1876.	3	17			1		1	1			4		27
1877.	1	2			1		2		1		5		12
1878.	10		2		2								14
1879.													
1880.													

PRILOG C6: Broj umrlih (pokopanih) u naselju Brod distribuiran po mjesecima u razdoblju od 1782. do 1878. godine. (*Matična knjiga umrlih rkt. vikarijata/župe sv. Nikole biskupa/sv. Ferdinanda kralja u Brodu/Ferdinandovcu, sv. I. (1782.-1832.), sv. II. (1832.-1858.), sv. III. (1858.-1878.).* HDA, Zbirka matičnih knjiga, mikrofilm M-68.)

GOD	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	ukupno
1782.				1	2		2	3	1	1	3		13
1783.		9	7	6		2				2	1	8	35
1784.	3	1	2	2			2	1	2		3	1	17
1785.	4	1	2	2	2	3		2	1	1	2	1	21
1786.	4	2	1		2				1	4		2	16
1787.	3		4	7	6	2	1		3	2		4	32
1788.	2	2			2		2	1		1	1	2	13
1789.	1	2		2	2	1		2		1			11
1790.	1	1	3	3	1	5							14
1791.	2		2	3		1					1		9
1792.	1								3	3	2		9
1793.	3	3	5			4					1		16
1794.	2			2	8	5	1	2		1	2		23
1795.		1	1	2			1			3		3	11
1796.		1	1					1		1	2		6
1797.	1	4	1	1	3	3				2	2	2	19
1798.		2	1		2	1	1	2			1		10
1799.			2		1		1	1		2			7
1800.	1	1					1	1	3		2	2	11
1801.		3	2	4		1			1	1	2	4	18
1802.	1		2	9	3			3	2	1			21
1803.	3	1	2	1	2	2		2	1			2	16
1804.	2	1		2	1	2	1		1	2	1		13
1805.	3	3	4	2	1	1		5	2	1	1	3	26
1806.	9	8	9	3	4	1	2	1	1	1	2		41
1807.	2	2	2		2	2	1	1			1		13
1808.		3	3	1	1	1	1	2	1	2	2		17
1809.		2	3	1	1			2	2	3			14
1810.	2	3	4	2	2	1	1	1		6	3	3	28
1811.	2	1	6				1			1	1	3	15
1812.	1	4	2	3	1		1		3	2	1	2	20
1813.	1	2	2	1	2			1	1	1	4	4	19
1814.	1		3		1	4	5	4	4	5	4	1	32
1815.	4	14	10	3	1	4	4	2	4	1			47
1816.	2			1	1				1	1		1	7
1817.	1	3	2	1	1	1	2		3		2	4	20
1818.	2	4	2		3	2	1		3	2	1	3	23
1819.	3	3	3	1	3	2	2	2	2		4	2	27
1820.	2	3	3	3	1		3	2		1	2	2	22



1821.	2	2	3	7	3	3		2	2	1			25
1822.	6	6			1		3	9	7	2	5	2	41
1823.	1	2		2	2	3	1	2	3		2		18
1824.		1	1	1		2	1	1		2	1	1	11
1825.	1	1	3	3					2	2	1		13
1826.		1	1	1	1	1		3	3	3	1	1	16
1827.	1	1	1		2		2	2	2	2	1	2	16
1828.	3	1	2				1	8	2		4	1	22
1829.	1		1			1	1	1		2	1	3	11
1830.	1		5	3	2	3	7	1	2	2	3	2	31
1831.	1	4	5	3	1			1	3		2	4	24
1832.		1	2	5	3		3	2	4	3		4	27
1833.	3	2	4			1	7	1	1	1		1	21
1834.		1	2	1	1	1		1	2	1	4		14
1835.	3	2	2	2	5	2	2	1		1	4	1	25
1836.	3	2		2	3	2	5			3	1		21
1837.		1	6	2	1	3	2		1	3	1	2	22
1838.	1	1	2		1	4	1	3	2	1	2	3	21
1839.	2	9	3	8		2	4	1	4	1	2		36
1840.		2	4		1	1	1	2	2	1	1	4	19
1841.	1	2	2			2		2	4	2	1	2	18
1842.	1	3	2	1	1	1	1		4		2	2	18
1843.	2	2	?	1									
1844.	1	1	5	3		2	2	4	2		1	1	22
1845.	4		2		1	1		1	2	5	4	2	22
1846.	2	3	3	3	4	1	2	2	1	3	5	2	31
1847.	3	3	1	7	6	4		2	3	1	1	2	33
1848.	2	2	1	1		1	2		4	2	1	2	18
1849.	3		3	2	1	1	7	2	2	2	3	6	32
1850.	1	3		5	3	5	2	1	1		1	2	24
1851.	2	1	4	3	1	1	7	8	5	4		2	38
1852.	4	3	5	1	1	4	2	1	1	2	1	2	27
1853.	2	4	2	2	4	2	1	4	4	6	7	4	42
1854.	2	5	1		3		1	2		1	5	9	29
1855.	5	13	3	4	2	3	2	2	4	4	4	2	48
1856.	4	4	1	2	1	2	3	3	3	2	1	1	27
1857.	1	1	1	2	5	4	1	3	3	2	0	6	29
1858.	4	4	8	3	6	2	0	5	3	2	0	2	39
1859.	3	3	1	1	0	1	2	6	3	3	3	2	28
1860.	1	4	1	2	3	1	5	6	3	2	9	3	40
1861.	2	6	8	12	8	3	3	8	3	8	4	7	72
1862.	5	3	3	4	1	8	3	9	2	3	4	10	55
1863.	0	7	2	5	3	5	7	6	3	4	4	3	49
1864.	4	5	3	4	1	6	1	11	8	4	5	3	55
1865.	1	5	0	1	2	0	4	3	2	5	1	1	25

1866.	4	5	2	5	5	1	5	4	4	7	1	3	46
1867.	1	3	4	2	2	2	6	13	11	7	6	5	62
1868.	6	3	1	3	2	2	9	12	8	12	9	17	84
1869.	7	13	6	8	5	6	4	1	6	5	2	4	67
1870.	6	2	5	1	2	3	2	8	4	5	1	6	45
1871.	2	7	7	2	1	4	4	12	12	14	4	3	72
1872.	4	6	6	5	1	1	1	8	2	10	8	6	58
1873.	5	5	5	5	6	5	3	8	6	6	7	20	81
1874.	23	16	29	10	7	9	3	5	3	5	3	5	118
1875.	3	10	8	7	10	2	4	3	3	3	1	2	56
1876.	7	6	2	3	4	3	2	4	5	2	8	3	49
1877.	5	7	10	4	5	5	5	6	4	6	8	5	70
1878.	4	5	4	2	1	3	6	2	3	2	3	4	39

PRILOG C7: Broj umrlih (pokopanih) u župi Klošter (Podravski) distribuiran po mjesecima u razdoblju od 1772. do 1830. godine, te sumarni brojevi vjenčanih parova po godina od 1741. do 1813. godine. (*Matična knjiga umrlih rkt. župe sv. Benedikta opata u Kloštru Podravskom, sv. I. (1772.-1803.), sv. II. (1803.-1831.).* HDA, Zbirka matičnih knjiga; *Matična knjiga vjenčanih rkt. župe sv. Benedikta opata u Kloštru Podravskom, sv. I. (1741.-1813.).* HDA, Zbirka matičnih knjiga.)

GOD.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	ukupno župa Klošter	GOD.	VJEN ČANI
1741.														1741.	41
1742.														1742.	27
1743.														1743.	74
1744.														1744.	62
1745.														1745.	60
1746.														1746.	21
1747.														1747.	93
1748.														1748.	84
1749.														1749.	83
1750.														1750.	57
1751.														1751.	60
1752.														1752.	37
1753.														1753.	87
1754.														1754.	78
1755.														1755.	94
1756.														1756.	37
1757.														1757.	56
1758.														1758.	20
1759.														1759.	51

<b>1760.</b>															<b>1760.</b>	82
<b>1761.</b>															<b>1761.</b>	77
<b>1762.</b>															<b>1762.</b>	81
<b>1763.</b>															<b>1763.</b>	75
<b>1764.</b>															<b>1764.</b>	50
<b>1765.</b>															<b>1765.</b>	76
<b>1766.</b>															<b>1766.</b>	51
<b>1767.</b>															<b>1767.</b>	70
<b>1768.</b>															<b>1768.</b>	87
<b>1769.</b>															<b>1769.</b>	87
<b>1770.</b>															<b>1770.</b>	90
<b>1771.</b>															<b>1771.</b>	41
<b>1772.</b>	26	23	47	52	36	24	5	23	31	12	31	19	329		<b>1772.</b>	62
<b>1773.</b>	28	29	39	46	25	10	11	9	9	21	8	9	244		<b>1773.</b>	93
<b>1774.</b>	11	12	12	18	14	9	9	7	7	7	3	14	123		<b>1774.</b>	74
<b>1775.</b>	10	4	9	14	14	11	8	13	13	12	14	18	140		<b>1775.</b>	90
<b>1776.</b>	25	28	33	53	42	19	19	12	14	9	5	7	266		<b>1776.</b>	14
<b>1777.</b>	53	68	32	25	11	10	10	9	9	15	10	15	267		<b>1777.</b>	54
<b>1778.</b>	6	13	14	15	9	13	10	12	15	12	6	10	135		<b>1778.</b>	59
<b>1779.</b>	15	14	13	13	8	6	7	6	7	7	13	8	117		<b>1779.</b>	44
<b>1780.</b>	11	17	30	39	28	7	12	17	31	28	15	16	251		<b>1780.</b>	63
<b>1781.</b>	8	10	9	14	6	4	8	8	15	12	17	7	118		<b>1781.</b>	54
<b>1782.</b>	8	11	18	13	8	6	8	18	15	10	18	9	142		<b>1782.</b>	42
<b>1783.</b>	22	25	28	29	17	10	5	15	14	19	19	10	213		<b>1783.</b>	25
<b>1784.</b>	14	13	25	31	31	11	16	13	16	15	12	16	213		<b>1784.</b>	64
<b>1785.</b>	13	8	22	32	29	8	7	18	33	33	28	32	263		<b>1785.</b>	32
<b>1786.</b>	24	23	29	29	10	11	16	16	23	23	23	32	259		<b>1786.</b>	55
<b>1787.</b>	20	33	37	22	27	9	14	20	48	40	38	31	339		<b>1787.</b>	33
<b>1788.</b>	26	18	19	17	16	13	6	10	11	12	8	10	166		<b>1788.</b>	30
<b>1789.</b>	11	8	11	18	7	7	9	11	20	26	13	21	162		<b>1789.</b>	56
<b>1790.</b>	9	6	11	9	4	5	0	5	2	2	5	6	64		<b>1790.</b>	47
<b>1791.</b>	3	11	2	7	7	5	6	4	6	9	6	2	68		<b>1791.</b>	72
<b>1792.</b>	4	5	9	5	11	0	9	9	4	5	8	7	76		<b>1792.</b>	45
<b>1793.</b>	5	5	9	8	5	8	5	8	8	4	8	6	79		<b>1793.</b>	29
<b>1794.</b>	6	5	7	8	3	7	6	4	4	2	4	14	70		<b>1794.</b>	52
<b>1795.</b>	14	35	28	26	10	3	2	4	9	3	7	4	145		<b>1795.</b>	31
<b>1796.</b>	7	1	8	9	4	8	6	6	7	9	3	5	73		<b>1796.</b>	4
<b>1797.</b>	10	11	11	11	10	12	23	8	6	7	13	14	136		<b>1797.</b>	40
<b>1798.</b>	12	14	13	13	9	0	3	4	12	10	6	11	107		<b>1798.</b>	62
<b>1799.</b>	8	8	7	6	6	5	2	6	6	6	4	9	73		<b>1799.</b>	47
<b>1800.</b>	8	4	10	6	2	3	10	5	12	12	29	20	121		<b>1800.</b>	21
<b>1801.</b>	13	14	15	7	9	4	8	17	10	6	10	24	137		<b>1801.</b>	46
<b>1802.</b>	20	17	14	22	11	12	7	10	8	10	14	10	155		<b>1802.</b>	73
<b>1803.</b>	24	17	19	14	10	4	11	13	21	17	9	15	174		<b>1803.</b>	46
<b>1804.</b>	14	17	30	20	6	10	9	18	20	11	12	7	174		<b>1804.</b>	57

<b>1805.</b>	12	17	9	13	14	8	16	7	7	8	24	14	149	<b>1805.</b>	35
<b>1806.</b>	26	29	43	29	17	7	9	7	10	9	4	5	195	<b>1806.</b>	16
<b>1807.</b>	18	7	14	17	8	10	8	8	31	22	13	17	173	<b>1807.</b>	61
<b>1808.</b>	20	21	17	13	10	8	9	10	10	6	8	6	138	<b>1808.</b>	47
<b>1809.</b>	7	12	11	9	6	10	6	8	7	11	5	6	98	<b>1809.</b>	36
<b>1810.</b>	10	13	13	14	20	14	17	8	10	9	15	10	153	<b>1810.</b>	44
<b>1811.</b>	13	7	8	5	8	9	4	5	7	3	4	6	79	<b>1811.</b>	45
<b>1812.</b>	10	6	9	15	12	3	5	3	3	10	5	11	92	<b>1812.</b>	42
<b>1813.</b>	5	12	19	5	6	6	3	0	2	2	6	10	76	<b>1813.</b>	47
<b>1814.</b>	3	13	4	16	23	33	15	5	21	7	8	13	161	<b>1814.</b>	
<b>1815.</b>	9	13	15	17	6	10	12	12	20	21	17	15	167	<b>1815.</b>	
<b>1816.</b>	18	20	9	14	8	6	8	18	32	19	25	56	233	<b>1816.</b>	
<b>1817.</b>	97	70	52	45	22	6	10	10	14	15	12	18	371	<b>1817.</b>	
<b>1818.</b>	8	16	14	10	3	6	4	4	7	12	11	16	111	<b>1818.</b>	
<b>1819.</b>	16	17	14	10	10	6	5	8	9	8	7	10	120	<b>1819.</b>	
<b>1820.</b>	9	8	12	9	7	3	2	9	6	6	6	8	85	<b>1820.</b>	
<b>1821.</b>	6	10	13	68	18	15	4	21	10	9	8	8	190	<b>1821.</b>	
<b>1822.</b>	8	12	8	8	6	11	8	8	7	6	5	8	95	<b>1822.</b>	
<b>1823.</b>	9	18	5	11	15	7	6	6	8	4	8	4	101	<b>1823.</b>	
<b>1824.</b>	7	7	5	12	10	7	11	13	10	11	5	5	103	<b>1824.</b>	
<b>1825.</b>	3	2	9	6	5	6	9	5	5	6	9	8	73	<b>1825.</b>	
<b>1826.</b>	9	12	11	10	8	5	9	11	13	12	8	3	111	<b>1826.</b>	
<b>1827.</b>	8	9	6	9	3	3	6	8	10	4	8	12	86	<b>1827.</b>	
<b>1828.</b>	11	12	9	9	3	6	7	5	8	6	7	6	89	<b>1828.</b>	
<b>1829.</b>	11	9	9	5	8	2	6	11	6	8	15	18	108	<b>1829.</b>	
<b>1830.</b>	11	5	12	21	15	8	23	23	19	13	12	11	173	<b>1830.</b>	

Prilog C8: Broj krštenih u župi Virje distribuiran po mjesecima u razdoblju od 1724. do 1830. godine. (*Matična knjiga krštenih rkt. župe sv. Martina biskupa u Virju, sv. I. (1724.-1761.), sv. II. (1761.-1806.), sv. III. (1806.-1831.).* HDA, Zbirka matičnih knjiga, mikrofilmovi M-391 i M-392.)

GOD.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	ukupno
1724.		12	11	7	8	7	8	6	15	15	7	10	106?
1725.								1					?
1726.									9	17	18	9	53?
1727.	7	5	11	12	9	6	4	13	7	11	6	7	98
1728.	13	9	2	7	4	7	9	11	9	10	7	9	97
1729.	8						11	10	9	13	16	12	79?
1730.	10	5	9	11	7	10	8	12	9	11	13	7	112
1731.	13	9	9	12	1	7	5	13	11	7	13	10	110
1732.	13	18	10	16	9	7	10	6	13	14	19	16	151
1733.	8	5	6	7	12	7	6	10	15	15	8	7	106
1734.	6	16	16	12	4	6	14	15	14	22	14	7	146
1735.	15	13	12	15	5	7	5	4	2	13	10	8	109
1736.	9	15	6	6	4	2	7	7	8	11	9	7	91
1737.	20	12	16	10	5	4	9	9	8	14	16	9	132
1738.	8	10	7	6	6	4	5	6	8	11	10	12	93
1739.	12	8	4	12	6	5	2	7	7	11	3	14	91
1740.	18	9	6	4	6	1	6	16	14	11	13	3	107
1741.	10	8	10	11	7	1	3	7	6	5	9	13	90
1742.	6	9	6	5	8	3	5	7	11	7	8	9	84
1743.	14	8	13	6	0	6	1	0	19	26	18	13	124
1744.	11	12	9	4	10	2	8	3	8	16	10	3	96
1745.	10	13	7	7	8	4	12	10	17	11	13	7	119
1746.	12	13	0	12	6	4	5	4	14	18	16	7	111
1747.	9	9	10	7	7	5		13	23	18	15	8	124
1748.	13	11	16	6	6	13	3	13	12	25	12	8	138
1749.	14	14	18	8	7	5	9	5	18	13	13	10	134
1750.	19	7	10	8	7	8	4	10	19	7	10	16	125
1751.	15	8	11	9	11	7	12	14	9	19	13	11	139
1752.	19	19	14	11	8	2	12	6	15	13	10	12	141
1753.	11	10	9	10	8	7	6	11	14	13	11	11	121
1754.	15	23	9	12	10	15	4	11	16	11	8	13	147
1755.	10	4	14	21	13	10	15	12	11	22	16	4	152
1756.	17	17	12	11	9	14	6	9	16	9	19	9	148
1757.	14	14	10	10	7	3	11	12	12	11	15	8	127
1758.	11	8	14	8	4	4	8	12	11	11	8	9	108
1759.	11	10	8	7	5	5	7	6	12	7	5	6	89
1760.	11	3	8	7	7	4	7	9	11	10	9	7	93
1761.	15	8	11	8	7	5	6	3	11	14	17	17	122
1762.	14	6	18	4	6	7	3	10	12	14	9		103

1763.	12	5	17	12	6	7	7	10	8	8	11	11	114
1764.	16	6	14	10	8	11	6	10	9	15	12	10	127
1765.	8	7	10	19	5	10	6	6	21	17	12	12	133
1766.	11	10	8	5	5	2	2	2	18	14	9	14	100
1767.	20	7	13	6	9	5	5	3	10	14	12	9	113
1768.	7	11	12	10	11	14	22	25	10	17	7	6	152
1769.	15	9	8	12	12	3	11	6	14	10	11	10	121
1770.	18	7	13	11	8	7	9	8	17	17	16	18	149
1771.	14	16	16	7	8	4	5	5	13	11	7	5	111
1772.	11	11	17	11	7	3	10	7	11	12	13	9	122
1773.	7	10	5	6	4	5	4	13	11	13	4	9	91
1774.	17	9	12	14	9	10	5	14	12	17	9	10	138
1775.	16	3	10	7	11	12	15	9	10	17	16	12	138
1776.	8	8	12	11	8	7	9	8	7	18	11	10	117
1777.	17	10	11	7	6	7	12	6	16	18	12	14	136
1778.	13	12	18	12	5	9	5	15	12	27	12	6	146
1779.	13	7	5	6	9	3	5	6	12	10	6	3	85
1780.	8	8	29	29	17	14	14	10	16	12	6	12	175
1781.	12	13	16	12	4	7	9	12	14	13	15	10	137
1782.	15	16	9	5	6	3	7	15	15	17	19	10	137
1783.	17	7	12	7	12	5	13	12	19	13	15	9	141
1784.	10	13	10	7	4	5	14	15	13	11	13	16	131
1785.	17	13	12	6	12	7	11	19	17	11	8	9	142
1786.	16	9	7	12	4	6	8	9	15	17	16	15	134
1787.	6	10	5	12	2	3	7	9	20	12	12	11	109
1788.	8	6	9	3	8	8	3	8	8	11	4	9	85
1789.	11	8	5	5	7	5	6	3	9	10	5	3	77
1790.	12	10	11	10	8	10	7	10	19	15	10	10	132
1791.	9	10	11	8	11	12	17	8	9	11	13	11	130
1792.	13	12	15	6	8	6	7	12	7	14	15	10	125
1793.	20	10	11	20	7	13	8	9	16	20	10	13	157
1794.	9	13	9	13	6	5	7	9	12	13	10	6	112
1795.	9	11	8	9	12	7	11	15	15	16	14	8	135
1796.	18	13	13	8	6	8	7	7	9	13	8	5	115
1797.	11	6	8	15	8	6	9	9	6	12	9	7	106
1798.	13	13	23	16	7	8	5	8	19	9	14	9	144
1799.	13	12	17	10	12	4	8	18	14	10	9	10	137
1800.	14	13	12	10	8	11	7	17	11	13	14	14	144
1801.	12	12	4	12	9	12	4	7	13	12	13	7	117
1802.	12	20	16	9	11	10	10	10	13	16	19	13	159
1803.	15	24	15	15	10	13	9	18	14	18	12	12	175
1804.	9	12	15	14	11	8	9	15	14	17	15	15	154
1805.	17	12	12	12	14	5	14	8	16	14	19	13	156
1806.	19	11	16	18	7	4	4	6	11	15	13	13	137
1807.	12	16	22	13	12	11	12	9	21	15	16	16	175

<b>1808.</b>	11	10	13	12	6	5	14	9	23	25	21	17	166
<b>1809.</b>	13	21	8	7	18	10	9	16	21	22	6	4	155
<b>1810.</b>	17	9	5	14	8	5	12	6	13	29	14	15	147
<b>1811.</b>	20	19	19	18	18	12	14	9	10	20	21	14	194
<b>1812.</b>	11	19	16	13	9	8	10	8	9	16	13	12	144
<b>1813.</b>	17	18	15	10	14	12	10	13	12	18	11	16	166
<b>1814.</b>	13	10	18	17	14	6	8	11	11	4	7	4	123
<b>1815.</b>	11	9	10	12	10	14	7	22	16	18	10	10	149
<b>1816.</b>	10	5	7	10	5	4	9	11	14	18	14	12	119
<b>1817.</b>	16	16	17	6	10	3	1	15	21	7	12	6	130
<b>1818.</b>	14	10	7	6	10	6	6	8	17	24	9	17	134
<b>1819.</b>	14	13	13	12	5	14	16	17	15	25	15	9	168
<b>1820.</b>	15	14	15	17	11	8	10	8	10	26	10	14	158
<b>1821.</b>	5	11	12	15	9	6	6	15	20	8	13	13	133
<b>1822.</b>	15	12	11	11	9	7	14	12	31	13	15	11	161
<b>1823.</b>	14	11	20	11	17	19	11	8	15	17	14	15	172
<b>1824.</b>	13	16	13	13	11	16	15	7	15	12	18	14	163
<b>1825.</b>	19	21	15	18	19	14	14	12	13	19	14	11	189
<b>1826.</b>	12	14	16	8	10	16	10	9	13	21	12	18	159
<b>1827.</b>	12	13	15	9	8	3	4	12	15	15	10	9	125
<b>1828.</b>	17	14	13	5	14	12	11	16	15	17	14	15	163
<b>1829.</b>	9	12	9	9	6	13	10	11	12	17	14	15	137
<b>1830.</b>	22	15	18	19	9	5	19	18	26	20	12	9	192

Prilog C9: Broj vjenčanih u župi Virje distribuiran po mjesecima u razdoblju od 1724. do 1830. godine. (*Matična knjiga vjenčanih rkt. župe sv. Martina biskupa u Virju, sv. I. (1724.-1736.), sv. II. (1748.-1831.).* HDA, Zbirka matičnih knjiga, mikrofilmovi M-391 i M-392.)

<b>GODINA</b>	<b>VJENČANI</b>	<b>1759.</b>	16	<b>1796.</b>	16
<b>1724.</b>	28	<b>1760.</b>	22	<b>1797.</b>	27
<b>1725.</b>	5	<b>1761.</b>	34	<b>1798.</b>	36
<b>1726.</b>	33	<b>1762.</b>	46	<b>1799.</b>	32
<b>1727.</b>	11	<b>1763.</b>	47	<b>1800.</b>	26
<b>1728.</b>	20	<b>1764.</b>	40	<b>1801.</b>	39
<b>1729.</b>	18	<b>1765.</b>	41	<b>1802.</b>	91
<b>1730.</b>	33	<b>1766.</b>	30	<b>1803.</b>	27
<b>1731.</b>	10	<b>1767.</b>	46	<b>1804.</b>	39
<b>1732.</b>	23	<b>1768.</b>	29	<b>1805.</b>	31
<b>1733.</b>	18	<b>1769.</b>	30	<b>1806.</b>	14
<b>1734.</b>	32	<b>1770.</b>	46	<b>1807.</b>	50
<b>1735.</b>	3	<b>1771.</b>	14	<b>1808.</b>	52
<b>1736.</b>	5?	<b>1772.</b>	30	<b>1809.</b>	18
<b>1737.</b>	?	<b>1773.</b>	46	<b>1810.</b>	30
<b>1738.</b>	?	<b>1774.</b>	33	<b>1811.</b>	39
<b>1739.</b>	?	<b>1775.</b>	45	<b>1812.</b>	25
<b>1740.</b>	?	<b>1776.</b>	46	<b>1813.</b>	38
<b>1741.</b>	?	<b>1777.</b>	22	<b>1814.</b>	11
<b>1742.</b>	?	<b>1778.</b>	37	<b>1815.</b>	23
<b>1743.</b>	?	<b>1779.</b>	13	<b>1816.</b>	39
<b>1744.</b>	?	<b>1780.</b>	39	<b>1817.</b>	31
<b>1745.</b>	?	<b>1781.</b>	23	<b>1818.</b>	46
<b>1746.</b>	?	<b>1782.</b>	30	<b>1819.</b>	38
<b>1747.</b>	?	<b>1783.</b>	13	<b>1820.</b>	54
<b>1748.</b>	?	<b>1784.</b>	41	<b>1821.</b>	19
<b>1749.</b>	42	<b>1785.</b>	20	<b>1822.</b>	24
<b>1750.</b>	23	<b>1786.</b>	33	<b>1823.</b>	51
<b>1751.</b>	26	<b>1787.</b>	20	<b>1824.</b>	49
<b>1752.</b>	21	<b>1788.</b>	15	<b>1825.</b>	31
<b>1753.</b>	39	<b>1789.</b>	30	<b>1826.</b>	34
<b>1754.</b>	36	<b>1790.</b>	23	<b>1827.</b>	21
<b>1755.</b>	16	<b>1791.</b>	74	<b>1828.</b>	29
<b>1756.</b>	40	<b>1792.</b>	36	<b>1829.</b>	60
<b>1757.</b>	35	<b>1793.</b>	22	<b>1830.</b>	44
<b>1758.</b>	7	<b>1794.</b>	17		
		<b>1795.</b>	30		



Prilog C10: Broj umrlih u župi Virje distribuiran po mjesecima u razdoblju od 1748. do 1830. godine. (*Matična knjiga umrlih rkt. župe sv. Martina biskupa u Virju, sv. I. (1748.-1831.).* HDA, Zbirka matičnih knjiga, mikrofilm M-392.)

GOD.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	ukupno
1748.	6	4	12	6	8	2	8	0	10	9	7	3	75
1749.	8	12	6	9	3	3	2	4	1	13	5	2	68
1750.	2	2	2	2	2	2	1	1	0	2	1	3	20
1751.	2	3	1	2	0	0	0	0	2	1	1	1	13
1752.	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	3
1753.	0	0	0	0	0	2	1	2	0	0	0	0	5
1754.	2	0	1	1	0	0	2	2	0	2	1	2	13
1755.	2	1	2	1	0	0	0	1	1	0	0	2	10
1756.	0	9	1	2	2	0	1	1	0	2	1	0	19
1757.	0	0	2	1	2	0	1	5	1	5	10	1	28
1758.	2	3	1	5	2	0	0	1	8	3	5	7	37
1759.	4	29	58	19	10	2	2	3	1	5	2	3	138
1760.	3	2	3	1	3	1	2	2	6	0	2	1	26
1761.	6	2	3	3	0	4	3	1	2	5	0	3	32
1762.	4	9	16	11	3	3	1	6	1	1	2	3	60
1763.	4	3	3	3	4	5	3	1	3	0	4	5	38
1764.	0	3	5	1	2	0	1	0	1	2	3	0	18
1765.	1	3	1	2	1	0	4	1	6	0	4	6	29
1766.	4	0	2	2	3	3	2	1	4	0	8	6	35
1767.	8	2	2	7	8	5	7	2	3	5	6	5	60
1768.	11	12	12	20	10	5	3	2	3	1	1	1	81
1769.	8	0	6	13	7	4	8	7	3	3	10	1	70
1770.	5	7	9	11	4	4	6	20	21	19	11	14	131
1771.	21	28	26	24	10	4	4	8	16	11	15	13	180
1772.	16	7	23	27	22	10	15	24	14	19	19	16	212
1773.	13	10	21	21	9	8	8	7	4	8	2	8	119
1774.	6	7	12	10	9	5	16	12	5	3	10	3	98
1775.	6	7	7	6	6	4	9	0	13	6	9	6	79
1776.	2	9	1	9	3	8	5	7	10	3	3	8	68
1777.	11	12	7	14	7	4	3	5	1	3	4	6	77
1778.	13	14	14	15	11	2	6	5	6	6	6	3	101
1779.	3	3	7	8	4	4	7	5	3	3	4	4	55
1780.	4	4	16	13	5	9	7	9	13	11	4	2	97
1781.	3	5	3	5	3	1	7	3	7	3	5	6	51
1782.	4	12	9	6	8	11	6	8	13	12	6	10	105
1783.	16	21	20	10	8	5	3	2	9	5	4	6	109
1784.	6	7	3	8	6	8	11	15	11	7	6	11	99
1785.	6	10	7	9	15	17	18	24	27	16	9	10	168
1786.	9	5	6	16	16	14	18	19	10	14	13	12	152
1787.	16	9	11	10	8	10	9	10	15	11	13	13	135

<b>1788.</b>	18	23	19	10	9	13	8	6	2	5	8	10	<b>131</b>
<b>1789.</b>	11	13	17	14	9	7	10	13	11	3	6	6	<b>120</b>
<b>1790.</b>	7	2	5	25	14	24	4	3	10	2	4	0	<b>100</b>
<b>1791.</b>	0	0	0	0	0	9	0	0	9	7	10	10	<b>45</b>
<b>1792.</b>	2	6	11	4	6	8	4	7	5	10	11	12	<b>86</b>
<b>1793.</b>	7	6	7	13	8	7	8	8	1	4	5	9	<b>83</b>
<b>1794.</b>	6	10	4	4	5	13	21	23	21	16	26	17	<b>166</b>
<b>1795.</b>	17	11	8	7	11	7	7	4	7	4	4	7	<b>94</b>
<b>1796.</b>	8	8	10	2	4	3	2	6	3	3	7	8	<b>64</b>
<b>1797.</b>	8	9	27	29	20	8	7	4	5	6	4	5	<b>132</b>
<b>1798.</b>	6	10	12	11	12	7	12	16	7	14	14	11	<b>132</b>
<b>1799.</b>	13	8	16	4	5	2	2	7	15	7	3	4	<b>86</b>
<b>1800.</b>	7	8	9	4	4	2	11	11	8	4	6	6	<b>80</b>
<b>1801.</b>	9	11	7	12	7	13	17	22	16	11	9	6	<b>140</b>
<b>1802.</b>	9	22	12	11	5	9	6	7	6	6	4	6	<b>103</b>
<b>1803.</b>	3	23	8	7	8	8	6	11	16	5	9	11	<b>115</b>
<b>1804.</b>	7	7	13	15	5	6	13	23	17	11	10	6	<b>133</b>
<b>1805.</b>	9	8	10	14	14	3	2	8	10	3	5	16	<b>102</b>
<b>1806.</b>	37	29	20	9	6	10	10	9	9	8	7	5	<b>159</b>
<b>1807.</b>	23	20	19	34	46	22	3	13	10	13	8	8	<b>219</b>
<b>1808.</b>	9	10	3	9	6	6	9	11	7	4	13	8	<b>95</b>
<b>1809.</b>	14	12	5	13	7	3	8	12	7	6	6	8	<b>101</b>
<b>1810.</b>	14	9	10	17	29	17	19	18	12	8	6	6	<b>165</b>
<b>1811.</b>	4	7	8	7	4	7	12	6	7	5	9	3	<b>79</b>
<b>1812.</b>	9	7	10	8	11	10	6	11	7	4	5	4	<b>92</b>
<b>1813.</b>	4	9	6	9	4	6	5	12	4	10	8	2	<b>79</b>
<b>1814.</b>	3	7	10	10	12	13	9	11	17	5	3	6	<b>106</b>
<b>1815.</b>	1	31	22	11	5	8	1	17	24	30	11	18	<b>179</b>
<b>1816.</b>	18	10	16	35	17	15	16	16	19	25	11	12	<b>210</b>
<b>1817.</b>	14	11	18	23	14	6	14	10	22	11	9	17	<b>169</b>
<b>1818.</b>	5	10	25	21	9	10	7	17	11	14	7	11	<b>147</b>
<b>1819.</b>	8	13	15	10	3	5	9	4	5	4	7	7	<b>90</b>
<b>1820.</b>	8	11	11	5	5	5	8	6	3	14	6	4	<b>86</b>
<b>1821.</b>	9	9	4	11	8	3	9	16	10	10	7	9	<b>105</b>
<b>1822.</b>	9	17	25	19	7	6	9	13	8	5	8	9	<b>135</b>
<b>1823.</b>	3	3	7	7	14	3	6	8	11	7	16	5	<b>90</b>
<b>1824.</b>	12	9	8	10	5	9	7	10	3	2	7	4	<b>86</b>
<b>1825.</b>	4	9	17	8	7	5	2	5	8	8	7	7	<b>87</b>
<b>1826.</b>	3	8	9	1	11	6	4	14	10	9	12	20	<b>107</b>
<b>1827.</b>	23	18	20	7	10	6	4	12	12	10	6	9	<b>137</b>
<b>1828.</b>	8	11	20	5	3	12	14	10	3	11	5	3	<b>105</b>
<b>1829.</b>	10	7	13	4	5	7	5	8	6	12	15	11	<b>103</b>
<b>1830.</b>	13	6	10	9	10	3	6	2	8	12	6	16	<b>101</b>

Prilog D:

PRILOG D: Popis graničara iz Đurđevca iz 1772. godine. Prezimena i imena su poredana po kućnim brojevima (kbr.) kako su raspoređeni te godine. U zagradama se nalazi dob graničara, a upitnici označavaju da je podatak nije pouzdan, odnosno da ga je zbog vrste rukopisa bilo teško pročitati. Izvor: Hrvatski državni arhiv (HDA), fond Dopunski mikrofilmovi-Beč-Ratni arhiv (1450), mikrofilm D-1472.

kbr.	Đurđevac, 1772. godine	
	Zdravi graničari	Invalidni graničari
1		
2		
3		Hodić Stjepan (39)
4		
5		
6		
7		Dobrolasy Josip (55)
8		Kračković Marko (35)
9	Kovačić Janko (21)	Kovačić Stjepan (46)
10		
11		
12	Gradwohl Ivan (24)	
13	Škrlec Josip (16) Škrlec Đuro (32)	
14		
15		
16	Vlahović Ivan (39)	
17	Janković Đuro (29)	
18	Podunajec Ivan (32)	
19	Marenić Josip hon. Ivan (30)	Marenić Martin (17)
20		Belobrk Martin (48)
21		Škurdija Martin (52)
22	Ribarić Mato (18) Ribarić Josip (32)	
23	Crnković Đuro (36) Crnković Mato (31)	Crnković Pavao (58) Crnković Mato (17)
24	Plazek Tomo (24)	Plazek Mato (58)
25	Lovašen Andrija (34)	Lovašen Petar (53)
26		Kelić Mijo (46)
27		Turković Ivan (46) Turković Đuro (20) sub Stupić
28	Raknić Andrija (19) Raknić Mato (21)	Raknić Mato (48)
29	Pavleković Blaž (31) Pavleković Bolto (16)	
30		Vrabec Đuro (58)
31		
32		
33	Mihalin Pavao (37) Mihalin Đuro (17) Mihaljev Martin (28)	
34	Topolčić Mato (18) Topolčić Stjepan (16)	
35		
36	Kožar Mato (38) Kožar Mijo (32)	
37		

38	Švaco Josip (35)	
39	Kosanović Mato (36) Kosanović Josip (18)	
40	Šostarec Đuro (28)	
41	Štefinec Jakob (44) Štefinec hon. Topolovčan Ivan (31)	
42	Banić Mijo (21) Banić Josip (17)	
43		Peroković Martin (48)
44		Šegrt Andrija (25)
45	Benko Ivan (19)	
46		Maderić Đuro (41)
47	Vlahović Đuro (16)	Vlahović Tomo (47)
48		
49		Tahia Grgur (58)
50	Kolarec Josip (19)	
51		
52		Šostarec Mijo (48)
53	Peršić Mijo (18) Peršić Ivan (32)	Peršić Đuro (38)
54	Marčen Mijo (?) Marčen Josip (?) Marčen Martin (30)	
55	Sabolić Martin (18)	
56	Fucak Đuro (37) Fucak Mato (36) Fucak Martin (17)	
57		Sobota Martin (29), sub Božić Sobota Martin (42)
58	Štefoković Mijo (30)	Kristić Đuro (56)
59	Palošija Mijo (38)	
60		
61	Česi Petar (24)	Česi Martin (46) Česi Mijo (40)
62		Bodalec Mato (31)
63	Fuček Ivan (35)	
64		
65		Horvat Mato (42)
66	Matišev Mato (38)	
67	Turčinović Martin (28)	Turčinović Ivan (21)
68	Jendrić Martin (38) Jendrić Ivan (30) Jendrić Mato (20)	Jendrić Martin (56)
69	Golubić Ivan (28) Golubić Mijo (20)	
70	Peroković Ivan (29)	
71	Kristić Mijo (33) Kristić Ivan (29)	
72	Pejić Mato (25)	Pejić Stjepan (48)
73	Šimunić Đuro (36) Šimunić Ivan (32)	
74		
75		
76		
77		
78	Peršić Mato (32) Peršić Martin (18)	
79	Šimić Mijo (32)	

80	Turbelija Ivan (16)	Turbelija Pavao (49)
81		Jakupović Đuro (58)
82	Vidaković Mato (34)	
83	Nabijač Đuro (17)	
84	Mihinić Stjepan (26)	
85	Kolar Josip (17) Kolar Petar (18)	Kolar Mijo (59)
86		Mihinić Ivan (37)
87	Šimić Martin (31)	
88		
89	Pavin Petar (27)	Pavin Mato (41)
90		Lacković Petar (52)
91	Halavuk Mato (36)	
92		
93		Vodopija Ivan (37)
94		Cigač? Jakob (32)
95		
96	Peroš Đuro (25)	
97	Plazek Janko (21)	Plazek Đuro (43)
98	Makar Janko (16) Makar hon. Filipović Ivan (22)	
99	Vokšan Ivan (35)	Vokšan Pavao (53) Vokšan Mato (54?)
100		Topljak Martin (48)
101		Zlatec Đuro (42)
102	Rakolić Josip (23)	Vugrinec Nikola (53?)
103	Rakolić Mato (17)	Carek Franjo (25)
104	Zlatec Ivan (36)	
105		Plazek Đuro (45)
106	Šostarec Mijo (29)	
107	Tomerlin Mato (39) Tomerlin Mijo (37)	Tomerlin Martin (26)
108	Kristić Petar (26), lugar Kristić Mijo (17) Kristić Josip (27)	
109		
110	Frančina Ivan (16) Frančina Mato (26)	Frančina Mato (53) Frančina Ivan (21)
111	Balatinec Đuro (30)	
112		
113		Matošević Đuro (42)
114	Šostarec Mato (30)	
115		
116	Zorić Martin (30)	
117		
118	Matočec Mato (35) Matočec Martin (28)	
119	Martinković Ivan (36)	
120	Štefčić Josip (19) Štefčić Đuro (17) Štefčić Ivan (41)	Štefčić Mijo (57)
121	Đud Mijo (39)	
122	Hrnjica Mato (26)	
123	Miholek Mato (44)	Miholek Janko (38)
124		
125	Ivanković Mijo (26)	
126	Milošić Đuro (25)	
127	Podunajec Martin (18)	

	Podunajec Đuro (16)	
128		Mirović Stjepan (41)
129		Kranjec Mato (41)
130	Franjo Mijo (37)	Franjo Ivan (41)
131	Franjić Đuro (35) Franjić Josip (17) Franjić Mijo (16)	
132	Jantolić Mato (38) Antolić Mijo (35)	
133	Matočec Mijo (18) Matočec Petar (16)	Matočec Mato (56) Matočec Stjepan (48)
134	Delač Martin (37)	
135	Piškorec Mato (38) Piškorec Mijo (27)	
136	Mlinarić Đuro (16) Mlinarić Đuro (36)	Mlinarić Mijo (47)
137		
138	Tkalčević Ivan (28)	Tkalčević Đuro (33), lugar
139		
140		Šnajder Jakob (35)
141		Horvat Mijo (42)
142		
143		Smodek Martin (46)
144		
145		
146		Jandrin Đuro (42)
147		Buđevac Ivan (17)
148	Mužek Tomo (27) Mužek hon. Obžetić Nikola (29)	
149	Bolteković Josip (25) Bolteković Martin (21) Bolteković Đuro (28)	
150	Matočec Mijo (30) Matočec Bartol (18) Matočec Stjepan (16) Matočec Đuro (44) Matočec Josip (19)	Matočec Mato (53)
151	Klikić Mijo (19) Klikić Andrija (28)	Klikić Josip (45) Klikić Mijo (43)
152	Hodalić Đuro (26) Mubić Jakob (22)	
153	Vinković Martin (33) Vinković Đuro (31)	
154	Radman Ivan (39)	
155	Fuček Stjepan (34) Fuček Ivan (21) Fuček Josip (16)	
156	Karlovcčan Janko (17)	Karlovcčan Martin (45)
157		Klikić Martin (48)
158	Peroković Mato (21)	
159	Zrelec Janko (16)	Zrelec Mato (45)
160		Milković Marko (41)
161		Štefanić Nikola (32)
162		
163	Krušec Đuro (30)	
164	Jakopčić Petar (24) Jakopčić Đuro (18)	
165	Matanec Imbro (38) Matanec Đuro (17)	

	Matanec hon. Remenar Mato (22)	
166		
167		Marekić Martin (27)
168		Halar Đuro (40)
169		
170		
171		Šostarec Mato (20)
172		Legradi Ivan (29)
173		Teškohoda Ferko (52)
174	Dorčec Đuro (28)	
175	Katulić Petar (17)	Katulić Mato (27)
176		
177		Kovačić Petar (38)
178		
179		
180	Španić Martin (29)	
181		Rukman Mato (42)
182	Radman Andrija (38) Radman Ivan (26)	
183		
184	Redep Đuro (31)	
185	Bogdanović Mijo (31), corporal	
186	Dorčec Martin (28)	Dorčec Mijo (55)
187		Dvojković Grgur (52) Kovačić Đuro (36)
188		
189	Semeraj Đuro (28), corporal	
190		Mesar Tomo (53)
191	Vinković Đuro (35)	Vinković Mijo (50)
192	Đurišević Mato (39), corporal	Đurišević Đuro (50)
193	Horvat Martin (37), svirač Horvat Josip (17)	
194	Leščan Martin (25) Leščan Đuro (26) Leščan Mijo (21)	Leščan Petar (55)
195	Gračan Mato (30)	
196		
197	Burulic Ivan (25)	Burulic Mijo (28)
198	Matišev Josip (17)	
199		Đuroci Mato (16)
200		
201		
202	Fuček Đuro (28)	
203	Cestar Đuro (25) Cestar Josip (21) Cestar Petar (17) Cestar Mijo (18)	
204	Car Matija (39)	
205	Golubić Mato (22), svirač Golubić Đuro (32), svirač	
206	Bemšić Ivan (32)	
207		Krista Mato (41?)
208	Posavec Josip (38) Posavec Josip (35) Posavec Ivan (28)	Posavec Mato (56?)
209		Matejak Grgur (45?)
210	Jančija Tomo (36)	
211		Virovčec Mijo (?)

212	Radojica Đuro (21)	
213		
214	Crnčić Mato (30)	Crnčić Josip (68)
215		
216	Severić Mijo (32)	
217		
218		Jakerlin Janko (40)
219		Topličan Mato (44)
220	Turković Mijo (38) Turković Petar (29)	
221	Erdelec Martin (19)	
222		
223	Tomerlin Đuro (36) Tomerlin Mato (17) Tomerlin Mijo (16) Tomerlin Ivan (33)	
224		
225		
226		Đuradin Mato (41)
227	Virovčec Martin (20) Virovčec Josip (16) Virovčec Mijo (21)	Virovčec Đuro (58)
228		
229		Švaco Ivan (35)
230		Stibi Martin (45)
231		
232	Peršić Đuro (37) Peršić Petar (18) Peršić Ivan (19)	
233	Berta Đuro (33)	Berta Ivan (38)
234	Gondoba Mijo (38)	
235	Čeliček Tomo (46)	
236		Pecak/Becak Bolto (45)
237		
238		
239	Tomica Mijo (33) Tomica Petar (26)	
240		Folkec Mijo (50)
241	Mihokšić Ivan (20)	Mihokšić Đuro (58)
242	Iličan Martin (21)	
243	Ištvančić Mato (21)	
244	Majetić Mato (18)	
245	Marić Ivan (34)	Marić Ivan (52)
246		
247	Ferenčić Ivan (36) Ferenčić Andrija (28/25) Ferenčić Đuro (21)	Ferenčić Mijo (38)
248	Kovačić Josip (37)	
249	Peroković Ivan (22)	
250		
251	Bertešić Ivan (21) Bertešić Stjepan (25)	
252	Patačko Mijo (25)	
253		Pecak/Becak Mato (46)
254	Marenić Đuro (27)	
255	Peroković Mijo (27)	Peroković Josip (41)
256		Ružić Josip (46)
257		



258		
259	Železnjak Mijo (29), svirač	
260	Pucan Đuro (38) Pucan hon. Šegović Stjepan (28)	
261	Riedl Josip (17) Đud Stjepan (18)	
262	Kolarić Đuro (27) Turnuš Petar (23)	
263	Karvaš Đuro (39)	
264		Vukota Vaso (54)
265	Flanjek Mijo (22)	
266		
267	Martinac Ivan (32)	
268	Lenardić Franjo (38)	
269		
270		Vinkoci Jakob (41)
271		Martonja Mato (42)
272	Semeraj Ivan (38)	
273	Bemšić Ivan (16)	Bemšić Mato (40)
274	Petaković Mijo (30)	
275	Lončarić hon. Berkić Đuro (32)	
276	Čipić Mato (37)	
277		Fuček Ivan (47)
278	Jendrijev Đuro (31), svirač Jendrijev Mato (21) Jendrijev Martin (17) Jendrijev Ivan (25), svirač	
279	Kudumija Mato (16) Kudumija hon. Mađerek Đuro (33)	
280		Hajduković Mijo (46)
281	Benaković Mato (30) Benaković Martin (21)	Benaković Ivan (40)
282	Matošićek Mato (38) Matošićek Martin (29)	
283	Dečun Mijo (41)	Dečun Martin (58)
284	Martonja Ivan (28)	
285	Šiptar Martin (20)	
286	Lazar Mato (32)	
287	Vukota Mijo (20)	
288	Horvatić Martin (26) Horvatić Janko (25)	
289		
290	Pandurić Mijo (17)	
291		Marić Andrija (48) Marić Mato (43)
292		
293	Matambašić Mato (20) Matambašić Đuro (30)	
294	Leventa Mato (26)	
295	Kudumija Mijo (27)	
296		
297	Pristojec Josip (32)	
298		
299		
300	Konjarek Stjepan (21) Konjarek Mijo (16)	Konjarek Martin (34) Konjarek Martin (31)
301	Kokoljek Mato (21)	

	Kokolek Andrija (26)	
302	Štefoković Mato (17)	Štefoković Ivan (22)
303	Grgiček Martin (17)	
304	Brebar Martin (45)	
305		
306		Trbuljak Đuro (37)
307	Juranić Šimun (17)	Juranić Đuro (31)
308		Zestrečan Lovro (43)
309		Vidašić Mato (53)
310	Kambić Stjepan (30)	
311	Dorčec Ivan (25) Dorčec Đuro (21) Dorčec Mijo (17) Dorčec Mato (19)	
312	Sveteć Mijo (38)	
313	Đuroci Andrija (32)	
314		Jakšić Bartol (43)
315	Horvat Đuro (31)	
316		
317	Kovač Josip (17)	
318	Palaš Đuro (18)	
319	Govan Mato (38) Govanek hon. Kosier Ivan (36)	
320	Radman Đuro (17)	Radman Ivan (45)
321	Zobundija Mato (26) Zobundija Stjepan (16)	Zobundija Mijo (40)
322	Blaga Martin (25)	Blaga Đuro (19)
323	Goci (Đuroci) Ivan (19)	
324	Sabolek Đuro (37)	
325	Matočec Mato (16)	Matočec Martin (44)
326	Jušić Mijo (26)	
327	Foso Martin (19) Foso Đuro (17)	
328	Fuček Josip (19)	Fuček Imbro (44)
329	Posavec Josip (19) Posavec Mato (27)	
330		
331	Grganja Mato (29) Grganja Mato (30)	Grganja Josip (46)
332		
333	Horvat Mato (24) Horvat Martin (20) Horvat Đuro (32)	
334	Frtalec Janko (37) Frtalec Josip (20), corporal	Frtalec Pavao (55?)
335		
336	Kolar Petar (32)	Kolar Mijo (59)
337		
338	Tomec Petar (33) Tomec Đuro (17) Tomec hon. Foso Martin (21)	
339	Petrinić Ivan (25)	
340	Pavin Mato (39) Pavin Mijo (27) Pavin Martin (38), corporal	
341	Tomerlin Mato (19) Tomerlin Martin (29)	
342	Malečić Đuro (19)	Malečić Ivan (58)

		Malečić Đuro (44)
343		Hegeduš Andrija (4?)
344	Sveteć Mijo (38)	
345		
346	Imbrišić Josip (36) Imbrišić Martin (20) Imbrišić Mijo (21)	
347	Biroš hon. Brezovec Stjepan (26)	Piroš Mato (41) Pavlović Martin (?)
348	Grganja Mato (38) Grganja Đuro (26)	
349	Franković Josip (31)	
350	Kendelić Petar (18)	
351	Rusan Mato (16) Rusan Ivan (21)	Rusan Mijo (56)
352	Mihokšić Petar (36)	
353		
354		
355	Pavuna Đuro (25) Pavuna Mato (27)	
356		
357		Kaufman Sebastijan (52)
358	Begri Stjepan (28)	Mlinar Josip (47)
359		
360	Blaško Mato (17)	Blaško Ivan (46) Blaško Mijo (43)
361		Čizmić Josip (43) Crnčić Martin (17)
362	Ščuka Josip (23)	Ščuka Mato (41)
363	Vokšan Ivan (18)	
364	Lacković Đuro (47)	
365		
366	Lacković Ivan (16)	Lacković Mato (45)
367		
368	Šabarić Martin (18)	Šabarić Mijo (43)
369	Lovro Martin (18)	
370		
371		Gregar Andrija (48)
372		Grašković Mato (42)
373		Dobravec Luka (51)
374		Pavlović Nikola (46)
375		Kovačić Antun (48)
376		Berta Martin (43)
377		Lacković Pavao (46)
378		
379	Majstorović Josip (20) Majstorović Martin (20)	
380		Pavlović Martin (45)
381		
382		Pristojec Stjepan (44)
383		
384	Ledinski Josip (29)	
385		Jančijev Martin (30?)
386	Žugović Mato (34)	
387	Vaso Tomo (21) Vaso Mijo (24)	
388	Fuček Mijo (32)	
389		Skendrović Đuro (46)

390	Horvat Tomo (33)	
391	Mihokšić Đuro (18)	Mihokšić Stjepan (51)
392		
393		
394		
395		
396	Ferenc Đuro (17)	
397		
398		
399		
400		

## Prilog E:

PRILOG E: Usporedna tablica toponima (naziva rudina) na području đurđevečko-virovske Podravine (XVIII. – XXI. stoljeće).

*NAPOMENE:* U tablicu su uvršteni podaci koji su prikupljeni iz kartografskih prikaza iz 1780-ih godina s naznakom vrste i položaja imenovanih poljskih i šumskih predjela. Srednje kolone popunjene su nazivima rudina kako su one ubilježene prilikom izrade prvih preciznih katastarskih planova naselja u đurđevečko-virovskoj Podravini tijekom druge polovice XIX. stoljeća. Uglavnom je riječ o planovima nastalima 1868. i 1869. godine, a napominjem da nisu pregledani planovi svih katastarskih općina koje se podudaraju s područjem koje je pregledano na kratama iz XVIII. stoljeća. Posebnu kolonu čine nazivi toponima kako ih je 1898. godine popisao Tomo Jalžabetić, a u posljednjoj koloni su oni nazivi koji se upotrebljavaju i danas (boldani tekst), odnosno prijedlog čitanja starijih toponima (u zgradama). Posljednja kolona zapravo predstavlja abecedni popis toponima! Namjera mi je bila detektirati kontinuitet u nazivlju u što je više slučajeva to moguće.

**Popis korištenih kartografskih materijala:** *Nacrt Podravja od Hlebina do medje županije Virovitičke uz oznaku vodogradnja, sastavljen 1780.*, HDA, Kartografska zbirka, sign. E.IX.39; *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, knjiga 8*, pripremili Mirko Valentić, Ivana Horbec, Ivana Jukić. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2003. (karta iz 1782. godine); indikacione skice i zemljišnoknjižni planovi katastarskih općina pohranjeni u Područnom uredu za katastar Koprivnica – Ispostava Đurđevac: k. o. Budančevica (1877. godine), k. o. Budrovec (1869. godine), k. o. Čepelovec (1869. godine), k. o. Đurđevac (1868. i 1889. godine), k. o. Ferdinandovec (1898. godine), k. o. Kalinovec (1876. godine), k. o. Klošter (1868. godine), k. o. Kozarevec (1868. godine), k. o. Mičetinec (1869. godine), k. o. Miholjanec (1869. godine), k. o. Molve (1897. godine), k. o. Prugovec (1868. godine), k. o. Severovci (1889. godine), k. o. Sveta Ana (1869. godine), k. o. Šemovci (1869. godine), k. o. Virje (1868. i 1869. godine), revir Crnec (1868. godine), revir Grabrina (1868. godine), revir Imela (1869. godine), revir Jasenovečki berek (1868. godine), revir Karaška luka (1868. godine), revir Lepa greda (1889. godine), revir Limbuš (1868. godine), revir Mačkovice ili Žirovnjak (1868. godine), revir Preložnički berek (1868. i 1889. godine), revir Ravnice (1869. godine), revir Repaš (1868. godine), revir Sočev jarek (1869. godine), revir Sušinski berek (1868. godine), revir Širine (1868. godine), revir Štorgina greda (1868. i 1898. godine), revir Velika i mala seča (1869. godine), revir Žirovnjak (1869. godine). Napominjem da su imena katastarskih općina i posebnih revira standardizirana (prilagođena današnjem izgovoru) i poredana abecednim redom.

**Popis korištenih pisanih izvora:** Cvekan, Paškal. *Ferdinandovac: od Broda na Dravi do Ferdinandovca u močvari*. Ferdinandovac: Općina Ferdinandovac, 1996.; Cvekan, Paškal. *Virje*. Virje, 1976.; Cvekan, Paškal. *Župa i selo Ferdinandovac*. Ferdinandovac, 1974.; *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, knjiga 8*, pripremili Mirko Valentić, Ivana Horbec, Ivana Jukić. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2003.; Jalžabetić, Tomo. „Gjurgjevec: Narodni život i običaji“ (rukopis, 1898. godine), Odjel za etnologiju HAZU u Zagrebu, signatura S.Z.54; Kranjčev, Radovan. *Priroda Podravine*. Koprivnica: Mali Princ, 1995.; Kudumija, Mato. *Đurđevac u svijetu i vremenu*.

Đurđevac: Mjesna konferencija Socijalističkog Saveza radnog naroda Đurđevac, 1968.; Maresić, Jela, Vladimir Miholek. *Opis i rječnik đurđevečkoga govora*. Đurđevac: Gradska knjižnica, 2011.; *O životu u Goli kroz dvjesto godina: seljak-slikar Ivan Večenaj i njegovi preci*. Gola: Bogadigrafika, 2013.; Tomerlin-Picok, Đuka. *Življeje v (naj)starešem Gjurgjevcu*. Đurđevac: Naklada Đuroka Picoka, Društvo poljoprivrednih inženjera i tehničara, 1989.

**Popis konzultiranih kazivača (informanata):** Katarina Škurdija rođ. Zobundija (Severovci, 1942., za područje Đurđevca i Severovaca, toponimi koji se upotrebljavaju danas i koje su koristili njezini rođaci u obitelji Zobundija i Segen iz Severovci), Emica Kolar rođ. Bogat (Molve, djelatnica Ispostave katastra u Đurđevcu), Vinko Podunajec (Đurđevac, 1932., područje Đurđevca), Milka Podunajec rođ. Kudumija (Đurđevac, 1935., područje Đurđevca), Mijo Zobundija (Severovci, 1945., područje Severovaca), Petar Pavec (Severovci, 1938.,m područje Severovaca i Preložničkog bereka), Vinko Kosier (Severovci, 1939., područje Severovaca), Jelica Kosier rođ. Lakuš (Kalinovec, 1942., područje Severovaca), Vlado Rep (Podravske Sesvete, 1961., područje Podravnih Sesveta), Vladimir Kopas (Šemovci, 1931., područje Šemovaca).

Ovome se mogu priodati i privatni oglasi objavljeni na stranicama Podravskog radija <http://podravskiradio.net/mali-oglas/>, koji ih emitira svake nedjelje, a odnose se na područje naselja: Đurđevac, Virje, Novo Virje, Ferdinandovec, Kalinovec, Podravske Sesvete, Klošter Podravski, Kozarevec, Šemovci, Čepelovec, Budrovec, Prugovec i druga manja naselja na području đurđevečko-virovske Podravine. Napominjem da su pregledani svi privatni oglasi emitirani u razdoblju od 16. ožujka 2014. do 16. studenoga 2014. godine, dakle i u proljetnom i u jesenskom periodu kada je kupo-prodaja zemljišta najintenzivnija.

Karta 1780. godine	Karta oko 1782. godine	Vrsta zemljišta	Položaj zemljišta	Katastar – 2. polovica XIX. stoljeća	Katastarska općina i godina	Kultura	Tomo Jalžabetić, 1898. godine	Naziv današnjoj upotrebi
				Babin breg	Prugovec, 1868.	vinogradi, oranice, livade		(Babin breg)
Babinov Polie		livade	Kod Repaša	Babino polje	Revir Repaš, 1868.	oranice i livade		<b>Babino polje</b>
Mali Bakovcze Veliki Bakovcze	Pagovsze	konak	Kod sela Brod	Bakovci	Đurđevac, 1868., 1889.	livade, oranice i konak		<b>Bakovci</b>
						šuma uz Dravu	Bakovečka greda	(Bakovečka greda)
						šuma	Bakovečki šlog	(Bakovečki šlog)
						na Tolnici	Balatinčev konak	(Balatinčev konak)

Barna Potok	Barna bach	vodotok	Kroz Čepelovec i JI od Đurđevca					<b>Barna</b>
Mala Barna Potok		vodotok	Izvor Barne u Međurečkoj gori					(Mala Barna)
Waldung Barna		šuma	Iznad Budrovca	Mala Barna	Čepelovec, 1869.	šume i livade		(Mala Barna)
							Barusin	(Barusin)
Batinszki	Patinszka Greda	konak	SI od sela Kalinovec	Batinske	Kalinovec, 1876.	livade, oranice i konak	Konak povezan s gredom, barem u nazivu	<b>Batinske</b>
Belchin Graben	Belchin Graben	vodotok	Kod konaka Drenovica					<b>Belčine</b>
				Belevine	Sveta Ana, 1869.	oranice, livade i šume		<b>Belevine</b>
				Belevine	Budrovec, 1869.; Čepelovec, 1869.	vinogradi, oranice, livade i šume		<b>Belevine</b>
				Belevine	Miholjanec, 1869.	vinogradi, oranice, livade i šume		<b>Belevine</b>
				Belevine	Miholjanec, 1869.	posebni šumski revir		
Believinski Jarak	Billevine Jarek	vodotok	Uz istoimene molvarske livade					(Belevinski jarek)
	Bellius	livade	Kod sela Virje	Beljuš	Virje, 1868.	livade i oranice		<b>Beluš</b>
Wiesen Believeine		livade	I od Molvi	Bjeljevine	Molve, 1897.	oranice i livade		<b>Beljevine</b>
	Penkov kud	pješčani brežuljak	Z od sela Klošter					(Benkov kot)
				Berećanke	Budančevica, 1877.	oranice i livade		(Berećanke)
				Berek	Šumski revir Preložnički berek, 1868.	livade		<b>Berek</b>
				Bešencia	Miholjanec,	vinogradi,		(Bešencija)

					1869.	livade, oranice i šume		
	Peszgova Greda	konak	Kod konaka Krajnica, kod sela Brod	Bezgove	Kalinovec, 1876.	livade i konak		(Bezgova greda)
	Bylienichky	oranice	južno od Kladara					(Bilenički)
Bisztra Fl.	Pistra bach	vodotok		Bistra kanal	Molve, 1897.	vodotok		<b>Bistra</b>
Bisztranzki Jarak		vodotok	Kod konaka Grkine					<b>Bistrenjak</b>
				Blata	Ferdinandovec, 1898.	livade i oranice		(Blata)
	Vlatna gucha	šuma	Kod Lepe Grede					(Blatna gušča)
Blaty Sztrug Graben	Platug Jarek	vodotok	Između Seseveta i Husinje				Blatni jarek	(Blatni jarek)
				Blažen	Đurđevac, 1868., 1889.	oranice		<b>Blažen</b>
Bobikova Jama		vodotok	SI od Molvi					(Bobikova jama)
				Bubnarina	Šumski revir Preložnički berek, 1868.	livade	Bobnarina	(Bobnarina)
	Poroliev Jarek	vodotok	Kod konaka Kingovo					(Borolijev jarek)
				Božakovci	Budančevica, 1877.	livade		(Božakovci)
Brana Morast		močvara	Kod sela Seseveta	Brane	Budančevica, 1877.	oranice		(Brane)
	Perdachek	livade	SZ od Đurđevca				Brdaček	<b>Brdačec/Brdaček</b>
				Brdina luka	Molve, 1897.	oranice i livade		(Brdina luka)
							Breberična	(Breberična)
				Brestovgrm	Virje, 1868.	oranice i livade		(Brestov grm)
				Brešćec	Budančevica, 1877.	oranice		<b>Brešćec</b>
				Breščice	Đurđevac, 1889.	oranice		(Breščice)
				Breščić	Đurđevac, 1868., 1889.	oranice		(Breščić)



				Breški	Kloster, 1868.	oranice		(Breški)
				Breški	Budančevica, 1877.	oranice		(Breški)
				Brezičkirit	Mičetince, 1869.	oranice, vinogradi, šume i livade		<b>Brezički rit</b>
				Brezik	Kalinovec, 1876.	livade i oranice		(Brezik)
Feld Brezie		oranice	Na Peskima	Brezovica	Molve, 1897.	oranice		(Brezovica)
				Brezovice	Đurđevac, 1889.	livade i oranice, konak	Brezovice	<b>Brezovice</b>
Brezovo Polie	Preszova Polye	konak	Kod sela Brod					(Brezovo polje)
Morast Berkiche		vodotok	Ispred Husinje					(Brkiće)
				Brodić	Ferdinandovec, 1898.	oranice, livade i konak		<b>Brodić</b>
				Brzdeljeva	Molve, 1897.	livade		(Brzdeljeva)
				Budrovac	Budrovec, 1869.	naselje		<b>Budrovec</b>
B. Budrovecz		brežuljak	Između sela Šemovci i Hampovica					<b>Budrovečki breg</b>
Budrovechki Jarak		vodotok	Podno Budrovca					(Budrovečki jarek)
				Budjaki	Prugovec, 1868.	oranice		(Budaki)
Bukevie	Pukevie	konak		Bukevlje	Virje, 1868.	konak		<b>Bukevje, Bukevlje</b>
	Pukov Berrek	berek	Kod sela Pitomača					(Bukov berek)
							Bukov jarek	(Bukov jarek)
	Pukova Greda	greda i konak		Bukova	Šumski revir Preložnički berek, 1868.	livade	Bukova gredica	<b>Bukova greda</b>
				Bukvik	Kozarevec, 1868.	oranice		(Bukvik)
				Bukvik	Prugovec, 1868.	posebni šumski revir		<b>Bukviki</b>
Buszinye		livade	Iznad Repaša					(Businje)
							Bušičina	<b>Bušičina</b>
				Cambenica	Budrovec, 1869.	oranice i livade		(Cambenica)

Zerova Glavicza		oranice	Između sela Virje i Šemovci	Careva Glavica	Šemovci, 1869.; Virje, 1868.	oranice		<b>Careva glavica</b>
				Ceresleva	Virje, 1868.	livade		<b>Ceresleve</b>
	Czerlenike	oranice						(Crlenike)
Czerna Netecha	Czerna Nettecha	vodotok	Z od Broda, kod konaka Laz	Crna Neteča	Ferdinandovec, 1898.	unutar konaka Laz		(Crna neteča)
Czernecz		konak		Crnec (Cernec, Černec)	Virje, 1868.	konak		<b>Crnec</b>
				Cernec	Virje, 1868.	posebni šumski revir		
Waldung Czernetz	Czanecz	šuma	Između Hlebina i Molvi					(Crnec)
Czerni Dol Graben		vodotok	Između konaka Grkine i Severovci					(Crni dol)
				Cerni Jarki	Kalinovec, 1876.	livade, oranice i konak		<b>Crni jarki</b>
				Cerni Jarki	Kalinovec, 1876.	posebni šumski revir		
	Czvesnik	pješčani brežuljak	Kod sela Sesvete					(Cvesnik)
Chabina Luka	Tsabina Lucca	meandar						<b>Čambina</b>
Graben Chemernicza		vodotok	S od Kalinovca					(Čemernica)
				Čepelovac	Čepelovec, 1869.	naselje		<b>Čepelovec</b>
				Čepelovski breg	Čepelovec, 1869.	vinogradi, oranice, livade i šume		<b>Čepelovečki breg</b>
				Čepelovačka Steza/staza	Đurđevac, 1868., 1889.	oranice	Čepelovečka steza	<b>Čepelovečka steza</b>
Chepelovchecz Jarak		vodotok	Između Čepelovca i Budrovca					(Čepelovečki jarek)
				Chikvarovkonak	Revir Repaš, 1868.	livade		(Čikvarov konak)
							Čistina	(Čistina)
				Čistine	Sveta Ana,	šume, oranice i		(Čistine)

					1869.	livade		
Chuassera Greda		greda	SI od sela Kalinovec					(Čuašera greda)
							Dedek	(Dedek)
				Deli	Budančevica, 1877.	oranice		(Deli)
				Deli	Kalinovec, 1876.	oranice		(Deli)
				Delki	Budančevica, 1877.	oranice		(Delki)
				Dielki	Prugovec, 1868.	oranice		(Delki)
				Delice	Molve, 1897.	oranice		<b>Deljici</b>
				Dobovčič/Dubo včič	Đurđevac, 1868., 1889.	oranice		<b>Dobovčec</b>
	Dovobnik	šuma	Z od sela Sesvete					<b>Dobovnik</b>
				Doljnje Livade	Šemovci, 1869.	oranice i livade		<b>Dolnjanske sinokoše</b>
				Doljnje polje	Molve, 1897.	oranice, livade i konak		(Dolne polje)
	Dolnye Polye	oranice	Kod Pitomače					(Dolne polje)
Dolnj Mlin	Dolny Vodeniza	mlin	Kod sela Đurđevac					(Dolni melin)
Drenovicza		konak		Drenovica	Virje, 1868.	konak		<b>Drenovica</b>
Drenovichka Mertvicza	Drenovichka Merdviza	vodotok						(Drenovečka mrtvica)
				Derljezni kut	Kalinovec, 1876.	livade, oranice i pijesak		(Drljezni kut)
Morast Dervo Szeki		močvara	S od sela Kalinovec	Drvoseki	Kalinovec, 1876.	šume, oranice i livade		<b>Drvoseki</b>
				Drvoseki	Đurđevac, 1868.	livade, oranice i konak		
				Dubovnik	Budrovec, 1869.	oranice		(Dubovnik)
				Dudinjak	Molve, 1897.	oranice i livade		(Dudinjak)
				Dugagreda	Sveta Ana, 1869.	selo, oranice i vinogradi		<b>Duga/Doga greda</b>
Duga Greda		konak	Današnje selo Brodić	Duga Greda	revir Štorgina greda, 1898.	šuma		(Duga greda)

				Duge	Kalinovec, 1876.	oranice i livade		(Duge)
Duga Netecha	Duga Nettecha	vodotok	Kod Broda i konaka Laz					(Duga neteča)
				Duge Livade	Prugovec, 1868.	livade i oranice		(Duge livade)
Dugo Pollie		livade	Kod Repaša					(Dugo polje)
				Dumača	Čepelovec, 1869.	šume		(Dumača)
				Gjolute	Kozarevec, 1868.	oranice		(Đolte)
				Gjudiš	Đurđevac, 1868., 1889.	oranice		<b>Đudiš</b>
	Gyukin Berek	močvara	Kod Molvi					(Đukin berek)
Gyukin put		konak	Između konaka Medvedička i Trepče					<b>Đukin put</b>
Gyurgyevechkj Breg		vinogradarski brežuljak	Između sela Mičetinec i Čepelovec					(Đurđevečki breg)
Gyurvchag		livade	SI od Molvi	Gjurevčak	Molve, 1897.	oranice i livade		(Đurevčak)
							Đurkova gredica	(Đurkova greda)
							Ercklada	(Ercklada)
							Erkecina	(Erkecina)
				Ferdinandovac	Ferdinandovec, 1898.	naselje		<b>Ferdinant</b>
				Feregin Breg	Klošter, 1868.	oranice		(Feregin breg)
	Francseva Jada	šuma, meandar	Unutar meandra Križnica					(Ferenčeva jada)
	Ferencseva Vuka	šuma, meandar	Između Trepči i Bukove Grede	Ferenčevo Uho	Virje, 1868.	konak		(Ferenčevo vuvo)
							Flajnekiš	<b>Flajnekiš</b>
							Flajnekov konak	(Flajnekov konak)
				Forgov	Ferdinandovec, 1898.	šuma uz Dravu		(Forgov)
				Forgov	revir Štorgina greda, 1868.,	pješčani sprudovi,		

					1898.	oranice i močvara		
Franczovo Berdo		oranice	Z od Đurdevca	Francovo brdo	Đurdevec, 1889.	oranice		<b>Francov pot</b>
Verliakova Luka	Verliakova Lucca	meandar	Kod Repaša	Frljakova luka	Molve, 1897.	oranice i konak		(Frljakova luka)
				Fučkovica	Šumski revir Preložnički berek, 1868.	livade		(Fučkovica)
					Pri kalnovcu	oranice i livade	Fulerka	<b>Fulerka</b>
				Furirske	Kalinovec, 1876.	livade i oranice		(Furirske)
				Fusača/Fusače	Čepelovec, 1869.	šume, livade i oranice		(Fusača)
				Gajc	Ferdinandovec, 1898.	livade i oranice	Gajc	<b>Gajc</b>
Gaicze	Gayecz	pješčani brežuljak	Kod sela Molve	Gaić	Molve, 1897.	oranice		(Gajić)
				Gajić	Ferdinandovec, 1898.	livade i oranice		(Gajić)
				Djakovo	Virje, 1868.	livade i oranice		<b>Gakovo</b>
				Gakovo	Revir Repaš, 1868.	livade i oranice	Gakovo	(Gakovo)
							Generališ	<b>Generališ</b>
				Generalskibreg	Šemovci, 1869.	vinogradi, šume, livade i oranice		<b>Generalski breg</b>
Glog	Glog	konak	Kod sela Brod	Glog	Ferdinandovec, 1898.	oranice i livade		(Glog)
				Gnojnik	Mičetinec, 1869.	oranice, šume, vinogradi		(Gnojnik)
				Gora	Revir Žirovnjak, 1869.	vinogradi		<b>Gora</b>
				Gora	Šemovci, 1869.	vinogradi, šume, oranice, livade		
				Gornje livade	Budančevica, 1877.	livade i oranice		(Gorne livade)
				Gornje polje	Molve, 1897.	oranice, livade i konak		(Gorne polje)

	Gospodinov Mellin	mlin						(Gospodinov melin)
Gospodinovo Polje		livade i konak	Repaš					(Gospodinovo polje)
				Grabben	revir Štorgina greda, 1868.	jarak		(Graba)
				Grabanka	Đurđevac, 1868. 1889.	livade i oranice		<b>Grabanka</b>
							Grabriči	(Grabriči)
Grabrina Wald		šuma		Grabrina	Virje, 1868.	posebni šumski revir		(Grabrina)
	Grabrov Doll	vodotok	SI od Pitomače					(Grabrov dol)
							Grabrov jarek	(Grabrov jarek)
							Grabrova greda	(Grabrova greda)
	Grachacsky Mellin	mlin						(Gradački melin)
				Gradina	Sveta Ana, 1869.	vinogradi, oranice, livade i šume		<b>Gradina</b>
				Gradina	Klošter, 1868.	livade		(Gradina)
				Gradina	Budrovec, 1869.	oranica i livade		(Gradina)
	Gradische	razljev	Kod konaka i Trepče i Pavljanci				Gradišće	(Gradišće)
	Greda	livade i oranice	Između sela i Kladare i Sesvete					(Greda)
				Greda	Đurđevac, 1889.			(Greda)
				Greda	Molve, 1897.	oranice, livade i konak		(Greda)
							Gredice pod ogradi	(Grede pod ogradi)
				Grkćevo	Revir Repaš, 1868.	oranice, livade i konak		(Grkćevo)
				Grkina	Đurđevac, 1868., 1889.	livade, oranice i konak		<b>Grkine, Grkina</b>
							Grkinska gat	(Grkinska gat)

							Grlo	(Grlo)
				Grunti	Klošter, 1868.	oranice		(Grunti)
				Grunti	Kozarevec, 1868.	oranice i šume		(Grunti)
				Gumulice	Miholjanec, 1869.	oranice		(Gumulice)
				Habijanci	Budrovec, 1869.	livade i oranice		(Habijanci)
				Hadjok	Miholjanec, 1869.	vinogradi, oranice, livade i šume		<b>Haljok</b>
				Hambar	Molve, 1897.	oranice i konak		(Hambar)
				Hampovačka luka	Molve, 1897.	oranice, livade, konak i močvare		(Hampovačka luka)
				Hatačanova	Virje, 1868.	livada		<b>Hatačanova</b>
				Helja	Molve, 1897.	oranice		(Helja)
Hincha		šuma	Današnji zaselak Gajc	Ingja/Indja	revir Štorgina greda, 1868., 1898.	livade, oranice, konak		(Hinča)
Hottova Bach	Hottovo bach	vodotok	Kod Šemovaca					<b>Hotova</b>
				Hotovica	Šemovci, 1869.	livade		<b>Hotovica</b>
							Hudelistov jarek	(Hudelistov jarek)
							Hudelistov konak	(Hudelistov konak)
				Husinja	Ferdinandovec, 1898.	oranice i livade		<b>(H)usinja</b>
				Iliev breg	Šemovci, 1869.	vinogradi, oranice, livade i šume		<b>Ilijevke</b>
	Iliov konak	konak	Kod sela Sesvete					(Ilijev konak)
	Imbrisichev Mellin	mlin						(Imbrešičev melin)
				Imela	Miholjanec, 1869.	vinogradi, oranice i livade		(Imela)
				Imela	Miholjanec, 1869.	posebni šumski revir		
				Insula	Molve, 1897.	oranice, dravski meandri i šume		(Inzula)

	Istvanov Doll	močvara	Kod sela Sesvete	Ištvanov vir	Molve, 1897.	oranice i livade		(Ištvanov vir)
	Istvanova Lucca	meandar	kod Virjanskog prijelaza					
				Jablanovec	Đurđevac, 1868., 1889.; Virje, 1868.	oranice		<b>Jablanovec</b>
				Jada	Molve, 1897.	oranice, livade i konak		(Jada)
				Jadaniš	Kalinovec, 1876.	livade i oranice		<b>Jadaniš</b>
	Jadanova Banya	oranice	S od Đurđevca, na Peskima					(Jadanova banja)
Jadanovo Panye Morast		močvara	S od Kalinovca					(Jadanovo panje)
	Jadicza	močvara	Kod Lepe Grede					(Jadica)
Jalslova Greda		greda	SI od sela Kalinovca					(Jalševa greda)
				Jalševje	Molve, 1897.	oranice		(Jalševje)
							Jalžabetičev konak	(Jalžabetičev konak)
				Jandrotine	Molve, 1897.	livade i oranice		(Jandrotine)
				Jarki	Budrovec, 1869.	vinogradi, oranice, livade i šume		(Jarki)
Jaruga Jarak		vodotok	Između Virja, Miholjanca, Šemovaca i Đurđevca					(Jaruga)
	Jaszenovecz	pješčani brežuljak	Kod sela Molve	Jasenovec	Molve, 1897.	livade i oranice		(Jasenovec)
Jaszenovichki Berek	Jaszenovichky Perek	močvara	Kod sela Molve	Jaszenovački berek	Šumski revir, 1868.	šuma i livade		<b>Jaszenovački berek</b>
	Hegedushev Kud	pješčani brežuljak	S od sela Đurđevac	Hegedušev kut	Šumski revir Preložnički berek, 1868.	livade	Jegedušov breg	<b>Jegeduš</b>
	Jebeno Pressek	pješčani brežuljak	Kod sela Molve					(Jebeno breščec)
				Jelinbreg	Mičetinec, 1869.	šume, vinogradi		<b>Jelin breg</b>



						i livade		
				Jugovičevbreg	Kozarevec, 1868.	livade, šume, oranice, vinogradi		(Jugovičev breg)
				Jugovo Polje	Virje, 1868.	oranice i livade		<b>Jugovo polje</b>
				Jurjev kut	Šumski revir Preložnički berek, 1868.	livade	Jurijev breg	<b>Jurjev kot</b>
				Kaličanke	Kalinovec, 1876.	oranice i livade	Kalčanka	<b>Kalčanke</b>
							Kalnovečka selčina	(Kalnovečka selčina)
				Kameniti jarak	Šemovci, 1869.	livade, oranice i šume		<b>Kamenice</b>
				Kaniža	Čepelovec, 1869.	vinogradi, šume, livade i oranice		<b>Kaniža</b>
				Kapitanske	Kalinovec, 1876.	livade		<b>Kap(i)tanske</b>
Kapetanov Mlin		mlin	Između sela Kalinovec i Sesevete					(Kapetanov mlin)
Mali Karass	Karass	konak		Karaš	Virje, 1868.	konak		<b>Karaš</b>
Veliki Karass								
				Karaška Luka	Virje, 1868.			(Karaška luka)
				Karaškaluka	Virje, 1868.	posebni šumski revir		
Katalena Potok		vodotok	Teče iz Sirove Katalene					(Katalena)
	Kattalinszka Betta	livade	Kod šume Svibovica	Katalenska peta	revir Štorgina greda, 1868., 1898.	livade, oranice, šuma, konak		(Katalenska peta)
				Kengjeličev breg	Mičetinec, 1869.	vinogradi, šume, oranice i livade		<b>Kendeličev breg</b>
Kengyelov Mlin		mlin	S od sela Molve					(Kendelov mlin)
Kingovo	Kinkovo	konak	Današnje Novo Virje	Kingovo	Virje, 1868.	konak		<b>Kingovo</b>
	Kinkovo	vodotok	Kod konaka					

	Merdvicza		Medvedička					
				Kladje	Prugovec, 1868.	oranice		(Kladje)
				Kladje	Kozarevec, 1868.	oranice i voda		(Kladje)
Kladnichki Jarak		vodotok	Kod Repaša	Kladnički B.	Revir Repaš, 1868.	potok		(Kladnički potok)
				Kladnik	Revir Repaš, 1868.	livade i oranice		(Kladnik)
				Klen	Đurđevac, 1868., 1889.	oranice	Pri klenu	<b>Klen</b>
				Klobuki	Klošter, 1868.	oranice i livade		(Klobuki)
				Kloštranski breg	Kozarevec, 1868.	šume, vinogradi, oranice i livade		(Kloštranski breg)
							Kloštranski jarek	(Kloštranski jarek)
Kobila G.		vodotok	Kod današnjeg sela Brodić	Kobila	revir Štorgina greda, 1868., 1898.	potok		(Kobila)
Kohlta ? graben		vodotok	SZ od Broda					
							Kojnarekov konak	<b>Kojnarekov konak</b>
							Kolarova greda	(Kolarova greda)
				Koljak	Đurđevac, 1868., 1889.; Budrovec, 1869.	oranice		<b>Koljak</b>
				Koljak	Kalinovec, 1876.	oranice		
	Komarnicza bach	vodotok	Između Virja i Novigrada	Komarnica kanal	Molve, 1897.	vodotok		(Komarnica)
				Komarnica	Virje, 1868.	oranice		
				Konački	Šemovci, 1869.	livade i oranice		<b>Konačko</b>
Konczi Felder		konak	Uz Dravu kod Husinje					<b>Konci</b>
Kopchicza		oranice	JI od Đurđevca					<b>Kopčica</b>
	Kopcsicza	pješčani brežuljak		Kopčice	Đurđevac, 1868., 1889.	livade i oranice		
Korollya		livade	Iznad Repaša					(Korolija)

				Korito	Virje, 1868.	oranice		(Korito)
							Korlinova greda	(Korlinova greda)
				Kostadinovo polje	Molve, 1897.	oranice i livade		(Kostadinovo polje)
Kostania Berdo		oranice	JZ od Đurđevca	Kostanj	Đurđevac, 1868., 1889.	vinogradi, oranice, šume	Pri kostajnu	<b>Kostajn (Kostanj)</b>
B Kostanio Brdo		brežuljak	Kod sela Šemovci					<b>Veliki kostajn</b>
				Kostainički breg	Mičetincec, 1869.	vinogradi, šume, oranice i livade		<b>Mali kostajn</b>
				Kostanišće	Virje, 1868.	oranice i livade		(Kostanišće)
				Kostanjevac	Miholjanec, 1869.	vinogradi, livade, oranice i šume		(Kostanjevec)
Koszanszki Jarak		vodotok	Između Šemovaca i Svete Ane					(Košanski jarek)
	Kossany bach	vodotok	Kod Novigradskog prijelaza					(Košanje)
				Košanica	Sveta Ana, 1869.	šume, vinogradi i livade		<b>Košnja</b>
				Košnje	Šemovci, 1869.	oranice, livade i šume		<b>Košnje</b>
				Kovačev breg	Mičetincec, 1869.	vinogradi, šume, oranice i livade		<b>Kovačev breg</b>
Kranycza	Kraincsina	konak	Kod sela Brod	Krajnica	Đurđevac, 1889.	konak		<b>Krajnica, Kranjica</b>
				Kranjica	Ferdinandovec, 1898.	oranice, livade i konak		
Kranychka Netecha		vodotok	Između Kalinovca i Broda					(Krajnička neteča)
				Krainička šuma	Đurđevac, 1868.	šuma	Krajnička šuma	(Krajnička šuma)
	Kraynichky Mekess	močvara	Kod konaka Kranjica					(Krajnički mekiš)
							Krleva jama	(Krleva jama)

				Kraljeva Peta	Ferdinandovec, 1898.; revir Štorgina greda, 1898.	oranice i livade		<b>Krleva peta</b>
							Krančev konak	(Krančev konak)
B. Kerbolin		brežuljak	Kod sela Molve	Krbulin	Molve, 1897.	oranice		<b>Krbuljin</b>
				Kerčeniki	Budančevica, 1877.	livade		(Kerčeniki)
	Kercsevina	oranice	Kod Kladara					(Krčevine)
	Kerčevine	livade	SI od Pitomače					(Krčevine)
				Kerčevine	Budančevica, 1877.	oranice		(Krčevine)
				Krčevine	Đurđevac, 1868.	oranice		<b>Krčevine</b>
				Krčevine	Prugovec, 1868.	oranice		<b>Krčevine</b>
				Krčevine	Kozarevec, 1868.	oranice		(Krčevine)
				Krčevine I	Kalinovec, 1876.	oranice		(Krčevine)
				Krčevine II	Kalinovec, 1876.	livade		(Krčevine)
				Krčevine	Virje, 1868.	oranice i livade		(Krčevine)
				Kerčevinke	Budančevica, 1877.	oranice		(Krčevinke)
				Kerčevinke	Kalinovec, 1876.	oranice		(Krčevinke)
				Kerči	Virje, 1868.	livade		(Krči)
				Krčice/Kerčice	Budančevica, 1877.	oranice i livade		(Krčice)
				Križanje	Molve, 1897.	livade i oranice		(Križanje)
				Križanje	Kalinovec, 1876.	livade, oranice i pijesak		(Križanje)
				Križanje	Virje, 1868.	oranice		<b>Križanje</b>
				Križanje	Čepelovec, 1869.	oranice		(Križanje)
				Križanje	Miholjanec, 1869.	oranice		(Križanje)
	Krissniza	meandar, šuma	Vrh meandra					<b>Križnica</b>
	Mala Krissniza	meandar, šuma	Vrh meandra					

				Kropa	Šumski revir Preložnički berek, 1868.	livade	Kropa	(Kropa)
				Krupopolje	Revir Repaš, 1868.	oranice i livade		(Krupo polje)
							Kučekiš	(Kučekiš)
							Kuduminka	(Kuduminka)
				Kugjumanov breg	Mičetince, 1869.	šume, livade, vinogradi i oranice		(Kuđumanov breg)
							Kušanovec	(Kušanovec)
				Kvokača	Kloster, 1868.	oranice		(Kvokača)
							Ladenik	(Ladenik)
	Linistie	pješčani brežuljak	SI od sela Kalinovec	Lanišće	Kalinovec, 1876.	oranice		(Lanišće)
				Laušev Jarak	Virje, 1868.	jarak, voda		(Laušev jarek)
Dugi Laz	Lass	konak	Kod sela Brod	Laz	Ferdinandovec, 1898.	livade, oranice i konak		<b>Laz</b>
	Laszachka bach	vodotok	Iznad Sutila					(Lazački potok)
	Laszy	livade	Kod Sutila					(Lazi)
	Laszich	oranice	Kod Lepe Grede					(Lazić)
							Ledinka	(Ledinka)
Lelevicza Bach		vodotok	Uz Repašku šumu					(Lelevica potok)
Lelevichki Jarak		vodotok	Kod Repaša					(Lelevički jarek)
				Lenišća	Kozarevec, 1868.	oranice i šuma uz potok		(Lenišća)
				Lepagreda	Đurđevac, 1889.	konak		<b>Lepa greda</b>
							Leskova greda	(Leskova greda)
	Leskovo	livade	SZ od Virja					(Leskovo)
				Leščanka	Šumski revir Preložnički berek, 1868.	livade	Leščanke	(Leščanke)
Pod Leschinczi	Lessisincze	oranice	SZ od Đurđevca	Leščinci(Leščinc i	Đurđevac, 1868., 1889.	oranice	Leščinci	<b>Leščinci</b>
Limbus Morast	Limbuss Berrek	močvara	Kod sela Oderjan	Limbuš	Kloster, 1868.	šuma i iskrčena livada		(Limbuš)

				Lipa	Đurđevac, 1868., 1889.	livade i oranice		<b>Lipa, Pod lipom</b>
				Lipje	Molve, 1897.	oranice i livade		(Lipje)
	Lipov Jarek	vodotok	Uokolo Lipove grede	Lipov jarek	revir Štorgina greda, 1898.	vodotok		(Lipov jarek)
Lepa Greda Wald	Lipova Greda	šuma	SZ od Broda				Lipova gredica	(Lipova grada)
				Lipovi	Kalinovec, 1876.	livade i oranice		<b>Lipove</b>
				Lisičice	Molve, 1897.	oranice		(Lisičice)
				Livade	Kozarevec, 1868.	livade		(Livade)
				Livadki	Budančevica, 1877.	oranice i livade		(Livadki)
				Loke	Molve, 1897.	močvara, oranice, livade i konak	Loka	<b>Loke</b>
Lomovski Jarak		vodotok	SI od Kalinovca					(Lomovski jarek)
				Lopatkove	Kalinovec, 1876.	livade		(Lopatkove)
Pod Lepussi		livade	Z od Đurđevca	Lopušinci	Đurđevac, 1868., 1889.	oranice i livade		<b>Lopušinci</b>
				Lovrekov kut	Šumski revir Preložnički berek, 1868.	livade	Lovrekiš	<b>Lovrekiš</b>
				Ložanjek	Molve, 1897.	oranice i livade		(Ložanjek)
				Lučica	Molve, 1897.	oranice, livade i konak		(Lučica)
Lukini Konak	Lukove konake	konak	Kod sela Brod, Z od Kloštra	Lukin Mekiš	Đurđevac, 1868., 1889.	oranice, livade i konak		<b>Lukin Mekiš</b>
				Lukovo	Čepelovec, 1869.	livade i oranice		<b>Lukove</b>
				Maistir	Miholjanec, 1869.	vinogradi, oranice, livade i šume		<b>Majster</b>
	Maskovicza	oranice	Iznad Virja	Mačkovice	Virje, 1868.	oranice i livade		<b>Mačkovice</b>
Maximov Berek		vodotok	Kod Repaša					(Maksimov)

								berek)
Maximovo Pollicze		šuma	Kod Repaša					(Maksimovo polje)
							Pri male ciglene	<b>Mala ciglena</b>
				Matičkovica	Šumski revir Preložnički berek, 1868.	livade	Mala Matičkovica	(Mala matičkovica)
	Mala Ostra Lucca	menadar, livade, oranice						(Mala oštra luka)
							Pri male šume	<b>Mala šuma</b>
	Male Gyurette	livade						(Male Đurette)
							Male preložnice	(Male preložnice)
							Male širine	(Male širine)
				Mali Delki	Budrovec, 1869.	oranice		(Mali delki)
							Mali mekiš	(Mali mekiš)
							Mali zdenčeci	(Mali zdenčeci)
				Malo Police	Revir Repaš, 1868.	livade		(Malo polje)
				Malo Zimolezje (Formoza)	Virje, 1868.	oranice, livade, dravski meandar		(Malo zimolezje)
				Mareki	Kalinovec, 1876.	oranice i livade		(Mareki)
							Marijan	(Marijan)
	Markessichev kud	pješčani brežuljak	S od sela Đurđevac	Markezov kut	Šumski revir Preložnički berek, 1868.	livade		(Markezov)
Martinov Mlin		mlin	Kod sela Sesvete					(Martinov melin)
							Matičkov konak	(Matičkov konak)
Matochina Fl.		vodotok		Matočina	Virje, 1868.	livade i oranice	Matočina	<b>Matočine</b>
Matochina Morast		močvara	Kod sela Molve					
							Med brezinami	<b>Med brezinami</b>
Medvedichka		konak		Medvedička	Virje, 1868.	konak		<b>Medvedička</b>
Mertvicza Medvedichka	Medvedichka	vodotok	Meandar, stara Drava (srp)	Medvedička	Molve, 1897.	oranice, livade i konak		

				Medjuvodje	Molve, 1897.	livade, oranice i konak		(Međuvode)
				Mekiši	Ferdinandovec, 1898.; revir Štorgina greda, 1868., 1898.	livade i šuma	Mekiš	<b>Mekiš</b>
Morast Mekiss		močvara	Kod sela Molve	Mekiš	Molve, 1897.	posebni šumski revir		<b>Mekiš</b>
				Mekote	Kozarevec, 1868.	oranice		(Mekote)
							Melinski breg	<b>Melinski breg</b>
				Mesarska	Šumski revir Preložnički berek, 1868.	livade	Mesarske ledine	<b>Mesarske</b>
				Mičetinac	Mičetincec, 1869.	naselje		<b>Mičetincec</b>
				Mičetinskibreg	Mičetincec, 1869.	vinogradi, šume, oranice i livade		<b>Mičetinski breg</b>
Michetinszki Jarak		vodotok	Kroz selo Mičetincec					<b>Mičetinski jarek</b>
Michina Greda		greda i konak	SI od sela Kalinovec					(Mičina greda)
				Dolj	Đurđevac, 1868., 1889.	oranice	Mijajlev dol	<b>Mijajlev dol</b>
				Miholanec	Miholjanec, 1869.	naselje		<b>Mijolanci</b>
Mihaleanske Grede	Miholanska Greda	konak	Između današnjih sela Severovci, Grkine i Novo Virje					<b>Mijolanske</b>
	Miholanska Jarek	vodotok	Kod istoimene grede					(Mijolanski jarek)
				Mikekov kut	revir Štorgina greda, 1898.	šuma		(Mikekov kot)
Miklich Mlin	Miklich Melin	mlin	I od sela Kalinovec					(Miklič melin)
				Milinmarin dvor	Čepelovec, 1869.	livade, oranice, šume i vinogradi		(Milinmarin dvor)



				Mladj	Durdevec, 1868., 1889.	livade i oranice uz Dravu		<b>Mlad</b>
				Mladji	Virje, 1868.	livade uz Dravu	Mlađi	<b>Mlađi</b>
				Molvice	Prugovec, 1868.	oranice		<b>Molvice</b>
				Molvice	Budrovec, 1869.	oranice i vinogradi		<b>Molvice</b>
				Molvice	Kalinovec, 1876.	livade, oranice i konak	Molvice	(Molvice)
				Mostec	Mičetincec, 1869.	vinogradi, šume, oranice, livade		(Mostec)
							Mramorov breg	(Mramorov breg)
							Mrtvica	(Mrtvica)
	Nettecha b.	vodotok	SI od sela Pitomača				Neteča	(Neteča)
	Netecha Mellin	mlin	SI od sela Pitomača					
	Nova Merdviza	vodotok	Kod Virovskog prijelaza					(Nova mrtvica)
				Nova seča	Molve, 1897.	oranice, livade i konak		(Nova seča)
				Novačka	Molve, 1897.	oranice, livade i konak		<b>Novačka</b>
Nudass		šuma	SI od Repaša					(Nudaš)
Odalich		konak	SI od sela Kalinovec					(Odalič)
Odalich Graben		vodotok	I od sela Kalinovec					
				Oderjanec	Klošter, 1868.	oranice		(Oderjanec)
Ogorella Luka		meandar, šuma	Kod Bukevja	Ogorela luka	Virje, 1868.	livade		(Ogorela luka)
				Ogorelo polje	Virje, 1868.	oranice i livade		<b>Ogorelo polje</b>
				Ograde	Ferdinandovec, 1898.	oranice i livade		(Ograde)
				Ograde	Klošter, 1868.	livade, oranice i travniki uz naselje		(Ograde)
				Ograde	Kozarevec, 1868.	oranice uz naselje		(Ograde)

				Okopnica	Virje, 1868.	oranice i livade		(Okopnica)
				Okopnice	Klošter, 1868.	livade		(Okopnice)
	Oresseny	livade	SI od sela Sesevete					(Orešen)
Orel	Orelly	konak	Kod sela Brod	Orel	Ferdinandovec, 1898.	oranice, livade i konak		<b>Orl</b>
Orlova Netcha	Orlova Netecha	vodotok	SZ od Broda, kod konaka Orl	Orlov kanal	revir Štorgina greda, 1898.	vodotok		(Orlov kanal)
Ostra Luka		šuma i konak	Kod konaka Medvedička					(Oštra luka)
B. Osteria		brežuljak	Kod sela Šemovci	Osterc	Šemovci, 1869.	šume		(Oštrc)
Ostrovanski Lassich			I od Seseveta, kod Drave					(Oštrovanski lazič)
							Ozraline	<b>Ozraline</b>
Bachitza Graben	Pachicza bach	vodotok	SZ od Broda				Pačica	<b>Pačica</b>
							Pajn	(Pajn)
							Pajnac	<b>Pajnac</b>
				Pankaričevo	Revir Repaš, 1868.	oranice i livade		(Pankaričevo)
	Panovszky Prod	vodotok	Potok SI od Pitomače					(Panovski brod)
				Pavišin breg	Đurđevac, 1868., 1889.	oranice	Pavišin breg	<b>Pavišin breg</b>
Pavlanecz	Pavlianczy	konak	Kod sela Brod	Pavljanci	Đurđevac, 1868., 1889.; Virje, 1868.	livade, oranice i konak	Pavljanci	<b>Pavljanci, Pavljanci</b>
Pavlanečka Greda Wald		šuma	SZ od Broda					(Pavlanečka greda)
							Pavlanečki jarek	(Pavlanečki jarek)
Peczkes		vodotok	Kod Repaša, na Dravi					(Peckeš)
				Paklenica	Molve, 1897.	mlaka		(Peklnica)
							Pepelane	(Pepelane)
				Pesji rep	Mičetinec, 1869.	vinogradi, šume, livade i oranice		<b>Pesji rep</b>
Peszki		oranice	Peski između					<b>Peski</b>

			sela Klošter i Sesvete					
B. Peszkj		brežuljak	Iznad sela Budrovec					(Peski)
				Peski/Pieski	Đurđevac, 1868., 1889.	oranice, livade i naselje		<b>Peski</b>
				Peski	Budrovec, 1869.	vinogradi i oranice		(Peski)
				Peski	Kalinovec, 1876.	oranice i pijesak		<b>Peski</b>
				Peski	Virje, 1868.	oranice i pijesak		(Peski)
				Peskulače	Prugovec, 1868.	oranice		<b>Peskuljače</b>
				Peta	Ferdinandovec, 1898.	livade i oranice		<b>Peta</b>
				Petkovotrnje	Klošter, 1868.	livade		(Petkovo trnje)
Petrovczi		oranice	Kod sela Sesvete					(Petrovci)
				Pezdurka	Šumski revir Preložnički berek, 1868.	livade	Pezdurka	<b>Pezdurka</b>
				Pilenik	Klošter, 1868.	oranice		(Pilenik)
				Pintarova Greda	Virje, 1868.	livade i oranice		(Pintarova greda)
B. Piskovo Grobje		brežuljak	Iznad sela Čepelovec					(Piškovo grobje)
							Plantekovica	(Plantekovica)
				Plavišće	Đurđevac, 1868., 1889.	livade		<b>Plavišće</b>
				Plešće	Molve, 1897.	livade i oranice		(Plešće)
	Plossichak	šuma	Kod Novigradskog prijelaza					(Plošičak)
				Podgoricam	Virje, 1868.	oranice i livade		(Pod goricami)
							Pod jaseni	(Pod jaseni)
				Krč	Đurđevac, 1868., 1889.	oranice	Pod krčom	<b>Pod krčom</b>
				Pod Prelogom	Klošter, 1868.	livade		(Pod prelogom)
				Pod Vinogradim	Kalinovec, 1876.	oranice		(Pod vinogradi)

				Pod vertim	Budrovec, 1869.	oranice, vinogradi i livade		(Pod vrti)
	Pod Wulniak	šuma						(Pod vulnjaki)
Pojate		konak	SI od sela Kalinovec					(Pojate)
				Polci	Virje, 1868.	livade i oranice		<b>Polci</b>
							Polski kanal	(Polski kanal)
				Poljački	Klošter, 1868.	oranice		(Poljački)
				Poljane	Miholjanec, 1869.	oranice i livade		(Poljane)
				Polje	Budrovec, 1869.	oranice		(Polje)
				Poljice	Molve, 1897.	oranice i konak		(Poljice)
Popova Mertvicza		šuma	Iznad Repaša	Popovopolje	Revir Repaš, 1868.	livade i oranice		(Popovo polje)
Poszranecz		oranice	Na Peskima					(Posranec)
				Posrednjibreg	Mičetinec, 1869.	vinogradi, šume, livade i oranice		<b>Posredni breg</b>
Poszredni Mlin		mlin	Kod sela Đurđevac					(Posredni melin)
				Pravdašice	Kozarevec, 1868.	šume, oranice i livade		(Pravdašice)
				Perćija	Šemovci, 1869.	vinogradi, šume, livade		<b>Prćija</b>
				Perćievke	Kozarevec, 1868.	oranice		(Prćijevke)
				Prek seč	Šemovci, 1869.	oranice		<b>Pod seč</b>
				Prekseče	Virje, 1868.	oranice		<b>Prek seč</b>
Breg Strug Graben		vodotok	SI od Molvi					(Prek Struga)
	Pre Sztrug	šuma	Kod Molvarskog prijelaza					(Prek Struga)
				Preko Zdele	Miholjanec, 1869.	oranice		(Preko Zdelje)
				Prelog	Klošter, 1868.	oranice		(Prelog)
	Velika Preslosniza	oranice		Preložnički berek	Đurđevac, 1889.	šume	Preložnički berek	<b>Preložnički berek</b>
	Presntchka Jada	šuma	Meandar prije					(Presečka jada)

			Križnice					
	Preszechky Jarek	vodotok	Kod sela Sesvete					(Presečki jarek)
	Preszek	pješčani brežuljak	Z od sela Klošter					(Presek)
Prevtař	Prevlak	šuma	Ispred Husinje					(Prevlak)
				Pri brestu	Đurđevac, 1889.		Pri brestu	(Pri brestu)
							Pri čerešne	<b>Pri čerešne</b>
Feld Pregyurgevchak		oranice	Molvarski peski					(Pri đurđevčaku)
							Pri galgaj	(Pri galgaj)
							Pri kipu	(Pri kipu)
				Pri križnom drevu	Mičetince, 1869.	vinogradi, livade, šume i oranice		<b>Pri križnom drevu</b>
							Pri Lovrekove jame	<b>Pri Lovrekove jame</b>
				Pri Majki božjoj	Čepelovec, 1869.	vinogradi, oranice, livade i šume		<b>Pri Majke Božje</b>
							Pri malom jeliku	(Pri malom jeliku)
							Pri malom zavoju	(Pri malom zavoju)
							Pri Mataničevom ogradu	(Pri Mataničevom ogradu)
				Priribnjak	Budrovec, 1869.	livade i oranice		(Pri ribnjaku)
							Pri Segenovom bregu	(Pri Segenovom bregu)
							Pri suvom potoku	<b>Pri suvom potoku</b>
							Pri škraclinicaј	(Pri škraclinicaј)
							Pri topole	(Pri topole)
							Pri velikom jeliku	(Pri velikom jeliku)
				Pri Zdencu	Kalinovec, 1876.	oranice		(Pri zdencu)

Zdenchicz Mor.		močvara	Na Peskima				Pri zdenčecu	(Pri zdenčecu)
							Pri zvirišču	<b>Pri zvirišču, Zvirišče</b>
				Pridvorje	Kloster, 1868.	oranice i livade		(Pridvorje)
				Prkos	Ferdinandovec, 1898.	močvara uz Dravu		<b>Prkos</b>
				Prokljuvanci	Budrovec, 1869.	vinogradi, šume, oranice i livade		<b>Prokljuvanci</b>
				Prugovac	Prugovec, 1868.	naselje		<b>Prugovec</b>
	Puchek bach	vodotok	SI od Pitomače					(Puček)
	Puchek	šuma	SI od sela Pitomača					
	Puchek Mellin	mlin	SI od sela Pitomača					
Razmantchev Melin	Radmanichev Mellin	mlin	SI od sela Kalinovec				Pri Radmaničevom melinu	<b>Radmaničev melin</b>
				Rakita	Đurđevac, 1889.		Rakite	(Rakite)
Rakitye		vodotok	ispred Husinje					(Rakitje)
				Rakitki	Kloster, 1868.	oranice		(Rakitki)
				Rakovka	revir Štorgina greda, 1868.	potok, močvara, stari meandar Drave		(Rakovka)
				Rastie	Kalinovec, 1876.	oranice i livade		(Rastje)
	Velika Rasztie							
				Rastove	Kalinovec, 1876.	livade, oranice i konak		(Rastove)
				Rastovec	Čepelovec, 1869.	oranice		(Rastovec)
Ravna Greda		greda	SI od sela Kalinovec					(Ravna greda)
Razboina	Raszbony	konak	Kod sela Brod					(Razboj)
Morast Razlev		močvara	Između sela Đurđevac i Čepelovec					(Razlev)
	Maly Raszlev	šuma	Kod sela Sessvete					(Razlev mali i veliki)
	Veliky Raszlev	šuma	Kod sela Sessvete					

				Razlevi	Budančevica, 1877.	oranice		(Razlevi)
				Raslevi	Prugovec, 1868.	oranice		(Razlevi)
				Ravnica	Budrovec, 1869.	oranice		(Ravnica)
				Ravnice	Prugovec, 1868.	oranice		(Ravnice)
				Ravnice	Kozarevec, 1868.	oranice		(Ravnice)
				Ravnice	Čepelovec, 1869.	šume i livade (posebni revir)		(Ravnice)
				Ravnice	Čepelovec, 1869.	oranice		(Ravnice)
				Ravnice	Miholjanec, 1869.	posebni šumski revir		(Ravnice)
				Ravnice	Virje, 1868.	oranice i livade		(Ravnice)
Mala Reka Potok		vodotok	Kod Sirove Katalene					(Reka mala i velika)
Velika Reka Pot.		vodotok	Kod Sirove Katalene					
Waldung Repass		šuma	Repaš					<b>Repaš</b>
				Repovi	Budančevica, 1877.	livade i oranice		(Repovi)
B. Ribnachechich		brežuljak	Između sela i Šemovci Miholjanec					(Ribnjačić)
				Ribnjak	Miholjanec, 1869.	vinogradi, oranice i livade		(Ribnjak)
	Ritt	močvara	SI od sela Pitomača					(Rit)
				Rog	revir Štorgina greda, 1868.	potok	Pri rogu	(Rog)
				Rupa	Ferdinandovec, 1898.	oranice i livade		<b>Rupa</b>
Ruska		oranice	Na Peskima	Ruška	Molve, 1897.	oranice i livade		<b>Ruška</b>
Ruska Mor.		močvara	Na Peskima					
				Ruškovlje	Virje, 1868.	livade		<b>Ruškovlje</b>
							Sabolov mekiš	(Sabolov mekiš)
				Seče	Virje, 1868.	livade i oranice		(Seča)
Waldung Szecha		šuma	Između Sirove i Velika		Čepelovec,	šume (posebni		(Seča mala i

			Katalene, Budrovca Prugovca	i	Malaseča	1869.	revir)		velika)
					Sečice/Sečica	Đurđevac, 1868., 1889.	oranice		(Sečica)
					Sečice	Čepelovec, 1869.	oranice i livade		(Sečice)
					Sied	Đurđevac, 1868., 1889.	oranice		(Sed)
								Segenov breg	(Segenov breg)
					Sekili	Prugovec, 1868.	oranice		<b>Sekili</b>
					Sekulina	Molve, 1897.	močvara, oranice i livade		<b>Sekulina</b>
					Selišće	Klošter, 1868.	livade i oranice		(Selišće)
					Selnice	Đurđevac, 1868., 1889.	oranice i livade	Selnice	<b>Selnice</b>
Szenyanov Mlin	Szenianov Mellin	mlin	Kod konaka Grkine i Trepče		Segnanska luka	Virje, 1868.	konak		<b>Senjanska luka</b>
	Szeniavo Greda	greda	Tik Senjanovog mlina, kod koanak Trepče						
					Serdevke	Miholjanec, 1869.	oranice i livade		(Serdevke)
Szeverovcze	Szeverovecz	konak	S od sela Đurđevac		Severovci	Đurđevac, 1868., 1889.	livade, oranice i konak		<b>Severovci</b>
								Severovečka gat	<b>Severovečka gat</b>
Szigehecz		oranice	S od Molvi						(Sigečec)
					Sigetec	Ferdinandovec, 1898.	oranice i livade na Husinji		(Sigetec)
Szenokosz		livade	SI Repaša						(Sinokoše)
					Sinokoške	Virje, 1868.	oranice i livade		(Sinokoške)
								Sit	<b>Sit</b>
								Sitinec	(Sitinec)
								Skres	(Skres)
					Skresi	Prugovec, 1868.; Budrovec, 1869.	livade i oranice		(Skresi)



				Skreševine	Miholjanec, 1869.	vinogradi, oranice i livade		(Skreševine)
				Slavičkova gušča	Ferdinandovec, 1898.	oranice i livade		(Slavičkova gušča)
							Smešnakova greda	(Smešnakova greda)
							Smetni kot	(Smetni kot)
				Smerčiki	Prugovec, 1868.	oranice		(Smrečik)
				Smerčik	Kozarevec, 1868.	oranice i vinogradi		
				Sočevjarek	Miholjanec, 1869.	posebni šumski revir		(Sočev jarek)
				Sošice	Đurđevac, 1868., 1889.	oranice	Sošice	<b>Sošice</b>
Szrachicza		oranice	Na Peskima	Sračnice	Đurđevac, 1868., 1889.	livade i oranice	Sračnice	<b>Sračnice</b>
	Sredna Vodeniza	mlin	Kod sela Đurđevac					(Sredna vodenica)
				Srednje polje	Budančevica, 1877.	oranice		(Srednje polje)
Sztara Bisztra Graben		vodotok	SI od Kalinovca					(Stara Bistra)
Alte Drau		vodotok	Između konaka Karaš i Kingovo	Stara Drava	Ferdinandovec, 1898.	močvara		<b>Stara Drava</b>
				Stara Gora	Virje, 1868.	šume		<b>Stara Gora</b>
				Stara Gora	Miholjanec, 1869.	vinogradi i livade		
Sztara Katalena Potok		vodotok	Teče iz Sirove Katalene					(Stara Katalena)
				Stara Seća	Molve, 1897.	oranice i konak		(Stara seća)
				Stare ledine	Molve, 1897.	livade		(Stare ledine)
				Stare livade	Budrovec, 1869.	oranice i livade		(Stare livade)
				Stare livade	Budančevica, 1877.	livade i oranice		
				Stare Krčevine	Prugovec, 1868.	oranice		(Stare krčevine)
				Stare Mekote	Kozarevec, 1868.	oranice		(Stare mekote)

				Stari Brod	Ferdinandovec, 1898.	šuma (vrba) i pješčani sprudovi		<b>Stari Brod</b>
							Stari drum	<b>Stari drum</b>
				Stari šlog	Virje, 1868.	oranice	Stari šlog	(Stari šlog)
				Staropolje	Prugovec, 1868.	oranice		(Staro polje)
				Stara sela	Čepelovec, 1869.	oranice, livade i vinogradi		<b>Staro selo</b>
				Stergusti	Miholjanec, 1869.	oranice i livade		(Stergusti)
				Stiper	Sveta Ana, 1869.	oranice, livade i šume		<b>Stiper</b>
Szticza Mor.	Szdiszka Berrek	močvara	Kod sela Đurđevac	Stiski	Đurđevac, 1868., 1889.	livade i oranice	Stiska	<b>Stiska</b>
Sztrasznica Fl.		vodotok	Između Đurđevca i Kalinovca					(Strašnica)
Sztrug Mertvicza		vodotok		Strug	Molve, 1897.	oranice i livade		(Strug)
Sztrug Fluss		vodotok	JI od Sesveta					(Strug)
				Suhara	Kozarevec, 1868.	šume, livade i oranice		(Suhara)
				Sušine	Virje, 1868.	livade i oranice		<b>Sušine</b>
				Sušinski berek	Šumski revir, 1868.	šuma		(Sušinski berek)
				Sušinski berek	Molve, 1897.	livade		
	Suttilo	oranice	S od sela Sesvete i Kladare					(Suttilo)
							Suvi potok	(Suvi potok)
Janszki Jarak		vodotok	Kroz selo Sveta Ana	Svetojanskijarak	Sveta Ana, 1869.	livade, oranice i šume		<b>Svetojanski potok</b>
				Svetoanskijarek	Šemovci, 1869.	livade i oranice		
Wald Szvibovicza	Szvivicza	šuma	Kod Brodića i Husinje					<b>Svibovica</b>
	Szvivovichky Jarek	vodotok	Kod šume Svibovica					(Svibovički jarek)
				Svinjci	Virje, 1868.	livade i oranice		<b>Svinci</b>

				Šarampovo	Virje, 1868.	oranice		<b>Šarampov</b>
	Sarije	livade						(Šarje)
Susniata Greda		greda	SI od sela Kalinovec					(Šašnata greda)
	Csanata Polya	livade	S od Pitomače					<b>Šašnato polje</b>
	Segertova	konak						(Šegrtov konak)
Semovechke Szenokosze		oranice	Pred selom Sveta Ana					(Šemovečke sinokoše)
							Šemovečki drum	<b>Šemovečki drum</b>
Bach Szemovecz		vodotok	Z od Šemovaca					(Šemovečki potok)
				Šemovac	Šemovci, 1869.	naselje		<b>Šemovci</b>
Sesztילו Mlin	Seslilo Mellin	mlin	Između sela Kalinovec i Sesevete					(Šestilo melin)
							Šimunovičev konak	(Šimunovičev konak)
							Šimunovička	(Šimunovička)
Sinkov Mlin		mlin	Kod konaka Grkine					(Šinkov melin)
Sinkova Gat Morast		močvara	Uz Peske	Šinkovigad	Virje, 1868.	livade i oranice		<b>Šinkova gat</b>
				Širine	Virje, 1868.	posebni šumski revir		(Širine)
Morast Sirina	Sirina Summa	šuma	Kod konaka Severovci				Širine	<b>Širine</b>
	Siroky Berrek	močvara	Između sela Klošter i Sesevete					(Široki berek)
							Široki razlev	(Široki razlev)
				Škofinja	revir Štorgina greda, 1868.	močvara, stari meandar Drave		<b>Škofinja</b>
				Škrljine	Čepelovec, 1869.	oranice i livade		(Škrljine)
				Šmičaljka	Virje, 1868.	oranice		(Šmičaljka)
				Šnefova Puščara	Revir Repaš, 1868.	livade		(Šnefova puščara)
							Šostarcev breg	(Šostarcev breg)

				Špolarov kut	Kalinovec, 1876.	livade, oranice i pijesak		(Špolarov kut)
				Špoljarovo	Molve, 1897.	livade i oranice		(Špoljarovo)
				Štorgač	Ferdinandovec, 1898.	oranice i livade		<b>Štorgač</b>
				Štorge	Molve, 1897.	oranice, livade i konak		(Štorge)
				Štorgina greda	Ferdinandovec, 1898.	posebni šumski revir		(Štorgina greda)
	Sztorgina Greda	greda	Kod sela Brod	Štorgina greda	revir Štorgina greda, 1868.	livade, oranice, šume, konak		
				Šterfičkovo	Virje, 1868.	oranice		(Štrfičkovo)
				Štuk	Đurđevac, 1868., 1889.	oranice		<b>Štuk</b>
Stvanya		livade i konak	Kod Repaša	Štvanja	Molve, 1897.	oranice, livade i konak		(Štvanja)
				Štvanjina luka	Molve, 1897.	oranice i livade		(Štvanjina luka)
	Sukalo	livade	S od Pitomače					(Šukalo)
Taboriche		livade	II od Đurđevca	Taborište/Tabor ište	Đurđevac, 1868., 1889.	oranice i livade		<b>Taborište</b>
				Taborište	Virje, 1868.	oranice		<b>Taborište</b>
				Tiloši	Budančevica, 1877.	livade		(Tiloši)
Tišlerova Jada		mendar, šuma	Unutar Križnice					(Tišlarova jada)
				Tolnica	Kalinovec, 1876.	livade, oranice i konak		<b>Tolnica</b>
Tolnichki Jarak	Tolniza bach	vodotok	Između Kalinovca i Broda					
				Topolova	Virje, 1868.	livade i oranice		(Topolovo)
				Topolje	Šemovci, 1869.	oranice	Topojle	<b>Topolje</b>
				Travnik	Đurđevac, 1868.	livade		(Travniki)
				Travniki	Virje, 1868.	livade i oranice uz selo		(Travniki)
Trepche	Trebche	konak		Trepče/Trebče	Đurđevac, 1868., 1889.; Virje, 1868.	livade, oranice i konak	Trepče	<b>Trepče</b>
Trepchenszki	Trebschinska	šuma	Konak Trepče,					

Berek	Rakitta		SZ od Broda					
				Treščice	Ferdinandovec, 1898.	oranice i livade		(Treščice)
Ternavka Graben		vodotok	Kod današnjeg Brodića	Mala Trnovka Velika Trnovka	revir Štorgina greda, 1868., 1898.	vodotok, potok		(Trnovka mala i velika)
				Trnje	Virje, 1868.	livade		(Trnje)
				Turnuški potok	Mičetinec, 1869.	vodotok	Turnuški potok	(Turnuški potok)
				Vargovice	Virje, 1868.	livade i oranice		(Vargovice)
							Vasiš	(Vasiš)
				Velika	Šumski revir Preložnički berek, 1868.	livade		(Velika)
							Velika matičkovića	(Velika matičkovića)
							Velika netečka	(Velika netečka)
Velika Ostra Luka	Velika Ostra Lucca	meandar, šuma	Kod konaka Medvedička i Bukevje					(Velika ostra luka)
				Velike livade	Budančevica, 1877.	livade		(Velike livade)
							Velike preložnice	(Velike preložnice)
							Velike širine	(Velike širine)
				Velikibreg	Mičetinec, 1869.	vinogradi, šume, oranice, livade		<b>Veliki breg</b>
				Veliki breg	Kozarevec, 1868.	vinogradi, šume, oranice i livade		(Veliki breg)
				Veliki breg	Čepelovec, 1869.	vinogradi, livade i oranice		(Veliki breg)
				Veliki Delki	Budrovec, 1869.	oranice i livade		(Veliki delki)
							Veliki mekiš	(Veliki mekiš)
							Veliki zdenčeci	(Veliki zdenčeci)
				Velikopodolje	Virje, 1868.	vinogradi		(Veliko polje)
				Veliko Polje	Klošter, 1868.	oranice		(Veliko polje)
				Veliko Police	Revir Repaš, 1868.	livade		(Veliko poljice)

				Veliko Zimolezje	Virje, 1868.	livade, pijesak, stara Drava		(Veliko zimolezje)
				Veseli breg	Klošter, 1868.	vinogadi, livade i oranice		<b>Veseli breg</b>
Veszlakov Berek			Iznad Repaša					(Veseljakov berek)
Veszeliakov Berek	Veszeliakova Berrek	močvara	I od sela Kalinovec					(Veseljekov berek)
							Vezovo zvirišće	(Vezovo zvirišće)
				Vidak	Đurđevac, 1868., 1889.	oranice		<b>Vidak</b>
							Vinklerovec	(Vinklerovec)
				Vinkovič Brdo	Virje, 1868.	oranice		(Vinkovič brdo)
				Vinogradec	Prugovec, 1868.	vinogradi, oranice, livade		<b>Vinogradec</b>
				Vinogradi	Čepelovec, 1869.	vinogradi, šume, oranice i livade		(Vinogradi)
				Vinogradine	Miholjanec, 1869.	oranice i livade		(Vinogradine)
				Vinogradki	Kozarevec, 1868.	vinogradi, šume, oranice i livade		(Vinogradki)
				Vinogradišće	Šemovci, 1869.	oranice, vinogradi, livade		(Vinogradišće)
				Virište	Budrovec, 1869.	oranice		(Virište)
				Širine	Virje, 1868.	oranice		<b>Virovske širine</b>
							Virovski drum	<b>Virovski drum</b>
							Virovski kot	(Virovski kot)
Viszoka Greda		greda	Kod konaka Severovci				Visoka greda	(Visoka greda)
	Viszoky Preg	pješčani brežuljak	Kod sela Molve					(Visoki breg)
	Viszoky Breg	pješčani brežuljak	SI od sela Klošter	Visokibreg	Klošter, 1868.	livade i oranice		(Visoki breg)
				Više sela	Budrovec, 1869.	vinogradi, oranice, livade i		(Više sela)

						šume		
							Voglenica	(Voglenica)
							Vraničev konak	(Vraničev konak)
				Vrbice	Molve, 1897.	oranice		(Vrbice)
mor. Verblia		močvara	S od sela Molve	Vrbika	Molve, 1897.	livade, oranice, konak i pješčani dravski sprudovi		(Vrbika)
				Vrbika	Virje, 1868.	oranice		(Vrbika)
				Verbine	Klošter, 1868.	oranice		(Verbine)
Verbinka	Verbinka	meandar, šuma	S od Broda, na Dravi					(Verbinka)
	Vuchalka	konak	Kod sela Sesvete					(Vučalka)
				Vuglenice	Budrovec, 1869.	oranice i livade		(Vuglenice)
				Vuglenice	Kalinovec, 1876.	livade i oranice		<b>Vuglenice</b>
				Vulnjaki	Prugovec, 1868.	oranice		(Vulnjak)
				Vuljak	Molve, 1897.	oranice		(Vulnjak)
	Vuszka Lucca	šuma	Vrh Križnice					(Vuska luka)
							Za Baničevem ogradom	(Za Baničevem ogradom)
Zagrad Morast		močvara	S od sela Đurđevac	Zagradom	Đurđevac, 1868.	livade	Za gradom	<b>Za gradom</b>
							Za Jendrašicevem ogradom	(Za Jendrašicevem ogradom)
							Za Keličevem ogradom	<b>Za Keličevem</b>
				Za Molvicami	Budrovec, 1869.	oranice		(Za Molvicami)
				Zaokopnice	Virje, 1868.	oranice		(Za Okopnicami)
							Za Sulimanovičeve m ogradom	(Za Sulimanovičeve m ogradom)
				Za svt: Jalžabetom	Čepelovec, 1869.	vinogradi, oranice i šume		(Za svetom Jalžabetom)
				Zaturnom/Za turnom	Đurđevac, 1868., 1889.	oranice		<b>Za turnom, Pri turnu</b>

				Za brestovgerm	Virje, 1868.	oranice		<b>Zabrestov grm</b>
				Zagai	Virje, 1868.	oranice i livade		<b>Zagaj</b>
				Zakupčica	Virje, 1868.	oranice		(Zakupčica)
				Zamlake	Virje, 1868.	oranice i livade		(Zamlake)
				Zaverlje	Miholjanec, 1869.	oranice i livade		(Zavrlje)
Szdela Bach	Szdella bach	vodotok	Kroz Virje					<b>Zdelja</b>
	Zellenika	livade	Unutar Križnice					(Zelenika)
							Zelodine gorice	(Zelodine gorice)
							Zgretki	(Zgretki)
Zgruti Felder		konak	Između sela Sesvete i Brod					<b>Zgruti</b>
				Zobišće	Prugovec, 1868.	oranice i livade		(Zobišće)
				Zobungijjev kut	Šumski revir Preložnički berek, 1868.	livade	Zobundijev kot	(Zobundijev kot)
							V Zobundijevom	
				Zverniki	Prugovec, 1868.	oranice		(Zverniki)
Sdala Graben		vodotok						(Ždala)
				Žirovnjak	Virje, 1868.	oranice		(Žirovnjak)
				Žlebi	Čepelovec, 1869.	livade, oranice i šume		(Žlebi)
	Sztupany	livade	Kod sela Virje	Županci	Virje, 1868.	livade		<b>Županci</b>



## Prilozi F

PRILOG F1: Transkript izvornog teksta *Šumskih uredbi (Waldordnunga)* na hrvatskom jeziku iz 1787. godina. Riječ je o očitom prijevodu s njemačkog originala. (Hrvatski državni arhiv (HDA), fond Babogredska satnija (451), knjiga 403. Dokument: *Schumske Uredbe Za Cesarsku Kraljevsku kraicsnicsku Schumu, Slavonske, Varasdinske i Banalske Kraine* (1787. godina).

### Schumske Uredbe

Za Cesarsku Kraljevsku kraicsnicsku Schumu, Slavonske, Varasdinske i Banalske Kraine.

Buduch da dobro i temeljito Uredjenje Cesarske kraljevski kraicsnicski Schuma ne samo naioštrije i osobiti Dio na novo Uredjenje Contona spada, nego njiova Potriba iz ovog Uzroka obcseno poznata jest, jerbo izhodecha Pomanjkanja ne samo Cesaru, nego takogjer i Obcheni sadiu Napridak spadaju, i kroz oto sacsuvatse mora, jerbo jedna zemlja, koje Broj Dusha svake Godine po vlastitomu Plodu i po Naselenju usmloxajese, Uzderxanje Dervecsa kako jedna csovicsansku Potribu od Godine do Godine uzderxati ima; zdruge Strane pako poznato jest, da jedan Rast dvi stotine, jedan Cer 150, jedna Bukva 120 Godina za njiovo Odranjenje potribuju, dakle verlo lagano rastu, a vrisk kose potroshiti mogu.

Tako more svaki, koji Verst kraicsnicski Shuma i njiovu sadashnju Potribu poznaju, promotriti, dase naibrixljivije Pazenje za njezino Uzderxanje nositi ima, i zato take Uredbe za ucsinit potribne jesu, kroz koje Pomanjkanje Dervecsa kako sad tako i u Napridak uzderxatise mogu.

Tako da sad imajuchi Obicsaji ne samo dase sasvim ukine, nego sva Potriba dervecska sa naimogucsims Csuvanjem i s-Portjom uvestise mora.

Zdruge Strane pako, ne samo mladu Shumu brixljivo uzderxati, nego takogjer moraju Ljudi sami mladu odranivati i saditi, jerbo Shumase svaki Godine troshi, a na njezinu Uzrast malase Briga nosi, da Csovik csitav Komad Shume proide, a nijednog Rasta viditi nemore, takoje u ovomu jedan neizgovorni i xalostivni Naslidak, da kraicsnicske Shume od Godine do Godine pomanjkaju, i naposletku sasvim isikuse.

### Od Potribe Japie u opcsini

Ovose doticse na 3 Potribe, tojest, prvo za cesarske s-Grade, drugo, za potribitu Gragju Granicsara, trecse, onoga shtose po odregjenoj Taxi prodade.

### Potribita Japia za cesarske s-Grade

Dosadje bio Obicsaj, dasuse sve cesarske s-Grade takogjer Shkulle i Cerkve samo odrastova Derveta pravile, koje sjedne Strane Shumase troshila, zdruge Strane pako po njiovoj Teshkosti s-Gradama skodljivo bilo; kakogodse dakle ove s-Grade od dobre Shume praviti moraju, takose mora osim Krova i Rogova sve drugo od bile Shume, tojest Bukve, Jasena i Grabovine nacsiniti, toliko kolikogodje za doljni Dio Zgrade odpotribe dase za svake Potribe s-Grada, koje nisu u Mokriini illiti Vlage, nipojidan Nacsin rastovina, nego Shuma odrecsene Versti uzetise mora. Buducs pako dase svake Potribe Shume i onake General Comande u Misecu Septembru prikaxu, gdise potribita Shuma po nje razlicnoj Versti izovoga Uskoka pokazati mora, da moxe Generalcomanda providiti, da samo verlo potribita Rastova Shuma u ovomu zaderxana jest. Kako dakle Dupushcsenje na oto doide, morase taka Shuma u Misecu Studenomu, Sicsnju i Prosincu na recseni Nacsin pokazati, i sicsi.

### Potribna Japia za Kraicsnike

Visoka Millost dopushcsa Kraicsnikom potribitu Gragju i Derva badavad, ovdi moraju oni zadovoljni biti, i nemoraju otu Potribu verlo produljiti, dabi oni megju tim Ugalj xgali; Obrucse sikli, Deroxala, Ville za Seno illiti Kolcsa za Prodaju, suva illiti zelena Derva sikli, i tako prodavali, illiti slidecsem

Nacsinom da oni onu njima dopustitu Shumu prodati misle Takose oshtro zapovida, da Granicsari od svake Versti Shume koju oni prodadu illi prominje, Shumsku Taxu platiti duxni jesu, i onoi koibi suprot toga ucsinio, ocse naioshtriu Kashtigu terpiti, otose doticse pako i na sve Maistore illiti Zanagjie, to jest Schmite, Kolaru, Tishljere, Pintere i Vodenichare jerbo oni kroz oto veliko Zasluxenje dobivaju. Shtose pako Grenicsara potribite Shume doticse, imadu Contonski Ober= i Unterofficiri nesamo svako Godine u Misecu Septembru svaku Verst Shume koje Kraicsnik za baidavad ishte, popisati, nego oni moraju od Kucse do Kuche sami icsi, i providiti, koliko Kraicsniku od potrebe jest. Buducs daje Jurve od cesarski Sgrada kazato, dase samo onoliko Rastovine uzme, kolikoje verlo od Potribe takose razumie ina Granicsarsku Shumu, da izvan Poczika i druge Versti kojaje na Mokriini illiti Vlashnosti, neuzimase Rastova Shuma. Ovdebi bilo verlo hasnovito kad bise Podczici jednu cipelu visoko podzidali, jerbi Kucha na vishjemu stajala, i za Zdravlje bolje sluxila. Na Sacsuvanje rastova Dervecha imade oni podpisani Contonsofficir, Contonscomendant i Comisariat sami pomljivo paziti i brinitise, da utomu Pismu illiti Ukazanju nikako Prostje, Kolje, Platine, Daska za Krov, Czetka ili Vodenicki Jedeci od Mladi Rasticsa uzderxatise nemora. U oni Granica gdi Purgeri Shumu baidavad dobivaju, imaju oni njiovu potribnu Shumu takogjer na recseni Nacsin popisati, i u isto Vrime u Misecu Septembru pridati. I buduch da otakovo Magistrat podpisati mora, tako mora on na oto paziti dase od toga nishta neprodade illiti promini, ni illiti u Tergovinu metne, koibi svaki Shumsku Taxu gotovo platiti morao. Svaka Shuma kogase baidavad sichi dopuscha, morase u Misicu Novembru Prosincu i Sicsnju po pripisanomu Nacsinu pokazati, i sicsi.

#### Lagje i Shuma, koju Granicsari illiti drugi kupiti xele

Buducs da brez Dopushtenja Generalcomande nijedan Rast podsecsise nesmie, takose mora otako Dupushtenje od Generalcomande na ovaj Nacsin traxiti, dase taka Shuma u retcsena tri zimna Miseca sicse, lexechu illiti neplodnu Shumu pako moxe Contonski Comendant dopustiti, na ovi Nacsin da otakove nebude verlo mlogo, akobi pako bilo, imase Dopushtenje takogjer od General Comande traxiti.

#### Od Sicsiva Shume Obsino

Dosadje mlogo Neuredbe, Slobostine i Rasipanja Shume dogodilose, da Csovik mlogo Truda potribova, otakovu popisati, i premda da u doshasti Uredba mlogo Hasne vidilose, joshtse osicha, dase otakove neobsluxivaju, tako ima Contonscomendant i ostali Contonski Officiri illi Unterofficiri, i kodsvake Regeminte postaviti, Shumari na Uredbu Shume naioshtrie paziti, takogjer imade Comisariat, Prigadier i sam General Comanda kod njiovoga Visitiranja pomljivo gledati, i one koji pomljivo neobsluxuju naioshtrie derxati, i otake kashtigovati dati. Kadse Shuma, kojase jednoj Opchine baidavad sicsi dopushcha, promotri jelli uotakvomu Popisanju samo naipotribitia Rastovina popisana, i dopustita ondase mora otaka u Protokolu № 1 popisati, i Shumske Cedulje № 2 od Contonscomandanta i Shumara podpisane podavati illi poslati, takoje onoga Shumarskog Caprala nakogase otake Cedulje poshalju, Duxnost, pomljivo visitirat, 1(vo), imali utakoj Cedulji lexeche Dervo, koebise moglo potribovati, akobise on pako privario, dabi u takoj josh jedno lexeche dobro Dervo naodilose, i on drugo pokazao, ima on zaperviput Shumsku Taxu platiti; ako bise on pako vishje puta u ovakomu Dogadjaju ufatio, ima naioshtriju tilesnu Cashtigu terpiti, ako dakle lexecha Shuma nevalja, mora on onu po Livada i Polju stojechu pokazati, illi podvernito i poxgato Derveche, i dase nigda po Zaktivanju Granicsara, nego po Dopushtenju Shumara sicsi dopushcsa jerbo oni otako i onako iz cesarske visoke Milosti badavad dobivaju, i zato zadovoljni biti moraju. Sve shtoje odpotribne Japie Granicsara recseno, doticse takogjer i na cesarsku kolikoje Moguche u tomu Dogagjaju, kadse nebi moglo u Livada Polju i Shume otaka Derveta naiti, imase naipervo Shumarskomu Capralu, i on mora Shumaru prikazati, i oni moraju onda sami Schumu visirati i viditi imali otaka Derveta po Livada, Polju i Shume i ako nebi bilo, ondase moxe od zelene Shume shtoje

verlo od Potribe dopustiti sicsi. Japiase mora takia sicsi, kako Dopushtenje od General Comande doide, alli nipojedan Nacsin, osim velike Potribe, u drugo Vrime, nego u Misecu Studenom Prosinczu i Sicsnu.

Sikivo Gragje nesmiase osim osobitog Dogagjaja u druge Mesecze nego u Studenom Prosinczu i Sicsnju dogoditi, kod koga mora Shumar, Shume Paznik i Shumarski Caplar sa Contonskima Ober= i Unter officirima biti, i ono Misto po Miri potribite Shume izabrati, i po imajucsem Planu pobilixiti. Ovdj moraju Shumari dobro paziti, dase otaka Shuma ne u sheroku, nego usko sicse, da nenaudi Vitar illi Vrucina takoj Shume, i dase ona lakshe posimi. Takogjer ovde valja zapantiti, dase otaka uvik pod po Dana sicse; za kroz to nju od Vitra sacsuvati. Uovome zabilexitomu Mistu, morajuse naiprie ona Dervecha izabrati; kojasu na Vershike razkoljita i trunu, ona kojasu vrlo obrasla i Plod nedonose, kojasu od Vitra i Groma pokvarita. Akolibise pako otaka nedogodila, takose mora od onog zabilexitog Mista zapocseti, i tako dalje do Kraja sicsi. Gdi valja paziti, da u jednom Jutru od 1600 Fati 16 do 20 Rastova za Sime ostanu. Akobise dogodilo, dase u otakoj Shume Rashcsa nenaodi, takose moraju 16 do 20 Bukvi, Joshicsa i Jasenja po pripisanu Nacsinu izabrati. U otomu Mistu morase takogjer cesarska i ona Japia kojase prodaje, sicsi. Akolibise pako u otomu zabilexitomu Mistu nemoglo onake Shume nacsu, kojaje za Vodenezu illi Prodaju, takose dopushcsa i na drugomu osim onog zabilexitog Mista sicsi, samo u ovomu Dogagjaju pod naioshtrije Izgovor Shumara porede blixine Vozenja illiti drugoga Uzroka Schuma tribitise nesmie, nego sva zelena Shuma u onomu izabranomu Mistu uzetise mora. Dase pako kod svake Visitatie Troshenje Shume providiti moxe, ima svaka Regementa od Czine jedne Forinte, jedan Mar, na komu prvo Slovo Regemente a drugo R, i kod Csaikashkog Pataliona Z. B. biti mora. Svako Stablo mora se dva put zabilexiti, prvi put nisko, a drugi put visoko, tojest, Sikerom na Deblu Koru sasicsi, i naonomu Mistu Panja i Debla dobro zabelixiti, iztoga Uzroka, dase moxe u Selu i na Putu ona Bileshka takia viditi, daje ono Stablo dopushteno, i u Shumi pako daje onaj Panj s-Dopushtenjem, anie slobovoljno podsichen.

#### Od potribiti Vladanja kod Sikiva Japie

Ovdise mora naioshtrie gledati dase Stablo nisko odsicse, za koje Shumarski Caprali paziti moraju, takogjer morase paziti da ono Dervo drugi mladi Granicsica illiti Stabala nepokvari.

#### Kakose sa Granjem i Dervcem vladati mora

Pod naivecsu Kashtigu Gose i Shumarskog Caprala nesmie nijedno podsicseno Dervo illiti Grane kako dosad u Shume lexati, nego ako nie mogucse prodati illi na Fate isecsi, morase onaj Gazda natirati, da otakovo Kuchi odveze, illi drugomu dade. Ono Granje pako, koje od cesarske Gragje ostane, morase jali prodati, jali Granicsarom dati, dase Shuma ocsisti i mlada nepokvari. Ibuduch daje Stablo u Schume podsecseno, takose mora sve Panje na jednu Erpu snositi, sjednom Ricsom mora Shuma od lexecse Shume ocsistena biti.

#### Od Izvaxanja jurve dopustite i izsecsene Shume

Otaka Shuma nie nipojedan Nacsin dopushtena vucsi, jerse kroz oto mlada Shuma kvari, nego morase na Koli i to do svetog Jozipa izvesti, i koi nebi do toga Termina izvezo, ocsese u Kontroband uzeti. Derva illiti Japia dopushcsase samo u Ponediljak, Utorak i Sredu voziti, u druge Dneve pako mora Schuma zatvorena biti.

#### Kakose mlada Shuma odraniti mora

Za ovi Hasnu dobiti, zabranjivase naioshtrie dase u Shumu nikaka Marva niti Svinje nepushcsaju, jerbo one otakovu podkopaju, nego Schumaromse zapovida da oni svaku Verst Marve koju u Shume naidu, u Resht dotiraju, za kojuse njima platiti mora, jerbo Marva taku Shtetu csini, dase mlada Shuma pomladiti nemoxe, ovdj dakle mora Contonski Unterofficier svake Jeseni onoliko Rastova i Bukova

Semena, kolikoje od Potribe, skupiti dati, i Shumar sa Shumarskim Caplarom imade oto Sime na Pocsetku Misecza Travnja posiat, na koe njima Selo potribite Rabotare dati ima. Shumepaznik imade dakle Shumaru pismeni Raport pridati kolikoje Mirova on otaka Simena posiao. Akolibi posli nikoliko Godina Shumarski Direktor nasho, dase otaka Shuma nie pomladila, imade on otakovo Contonscomande pismeno prikazati, dase moxe onai Contonsunterofficier, Shumarski Capral i sam Contonski Officier za oto derxati, buducs da taka Falinka ukazuje, da Zabranjenje od Marve nie csuvano, i zato dostojnu Kashtigu terpit moraju.

#### Od Uzroka zashtose mlade Shume od svake Versti u Kraicsnicski Shuma tako malo naodi

Otose zaderxaje uslidecsemu pravomu Dogagajaju, 1(vo), jerboje jedna poznata Stvar, daje jedno mlado Stablo laglje, nego staro podsicsi, poczipati i izvesti, takosuse otako dosad suprot svake Uredbe sikla. 2(go) Jesu Granicsari mlade Rasticse za Vodenicske Jedecze, Obrucse i na Plastove metali, i 3(cse) akobise gdigod mlade Uzrasti i nashlo, jest otakovu Goveda, Koze i Ovcze popasli i iz Korena pocsupali.

#### Kakose dakle otake Falinke sacsuvati moraju

Pod naioshtriu Kashtigu nesmicse nijedan Granicsar usuditi, mlade Rasticse za Vodenicske Jedecze, Obrucse, za Seno i Krov, mlogo manje mlado Stablo brez Dopushtenja podsicsi. Akolibi pako otaka Shteta golema bila, imase otaki sa Pismom Contonscomande poslati, njemuse po njoj i Shumaru suditi mora. Akolibise jedan Paor dogodio, morase on sa Kolima i Konjima Contonscomande poslati, i ondese njemu po recsenomu Nacsinu od Shumara i Paorskog Officiera suditi ima, i otakivi mora duplovanu Shumsku Taksu platiti. Dase pako svaka Verst Marve od Shume sacsuvati more, takose zapovida i odregjuje, dase kod svakoga Sela 4(ti) Tal Shume od Marve tako dugo zatvoriti ima, doklegod mlada Shuma neizraste, i Marva njiovu Vershiku dokucsit nemore, i onda dase onaj Tal otvori i drugi slidecsi otvori. Ovdise od sebe razumie dase naipervo od otoga 4(tog) Tala Shume onai izabere, gdie Shuma jurve posicsena, i mlada odranjivati od Potribe jest, i otaku takogjer kako i na oni Misti dise Shuma sicse na pocsetku Misecza Travnja sa Rastovim i Bukovim Simenom posiat. Broj oni posiani Mirova morase takogjer popisati, da Contonscomanda, Comisariat, Brigadir i sama Generalcomanda sigurno providiti moxe, kolikoje Mirova otaka Simena svake Godine kod svake Regemente usiano. Buduch da Zatvor Shume Selu, i svima blixnjima Selima na znanje datise mora, takose ima svaka Marva kojase u Shume ufati, osim Svinja, koese dopushcsaju tako dugo u Xiru biti, doklegodje smerzno, ostala Marva sva u Tor tiratise ima.

#### Od Potribe Koza

Onima Siromahom Granicsarom, koi nikoliko Koza za Rahnu potribuju, ima Shumskacomanda jedan Dio Shume za njiovo Uzderxanje dopustiti, nakomuse njima pasti dopushcsa. One Koze illi Ovcze pako, kojebise na drugomu Mistu ufatile, osim onog dopustitog, imaduse takia u Tor dotirati.

#### Kakose sa onima Granicsarom baidavad dopustitima Dervima vladati mora

Doklegodse u Shumi kojaje 2 Sata daleko, lexecse suve ogorele i podvernite Shume, koja nevalja za Japiu, naiti more, nesmiese pod naioshtriu Kashtigu zelena Shuma dopustiti, osim Granja koje od Gragje ostane. Sverhu take potribne Shume nechese Cedulje davati, niticsese ona pripisivati. Da pako otako izvaxanje Shumari bolje prigledati mogu, dopushcsase Granicsarom priko sve Godine, tojest u Ponediljak, Utorak i Sridu voziti. Akolibi oni udruge Dneve Nedelje vozili, onda zasluxuju Kashtigu, i onaj Shumarski Caplar i Contonski Unterofficir u komuse Dishtriktu oto dogodi, duplovanu Kashtigu terpiti moraju. Akolibise pako u Shume kojaje 2 Sata daleko od recsene Versti Shume naiti nemoglo, i Potribe bila, dase zelena sicse, tako se moraju Cedulje podavati, i otaka u Protokulu popisati. Ovdise nesmie pod naioshtriu Kashtigu i Odgovor plodno Stablo dopustiti, nego otakase u gori recsenomu

Sikivu Rashcsa, Klina, Veza i Bukve sovim Nacsinom dopushcsa, dase csitavo Deblo pocipa na Fate, i Otoka i Grane na Erpu svoze, za koe Contonski Officier i Unterofficier i Shumari dobri stajati moraju. Buducs dase na mlogo Mista u Granicza lexecse suve Shume, osim Ternja i male Shume nemoxe naicsi, takose mora otaka mala Shuma na 15, 18 do 20 Tali razdiljiti, i svake Godine u miseczu Studenom, Sicsnju i Prosinczu otribiti i odraniti, i potribno Opstini podiljiti, i nikaku Marvu u nutra nepushcsati. Ovd mora ono Selo samo paziti, da na Posletku sa svim brez potribne Shume neostane. Akobise u toj Shumicze mladi ergjavi Rasticsa illi Bukva naodilo, morajuse takogjer za Plod ostaviti.

#### Kakose u Napridak sonom Japiom i Dervima kojuse prodaje vladati mora

Uzmloxanje Sikiva Shume za cesarovinu, spada i u Napridak jedan veliki Poslu na Contonske Officiere, Shumare, Komisariata, Brigadira, i sama Generalcomande, alli ovdise nerazumie, dase samo Shuma sicse, a na nje Uzderxanje nepazi, nego otase mora uvik, illi bilo baidavad illi za Plachu po naregjenom Nacsinu tako sacsuvati, da Potriba Shume, sonom iz nje dobivajucsom Hasnom uvik jednaka bude, i tako jedno zdrugim sastavitse ima. Kadbi dakle tkogod Japiu, Derva illi kakve druge Shume za Placsu zaktivao, ima Shumar otaku u Protokulu № 3 popisati, i tako dalje Protokulu № 4 Cedulju napisati, i po Shumskoj Takse № 5 Novcze zabilexiti, alli on nesmie taku podpisati, nego Contonscomendant, i kako on taku podpishe, mora onai Csovik njegovu Cedulju Rechnungsführeru odneti, i onde njemu Taksu gotovo platiti, i Rechnungsführer podpisatise mora, daje gotovo primio. Ovo Podpisanje Contonskog Rechnungsführera, sluxi Shumaru za Znanje, dasu Novczi doisto platit ondase mora na onu Cedulju takogjer i Shumar podpisati, pak onog Csovika Shumarskom Caplaru poslati. Contonscomendant i Rechnungsführer jesu duxni od sviu oni Cedulja, koje oni podpishu, jednu Protokulu derxati, i takogjer Shumar otakove podpisati ima. Itako mora Shumar svakog Miecza svoj Report od Shume Contonscomendantu poslati, kojiga mora podpisati, i zabilexiti, csineli Shumari pomljiivo svoju Duxnost, i jeli on shnjima u svakomu Dogagjaju zadovoljan. Jedno Pismo voditise mora, kolikose svakog Miecza, za Xir i Shumu Novacza primi, oto mora Komesariat pod njegov Izgovor, sa Protokolama Contonskog Comendata i Rechnungsführera svakog Miecza jednako derxati, i po pravo Naigjenju, jedno Pismo kod sebi derxati, a drugo Contonskom Rechnungsführeru pridati, koe sluxi Comesaru za njegovu Potribu, i daje od Rechnungsführera Novcze svakog Miecza upravo primio. I Buducs dase vidilo, danitisu Staabsofficiri, niti Shumari odredite Protokule poredno derxati, i Shumari Novcze nitisu pridavali niti aincasirali, takose odregjue da Shumaru pod Casiranje u Napridak nie dopustito, jednu Kreutzer, za Xir, niti za Shumu aincasirati illi primati, nego otakove imadi sve Contonski Rechnungsführer primiti. Akolibise opet s-Vremenom ositilo, dase suprot ove Zapovidi kakve Shtete dogode; tako mora Contonscomendat, Comisariat, Rechnungsführer i Shumar za oto dobri biti, i onu ucsinitu Shtetu naplattiti. Ovdise dakle zapovida, dase svaka Verst Shume, kod Primlenja Cedulje gotovo platiti mora.

#### Kakose onai koi Cedulju primi vladati mora, i shto ovd osobiti zapantiti valja

Ceduljase mora od onoga Csoveka, kojiju primi onomu Caplaru illiti Shumaru doneti, u komu Dishtriktu onse naodi. Dase pako u takom Pokazivanju Shume kakvagod Falinka nedogodi, jali da se Csoviku vishje dopusti, negoje u Cedulji zapisano illi platito, ima on otako naiblixnjemu Contonskomu Unterofficiru prijaviti, kojie duxan kod otoga Pokazivanja sam biti, i tako nesme nijedan Shumar illi Caplar brez jednoga Unterofficira nikaku Shumu dopustiti, sicsi. Onaj Shumar i Caplar koibi suprottoga csinio, zasluxuju Kashtigu; kod Vozenja otake platite Shume, mora nju Shumarski Caplar pribroit, i Csovik svoju Cidulju natrag dati. Otaka Cedulja morase od Caplara, Shumepaniku, i od njega Shumaru kod Pridavanja Reporta pridati, koi nju svake Godine za svoj pokazani Racsun, i za Ukazanje Protokola Contonscomendanta i Rechnungsführera, Contonscomandi na provigjenje Brigade i Komisara pridati ima. Sa Primanjem oniu Cedulja, kojiesu baidavad, morase na isti Nacsin vladati. Onaj Granicsar, koi svoju Cidulju izgubi, i nepovrati na trag, mora jedan 3tel

Shumske Takse koliko u onoj Cidulje zapisano bilo, platiti. Za jednu izgubitu, mora Granicsar pol, a Paor csitavu Taksu plaliti. Kod Racsuna otaki Cedulja morase samo zapisati, da one fale.

#### Shumska Taksa

Ovu imaju svi Vodenicsari, Pinteri, Kolari, Shmiti, Strangije i takogjer Granicsari koi o Zanatu rade, illi Derva prodaju i prominjavaju, popripisanoj Takse platiti. Ovdise nemora vishje, kakoje dosad u niki Granicza Obicsaj bio, daje svaki Granicsar i Paor, koje u cesarskoj Shume Pcsele derxo, o Ivanju od svakoga Ulishta 6Xr platiti morao. Dase pako u ovomu svake Falinke sacsuvati mogu, imade Shumar po Formularu № 6 njima Cedulje podavati, i oni moraju kakoje od Shumski Cedulja zapovidito, platiti. Brez Dopushtenja i Cedulje nesmie niti Officier, niti Redovnik, niti Granicsar, mlogo manje jedan Purger i Paor nikako zeleno Dervo odsicsi, niti voziti, a sama Contonscomanda za vlastitu Potribu cesarski Zgrada, morase sa svom Pomljom po Pismu vladati.

#### Od kuda Protokule Shumske i Xerovske Cedulje kupovatise moraju

Za Uzderxenje mlogi Pisanja, moraju sve Protokule, Shumske i Xerovske Cedulje stampanje biti i, iz Contonske Kasse platiti. Dase pako otake kroz Rukopis nepokvare, mora na njima cesarski Orao nastampan biti. Svake Godine morajuse otake od vishje Cedulje skupiti, i sa № 1 pocseti, i zato netreba vishje Cedulja stampati dati, negoje od Potribe. Kolikose pako Shumaru otaki stampani Cedulja pridade, mora Contonscomendant i Comisariat pomljivo zabilexiti.

#### Od Rasipanja Shume

Podvernenje, Xganje, Osicsenje Otoka, i Deranje Kore naioshtire zabranjujese, iotaki morajuse po Sudu oshtro kashtigovati.

#### Od Stanova i Konaka

Ovise moraju u svi Granicsarski Shuma sa svim zabraniti i nedopustiti.

#### Od Kercsevina

Kercsevine produliti, illiti nove brez Dopushtenja, kercsiti, zabranjujese naioshtrie. Akolibise dogodilo, dabi koja Familia za njezino Uzderxanje verlo potribovala, imase ona kod Contonsofficiera prijaviti, koji mora Pismeno onaj Komad Shume Contonscomendatu poslati, i Conlonscomendat sa Shumarom kod pervoga Visitiranja sami providiti moraju i akobi oni po Potribe nashli i providili, dase to brez Kvara Shume dogoditi moxe, tako imaju oni Pismeno Generalcomande pridati, i od njega Dopushtenje csekati.

#### Od Godishnjeg Sadenja Verba, Topola, i Johovi Stabala

Buducs da Granicsar za Avliu, Bascsu, Guvnu, Ograde, Vinograd i Gra Svake Godine mlogo Pruta potribuje, takose mora on naioshtrie derxati, svake Godine u Prolicse kod svoje Bashcse i Levada otaku Shumu sadit. Akolibise pako za Ograde, Polja, Livade i Vinograde nemoglo dosta Ternja, Topola naicsi, naioshtrie zabranjujese Shume od druge Versti uzeti, nego oni moraju oko takovi Shamcze kopati.

#### Kakose Shuma od Vatre sacsuvati mora

Od Gjurgjeva do Miolja nesmiase pod naioshtriu Kashtigu Vatra u Shume loxiti, akolibise u Shume Vatra dogodila, tako moraju sva blixnja Sela na Larmu zvoniti, i oni Ljudi jesu duxni, otakovu Shumu uterniti. Akolibi tkogod jedno Stablo zaxgaoiuvatiose, ima po Kriegsrechtu kashtigovan biti.

... .. (nečitko)

Ovdise nedopushcsa nijedna Lipa, Jasen i Brist nego samo Verbe i Topole.

#### Od opsicsenja Stabala

Opsicsenje Dervecsa za Uzderxanje Marve u Zime, zabranjujese naioshtrie. Za Sacsuvanje otoga, nie Pastirom dopustito Sikere u Shumu nositi, kojese u Kontroband uzeti moraju.

#### Za Obrucse nesmiuse Rasticsi uzimati

Za Obrucse zabranjujese naioshtrie, Rashcse, Bukve, Brist, Jasin sicsi, nego se samo dopushcsa otakove od Liskova i Brizova Derveta sicsi.

#### Od Xirovske i Bukvinske Rane, i kakose u ovomu vladati mora

Buducs da sva Shuma Cesarovo jest, takose naravno razumije, dase Xir za Dobro Cesarovine sacsuvati mora. Takoje iz visoke Cesarske Milosti jednoj sluxbenoj Glave, od Straxmeshtra nixje, svakomu Ordinaczu i Contonskomu Unterofficieru, i Shumarima 15 Glava Svinja, to jest 5 veliki, 5 sridnji a 5 mali baidavad u Xir tirati dopushcseno, i zato na otakoj Milosti, sa svim zadovoljni biti moraju. Dakleuonima Graczama, disu Kucse, baidavad Svinje u Xir pushcsale, vishjese nedopushta, nego kako svima drugima Granicsarom po recsenomu Nacsinu. Da pako Generalcomanda od Godine do Godine znati moxe, imali Xira dosta illi nema, tako mora posli svetog Illie Shuma sa Contonskima Oberofficirima i drugima Shumarima sve Districte Shume visitirati i prikazati, i po pravo Nadjenu Report pridati, kakoje Xir rodio, i koliko Glava Svinja u takuse Shumu tirati moxe, s jednom Recsom moraju oni svu Shumu josh jedanput visitirati i providiti, jeli od perve Visitatie Xir pomanjkao, posanio illi pospadao, i kolikose u onoj Shume Svinja xiriti moxe, pomljivo providiti moraju. Takogjer nipojedan Nacsin nedopustiti, da Militari pervo nego Paori svoje Svinje u Shumu tiraju, nego svi u jedan dan, to jest, na Miolje. Kadse dakle Provigjenje Xira dva put visitira, tako mora Contonski Officier sa Shumarima Svinje svakoga Csovika pomljivo popisati, i onda Shumar mora takogjer Svinje svake Kucse u Protokulu № 7 popisati, i tako dalje po Formularu № 8 Cedula popisati, i stakvima kakoje od Shumski Cedula Taxa zapovidito, vladati i on pod Kassiranje nikaki Novacza ainkassirati nesmije.

Kod Pisanja Svinja imase pomljivo gledati, dase svakoj Kucse pravi Broj Svinja popishe, a nie dase od Ljudi Falinke dogode, dabi onaj, koibi 15 Glava neimao, od druge Kucse uzeo, gdibi vishje bilo nego Broj oniu Svinja kojese baidavad dopushcsaju. Ibuducs da Contonski Officieri Stanje i Mogucse Granicsara najbolje poznaju, tako oni imadu zaoto dobri biti. Akolibise dogodilo da jedan Granicsar vishje ima negoje zapisano, tako mora on duplovanu Taksu platiti, i Shumar kashtigovan biti. Kadse dakle od sviu Granicsara Svinja ovo odbie, shtose recsenima baidavad dopushcsa, takose mora brez Izgovora one druge Svinje po slidecsima Klassama, to jest, veliko po 12 x, sridnje po 9 x, a malo po 6 x, taki kod Primljenja Cedula gotovo platiti. Kadse dakle Regementske Svinje namire, takoje Duxnost Contonscomendata Ober= i Unterofficiera i Shumara, kolikoje Mogucse Paorski Svinja, po ovoj Takse po 18x, 12x, i 9 Xr, za veliko srednje i malo Kerme u Rementsku Shumu pustiti. Shumarskaje Duxnost otakovo takia Pismo Generalcomandi prikazati, jerbose drugojacse kod otaki Falinki njegov Izgovor neche slushati. One svinje kojese od Paora u Kraicsnicsku Shumu dotiraju, morajuse u Protokulu № 9 popisati, i svakomu Csoviku po Formularu № 10 Cedula dati. Contonsrechnungsführerima de od nji takia Novcze gotove ainkassirati.

#### Od Cedulajski Novacza

Svaki Paor, koi Cedula od Shume i za Xir od Shumara dobie, mora pervu 3 Xr, a drugu 17 Xr platiti.

#### Kakose Pastiri izgovarat moraju

Svaki Pastir illi bio Militar illi Paor mora Cedulju od Xira kod sebe imati, dase moxe kod svake Visitatione sotim izgovoriti. Oni Pastiri iz Paorie, koju nemaju Cedulje, jalli vishje Svinja u Xir dotiraju negoje u Cedulji zapisano, ocse u Kontroband uzeti, a Kraicsnicski duplovanu Xerovniczu platiti. One od Paora u Kontroband uzete Svinje ocse kod Stofa promuntati, od koga onaj, koi dotira jedan 3tel, i takogjer od Granicsara primiti ocse.

#### Od Treshenja Xira

Treshenje Xira, Bukvi, i Kupljenje jest zabranito, osim oniu koje za Plod Shume nevaljadu.

#### Koliko dugo Svinje u Shume ostati morau

Paorske Svinje imaju doposletka Januara, a kraicsnicske doposletka Februara u Xiru biti, da kod vlaxni Vrimena mladu Shumu nepokvare.

#### Doklese Duxnost Contonskiofficira, i njiova Pazenja doticse

Buducs daje u Contonskomu Regulativu kazato, daje Contonski Ober= i Unterofficira osobita Duxnost, na Hasnu i Uzderxanje Shume osobito paziti i gledati, takose sdruge Strane zapovida, da svi Shumari pomljivo visitiraju i na njiovo Csinjenje i Posao takogjer Izdavanja dase osobito pazi. Akolibi jedan illi drugi u svojoj Duxnosti lin illi nedobar bio ima Contonsofficier takia prikazati. Kakogod Contonscomendat i Shumar na Shumu csitave Regemente paziti moraju, tako mora Contonski Ober i Unterofficier na njiov Distrikt, na dobru Uredbu Shume paziti, i zato odgovarati. Tako Conton i svi Shumari kod dobrog Neobsluxenja naioshtrie kashtigovani biti ocse, jerbo njiovo Velicsanstvo Granicsku Shumu urediti xeli.

#### Od Ograda

Ovdise nesmie nijedna Verst Pruta dopustiti, osim leskova, verbova Ternje i grabovo Granje.

#### Od Shume koja za Pleter potribuje

Ovdise nesmie takogjer nikaka druga, osim suva lexecsa Shuma dopustiti. Akolibi to daleko bilo, nesmiu Shumar i pod naioshtriu Kashtigu nikako drugojacse, nego Bristovo, Topolovo, Rakitovo Dervo dopustiti. Buducs dase Brishcse i Topole pored Debljine, brez Testere illi Klina nemoxe lasno pocipati, takose moraju otake iz Cesarske Kasse kupiti, a nie kod Pomanjkanja otaki, dobro i hasnovito Dervo dopustiti.

#### Od Pokvarenja i Ogulenja Stabala

Akobise koi Granicsar usudio jedno Stablo oguliti, podvaliti illi podsicsi, za iznjega Duge illi Daske cipati, ima csitavu, jedan Paor pako duplovanu Shumsku Taksu platiti.

#### Od Kola

Buducs da mladoj Uzrasti nishto skodljivie nie, nego mlogi Putovi, sdruge Strane pako za Sacsuvanje Kvara Shume nemoguse svi promotriti takose oni naioshtrie zabranjuju.

#### Od Sikiva zelene Shume, osobito one kojase za Cesarovinu prodaje

Buducs da u Graniczu Shumese naodi koja u Vode lexi, i kojojse nemoxe doicsi, takose dopushcse dase Derva za Cesarovinu od neplodne Shume, i a druge, osim ona 4 Zimna Miscza sicsi smije.

#### Od Izabiranja Shumara, i njiove Versti

Od Contonscomendata nesmise nijedan Shumar, Shume Paznik, niti Capral pervo Generalcomande u Ternu metniti, dokle on neuznade jelli taki kakoj Falinke illi Picsu prignut, i jelli on od dobra Vladanja



i u Sluxbe dobar. Buducs da za otako Contonscomanda odgovarati ima, tako mora ona naipervo gledati, da osobito Shumar, ne samo stiti, pisati, i racsuniti, nego takogjer i Jezik Villaita znati mora, i od svake Praviczze Shume mora biti. Tose razumie onda, kad koi nanovo avangjira. Dakle si dosad kod svake Regemente naodecsi Shumari, ako svoju Duxnost i Sluxbu virno i dobro csine, ostati mogu.

Shumepasnik moraju takogjer dobro stiti, pisati, i racsuniti znati, iod dobre Csudi biti. Ibuducs dabi otaki Posao mlogo laglji bio, kadbise Shumarima kolikoje Mogucse i drugi koji stiti, i pisati znadu, izabrali, koibi mogli Shumske i Xerovske Cedulje proshtiti, i pomljivie obsluxiti. Takose mora svima onima koi nimacski stiti i pisati znadu, Shumske Uredbe Pismeno dati, onima pako, koi samo slavonski znadu, morase otakovo na slavonski primetniti, akolibi niedan nikako nesnao stiti, takose mora njima otakovo dobro i explicirati.

#### Od Zakledbe

Buducs da svi Shumari zakletise moraju, i dobro ubavistiti, da akobi jedan illi drugi neviran illi lin bio, necse samo kassiran biti, nego takogjer na svemu Dobru i Tilu kashtigovan biti ocse.

#### Koliko kod svake Regemente, i Csaikashkog Pataliona Shumara biti mora

Pod svakim Shumarom moraju 2 Paznika i 16 Caprala, kod kara vlashke Regemente 22 Caprala biti, a kod Varadinske Regemente moraju ona 2 Shumara tako dugo ostati, dokse Shuma uzmloxa. Onise morau tako razdiljiti, da svakomu Contonu illi 6 Compag. jedan Shumar, i svakomu District jedan Contonofficier i Capral doiti mora, na ovaj Nacsin, da ona 4 Shumarska Caprala perve Klasse k onima 4 Contonskoga Capetana, oni od 2ge Klasse pako drugima Officierima razdilese Buducs pako da Shume ima, kao na priliku kod Varadinske Regemente, zdesne Strane, a slive Strane malo, i mloge Potribe jesu. Tako moxe Contonscomanda po nje Dobronagjenju urediti, kako ona za dobro naide.

Shumarski Caprali pervoga Contona moraju Shumepaznika odpervog, a oni, od drugoga Shumaru, pokorni biti. Shumarski Caprali imadu njiova Meldovanja i Reporte, Shumepazniku, a on Shumaru poslati.

#### Od Duxnosti Shumara

Buducs dase svakomu Shumarskom Capralu od Shumara njegov District pokaxe, tako ima on njega ne samo pomljivo visitirati, nego svoju Pomlju uodregjene Dane, i u oni Dan i Nocs produliti, gdisu Vashari u Komshiluku, na koimane Kolarska i Pinterska Derva na Prodaju dovaxaju. Akobi on kod otoga Dogagjaja Straxu potribovao, imase njemu takia dati.

Shumepaznik mora svoj District svakog drugog Misecza pomljivo visitirati, i Shumar csitavu Regementu svakog trecseg Miseca. Ovdise nerazumie samo, da oni Shumu visitiraju, nego oni morajutakogjer i na Sela paziti, imali zelene Shume poxkane, Rastove Gragje kojaje suprot Zapovidi, sicsena, prodana illiti priminita.

Na blixnje Varoshi moraju oni osobito paziti i gledati, nedonashalise ob Nocs illi na Misecsini kakvegod Shume, onde za Prodaju.

Jelli sve i ono, shtose Uredbe Shume doticse pomljivo obsluxito, osobito jelli Sikivo Shume, i 4ti Tal svakoga Sela od Marve sacsuvano, i csineli Shumarski Caplari pomljivo svoju Duxnost. Da pako visoko Misto pravo Stanje Shume poznade, imade Shumar svaki put svoj pismeni Raportm Shumarskomu Derictoru, Contonscomendatu i Contonskomande poslati, koi otaka po Dobronagjenju Generalcomande kroz Brigadu poslati imaju.

U Slavonie imade Brigada ovaj visitiranja Raport, Shumar pako sonima velikima Raportima Shumskog Directora jednako derxati.

#### Kakose oni, koi u Shume Shtetu ucsine kashtigovati ima.

Buducs da iz velike Milosti Granicsarom potribita Japia i Derva baidavad dopustita jest, takose svaki Kvar i Kradja Shume od nji naioshtrie sacsuvati mora. Ibuducs da otaka Shteta tako golema jest, dase ona kroz Kashtigu sacsuvat nemore, zdruge Strane pako Shumari nikakve Hasne od nje nemaju. Kadse dakle onaj koi u Shume Kvar ucsine na Tilu kashtiguje, takose oshtro zapovida i odregjuje, da onaj Granicsar, koibiposli Publiciranja ovu Uredbu Shume prikoracsio, i u Shtete uvatiose, otaki imadese sa Speciesfakti k Regemente poslati, i njemuse sverhu ucsinjenog Kvara sa Shumarom suditi, da Shumsku Taksu takia platiti mora. Akolibi on otakovu pored Siromashtva nemogao platiti, imase po ucsinitoj Falinke na Tilu kashtigovati. Shumari dobivaju od oti Novacza jedan 3tel, a od Paora, koi mora duplovanu Taksu platiti, i od Shumara i njegova Officiera sugjen biti, takogjer jedan 3tel dobivaju. Akolibise pako u Shume Shteta dogodila, i nemoglose naicsi, tkoje nju ucsinio, mora csitavo Selo, u kogase Shume otaj Kvar dogodi, platiti. Buducs da sverhu sviu taki Kvara i Krivicza Shume kod Contonskoga Suda jedna Protokula derxati mora, takoje i Shumaroa Duxnost takogjer otake Shtete protokolirati, da Komisariat ote obadve Protokule svakog Misecz provide moxe. Posli otakoga Provigjenja mora Contonski Auditor, svakog Misecz otake Novcze u Contonsku Kassu metniti.

#### Od Potribe jashacsi Konja za Shumare i Shumepaznike

Da Shumari svoju Duxnost pomljivie izpuniti mogu, moraju oni dobre jashicse Konje imati, da mogu u svako Vrimie i Sat onamo oticsi, di Sluxba zaktivati.

#### Od Oruxja za Shumare

Buducs dase vishje puta dogodi, da oni koi u Shume Kvar ucsine, suprotivese, takose dopushcsa, da svaki Shumar Pushku i Sablju nositi more.

#### od Stranski Sluxba Shumara

Naiohtrie se zabranjuje, da nijedan Shumar osim svoje Sluxbe, nikaku drugu csiniti nesmie.

#### Na Koga Shumari pokazani biti moraju

Premda daje Shumar duxan sve svoje Reporte Contonscomande pridati i poslati, i od nje Zapovid csekati, i u Racsunima pod Komesarom stoi, takose zapovida, da u onomu Dogagjaju, gdise Shumaru dostojna Pravicza nedade, da on otakovo Brigade prikaxe, i ako kod nje nebi dostojnu Pravicu dobio, ima on otakovo Generalcomande prijaviti.

#### Od dvou mecsi Dogagjaja

Akobi jedan illi drugi u ovoj Uredbe Shume dobro neupucsen bio, i potribovaose u ovomu bolje uputiti, illi naucsiti, ima on otakovo kroz Contonscomandu prikazati.

#### Od Shumarske Placse, i dopushcseni Dobitaka

Buducs daje Shumaru odsvake Shumske Cedulje od Paora 3Xr, i od Xerovske Cedulje 17 Xr dopustito uzeti, tako moxe on, i svi drugi Shumari od sviu shtrovski Novacza i Kontrobanta jedan 3tel uzeti, takogjer svake Godine 12 Fati Derva, 200 ? i baidavad Quartir dobiti ima. Ibuducs da on mlogo Pisanja obsluxivati mora, i sam nie u Stanju takogjer za Visitiranje Shume Konja derxati mora, i njemu mlogo Troshka usrokuje; takose dopushcsa, da, akobise Kvar Shume kod svake Regemente kroz Shumarovu dobru Pomlju i Trud, sacsuvao, on od svake Shume na godinu po 2 ? czuloga dobiti ocse.

Svaki Shume Paznik ocse osim 3tel Kontrobanta i shtrovski Novacza na Misecz po 7 ?, ona 4 Shumarska Caplara perve Klasse na Misecz po 4 ?, a ono 12 Shumarski Caplara druge Klasse na

Misecz po 2 ?, i akosu iz Granicsarski Kucsa, ima svaki pojednog Csovika i Konja, od Rabote, i takogjer 15 Glava Svinja baidavad u Xir tirati, dobiti.

Buducs dase svi Shumari iz ovog Uzroka dobro placaju, da oni brez naimanjega Izgovora njiovu Duxnost naipomljivie i po Zakledbi csiniti moraju, tako dase svaki od naimanje Falinke csuva, jerbocse on brez svake Millosti kashtigovan biti.

Od Shumarskoga Direktora Capetana Kark, Slavonske Granicze

Ovaise iz otog Uzroka u ovoj Granicze kod Broodske Regemente postavlja, da on kod ove Regemente nesamo kako jedan Shumar Sluxbu csini, nego takogjer Gradishke i Varadinske Regemente Shumu svake Godine po jedan put visitira, i svake Shumske Suprotivshtine ne samo Contonscomande pokazati i popraviti, nego takogjer sve Shumare dobro uputiti, i za to oni njemu dostojno pokorni biti moraju, osobito ima on Potribu i Troshenje Shume, na koje ? Generalcomanda pismeni Plan dati ocse, po ovoj Uredbe Shume, naibolje urediti, i taku kod svake Regemente uvesti. Takogjer ima on one kod svake Regemente na novo postavljajucse Shumare i Shumepaznike pomljivo ubavistiti. Ibuducs dajeon pod Brigadirom postavljen, takose moraju njemu oni od svake Regemente svakog Misecza dolazecsi Shumski Reporti prikazati, koje on dobro proshtiti i revidirati ima, i ako nebi dobri bili svoju Bilishku metniti mora.

Kod Visitiranja dviu drugi Regementi ima on pomljivo gledati, derxelise sve pripisane Protokule i druga Primanja Novacza, pomljivo illi ne. U svemu takomu Providjenju ima on Contonscomandu dostojno providiti.

Ovai Valddirektor mora posli svoje Visitacie Generalcomande pismeni Raport poslati. On dobiva na Misecz, osim drugog Dobitka jednog Regementskog Shumara po 36 ?, i 2 Portiona za Konje, u Novczu 3 ?. Ovaj Shumedirektor mora iz ovoga Uzroka kod Broodske Regemente Shumarsku Sluxbu csiniti, da on po vlastitomu Obsluxenju ove Uredbe drugima Regementama za Izgled bude, dakle kroz sebe malo pomalo Kraicsnicske Shume, i Hasnu Cesaru uzderxati ima. U Becsu na 24ga Travnja Godine 1787.

Graf od Vartensleben  
General Major

Prilog F2: Prijevod teksta Šumskih uredbi (Waldordnung) iz 1787. godine na suvremeni hrvatski jezik (prijevod napravio Nikola Cik).

### Šumske uredbе

Za carsku kraljevsku krajišku šumu- Slavonske, Varaždinske i Banske krajine

Budući da uspješno i temeljito uređenje carske kraljevske krajiške šume prvenstveno i osobito spada, ne samo na novo uređenje kantona, nego je njihova zadaća, sada i ubuduće, sačuvati cara i općine od prepoznatih gubitaka u šumama. Zemlja, kojoj broj stanovnika svake godine raste i prirodnim priraštajem i naseljavanjem, mora uzgajati drvo kao jednu ljudsku potrebu iz godine u godinu. Kako je poznato da stablu hrasta treba 200, cera 150, a bukve 120 godina za njihovo sazrijevanje, može se zaključiti da vrlo sporo rastu, a jako brzo se potroše.

Svatko tko poznaje krajiške šume i njihovu sadašnju zadaću, može primijetiti da najveću pažnju treba posvetiti njihovom održavanju. Zbog toga je potrebno donijeti takve uredbе koje će spriječiti nestajanje šuma, sada i ubuduće.

Zato se do sada važeći običaji ne samo sasvim ukidaju, nego se sva moguća pažnja treba posvetiti očuvanju šumskog fonda.

S druge pak strane ljudi moraju, ne samo održavati mladu šumu, nego je uzgajati i saditi. Šuma se svake godine troši, a o njenom uzgoju vodi se premalo brige. Dogodi se da čovjek prođe čitav komad šume, a ne vidi nijedno stablo hrasta, što bi moglo rezultirati posljedicom da se krajiške šume iz godine u godinu smanjuju i naposljetku sasvim posijeku.

### Potrebne količine drvene građe u općini

Ovo se odnosi na tri potrebe, to jest, prvo za carske zgrade, drugo je građa potrebna graničarima, treće, za prodaju po određenoj taksu.

### Potrebna drvena građa za carske zgrade

Dosad je bio običaj da su se sve carske zgrade, škole i crkve gradile samo od hrastova drveta zbog čega se, s jedne strane, trošila šuma, a s druge je pak strane takva građa, zbog svoje težine, štetila zgradama. Kako se ove zgrade moraju raditi od kvalitetnog drveta, sve osim krovišta mora biti izgrađeno od bijelog drveta, to jest bukve, jasena i graba. Nipošto se hrastovina ne smije koristiti ni za donji dio zgrada, osim onih koje su podignute na močvarnom i vlažnom terenu, nego spomenute vrste drveta. Ako se ukaže potreba za hrastovim drvom, mora se prijaviti Generalkomandi tijekom mjeseca rujna. Nakon što Generalkomanda razmotri zahtjev i izda dozvolu za sječu hrasta, to se mora obaviti u studenom, prosincu ili siječnju na propisani način.

### Potrebna drvena građa za krajišnike (graničare)

Visoka milost daje besplatno krajišnicima potrebno građevno i ogrjevno drvo i oni time moraju biti zadovoljni te ne trebaju tražiti dodatne količine drva za paljenje ugljena, drvo za oblice, držala, drvene vile ili kolje za prodaju, ili pak da bi sjekli i prodavali suho ili sirovo drvo od onoga što im je poklonjeno. Graničari su dužni za svaku prodaju ili zamjenu drva tražiti dozvolu i platiti propisanu šumsku taksu, a koji bi napravili suprotno biti će

najstrože kažnjeni. To se odnosi i na sve majstore i zanatlije, to jest kovače, kolare, stolare, bačvare i vodeničare, koji ionako dobro zarađuju. Što se pak tiče graničarskih zahtjeva za besplatnim drvom, osim što kantonski viši i niži časnici svake godine u rujnu trebaju popisati sve vrste traženog drva, oni trebaju obilaziti od kuće do kuće i utvrditi stvarne potrebe krajišnika. Ono što je već rečeno za upotrebu hrastovine pri gradnji carskih zgrada, isto se odnosi na graničarske zgrade gdje hrastovinu ne treba upotrebljavati osim za pragove i druge dijelove koji su u dodiru s vlagom. Ovdje bi bilo vrlo korisno kad bi se pragovi podzidali u visini jedne stope jer bi kuća bila povišena i zdravija za život (manje vlažna). Na očuvanje hrastovog drveća trebaju posebno paziti kantonski časnici, komandanti i komesari, te ne davati dozvole za sječu hrastova pruća, kolja, oplata, dasaka za krovišta, četki i vodeničkih lopatica. U onim predjelima gdje drvo besplatno dobivaju građani, također se zahtjevi trebaju predati i popisati u mjesecu rujnu. Pošto Magistrat to mora potpisati, mora i paziti da se dobiveno drvo ne proda, razmijeni ili stavi na tržište bez plaćanja propisane šumske takse. Sva šuma koja se dobije besplatno, treba se po propisanom načinu obilježiti i sječi u studenom, prosincu ili siječnju.

#### Drvo i šume koje graničari ili drugi žele kupiti

Budući da se bez dopuštenja Generalkomande ne smije posjeći nijedan hrast, mora se i u ovom slučaju tražiti takvo dopuštenje od Generalkomande na način da se i takvo drvo sječe u tri zimska mjeseca, dok za ležeća ili neplodna stabla sječu može dopustiti i kantonski komandant, ukoliko nije riječ o velikim količinama, a ako jest onda se ipak treba tražiti dopuštenje od Generalkomande.

#### Sječa šume za potrebe općine

Dosad je bilo mnogo neurednosti, samovolje i rasipnosti u gospodarenju šumama, da bi ih bilo teško sve popisati. Premda se vidi da donošenje novih uredbi donosi mnogo koristi, još se osjeća da se one ne poštuju. Zato imaju kantonski komandanti i ostali kantonski časnici ili dočasnici i kod svake regimente namješteni šumari, najstrože paziti na poštivanje Šumskih uredbi. Također Komesarijat, brigadir i sama Generalkomanda kod vizitiranja trebaju pomno paziti one koji ne poštuju Uredbu te ih dati kazniti. Šumske cedulje br. 2, koje su potpisali kantonski komandant i šumar, trebaju se podijeliti ili poslati, a dužnost je šumarskog kaplara, kojem su takve cedulje dostavljene, pažljivo provjeriti: 1. je li u takvoj cedulji upisano koje iskoristivo ležeće stablo. Ako bi se on prevario i krivo prikazao više takvih stabala, za prvi prekršaj treba platiti šumsku taksu. Ukoliko prekršaj ponovi više puta i bude uhvaćen, treba ga najoštrije tjelesno kazniti. Ako su ležeća stabla neiskoristiva, treba pronaći stojeća stabla po livadama i poljima ili ona koja su nagnuta i opaljena. Sječu takvih stabala neka dopusti šumar, nikada na zahtjev graničara, jer oni ionako dovoljno drva dobivaju carskom milošću besplatno i moraju biti zadovoljni. Sve što je rečeno o potrebama graničara, vrijedi i za carske potrebe, koliko je god moguće u slučajevima da se takvih stabala ne bi moglo pronaći. Tada se treba uputiti na šumarskog kaplara i on mora šumaru objasniti slučaj kako bi onda sami pregledali šumu i vidjeli ima li takvih stabala po livadama, polju i šumi te ukoliko nema, onda se može dopustiti sječa onog što je prijeko potrebno u zelenoj šumi. Takva sječa vrši se nakon dopuštenja Generalkomande i to nikako drugačije nego u slučaju nužde i samo u mjesecima studenom, prosincu i siječnju. Sječa građevnog drva, osim u iznimnim situacijama, ne smije

biti u drugim mjesecima, nego samo u studenom, prosincu i siječnju, a tada moraju nazočiti šumar, šumarski nadzornik i šumarski kaplar sa kantonskim časnicima i dočasnicima. Oni moraju prema potrebnoj količini odrediti mjesto i voditi prema izrađenom planu. Šumari moraju dobro paziti na širine prosjeka koji ne smiju biti široki, nego uski, kako vjetar i vrućina ne bi oštetili stabla i radi lakšeg pošumljavanja. Također valja imati na umu da se uvijek sječe od juga jer će to šumu sačuvati od udara vjetra. Na označenom mjestu moraju se najprije izabrati stabla koja su raskoljenih vrhova i trunu, koja su obrasla i neplodna, oštećena od vjetra i groma, a ako takvih nema, treba sjeći redom. Treba paziti da na jednom jutru od 1600 hvati ostane 16 do 20 hrastovih stabala za sjeme. Ukoliko na tom dijelu nema hrasta, treba se na propisani način izdvojiti 16 do 20 bukvi, joha i jasena. Na istom mjestu treba sjeći građevno drvo i za carske potrebe i za prodaju. Drugdje se može sjeći samo ako na označenom mjestu nema dovoljno stabala. To može biti samo na jednom odabranom mjestu, a ne bilo gdje kraj puta kako se šumaru svidi. Da bi se kod svakog vizitiranja mogla nadzirati količina posječenih stabala, ima svaka regimenta u vrijednosti jedne forinte izraditi pečat na kojem je prvo slovo regimente, a drugo R., dok kod Šajkaškog bataljuna mora biti Z. i B. Svako stablo treba obilježiti s dvije oznake, prvom nisko, a rugom visoko na stablu. Odnosno, sjekirom treba zasjeći koru između debla i panja kako bi se takva oznaka mogla vidjeti i na stablu koje se odvozi u selo i na panju u šumi. To bi bio znak da je sječa bila dozvoljena, a ne samovoljna.

#### Postupak pri sječi drvene građe

Šumarski kaplari moraju paziti da se stablo nisko posiječe, te pri rušenju ne ošteti mladice i susjedna debla.

#### Postupanje s drvećem i granjem

Pod prijetnjom kazne za gospodara i šumarskog kaplara, nijedno posječeno stablo i granje ne smije, kao dosad, ostati ležati u šumi. Ukoliko ga nije moguće prodati ili uredno složiti, mora se gazdu natjerati da takvo drvo odveze kući ili ustupi drugome. Ono granje koje ostane nakon rušenja građe za carske potrebe, mora se prodati ili dati graničarima, kako bi se šuma očistila i mladice ostale neoštećene. Nakon sječe stabala moraju se svi panjevi složiti na jednom mjestu. Ukratko rečeno, šuma mora biti očišćena od svih ostataka.

#### Dopuštenje izvoza posječenog drveta

Posječena stabla nije ni na koji način dopušteno vući iz šume jer se tako oštećuju mladice. Drvo se mora izvesti na kolima i to do blagdana svetog Josipa, a tko ne izveze drvo to tog termina, bit će mu oduzeta. Izvoz drva je dozvoljen samo ponedjeljkom, utorkom i srijedom, a druge dane šuma mora biti zatvorena.

#### Način uzgoja mlade šume

Kako bi se to postiglo, najstrože se zabranjuje puštanje stoke i svinja u šumu jer one potkopavaju mladice i rade štetu. Stoga se zapovijeda šumarima da svaku vrstu stoke koju nađu u šumi trebaju zatvoriti i vlasnici ju trebaju otkupiti jer stoka čini nepopravljivu štetu šumi i ona se više ne može pomladiti. Zato kantonski dočasnik treba svake jeseni dati sakupiti potrebne količine hrastova i bukova sjemena, a šumar i šumarski kaplar trebaju ga posijati

početkom mjeseca travnja za što će im potrebne radnike dati selo. Šumarski nadzornik predaje pismeni izvještaj šumaru koliko je mjera sjemena posijano. Ako nakon nekoliko godina šumarski direktor utvrdi da se takva šuma nije pomladila, predaje pismeni izvještaj kantonskoj komandi kao dokaz protiv kantonskog dočasnika, šumarskog kaplara i samog kantonskog časnika koji će biti okrivljeni za pogrešku da nisu čuvali šumu od stoke i zbog toga moraju biti adekvatno kažnjeni.

#### Uzroci manjka mlade šume u krajiškoj šumi

Tri su glavna razloga tome nedostatku. Prvi je općepoznata stvar da je mlado stablo lakše posjeći, iscijepati i izvesti. Na taj su se način do sada takva stabla mimo svih propisa sjekla. Drugi je da su do sada graničari mlade hrastove koristili za vodeničke kopanje, oblice i slaganje plastova. Treći je razlog da su goveda, koze i ovce sve mladice popasle i iščupale iz korijena.

#### Način zaštite od takvih šteta

Pod prijetnjom najstrože kazne nijedan graničar ne smije posjeći hrastiće za vodeničke jedece, oblice za sijeno i krov, a još manje, mlado stablo podsjeći bez dopuštenja. Ako bi ipak koji učinio takvu štetu treba se suditi njemu i šumaru prema pismenoj prijavi kantonskoj komandi. Ukoliko takvu štetu počini seljak (paor), njega se kolima i konjima šalje u kantonsku komandu i ondje će mu na rečeni način suditi šumar i seoski časnik, te mora platiti dvostruku šumsku taksu. Da bi se šuma mogla zaštititi od različite stoke, zapovijeda se i određuje da se kod svakog sela četvrtina šume atvori za ulazak stoke tak dugo dok mlada šuma ne poraste toliko da stoka ne može doseći njihove vrhove. Zatim se taj dio ima otvoriti, a slijedeći zatvori. Razumljivo je da se najprije zatvara dio gdje je šuma već posječena i gdje je potrebno uzgajati mladice, kao i tamo gdje je na početku mjeseca travnja posijano sjeme hrasta i bukve. Količina posijanog sjemena mara se također popisati kako bi kantonska komanda, komesarijat, brigadir i sama Generalkomanda mogla kontrolirati kolika je količina sjemena posijana svake godine u svakoj regimenti. Budući da se odluka o zatvaranju šume mora dati na znanje svim okolnim selima, ima se pravo svaku stoku koja se nađe u tom dijelu šume zaplijeniti, osim svinja koje smiju biti na žirenju tako dugo dok je tlo smrznuto.

#### Držanje koza

Siromašnim graničarima koji se prehranjuju sa nekoliko koza, šumarska komanda treba dopustiti korištenje jednog dijela šume za ispašu. Ovce i koze koje se nađu na nedozvoljenom mjestu bit će zaplijenjene.

#### Postupak davanja besplatnog drva graničarima

Dokle god u šumi udaljenoj 2 sata hoda ima ležećeg, suhog, ogorjelog i nagnutog drveća, ne smije se, pod prijetnjom najstrože kazne, dopustiti iskorištavanje zelene šume, osim granja koje ostane od građevnog drva. Za takve potrebe neće se izdavati cedulje niti se popisivati. Radi lakšeg nadzora šumara izvoz se dopušta ponedjeljkom, utorkom i srijedom kroz cijelu godinu. Ako bi drvo vozili druge dane u tjednu, bit će kažnjeni, a šumarski kaplar i kantonski dočasnik u čijem se okrugu to dogodi, bit će dvostruko kažnjeni. Ako u šumi udaljenoj 2 sata hoda nema navedene vrste potrebnog drva te je potrebno sjeći zdravu šumu,

tada se moraju izdavati cedulje i sječa upisati u protokol. Za te se potrebe ne smije dopustiti sječa plodnog stabla, pod prijetnjom najoštrije kazne i odgovornosti. Dopušta se sječa hrasta, klena, brijesta i bukve i to na način da se cijelo deblo iscijepa na metricu, a kvrge i granje slože na hrpu, što moraju odobriti kantonski časnik, dočasnik i šumar. Budući da se na mnogo mjesta diljem Granice ne može naći ležeće šume, osim površina s trnjem i niskim raslinjem, te se površine moraju razdijeliti na dijelove od 15, 18 ili 20 jutara te svake godine u mjesecima studenom, prosincu i siječnju očistiti i pomladiti, zatim podijeliti općini ono što je potrebno i zabraniti ulaz stoci na te dijelove. Selo mora samo paziti da ne ostane bez potrebne šume. Nađe li se u takvoj šumici mladih hrastića ili bukvi, moraju se ostaviti za sjeme.

#### Budući postupak s drvenom građom i drvima za prodaju

Povećana sječa šume za carevinu spada i u buduće kao velika poslovna zadaća na kantonske časnike, šumare, komesarijat, brigadiru i samu Generalkomandu. Ne smije se dogoditi da se šuma smo siječe, a na njeno uzgajanje da se ne pazi. Uvijek se mora raditi tako da korist od šume i za šumu bude jednaka, bio rad plaćen ili ne. Ako netko za novac traži drvenu građu ili kakvo drugo drvo, šumar treba to upisati u protokl br. 3, ispisati cedulju kao protokol br. 4 i zabilježiti iznos u novcu kao šumsku taksu u protokol br. 5. Takav dokument ne smije potpisati on, već kantonski komandant, a kupac ju odnosi računovođi kojem će uplatiti taksu u gotovini, a računovođa će to potpisati. On svojim potpisom jamči šumaru da je novac uplaćen i tada se na cedulju potpisuje i šumar te šalje kupca šumarskom kaplaru. Kantonski zapovjednik i računovođa dužni su voditi zapisnik o svim ceduljama koje su potpisali, koji treba potpisati i šumar. Stoga šumar treba svakog mjeseca poslati svoj izvještaj o šumama kantonskom zapovjedniku koji ga treba potpisati i ubilježiti vrše li šumari uredno svoju dužnost i je li on njima zadovoljan u svim situacijama. Mora se voditi i popis novca koji je mjesečno primljen za žir i drvo, što komesarijat mora svakog mjeseca sravnjivati s zapisnicima kantonskog zapovjednika i računovođe. Ukoliko se naiđe na nepravilnosti, jedan popis zadržava za sebe, a drugi predaje kantonskom računovođi što služi za potrebe komesara kao potvrda da je svakog mjeseca preuzeo novac od računovođe. Budući da se uvidjelo da niti štapski časnici, niti šumari nisu usklađeno vodili protokoli, a šumari novac nisi ni predavali ni kasirali, određuje se da šumaru nije ubuduće dopušteno kasirati ili primiti nijedan krajcar za žir i drvo, već novac ima primiti samo kantonski računovođa. Ako se primijeti da se ova zapovijed ne poštuje, kantonski zapovjednik, komesarijat, računovođa i šumar moraju u novcu nadoknaditi takvu štetu. Ovim se, dakle, zapovijeda da se svaka vrsta drveta kod primanja cedulje mora platiti gotovinom.

#### Način ponašanja kod primitka cedulje (što ovdje treba osobito zapamtiti)

Cedulja koju primi korisnik mora se donijeti kaplaru ili šumaru koji je nadležan za okrug kojem pripada. Da bi se izbjegla pogreška pri pokazivanju šume (raspodjeli drveta), da se primjerice korisniku dopusti sjeći više negoli je u cedulji zapisano ili je platio, treba se takvo pokazivanje šume prijaviti najbližem kantonskom dočasniku koji je dužan biti prisutan kod tog posla. Na taj način nijedan šumar ili kaplar ne smiju dopustiti sjeći nijedan dio šume bez sudjelovanja kantonskog dočasnika. Onaj šumar ili kaplar koji naprave suprotno, bit će najstrože kažnjeni. Kod izvoza plaćenog drva mora ga prebrojiti šumarski kaplar, a korisnik mora svoju cedulju vratiti natrag. Tu cedulju kod predavanja izvještaja kaplar mora predati



šumarskom nadzorniku, a on pak šumaru koji ju predaje kantonskom zapovjedništvu na uvid brigadi i zapovjedniku prilikom godišnjeg polaganja računa, a nakon pregleda zapisnika kantonskog zapovjednika i računovođe. S ceduljama izdanim za besplatno drvo postupa se na isti način. Graničar koji izgubi cedulju i ne vrati je natrag, mora platiti dio šumske takse zapisan na izgubljennoj cedulji. Za jednu izgubljenju graničar plaća pola, a seljak cijelu taksu. Kod evidentiranja takvih cedulja mora se upisati da one manjkaju.

#### Šumska taksa (pristojba)

Propisanu taksu moraju plaćati svi vodeničari, bačvari, kolari, kovači, remenari i graničari koji se bave zanatom ili prodajom i zamjenom drva. Graničari i seljaci koji u šumi drže pčele ne moraju, kao dosad u nekim krajevima, o Ivanju po svakom pčelinjaku plaćati 6 krajcara. Da ne bi bilo zloupotrebe, svaki im šumar prema formularu br. 6 izdaje cedulje po kojima plaćaju šumsku taksu kako je naređeno. Bez dopuštenja i cedulje ne smije niti časnik, redov i graničar, a još manje građanin i seljak sjeći i izvoziti zeleno drvo. Samo kantonsko zapovjedništvo mora se kod seječe za svoje potrebe strogo držati pisanih propisa.

#### Nabava obrazaca šumarskih zapisnika i žirnih cedulja

Zbog puno ispisivanja svi obrasci za zapisnike, šumske i žirne cedulje moraju biti tiskani i plaćeni iz kantonske blagajne. Da se ne bi krivotvorile na njima mora biti otisnut carski orao. Svake godine se višak cedulja mora skupiti i početi opet s rednim brojem 1. Zato ne treba dati tiskati više cedulja nego je potrebno. Kantonski zapovjednik i komesarijat moraju točno zabilježiti koliko je takvih tiskanih cedulja primio koji šumar.

#### Oštećenje šume

Potkapanje, spaljivanje, odsijecanje kvrge i guljenje kore najstrože je zabranjeno i sudski kažnjivo.

#### Stanovi i konaci

Zabranjeni su i nedopustivi u svim graničarskim šumama.

#### Krčevine

Najoštrije se zabranjuje povećanje postojećih krčevina i krčenje novih bez dopuštenja. Obitelj kojoj je krčevina nužno potrebna za uzdržavanje mora se prijaviti kantonskom časniku koji šalje pismeni prijedlog kantonskom zapovjedniku. Ako on zaključi i potvrdi da se to može napraviti bez velike štete za šumu, šalje pismeni zahtjev Generalkomandi i čeka se njihovo dopuštenje.

#### Godišnje sađenje vrbe, topole i johe

Svake godine graničari trebaju mnogo pruća za ograde u svojim dvorištima, vrtovima, sjenicima, poljima i vinogradima. Zato se moraju strogo držati toga da svakog proljeća oko svojih vrtova i livada sade takve vrste stabala. Ako ne bi imali dosta granja i topola za igrade, polja, livade i vinograde, strogo im se zabranjuje uzimati druge vrste drveća već moraju umjesto ograde iskopati jarke.

#### Zaštita šume od vatre

Od Đurđeva do Miholja ne smije se u šumi ložiti vatra pod prijetnjom najstrože kazne. Ako se dogodi šumski požar, sva obližnja sela moraju se uzbuniti zvonjavom i žitelji trebaju ugasiti zapaljenu šumu. Tko zapali ijedno stablo biti će kažnjen po ratnim vojnim pravilima.

... .. (nečitko)

Ne dozvoljava se lipa, jasen i brijest nego samo vrbe i topole.

#### Opsijecanje (kljaštrenje) drveća

Najstrože se zabranjuje opsijecanje drveća za ishranu stoke zimi. Zbog toga pastirima nije dopušteno nositi sjekire u šumu jer će im one biti zaplijenjene.

#### Za oblice se ne smije sjeći hrast

Za oblice se najstrože zabranjuje sjeći hrast, bukvu, brijest i jasen, već je za takvu upotrebu dopušteno sjeći samo lijesku i brezu.

#### Korištenje žira i bukvice za ishranu

Budući da je sva šuma careva, razumije se da se žir mora sačuvati za dobro carevine. Visokom carskom milošću svakoj službenoj osobi, od stražmeštra naniže, svakom redovu, kantonskom dočasniku i šumarima, dozvoljeno je besplatno žirovati 15 komada svinja (po 5 velikih, srednjih i malih) i oni takvim darom moraju biti zadovoljni. U onim naseljima gdje su obitelji besplatno puštale svinje u žirenje, više se to ne dopušta, već se trebaju pridržavati propisa kao i svi drugi graničari. Kako bi Generalkomanda svake godine znala ima li dovoljno žira, mora se nakon blagdana sv. Ilije s kantonskim dočasnicima i drugim šumarima pregledati svaki šumski okrug te predati izvještaj o stvarnom stanju o urodu žira i mogućnosti žirovanja svinja u svakoj šumi. Odnosno, oni moraju još jednom pregledati teren kako bi utvrdili je li od prvog pregleda ponestalo žira, je li posanio ili popadao te pažljivo predvidjeti koliko se svinja može pustiti na žirenje u svaku šumu. Također ne smije se nikako dozvoliti da graničari prije seljaka (paora) dotjeraju svinje u šumu, već to svi moraju učiniti istog dana, odnosno na Miholje. Nakon što se dva puta pregleda urod žira, kantonski časnik mora popisati sa šumarima u protokol br. 7 broj svinja svake obitelji, a zatim po obrascu br. 8 ispisati cedulje s iznosima koji su predviđeni po taksovniku šumskih cedulja, ali ne smiju ubirati nikakav novac.

Kod popisivanja svinja treba paziti a se popiše stvaran broj svinja svake obitelji kako se ne bi dogodile pogreške jer bi, primjerice, netko imao manje od 15 komada, pa pripisao od kuće koja ima više svinja od onog broja koji se dopušta besplatno žiriti. Budući da kantonski časnici najbolje poznaju imovno stanje graničara, oni su najbolji izbor za obavljanje takvog popisivanja. Ako se utvrdi da koji graničar ima više od upisanog, platit će dvostruku taksu, a šumar će biti kažnjen. Kad se graničarima odbije dopušteni besplatni broj svinja, za ostale, bez izuzetka, plaćaju taksu prema slijedećim klasama: za velike po 12 krajcara, srednje po 9 krajcara, a male po 6 krajcara i to u gotovini pri primanju cedulje. Nakon namirenja regimentskih svinja, zadaća je kantonskog komandanta, časnika, dočasnika i šumara omogućiti seljacima da svoje svinje puste u regimentsku šumu po taksi: 18 krajcara, 12 krajcara i 9 krajcara za velike, srednje i male životinje. Šumarova dužnost je o tome pismeno izvijestiti Generalkomandu jer se naknadni izgovor kod mogućih pogrešaka neće uvažiti.

Svinje seljaka puštene u krajišku šumu popisuju se u protokolu br. 9 i svakom čovjeku se treba izdati cedulja po formularu br. 10. Kantonski računovođa od njih prema tim ceduljama naplaćuje pristojbu u gotovini.

#### Plaćanje cedulja

Svaki seljak koji od šumara dobije cedulju za drvo ili žir, mora prvu platiti 3 krajcara, a drugu 17 krajcara.

#### Opravdanje pastira

Svaki pastir, bilo ganičar ili seljak, mora kod sebe imati cedulju za žir kako bi se kod svake provjere mogao opravdati. Pastirima iz sela koji nemaju cedulju ili su dotjerali više svinja od upisanih u cedulju, svinje će se zaplijeniti, a graničari će platiti dvostruku žirovnicu. Svinje zaplijenjene od seljaka (paora) će se kod „Stofa promuntati“ od kojeg će dio primiti onaj koji je dotjerao, a isto će biti i kod graničara.

#### Trešenje žira

Trešenje žira i bukvice, kao i njihovo sakupljanje, zabranjeno je, osim onoga što nije prikladno za sjeme.

#### Koliko dugo svinje mogu biti u šumi

Seoske (paorske) svinje mogu do kraja siječnja, a krajiške do kraja veljače u šumi jesti žir, kako za vlažnog vremena ne bi oštetile mladu šumu.

#### Opseg dužnosti i ovlasti kantonskih časnika

Kako je rečeno u kantonskom regulativu da je kantonskim časnicima i dočasnicima zadatak osobito paziti na očuvanje šuma, isto tako se treba nadgledati šumare u njihovom poslu, a naročito pri izdavanju cedulja. Ako bi bilo tko od njih u svojem poslu bio lijen ili nemaran, takvoga kantonski časnik mora prijaviti. Kako kantonski zapovjednik i šumar moraju paziti na šumu cijele regimente, tako kantonski časnici i dočasnici moraju paziti na svoj okrug, na provedbu Šumskih uredbi i za to odgovarati. Stoga će kanton i svi šumari biti strogo kažnjeni za loše gospodarenje, jer njegovo veličanstvo želi urediti graničarsku šumu.

#### Ograde

Za to se ne dozvoljava sječa nijedne vrste pruća, osim ljeskova i vrbova šiblja te grabovog granja.

#### Drvo potrebno za pleter

Tu se ne smije ništa drugo osim ležećih sušaca koristiti. Ako takvoga ne bi bilo u blizini, šumar nikako ne smije dopustiti sječu nijedne druge vrste osim brijestovog, topolovog i rakitovog drveta. Kako se brijest i topola, zbog debljine, bez pile ili klina teško cijepaju, ako nema alata treba ga kupiti novcem iz carske blagajne, a ne dozvoliti rušenje zdravog i korisnog drveta.

#### Oštećenja stabla i kore drveća

Ako bi se koji graničar usudio oguliti stablo, nagnuti ga ili srušiti te ga iscijepati na dužice ili daske, ima platiti cijelu, a seljak (paor) dvostruku šumsku pristojbu.

#### Šteta od kola

Pošto mladoj šumi ništa nije štetnije od mnogobrojnih puteva, a kako ih je ujedno teško sve nadgledati radi sprečavanja štete, oni se najstrože zabranjuju.

#### Sječa zelene šume koja se prodaje za carevinu

Pošto u Krajini ima šuma koje rastu u vodi i do njih se ne može uvijek doći, dopušta se na takvim mjestima sječa neplodnih stabala za carske potrebe. Ona se može obavljati i u druge mjesece, a ne samo u spomenuta četiri zimska mjeseca.

#### Izbor šumara i njihove osobine

Kantonski komandant ne smije staviti u službu Generalkomande nijednog šumara, šumskog nadzornika ni kaplara prije nego se provjeri ima li kakvu manu ili je odan piću, te je li dobra vladanja i prikladan za službu. Za njih je odgovorno kantonsko zapovjedništvo pa ono prvo treba provjeriti znaju li, naročito šumari, ne samo čitati, pisati i računati, nego poznaju li lokalni govor i šumske pravice. To se odnosi na one koji se uvode u službu. Šumari koji svoj posao dobro i pošteno obavljaju te su vjerni službi, mogu ostati na svojim položajima u svakoj regimenti.

Šumski nadzornici također moraju znati dobro čitati, pisati i računati te biti dobre naravi. Posao bi se puno lakše obavljao kad bi šumarima izabrali pismene pomoćnike koji bi znali pročitati i pažljivo obraditi šumske i žirne cedulje. Svima koji znaju čitati i pisati na njemačkom, Šumske uredbe se daju pismeno. Za one koji znaju samo hrvatski trebaju se prevesti na taj jezik, a ako uopće ne zna čitati treba mu se sve ovo razumljivo deklamirati.

#### Prisega (zakletva)

Svi šumari moraju se zakleti i biti dobro upoznati s kaznama ako ne budu odani službi ili će biti lijeni. Kazne su ne samo novčane, nego je predviđeno oduzimanje dobara tjelesno kažnjavanje.

#### Potreban broj šumara kod svake regimente i Šajkaškog bataljuna

Svaki šumar mora pod sobom imati 2 nadzornika i 16 kaplara, a kod Karavlaške regimente trebaju biti 22 kaplara. Kod Varaždinske regimente moraju ostati ona dva šumara sve dok se šuma ne proširi. Oni moraju biti tako raspoređeni da u svakom kantonu, ili 6 kumpanija, bude jedan šumar, a u svakom okrugu jedan kantonski časnik i kaplar i to na način da 4 kantonska kaplara prve klase rade sa 4 kantonska kapetana. Oni druge klase ne se raspodijele drugim časnicima prema potrebi jer, primjerice, u Varaždinskoj regimenti ima puno više šume s desne negoli s lijeve strane. Kantonska komanda vrši raspored prema svom nahođenju.

Šumarski kaplari prvog kantona moraju se pokoravati šumskom nadzorniku, a ovi pak šumaru. Šumarski kaplari svoje rasprave i izvještaje podnose šumskom nadzorniku, a ovaj šumaru.

### Obaveze šumara

Šumar će svakom šumarskom kaplaru pokazati njegov okrug kojeg treba ne samo pažljivo pregledavati nego u određene dane i pojačati nadzor, pogotovo onih dana i noći kad se u susjednim selima održavaju sajmovi na kojima se prodaje kolarsko i bačvarsko drvo. Ako mu je za to potrebna i straža, ona mu se mora osigurati.

Šumski nadzornik treba svaka dva mjeseca detaljno pregledati svoj okrug, a šumar svaka tri mjeseca pregledati čitavu regimentu. Ovo ne podrazumijeva samo da pregledavaju šumu, nego moraju nadzirati i sela te ima li spaljenih dijelova šume, je li hrastova građa posječena, prodana ili zamijenjena bez dozvole.

Naročito moraju paziti na obližnja naselja, ne obavlja li se ondje noću ili pod okriljem mraka kakva nedopuštena trgovina drvom.

Trebaju paziti poštuje li se sve ono što je regulirano Šumskim uredbama, osobito o sječi drveta, je li četvrtina šume kod svakog sela zatvorena za stoku i vrše li šumarski kaplari vjerno svoju dužnost. Kako bi najviša vlast imala uvid u pravo stanje šumskog fonda, šumar treba svaki put svoj pismeni izvještaj poslati šumarskom direktoru, kantonskom komandantu i kantonskoj komandi koja će pak to po dobro (nečitko) proslijediti prego brigade Generalkomandi.

U Slavoniji brigada treba ovaj izvještaj pregleda uskladiti s opsežnijim izvještajima šumarskog direktora.

### Kazne za počinitelje štete u šumi

Pošto je graničarima milostivo dopušteno besplatno sjeći potrebno građevno i ogrjevno drvo, treba se strogo čuvati svakog činjenja štete i krađe. Tjelesno kažnjavanje ne može smanjiti veličinu niti nadoknaditi štetu, a ni šumari nemaju nikakve koristi od takve kazne. Nakon što se prekršitelja kazni tjelesnom kaznom, strogo se zapovijeda da se graničara koji bi povrijedio ovu Šumsku uredbu nakon njezinog objavljivanja i bio uhvaćen u nedjelju, ima poslati na posebni sud k regimenti gdje će mu se suditi zbog počinjene štete te kako bi šumaru platio šumsku pristojbu. Ukoliko zbog svojeg siromaštva ne bi mogao platiti pristojbu ima se u skladu s počinjenom štetom fizički kazniti. Šumari od tih novaca dobivaju trećinu, a od seljaka (paora), koji moraju platiti dvostruku pristojbu i biti suđeni i pred šumarom i njegovim časnikom, također trećinu. Ukoliko se dogodi neka šteta, a ne pronade se počinitelj, tada štetu plaća cijelo selo u kojem je ona počinjena. Pošto se kod kantonskog suda vodi jedna zapisnik takvih šteta i krivica, šumareva je dužnost evidentirati takve štete kako bi komesarijat mogao svakog mjeseca prekontrolirati oba protokola. Poslije takvog pregleda kantonski auditor mora svakog mjeseca tako ubrani novac pohraniti u kantonsku blagajnu.

### Jahači konji potrebni šumarima i šumskim nadzornicima

Dobri jahači konji potrebni su im radi što boljeg obavljanja dužnosti, kako bi u svako doba što prije stigli na mjesto gdje su potrebni.

### Oružje za šumare

Pošto se često događa da se oni koji su uhvaćeni u činjenju štete u šumi suprotstavljaju, dozvoljava se svakom šumaru nošenje puške i sablje.

#### Dodatna služba šumara

Zabranjuje se svim šumarima vršenje bilo kakve druge službe osim šumarske.

#### Žalbe šumara

Premda je šumar dužan svoje izvještaje predavati i slati kantonskoj komandi i od nje primati zapovijedi, a u računima biti podložen komesarima, ipak se zapovijeda da se šumar u onim slučajevima kada nije zadovoljan obrati brigadi, a ako i ondje pravda ne bi bila zadovoljena, neka se obrati Generalkomandi.

#### Nejasnoće

Ako netko nije dobro upućen u ove Šumske uredbe i treba mu pojašnjenje, neka se obrati kantonskoj komandi.

#### Šumarska plaća i dozvoljeni prihodi

Šumari smiju od svake seljakove šumske cedulje uzeti 3 krajcara, a od žirne 17 krajcara. Također od svake odštete i zaplijene mogu uzeti jednu trećinu. Godišnje ima pravo na 12 hvati drva, 200 (nečitko) i besplatno konačište. Pošto mnogo vremena troši na pisanje i nije u mogućnosti sam uzdržavati konja za pregledavanje šume i jer mu to sve uzrokuje mnogo troškova, a ako je zbog njegove marljivosti šuma kod svake regimente sačuvana od štete, dopušta mu se da od svake šume godišnje dobije 2 (nečitko).

Svaki šumski nadzornik dobiva trećinu od zaplijene i novca za odštetu te mjesečno 7 (nečitko). Četiri šumarska kaplara prve klase mjesečno dobivaju po 4 (nečitko), a onih 12 šumarskih kaplara druge klase mjesečno po 2 (nečitko). Ako su iz graničarske obitelji, svaki ima pravo na jednog čovjeka (težaka) i konja te mogu 15 svinja besplatno hraniti žirom.

Iz ovog se vidi da su svi šumari dobro plaćeni i da imaju bez pogovora pomno obavljati svoju dužnost kako su se zakleli i čuvati se i od najmanjih prekršaja jer će biti nemilosrdno kažnjeni.

#### Šumarski direktor kapetan Slavonske krajine Kark

Ovim se dokumentom on postavlja u ovoj krajini kod Brodske regimente i njegova je zadaća ne samo obavljati poslove šumara, nego također jednom godišnje izvršiti nadzor Gradiške i Varadinske regimente. Na sve nedostatke u gospodarenju šumama treba ukazati kantonskoj komandi, a i sve šumare dobro uputiti i oni mu se moraju pokoravati. Također treba u svakoj regimenti provesti plan o uzgoju i iskorištavanju drva koji u pismenom obliku izdaje Generalkomanda. Novopostavljene šumare i šumske nadzornike kod svake regimente treba dobro obučiti. Njegov nadređeni je brigadir te on mora sve šumske izvještaje, koji mjesečno dolaze od regimenti, dobro proučiti i ispraviti, a ukoliko bi bilo nepravilnosti staviti svoju zabilježbu.

Kod pregleda drugih dviju regimenti mora posebno paziti vode li se pravilno propisani zapisnici i druga evidencija o primanju novca. O svojim zapažanjima treba detaljno izvijestiti kantonsku komandu.

Šumarski direktor nakon svojeg pregleda mora Generalkomandi poslati pismeni izvještaj. On mjesečno dobiva, osim plaće regimentskog šumara od 36 (nečitko) i 2 portiona za konje u novcu, 3 (nečitko). Ovaj šumarski direktor prema ovom propisu ima vršiti

šumarsku službu kod Brodske regimente i primjenom ove Uredbe biti primjer drugim regimentama. Svojim radom, malo pomalo, treba krajišku šumu proširiti i obnoviti kako bi bila na korist caru.

U Beču 24. travnja 1787. godine.

Graf od Vartenslebena  
General Major